

1912-13
పరిశ్రావ. 187
6043/14 23

ఆర్యవైశ్యులు, విశ్వబ్రాహ్మణులు, కమ్మమహాజనులు మొదలగువారు దమశాఖానభలను జయప్రదముగ నడిపించిరి. నభలప్రయోజనము స్వకీయజాత్యభివృద్ధి. ఈయభివృద్ధి మాటలవలనగాక గ్రీయారూపమునుఁ గైకొనిన పురుగుని ప్రయోజనమేర్పడదు. కులాభిమానులు వ్రతసమావేశ సమయమునందును చందాలను వసూలుచేసి యాసామ్మును దమజాతివారి విద్యాభివృద్ధికయి వినియోగపరిచియుందురు. యవ్వనులకు స్వదేశమునందునుఁ దేశములందును విద్యనుఁ జెప్పించుభారము సంఘముగలదు. ఈవిషయమై వ్రతజాతివారును దమభారము బూనిన విద్యావ్యాపనమును నంఘాభివృద్ధియును నతితముగఁగాగలవు. ఇందుకు వ్యతిరేకముగా నీనభలు మహాపాతనభలుగాఁ బరిణమించిన దేశానర్థమునకు మూలముగాగలవు. సంఘము నీమహోపద్రవమునుండిఁ గాపాడుట దేశాభిమానులవిధి.

విద్యావ్యాపనము.

సంగమహారాష్ట్రద్రవిడదేశములందువలెఁ దెలుగు దేశమునందు విద్య వ్యాప్తినిఁగాంచుటలేదు. పునహానగరమునందలి షడ్వ్యాననుకళాశాలనుబోలిన కళాశాల యాంధ్రదేశమునందులేదు. బందరు జాతీయకళాశాల పోషణములేకను వృద్ధికొందుటలేదు. స్త్రీవిద్య మిక్కిలి హీనస్థితిలోనున్నది. బొంబయినగరమునందు యవ్వనవతులు పాఠశాలలకుఁ బోవుటనుజూచినపుడు పరమాహ్లాదము గలుగుచుండును. తెలుగుదేశమునం దీయువతులు నలుగురుపిల్లలకుఁ దల్లులై యుత్సాహమునుఁగోల్పోయి వార్ధక్యస్థితియందుండురు. బొంబయి కలకత్తానగరములందీ యువతీమణుల ముఖవంశజములనుండిఁ దేజోవిలాసంబులు ట్టివడుచుండును. వారు యువతులకనురూపమైన పరమోత్సాహమునుఁ గలిగియుండురు. ఆంధ్రదేశమున కీమహద్దః యెపుడుపట్టునో తెలియదు.

విద్యాభ్యాసార్థ మాంధ్రులితరరాష్ట్రవాసులవలెఁ బరదేశములకుఁ బోవుచున్నారు. సంగరాష్ట్రమునందువలె వారలఁ బోషించుటకుఁ దగిననిధులు గాని ప్రోత్సహించుటకుఁ దగిన సంఘములుగాని లేవు.

విద్యార్థుల పరదేశగమనార్థ మొకనిధిని నేర్పాటుఁజేయుట యవసరము. మహారాష్ట్రులు (పైసాఫండు) కానీనిధిని స్థాపించి విద్యాభివృద్ధినిఁ బరిశ్రామికాభివృద్ధినిఁ జేయుచున్నారు. ఆంధ్రులు పరదేశమునకేగినవారలను బహిష్కారముతో సత్కరించుచున్నారు. వారు స్వదేశమును స్వగృహమునువదలి విద్యనభ్యసించుటకయి పరదేశములకుఁ బోవుచున్నారు. వారే భావిపౌరులుగానున్నారు. విదేశవాసమువలనఁ బ్రజ్ఞాసాంధిత్వములను గడించుచున్నారు. ఆవిద్యాధికులు స్వదేశమునకు వచ్చినపుడు వారలను వెర్రివెలుల పాలుచేయకుండుటయే గాకఁ బరిపూర్ణాదరముతో సంఘమునందుఁజేర్చుకొనుట యాంధ్రుల ముఖ్యవిధి. శౌంఠి రామమూర్తిగారు గతసంవత్సరమునందుఁ బారసేవా పరీక్షలో నుత్తీర్ణులై యాంధ్రదేశమునకు నత్తీర్తినిఁ గడించిరి. ఈతనపరీక్షయందుఁ గృతార్థులైన యాంధ్రబ్రాహ్మణులలో రామమూర్తిగారు మొదటివారు. రాగలనవంబకులో వారు స్వదేశమునకువచ్చినపుడాంధ్రులు వారికి హృదయంగమంబైన స్వాగతంబు నొనంగుట యుచితము.

సంఘ సంస్కరణము.

సంఘమునందు మెల్లమెల్లగా మార్పులేర్పడుచున్నవి. మతములు మారుచున్నవి. నూతనాచారములు ప్రబలుచున్నవి. ప్రాచీనాచారము లుద్ధరింపఁ బడుచున్నవి. దేశమంతయుఁ బరివర్తనాయత్తమైనది. సంఘ సంస్కరణ విషయమునం దాంధ్రులు ద్రావిడులకు ముందంజనువేయుచున్నారు. కాని వారి సంస్కారప్రియత్వము దృఢరూపమును వహింపలేదు. అతిబాల్యవివాహములు, కన్యాశుల్కములు, వరశుల్కములు స్వచ్ఛందవిహారమునుఁ జేయుచున్నవి. అతిబాల్యవివాహములు సంఘాభివృద్ధికి వేరు పురుగులుగానున్నవి. దుర్బలత్వమునకు, వ్యాధిగ్రస్తతకు, నల్పాయుష్యమునకు నీవివాహములు పుట్టినెల్లులు. వీటి యుపసంహరణముఁజేసి ప్రాచీనార్యాచారావలంబనము నవలంబించుటయే చేయదగిన సంస్కరణములలో మొదటి సంస్కరణము. రజన్వలానంతరవివాహములు పూర్వము శాస్త్రసమ్మతములై యాచరణ

యందుండెడివి. ఇపుడియాచార మసరూపమైనది. దాని యవరూపమె సకలానిష్ఠములకును గారణమైనది. ఈను రాచారము నుపసంహరించుటకై దేశమునందంతటను వివాహసంస్కరణ మండలులు స్థాపింపబడుచున్నవి. సంఘ సంస్కరణాభిమాను లందరును నీభండలులందుఁజేరి సంస్కరణ ప్రతిజ్ఞ నుఁ బూనుట ముఖ్యము. విజ్ఞానచంద్రికా గ్రంథమండలికి వ్యవస్థాపకుడైన శ్రీఅచంట లక్ష్మీవతి గారు హిందూవివాహ సంస్కరణ మండలియొక్క చెన్న పురి శాఖకుఁ గార్యదర్శులు. గత వత్సర వృత్తాంతముల లో వారివివాహ మెన్నికను గాంచినది. శ్రీమతి రుక్మిణ మృగారి పరిణయము పురాణప్రసిద్ధ రుక్మిణీకల్యాణము వలె జనాదరణమును గాంచినది. బొంబాయియం దిట్టి వివాహ మింకొకటి జరిగినది. ఆపరిణయమునం దొక యాంధ్ర బ్రాహ్మణుడు మహారాష్ట్రనారీమణిని వివాహ మాడెను. శ్రీమతి తారాబాయిగారు మెట్రిక్యులేషను పరీక్షయందునెగ్గి ఉపాధ్యాయినిగా నెలకేబది రూప్యము లను గడించుచున్నది. పెండ్లియాడిన కోటంరాజు పున్నయ్యగారు రాంధ్రప్రతికాభివృద్ధికై పాటుపడుచున్నారు. బాల్యవివాహములుపోయి యిట్టి యవ్వనవివాహములు ప్రబలుట శ్రేయస్కరము.

ఆంధ్రభాష.

గత వత్సరమునం దాంధ్రభాషా చరిత్రమునందొక నూతనయుగ మేర్పడినది. భాషాభివృద్ధికై చెన్నపురి యందు “ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు” స్థాపింపబడినది. ఆపరిషత్తునకు శ్రీపితాపురము రాజాగారు అగ్రాసనాధిపతి; జయంతి రామయ్యపంతులుగారు కార్యనిర్వాహక సభాధ్యక్షుడు; పురాణం నాగభూషణం పంతులు, వేదమువెంకటరాయ శాస్త్రి, అచంట లక్ష్మీవతిగారులు కార్యదర్శులు. ఈపరిషత్తుయొక్క ముఖ్యోద్దేశము “తెలుగు భాషయొక్కయు వాఙ్మయము యొక్కయు సభివృద్ధికి నుపవరించు నన్ని కార్యములను జేయుట” అయియున్నది. పరిషత్తును స్థాపించుటవలన నాంధ్రభాషకుఁగల యొకగొప్ప కొరత తీరినది. కార్యనిర్వాహక సభ్యులు శ్రద్ధాభివృత్తి కార్యములను నిర్వర్తించిన భాషాభ్యుదయమునకై యీపరిషత్తు మహోపకారమునుఁ జేయగలదు. గత సంవత్సరమునందు దానికి వెనుకటిసంవత్సరమునందువలె రమారమి 600 గ్రంథములు తెలుగుభాషయందుఁ బ్ర

చురింపబడినవి. వాటియందు ముప్పాలు పద్యరూపములను వహించినవి. శేషించినవి గద్యరూపమునుగైకొనినవి. గ్రంథప్రచారిణిసంఘము లభివృద్ధినిఁ జెందినవి. ఆసంఘములు నూతనగ్రంథములనుఁ బ్రచురించుచు భాషాసేవను యథాశక్తిని జేయుచున్నవి. నిరుడు కవికరులందరును దమ ప్రజ్ఞాసాండిత్యములను శ్రీపంచమజార్జి రాజరాజేంద్రుని రాజ్యాభిషేచన మహోత్సవమును వర్ణించుటకై వినియోగించిరి. నానావిధములైన పద్యములు పాటలు శతకములు గ్రంథములు శ్రీజార్జిచక్రవర్తిని డిల్లీదర్బారును వర్ణించుచుఁ బ్రచురింపబడినవి. కొన్ని పద్యము నందికయందు హైందవుల రాజభక్తికిని, నాంధ్రుల కత్వాభిమానమునకును, కవిత్వాభినివేశమునకును నిర్వహములుగ ముద్రింపబడినవి. విద్యావ్యాప్తినిఁ గాంచున పాశ్చాత్యదేశములందు వచనగ్రంథము లధికముగను పద్యగ్రంథములు న్వల్పముగను రచియింపబడుచుండును. గ్రంథకర్తల విద్యాభినివేశమును జనసామాన్యమునకుఁ గల గ్రంథపకనానక్తియును దీనికి గారణములు. తెలుగు గ్రంథకర్తలు దమసాండిత్యమును వచనరచనలకై యధికముగా నుపయోగించిన జ్ఞానము వ్యాపించి భాషాభ్యుదయమును దేశాభ్యుదయమునుఁ గాగలవు. గతవర్షమునం దాంధ్రలోకమునందుఁ గవుల కలహములు ముదిరినవి. ఈకలహములు పక్షపాతభావమునుఁ జెంపొందించినవి; యుక్తాయుక్త విచారమును వెనుక నుంచినవి; తుదకు జాతిద్వేషాభిమానములుగాఁ బరిణమించినవి. భాషా యోష నియోగి వైదిక భేదమును బ్రాహ్మణ శూద్ర పక్షపాతమును బూనకఁ దనవిడ్డలను సమానభావముతో సంభావించుచున్నది. ఈదురవస్థనుండి భాషాభిమానులు భాషను గాపాడవలసి యుండును.

గ్రామ్యగ్రాంధికభాషలు.

గ్రామ్యగ్రాంధికభాషా వివాదములు పెరుగుచున్నవి. విద్యాధికుల ప్రయత్నము లాంగ్లేయభాష యందు సాహిత్యమును సంపాదించుటకై వినియోగింపబడుచున్నవి. సాహిత్య లాభార్థముగాకున్నను నుదర నివృత్తిమైనను నాంగ్లేయభాష యభ్యసించఁ బడుచున్నది. ఆంగ్లేయభాష పరిపూర్ణత్వమునొందిన రాజభాష. రాజకీయ కార్యాలయములం దీభాషవాడుకయం దున్నది. న్యాయసభలయం దీభాష యుపయోగింపఁ బడుచున్నది.

శాస్త్రీయవిద్య సభ్యులందు కీభాషా పాండిత్య మవసర
మగుచున్నది. విద్యాధికు లీభాషను వదిలదునామగేం
క్షభ్యసించుచున్నారు. ఇట్లెలగుందును నింగ్లీషుమాట
లు తలవని తలంపుగ ముచ్చటలందు జేర్చబడుచున్నవి.
అంగ్లేయభాషయందు బ్రహ్మముగల వారి సంభాషణము
లు సగమింగ్లీషుమాటలతోను సగము తెలుగు వదము
లతోను నుండియుండును. కారణ మింటను దెలుగు వా
రబడుచున్నది. పాఠశాలయం దింగ్లీషు నేర్పబడుచున్న
ది. అంగ్లేయభాషను దవ్వలులేకుండను మాటలాడుట
నాయట యవసరము. ఆయవసరము తెలుగుభాషవి
యమైలేదు. ఇట్టి యవసరము గలిగినపుడె నులు దే
కావల సభ్యునిండెదరు. వాటిని జిక్కగ మాటలాడ
ను వ్రాయును నేర్చెదరు. మహాప్రజ్ఞ దేశమునందు
మధ్యతరగతి పాఠశాలలలో జనువంతయును మహారా
ష్ట్రభాషయందు గలపబడుచున్నది. మహాప్రజ్ఞలు
ముచ్చటలాడునపు డింగ్లీషువద ప్రయోగములు దక్కున
గా వారి ప్రసంగములందు గావగును. అందులకు జన
సమూహమున దెలుగుభాష సభ్యునించుటకుఁ దగిన య
వసరము గలుగలేదు. పూర్వముండియును వాడుక
భాషకును గ్రాంథికభాషకును నన్నిహిత సమావేశ మే
ర్పడి యుండలేదు. ముందెప్పుడైన గలుగనున్న దేమో
తెలియదు.

సంస్కృతభాషాచరిత్రనును బ శీలించిన సంస్కృ
తము కేవలము గ్రాంథికభాషగాను ప్రాకృతము వాడు
కభాషగాను నుండినవని స్పష్టమగుచున్నది. విద్యావం
తులు ముఖ్యముగా బ్రాహ్మణగుణాభిమానులు దమ
గ్రంథములకు సంస్కృతభాషయందు వ్రాయుచుండిరి.
అది సామాన్యజనులకు దుర్భేద్యముగ నుండెను. బాధు
లు సామాన్యజనులకుఁ దెలియుటకై దమగ్రంథములను
ప్రాకృతభాషయందు వ్రాయుచుండిరి. తెలుగుభాషకీ
స్థితి యవసరమేమో విచారణీయము.

నన్నయ భట్టారకుని కాలమునండియును వాడు
కభాషయును గ్రాంథికభాషయును వేరువేరుగా నుండిన
వని యొప్పుకొనవలసి యున్నది. ఆకాలమునందును సం

స్కృతపద జటిలమైన గ్రాంథికభాష గ్రంథస్థముగ నుండి
యుండును. 100 కి 88 వంతునఁ జదువను వ్రాయును
నేర్చిన యింగ్లాండునందు సయితము గ్రాంథికభాషకును
వాడుకభాషకును సంపూర్ణ సమావేశ మేర్పడలేదు.
కాని విద్యావంతులు గృహములందు మాటలాడు భాష
కును వ్యవహారములందు వాడుకజేయు భాషకును, వి
ద్యాలయముల దు నేర్పుకొను భాషకును విశేష వ్యత్య
యముండదు. విద్యావిహీనుల విషయములో నాంధ్రదేశ
శమునందువలె వ్యత్యయముగలదు. ఈవ్యత్యయము వి
ద్యవ్యాపించినకొలది యంతరించుచున్నది. అంధ్రదేశము
నందును నాంధ్రభాష యభ్యసించఁజేస కొలది వాడు
కభాషకును గ్రాంథికభాషకును గల దూరము తగ్గి య
వి నన్నిహిత సాహచర్యమును వహించగలవు. ఇపుడు
కేవలము గ్రంథస్థమైన భాష యపుడు సామాన్యజనము
భిష్టముగాఁ గలదు. సామాన్యజనుల విద్యావివేకముల
పొపున వారి ముఖ్యమైన భాష గ్రంథస్థము గాగలదు.
ఈఫలప్రాప్తికి జరకాలము పట్టవచ్చును. కాని ఈనన్ని
హిత సమావేశమునకై భాషాభిమానులు పాటుపడవలసి
యుండురు. విద్యాప్రవీణులు వాడుకపదములను దమ
పుస్తకములందుఁ జేర్చుటఁగల సినయోగమునకు మో
గదర్శకులు గాగలరు. నిర్దుష్టముగ నాంధ్రభాషయందొక
లేఖనైకను వ్రాయుకత్తి సామాన్యులకులేదు. విద్యాధి
కుల కుండవచ్చును. అథానుస్వారములను, శకటరేఖల
ను, కళలను, దృశ్యప్రకృతికములను, వరుషములను, నరభ
ములను, సంధులను బూర్తిగ నుపయోగించుచు వ్రాయు
వాడుక తగ్గుచున్నది. కాని నింద్యమైన వాడుకభాష
యంతయును నేవిధమున నాచినను గ్రాంథికభాషగా
మారనేరదు. విద్యావ్యాపకమువలన నింద్యమైన గ్రా
మ్యునింద్యముగా మారఁగలదు. గ్రాంథిక భాషయందలి
యవసర నియమములు మారఁగలవు. కొండమీదఁ
గూర్చున్న గ్రాంథికభాషకును పల్లపుమీయందు నిలిచి
యున్న వాడుకభాషకును విద్యావ్యాపనవలన సమాన
ప్రదేశమున సమావేశ మేర్పడగలదు. అంధ్రదేశము
నందు రవీంద్రనాథునివంటి భాషానిర్మాణకుడు పుట్టినగా
ని యీనయోగము గలుగుటకు పాలుగలుగదు. అం

వరకును నీరెండుపక్షములవారును తగవులాడుచుండుట సహజము. ఉభయపక్షములందును లోపములుండవచ్చునుగాని వారి యుద్ధములు భాషాసేవకై యని యొప్పుకొనవలసియున్నది.

వ్యాసములు.

పంగ మహారాష్ట్రదేశములందు విద్యావంతులు ప్రతి శా నిర్వాహకు కు సంవత్సరాది సంచికలను బ్రచురించుటకై విశేష పహాజమును జేయుచు భాషాసేవను జేయుచున్నారు. ఉన్నత న్యాయాధీశులు, న్యాయవాదులు, ఉపాధ్యాయులు, ఉద్యోగస్థులు, జాక్షరులు దమ కెంతటి తొందర కనులున్నను దీక్షితుల గల్గిచుకొని సంచికలకు వ్యాసములను వ్రాయుచున్నారు. మాసిక మనోరంజని, సంధ్యావర్తమాని, మొదలగు వార్తాపత్రికల సంవత్సరాది సంచికలకు పర్వ గణేశవారాయణ సంవ్రావార్కరు, వాఘాగారు మొదలగు దేశభిక్షాములు వ్యాసములను వ్రాసి దేశమునకు మహోపకారమును జేయుచున్నారు. అధ్యుహాజనులీ విషయమునందు వెనుకంజనువేయుట శోచనీయము. సంవత్సరాది సంచికను బ్రకటిండుటకుగల ప్రయోజనము విద్యావంతుల యభిప్రాయములను బ్రచురించి సామాన్యజనుల కుత్సాహ వివేకములను బుట్టించుటయైయున్నది. విద్యావంతుల వ్యాసములె సంవత్సరాది సంచికకు సుభావములు ఆ యలంకారములులేని సంచిక రాజీంపనేరదు. ముందైనను విద్యాంతులు దమ యమూల్య విద్యాభరణములచే నీసంచిక నలంకరించి మాతృభాషను బోషించుటకు బ్రార్థితులు.

ఈకోటుపాలును నివారించుటకు వ్యాసలేఖకులకు ప్రోత్సాహమును గలిగించుటకు నీసంచిక వందు ముద్రించిన వ్యాసములలో గొన్ని వ్యాసముకు బహుమతు లొసంగబడినవి. ఆ వ్యాసములకి యుత్తమములు గాకున్నను వ్యాసలేఖకులు దమ శక్తికొలది వ్రాసింపినందుకు సంతసింపవలసి యున్నది. వ్యాసలేఖనమునకు ముప్పది విషయములు నిర్ణయింపబడినవి. వాటిలో బదియేడు విషయములను గురించి మాత్రము వ్యాసములు వ్రాయబడినవి. రాజ్యాంగ వ్యవహారముల

నుగురించి యెవరును వ్రాసియుండలేదు. నూరు వ్యాసములకు బైగా బంపబడినవి. ఆంగ్లేయ పరిపాలనా భాములను గురించి వ్రాసిన వ్యాసములు విస్తారముగా గలవు. ఆ వ్యాసములన్నియును బరిశీలించబడి బహుమానములకు దగిన వ్యాసములు నిర్ణయింపబడి ముద్రపబడినవి. రెండు వ్యాసములు సమానముగా నున్నచో బహుమానము పంచబడింది. బహుమతులందిన వ్యాసములు విషయానుక్రమణికయందుఁ జెలుపబడినవి.

సంచికయందు 40 వ్యాసములు ముద్రింపబడినవి. వ్యవసాయ పరిశ్రమలనుగురించిన వ్యాసములు పది, రాజకీయ విషయములకు గురించినవి యారు, సంఘస్థితి 20 ంధింపబడినవి పా, ఆరోగ్యము, సరితము చోత్రము, పాస్తికి మొదలగు విషయములకు సంబంధించినవి పదు నాలుగును గలవు. డిల్లీ నగర సరితము, డిల్లీ దర్బారు, సస్థానముల చోత్రములు విపులముగా వ్రాయబడినవి. శ్రీపంచమజార్జి రాజేంద్ర రాజ్యాభిషేచన వర్ణనమును గురించిన వ్యాసములు 200 ప్రచురింపబడినవి. వ్యాసములందు దేశాధ్యుదయమున పసరములైన విషయములను జేర్చుటకు యత్నము చేయబడింది. దేశభిక్షానము, భాషాభిక్షానము, వ్యవసాయము, పరిశ్రమలు, రాజ్యాంగములు, సంఘస్థితి, దేశచోత్రము, స్త్రీలస్థితి మొదలగు విషయములకు గురించిన వ్యాసములు గలవు. చదువరులు వ్యాసములను బిలిలోటుపాటులను నిర్ణయింపనొప్పుదురు.

చిత్రపటములు.

శ్రీరాజదంపతుల డిల్లీ రాజ్యాభిషేచన మహోత్సవము దేశచరిత్రమునందొక ముద్రాపితమైనది. దేశమంతయును నీమహోత్సవమయమైనది. రాజధర్మిభరితంబులైన సత్కర్మ లన్నిచోట్లను నాన్వితంబడినవి. శ్రీరాజదంపతులకు హృత్ రమణీయంబైన స్వాగత బాస గబడినది. రాజులు, మహారాజులు, శ్రీశంతులు, రాష్ట్రపాలకులు, సైనికబృందంబులు దర్బారుకై డిల్లీ నగరమునందుఁ గుమిగూడిరి. శ్రీపంచమజార్జి రాజరాజేంద్రుని శ్రీమేరీ రాజరాజేశ్వరిని, రాజకుటుంబమున, రాజాగమనమును, బొంబయి డిల్లీ నగర ప్రవేశములను, డిల్లీ దర్బారు

రును, వేటాడుటను, కలకత్తా వినోదమును, స్వదేశ గ
వనమునుఁ దెలుపు శత్రుపటములు 50 గలవు. పురాత
న సుప్రసిద్ధ సంస్థానాధీశుల చిత్రపటములు 55 గలవు.
ప్రాచీన డిల్లీనగర స్థితినిదెలుపు చిత్రపటములు 12 గల
వు. హిందూదేశ పాలకులనుఁ జూపు పటములు 24 గల
వు. సామ్రాజ్యకాసున నభయొక్కయు, మహాను బాం
యొక్కయు పటములు సభాపటములుగలవు. సు
ప్రసిద్దులైన మహాజనుల చిత్రపటములునుఁ జేర్చబడి
వి. చీనాదేశ పరివర్తనమువలన సుప్రసిద్ధిని గాంచిన
రాదేశ నాయకుల పటములునుఁ జేర్చబడివి. జాతీ
య సభాభ్యుత్థులైన విష్ణునారాయణ భట్టగారి పటము
యితముగలదు. మొత్తమున 172 చిత్రపటములు
బద్ధించబడినవి. చిత్రపట పీఠమువలన జడువరులు
దర్బారు వైభవ గళాభ్యువలనను సూహి పనోపుదు
రు. ప్రాచీన నూతన డిల్లీ నగరముల స్థలవిస్తీర్ణమునుఁ జూ
పుటకొక స్థ పటము నయివేయిండుఁ జేర్చబడినది. చదు
వరులీ వ్రాయుభారముల సూహింపనోపుదురు.

స్వవిషయము.

దై కృపవలన మూడవ సంవత్సరాది సంవత్సరము
హిర్యతమైనది. పత్రికా నిర్వహణముకష్టసాధ్యము. దేశ
భాషా పత్రికా నిర్వహణ మక్యంతకష్టసాధ్యము. ఆంధ్రీ
తర రాష్ట్రీయధ్యయ నాంధ్రీపత్రికా నిర్వహణము దుస్సా
ధ్యము. సామాన్యముగా దేశీయవార్తాపత్రికా నిర్వా
హకులకు లాభము పూర్వము. గౌరవము న్యాయము.
భార మధికము. విరామావస్థలలన విషాదము జనించు
టసహజము. నిత్యాహము గలుగుట నిశ్చయము. వి
షాద కరు స్వహములు రక్షి పవు ప్రజ్ఞానాదిములు ని
రుపయోగములు ర భాన్వేషణము సుకరము. గణ
గ్రహణముదుష్కరము. చేసినవ కొంచెము. చేయదగినది
విస్తారము. తప్పులెక్కువ. పిచ్చులుకొద్ది. సంగతిసందర్భ
ములిట్లులుండగా స్వవిషయక సేవేదనమనంగతము.

మూడేండ్లుగ సంధిపత్రిక క్రియము తప్పకబ్ర
చురింపఁ బడుచున్నది. మూడుసంవత్సరాది సంచికలు
గ్రాహకుల కందింపఁబడినవి. ఈసంచికలకై కేలకొలదిరూ

ప్యములు వ్యయమైనవి. మూడవసంచికయందలి దర్బా
రుపటములను సంస్థానాధీశుల పటములను సమకూర్చుట
కయి కందలకొలదిరూప్యములు వ్యయమైనవి. ప్రచురణ
భార మధికమైనది. ఆంధ్రీదేశభాషాభ్యుదయముల కీ
వ్రాయుము లిసుమంకయైననుఁ దోడ్పడిన వ్రాయుభార
ములు నిష్ఫలములుగాక నఫలములగునను నాశ నూత
నోత్సాహమునుఁ బుట్టించుచున్నది.

ఆంధ్రీయ యాదరణ పోషణములవలన నాంధ్రీప
త్రిక దోదిసాభివృద్ధిని జెందుచున్నది. రాజులు మహా
రాజులు, విద్యావంతులు సామాన్యులు, బీజలు భా
వంతులు స్త్రీలు పురుషులు పత్రికను దమయదార
సంకల్పములచేతను, వ్యాసములతోను, చందాలవలనను
బోషించు చున్నందులకు వారల కనేక వందనంబులు.
ఆంధ్రీపత్రికాభివృద్ధి ఇతరాంధ్రీపత్రికలతోఁ బోల్చినపు
డాశ్చర్యకరముగా నుండినను నది విశేషముగాదని యం
గీకరింపవలసి యున్నది. ఆంధ్రీభాష దేశభాషలందు
మూడవదిగా నున్నది. మాధుర్యమున మొదటిదిగా ను
న్నది ఇతరభాషలందు 20,000 చందాదారులుగల వా
ర్తాపత్రికలును దైనిక పత్రికలును నుడగా నాంధ్రీభా
షయందు మంచివ్యాపకముగల వార్తాపత్రిక లేకుండుట
శోచనీయము. ఇదియె డిల్లీదర్బారునం దాంధ్రపత్రికల
సరాభవమునకు ముఖ్యకారణము. ఈకారతనుఁ దీర్చి
పత్రికావ్యాపనమును జేయుట కాంధ్రీలు ప్రార్థితు
లు. సంవత్సరాది సంచికనుఁ జదువువారందరును గట్టి
పట్టునుఁ బట్టిన నచిరకాలమునం దాంధ్రీపత్రిక విశేష
వ్యాపకమునుఁ గలిగి దేశభాష్యుదయమున కింతకన్న నెక్కు
దుగాఁ దోడ్పడఁగలదు. ఆంధ్రీదేశ బాంధవులు పూర్వ
మువలె ముందునుఁ దమ యదారాశ్రయముతో నాం
ధ్రీపత్రికను సమ్రాంచుటకుఁ బ్రార్థితులు. ఆంధ్రీపత్రి
కాభివృద్ధికై పత్రికా నిర్వాహకులకును, గ్రాహకులకును
బోత్సాహము నొసంగుటకు సర్వేత్వరుని యపారకృప
దోడ్పడుగాక!

ప్రకాశకుల ప్రకారము, మాడపాటి హనుమంతరావుగారు.	65-70
వాసిరెడ్డిసంస్థానము, చిరుమామిళ్ల లక్ష్మీనారాయణప్రసాద్ గారు.	70-78
* ఆంధ్ర (తెలంగాణ) వ్యాపింపజేయసాధనములు, నందగిరి శేషగిరిరావుగారు.	74-77
* తెలుగుదేశములో స్వయంసాధింపజేయవలసినవి, కె. వి. నరసింహారావుగారు.	77-80
కల్పము, పి. సీతాపతియ్యగారు.	80-88
ఆంధ్రగ్రామము, కా. వాగేశ్వరరావుగారు.	84-86
* ఆంధ్రప్రదేశ్, కేశవరావు వేంకటరమణయ్యగారు.	87-90
హిందూదేశమున ప్రస్తుతము ముద్రాపాములు, మొసలిగంటిరామారావుగారు.	90-93
ప్రపంచము, మ. వెంకటరమణ చి. పి. గారు.	94-98
కవిత్వము, కల్పవల్లి అశ్వమేధురమణ్యగారు.	99-101
అశ్వమేధురమణ్య, కల్పవల్లి శేష వేంకటరమణయ్యగారు.	102-103
భారతదేశముపరమధర్మము, అశ్వమేధురమణ్యగారు.	104-107
* కవిత్వము, మోసాయి ముద్దారావుగారు.	108-110
* తెలుగుదేశములో కవిత్వము, జి. గోపాలరావుగారు.	110-113
* కవిత్వము, పా. నరసింహారావుగారు.	114-116
ఆంధ్రగ్రామముల ఉపయోగము పద్ధతులు, రాయయ్యగారు రామచంద్రప్రసాదరావుగారు.	117-119
* ఆంధ్రగ్రామము, గోపాలరావు పేర్రాజుపంతులుగారు.	120-121
విగ్రహము, చిత్తూరు జి. పా. శ్యామరావుగారు.	122-123
విగ్రహమునమునలన గలగు కొన్ని లాభములు ఇచ్చాండురామన్న ఒకయొద్దకు	123-124
ఆంధ్రగ్రామములము, పి. శివయ్యకాశ్యపగారు.	125-128
విజయనగరము, మేడపల్లి వేంకటరమణారావుగారు.	129-134
కల్పము, మేడపల్లి శ్రీనివాసయ్యగారు.	134-137
నన్ను అభివృద్ధి పరచుచున్నవి, శంకరయ్యగారు రామయ్యకాశ్యపగారు.	137
* కవిత్వము, చక్రవర్తిరామయ్యగారు.	138-139
ఆంధ్రగ్రామములు వాణిజ్యపద్ధతులు, వేంకటేశ రంగయ్యగారు.	139-142
వ్యాపారములపరమధర్మములు, మా. వేంకటేశ్వరరావుగారు, కి. రామయ్యగారు.	142-145
* ఆంధ్రగ్రామము, కె. వి. ముద్దారావుగారు.	146-148
* ఆంధ్రగ్రామము, చిత్తూరు కాలకృష్ణమూర్తిగారు.	148-150
* హిందూదేశము వాణిజ్యపద్ధతులు, ఉప్పల వేంకటరమణారావుగారు.	151-158
మానవజన్మము, కె. వేంకటరంగకాశ్యపగారు.	154-157
* గ్రామముల వాణిజ్యపద్ధతులు, ధూరినాథ ముద్దారావుగారు.	158-159
* ఆంధ్రగ్రామముల వాణిజ్యపద్ధతులు, పి. రామయ్యగారు.	160-163
* కవిత్వము, శ్రీరాం వీరబ్రహ్మయ్యగారు.	163-166
విజయనగరము, మంగళాక్షి వేంకటేశ్వరగారు.	167- 68
ప్రాకృతములప్రకారము, కా. వాగేశ్వరరావుగారు.	169-179
* ఆంధ్రగ్రామము, కె. శ్రీనివాసయ్యగారు.	180-184
* ఆంధ్రగ్రామముల వాణిజ్యపద్ధతులు, కల్పవల్లి శేష వేంకటరమణయ్యగారు.	185-189
వ్యవసాయములపరమధర్మము, యెన్. భామయ్యగారు.	189-191
చిత్రములములములము.	192-217-238-248
హిందూదేశముల నిర్మాణము, కా. వాగేశ్వరరావుగారు.	218-232
తెలుగుదేశముల నిర్మాణము 1911 నుండి 1901	248-249
మదరాసు రాజధానిలోని ముఖ్యపట్టణముల నిర్మాణము	249
ప్రకటనలు

దీనిలో దేలు, అంకెలు చిహ్నములున్న పుటలసంఖ్యన, పింగ్లీపు అంకెలు
వాటి వివరమును దేవు పుటలసంఖ్యను జెలుపును.

[illegible]

పుటలు.			పుటలు.		
" పాటి మూలమరాజు గారు	"	"	జామానసీను పద్మపురాంధ్రాగ్రము దిల్లీ.	22	46
" కర్రలిమరాజు గారు	23	216	జామానసీను దిల్లీ	"	"
" బుడి మరాజు గారు	"	238	పురానిచ్చలు, దిల్లీ	30	85
" రీవా మరాజు గారు	24	281	హిందూమండలము, దిల్లీ	"	"
" బామ్మగారు	"	"	బోహరా మండలము, దిల్లీ	35	88
" భవల్పూరి మరాజు గారు	25	"	అహ్మద్ నగరు, దిల్లీ	"	40
" టోంబిమరాజు గారు	"	285	కరుముమీనారు, దిల్లీ	37	87
" కచ్చిమరాజు గారు	26	217	నల్లూరు బంగారు రి, దిల్లీ	"	42
" కొచ్చిమరాజు గారు	"	285	మలమయూరిగోడ, దిల్లీ	40	41
" కొట్ల మరాజు గారు	27	286	అల్లమనగోడ, దిల్లీ	"	87
" భవల్పూరి మరాజు గారు	"	237	శ్రీ రాజరాజు నా బొంబాయి	40	51
" బొమ్మ మరాజు గారు	28	"	యొదలిన స్వాగతిము	"	"
" రాజనిండుల వస్త్రాంధ్రభాగములపట్టు	}	"	శ్రీరాజరాజు పట్టులు దిల్లీ గంగకళలు.	}	43, 43
కొనిన హైదరాబాదుమారులు			జామానసీను ప్రాంతము.		
" పితామహరాజు గారు	29	241	శ్రీ రాజరాజు శంకరులు శ్రీమద్వర్ణము	}	44
" బొమ్మలిని మరాజు గారు	"	288	రాజరాజుని శివ స్థానము చేయుట		
" వెకటగిరి మరాజు గారు	30	"	శ్రీరాజరాజుల అహ్మద్ నగరు	}	45
" విజయనగరము మరాజు గారు	"	"	మొట్టమొదటి పుస్తకము.		
" విజయనగర మరాజు గారు	"	289	శ్రీరాజరాజుల అహ్మద్ నగరు	}	46
" దర్శియా మరాజు గారు	"	"	మొట్టమొదటి పుస్తకము.		
" బొమ్మలి మరాజు గారు	31	"	శ్రీరాజరాజుల అహ్మద్ నగరు	}	47
" బొమ్మలి మరాజు గారు	"	240	మొట్టమొదటి పుస్తకము.		
" సావంత్రిరాజు గారు	"	241	దిల్లీనగరములోని శివ మండలము.	}	48
" మూర్తి దామోదర మరాజు గారు	"	"	దిల్లీనగరములోని శివ మండలము.		
" ముఖ్యులరాజు గారు	32	240	దిల్లీనగరములోని శివ మండలము.	}	49
" అక్కలగోటరాజు గారు	"	241	దిల్లీనగరములోని శివ మండలము.		
" మిరజ్ శివస్థానరాజు గారు	"	"	దిల్లీనగరములోని శివ మండలము.	}	50
" మిరజ్ శివస్థానరాజు గారు	"	242	దిల్లీనగరములోని శివ మండలము.		
" హిల్ టిప్పర్ మరాజు గారు	33	"	దిల్లీనగరములోని శివ మండలము.	}	51
" కపూర్ థల మరాజు గారు	"	"	దిల్లీనగరములోని శివ మండలము.		
" బుంబెఖాదు మరాజు గారు	"	"	దిల్లీనగరములోని శివ మండలము.	}	52
" కిక్కిము మరాజు గారు	"	"	దిల్లీనగరములోని శివ మండలము.		
" రాంపూర్ మరాజు గారు	34	"	దిల్లీనగరములోని శివ మండలము.	}	53
" పన్నా మరాజు గారు	"	"	దిల్లీనగరములోని శివ మండలము.		
" అనిగండిరాజు గారు	"	"	దిల్లీనగరములోని శివ మండలము.	}	54
" గురజ విహంగదాసు గారు	"	"	దిల్లీనగరములోని శివ మండలము.		
అల్లాహ్ దీక్షాకోటదాసు దిల్లీ.	35	"	దిల్లీనగరములోని శివ మండలము.	}	55
కాశీదాసు, దిల్లీకోట.	"	"	దిల్లీనగరములోని శివ మండలము.		

పుటలు.

పుటలు.

శ్రీ ఆది ఇమాం గారు	౫౮	242	" కల్లా ప్రాద మూర్త్య శార య . రావు గారు	౬౫	245
" బన్దగానపల్లివరాలు గారు	"	"	" రివరెండు బాబుస్వయ్య గారు	"	"
" యాదాద్రి మహారాజు గారు	"	248	" క. వి. వాఙ్మూల జగన్నాథరావు గారు	"	"
" పండిరి విష్ణు శారాయా భయ గారు	"	"	" భూపాళం కృష్ణ కృష్ణ గారు	"	"
" వి కృష్ణ శ్యామయ్య గారు	౫౯	"	" ధామన్ ఎడిటర్ గారు	"	"
" అట్టి వ్యస గారు	"	"	" రామగోపాలు శేక్ గారు	"	"
" వ్యాస సుబ్బారావు శత్రుత్వ గారు	౬౦	"	" గుమ్మడిలి లక్ష్మీ శారాయా గారు	"	"
" మజాల్ హక్కు గారు	"	"	" దుండిగల్ల కృష్ణయ్య గారు	"	"
" కర్ నానాస్ దేవిదాసు గారు	"	"	" చెన్నపురి విశ్వవిద్యాలయపు వి. పి. శ్రీ	"	"
" ఆర్. పి. ముఖ్యమంత్రి గారు	"	"	యంత్రాధీన వాణిజ్యము.	"	"
" హరిప్రసాద్ విష్ణుదాసు గారు	౬౧	"	" శ్రీ శ్రవణ్వికా హనుంద్ వధి రాజమండ్రి 1907	"	"
" కర్ నానాస్ దేవిదాసు గారు	"	"	" క్రియారత అవతల లక్ష్మీపతి గారు,	"	24
" కర్ నానాస్ దేవిదాసు గారు	"	"	క్రియారత అవతల లక్ష్మీపతి గారు	"	"
" కర్ నానాస్ దేవిదాసు గారు	"	"	" కలకత్తాలో యొగము వధిరా యూరేసింథ	౬౯	"
" కర్ నానాస్ దేవిదాసు గారు	౬౨	"	" క్రియారత అవతల లక్ష్మీపతి గారు	"	"
" కర్ నానాస్ దేవిదాసు గారు	"	"	" క్రియారత అవతల లక్ష్మీపతి గారు	"	"
" కర్ నానాస్ దేవిదాసు గారు	"	"	" క్రియారత అవతల లక్ష్మీపతి గారు	"	"
" కర్ నానాస్ దేవిదాసు గారు	"	244	" క్రియారత అవతల లక్ష్మీపతి గారు	"	"
" కర్ నానాస్ దేవిదాసు గారు	౬౩	"	" క్రియారత అవతల లక్ష్మీపతి గారు	"	"
" కర్ నానాస్ దేవిదాసు గారు	౬౪	"	" క్రియారత అవతల లక్ష్మీపతి గారు	"	"
" కర్ నానాస్ దేవిదాసు గారు	"	"	" క్రియారత అవతల లక్ష్మీపతి గారు	"	"
" కర్ నానాస్ దేవిదాసు గారు	"	"	" క్రియారత అవతల లక్ష్మీపతి గారు	"	"
" కర్ నానాస్ దేవిదాసు గారు	"	"	" క్రియారత అవతల లక్ష్మీపతి గారు	"	"

శ్రీమత్పంచమజార్జి రాజ రాజేంద్ర రాజ్యాభిషేక పద్యావళి.

మ.రా.శ్రీ, వడ్డాది సుబ్బారాయకవిగారి విరచితము.

సీ॥ శ్రీరామవిక్రమస్థిరచిహ్న మైనట్టి నేతువు, దనకుమండ
రముగను॥ మేరుమాతృర్యాస మినుమానికమునాగి
వ్రాలిన మల, మొలనూలుగాను॥ కనుమతీధేనువువత్స
మైననునాది, చేస్తుక్కడతొలచేరుగాను॥ సింధు
గంగానదీజవనభర్త లాకూపారములు, కేళికుళులు
గను॥ గ్రాలుభారతఖండ సామ్రాజ్యలక్ష్మీ॥ నవ
య, డిల్లికిందర్లి నచ్చినవిభుండ॥ జయము॥ విష్ణోరియా
జగజ్జననిపాత్ర, నప్తమైవృద్ధునుత॥ జ్యార్జిసార్వభౌమ॥

గ్రహనమూహము భూమిఁగలసిగొన్నటుదో॥ ముమూ
ర్షాభిషిక్తుల మూఁకజూడ॥ చారాగణము ననుంధర
దగ్గినటు దోచురత్నోపహారములజూడ॥ గొండలె
న్నో గుంపుకూడినట్టులు దోచుగంధసింధుర మహం
గములజూడ॥ శరనిదుర్ ధర వెల్లి విరిసినట్టులు దో
చు నకలదిగ్గేత్రవలజూడ॥ గీ॥ నవియవననేల ? నేల
శ్రీలన్ని కూడ॥ గనరె నీదువట్టాభిషేకంబుజూడ॥
జయము॥ విష్ణోరియా జగజ్జననిపాత్ర, నప్తమైవృద్ధునుత
జ్యార్జిసార్వభౌమ॥

దూరదేశంబులు చేరువయ్యుభ్యయ్యె, మరుభూములన్ని
పార్వయములయ్యె॥ జోటిపట్టెలు శాలినస్యగర్భము
లయ్యె, బాధోనిధానముల్ పడియలయ్యె॥ గంభీరన
నాకప్రతార్యములయ్యె, విపినాద్రు లురురా
లయ్యె॥ నమితయోజనవార్త లంగలోనివియ
నంధులు చదువప్రేభృతులయ్యె॥ నీదుపూర్వుల
తే॥ నీదుప్రభుత॥ నిన్నిటిని మీటుమేళ్ళు మా
న్నా ?॥ జయము॥ విష్ణోరియా జగజ్జననిపాత్ర,
వృద్ధునుత॥ జ్యార్జిసార్వభౌమ॥

దముల రాజ్యాభిషేకముగాందు నాన్గోప్ర
యోగమువగుము॥ భారతఖండనర్వస్వామ్యము
చక్రవర్తి॥ నీకు స్వాగతంబు॥ సౌందర్యరా

శృలగ్నాంధ్రానతిగర్భకు క్రిముక్తాఫలా॥ శుభమునీ
నత్పుత్రికాపుత్ర సంతానబహుతా నకరుకాంతరం
మంగళమునీకు॥ గీ॥ ననుచు భూప్రజడిచించ, నఖిల
గోత్ర॥ యేలుమేకాతపత్రమీవేవవిత్ర॥ జయమువిష్ణో
రియాజగజ్జననిపాత్ర, నప్తమైవృద్ధునుతజ్యార్జిసార్వభౌమ॥

మ.రా.శ్రీ, రామప్రాలు సుబ్బారావుగారి రచితము.

సీ॥ కన్నసంతానముఁ గాపాడుచందాన॥ నల్లదేశజలఁ
బాలింతువనుచు॥ అప్తబంధుజనంబు నాదరించెడి మా
డ్కి॥ సధికారసంతతి నరయుదనుచు॥ ప్రాణమిత్రులను
గారామారఁగునురీతి॥ సోదరరాజులఁ జూచెదనుచు॥
దుష్టవర్తనుల నిర్మూలించుపగిది॥ నైసమూహములను
గారింతువనుచు॥ గీ॥ నీమదివ్యచరిత్ర నిర్నిద్రమహిమ,
ననుదివంబును స్తోత్రమాలావళులను॥ బూజయెనరిం
త్రు పూర్ణిమాభ్యుదయసోమ॥ స్వాగతంబిదె శ్రీ
జార్జి సార్వభౌమ॥ 1.

సీ॥ చింతించి తప్తమించిన యెద్దరుఁడు సార్వభౌమనిరా
ణ శోకాదితాపి॥ భరియించి తాకులపాటునందిన
రాజ్యనిర్మాణమున తాంబినిండితొలఁక॥ వెలయించి
తాంగ్లపూర్వక గీర్తిగారవో॥ న్నతిరాప్తము?
టకమొనర్చి॥ అలరిందితివి హైందవులవాంఛిత
న్యములపైఁ గరుణారసంబుఁజలికి॥ గీ॥ వంతసించి,
వకోత్సాహగదిత॥ రాప్తసామ్రాజ్యపాలనారం
నకు॥ నకలనద్దుణధామ॥ ప్రళస్తనామ॥ స్వాగతంబిదె
శ్రీ జార్జిసార్వభౌమ॥ 2.

సీ॥ నత్తంబులోడఁ బ్రళస్తచరిత్రుఁడై॥ నద్గతిగను వాఁకృష్ణం
ద్రుఁడొకఁడు॥ బ్రహ్మచర్య ప్రతప్రతిభతో నైక్యమై॥
సుకృతియై నెగడు భిష్ముడొకఁడు॥ ధర్మంబుతో మ
మత్వముఁగాంచి బుధగేయచరితుఁడై తగుయుధిష్ఠిరుఁ
డొకఁడు॥ నీతిశాస్త్ర విచక్షణాతిశయజ్ఞానరీతిశారదు
డగు కృష్ణుడొకఁడు॥ గీ॥ అవతరించి తదీయమహత్వ

తత్త్వ దర్శితములగు నున్న తాదర్శములఁ బరిశ్రమము నందిరి పుణ్యపుణివినిపుడుఁ జలిమిఁ బాలింపుమిపుడు - జార్జిక్రిటిక.

సీ॥ గాఢధర్మబాష్ట్ర బహుళికరించి । యశముఁబెంచిన యశోకచక్రవర్తి మధురసారస్వత ప్రధితవనాంతదో । వాదమునర్చిన విక్రమార్కవిభుడు । సామ్రాజ్యపాలనాచాతురీరీతి సమర్థుండగు హర్షవర్ధనుండు కులమతద్వేష శృంఖలబూడ్చిన శ్రతాపహేలి యగ్నురుపాదుషేష్యుండు ॥ గీ॥ ఎంచిపాలించి కీరితినించి, నుకృతిగాంచి యీపుణ్యధాత్రి భరించియేగి రట్టిధన్యుల మరపించి యరయుమయ్య చక్రవర్తిలలామ! శ్రీ జార్జిపోము! 4.

సీ॥ కుమారాంతరభిన్నకలన నేకముగాని ప్రజలక్షైత్యత గూర్చుభారముకటి విద్యలేమినిహాధ్య విస్తరాభిమునుంగువారి యంధతద్రోయుభారముకటి కేవలవ్యవసాయ జీవనమగుభువి వాణిజ్యకలలుంచు భారముకటి సాటిసీమలవానిఁ జాలనిదేశంపు గౌరవంబునుబెంచు భారముకటిగీ॥ ఇన్ని భారంబులను భరియింపజోవి తాత్పర్యాగ నీపుణ్యమనుపమంబు నకలరాజస్యమస్తకశస్త్రరత్న । ఊంగలాసాండ్ర శ్రీజార్జి మానవేంద్ర ॥ 5.

బ్రహ్మశ్రీ, బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతకవి రచితము.

సీ॥ శ్రీకల్యాణగుణాఢ్యయై త్రిభువనజేమంకరోల్లానయై కేళుల్పరిచర్యనేయ విబుధాభుర శాస్త్రసంబద్ధభక్తకాయాధి నమస్తకార్యములఁ దోడైదిద్ద ద్విపంబులఁ సాకల్యంబుగనేలుదేవి దయా నిచ్చర బ్రాహ్మజార్జిప్రభు ॥

సీ॥ చిట్టబుస్సనెడు నాశీవిషాధిపుచెల్వి తుదవెళ్ళునేయని పెదవి విడిచి సతకంబుచుధువ సంగతినుండుమదమత్త మాతంగవతిఁజూచి మూర్తిద్రిప్పి జడసంగతికిఁ బాలువడి సంకమునదోగు కటిఁగాంచివలుమాఱు మెటికవిడిచి కలకాలము విడచుగతిఁబాల్చు ధరాభృత్కులంబేలంచు నీనడించి ॥ గీ॥ నకలకల్యాణగుణధాముసార్వభౌము నిన్ను పరియించెభారతనీరజాక్షి.

శౌర్యవిన్నూర్తి! పాపనాశనివర్తి! సత్యగుణకీర్తి! శ్రీజార్జిచక్రవర్తి! ॥

సీ॥ తనవారికన్న హైందవులన్న దయయన్న తనపల్కునకుఁ గ్రియాత్వంబానంగ తరతరంబులనుండి జరుగుచుట్టజికంబుఁ గనులారఁగని కల్పికొనుట కొలుకుఁ ద్రత్యక్షముగను స్వప్రభుఁడనికొలుంత దేశంబువారికిఁ దీర్చుకొరకు ప్రభుభక్తి హైందవప్రజలకెట్లున్నదో తనకు దానే కనుంగొనుట కొలుకు ॥ గీ॥ ఇచటి కర్ణుదెంచి నీప్రజ కింపుమారఁ బట్టభద్రుఁడవైన నీవదవిఁజూపి అదృష్టానందమున నోలలార్చితయ్య చారుతరకీర్తి! శ్రీజార్జిచక్రవర్తి! ॥

సీ॥ అద్దంబులట్లు రథ్యావితానంబుల వలపుగొజ్జగిసిటఁ బయనలికి పలభారనమ్ర రంభాస్తంభ లలఁ బెల్లి ప్రతి కవాటమునఁ జిత్రముగనిల్చి మందిరాళింద మందభుక్తుముత్యాల లీలగారంగవల్లికలఁదిల్చి పువ్వాసంతికా మల్లికావల్లరీ సాగంధ్యతోరణనమితిగ ॥ గీ॥ తొగఁజుకేతువితానంబుఁ దోపుచీర దాల్చి వాని సజ్జికాత్వమును బూని నీకువైవేచ భారత నీరజాక్షి యేలికొనుమింక జార్జి భూపాలతిలక! ॥

సీ॥ నినుగాక యన్యునెవ్వని భర్తగాఁగోర దనయంబునీ ధలాదికొనును ప్రాతికూల్యమటన్న పలుకప్పటికిలే పొలయల్లయన్న నేమాయెఱుంగ దదేశంబునీ భం బాసించు నుంత నీమాటయన్నను జవమాటయను శిరసావహించు నీచీటికేకకీరీతి నీమావకటమున్నించుచుండు ॥ గీ॥ వేముమాటలికేట విభుధిపనీతోడిదేలోకమనితలంచు మా య్యైరమామత్తి కేలుగ్రహియించిప్రీ యెల్లము॥ అనుచూపుండగు భర్తవీవనుచు నిజ కెనగ

దవం బనుకన్యామణి నవ్వగించితి నవ్వై పోలినే ర్చినదీకన్య గయాగిగంచయ యుఖం య్యా! లన ద్వివయంపుంగని నుభుండ ర్చినాథమాదామణి ॥ నహించ

నీ జగమల్ల శిల్పనోజరియించియుల్లువాటిలెఱాడబట్టని
కీర్తి కాంత! ప్రత్యర్థిపై ననూరకఁ గాలుఁద్రవుడుఁ జీరి
పోరాడెను వీరలక్ష్మి! అలుకేమిలేక రచ్చలకేకి మి
గుల వాచాలయైతిరుగు భాషాలతాంగి! అనయంబు
రాజనవ్యాప్తి పించలియించునరవ్వనరవ్వనహాసారసాక్షి॥
గీ॥ సాహసంబునఁజేపట్టి స్వచ్ఛతయును! శాంతియు, వి
నయంబును మయునేర్చి! నకతిపోరాటములు నుంత
సాగనిపు! మాయురే! నీవే దక్షిణనాయకుడవు॥

నీ॥ తలిరాకువంటిచేతులుకందు వాఱంగ వేడ్కఁగోలాటం
బువేయువారు! చిన్నారిపొన్నారి చిల్కపల్కులతో
డ నీచర్మిఁబ్రలు వర్ణించువారు! చిఱుత కోయిలలుగూ
సినరీతి నీమీఁది పద్మములేవంతగాఁ బాడువారు! వ
లపురాయంచ కన్నెలరీతి నొయ్యార మలపడనాట్యం
బు లాడువారు॥ గీ॥ నగుచు నూరూరబాలిక లనుపు
మీర! యుష్మదీయ పట్టాభిషేకోత్సవంబు! జరుపు
చున్నారవధరింపు చాటునిదియె! మాకుఁగల రాజభ
క్తియో మానవేంద్ర!॥

శా॥ ఊరుంబల్లెలబట్టణంబులను నత్యుత్సాహమేపారఁగాఁ
జారులే నిర్మలరాజభక్తివిషయ వ్యాహరణిహారవాః
పూరంబులే నెడజల్లుచుండిరి దిశాపుంజంబు దీర్ఘాయువో
నీరశీకరజార్జి నా జయజయేతిధ్వానములే మ్రోగెడి॥

శా॥ వింతేపిల్ల నగ్రోవులందిగుములై భిల్లాంగనలే నీకథలే!
నంతోనంబునఁబాడుచుండఁగ నుదంచత్సాంద్ర గంధాచు!
ప్రాంతారణ్యనగంధగంధవిటపివ్యాలీకనాగాంగనా!

నంబు ఫణంబులైతి యెఱుపుజాలించి యాలించి
చెడు॥

మనుమియవ్వయుఁ దండ్రయ్యునమత మమ్ము
డ్డలంపోలేఁ బెం చినపుత్తాంతము నీకునుండెలియు
నూచేసిపుచ్చెప్పించుకో! వని మీవంశమె చాటుచుం
డెనను మర్యాదానుపూర్వంబుగా! మనవిం జేయుట
తప్పగాఁగొనెడు నుమ్మా జార్జిభూమివతీ!॥

స్మరణనూనెదవు నుమ్మా! మున్ను మీయవ్వ విక్టో
రియారాజ్ఞి విధముకొంత! ఎంచకుండెదవు నుమ్మా!

నిన్నుగన్నయ్య మమ్ముఁబాలించు క్రమమ్ముకొంత!
మఱచిపోయెదవునుమ్మా! “నాకు హైందవ ప్రజలన్న
దయ”యన్న పల్కుబడిని! ఏమటించెదవునుమ్మా!
నుంత మేమునిక! వివయంబుననుగోరు విన్నవముల॥
గీ॥ వేయిమాటలెఁకేటికివినుము “నాడు! కాన్పుతోఁబాటు
మిమ్ములకా గాతు” ననుచు! కేతిలోఁజేయివేసి వ
చింపుముయ్య! నకలగుణధామ! శ్రీజార్జిసార్వభౌమ!॥

అశీ మ్మ

నీ॥ ఆయురారోగ్యభాగ్యప్రాప్తి జార్జి మేరిగారికి నను
కూఱుగాక! దేశంబునందు శాంతియైతి నమకూడి
ప్రజలకుసౌఖ్యంబు పరగుగాక! పైరుపచ్చయుఁ బసి
పాడి పంటలుగల్గి యుర్విసుభిక్షయై యుండుగాక! ని
శ్శేషశాత్రవనికరమై రాజ్యంబు రామరాజ్యము లీలఁ
గ్రాలుగాక! గీ॥ భవ్యమైనరవ్వతోకనంభావ్యమగుచు!
ధన్యమై నరవరాజ్యమూర్ధన్యమగుచు! బ్రహ్మకల్పంబు
వరకు శాశ్వతముగాను! హాణరాజ్యంబు విజయం
బు నొందుగాక॥

మ.రా.శీ), పుత్రమే అలీషాకవిగారిచే వ్రాయబడినవి.

మ॥ చిరకాలంబున కార్యసాధకులు విచ్చిన్నంబు గాకుం
డఁగా! మరలఁగూడిరి హిందు దేశమున సాన్యానింప
నానామతాం! తరులైయుండినఁ గాక యింగ్లిషుప్రభుఁ
త్వంబీధరామండలిక! ధరణీచంద్రులతోడనిల్చి మము
నిత్యంచేలు నిచ్చారణి॥

ఉ॥ భారతదేశమంతయు గృహణమువట్టి జయించినాము
నే! డారయ దానివీడవలందంచు వచించిన వల్పదంటి
వీ! భారుణి భీముఁడఁ గలువధర్మజుడవనయ్యులీపు
వి! స్ఫారవిసీతి ఛత్రమునుఁచాటిడిప్రపుము జార్జి
భూవరా॥

ఉ॥ తల్లులకెల్లఁదల్లివయితంద్రుల కెల్లను దండ్రవయ్య
మా! కెల్ల నభిష్టనంపదలఁసీయఁగ రాజులకెల్ల రాజువై
చల్లనికూపులక! మనుచు! సామివి మాయవరాధము
న్న నీ! యల్లమునకడలంపక సమున్నతిఁబ్రోపుము
జార్జిభూవరా॥

మ॥ భవదీయంబగు పాదపంకజములఁ బల్కారు రారాజు
లుక॥ నవమాణిక్య కిరీటపంక్తులారగఁ * నందింతు
రిందుండవో॥ యవనీ చంద్రుడవో దయామృతము
మాంయందొప్పు వర్షింపఁగా॥ జవమేపారఁగ నేగుదెంది
తివహో॥ జాక్షీవృపాలాగ్రణీ॥

శా॥ ఓడిల్లి పురమా! ధరాగళపురో ద్యుత్పారరత్నంబువై
యీడుకొ జోడునుకాని యట్టి సిరివైయి శేష భూ
పాళిని॥ నీడకొనిల్పితి నెంత ప్రోడహాకదా॥ నీతొల్లిచారి
త్రముకొ॥ బాడక వేడుకయయ్యె నీచెలువముకొ॥ జో
ద్యంబు లోకంబునకొ॥

ఉ॥ అదినికోయలుకొ వెనుకనార్యులు మూరుమహమ్మ
దీయులూ॥ మీదట గీనుడచ్చి పరఁ మేళ్ళరుండంపఁగ
వచ్చి మెచ్చివా॥ రేదొక మేలుఁజేసినను॥ నెవ్వరినీపు వ
రింపవైతివో॥ మేనిని యింగిలీష్సు భులఁ మేకొని లెంతటి
భాగ్యశాలివో॥

ఉ॥ స్వాస్థ్యవరత్వముకొ వడలింనత్వముబల్కుము నీవెగాక
నీ॥ యథమరాజ్యధాని ప్రజలందరు గోరుచునుండిరం
చు ధ॥ రాష్ట్రపరాయణుండఁగు రాజపుమమ్ముదరింప
నేయఁ బ్రాణార్థము భారబోదుము ధ॥ రాధివయంచు
ననుస్కరింపుమా॥

ఉ॥ ఏనృపురాజ్యమందు బ్రజలెంతయు సాధువధంబు ధ
ర్మని॥ జానము వీడకుండురొ॥ నిజంబుగ నాతఁడెరాజు
వాని సం॥ స్థానమె స్వగ్గమాతని విధానమె దైవవిధా
న మాతఁడే॥ ప్రో నృపుడంచు॥ బీరమునఁబొల్పుగ
నిల్పుట కర్థమిద్దరకొ॥

నీ॥ నీరాజ్యమున సింనిరతంబు నందదలేనాటి కానాడు
నీనుగాక॥ నెలకుమూడేసి వాంసలు చాలగుడియఁగఁ
బాడేపంటలు చాలఁబండుగాక॥ నీపైస్వకతములు
నీయుద్ధనావలు నెవట శేగినజయమిడునుగాక॥ నీమంత్రి
జగ్గంబునీతినంపన్నులై మంచిచెడ్డలవిహుర్పించుగాక॥

తే॥ నీదుపట్టపు దేవియు * నీదుసుతులు, నీదుజనని
యు బండులు * నీదుప్రాజ్య రాజ్యలక్ష్మీయు నీదగు
ప్రభవీత్రి, నెల్లనుభములదేలి వ * ర్థిల్లుగాత ॥

మ.రా.శ్రీ, శ॥ వేంకటరంగశాస్త్రిగారి రచితము.

శా॥ శ్రీమత్కీర్తినిజార్జినామకథాశ్రీ చక్రవర్తి గుణ,
ప్రొమస్సూర్తిని మేరిరాజ్ఞని దయాశుంభస్మృతిఁ బోచు ని
స్సామాన్యాద్భుతలోకతంత్ర రచనాచాతుర్యధుర్యుండుని
స్సీమస్సారకృపారసాంబునిధి లక్ష్మీనాథుడెల్లవృదుకొ॥

ఉ॥ నిక్కముభారతప్రజల నిర్భరభాగ్యఫలంబు వండి పెం
పెక్కఁగ జార్జిరాజు మహియేలెడు, నాతఁడు పార్థివాననం
బక్కడ నెక్కినప్పుడె నిజావన ముందెడుభారతప్రజకొ
మిక్కిలిగూర్చిప్రోతునని మేలిప్రజ్ఞ యొనర్చుటాప్పదే॥

చ॥ ప్రజలను నర్వకాల మనురాగభరంబుగఁ బ్రోచుట
గుణ॥ ప్రజనిధి యైనజార్జిజన వల్లభుడొప్పెడు రా
శబ్ద మ॥ క్కజముగ నర్థపంతమయికాల దిశారమణి
మణిముఖారిబుజదరహాస కోరకీతభూరి యశోవిభవా
భిరాముడై ॥

పురాణం రామచంద్రశాస్త్రి గారిచే శ్రావ్యంబడినది.

ఉ॥ భారతమాతనీకు బహు*భంగుల సాఖ్యము గూర్చు
చుండెడిన్, భారతపుత్రులెంతఁ బ్రభు * భక్తినివృద్ధి
నొనర్చుచుండురో, వారలసంతప్రేమఁ బరి*పాలన నీ
పురొనర్తు గావుతన్, శ్రీరమణుండు మీకిమత*శ్రేయ
ము నాయపు జార్జిభూపరా.

ఉ॥ పాండవశేఖరుండు మును*పట్టముదాల్చిన పట్టణంబు
లో, నిండియ చక్రవర్తివైయెంతయు నుత్సవము
వాడవో, పాండవుగొల్పుచారివలె * భారతపు
సాఖ్యరాశిచే, నుండుతనీకుభోగ విజ*యోన్నత
త జార్జిభూపరా.

శా॥ శ్రీగౌరీప్రియుడార్తపాలుఁడు తునా*సీరాది లే
తుం, డాగోగాధ తమప్రభాకరుండు వే*దాంతై
ద్యుండు నాధీగమ్యుండు పరాత్పరుండితున*త్రి
మహేశ్వర్యమల్ శ్రీగోవృద్ధిని పట్టభద్రునకు
ర్జిమేడినీభ ర్తకుకొ॥

మ.రా.శ్రీ, తల్లావగడ సూర్యనారాయణగారిచేరచితము.

1. శ్రీమదాఖండలశ్రీమహామహాభి రామనిర్మలసా * మాజ్యము
స్తు. ఖండఖండంతరా * ఖండవిభాతభూ రివభుక్తి! యశస్వి *
మృద్ధిరస్తు. విభావివేకను * విక్రమావార్య వద్విభవసంపూర్ణ!
ది * స్వజయస్తు. పరదేశపాలనా * ప్రతిమానప్రతిభా విశేషభా
రూధ్య! * తేజుమస్తు. ప్రతిమితావభారత * ప్రభవశక్తి!
లితశస్త్రుగణ్య! కల్యాణమస్తు, మృత్యుబహుజనయూధ! మే *
రీనసా! శ్రీమత్సత్యభామ! శ్రీకృష్ణసార్యభామ!

2. భారతవృత్తానులిల * బ్రతుకెక్కిరి రాజ్యక్షిప్త!
జేతకలంకము; నిది చేతానియెల్లదనిట్టివారత
వీరలకు వనంజనదు విశ్రుతమై తగురాజ్యక్షి నిది
దారము దేశమెల్లడ యభాగము జూడగడయ్యభూవరా.

3. శ్రీమదవ్యంశేర్పి * బ్రతుకుతెరువుజూపి యిరయరాజగురుం *
దేవగవలయు. ప్రబలిద్దలపోలి * పరిపాలనమునేయ నప్రివేప
కలరంధ్ర! శునగవలయు తో * పీడితుల నా * తోగ్యవంతులజే
సి యారయుటను కలి * యనగవలయు, శుభపాతములేక * పరి
మానురక్షిచే నరయుచుండుటై మ * శునగవలయు. గూటికెని గు
డ్డకునుమాడ * కొరతనదిన, వారి * మటవారనా * రలయుప్రజడ,
నేడుగడయాతఁడెట భూ * మీకునెడల, భక్తియుతులెట మ
నపాత * వంజుగాడ.

4. భూజమెల్ల సాఖ్యములఁ బొందికుభంపగఁ జూచువారటన్.
రాజులుగారి? కద్యంతరాక్రమ వంపకకాద యెవ్వరే
యోజనునంచరించిన శుభోదయమన్ గనఁజేయు వారి నుం
డిజగతి ప్రయత్నములంపగ నొప్పుదయర్పవానకుల్.

5. పయనప్రవేశ నడుకొనఁ బాల్పడె గాలియవాన; వానినే
మయనను లెక్క జేసితివే? యాత్మనిరూపి ప్రశస్తిగాంచ నీ
నియతమునిల్పకొంటినిటు నేర్తు రభూపతులందఱున్; తునో
జయముగలట్టివారి కుభసంపద కింతకొంతగల్గునీ.

6. మాయదేవాలగాగ నభిమానము గల్గుట తెల్లమయ్య ము
యడకీవువచ్చినపు డెంతయు; నయ్యదియాదిగాగ మి
న్మయ్యుడైవమట్లు మది నెంచినవాడు ప్రభుత్వమందు దే
ముకడన్ వ్యక్తంధ్రములు చేతువచ్చుట నంపు నెంచి వా
యతమైనదో మిది; యెల్లాలుగాలిటనున్న వాడు వి
భాగముకు లెందరోగతు తివ్వరిపాలనమందు వారికెం
యభిమాన మల్పివది దేశప్రవృత్తినిగోరి రాజ్య మాం
యలు జేయుచుండిరను కీరితియొక్కటి నిండియుండె నా;
నాగయము దప్పిపోవమని నాఁడుభవజ్ఞనకుండు; తల్లిమా
టెయిది; యాడెనాతఁడును నేయిదిమున్న నినాదా వారు, మే
మా యది గోరుదుంటిమిత్తు; దంకకుమించియుఁ గోరలేదు, దే
శీయుల మాదుత్రావ్యతల శేమనీ మీరువినగలేదే? ప్ర

భూయశులందఱున్ మరలఁ గన్పడుచుండిరియట్టివార య
త్యాచితబుద్ధిమంతు లిత్తు దయ్యదిమాకును ద్యోతకంబు; యాం
గ్గయులపాలనంబు లిలకింపగఁజేసె మురాతనంపు దే
శీయులయన్నలిన్, జనుల చిత్రములన్ జగరింపజేసె; మా
శీయిధిశాయంబులు జనింపగఁ గారణమేమో మూలది
ద్యాయశులెటయే, యదకవాభవదీయ మహాశయంబునున్
జేయుమటయెరర్చి యిది, చెల్లున, కల్పజంబు; జేరియన్
గాయలుగోరగా మదివి, కామ్యమలయ్యది యివ్వదెప్పదన్
జేరినలెన్ బరిశ్రమల జేయునగా విశిష్టనిచ్చుటన్,
మాయధికారముల్ సరివమానముగావలె చెల్లవారితో
లయముభూమిపైమిగులు నట్లుగఁబన్నులు కాశ్యకంబుగా
జేయలెన్ మితిస్థనగ శ్రీవిశిష్టగ, దేశమందు వి
ద్యా యితనంబులందు భృతిసందకవిద్యలనేయనట్లుగాఁ
జేయలెన్ బలాత్కృతులఁ జేసియు నెనమహానానిన్,
జేయనలె దేశమభివృద్ధికి దేవదెన్లభంగులన్.

మ.రా.శ్రీ, వేదులసూర్యనారాయణశాస్త్రిగారిచేరచితము.

1. నీ * ముగంధహించి యన * నీధులిసంధ విశేషవర్ణము!
వ్యారిజమిత్రుండిచ్చు కన * భాగ్యమహోరి యాదీప్రకార మీ!
భూరవంబుండు బాధి కర * మున్ గ్రహించి ప్రబలిప్రోతనా!
భూరిధనంబుభుక్తుసలు * పుష్టానియాడఁడు మీరలాలనిన్.

2. చం. నువనవృధంబుజంబులకు * నూద్యుడు కల్పకవర్షికోటికి!
నుజునవృధంబు వారముల * కన్యకాశ్రవధూమకేతువు!
న్నిజపరిచారకక్రియఁడు * నిందితచంద్ర శరీరకన్యకుడు!
న్నజలభాగురుండు పరి * పూతుడు వంశమహర్షివర్షిజాన్.

3. చం. జయమగుగాక హూణకుల * జాతనకున్దావారిరాజికి,
స్తయమగుగాక వర్షజన * సన్నతయార్చి కే. కిభర్తకు!
స్తయమగుగావుత్తరసి * చక్రికి బంజమహర్షివర్షిజాన్!
జయమగుగాక భద్రము * ద్ర శస్త్రజంబు జయంబుగావుతన్.

మ.రా.శ్రీ, బి. నీశాపతిరావుగారిచే వ్రాయబడినవి.

4. మ. వజరాతావును నస్తమింపని మహిభాగంబు దోర్లండ
నిబాలింబు యశోవికాబు భుగధాశ్రీ రాజరాజేంద్రబా
హుదీక్షు సుధర్మమిత్రుం గరుజాపారిణి, దత్తావ్యభా
మనిగాఁగాంచివ భావతియుల మహాశ్రద్ధలు సామాన్యమే.

మ.రా.శ్రీ, జంధ్యాల వెంకటప్పయ్యశర్మగారిచే
వ్రాయబడినవి.

5. ఇంతకవారికెల్లరన్ * నీకృత్యుడై దశరథి వర్షలా
మలం దశమంస్తుతింపఁ బలు * మూర్ఖులఁజాత్రులు వారందనన్
మెలగును లోకమంతటను * మేల్మియజంబును నింపి భార్యతో
గలసి జయంబునొందుర ను * ఖడ్గిలి బాల్లివిభుండు భూధులిన్.

మ.రా.శ్రీ, వెంకటరామసత్యనారాయణకవులు

గారిచే వ్రాయబడినవి.

సీ. తనవదాబ్జములకు వివరరాగ్యులకు రత్నదుర్లభం నీరాజనములు
గాగ | తనప్రతాపాన్ని కుద్ధతనపాఠ విరోధి మండలంబు ప
తంగమండలముగ | తనప్రాభవమునకు మనుదండనీకులు నకలం
కులైన సేవకులుగాగ | తనభక్త్యకీర్తితావి తానమునకు పద్మభ
నాండమ్ము ప్రాకుగాగ. తే.గీ. ధాత్రిశోభిల్లు పద్మగతలికియిల్లు,
తరుణరూపవిభూత కందర్పదర్శు | పర్యపావర్తి శ్రీహర్షవక్ర
కర్తి, బూర్ణకృపచేత వెన్నుడు ప్రోయిగార.

చ. గగనకలమ్యువండున ప్రకాశమునొంచెడువారి కామమున్ |
దగనగించరాతక కడంబుమల్ గనమాట్టి మీ నవుత |
జగతిని భద్రపీఠమున పన్నులిజెందెడు నీమహాత్మున్ |
మృగని ముఖించిరీతముఁ బ్రోవుము మనసుకాల్గిభూవరా.

ఉ. దీనజగతి పోషిత ముడిపీఠదేహుని నిర్మలాహారా |
జానుమహాసాహాయుని రసాతలస్థులచక్రత ర్నినన్ |
భానువహనమా ర్నిని కృపాగురి శార్దూపపాలమానినన్,
ప్రేలిసాతు నెల్లడల శ్రీవర్ధినాథుండు ప్రోచుగావురన్.

మ.రా.శ్రీ, బి. భగవంతురావుగారిచే వ్రాయబడినవి.

సీ. అఖిలమణులకు తాదాశము ఖ్యాతి, సగుణ హింసూతులం బె
చటఁ గలిగె, వివిధదేవాంతార్థ విజ్ఞానలక్షణుడృష్టి, నిర్ముకుప
నివర్తు లెవఁడలిగె | అన్యమతిదేవున మన నెఱుంగనియోమ్యు,
లిదిన సర్వసమత్వమెవఁడలిగె | పరరాజు లెందఁడు పాలకులై
నను, వాచ్చు న్యధర్మేచ్ఛ యెవఁడలిగె. గీ॥ కట్టి యిండి
యాదేశంబు నందుఁబ్రజలు | చేరియొనరింపు పట్టాభిషేక మొందు,

ప్రభువిభుఁడగు శ్రీహర్ష బ్రభువరునకు, నకనిదేవిదీప్తిరాయులమరుఁడగాగ॥

సీ॥ స్వపరభేదములేక నకలజనంబులు, విద్వలవలెప్రోచు ప్రేమ యొ
కటి | అబాలగోపా మందలకును విద్య, శ్రీల్ల గానేర్పినహూర్తి
యొకటి | కల్పదివ్రాదవ శ్రేష్ఠవిద్యులనెల్లఁ, గాపాడినట్టి మీ
ఘనతయొకటి | ఖడ్గంబుఁజూపక కరుణనేమాపును, దేశంబు నే
లివదీక్షయొకటి గీ॥ తారణములయి మీర లేకామిటులె | మా
కుఁ బ్రభులంగ నిల్లరు గాకయనుచు | సంకతముఁగోరఁజేయు నో
కార్తిభూప | నరసపథకర్త యిండియా చక్రవర్తి |

మ.రా.శ్రీ, బొమ్మరాజు జానకిరామశర్మగారు.

సీ. వారిధివలయిత పనుధాతలందెల్ల ఘనభుజా కేయూరమణినిపల్కి,
యల్లభనాండంబు నాత్మకీర్తిసలికెఁ బాలుపారనానికా భూమఁ
దేసి | యిరిరాజనంఘంబు నమపమ లేజోగ్ని ని ముదమార నింధన
మొనర్చి | ఉర్జవంబుల ననయంబులెత్తకృపా ఘనరాజశిని
చాతకములందేసి. గీ. నీమవరిపాలనలు నంపాదయుక్తి | వ్రుప్ప
వంతులుఁగలకాలముచు నొనర్చి | మేలుఁగాంచు మాధాత్రి శ్రీమరి
మాద | పాబ్బ ఖరభామ శ్రీహర్షి సార్వభౌమ.

మ.రా.శ్రీ, చెమికల చెన్నారెడ్డిగారిచే వ్రాయబడినవి.

సీ. మాహితంబర్థిండు మాయన్న గారైన గోఖలే శాఖుభుక్తు గు
ణులులెమ్ము | చెవినిల్లుగట్టి హ్రాదవహితంబులుదెల్పు ముఁది
మా నైమద్ది మెఁతుడమ్ము | అర్థాంగలక్ష్మీ పట్టాభిషేకముగాంచు
మేరిరాణి మహాదారినుమ్ము | భూతదయాబుద్ధి బుట్టింపవ్వాద
యమండున్న దేవుని గొప్ప నెమ్ముకొమ్ము. గీ. యట్టిసాధులనంగలి
గెనయకార్తి సార్వభౌమాడు మౌళిసాఖ్యముమ్ము | యెవనివై
ధాత్రివై మాకనలదీపిత్వ భయము విడువంగదమ్ము శ్రీభరతభరణి.

సీ. భర్తసారమునకా పానమా భరతఖండాలకాతంబున నంకురించి |
భారతీయసర్వ భారతారణభూత భారావానకార్ధారలెరిగి |
కాయమానీకృతా కాశపాటంబున నిరవకా కంబుగానెరయిలెరిగి |
నయినపర్యంబుగానత్వ ప్రమలనగదనదుప్రమ్మంబులంగటనుబూది.

గీ. అక్రెతాగులకువదామోదమలరించి యమృతరుచిఫలంబునాడిజగతి |
వార్జితక్రవర్తివర్తిర్తి కల్ప వల్లి యెపుడు నల్లనిల్లుగార.

సీ. తిరుగబోతలసాధుడు పరగవంటలయిండ్ల పువ్వులసాధులుగో
వనములన | యిల్లిలలంగృతి నిర్దిరామాఖిశోభ నభవభుగరతా
భలశోభ | యింతింతయనిరాని సుతొమ్మభావముగావ ముబ్బ
నుఖప్రదంబు | పోశీయమన్న నో మానసియరసంబై యమృతమట్టి
దవాటియన్న మెల్ల. గీ. గంధయుతశిలంబున నాలిననర |
వంచేఁడయి ముఖంబు లివ్వడల్ల | ఘనమూలశార్దూ సామ్రా
దినములెల్ల నిట్టిముఖమునె యాపుతయిండియాకు.

మ.రా.శ్రీ, గాడపల్లి చిరంజీవిరావుగారిచే వ్రాయబడినవి.

మ. సరగవలూగప్రభుత్వమందు మనకుఁ సౌకర్యమున్ మెండు

కుఁ జెనందుం నవియ్యంతురెల్లరది మీకుండేట లెల్లంబునె.

చోరివానింబివరించి వ్రాయఁజకనంబుండేయ లేదిందు నె

శ్వరలులేవల్లిన పత్తమెప్పటికి నేరూపంబుమెప్పొండద.

తే గీ. ప్రజలనిరతంబుఁ బ్రభుభక్తై ఖరగవలయుఁ
బ్రబలవలెఁబడియుఁ బ్రజానరత్తిగలిగి
యట్టియశ్వోన్య వంబంధనుమఁయొప్పు
యన్నదోలేదోసాక్షి యాయత్సవంతె.

ఉ. కాంతదయాదీపర్యనిలమధుగభ్రంబిరాజకుండు సా
మంతస్వపాలమూరితుణి మండిత పాదసహాయులందు ధీ
తుంకుడు సుప్రతాప్రదప్రమానయశో విభవ్రుఁడు శార్దూభ
కాంతుడు శ్యాంకరితఁ జరకాఁడు నీభువిగోజావ్రతఁ

మ॥రా॥శ్రీ, కళిరెడ్డి వెంకటసుబ్బరెడ్డిగారిచే వ్రాయబడినవి.

సీ. హిందూదేశోద్ధరనిరతాః గోఖలేశాఖ్యవిజ్ఞాః |
మాల్లమఁద్రుకుళలమతిమాక సానుకంపశ్శేఖర్తిః |
మేరిరాజ్యపుదుతిరదీ పుణ్యపాశోభిషేకః |
వీరవ్యాగోద్ధరతభరణీ కేతుసంవద్యధీ వీర.

మ.రా.శ్రీ, ఇవటూరి సుందర్యుగారిచే వ్రాయబడినది.

సీ. పామర్రామల * పరిచితి గలద ముగ్ధుఁ ధౌఢ్యమెఱుంగని *
కాలము, చదువుకొన్నదియు ముగ్ధ * వకతాత్రుంబులు గర్వ
మింతయులేని * కలికిమమ్మ, బల్లిగుల్ గలద ముగ్ధుఁ * బలుబో
కడలుబోక నడఁగవతోమందు పలికెనుమ్మ * పిరుకాలని చాల *
చేరుపొందినవయ్యుఁ బలికెన్మరచెడి * పడతినుమ్మ, నరవభా
రక భూదేవి * నంతకమును, బుజ్జిందుతు * నామిను * ముదము
తోడ | సకలసౌఖ్యంబులందుతా * జగవర్యు, చంద్రనిభమూర్తి
శ్రీబార్తి * చక్రవర్తి.

సీ. వరమూర్తిచార్మి * బ్రజామూర్తిని లీలచార్మివందన * లేఖ
గాగ, వామభాగంబున * ములుమేరిరాజికుహివాచలేందని *
యహికగాగ, భవభదీధిలిహప్ప * తనుకాంతింబులు భవితాంక
రాగ లే * పంబుగాగ, వల్లెవాటంగున్న * తలిపట్టుపట్టుంబు
తెలివన్నె పాపజం * బంబుగాగ, నిన్ను శత్రుగాగ మనముల *
సొర్పిజనులు, నీవునేపాశమువశగు * తీవెఱాచి, శ్వేతుని నింటి
తీసేగడు * శంభుఁ డందు, చంద్రనిభమూర్తి శ్రీబార్తి * చక్రవర్తి
తీగచేవార్తలు * తెలియఁ బట్టురమన్న తీగ లేకయెవార్త *
తెలియునంట, పొగబడిమిదను * పొవులేనింతన్న నాకాళగ
మనంబు * అనుదనంట, చూడుటదూరంబు * చొద్యమన్నను
వార్తివన్నెలనబాడ * వచ్చువంట, కోసివైచోఁజాచి * కు
టుటబొంబన్న జర్మముండఁజాడ * జనెదనంట, నీగుపది
పొలనంబున * నిఖాభువిరి, నహహానియాడఁడర మిస్సీనుమి
తమహిమ, బ్రహ్మకైవస వేదోక్త * ఫణినివనఁ జంద్రనిభమూర్తి
శ్రీబార్తి చక్రవర్తి.

శాహినురు శతకంబు * శోభిరమునఁదార్మి రహిమింబు శ్రీమహా
రాజ్రితోడ, భువనభో విభ్రమ * గాంధీశ్వినిభా రామ సావగు
మీటిస నీడు * నుతులతోడ, సొందర్యరామై * వద్దునాధార
యై తార్మిబూనిననీడు * తల్లితోడ, విరుల ఉజాధ్యయై * విజ్ఞా
న పలియాయఁ గామరూప్యనూర్తి * నూతుతోడ, వర్వసౌఖ్యం
బులందు * సంతపమున, వర్వకాలంబు నీధరా * పరిమెల్ల,
నొనెమునీయుతా రాజపాపి వేద్య, చంద్రనిభమూర్తి శ్రీ
బార్తి చక్రవర్తి.

మ.రా.శ్రీ, బండవల్లె - శేషశాస్త్రిగారిచే వ్రాయబడినది.

నాన్నామర వర్వమల్లకలయై శ్రీరాజమూర్తివర్వ
వర్వరాజిపుర ప్రమామలతయా వర్వజ్జితా త్వేనచ |
వర్వప్రాణినివల్లె ర్మదవ ధిక్రా - లోలైవర్వక
వర్వజ్జిత్తు మహిపలివ్వియతాం శ్రీచంద్రమాడోయభా.
వర్వమానవర్వకాటిమేవ విత్తస్సర్వకర్మలొకంబు
శ్రంపాదపయోజయగ్ధ కలికాశే ప్రజామాన్యుపాహ |
నాన్వ ప్రమాదాలిక క విలవవర్వక్రొక్క - ర్వోత్తవవర్వహం
మూర్తి విభుత్తిచంద్రియతాం సామ్రాజ్యలక్ష్మీంపూజ.

మ.రా.శ్రీ, శ్రీవిక్రమదేవవర్మగారిచే వ్రాయబడినది.

గీ. శ్రీకరుండు వర్వకుండు * శ్రీయుతులను |
మిమ్ము వరచేతులగఁ జేసి * మిప్రభువ్య
మెప్పుడును భారతఁబున * నునగఁజేయుఁ |
చారుమూర్తి ! పంచమూర్తి ! * చక్రవర్తి.

గీ. మిదయారసంబువలన * గాఢఁ భరత
భగదఁజులు నిష్కమూలై య * భాదకభామ
నిరతమును గాంధు చున్నా యన్యతకులేక |
చారుమూర్తి ! పంచమూర్తి ! * చక్రవర్తి !

గీ. భరతభండంబు మిదడి * పాజనమునఁ |
బొందియున్నట్టియును మఱి * పొందనన్న
యమితలాభంబులెన్నంగ * నగునె? రెరము
చారుమూర్తి ! పంచమూర్తి * చక్రవర్తి !

గీ. భారతభూమి వై గల * రతకుర్వరసు
వల్లడిందితి రివ్వ * కడిలియందుఁ
బట్టవరము గట్టుకొనుట * నలన మిద
చారుమూర్తి ! పంచమూర్తి * చక్రవర్తి !

మ.రా.శ్రీ, దేవులవల్లె - వెంకట శాస్త్రిగారిచే వ్రాయబడినది.

మ. శలితప్రాభవ చక్రవర్తి పదవిభాగ్యకుండు శాస్త్రిప్రభుం |
డిలతా సాధులతోయెచు నియమనామధంబులైద్రుంచుచు |
నిలనదివ్యమనోహరుడగుచు వచ్చిర్వప్రతాపంబుల |
స్సలవచ్చార్వములవైలంగుచు మహి న్నానించు నక్రాంతమున.

సీ. ఏరాశాశ్వామ్యులహీనవరాక్రమం బలరారభూభండములనల
ఏప్రభుపితృమాతహితులు నాననిమెచ్చ భర్తమార్గంబున భరతి
క్రొశ | ఏమహామహంకండ్రి భూమండలంబెల్ల కరగతంబుగఁజే
సి పరిభవల్లి | ఏసార్వభౌముండు హితప్రసాదమంబ్ర సామం
తజనవర్గ వక్తృతముగ, గీ. భరతికాలించుచునుదారవరగుణము |
స్థిరకచాదార్య నంపద్విశేషయుక్త | దైవవర్తించునట్టి బార్తిప్ర
భుండు | నామురాకోగ్యవంతుడైతిలయగత.

మ.రా.శ్రీ, అర్. వి. రాయజగవతిరాజుగారు.

చ. ప్రదికుంకీర్తిశాంధ్యాయ * భానుదలల నహారితంబుగా
భవ రిపు జార వోర జన * భాధలుదూలితి యేకరితిమె
జవముభుటింపకన్జనుల * సామయినేలియోశేషభూమితా
యవని కీర్తిశేఖులగు * నామెమూర మహారథ క్రమం
దవిరచక్రవర్తి ప్రభు * దైవవార్తని శ్రోయదేవుడున్.

చ. వరమగుదాలవల్లి * నుతవర్గముల భువిగన్నతల్లియా
వరమదయార్తివల్లి * భవబంధవిముక్త ప్రతి రిమల్లి * యా
భగవత్భారతీయతము * దంబునగునీనిగన్నతల్లి * యా
సరసిజమేరిరాజినని * కంబుమదేవుడు ప్రాచుగావుకన్.

శ్రీమతి బొగుభూరు నాగరత్నమ్మగారిచే వ్రాయబడినది.

కా. వేమూటలో పనిలేదు ముఖ్యముగా మునిజ్ఞాపనందిచ్చియే నీమూర్తిక గుంటూరు నిజాపల్లవి యెంతేవంతగానున్నదా వా! ఈ ప్రాంతవ రాజ్యలక్ష్మియొచ్చిపనిహస్తాబ్ధమందుంచుచున్నామన్నా! యెటులేయకొందో, కారమిన్నా జూర్తి భూపాలకా.

తా. అందితమా భవశుక్లము నందలిజూర్తి వదమ్యుభూతితోఁ పంచుబాప్తి వంచు నినుబాదుకచేసివఁ జేయి నిమ్మ ముంబిరీరీతి నేల వచుయిం బొసరిందివబాడ బాటచేఁ బంచుతి తోక పాలునిగ భావన నీయునుమయ్యో యున్నదున్.

మ.రా.శ్రీ.ఎ. రామాకాపుగారిచే వ్రాయబడినది.

ప్రభువునకు నమమలై ప్రజబంధుగాత
శ్వాపాహంబోజూర్తి - తాపాదునుమ్ము
ఎల్ల కల్పత్రంబుల - నెల్లకుట్రలను
మూన్చి వేయునుగాత మూరాజాజూర్తి,
దిక్కు - మాకతఁడని స్థిరముగానమ్మి
బ్రతికెను ముమ్ముడై నమ్మి తోమగాత.

మ.రా.శ్రీ, అల్లమరాజు వేంకటగారి రాజాగారు.

తా. శ్రీధరసేనీమ్మదుక చిత్తవోజవిభాగదర్శకు, నా క్షాధుఁడు; పాలితాద్యుఁడు; నవారతవద్విభవోజ్వలండు గో నాధుఁడు; ధర్మరాజును తొనర్చునగాత తమంతవానిఁ తే) మాధిక చిత్తులె గూగడాధ్యుచ్చి జూర్తిని పార్యభామనికా.

మ. చిరకాలమును రాజ్యమేలి భువిసాకితాంశు, తారార్కను రవిభ్రాజకర్తి కాలియియి తుత్రిత్రత పాత్రామంశ నిరతానందమనుస్కుఁడౌను తతమున్నుద్గితసౌఖ్యోన్నతిక మెరుముంబొలి పార్యభామండిం శ్రీమేరిమహారాజ్ఞతోకా.

మ.రా.శ్రీ, కొంపెల్లి సుబ్బారాయశాస్త్రిగారిచేరచితము.

పి. పరబాతి విచ్చేషభావ మొందక నర్వబాతిప్రజామోదకానియయ్యెఁ బరమతదిద్వం సపరతమానక నర్వమతధర్మరక్షదామహిమండయ్యెఁ బరకోశకాశన పలుకఁజూపకనర్వ కోశతంగ్రహవృద్ధి గోప్రయయ్యెఁ బరగుదావహజంబు పాలంబడకనర్వ వడ్లుగ్రాహిత పరమండయ్యె. గీ. వచ్చుఁట్రుండు మనవాక్షిభక్రవర్తద్రుప్రభుత్వా ప్రమాభుమహులభోయో! నిత్యభయమండనేల నిత్యంకనగుమాతర మ్యభారతవర్ష ధరాత్రురంభి.

పి. ఆలహరిగ్రాడు లెనవట్టుకవర్షియుల కలిపాఁనంబులనానించి | యాత్రువృషవ్యంశ్యులైన పోడకనుహారాజుకాననక్రమమునెంచి | యభలలోక భూతియైవజ్జిరియోచక్రవర్తని రాజనముండలంబి | కాంతినిభావవత్తులందైన యెద్దవృషప్రము నేలుబడినిమించి |

గీ. విలుధగంపెల్ల మేలనిదిమలిఁజేయఁ | ధర్మపథమున భారతధర చీనేరి నీయోకమాకాశ్రయముగాగ నెలపుదుయ్యో! వగలనుతనామ శ్రీబాప్తిపార్యభామ.

పి. శ్రీపరమేష్ఠి మేరిజాన్మలక్షణదా శ్రయఃపరంపరత్నయుఁగాత | భారతవర్ష మిభవ్యపాలనమున నాచంద్రతారార్కనుమరుఁగాత | ప్రభుపదాశ్రయలెల్లఁ బ్రజకోర్కలఁ దీర్చి నాపాలగోపాల మురుఁగాత | శ్రవలెల్లనిజరాజ భక్తులెలిసిల్ల విలుధావళిప్రభ ల్యంయుఁగాత. గీ. భారతోర్వరవరభోగభాగ్య యిగును శ్రీం దుమనమున ముదములోనుండుఁగాత | నిజనవారత ధర్మంబునైగ డుఁగాత | యెల్లలోకంబు వరమేళు నేలుఁగుగాత.

మ.రా.శ్రీ, బూ. పూర్ణయ్యకర్తగారి రచితము.

పి. ప్రజలెద్దలవోలె భావించినతరంబు ప్రేమంబునూపెడు ప్రయిత ముండు | పరులగష్టముల దా నరయునునిత్యంబు సౌఖ్యములగా ర్చుడు వరనగులుండు! దుష్టులవోలాప్తి గష్టంబులచేడి ప్పంబులూపఁగుని కృష్ణవరుండు! న్యాయసంస్థాననా ధీయ దైయోప్తి ధర్మమున పాలించు ధర్మకాలి. గీ. నత్యవాక్పరిభా వనవధిమండు | విలుధలోకకనుజకీర్తి విలులమూర్తి | సాధు వర్తి శ్రీబాప్తిచక్రవర్తి | ధరణికరలత నాచంద్రతారకముగ.

మ.రా.శ్రీ, కె. శ్రీనివాసరావుగారిచే వ్రాయబడినది.

కా. నానాదేశములందునెడు కడునానందంబు లొల్పాడగన్ నానాదీత మణిప్రభావగులు నానారూప భూమిమలై | యీనాదీమ్ముల నీదుపూజ్యపరియా యీజూర్తిపట్టాక్షిపే | కానందంబుధి బేలుఁజుండె ధరణీయన్నన ధరాదేవి సా ర్యానందంబున తొడ్డిమాతుమగ జేయఁజూచుటలో రమ్యమా

పి. జనపతి వర్షిట జలకమాడకమున్న జాతికిడదులఁజేలకమమ గొంచనాంబరములా భునుడు నిట్టకమున్నై లేజాంబరమలక వివివతర | పునునుమాలలరాజా తొనూర్పుటకుమున్నై మృతకులెల్ల ధరణికమర | రిక్తువీరంబు శ్రీ రాజాజొన్నక భోగింద్రువీరంబు భూమికమర | మేనుకేరిటంబు స్యామి | మున్నై మేనుకేరిటంబు మెలనెడితి. గీ. ముత్తియంబుల నాభూరజుండు! పట్టుటకుమున్నై యులెన్నమాపడుచునే శనారికకాదిభూబాలియింప ఛక్రమలమైలిరన్నను జా

క. శ్రీతిపతికంఠెనుమున్నుగ్రామీతిత్పంగారింబుకొనెటచిక్రమ బలి తనుఁదియించుటకు | పతి పింగారింబుకొనెట నహజ

తా. ధాతునియిట్లు వార్జవనధాధవు వేద్యచరింప తో భవ్యరచి నెల్లవారలకు బిత్తములన్ మోడమొప్పచేయగా వారనిమన్ననలోగోను నవార్యవరాక్రమకాలి రీతి వి | కోరియి మన్నుడిచ్చు శుభగుండయె భూధరకార్తియైతగన్

H. M. S. S. "Medina."

శ్రీరాజదండకు లెక్కివచ్చిన "మెడినా" షాహనావ.

Their Imperial Majesties Set foot in India.

శ్రీరాజదండకులు భారతమున రేవులో దిగుట.

KING EMPEROR EDWARD VII.

శ్రీన ప్రమరాజరాజేంద్రుడు.

QUEEN ALEXANDRA.

శ్రీలలితాంజలరాణి.

QUEEN EMPRESS
VICTORIA.

KING EMPEROR GEORGE V.

శ్రీపంచమజార్జిచ్చక్రవర్తి.

QUEEN EMPRESS MARY.

శ్రీమరీనుహారాణి.

Prince Albert Frederick.

అల్బర్ట్ ఫ్రెడరిక్ రాజకుమారుడు.

Prince George Edward.

జార్జి ఎడ్వర్డ్ రాజకుమారుడు.

Prince of Wales.

Edward Albert.

యువరాజు ఎడ్వర్డ్ అల్బర్ట్.

Prince John Charles.

జాన్ ఛార్లెస్ రాజకుమారుడు.

Princess.

Victoria Alexandra Mary.

రాకుమారి

విక్టోరియా అలెక్షాండ్రా మేరి.

Prince Henry William.

హెన్రీ విలియం

రాజకుమారుడు.

His
Excellency
Lord
Hardinge
of
Penhurst
Viceroy
& Governor
General
of
India.

H. H. Lady Hardinge హార్డింగ్స్ వైఫ్.

హార్డింగ్స్ వైఫ్ పిందు దేశ రాజవర్తినిధి, గవర్నరుజనరలు.

మ.రా.శ్రీ, చింతలపల్లి నరసింహశాస్త్రిగారి రచితము.

కా॥ ఏరాగ్రేనరత్నప్రకాశ హి లనద్విష్టోరియారాణిమా
వారిన్ భారతవర్షవాసులను గాపాడంగదాబడ్డ పా
ట్లీరికిందగఁ దీర్చివొందు మొ నృలోకేకాదురాచారుల
ఘోరాజన్ దునుమాడి పాపభయముంగుంతభవద్వైరియై
కా॥ మున్నీవిచ్చట కేగుడంచుమదిన మ్రోదంబునిండారగా
గన్నుల్ వండుపుగాగ నిచ్చటను విభ్యాతస్థలంబుల్ దగన్
గొన్నింటింగని పోయిలందనునభన్ గొండాడిలీదేశమున్
ఎన్నంగానిదిమాకు గౌరవముగాడే మర్వమెన్నాళ్ళుకన్.

మ.రా.శ్రీ, వి. రంగారామిగారిచే వ్రాయబడినది.

ఉ॥ శ్రీరమణీమణీవిభవః శ్రీరుదిమింతు నురస్థలంబుతో
వారిజబంధుఁడున్నలముఁ వానముతేసెన్ కన్నుదోయితో
వారిదమా! యనందగుచు వర్ధిలుచుండడి మేనికాంతితో
శ్రీరమణుండు బార్జికిమఃశ్రీయును దేవముఁ గీర్త్యదారతర॥

శ్రీ, కొప్పరపు వేంకటసుబ్బరాయ వేంకటరమణాశ్రులు

సీ॥ పూజ్యమైన బ్రహ్మరాజ్యమం దిండియాదేశ ముత్తమమందుఁడెలు
పుకొంటు : మారాజవంశంబువారిదేశమందే ప్రీతియగుచు లో
ధించుకొంటు : బ్రాహ్మణ్యమును కౌమర్యవైభవంబు సేయఁజుండు
నెలుంగఁజేయుకొంటు : నెల్లవాటిమతంబు రెలమిరిగావఁగ జను
లైజుత్యంబు జరుపుకొరకు॥ గీ॥ మ్రొందపుభక్తి సంతకులరయు
కొంటు : లందనపురంబునందుండి యిండియాకు కచ్చినభక్తకృ
పాశక్తి పకమెపాగడ : చంద్రనిభమాత్ర! శ్రీబార్జిచక్రవర్తి॥

సీ॥ రవియ ప్రమించని భువియంతయునుగల్గి ప్రతిలేని చగురంగబలము
గల్గి : యిభిలరాజుల శుభ్రమందుచుండుటగల్గి, పుణ్యనగరణ్యము
లును గల్గి : బహుళోహరత్నముల్ వడయుభనుల్ గల్గి ముడకు
గూర్చడి మహానదులుగల్గి : ప్రకట భవార్జనోపాయంబులుగల్గి
నగలయంత్ర క్రియాశక్తిగల్గి॥ గీ॥ గ్రాలుమారాజ్య మభివృద్ధిగాం
చుగాత : మీకు శ్రీమేరిరాజ్ఞికి మాకురాట్టు : రినుతమంగళ
మా దేవుఁడిచ్చుగాత : శక్రువకుత్ర! శ్రీబార్జిచక్రవర్తి॥

సీ॥ అక్షయపైర్చినవిత్తకడ్డుగల్గయిండఁడంద్రజాసినవారి కలఁగకుండ,
క్షీరకాంతామణి కీరితగళయిండ విజయలక్ష్మీమనంబు విజయ
కుండ : భర్తంబునాల్లు పాదములందత్వకయిండ రిపువంశమొ
దంబరింపకుండ : ప్రజలందఱును రాజభక్తిఁగొంకకయిండఁగరు
గకించుకొంటు గలంగకుండ, గీ॥ నిచ్చమేరిమహారాజ్ఞ మెచ్చు
యందఃసురిన్సెవ్వు గొడుగొక్క దొనరుయంద : నెలుకొనుమయ్య
యార్వరుండేయిన్ను : నెకలగుభాను శ్రీబార్జి సార్వభౌమ.

మ.రా.శ్రీ, వడ్డేపాటినిరంజనావ్యాయనిచేత వ్రాయబడినది.

సీ॥ ప్రత్యక్ష పతిఁజూచి భరతధరాదేవి యతిశయామాదత * నా
దరించె : తండ్రిని గనుగొన్న * తవయలకైవడి భారతీయులు
పార్వ * భీమరైరి : భర్తరాజాధిప * త్రముడవొట నెటింగి
హస్తీవాపురిపీత * మతిఁయల్లె : దగినకార్యమృందుఁ * దాన్వ
ర్య గరిమ సానుభవరాజులు * నంతసింది : తే॥ రహమాపా
శ్వాత్మకృతరత్న * రసనియట్టి : హ్రాదవక్షోగి సీంహాపీ * కాది
సోమాదాభిషేక మహాత్మవ * మందుగొనుట : దలఁపనెంతయ్య
నార్జి భూ * భరమపొంద!

సీ॥ కన్నుడ్డలకంటె * గారాముఁజూపింపఁ బ్రచలింక నీకృపా * పా
త్రులయ్యి : అమగజేరకొల్ప * లంతరంబునఁజూచు భారతీ
యులు నుత్రపాయలయ్యి : సీతామహినుండి * నిరుపమసా
ఖ్యంబు బందుచుండుటవత్స * మాగడయ్యి : నీతండ్రియతికాంత *
నీతిదే లోకమూర్తి గాపాడుటనిజంబు * గావడయ్యి : తే॥ నీవఁ
దాన్వ * భర్తంబు * నియతిగలదు : గాని మచివేడఁజుత * యా
నటయ్యి : యింక వేయెల ప్రాశ్నూని * క్షిలులకాఁగఁ : రాం
దేవ్రీకు భీమా శార్వభౌమ!

సీ॥ భర్తంబు నాల్లుపా * దమ్ములఁజరియించి నీకావనప్రాధి * నెగ
దుఁగాత : రాజ్యము శ్రీరామ * రాజ్యమునుగరించి ప్రజలను
వంశోప * పటమాగాత : సత్యము వర్వభా * నిత్యము భరి
యించి కాగ్యవైదివరల * వరలుఁగాత : కాగ్యగయ్యిరైట్టు *
భోగమ్ములరించి సామాన్యవర్తన * చాటుఁగాత : తే॥ నీకుఁ
జేరిని భర్త * నిత్యరాజ్య : భాగ్యభోగ్య చిరాయుష్య * భా
గ్యభూతి : పంపగునుగాత క్యాయాభి * నృజిజగతి : నింపగు
నుగాత! బార్జి మహీధరంద్ర!

మ.రా.శ్రీ, మేడినీరావు విజయలక్ష్మి నృసింహవర్మగారు.

సీ॥ పంచాయధునిమాట్టి ప్రజలనెల్లప్పుడు కంటికిఁజెప్పకఁ గాదు
చుంటు : పంచాక్షరి నుంజ్రపజనంబుకైవడి జనలవద్దకుల పాపను
లసేత : పంచపాండవులెట్లు పాఠవలంపరాకను హయాశోభా
గ్గయుఁడగుట : పంచభూతనా ప్రపంచర్మిత కళోదంబిత
బుద్ధివిరించి యగుట॥ తే॥ వలన నీవ సార్వభౌమనాతరయిం
నవనిపంచమా సమాఖ్యయింతు : పార్జ్ఞానులంబు దీక్షితర
మణి రాజ్ఞి యుత్తఁడగుమను కట్టాభిషేకఁడయ్యి॥

సీ॥ దేవతాశోటిలో దేవదేవునివిది రాజులయందు శ్రీరామపాది : గ్ర
హములలోన భాస్కరుని కైరడి : నక్షత్రమండనుచంద్రవటు
జడనిధులందు పొత్పొందరి చందంబుననుబలులతో క్రాస్తభమణి
విభమన : అద్దులలోను హేమాద్రోణిగను భూఃములలో నుర
మహిమంబుమాడ్కి॥ తే॥ నీ వక్షిరాజ్యనృ శోటిలోజ్ఞాల్లెరక్ :
వర్తి సింహాసనస్థుడై నలులయందె : ప్రయరతర శోహమాన్వభ్య
భుతితనకుట : హరిమేరినమేకుడై భూరిమహిమ.

॥ శ్రీకృష్ణయోగ్యర్థ (ప్రతి నేలకునాడు విచ్చేసి చూచినదియునాడు
 చూచివెళ్లబ్రాహ్మణుడువిరచిత్రకామ్రుద్విలోయిన వర్షరమ
 సాక్షి । పోయియిందాండులో భోజనోత్సవవేళ మనునూర్చి ప
 ర్శివమాటసాక్షి । పర్శిభారతవర్ష పట్టంబువ్యయియూకాం గొ
 నుటకుగోరిన కోర్కెసాక్షి । గీ॥ ౧౦॥ యాపైసవచ్చుట గొప్ప సా
 క్షి । సాక్షిమింకలయామిది యశులదయకుంపుత్రదీనార్తి వ
 తదిశా ద్వయత్రక్షి । సత్యగుణమూర్తి శ్రీబాధి చక్రవర్తి ॥

యేవగ నైవఁ జావరల * నెందులకన్నను మేరపుష్పిగా
 గోవులపన్నుఁగావె మఱి * గోవులభాగ్యము వృద్ధి కెంతటల్.
 చం. ప్రజఁ బ్రజవోలెఁబామకాని * పాలనచేయుట భర్తృమంతు మీ
 స్వజనముపార్థ మెంటు వధ * వారికి నప్పుడఁజెప్పి. భారత
 ప్రజకతిభాగభంబయిన * వన్నులఁజెట్టములం దొలించి
 ప్పజనముమెచ్చఁ రాజనము * సర్వగదంగుఁడు జాగ్రహవరా.
 ఉ. మున్నోక పారి మావిషయ * ముఁకదిలకించి స్వస్థిభుగి యా
 పన్నులు భారతప్రజల * పాలనకున్దగుకీట ప్రేమ యం
 తెన్నుగఁ జెల్లుచోలునభ * నేర్పడఁ తెప్పిలిదిపు నాటి మా,
 బన్ను దుపంగ విభాగిడ * టస్థపడెంచుమీకు భూవరా.

ఉ. రాజుల దోషవర్తి నిన * రాజులు యుగ్రకరుండు లేవరా
 రాజుల భార్యవంతున * రాజులు గుప్తమవ్వుఁ దంచిత
 రాజుల భిక్షునండు ఫణి * రాజులు మావన నేకజిహ్వఁ దా
 రాజుల బాదఁబోకప్రజ * రంతలఁ బావనచేయుఁడెన్వరా.

మ. రా. శ్రీ, బాలకవి వేంకటరమణాచార్యులుగారు
 నీ. మనుభర్తరాజావి పుణ్యభూతులనెల్ల వలరించుధిల్లి సింహావనంబి
 వృద్ధీయహారాజులను మిక్కిలియలరించు ధిల్లిసింహావనంబి
 విపులమానసులగు లేవరక్కరులతో. నలరిన ధిల్లిసింహావనంబి
 చిరకాలముగ రాజవిరహితమైయుండి తమలంపుధిల్లిసింహావనంబి !

తే నీ! వీరలందరికంటెను గౌరవంబు,
 బార్హి నీరుదై. పుణ్యదై దయగఁబాడు
 విన్ను నాదరించెనుగూర్చి నేను మదిన్
 మయ్యెదవనకా ధిల్లిసింహావనంబు.

మ. రా. శ్రీ, బి. పట్టాభిరామశర్మగారిచే వ్రాయబడినది.
 నీ. ఇంట్లాండు నీమచే * రెదనన్న మత్యాల, హారంబునకు రాల్కి
 యై రహించ, గానదాసాహస్రి * కాలు బాహువ్యయ, గేయార
 యుగమణి * క్రియమర్చ. నాప్రేరియానిల్, హఃతఃపంబులు, కం
 కణులులరితి వారవింజ * సింగపూరు మలక * హంగావ గయా
 వాది, రాజ్యమూర్త రత్నాభారతగంధ, గీ. నెగడునీమ గిరిట
 మా * జిక్యమగుచు, భరతవర్షం బాదఁచిత * ప్రభుజనయ్య. కోక
 తో వ్రీతివాక్రింబ * గాయన్నె, బాదకర్తి పంచమబార్హిచక్రవర్తి.

మ. చతురంభోధిపతీ భూవలయయన్ * కాసింకెనీయవర్ష, య
 ప్రతిమానక్రియ వర్తకంబజముగా * చాలించె నీకఁడిరీ వా
 కృతకోహయత సింధియాజయల సో * త్తాహాక్రయదృష్టి మా
 తాత మున్నోగ నెట్టలేదవో * జా * తికారాజకంఠరవా.

నీ. మగనికరీరంబు * వగమాక్రమించిన, కొండలరామని * మాఁగు
 కంటె, పతిటొమ్మనైన్ద * వనియించుమఁడిన, కిట్టయొమ్మ
 న్నీటి * వర్జితంబె, భవురిమామన కాల్వ * కంబుగానిలికిన,
 పలుకులచెలియను * వడఁచితంబె, భర్తనెత్తినునీ * వన్నుగాఁజే
 తొన్న, బోటంబేటిమి * న్నీటికంటె. గీ. కాంచునివృదంత

రమను సో * భాంకరమన * వరముదియనివెగ * పతివ్రతపు
 నూడ, భువనయహాపాణి ! వాగ్యాని. ! పుణ్యవరని ! భూరిగుణ
 వని! క్రిందార్హి! మేడిరాణి !.

నీ. అకాదమునఁబండ * వావనిజమెగాని, భవేవంపుకంఠంబ * వాని
 గనదు, అందంబునందహీ * మాంశేటింబమెగాని, మధ్యనల్పుం
 టన * మాభ్యగనదు, గంధీరమనమైర * కంధియేయఁగాని, తా
 రాంబుతొట * యుగంబుగనదు, మృదులవై భరితుండు * మేటి
 తమ్మియెగాని, కలువకాదొట * భాతిగనదు. గీ. గానిమీరా
 జ్యులక్ష్మికి * గానఁబడెను, నీరవిభవయతములొటవిషయూర్తి!
 గలిరచిత్రాల్లనిభలది * గంధీర్తివిక్రమన్నూర్తి! క్రీడాకక్రవర్తి.

మ. రా. శ్రీ, కోరంటి కుప్పస్వామిచార్యులు బి. ఎ. గాడు.
 క. శృపయను తత్తతాగ్రహవిపులమనోబలము కార్యవికలులక్త్యం
 బప! మిక్కిల ర్యలక్ష్మియు * కటవిహీనతయనకభిషునసుగుణంబుల్.

మ. కరగక గాంధీలిసిండి యాయ నెడు భూభాగంబుయూరోపుతో
 వరియోకొండోఖండ మందు గడుఁస్తారంబునకా దర్శిజల్
 పారయన్దంబులు తేనిదీనము వోర్పుకా బెకనికావమున్
 న్నిరమానియలరాజభర్తయను నేదెల్లంబుగాఁ జావరిన్.

చ. బలిమి క్రిటిమధర్మపాలనవగతి నిండునమ్మిక
 గలిగెడువారు వారికి దగ్ధ మఱిగొంత దయానమామ
 కలమ గ్రహించి యింకమనవాద చరించిన నిండియోగడు
 నులభముగాఁగ నేలటమఁ జోటగునందు దలఁకునమ్మయిన్.

కా. రామాచంద్ర మేరి రామకమహారాజ్ఞీ నమోకరణగా
 వ్రేసాదంచితకామ్యధారన మహాకా వల్లివోద్యోగ బ్రహ
 త్తేమంబుకా మదిగారి భూరిదయఁ గోర్కల్ మేగిదన్న మా
 పీయం ద్రోక్యఁడుమీకు స్వాగత మహా! క్రిజార్హిరాకోక్రమా.

కవిరాజవిరాజితము.
 నవవక్తరాదునందిత వజ్రవళయకొటి నమావృతుడో
 వివి మడువంతరి మధ్యమధానిధిధితి బార్హి మహాపతి గా
 రవమున రాణి నవీమణి మేరియు రత్న కిరీటవిరాజకులై
 భువిని సభాస్థలి నొప్పదు కల్లక పాలిక దచ్చ మహేంద్రకభవ.
 సుగంధివృక్షము.

భూరిభర్తరాజ్య భారభోగభాగ్యవతుడై
 సాఁసెలిసేలుగాఁ బాతివర్ణభేదముల్
 పేరులేక భర్తముకా ముఖి మున్నమెప్పుగాఁ
 జాగిర్తి మేరివోడ బార్హి నక్రవర్తియన్.

మ. రా. శ్రీ, డి. రాజకేళిరమ,
 హెచ్. నుబ్బారావు గార్లచే రచితము.

నీ. జననతంబగునిత్య వర్త్యవ్రతంబున, నలికెహరివృంద నక్రవర్తి
 జనులకోక వన్న తనయులవలెగావె, నదయండు క్రిశ్నర సా
 ర్యద) దిలకెల్లపాదుల కేతాభలేకుండ, రక్షించె క్రిశ్నరా

మహర్షి. కాంత తుండే చాల వస్తువులను యజ్ఞ, తపో
ధియనముల ద్వారా. తే. గీ. కారణమున కర్మముల వలన
గుణముల వర్ణింపబడినట్లుగా వర్ణించబడినది. గోరి వృద్ధిచేసి
తమకుఁగోరినది. కాంతమునకు శ్రీకృష్ణ చక్రవర్తి.

సీ. చెలఁచార నులది యల మొత్తములనుండి యల్లిల్లిగఁబాటు నల
యలందు. తెలితెలి రాలపై జరిగిరిగానాటు నలయేటిబాటల
కలకలందు శ్రీకృష్ణవలంబులలోని కపురంపుటనటుల నాయలనైక
తలములుదు. నూర్వరగ్నిహంక జొరనీక మేలి తా నులవద
జల్లు పూ పొడలయందు. తే. గీ. చాలవిహరించుచును మేరిగతిని
గోడి. వంకరలును మా జాల్ని చక్రవర్తి. యిదియెంతోని నిల
చినుమ్మలనేని భవిని గల్గుదురేమమ్మ వోలువజలు.

మ.రా.శ్రీ, కనుచు ర్నివారాయణరావుగారిచే వ్రాయబడినవి.

ఉ. ఎట్టితనములకు ప్రతయ లెట్టితనములకు జేసికారలో,
వట్టుగ భారతాత్మకాలు పంచమకారిజ చక్రవర్తియో.
నట్టులఁగాకయున్న బల దైర్ఘ్యవివేక భద్రాభిరామ నా
క్రూర్టు భుటిల్లు పెట్టులనమానునీధిమేగా? దలంపఁగదా.
ఉ. వానిద! జన్మసార్థకము* వానిదే! భాగ్యఫలము పుణ్యమున.
వారిదే! రాజ్యసంపదయు* వానిదే! తో మఱాధ్య సిద్ధియ్యో!
వానికే మేరిరాజియుక్క* పంజరమువారిజ చక్రవర్తిది
వానినపంజరము గను* భాగ్యముగల్గును దిల్లిలోపలన.

మ.రా.శ్రీ, వేరేపూవ సత్యనారాయణంగారి రచితము.

శ్లో॥ మేరీప్రాచిభో? కను ద్వి భవతే ప్రాకాశ్యమవ్యవస్థయా
రాజ్యంతే ద్విలిపే ద్వృభాభవతి యస్మాన్మండలా ధీశ్వరః
ప్రప్రాప్నోమ్యితిచే ద్వృజైవ భవతో యస్మాక్సత్రుశ్చిభవాన్
దీమామోమ్యుర సర్వభేదీవ పృథావిష్ట్యుశాతో యతః.
శ్లో॥ అవద్రాక్మయంజనోనివధిప్రీతిభవ వంతం ప్రభో
భూదక్రం పరిపాలితునయదం నిష్కంటకం యావతే
యాచ్ఛాకాజీ పృథావస్థగభిశ్చో బ్రాహ్మిన్మలాభాభవ
క్షుపాహువిరవస్తువాన నిరతాస్సర్వ ప్రమాదనన.

మ.రా.శ్రీ, ఆ. శేషగిరిరావుగారిచే రచియింపబడినవి.

సీ. సాజన్యమేమిదో వహజలనెడునూట, నాథ మియాగమనంబె
సాక్షి, జాలితైచమ్యంబు, పైకవీరమటకు, స్థిరమైన సజ్జనాదర
మేసాక్షి, విద్యాంసులను గారవించెదీవనుటకు, సకలభాషా పరి
జ్ఞతయసాక్షి, విద్యనమతము మివహజ సద్గుణమున, వికలభాషు
లకలంకయెసాక్షి, గీ. యట్టిమిగులరాజులే మరయగలము,
సక్ష్మసాస్యాంక శ్రీకృష్ణసార్వభౌమ, హస్తీపురభద్రపీఠవిహరి
తనింప జూడగామోదువులకే భుభిషంబు.

శ్లో॥ భారతవర్ష మే పారసవ్యసమృద్ధయై రత్నగర్భయై యలయగాక,
ప్రజలరక్షాశ్రమ ప్రాజ్ఞతనిభధర్మ పరతవద్వర్జన ప్రబలుగాక,
హైందువుర వాణిజ్య, వ్యాపారఫలమాన, చిగనుభునుభవించె

దయగాక, సైన్యామరాజ్యభూ, నాథుండురాజా వేషునమాన్యుతి
చెందుగాక. సాధురత్న శ్రీకృష్ణ చక్రవర్తి, యాయలైశ్వర్యవృ
ద్ధితో నభినేరి జనుల శ్రేయంబలె నదామనుచుగాక దేవ మెల్ల
మఖావాప్తి జేలుగాక.

మ.రా.శ్రీ, వజ్జల వెంకటన త్యేకముగారిచే రచితము.

ఉ. పరిభవమనుచున్ బ్రభుడు * భానురీతియై బూజ్యుడైన క
త్సలిమకృతంపుపంటలి * భాదశిగావున నిగసిక భా
రతి గనబోవమేమిమిగు * రాజవంశుడు జాల్ని నద్వయం
దలితయి హస్తీనాపురిమ * హదిభవంబున నివ్వరించుటన్.
ఉ. పెనిమిటిజాణియందుగడు * ప్రేమనీంది నకు వలయులం
గనిగని దైగానంబులకు * గారవయందును తోటిమేదిని
వనితలకన్నవన్నెయను * వానియై హెచ్చుదైవధి క్రిమై
భువనవహించి కాశ్యతను* ఖంబున బొందుచు భారతావనీ.

రా. మేరీదేవిగోడి జాల్నివలసిమిదన్ గడున్ ముక్కుచన్.

సారాచారపరాయణుండయి మనోహరాన్యమృగసౌఖ్యంబునన్.
ధీరోదారుడుగాంచుచున్ విశిషిటాన్నిన్న చాలించుతన్
తారామారగుభాంతులందు దనుకన్ తాత్పర్యనియుక్తుడై.

ఉ. విదవజాల్ని తేడిగ * హస్తీపురంబునకేగుదాచి నీ
మిదనుగల్గుచున్నవను * మిక్కిలిజాతులు నిహాసితై
సాదర మొప్పుచొచ్చి ను* రోవిభవంబున నివ్వరించునో
మేదిని నీయిచ్చప్రేమిది * మేరికీ నిపునపత్ని వద్దిరా.

మ.రా.శ్రీ ము. వరసింహదాసుగారి రచితము.

సీ. వినియుండ మేమున్న జనపతులెదనో, యాధరాచక్రంబు, వేలి
రమచు, నెన్నరినా దైన నీప్రకారంబుగ, ప్రజలకునిచ్చియత్సమ్య
గలదె, యూవస్తునిర్మాణ మిట్టియంత్రపువనలో, జొందారనెపు
డైనబుట్టుబడినె, యంతయేలనలోక, విహారాళకము వందలై
న్నదైనసౌఖ్యమృతదెనె. గీ. ఇట్టిప్రభునంజనునబుట్టి యిపుడుపట్టి
భద్రుడైరాజ్యమేలఁగ బరగజాతఁ, చక్రవర్తి ధర్మరక్షణము
నందు, వండితోడయి కృపదేవుడుండుగాక.

సీ. ఇందియానా వ్యోమ మండలంబునరోహి, టిందుల్లుగ పెల్లయం
దురెహ, అనుమతితోనెల్ల జనులకుకనవచ్చు, క్రులతెప్పి పోసిం
పడలకు రెవరో, విద్యలన్నియఁబ్రజల్ విభులముగా నేర్వ భాతి
మిరగనాజ్ఞజేతురెహ, వ్యాయమాగ్ధమనరా, జ్యపువస్తులుడు
పుట, కెంతోమోదమున వర్తింతురెహ. గీ. కనక మాణిక్యముల
రిలి గలసిరెహ, పాటిగాదేవుడా నధూవరులమేటి, బాగలో
మేరిరాజిని బాణాచక్రవర్తినిం బ్రోచుగాక ఇలా క్రిందనర.

మ.రా.శ్రీ చెన్నుభాల్ల నారాయణయ్యగారిచే రచితము.

సీ. కిందై కరుణాలనాండై సజ్జనబాబుడై యరులకుగాజడయ్యె,
కాంతుడైమలను స్వాంతుడై పండితాక్రాంతుడై బ్రీయవతికాంతుడ
య్యె, రాముడైబుధజనస్తామ్యుడైమంగళ నాముడైమలదిగ్రాముడయ్యె
సాయనఃకరోదయడై మురుచిరాకాంతుడై ననధిగంధిడయ్యె.

గీ. వజ్రవృక్షవంశం దైవవృక్ష కనుగువుత్రు
మేమనగ వృక్ష భూసతిమేదినయ్య
చారుతరమూర్తి శ్రీకృష్ణ చక్రవర్తి
నీశ్వరగు సత్కరుణ నేలుగాత.

మ.రా.శ్రీ, కొంఠూరి నరసింహశాస్త్రిగారి విరచితము.

ఉ. అందికరితి మానవులనందర జొక్కటఁ బోయిదుశ్శ్రేణి
పంచనలేక హృదయభావనలయందు బడదీయఁజై
మించెడుబాణ్ణిచక్రపురి మేకొని ప్రాపుర నమ్మచూపనం
దందికరితి హిందువుల వారసిగావదిరాయగావుతరక.

మ.రా.శ్రీ, వత్సవోలు కామేశ్వరరావుగారు.

సీ. వైభవోన్నతికాంతి వైభవోన్నత కృపాపాపీతను మేలుపడయు
మయ్య, యాకురగునగిరి యాకురగురమితివరసితి ధీరీతివైరపు
మయ్య, యలరమాయుక్తి పెంపవర మాయుక్తిపెంపరసి యెలు
య ముదంబరపుమయ్య, రుది మిరుమిరుమిరుదిరాత్మ గునులెల్ల
రు చిరాయువులై పలులండయ్య. లేగి, మమ్మునిరతమ్ము మిగు
ల నేమమ్ముతోడ ననయెరటలేని ముఖముల నెఱయఁజేసి, యనయ
ముల నెల్లఁ దొంగించి యనయమితి పాలన పెంపవచ్చుమయ్య, భూ
పాలనర్య.

సీ. అరుచెంతు ధీల్లివానిమృతమై ప్రవహించె నిండియాగండియా హి
తగువార్త, తనర బొంబయఁజేరి తనుమదంతువచింతో వర్షమై
వర్షమై వర్షవళంబు, చలఁగిరెల్లరు దేశమలయుసౌఖ్యము లీడుగేల
గానేలఁగాలఁతదనుదు, పాడిరించులకృగురో బలులేన సోనల
నింతగా నింతగానంతయల. లేగి, నహహ! నేయుపై విననా
పైవనారహంబు బాడిఁభూనేతి కల్పభూబాణ్ణితోడ, కళయ
శమకొంచెనున్నిది వరలుదారి! పాసఁగనెడు జిరాయనింపా
సఁగుఁగాత.

మ.రా.శ్రీ, వారిసాగభూషణంబి. బి. ఏ. గారు.

ఉ. ఈదినమంతయోనుదిన * మేమనిచెప్పదు భారత ప్రభా
తాదము బారిజప్రభున * మున్నతపట్టవిశేష రమ్యత
శ్రేయదుర భాగ్యశేమలు * మించు వరంబులు మాకుఁగల్గుటక
లేదనఁగల్గునేనరుడు * లేఁగొనుయల్పదిఁ గోడభాగ్యమాన్.

చ॥ జనవిభుఁడీవు దీర్ఘపురిఁ * జాతురియొప్పగఁ బట్టభక్త్యుడై
జనులమనంబులంగలుగు * జాడ్యములన్నియుఁ దోలకట్రువ
ర్ణనమనికెప్పనొప్పున * రక్తమచాంతక మీవిరోధిక్య
త్తనిమడువందగుంబిత్త * మంచికుఁడీతను శత్రువర్ణముతో॥

ఉ॥ భారతభూమిగోదాదమి * పార్థివగోటి కిరీటుచూర్చియి
ధీరతఁగన్న గోపామితి * దేశనివాసము వానియొన్న యేం
డైవసామింది మాతృభవ * వాంకముఁజెందఁగఁబొందువారసెం
లేరతిఁ గోమలాంగి తని * యింపదెలుఁధులఁ బట్టినెటిగో॥

చ॥ అకులమరంబులొక్కవర * మార్గమెగునైఁగింపనంచు వా
వతరవిరాగియై తనదు * భాత్రులజ్ఞాన వికారశేషజ్ఞా
బ్రతతదిగంతజాతులవి * వర్ణవశంపెడు రామశృంగార
యతనఁపుఁబోదుముగలుగు * వార్యవసుధలీనికు మావ్యమా.

క॥ వేదాంతమభివ్యుండై పదమలా * విశ్వావృదా రామకృ
ష్ణోదాత్తవృక్షయించి జ్ఞానవివశం * దుద్యాతీమేధావి క
ద్వావోత్సాహనవాన్యు రిపహితి * ప్రాగజ్ఞాన్యైఁజే మేదన
మొదంబందు విశేషనందునమా * న్ముఖ్యజనుల ప్రేమకథ.

మ. అనంతరాత్మవిచారమన్నది బ్ర * హ్మనంద సౌఖ్యోన్నతి
స్థనియాతత్వము శతశతములకు * న్నాంపించి చాటించి దే
శనికాయంబుల ప్రేమసొందసొంద వెఱ * సామ్రాజ్యమియార్థమే
దినికాదేశము చక్రవర్తనని * దేవుమ్ముపాలింపఁగత.

క॥ సారంబెంబఁగ వాత్సయొక్కఁడనుచున్ * స్వాతంత్ర్యపుంజంబులం
చారుధి స్ఫునిపుంగవల్ బరికియా * తానందముంబొంది రా
తాతార్కంబుగ వార్యభూమినివ్యతం * త్రంజెరకాశివితో
తృప్తాంజంబుఁ దరించెగ్గాడ్ స్థుయనిసామ్యులు విశించుమా.

ఉ. భారతరాజ్యభారవనా * భామరకీర్తిమాస్తినాథురి
యారమణీయదంపదల * నందమునింకొకసారి బొందఁగన్
గారెఁమామెనీదినము * కాతకృష్ణకృష్ణులైవర్తక
దోరఁపుభాగ్యమమ్ముటను * దుల్యమెనీకదియెని మేదనక.

చ. భువనములేడునుందనను * బొద్దధరించి నరించి సాటియో
యవవిభానమేర్పడఁగ * నన్నటిప్రోతును డైబలగ్నపా
వననను వీరుచైవమిల * భామరకీర్తి నెలంగఁ బాద్యకాం
శవరజగన్ననున్నతిని * శమ్ముభృకమ్మిడి ప్రాచుఁగావుతరక.

మ.రా.శ్రీ, పురాణం రామశర్మగారిచే వ్రాయఁబడినది.

క॥ మిత్రుండై సుగుణాభివృద్ధుడు ముఖ్య, రిత్రుండునైయొప్పి వా
శత్రుండై మననంబులెల్లరకుసా * మిత్రేయుడై వెల్లు ము
స్తోత్రీపాత్రుడు సార్వభౌమడయి వం, తోడించు బిడ్డరియా,
పాత్రకై మనము సర్వసంపదలతో, ప్రాపించునిరారెఁక.

మ. మమదైవర్యజనంబులందు గడువం, రంభించు తార్కంబునక,
కషలాత్తుండు వెలుంగులితి భువమా, తాడుగొడ్డిక్కిన్ భరణ,
మునునమ్మిండుచిరాయువున్ ముగూమున్, శోభిల్లుగాజేయసం,
భీమతన్ లేకమునైనగాంచక మహాప్రీతికృతసంధానకన్.

మ.రా.శ్రీ, తుర్లపాటి హనుమంతరావుగారిచే రచితము.

సీ. కష్టమనఁబోలఁగ సౌఖ్యమ్ములపాచ్చాయె-ధనధాన్యమరగలె
భువనపాచ్చె, మోదమ్ముపట్టియై భద్రమ్మునశిఖించె దెక్కు
కాథలుపోయె జిక్కుచచ్చె, విద్యలవచ్చె సర్వస్వితమ్ముల నేక-
రదిభవమ్ములుం దెంపునపురగాంచె, కరువునశించె వాగిరత
మొదాయె-మా గాణిపంబుల మతియఁగల్గె, గీ. మీదు పాలన
మ్మున; లేనులేదులేదు, కొలకహిందువులక శతమరయింక, నెల
కొలఁదియెడులమిరె యేంపలయు సర్వసంపదలునుగల్గిపార్తిరాన.

మ.రా.శ్రీ, పాదిపేట జమీన్ దారుగారు.

క. రాజెనుని మనుమవంశ్యుక, రాజెనునివిరోధిభూమిమనుబులరచన,
రాజెనునిరాప సంయుతు, రీబ్బా నె యొప్పువలయుగిప్పికములకై.
సీ. గాంధీశ్రమన నురకాంతుడై యందుమవిషమయాభ్యుకచేత నెల
యిడెవ్వు, దీనిలోన్నుతి నుమేనకై చెలుజారుదు శృంగభంగంబై
పునెదవండు, పురుషోత్తమశ్రీల పోలుపుగుండుదు బుద్ధుల
వారిత బొందవండు, ఇటు గాననక చేతనకమిరుచుండియు బర్మా
పవితచేత చరగవండు, గీ. రాజశేఖరభూజాన రాజెనునునుగరక
కంఠకృమిన్నడు గనకయుండు, వారయారడెయని ఇకలభితు
లింప, వసుధ భాష్యుర వసుధానువిమలభీరు, నరనగుధాను
శ్రీకార్తిసార్వభౌమ.

మ.రా.శ్రీ, మల్కపల్లి లక్ష్మీనారాయణరావుగారు.

ఉ. ఇంద్రపురంబుజోలు నెరదిల్లి పురంబున, వ్యంగీకరణం
దంపతుగానుజోలు వనరత్న విరాజితవీరయందు నీ
వేంద్రునిభాతికూర్పురి మరసుల నింద్రుడుగాదురీతిగా,
హిందువులందరినీ కరుణిల్లెడి యొదవబాల్లిభూమినిన్.
ఉ. దేవుడుగానుగాక, శననివ్యవధాయక దృష్టిచేత యా
పావనసూర్యచంద్ర గణభానురులుండెడి యంతరాక న,
చ్చావను దీవమునకుయు పాలనధర్మగుణులుబాదిగా,
భాత్యలీలనిచ్చి తనపాదగురోముఖాపి బాగుగన్.
ఉ. శ్రీమదుగానుగాక తర నజ్జనలోప దయావమేతు నం,
తోపుడుపాటుకున్ పరమధర్మ దురాత్ముల నెల్లగొట్టి భీ
మాంకుమిక్రలోక జనమంగళ కారణు. పాశ్రావణున్,
భానుర బార్తిపంచమని భవ్యకవీంద్రప్రతోషితానుజిన్.

మ.రా.శ్రీ, బి. లోయార్ల రాజుగారు.

సీ. గురమంద్రితోలు భానురతుండ్రుతాకవోట, వసియించి హిరము
లులంబుచుండ. బుధునితోననడుగు బుధుచంద్రులొకవోట,
ధర్మయోగి నలుపులు చనయచుండ, కవిరాజీనమలైన కవిరాజు
లొకవోట, శ్రుతశాస్త్రముల ప్రబంధములువలన, సేనాజ్ఞప
మించు సేనాజ్ఞలొకవోట వక్రపాణపాణులై సాగినిలుక. గీ.
వంతుకెక్కిన సామంతవీరులప్రబంధ, కాన్కల్పించియొక్కచో
గదిసికొలువ, వేరగపట్టాభిషిక్తుడై ప్రబలనేడు, శక్తివసుమూర్తి
శ్రీబార్తిచక్రవర్తి.

చ. జయజయపార్వభౌమ వరకాశ్రవణిణి పాధురక్షణ
జయజయపర్వదిగ్వికలి కాంతిమయప్ర యోధోధురంధరా
జయజయమేరిరాజ్ఞుడే చామమనక కులార్కవీన్నిభా
జయజయనుప్రతాపనిధి బార్తికుమమహారాజ చంద్రమా!

ఉ. తిండితవాన కిలమున గానురభూజమువల్లరాజమాక,
మందునెల్లగుభేతువు నమానముగాఁ గొనియెందుటకగదా

మంజునాథనిక్రీడి యహిరముగాఁగనంగల్లి పెండియుగా
బంచమబార్తి వాసుమను బట్టెను భూరిదయాదిబాగుకక.

ఉ. వేలకోలంది మైగులగు నేకలియంగనుజేసి దేశముగా
మేలుకనంగఁజేసి తరమేయిది వానవభావరీతులగా
తోలంగనిల్వజేసియెరువుకాగను చోరాజనమలునందు న
త్పిలక శ్రేష్ఠుడైతగువశ్యకశ్రుండు బార్తియారయక.

మ. అదిభూసాలక సానుబంబులకుఁ బంచావ్యంబు మిత్రానికిక
వరసంపా కనుకుండు ధీరవీరవానంతంబు నహ్మ్యంపం
శరణాబ్జార్పణిభావితంబునగు భాస్వన్నామనంబేద్యుడై,
యరుచారకదగు బార్తిభూమిభుని శక్తింబేనుతుర సేయకక.

మ.రా.శ్రీ, మోచెర్ల హనుమంతరావుగారిచే రచితము.

మ. మనుపేతాడభిషేక మొందింగతా * భూసాలనల్ ధిల్లి, లో
చనపర్వంబుగఁ బాడనేటికిఁ బట * స్థంబయ్యె బార్తిప్రభం
దునుద్రాక్షయఁ బట్టభద్రులుగ, హిం * చూడేశపాభాగ్యమే
మని కల్పించెదరంబు! చూడెదగుఁగా * కక్షిప్తపాదంబుగక.

ఉ. అయితవాచంద్రికమపు * మార్జిత వంశపరంపరాగత
శ్రీయతరాబ్యుదైభవమ * శేషముఁ జెందితి భర్తరక్షణో
హయిదుండెడితి వర * పాలిఖానుని! యేలుమయ్యె దీ
ర్ఘాయుషేకీతిక * జగ * మంతయు నజ్జన వమ్మకంబుగక.

మ. చనరానట్టి ప్రదేశముల్ చనుటకుక * పాధ్యంబులైయొప్పె ని
గ్నవభూమల్ మనుచాప్రక్షిప్తమనుచుక * కంజలైభూరాటపుల్
కనకుద్యావవనంబులై యెరుఁగకాం * గౌరాజ్యమంచెతవ
కృనియోర్పాటులు చేయఁగాఁబడియెల్ * క్రుత్తయారీతిగక.

మ. జగతికపంచమబార్తి సాధుజనర * మొదట్టె శిష్యవరం
దగుయక బాలనసేయతక ప్రజనవ * ర్భాగీష్టపాష్టమ్యులి
మ్ముగఁజేయత రాజభక్తి కలనక * భూదేవి వస్యాధ్యయై
మగతికగాంతుత ధర్మమేజయఁగాఁ * మంగారకేయొడ్డమక.

మ.రా.శ్రీ, కాభ్యుకూరి సాంబశివరావుగారిచే రచితము.

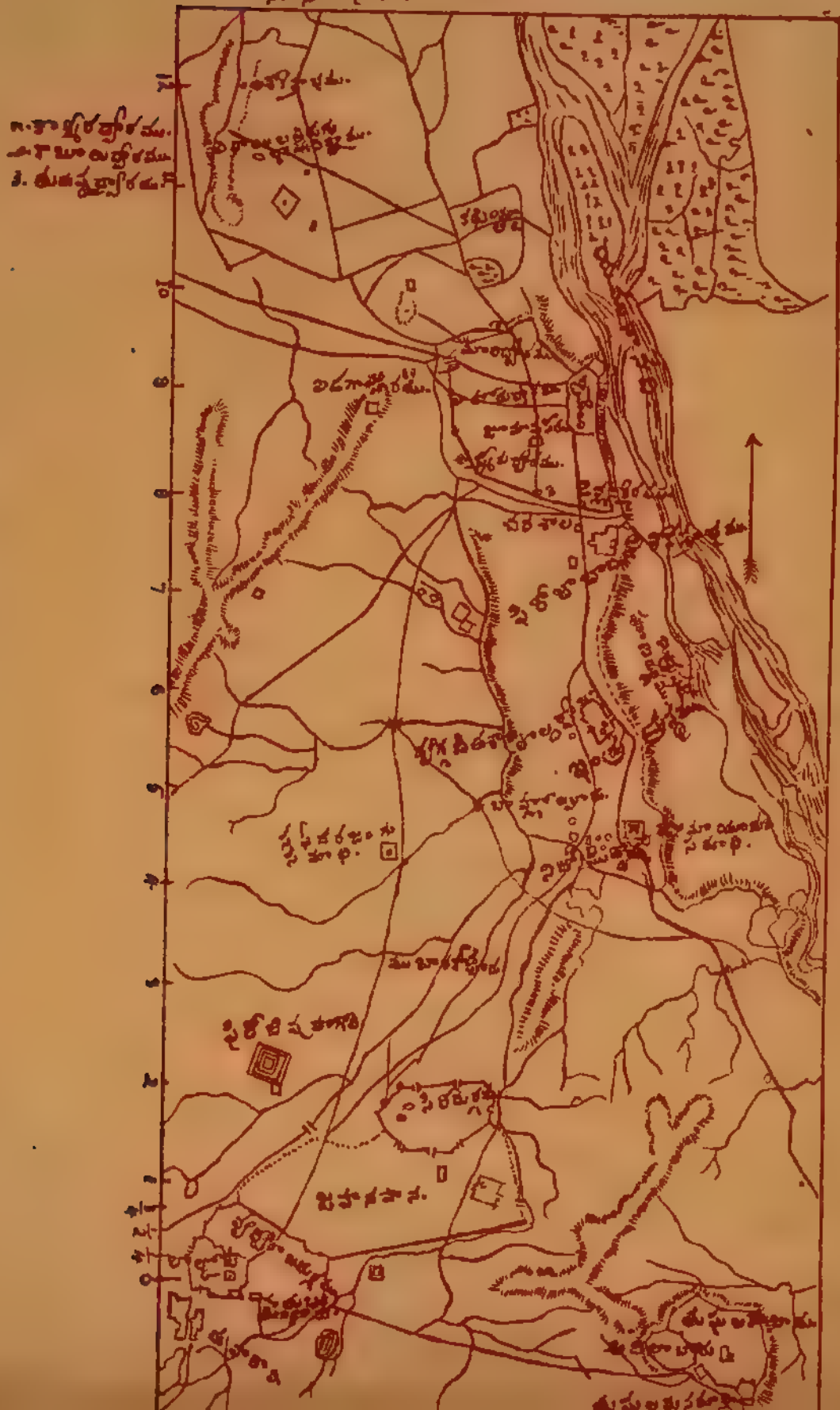
ఉ. జాతినుతాదిభేదము విచారమునువక గొప్ప శాద్వి వాఁ
డీకిఁడు వాక యూరపియనీరఁడు హిందువునడఁదటంచు వే
తేతటివైననెంవక వస్తుప్రవిచారణఁజేసి నేరమం
చారురత వ్యహింప కనయంబు నయింబుగ వాఁకుమెచ్చెదన్.

ఉ. ఇన్నిటికంటెనెక్కుడుగ నిండ్లిమభావప్రకాశిలై ని
ద్యున్నక దానఁబూజ్యతయు, జావిరికాగరికంబు జ్ఞానమున్
వన్నతశీలమయ్యె నది సాధకమయ్యెను కర్మకార్యమం
వన్నతమీలు వన్నిటినిబాకావ, నేనుక నన్నికాస్త్రుడుల్.

ఉ. భూదేవీలువట్టి కలిదండ్రులఁగోల్పడి వన్న భాదై భూ
భారమునైబిడ్డ వృషభాలరఁజేకాని పెందివిద్యుల
శ్చేదిపి శక్తులందనుక నేర్చున భూముల నేలుటక మహా
చారక, రాజపుత్రునిలితాంత కుభంబులఁగొంది లెన్నఁగాక.

శ్రీ మద్వింశతి తామ్రము. తత్తరము.

శ్రీ కృష్ణుల వందన.

డిల్లీ నగరము.

ఇంద్రప్రస్థము, పృథ్వీరాజనగరము, అలాయిదుర్గము, తుఘలకాబాదు, ఫిరోజాబాదు, షర్హాహి, పురాణదుర్గము, జహానాబాదు మొదలగునామములతో లోకవిఖ్యాతమైన డిల్లీ నగరము ప్రాచీన నగరరాజము. లోకములో నీనగరమునకు పాటిమైననగరము వేటాకటిలేదని చెప్పవచ్చును. ప్రాచీనసామ్రాజ్యముల రాజధానులు నామావశిష్టములు. నూతనసామ్రాజ్యముల రాజధానులు నూతన నిర్మాణములు. బేబిలను పేరునకుమాత్రము నిలిదియున్నది పెక్కు లండను నగరములు నూతననిర్మితములు. రోమునగరముకంటె నింద్రప్రస్థము పురాతనము. కాని యాప్రదేశ మూడికాలమునుండియును కొంతకాలము వృద్ధిని గొంతకాలము క్షయమును వరకాపములభంగిని ననుభవించుచుండినది. డిల్లీ నగరనామము పామన్యముగ నీశిథిలపట్టణముల కన్నిటికిని జెల్లుచున్నది. వాటిసామగ్రితో డిల్లీ సామ్రాజ్యనిర్మాణకులు స్వేచ్ఛానుసారముగ బ్రాతపట్టణములం బరిత్యజించి నూతన పట్టణముల నిర్మించుచువచ్చిరి. ఇట్టిపట్టణంబులు పనుమాడు ఖాండవప్రస్థములోఁబుట్టి నశించినవి. ఈపట్టణంబు లనునది చతురపుమైలుల ప్రదేశము నాక్రమించుకొనినవి. వాటిలోనిపుడు షహజహానుచే గట్టబడిన జహానాబాదుమాత్రము నిలిచియున్నది. నష్టనగరముల నైభవము శిథిలమందిరములవలనను పురాణగాధలవలనను హింపవలసియున్నది.

డిల్లీ నామ నిర్ణయము.

ఈనగరములో కేవలము గలిగినది నిర్ణయించుటకువీలులేదు. డిల్లీడను రాజాచేష్టాపింపబడుటచే డిల్లీ నామముగలిగినదని ఖేరిస్తావాసియున్నాడు. నేల (శీలగా) పట్టులేకుండానుండుటచే నీపేరు కలిగినదని యొకవాడుకలదు. అనంగపాలునిచే బ్రతిష్ఠించిన లోహస్తంభము వదులుగా (శీలగా) నుండుటచే నీనామమేర్పడినదని మ

రొకవాడుకలదు. లోహస్తంభముమీదను నుంపలే డిల్లీ 1109 అనంగపాలబహి యనివాసియున్నది. 1827లో జెక్కబడిన యొకశిలాశాసనముమీదను 'డిల్లీ కాఖ్యాపురీ' యని వ్రాయబడియున్నది. పూర్వకాలమున డిల్లీ లేక డిల్లీ యనబడు చుండెడిదనియును మహమ్మదీయుల కాలమునుండియును వ్రాతలలోఁగల వ్యత్యయమువలన డిల్లీ యనబడుచుండెననియును నూహింపవలసియున్నది. ఏదెల్లన్నను ప్రస్తుతము డిల్లీ, ఢిల్లీ (Dellhi) యని జనులువాడుచున్నారు.

ఖాండవప్రస్థము.

శ్లో॥ పురాట విజయో రాజా ఖాండవీ శామ తాం పురీ ॥

ఖంత్వీ వనం తత్పుత్రే కేన భద్రాండవం జయం ॥

(కాలికాపురాణము.)

ఉన్నత పరువిశాల ప్రదేశము ప్రస్థమనబడుచున్నది. ఖాండవప్రస్థము జీలము యమునానదులకు నడుమను శివాలిఁవర్వతములకు దక్షిణమునను రాజపుత్రస్థానమునకు త్తరభాగముననుండు సావంతమైన ప్రదేశముగనుండియుండును. ఈదుర్గము వచ్చప్రదేశమున నుదర్భనుడచు చంద్రదశంతరాజు ఖాండవీనగరమును నిర్మించెననియును కాకేరాజైన విజయుడు నుదర్భనుతోడిది శక్రుని ప్రార్థనలవలన పట్టణమునుఁ బాడుపెట్టెననియును, పల్లులుఁబువనమును దహింపజేసి జనవాస యోగ్యప్రదేశముగఁ జేసెననియును కాలికపురాణములోఁగలదు. ఈప్రస్థమునకీ ప్రఖ్యాతిగలుగుటకుఁ గారణము దీనిచుధ్యస్థితి. హిందూదేశముపై దాడివెడలి వచ్చినవారందరును పూర్వభాగములందును దక్షిణదేశములందును స్థావరముల నేర్పరచుకొనుటకిది నడిబొటగానుండినది. ఈప్రాంతాధీశునిపై దేశవంత్తుణభారము మోపబడియుండెడిది. ఈప్రాంతాధీశుడు సామ్రాజ్యాధీశుడుగా నెంచబడియెడి వాడు. ఇచ్చటఁబరిగిన ఘోరసంగ్రామములు లోకములో మఱెచ్చ

టను జరిగియుండవు. స్థలమంతయును యమునానదీతీరము లచేతనువలె రక్షప్రవాహములచేఁ దడువఁబడినదనుట యతిశయోక్తి గాఁజాలదు. ఈమధ్యదేశ లాభార్థముఁజేరి గిన హత్యలకును సంగ్రామములకును లెక్కలేదు. ఒకకు రుక్షేత్ర యుద్ధమునందు లక్షలకొలదిజనులు మడిసిరి. నారాయణు, ఘానేశ్వరము, పానిపట్టు యెడలగు సంగ్రామములందుఁజంఁగఁబడిన వారినంఖ్యకు లెక్కగలదా? ఒక యుగమున మితిలేనిసంపదలకును వేరొకకాలమున నకల వినాశమునకును సాలవాలమైన యీ ఖండప్రస్థము లోఁ బదుమూడు డిల్లీనగరములుపుట్టి లీనములైనవి. ఆలీ ననగరములలో నిండ్రప్రస్థము మొదటిపట్టణముగా నెన్న దగియున్నది.

ఇండ్ర ప్రస్థపురము.

దృతరాష్ట్రుఁడు పాండురాజపుత్రులకు రాజ్యమును బండ్రియిచ్చిన విధము మహాభారతమువలన స్పష్టముగఁ దెలియుచున్నది. పాండురాజు మరణానంతరము కుంతి తన కొడుకులతోఁ గరినగరముఁజేరెను. పాండవులు నకలవిద్యల నభ్యసించి బలవరాక్రమములతో వర్ధిలుచుండిరి. కౌరవులకుఁ బాండవులపాడ గిట్టకుండెను. దుర్యోధనుడు వారినిసంహరించుటకు మాయోపాయములనుఁ బన్నెను. లక్కయింటఁ గాల్పించెను. విషమునుబెట్టించెను. దైవానుగ్రహమువలన వారు ముప్పలేక దృవమపురంబున నుఖంబుఁనుండిరి. దృతరాష్ట్రుఁడు విదురుంబుత్తెంచి పాండవులరావించి వారలనాదరించి వారిపైతృకంబైన యర్ధరాజ్యమునలై ఖండవప్రస్థమును వారలకిచ్చెను. ఖండవప్రస్థమునం దిండ్రప్రస్థపురము నిర్మింపఁబడినవిషయ మీవద్యమువలన వ్యక్తమగుచున్నది.

నీ॥ ద్రౌపదిమందును * భామ్యండు బాదిగా
భూమరులో నూత్రది * న్యాసమరుఁ
జేసి కాంతి విధుల్ * నేయంగ నుత్ర శ
స్తంబైక రమ్యదే * కంబునంఁగ
వానబాదిప్తుడై * కమధకు నేతెంచి
కేర్పితో నవిశ్వ * కర్మ తురము
నిర్మించె నదియును * నియమలీలఁ
చనరి యిండ్రప్రస్థ * జనగనిండ్రః

ఆ॥ పురముతోఁ గుడేతపురముతో వర్ధులుని
పురవరంబుతోడ * మరగరాజ
పురిభూతితోడ * నుదులిసంబుఁ
వరియవంగ నొప్పె * ధరణీపాద॥ భా. ఆ.

ఇండ్రప్రస్థవైభవ మాదివర్వమువం దతిరమ్యంబు గ వర్ణింపబడినది. ఈపుర నిర్మాణానంతరము విజయుడు శ్రీ కృష్ణునిసహాయమువలన ఖండవవనమును దగ్ధముచేసి నాగులసంహరించి యాప్రస్థము నార్జునులకు వాసయోగ్యముగఁజేసెను. ఈవినాశమునుండి తక్షకుడు ముందేతప్పించుకొనియెను. మయుడు నశ్వసేనుండును మంద పాలసుతులు నలుపురును దహనవినాశమునుండి ధనంజయునిచేఁ గాపాడఁబడిరి. అన్యులు ఖండవవన దహనమున విగతజీవులైరి. దానవ విశ్వకర్మయైనమయుండు ప్రత్యుపకారార్థము ధర్మజునకొక యపూర్వశృంగార విలాస శోభాయమానంబైన నభను నిర్మించెను. ధర్మరాజు తమ్ముల బాహువరాక్రమమున నకలరాజులను జయించి రాజసూయాధ్వరమునుఁజేసి యిండ్రప్రస్థపురంబున సామ్రాజ్యాభిషిక్తుండయ్యెను. పాండవులిచట నిరువది మూడేండ్లు నుఖంబుగనుండిరి. కురుక్షేత్రసంగ్రామానంతరము ధర్మజుడు కౌరవులకు రాజధానియైన కరినగరములో ముప్పదియైదేండ్లలి మహాప్రస్థానమున కేగెను. యాదవకులక్ష యానంతరము కృష్ణమూర్తి మునిమనుమడైన వజ్రనాభుని బాండవు లిండ్రప్రస్థపురములో నభిషిక్తునింజేసిరి. ఈ యిండ్రప్రస్థపురమె యిపుడు యిండ్రపట్ట అనఁబడు ప్రదేశమని జనులవాడుక. ఇది మహాజహానాబాదుకు దక్షిణదిశను మధురకుఁజోవుమార్గములో రెండుమైలుల దూరమునందున్నది. హస్తినాపుర మిండ్రప్రస్థమున కేబదిమైళ్ళదూరమున గంగానదీతీరమున నుండెడిది. హస్తినాపురమును డిల్లీనగరమనుట నమంజనముగాదు. ఇండ్రప్రస్థమును డిల్లీయనుట నమంజనము. ఈప్రదేశములోని మధ్యకాలమందిరములను నిరూపించుటకుఁ బూర్వము ప్రాచీన డిల్లీనగరమునుఁగూర్చి వ్రాయుట యుచితము.

పృథ్వీరాజు డిల్లీనగరము.

భారతయుద్ధకాలమిప్పటికి మూడువేలేండ్లకుఁ బైగా నుండియుండును. అప్పటినుండి మూర్యసామ్రాజ్యమువరకు హిందూదేశచరిత్ర మంధకారబంధురముగనున్నది. ఈ మధ్యకాలములో నాద్యులు క్రమముగాఁ బ్రాదేశములకు జోయి గంగానదీ తీరములందు రాజ్యములను స్థాపించుకొనినటు లూహించవలసియున్నది. మూర్యులకు మగధరాజ్యములోని పాటలిపుత్రము రాజధానిగనుండెను.

నాల్గవ శతాబ్దాంతమున నముద్రగుప్తుని పుత్రుడు రెండవ చంద్రగుప్త విక్రమాదిత్యుడు హిందూదేశములో జాలప్రదేశమునకు రాజుగనుండెను. వాని విజయములు డిల్లీలోనున్న లోహస్తంభముపైఁ జెక్కఁబడినవి. కాని గుప్తులకును డిల్లీ రాజధానిగనుండినదనుటకు నిదర్శనములులేవు. ఎనిమిదవ శతాబ్దములో డిల్లీ లోమరు రాజపుత్రులకు రాజధానిగనుండెను. ఇంతకుబూర్వము డిల్లీ యుండియుండును. ఈనగరనిర్మాణము 993-4లో నారంభమై యుండవచ్చును. ఈవంశజుడైన యనంగపాలుడు తామ్రదుర్గమును దేవళులును నిర్మించి 1052లో మధురనుండి విక్రమాదిత్యుని విజయములందెలుపు పంచ లోహస్తంభమును దెప్పించి దేవళంబులకు భ్వజస్తంభముగఁ బ్రతిష్ఠింపించి నగరప్రతిష్ఠాపనమును స్థిరముగఁజేసెను. చూహమునవంశజులు సాకంబాదుకు రాజులుగ నుండిరి. ఈవంశజుడు విశాలదేవుడు 1151లో ననంగపాలుని వంశజులలోడించి డిల్లీని దనరాజ్యమునందుఁజేర్చెను. పృథ్వీరాజు విశాలదేవునిపౌత్రుడు. ఈరాజుచంద్రుడు డిల్లీ అజమీరులకు రాజై పృథ్వీరాజదుర్గమునుఁ గట్టించెను. పృథ్వీరాజు మహమ్మదు ఘోరితోఁ బదుమూడుసారులు ఘోరాడి వాని ననేకసారులోడించెను. కాని 1191 లో మహమ్మదు ఘోరి విశేష సైన్యముతో పృథ్వీరాజుపై దాడి వెడలెను. హిందూరాజు లీయుప్రద్రవమునుండిఁ దప్పించుకొనుటకుఁ బృథ్వీరాజునకుఁ దోడ్పడిరి. కాని 1192లో తలావరీనదీపమున జరిగిన యుద్ధములోఁ బృథ్వీరాజు డింపబడి శత్రువులచే వధింపఁబడెను. ఈయుద్ధములో డిల్లీ సామ్రాజ్యము మహమ్మదీయుల వశమైనది. పృథ్వీరా

జచరిత్రము చంద్రైసా పృథ్వీరాజువిజయము అను గ్రంథములలో నవి స్తరముగ వర్ణింపబడినది. పృథ్వీరాజు మహా తూరుడనుటకు వానివిజయములే నిదర్శనములు. శ్రీకృష్ణుని రుక్మిణీకళ్యాణమువలెఁ బృథ్వీరాజు సంయుక్తావరిణయము లోకవిఖ్యాతము. ఇప్పటికిని పృథ్వీరాజు వృత్తాంతము పాటలుగను పద్యములుగను నుత్తరహిందూస్థానమునందు జనులచేఁ గొనియాడఁబడుచున్నది.

పృథ్వీరాజదుర్గము అయిదుమైలుల చుట్టుకొలత ను గలిగియుండెడిది. కోటగోడలు 30 అడుగుల వెడల్పును 60 అడుగులయెత్తును గలిగియుండెడివి. కోటచుట్టును 18-35 అడుగుల వెడలుపుగల కందక ముండెడిది. అన్ని దిశలందును నెత్తయిన గోపురములును పదిద్వారములును నుండెడివి. పశ్చిమదిశను రంజితసింహద్వారము దృఢముగ నమర్చఁబడినది. కోటలోపల సుందరమందిరంబులు హిందూదేవళంబులు నుండెడివి. 37వ పుటలోని హిందూమఠప ఘాకాలపు హిందూశిల్పికారుల శిల్పనిర్మాణనైపుణ్యమునుఁ బ్రకటించుచున్నది. ఈమఠపము విష్ణుదేవాలయమునకు సంబంధించిన సహస్రస్తంభమంట పముగనుండెడిది. మహమ్మదీయులు దారిని మసీదుగ మార్చుటవలన దాని ప్రాచీనస్థితిని నిరూపించుట కవకాశములేదు. మహమ్మదీయు లనేకహిందూదేవళంబులలోని 2000 స్తంభములను మసీదునుగట్టించుటకు దెప్పించిరి. అందువలన స్తంభముల కాకృతియందును, చిత్రరచనోకల్పన నిర్మాణంబునందును సామ్యత్వములేదు. విష్ణుదేవాలయమును 1200 లో కుతుబుద్దీనుమసీదుగ మార్పించెను. కుకబ్-ఉర్-ఇస్లాము మసీదునకు దక్షిణోత్తరభాగములను 1220లో ఆల్తమషుచేర్చెను. అలాముద్దీను 1300లో దూర్బుదిశనుబెంచెను. ఈమసీదు కుకుబుద్దీనుని కాలమునందు త్రరదక్షిణములు 168 అడుగులు, తూర్పుపడమరలు 147 అడుగులు, ఆల్తమషుకాలమునందు త్రరదక్షిణములు 230 అడుగులు తూర్పుపడమరలు 380 అడుగులు ప్రదేశమునుగలిగియుండెడిది. ఈక్రాంతచేరికలతోఁగలిసి తూర్పుపడమరలు 700 అడుగులును దక్షిణోత్తరములు 480 అడుగులును పరిమితిగలిగె

యందెడిది. కతుబు-ఉల్-ఇస్లాము 142 అడుగులు పొడువును 108 అడుగులు వెడల్పునుగలిగి నాలుగుదిశలను ప్రాంగణములను సోపానములనుగలిగియుండెడిది. ప్రాంగణములు బారులుతీర్చిన శిలాస్తంభములచే నమర్చబడినవి. ప్రార్థనామందిరము 147 అడుగులు పొడవును 41 అడుగుల వెడల్పునుగలిగి అయిదువరుసల స్తంభములపై నమర్చబడిన కప్పునుగలిగియున్నందుండెడిది. ఈయంతర్భాగముకొరారు వాక్యములతోను చమత్కార కల్పనాకారములతోను నలంకరింపబడినది. ఇప్పుడేమసేదనకు సంబంధించిన కమానులును శిలాస్తంభములును మాత్రము నిలిచియున్నవి. కుతుబుద్దీను హిందువులదేవాలయమును మసీదుగఁ దడకవనరమని తోచినమార్పులతో మార్చించెను. హిందూమతమునకు సంబంధించిన విగ్రహాదలను గొన్నిస్థలములందు మార్చించెను. కొన్ని ప్రదేశములందు దట్టమైన సున్నపు పూతతో గప్పించెను. ఆ సున్నపు పూత బారి కప్పుబడిన విగ్రహములు బయలుపడినవి. అల్లమఘ కుతుబుద్దీనుని మార్గము కవలంబించెను. అలాయుద్దీను నూతనశిల్పరచనను నారంభించెను. తాజమహలు దివ్యమందిరమునందు సంపూర్ణ దశను నొందిన మహమ్మదీయ శిల్పరచన యలాబుద్దీనునికాలములో నారంభమైనదనవచ్చు. కుతుబు-ఉల్-ఇస్లాము మసీదంతయును నిపుడు శిథిలమైనది. శేషించిన రాతికంబములపైఁగన్నడు పనితనము మహమ్మదీయాక్రమణమునకు ముందటి హిందువుల శిల్పిదక్షతను జూపుచున్నది.

నలుదిక్కులను చిత్రాకారములను నాలుగుకోణములనుగలిగిన పీటలపై కంబములమర్చబడినవి. ఉపరిభాగములు నానాకోణములుగల స్తంభములు, స్తంభములనడుమభాగములును కొనలును చోక్కటపు చెక్కడములతో మనోహరంబుగ నున్నవి. ఒక స్తంభముమీదఁ బూదండ లల్లిబిల్లిగా నల్లినటులు చెక్కబడినవి. ఒకచోట పూలగుత్తులు కోణాగ్రములనుండి వ్రేలాడుచున్నటులు చెక్కబడినవి. ఒకతావున చిన్నిగంటలు నన్నగొలుసులతో గట్టబడినటులు చిత్రంపబడినవి. ఒకప్రదేశమున నన్నతీగ లల్లుకొనినటులు చెక్కబడియున్నవి. అడ్డకంబ

ములు వంకజములతోను త్రివతాకములతోను నుండరముగ నమర్చబడినవి. స్తంభములు నన్ననగిషివనితో నుండరతరముగ నలంకరింపబడినవి. గర్భమందిరమునందు హిందూపురాణగాథ లతివిచిత్రముగ గోడలపైఁ జిత్రంపబడినవి. ఒకప్రక్కను విష్ణునభావర్ణనము చిత్రరూపములఁ బ్రదర్శింపబడినది. ఉత్తరదిశను శ్రీకృష్ణుని లీలలతినిపుణముగ చిత్రంపబడినవి. వితానాచ్చాదికంబైన పర్యంకంబుపై శ్రీకృష్ణసహితయై పరిచారికావృతయై యశోదా వని శయనించుచున్నటులును, నుండరాంగులు దమపిల్లలం జంకెత్తుకొని లోకరక్షకుని సందర్శించుటకై జంటలు జంటలుగాఁ బోవుచున్నటులును జెక్కబడినవి. ఈతాన్యదిశయందలి తాత్పారమునందుఁ ద్రిమూర్తులును నిండ్రాది దేవతలునుఁ జిత్రంపబడిరి. ఈనన్న చెక్కడంబులును నుండరాకారంబులును పృథ్వీరాజనగరపు తొల్లింటివైభవంబును బ్రకటించుటకు జాలియున్నవి.

మహమ్మదీయ డిల్లీనగరములు.

పృథ్వీరాజుతో హిందూసామ్రాజ్య మంతము నొందినది. మహమ్మదీయ సామ్రాజ్య మారంభమైనది. మహమ్మదు ఘోరి దనసేనాధిపతిని కుతుబుద్దీనుని డిల్లీకిఁ బాలకునిగా నియమించెను. కుతుబుద్దీను మహమ్మదు ఘోరిచే గొనబడిన బానిస. ఆయన దన శక్తి సామర్థ్యములవలన డిల్లీసామ్రాజ్యమును 12(5-10 వరకుఁ బాలించెను. వరుపు ప్రతిష్ఠలకుఁ దెలివి తేటలు గారణములుగాని పుట్టుక కాదనుటకు వీనిచరిత్రముదర్శనము. కుతుబుద్దీనుని యనంతరము వాని యల్లుడు అల్లమఘ సింహాసనము నధిష్టించెను. వాని మరణానంతరము రజియా సుల్తానా రాణిగా డిల్లీసామ్రాజ్యము నధిష్టించెను. ఘోరిస్తా యాపి ప్రజ్ఞా ప్రతాపములను గూర్చి బాగుచు ప్రవాసియున్నాడు. ఘియా ముక్తీనుని పాలనము విద్యాభిషేకమునకును మహావైభవములకునుఁ బేరొందినది. 1288 తో బానిసవంశ మంతము నొందినది.

కుతుబు టానారు.

కుతుబుటానారు అను నపూర్వ విభవభిరామంబైన జయస్తంభము కుతుబుద్దీనునిచే నారం

భింపబడి ఆల్తమమచే ముగింపఁ బడినది. పృథ్వీరాజు దనకూతుడు కాళిందీ జలంబులకుఁ జూచుట కై దీని గట్టించెనను గాథను నమ్ముట కాధారములు లేవు కుతుబుద్ధీను దనవిజయములను జాటుటకును మహామృగీయులకుఁ బ్రార్థనాకాలమునుఁ దెల్పుటకును దీనిం గట్ట నారంభించె ననుట విశ్వసనీయము. కుతుబు మీనారు 1200 లో నారంభింపఁబడి 1220 లో ముగింపఁబడిన టులు శాసనములు దెలుపుచున్నవి. మీనారు నేలమట్టమునకు రెండడుగుల యెత్తయిన శీతముమీదనుఁ గట్టఁబడిన యెంటి స్తంభప్రాసాదము. స్తంభము 24 కోణములును 5 అంతస్తులునుఁ గలిగి యున్నది. 94 అడుగుల 11 అంగుళముల యెత్తుగల మొదటియంతస్తు కుతుబుద్ధీనునిచేఁ గట్టఁబడినది. 50 అ. 8½ అంగుళములును, 40 అడుగులు 9½ అంగుళములును, 25 అడుగులు 4 అంగుళములును, 22 అడుగులు 2 అంగుళములును గ్రమముగా నెత్తును గలిగిన రెండుమూడు నాలుగైదు అంతస్తు లాల్తమమచేఁ గట్టించఁబడినవి. క్రిందిభాగమున మీనారు మధ్యకొలత 47 అడుగులు 3 అంగుళములు. పోనుపోను మధ్యకొలత క్రమముగ తగ్గుచు శిఖరభాగమున 9 అడుగులకుఁ దేలుచున్నది. మొత్తము మీనారు పొడవు 284 అడుగులు 1 అంగుళము. 1865 లో ఫిరోజుషా దీనికి 12 అ. 10 అంగుళముల యెత్తుగల శీర్ష భాగమునుఁ జేర్పించెను. స్తంభపు మొత్తము పొడవు 246 అ. 11 అం. భూకంపమువలన 1803 లో శీర్ష భాగము నేలపైఁ గూలగా నాంగ్లేయ శిల్పికారునిచే నది వికారాకృతితోఁ బునరుద్ధాతము నేయఁబడినది. కాని హార్డింజప్రభువు దానిని 1848 లోఁ దీసివేయించెను. ఆ భాగమిప్పుడు మిట్టప్రదేశమున నుంచబడినది. ఇప్పుడు మీనారు స్తంభము నేలమట్టమునుండి చివరకు 238 అ. 1 అంగుళము పొడవును గలిగియున్నది. ఈ యెంటి స్తంభపు మేడకు 379 పెట్టు గలవు. మీనారుయొక్క మొదటి మూడంతస్తులు వాలుకాశిలలతోఁ గట్టఁబడినవి. నాలుగై దంతస్తులు మర్మర తామ్రశిలలు చేర్చికట్టబడినవి. మీనారుయొక్క మధ్యదండము మొదటి మూడంతస్తు

లలోను నిలువుగాను తక్కిన రెంటియందును నడ్డముగాను సంధింపఁబడినది. సంధింపఁబడిన పట్టెలపైన శాసనములును విచిత్రాకారములును జెక్కఁబడినవి. ప్రతియంతస్తుయొక్క పైభాగమును పిడిగోడలు గలిగిన చుట్టు వసారాలతో నావృతమునై యున్నది. వసారా పిడిగోడలు జాలాకృతిని మందరతరముగ నిర్మించఁబడినవి. ఈవనితనమునకు మించిన పనితనము డిల్లీలో నింకొకచోటను గాని గ్రనజాలోని అల్టాం బాలోగాని లేదు. అని స్త్రీవెను క్యాంబెలు గార్లు వ్రాసియున్నారు. అన్ని యంతస్తులలోను వసారాలకుఁ బోవుటకు ద్వారము లేర్పరుపఁబడినవి. మీనారును గట్టినవిధమును కొరాను నుండి బ్రమాణ వాక్యములును మీనారులోని శిలలపై నిపుణముగాఁ జెక్కఁబడినవి. “కైరోనగరమునందలి మీనారు దీని కంటె నెత్తుగనున్నను సూత్ర విన్యాసమునందును నిర్మాణ నైపుణ్యమునందును దీనికిసాటి యైనది లోకములో వేతొకటి లేదు.” అని శిల్పిశాస్త్రజ్ఞుడయిన ఫర్ గూసను గారి మాతము. ప్రపంచాద్భుత నిర్మాణములలో నొకటియైన కుతుబు మీనారుగంభీరవైభవా కారముతోఁ బ్రాచీన డిల్లీ నగరమును నలంకరించు చున్నది. దీని యాకృతి 39 పుటలో చాడవగున్నది. ఇది పటమునందు నైరుతి దిశయందున్నది.

ఆల్తమమ గోరి.

రెండవ బానిస రాజైన ఆల్తమమగోరి హిందూ దేశములోని మహమ్మదీయ సమాధులలో నతిపురాతనమయినది. ఇది కుతుబు-ఉల్-ఇస్లాముకు వాయవ్యదిశ నున్నది. మీనారు కాలమునందు గట్టఁబడినది. ఇది 14 అడుగుల పొడవును 9 అడుగుల వెడల్పును భూమట్టము నుండి 7½ అడుగుల ఎత్తునుగలిగి క్రిందిభాగము తామ్రశిలలతోను నుపరిభాగము మర్మరశిలలతోను గట్టబడినది. గోరియున్న గోడలు నన్నపని చెక్కడములతోను కొరాను వాక్యములతోను నింపబడియున్నవి. కమానులకు మధ్యరాయిలేనందున నినిర్మాణము హిందూశిల్పియుగములోనిదని స్పష్టమగుచున్నది. పూర్వము దీనిపైన గోపురముండి యుండును. అది శిథిలమై పైననిపుడు

కప్పులేక నున్నది. “ఈనమాధి మిక్కిలి చిన్నదైనను మహమ్మదీయ కార్యార్థము హిందూశిల్పిరచన యువ యోగింపబడిన విధమును డెలుపుట కిది ప్రాచీన డిల్లీ లో నుత్తమ నిదర్శనము. ఇది మిక్కిలి చక్కగా నున్నది.” అని ఫర్లస్ గారు వ్రాసియుండిరి. దీని చిత్రపటము 40 పుటలో గలదు.

లోహ స్తంభము.

దీని నిర్మాణమును నిర్ణయించుట కాధారములు లేవు. ఇప్పటికి 2807 ఏండ్లకు మునుపు పాండవ వంశజుడైన మేధావునిచే నిర్మింపబడినదని యొకరి మతము. ఇంద్రప్రస్థమునుండియు మధురనుండియు ప్రాచీనదిల్లీనగరమునకుఁ దీనికొని రాబడి యుండును. దానిమీద గల శాసనము లన్నియును నితీవల వ్రాయబడినవి. డిల్లీనామ నిర్ధారణమునుఁ జేయుటలో నిది మొదటి యనంగపాలునిచేఁ బ్రతిష్ఠింపబడి నటులును రెండవచంద్రగుప్తుని కాలమునకు లోగడి దనియును లోగడ వ్రాయబడినది. ఏది ఎట్లున్నను పృథ్వీరాజకాలములోనిది విష్ణుదేవాలయమునకు ధ్వజస్తంభముగా నుండెడిది. దేవాలయమును మసీదునకు మార్చిన కుతుబుద్దీను స్తంభమును గదల్చలేదు. స్తంభపు పొడవు 23 అడుగులు 8 అంగుళములు. పాతులో 14 అంగుళములును 22 అడుగులు 10 అంగుళములు పైనను గలవు. మొదటిభాగము 15 అడుగులు పొడవును 16 అంగుళముల వ్యాసమును గలిగి నున్నగా నున్నది. మధ్యభాగము 4 అడుగుల పొడవును గలిగి గ అ గ అ గా ను న్నది. చివర భాగము 33 అడుగులు పొడవును 12 అంగుళముల వ్యాసమును గలిగి గాట్లను గలిగి యున్నది. ఇప్పటికి 1600 ఏండ్ల క్రిందను జేయబడినదని యూహించినను గాలివానల తాకిడికి త్రుప్పు పట్టకుండుట యచ్చెరువుగా నున్నది. ఈ స్తంభ మేధాతు సంయోగము వలన నిర్మింపబడినదని నరిగా డెలియదు. కంఠ, ఉక్కు, పంచలోహములు, ఇనుము అని భిన్నాభిప్రాయములు గలవు. రసాయన శాస్త్రజ్ఞులు మేలయిన యినుముతోఁ జేయబడినదని నిశ్చయించిరి. ఈరచన కనుకూలించిన గుప్తప్రక్రియ ప్రాచీ

న లోహకారులతో నంతరించియుండును. ప్రపంచము లో నుపాదద్భుతములయిన లోహనిర్మాణములు గలవు గాని యవి బోలువి, ఇత్తడితోను రాగితోను చేయబడినవి. డిల్లీయందలి స్తంభము గట్టిదైన యేకకాండ లోహ స్తంభముగా నున్నది. ప్రబల యంత్రసహాయము గల యీకాలమునందు నయిత మిట్టి స్తంభములను నిర్మించుట కష్టతరముగా నున్నది. అట్టిచో నీయద్వితీయ లోహ స్తంభము చూపరుల కచ్చెరువునుఁ బుట్టించుచు హిందువుల కళాకాశలమునకు నిదర్శనముగా నుండుట యొకవింతగాదు. 33 పుటలో దీని చిత్రపటము గలదు.

కిలాభేరి.

బానిసరాజులలోఁ గడపటి రాజైన కైకాబాదు యమునా నదీతీరమున సీసూతన నగరమును నిర్మించెను. జలాలుద్దీను వానింజంపించి 1289లో సింహాసనమునధిష్ఠించెను. జలాలుద్దీను ఖల్జివంశస్థాపకుడు. ఈసుల్తాను శత్రువులపట్లను నయితము క్రూర్యములేక శాంతస్వభావముతోఁ బ్రవర్తించెను. వానికాలములో డిల్లీ పండితులకును, కవులకును, గాయకులకును పోషణస్థానముగా నుండెడిది. జలాలుద్దీ సీసగరమునందు 1289-1295 రాజగానుండెను.

సిరిదుర్గము.

అలా ఉద్దీను తనమేనమామయైన జలాలుద్దీనునిం జంపి 1295 లో రాజ్యభారమును వహించెను. వానిచే మూడవదిల్లీ 1303 ప్రాంతమున గట్టింపబడి 1323 వరకు మహమ్మదీయ సామ్రాజ్యమునకు రాజధానిగా నుండెను. ఇది పృథ్వీరాజనగరమునకు వాయవ్యదిశ నుండెడిది. ఈకోటలో సమాన స్తంభ మంటపము, తామ్రప్రాసాదము, జహానపాన మొదలగు దివ్యమందిరము లుండెడివి. ఈప్రదేశముననే మాలికాఘూరు తాను ఓరుగల్లు నుండి కొల్లగా గొనివచ్చిన యపారసంపదలను నలాయుద్ధీనునకుఁ బ్రదర్శించెను. ఇడట మాలికాఘూరు, కుతుబుద్దీను, మబారక్ షా, ఖుస్రూఖాను వధింపబడిరి. వద్దీనిని మోహించి యలాయుద్దీను చిత్తూరును ముట్టజించిన యతిహాసము నుప్రసిద్ధము.

జహానపాన.

ఖిల్జీవంశజులు లేనందున ఘియాసుద్దీను తుఘ్లకు 1321 లో రాజుగా నియమింపబడెను. వానికాలములో నోరుగల్లునకు ప్రకాపదుద్రు డేలికగా నుండెను. ఆశూరుని చరిత్రమీ సంచికలోని వేరొక వ్యాసములోఁ జూడనగును. ఘియాసుద్దీను దనకొడుకు దనకై నిర్మించిన కృత్రిమ సాధమునందు 1325 లో జంపబడెను. సిరిదుర్గము 1542 లో షర్హావలన వినాశము నేయబడి యాసామగ్రితో షర్హా క్రొత్తజిల్లీని గట్టించెను. ఇది పాడువడక మునుపు 13 ద్వారములను గలిగి యుండెడిది. అలాఉద్దీనునిచే గట్టించబడిన అలయదర్వాజ యతి రమణీయముగ నున్నది. ఇది కుతుబుద్దీనుని మసీదునకు- నగరసింహద్వారముగ నుండెడిది. ద్వారబంధములు, గోడలు, గవాక్షములు మంచి నన్న పనితనమును బ్రదర్శించుచున్నవి. వీనికాలమునందు హిందూమహమ్మదీయ శిల్పికళలకు సంయోగ మేర్పడి హిందవ శిల్పికళా నిర్మాణములో రెండవయుగ మేర్పడినది. కుతుబుమీనారువలె నలయి మీనారును గట్టించ నారంభించెను. వాని యకాలమరణమువలన నది యాగిపోయినది. ఈద్వారపు చిత్రపటము 36 పుటయందు గలదు.

తుఘ్లకాబాదు.

ఘియాసుద్దీను దన రాజ్యకాలమును బ్రకటించుటకు నూతన జిల్లీని నిర్మించెను. రాజధానిని 1323 లో తుఘ్లకాబాదునకు మార్చెను. మహమ్మదుషా తుఘ్లకు దీనిని దన రాజధానినిగా జేసికొని పృథ్వీరాజునగరమును, సిరిదుర్గమును, జహానపానను, తుఘ్లకాబాదును నొకటిగా జేర్చి యత్నించెను. తుఘ్లకాబాదు దుర్గమొక గుట్టపై గట్టబడి కందకంబులతోను బురుజులతోను గాపాడబడుచు దుర్భేద్యంబుగా నుండెడిది. కొన్నిచోట్ల కోటగోడలు 90 అడుగుల యెత్తును గలిగియుండెడివి. ఈదుర్గ నిర్మాణ మద్భుతరచనలలో నొకటిగా నెంచబడు చున్నది. కోటయును కోటద్వారములును పెద్ద నల్లరాళ్ళతోఁ గట్టబడి దుర్భేద్యముగా నుండెడివి.

ఘియాసుద్దీనుని గోరి చెరువునడుమను గట్టబడి యిప్పటికిని మంచి స్థితిలోనుండి దర్బనార్హంబుగ నున్నది. ఆకాలములో సికోటలో జహ్మామసీదు, సుందరహర్మ్యములుండెడివి. ఇవన్నియును శిథిల స్థితిలో నున్నవి.

అదిలాబాదు.

ఇది తుఘ్లకాబాదున కాగ్నేయ దిశను మహమ్మదుషా తుఘ్లకుచే గట్టించబడినది. తుఘ్లకు శ్వేతహర్మ్యమునందు సింహాసనంబు నధిష్టించి విమ్మట నదిలాబాదునకు రాజధానిని మార్చెను. అదిలాబాదునగా ధర్మనగరము. తుఘ్లకు దుష్టస్వభావమునకును నీచేరునకును హస్తమసికాంతరమైన వారగలదు. తుఘ్లకు క్రూరరక్కసి. జనుల నప్రకృష్టములపాలునీసెను. రెండుసార్లు ప్రజలనందరను చాలతాబాదునకు బలవంతముగా దోడ్కొనిపోయి జిల్లీనగరమును జనసూన్యముగాజేసెను. మోయలేని పన్నులనీయలేక ప్రజలు వనవాసములకు గైకొనిరి. క్రూరరాజును బిరుదుతో 1351 లో తుఘ్లకు మృతినొందెను. నిజాముద్దీను సాధువు “తుఘ్లకాబాదు జనసూన్యమగు గాక లేక నిష్పజాతులకు నివాసయోగ్యమగుగాక” యని శపించెననియును నాశాప ఫలమమోఘముగా జరిగెననియును నొకవదంతి గలదు. ప్రపంచములోని విశాలనగరము జనసూన్యమైనది. ఇండ్లు పాడు పడినవి. నగరము ఘోరశృగాలములకు నివాసయోగ్యమైనది.....” అని బటూటా వ్రాసెను. ప్రాచీన జిల్లీలోనున్న పృథ్వీరాజకూపము, అనంగఘాల తటాకము, అలాఉద్దీను సమాధి, మహ్మోలిలోని కుతబుషాసమాధి మొదలగు పురాతన ప్రదేశములు దర్బనార్హములు.

ఫిరోజాబాదు.

ఫిరోజుషా తుఘ్లకు 1354 లో నీనగరమును నిర్మించి తనరాజధాని నిచటికి మార్చెను. అది ఇంద్రప్రస్థమున కుత్తర దిశను యమునానది యొడ్డన నారుమైలుల పొడవును రెండుమైళ్ళకు బైగా వెడల్పును గలిగియుండెడిది. ఇది ప్రస్తుతపు జిల్లీకి మూడురెల్లు పెద్దదిగానుండె

డివి. ఆనగర సామగ్రి పేర్వహించిని జహానాబాదునకును నువ్వయోగవరుస బడినది. ఆనగరములో నెరిమిది మ సీదులు, మూడు దివ్యహర్మ్యములు, అనేక ధర్మశాల లుండెడివి. ఇప్పుడు మహాజహానాబాదునకు దక్షిణముననున్న యశోక స్తంభమీనగరములో నుండెడిదని బలూటా వ్రాతలవలన నూహించవలసి యున్నది. ఆకాలమున ను ప్రసిద్ధమైన జమ్మామసీదు అశోక స్తంభమునకు దక్షిణ దిశ నుండెడిది. ప్రేమూరు డిల్లీని దోచుకొని నపు డిచట నమాజునుఁ జేసినటులు స్త్రీభయ వ్రాసియున్నాడు.

అశోక శిలా స్తంభము.

హిందూ దేశములో నశోక స్తంభము లారు గలవు. డిల్లీయందు రెండు, ప్రయాగయందొకటి, తారినా యందు రెండు, న-చీయందొకటి. ఫిరోజ్‌షాహా మీనారి జిల్లా లేక స్వర్ణ స్తంభము అనబడిన యశోక స్తంభము ను డిల్లీకి 130 మైళ్ళదూరము నందుండెడి నహీరావుండి దెప్పించిన విధమును మహి సిరాజ్ అను చరిత్రకారు డి క్రింది విధమున వ్రాసియున్నాడు:—

డిల్లీకి 90 క్రోశముల దూరమునందుండిన ఖజి రాబాదునుండి యీ స్తంభమును దెప్పించి డిల్లీయందుఁ బ్రతిష్ఠించుటకు నుత్తాను నిశ్చయించెను. ఈసన్ని నిర్వహించుటకై నానాప్రదేశములనుండియును తగిన సాధనములతో బనివాండ్రను పదాతులను నాశ్వికులను రప్పించెను. దూది బస్త్రాల ననేకములనుఁ దెచ్చుట కుత్తరు వాసంగబడెను. దూది స్తంభముచుట్టును పేర్చబడి రాళ్ళు దీసినపుడు స్తంభము దూదిపరుపుపైన వాలినది. పిమ్మట దూది తీసివేయబడి స్తంభము నేలమీదను ప మూగముగ వాలుగలులు నేయబడినది. పునాదులక్రింద ను స్తంభమునకు బీకముగానుండిన పెద్దరాయి నయి తము తీయబడినది. శిలా స్తంభమునకు మొవ్వుము గలు గకుండుటకు జమ్ముగడ్డియును గొర్రెతోళ్ళును నామూ ల్కగమును స్తంభమునకుఁ దోడుగువలెఁ గప్పబడినవి. దీనికై ప్రత్యేకముగా నిర్మింపబడిన 42 చక్రముల రథములపై నిధి విశేష పరిశ్రమతో నెక్కించబడి వేలమం

ది జనులచే నీడవబడి యమునానది యొడ్డునకుఁ జేర్చబడి నది. నదిలో 2000 మొదలు 7000 మణుగులవరకు బరువును మోయుగలిగిన పడవలు సిద్ధముగా నంచబడినవి. నుత్తాను స్వయముగా వెళ్ళి స్తంభమును బోల్లమీద నెక్కించి ఫిరోజాబాదునకు జేర్పించెను.

దీనిని నిలువబట్టుటకు సిఫులులైన శిల్పకారులు నియోగింపబడిరి. స్తంభము 20 అడుగుల యెత్తయిన పీఠముపై నిలువబడినది. ఒకమెట్టుకట్టుట పూర్తికాగానే పైమెట్టున కెత్తబడుచుండెడిది. ఇటులు క్రమక్రమముగా బైమెట్టువరకుఁ జేర్చబడినది. లావుమోకులు స్తంభము నకుచివర బంధింపబడి కప్పీలయొక్కయు నిలుపు స్తంభములయొక్కయు సహాయమువలన నిటారుగ నిలువ బట్టబడినది. పిమ్మట స్తంభముతో దీసికొనిరాబడిన పీఠము దీసిక్రింద నమర్చబడినది. ఈ స్తంభభారమును వహించుటకొక కలశము రాయితోను నున్నముతోనుఁ గట్టబడినది.

అశోక స్తంభము తామ్రవాలుకా శిలానిర్మితమైన యేకకాండ స్తంభము. దీనిపొడవు 46 అడుగులు 8 అంగుళములు. పాతులో 4 అడుగులు 1 అంగుళమును ప్రైభాగమున 42 అడుగులు 7 అంగుళములును గలదు. స్తంభవ్యాసము క్రిందిభాగమున 88 అంగుళములు ప్రైభాగమున 25 అంగుళములు. ఒరుపు 36 పుష్టు. నాలుగు దిశలందును చుట్టూక్రింద భాగమునను నశోకుని ధర్మశాసనములు పాలీభాషలోఁ జెక్కబడినవి. ఇతర స్తంభములమీదను లేని కొన్ని విషయములీ స్తంభముమీద నధికముగాఁగలవు. దీని చిత్రపటము 38 వ పుటలోఁగలదు. ఫిరోజ్‌షా సత్పరిపాలకుడు. వానికాలములో డిల్లీనుశిథిలీ నుండెను. ఫిరోజ్‌షా 38 ఏండ్లు పాలించి 1388 లో మృతినొందెను.

దీనపన. (హుమాయూనుని డిల్లీ.)

తుఘలుకు సంశాంతతము నయ్యదుసంశమును తరువాతను లోడివంశమును మహమ్మదీయ పాలకులుగా నుండిరి. సికందరు లోడి రాజధానిని నాగ్రాకుమార్చెను. మొగలుసామ్రాజ్య నిర్మాణకుడు బాబరు ఇబ్రాహిం

లోడి నోడించి యాగ్రాలోఁ బాలించుచుండెను. హుమాయూను రాజధానిని దిరిగి డిల్లీకిమార్చి పురాణదుర్గముండెడిచోట 1530 లో నగరమును కోటను నిర్మించెను. ఈనగరమునకు దీనపన (దీనులకాశ్రమము) యని పేరునుబెట్టెను. హుమాయూను ఈప్రదేశములోనున్న మేరుమండలమును మందిరమునుండి జారివడుటవలన దెబ్బ తగిలి కొంతకాలమునకు మృతినొందెను.

షర్షాహి డిల్లీ.

ఇది 1540 లో షర్షాహి నారంభింపబడి 1545 లో వానికోడుకుచే బూర్తి చేయబడినది. ఈకోటగోడలు తొమ్మిదైపు పొడవునుఁ గలిగియుండెడివి. మొదటి లాల్ బర్వాజా ఉత్తరద్వారముగను రెండవలాల్ బర్వాజా పశ్చిమద్వారముగను నుండెడివని కన్నుంగుహముగాఁగ నెర్పయిందిరి. దీనిలోనున్న కోనమసీదు నుందరతరముగ నున్నది. ఈమసీదు 168 అడుగులు పొడవును 44½ అడుగులు వెడలుపును 44 అడుగులు ఎత్తునుగలిగి తామ్రవాలుకా శిలలచే నిర్మింపబడినది. మసీదు మణిశిలలతోను మర్మర శిలలతోను రంగురాళ్ళతోను ముచ్చటగ నలంకరింపబడినది. ఉన్నతమైన కమానులైదు దీనికిగలవు. "దీని నిజాదిన నన్నవనితనమునందుతప్ప హిందూశిల్పికళ మరువునకు వచ్చుచున్నది. లోకమునందలి పరివర్తశిల్పి నిర్మాణములకొక నిదర్శనమిందు గాననగును." అని పరగస్పాగాడు వ్రాసిరి. హుమాయూను 1555 లో విజయమునొందినపుడు డిల్లీని రాజధానినిగాజేసికొని మేరమండలును పతనమందిరముగా నేర్పాటుజేసికొనెను. షర్షాహి నగరము 1556 నుండి క్షీణించ నారంభించినది.

హుమాయూనుని నమాధి.

హుమాయూను మొగలుసామ్రాజ్య స్థాపకుఁకుఁ బుత్రుడు. ఆసామ్రాజ్య స్థిర నిర్మాత కుఁడండ్రె. ఆసుల్తానుని నమాధి షర్షాహికి దక్షిణమునందున్నది. కాజుమహలు మహమ్మదీయనమాధులలో శ్రేష్ఠమైనది. హుమాయూనుని నమాధిరెండవదిగా నెన్నదగియున్నది. ఈసుల్తాను రాజ్యభ్రష్టుడై పదియేనేండ్లు దేశద్రిమ్మరియై 1555 లో దిరిగి రాజ్యమును గడించిన యతిహాసము

నుప్రసిద్ధము. హుమాయూను మృతినొందినపుడు వాని పుత్రరత్నమార్బరు లాహోరులోనుండెను. హామీదా బీగ్ మిసనమాధినిఁగట్టించ నారంభించెను. ఆళ్లరు చక్రవర్తి పదియేనుతకులు రూప్యములను వెచ్చించి దీనింగట్టించెను. అనుదినమును రెండువందల మేస్త్రీలవంతునఁ బనిజేయగా దీనిని ముగించుటకుఁ బదియైదేండ్లు పట్టినవి. ఈవిద్య మందిరమందుగల త్రైమాధులంగు వంశజుల నమాధులు వేరొకచోటను లేవు. సుల్తానా హామీదాబీగ్ ముయొక్క కళేబరమును నిజట స్థాపితము నేయబడినది.

చతురశ్రాకృతిగల 11 యకరముల విద్యభాగమునందీ నమాధి నిర్మింపఁబడినది. స్థలమంతయును ప్రాకారముచే నావరింపఁబడియున్నది. ద్వారములు దక్షిణ పశ్చిమ విశేషండుమాత్రము గలవు. పూర్వమిచటఁ బాటసారులకు ధర్మశాలలుండెడివి. నీటికాలువ లావరణమునందు నలుదిశలనుఁ బ్రవహించుచుఁ బచ్చని పచ్చికను బోషించుచున్నవి. నాలుగడుగుల యెత్తును 300 అడుగుల చతురశ్రమునుఁగల వీరముమీద సీమందిరము గట్టబడినది. అపార వీరమున 20 అడుగులయెత్తును 254 అడుగుల చతురశ్రమునుఁ గలిగిన మందిరవీరము గట్టబడినది. దానిమీదను 185 అడుగుల చతురశ్రముగల ప్రధానమందిరము నిర్మింపబడినది. ప్రధానమందిరము చుట్టును 20 అడుగులు వెడలుపుగల తాళ్వారము గలదు. రెండడుగుల యెత్తయైన పిడిగోడ తాళ్వారముచుట్టునున్నది. మూలమందిరమున కెనిమిది ముఖములుగలవు. నాలుగు చిన్న ముఖములు మరినాలుగు పెద్దముఖములు. చిన్నముఖములతోఁజేరి ప్రతిమూలను నెఁమిది ముఖములనుగల గదియొకటిగలదు. ఆగదులు 40 అడుగుల యెత్తును 20 అడుగుల వ్యాసమునుఁగలిగి చలువరాళ్ళచేఁ బరువబడినవి. ఆగదులమీదను సొంపైన చిన్నిచప్పరములు గలవు. తాళ్వారములకును చప్పరములకును బోవుటకు నాలుగువైపులను పడికట్లుగలవు. మూలమందిరముమీదను గుమ్మటాకారముగల పెద్దకలశమును, కలశముమీద శిఖరమును, కలశము చుట్టును చిన్నిచప్పరములును గలవు. మూలమందిరముయొక్క కప్పు వీరమునండి 140

అడుగులును మూలమందిర వీరమునుండి 80 అడుగులు ను ఎత్తును గలిగియున్నది. ఈకలశము తెల్ల మర్మరరాళ్ళచే నిర్మింపబడినది. మూలమందిరముయొక్క యంత ర్ముఖములును వాటి మీదిభాగములును మర్మర శిలా నిర్మితములైన రేఖావిన్యాసములతోను శంకులతోను లోభాగమునఁ దీర్చబడినవి. ప్రతికోణమునందును నష్ట ముఖాకారముగల శ్వేత మర్మర శిలాశిఖరము లమర్చబడినవి. కమానుల పైభాగములందు షట్కోణ చక్రాకారములు నిర్మింపబడినవి. కలశాచ్ఛాదితమైన మూల మందిరముయొక్క మధ్యభాగమున 6 అడుగులు పొడుపును 2 అడుగులు ఎత్తునుగలిగి చలువరాతి వీరముమీద ను హుమాయూనుని చైత్ర్యమమర్చబడినది. దీనికినడిగాఁ గ్రిందను మూలవీరముయొక్క మధ్యప్రదేశమునందు హుమాయూను సమాధి సున్నమురాయితో గట్ట బడినది. ఈనుందర మందిరములో రాజపుత్రుల యొక్కయు రాజాంగవలయొక్కయు సమాధు లనేకములు గలవు.

ఈమందిరము తామ్రువాలుకా శిలానిర్మితము. మర్మరశిల లచ్చటచ్చట వాడబడినవి. తాజమందిరమందు దర్శనీయంబులైన శృంగార శృంగంబు లీమందిరంబున లేకున్నను నిది యత్యంత శోభాశోభితంబై యొప్పుచున్నది. మధ్యాహ్న సమయంబున నీనుందర మందిరంబున కెదుటనున్న నీటి తొట్టెయందు బింబప్రతిబింబితములైన సూర్యకాంతులీ శోభనుఁ బొందుచుండుఁ జూచుటకీది రమ్యంబుగనుండును. దీని చిత్రపటము 40 పుటలోగలదు.

నిజాముద్దీను ఔలియా.

హుమాయూనుని సమాధి కనతిదూరమున సాధునంపన్నుడైన నిజాముద్దీనునిగోరి గలదు. ఇది శ్వేతమర్మర శిలలచే గట్టబడి మంచి గంధపుబ్బల తలుపులతోను మంచి పనితనముతోను నొప్పుచు నతి రమ్యంబుగ నున్నది. ఈఫకీరు 92 ఏండ్లు జీవించి 1824 లో మహమ్మదు నన్నిధికేగను. మహమ్మదీయులీ సమాధిగలప్రదేశము నొక పుణ్యక్షేత్రమునుగాఁ బరిగణించుచుండురు. ఏటెట నిచట వసంతకాలమునందొక యుత్సవము జరుగును. నానాదేశములనుండియును జనులీ సాధుసమాధి

ని దర్శించుటకు వచ్చుచుండురు. ఈప్రదేశము నందు జహానారాబీగము, మహమ్మదుషా, మీర్జాజహంగీరు, అమీరుఖుస్ర, అజమ్ ఖాను, మీర్జాలజీజు, మొదలగు సుప్రసిద్ధ పురుషులయొక్క నుందరములైన సమాధులుగలవు. ఇచ్చటను 180 అడుగులు వెడలుపును 120 పొడవును 100 అడుగులు లోతునుగల యొక బావిగలదు.

సఫదరుజంగు గోరి.

సఫదరుజంగు పారసీక దేశస్థుడు. అయోధ్యరాష్ట్రమునకు రాజప్రతినిధిగా నుండెను. నాదిర్నాద్ పోడి తరువాతను అహమదుషా షాదుషాకు మంత్రిగానుండి 1758 లో బరలోకమున కేగెను. తండ్రి జ్ఞాపకార్థము వానితనయునిచే నీసమాధి గట్టింపబడినది. ఇది సామీప్యమున నున్న హుమాయూనుని సమాధిని జూచికట్టబడిననుదానికేవిధమునను సాటిరాదు. “చిత్రమైన యద్భుతమందిరము” అని బర్సఫోష్టగారును, “విమర్శనార్హముగాదు” అని ఫర్గస్సోగారును దమ మతములనుఁ దెలిపియున్నారు. 60 పుటలో నీసమాధి చిత్రపటము గలదు. దానిం జూచి చదువరు లందలి విశేషంబులను గ్రహించెదరుగాక!

యంగ్ర మంత్రాలయము.

జయపురము మహారాజు రాజా జయసింగు జ్యోతిషశాస్త్రవేత్త. మహమ్మదుషా చక్రవర్తికై యాద్యగ్గణిత సక్షత్రాలయము 1730 లోఁ గట్టుట కారంభమయినది. యోజకుని యకాల మరణమువలన నీశాలానిర్మాణము పూర్తిగాలేదు. ఇచట నొక నాడీమండల సూర్యయంత్రము గలదు. ఛాయాయంత్రము దానియంచులు కమానులు చలువరాళ్ళచే నిర్మింపబడినవి. అంశలను జూపు వృత్తపరిధియును కీలకమును జాలచోట్లను చెడినవి. కీలకముయొక్క అంబము 56 అ. 9 అం., కర్ణము 118 అ. 7 అం., మూలరేఖ 104 అ. 1 అం., పొడవును గలిగి యున్నది. దీని కుపరిభాగమున రెండువైపులను ప్రాకృశ్చిమస్థ వస్తువుల యున్న తాంశను నిర్ణయించుటకై యంశచిహ్నితమైన యర్థవృత్తము గలదు. వీటికి దక్షిణభాగమున వ్యోమగోళమునుదెలుపు మధ్యనిష్ఠిత నిర్మాణ

ముగలదు. దీనికి దక్షిణదిశను గ్రహతారకముల దిగంత
కోటిని నున్నతాంశను గనుగొనుటకు రెండువర్తులాగార
ములు గలవు. వృత్తముయొక్క 360 అంశాలను దెలుపు
టకీ యంత్రాగారములనుండి మూడడుగుల యెత్తుగల
ముప్పది యనువ్రస్థతిజ్యులు శిలచే నిర్మింపబడినవి. ఈదృ
గ్గణితశాలయంతయును నతివిచిత్రముగా నొప్పుచున్నది.
ప్రాచీన డిల్లీనగరములందింకను దర్శనయోగ్యములైన న
మోఢులు, మందిరములు, కాసారములు, కూడములు వి
శేషముగాగలవు. ఇంతటితో నీశిథిల నగరముల సంక్షేప
వృత్తాంతమును నావలబెట్టి వర్తమాన డిల్లీనగర వృత్తాం
తము నిండుక శరీరీలింతుట యుచితము.

షహజహనుకోట.

అక్కకు జహంగీరు ఛానుషాల కాగ్రానగరము రా
జధానిగానుండెను. వారికాలములో నానగరరాజము ది
వ్యనుందర మందిరములచేతను, నవోద్యాన వనములచే
తను నలంకరింపబడినది. షహజహను రాజధానిని డిల్లీ
నగరమునకు మార్చెను. ఈమార్పుదలకు గారణము వా
నిమందిర నిర్మాణదాహమని యూహించవలసి యున్న
ది. అగ్రాయందు దివ్యనుందర తాజమహలును నిర్మించు
టతోనైనను షహజహనుని మందిరనిర్మాణకృష్ణ కువశ
మనము గలుగలేదు. ఈదాహశాంతికి అగ్రానగరమునం
దు సాధనములు లేవు. శిల్పికళాదక్షత్వము దివ్యనుందర
తాజమందిర నిర్మాణమునందుఁ బరిపూర్ణత్వమునఁ గాం
చినది. షహజహను మందిర నిర్మాణమున నాయకుడు.
అచక్రవర్తి మందిరనిర్మాణ తృప్తానంపూరణము షహజ
హనాబాదు రూపమునఁ బరిణమించినది.

షహజహను కామ్రుద్గుర్ములేక లాల్కోటను
1638 లోఁ గట్టించ నారంభించి 1648 నందు ముగింపున
కుండెచ్చెను. అనంతరము పదేండ్లకు షహజహనాబాదు
నుఁ గట్టించెను. ఈనగరమును కోటయును నిప్పటికిని
కొంచెమించు మించుగా మంచిస్థితిలో నున్నవి. పట్టణ
ముయొక్క గోడల కైవారము రీతి మైలులు. కోటను
కోటగోడలను హర్మ్యప్రాసాదంబులనుఁగట్టుటకు 120లక్ష
లరూప్యములు వ్రయమైనటు లెంచబడినది. నగరమున

కుత్తరదిశను కాశ్మీరు మోరియని రెండును, పడమటకా
బూలు లాహోరు అబ్బేరు అని మూడును, దక్షిణమున
తురుష్క డిల్లీ యని రెండును, తూర్పున ఖరియాతి, రా
జఘాటు, కలకత్తా, నిగింబోధ, కేలాఘాటు, పథారుఘా
టి, బదరురావు అనియేడును మొత్తమున పదునాలుగు
ద్వారము లమర్చబడినవి. మరి పదునాలుగు దిక్కిత్రోవ
లును నిరువదియేడు కోట బురుజులును నుండెడివి. ఆం
గ్లేయుల యాక్రమణానంతరము వీటిలో విశేషభాగము
శిథిలములైనవి. కోటయందు బ్రవేశించునపుడు లాహో
రుద్వారము దర్శన యోగ్యముగనుండును. ఇది 110 అ
డుగుల యెత్తునుఁగలిగి యిరుప్రక్కలను నెనిమిదిముఖ
ములుగల బురుజులతో నొప్పుచున్నది. బురుజులమీద
ను శంకుబద్ధ మండపములు గలవు. బురుజుల నడుమను
శిథిలప్రాకారముగలదు. దానిమీదను చిత్రవిచిత్రముగా
నిర్మింపబడిన పంచపాళిగలదు. దానిమీదను శంకుబద్ధ
మర్మరశిలా నిర్మితకలకములేడు గలవు. కలశోపరిభాగ
మున నొకశిఖరమును శిఖరాగ్రమున చలువరాతి చప్పర
ములును గలవు. చప్పరముల వెనుకభాగములందు జిన్ని
మంటపము లమర్చబడినవి. లాహోరు ద్వారమునకు
మూడంతస్తులుగలవు. 1857 సెప్టెంబరు 20 వ తేదిన
ద్వారమునుఁ జగులగొట్టి యాంగ్లేయులు నగరులోఁ బ్ర
వేశించిరి.

ఈద్వారమున కంతర్ముఖమున రాజకుటుంబమున
కై యొక పణ్యశాల పూర్వముండెడిది. పణ్యశాలకను
సంధానమై యుమావుల నివాసమునకై యేర్పడిన ష
కారుఖానాయుండెడిది. తూర్పుభాగమున నాబతుఖానా
యుండెడిది. రాజపుత్రులు దప్పఁ దక్కినవారందరును న
కారుఖానానుండి పాదచారులై రాజగృహ ప్రవేశమునుఁ
జేయుచుండెడివారు. దీవాని అమ్నకకు బోవుటకు నకా
రుఖానా ద్వారముగా నుండెడిది. దీవాని అము 550 అ
డుగులు పొడవును 300 అడుగుల వెడలుపునుఁ గలిగిన
ప్రాంగణమునుఁగలిగి చుట్టును నొక యంతస్తుగల గదుల
నుఁగలిగి యుండెడిది. ఈగదులు రాజీయోద్యోగస్తులకు
ను నుమావులకును వానస్థలములుగనుండెడివి. ఈప్రాం

గణమునకు త్రైదిశను రాజమహాసనమును దక్షిణమున రాణివాసములును తూర్పున రాజనభయును వశ్చిమదిశ నొకగోడయును నుండెడివి. దీనిని ఆము అని పిలువబడెడి ఈసభాభవనముయొక్క తూర్పుశను మధ్యభాగమునవదియడుగులయెత్తున మయూరసింహాసనముండెడిది. “మయూర సింహాసన మారు బంగారుకోళ్ళపై నిర్మింపబడినది. కోళ్ళు నవరత్నఖచితములు. సింహాసనము 6 అడుగులు పొడవును 4 అడుగులు వెడలుపును గలిగి వెనుకభాగమున రెండు మయూర విగ్రహములను గలిగియుండెడిది. నెమలులకు నడుమను నచ్చని వచ్చతో నిర్మించబడిన చిలుక యుండెడిది. సింహాసనమున కిరుపార్శ్వములందును రెండుఛత్రములుండెడివి. ఛత్రములదండములు స్వర్ణనిర్మితములు రత్నఖచితములు. గొడుగుగడ్డ సరితోను ముక్త్యముతోను నలంకరింపబడిన యెర్రముకములు. సింహాసనముపైన పండ్రెండు స్తంభములపై నమర్పబడిన బంగారు కప్పండెడిది. మయూరముల సహజవర్ణములు గోపరించుగట్టు లారూపములు నవరత్నముచే జెక్కబడినవి. ఈసింహాసన మంతయును బంగారముతోను వెలలేని రత్నరాసులతోను నిర్మింపబడినది. దీనిమూల్యము కోటిన్నరమొదలు తొమ్మిదికోట్ల రూప్యములవరకు నుండునని వదంతి. అని చెనుఫోర్డు వ్రాసియున్నాడు. దీనిని 1783 లో నాదిర్బా 120 కోట్ల రూప్యములు విలువగల ద్రవ్యముతో సహా దోచుకొని పోయెను.

ఈకోటయందు మర్మరశిలలచే నిర్మింపబడి రజత సువర్ణరత్నఖచితమైన దివానిఖాను అనుమండికమతిసుందరముగ నుండెడిది. మహారాష్ట్రులు దీని తొడుగుచు దోచికొనిపోయి కరిగించగా వారికి 28 లక్షలరూప్యముల ద్రవ్యము లభించినది. సాదుల్లాఖాను దీనినిగుంబియిటులువ్రాసెను, “భూలోకమందు స్వర్ణమున్న నది యిదేను ముమ్మాట్టికిదియేను.”

ఖాన్ మహాలు, అమ్ ఖాను, తంజ్ మహాలు, ఇబ్బియాజ్ మహాలు, మొదలగునవియును, ఔరంగజేబుచే గట్టింపబడిన మోతీమసీదును దర్బనయోగ్యములైన

సుందరమందిరములు, ఇప్పుడీ దివ్యమందిరములు బ్రిటిషు సైనికులకు నివాసస్థలములుగాను, మందుసామానులను దాచుటకు గదులుగను, మూత్రపురీషములను వినర్జించుటకు దగినచోట్లుగాను వాడబడుచున్నవి. ఈనర్వ సంహారము న్యాయదూరులైన మహారాష్ట్రులును, పశుప్రాయులైన యాఫ్ఘానులును, లుథాగ్రేనరులైన రోహిలాలును, దుష్టులైన ప్రేక్షకులును గావించిన నష్టమున కనేకమడుగు లధికముగా నున్నదని యొకయాంగ్లేయుడు వ్రాసియున్నాడు.

మహాజహాను నగరము.

దీల్లీయందు రైలుదిగినవెంటనే ఈకోటయును చాందినీ చౌకుయును దృక్పథంబున బడుచున్నవి. ఈ రెండును మాజిజహానుని ప్రియమతయైన జహానారా బీగముచే నిర్మింపబడినవి అంగ్లేయాక్రమణానంతరమింతోట రాణీతోటగా మార్చబడినది. దానిలో యాత్రీకలు దిగుటకొక సత్రము, పఠనమందిరము, సగరపారిశుధ్యసంఘ కార్యాలయము, విశ్లేషయామహారాణి చలువరాతివిగ్రహమునుగలవు. ఇవి ఆరిమిర్దానుచే నిర్మింపబడినవి. ఈవిశాలోద్యానవనము చూచుట కతిరమణీయముగనున్నది. నీటికాలువలు తోటగుండా బారుచుండును. తోటకెడుటను 110 అడుగుల యెత్తును గంటా గోపురము చాందినీ చౌకునకు నడుమను గలదు. చాందినీచౌకు 40 గజముల వెడలుపును 1520 గజములపొడవును గలిగి మధ్యభాగమున చెట్లపంక్తులతోను నిరుపార్శ్వంబులందును సుందర ప్రాసాదంబులతోను విరాజిల్లుచున్నది.

ఈవిధికి వశ్చిమభాగమున మాహాజహాను భార్య ఫకేపు బీగముచే గట్టింపబడిన యొకచక్కటి మసీదు గలదు. పూర్వము దీల్లీ వైధవమంతయును నీవిధిలో దాండవమాడుచుండెడిది. ఒకయంగడియందలి చిత్రములైన రత్నకంబళులు ప్రదర్శింపబడుచుండెడివి. ఒకదుకాణము నందు చీచీచీనాంబరములు రమ్యంబుగ నొప్పుచుండెడివి. ఒకవణ్యశాలయందు నన్న సెల్లాలు నేతగాండ్రవైపుణ్యమును జూచుచుండెడివి. ఒకవిక్రయశాలయందు వెండి సామానులును, నువర్ణాభరణములును, రత్నఖచితభాష

రాములును నివ్వెరపాటునుఁ గలిగించుచు స్వర్ణకారుల
విన్నాదంపు పరితనమునుఁబ్రకటించుచుండెడివి. ఒకయా
పరామునందు విచిత్రాకృతులచే నంతర్భుచితములైన దంత
పుసామాను లచ్చెరువునుఁ బుట్టించుచుండెడివి. ఒకప్రదే
శమునందు జల్తారుబుటేదారుపనితో విచిత్రముగఁ గుట్ట
బడిన కంచుకాంబరంబు లమందానందంబుఁ బుట్టించుచుం
డెడివి. ఒకచోట సరిగపనితో నతివిచిత్రముగా కుట్టబడిన
పాదరక్షలు నహితమానగర వైభవమునకు నిదర్శనముగా
నుండెడివి. అనగరావతంసము సకలసంపదల కాకరముగ
నుండెడిదనుట కొకనాదిర్హా కొల్లగొనిపోయిన 120 కో
ట్లద్రవ్యమును నెమలిసింహాసనమును జాలియున్నది. లో
కవిఖ్యాతులైన శిల్పికారులకును, చిత్రకారులకును, స్వర్ణ
కారులకును వాసస్థలముగ నుండినదనుటకు ప్రామాణిక
మని సుందరమందిరములును, మయూర సింహాసనమును
ప్రత్యక్షప్రమాణములు. డిల్లీవర్తకు లిపు డితరప్రాంత
వర్తకులవలెఁ బరదేశవస్తు వ్యాపారమువలన ధనమునా
ర్జించుచున్నారు. కాని గతడిశంబరుమాసమునందు ఛాం
దీనీచౌకులోని వెండిసామానులను, బుటేదారువస్త్రముల
ను, దంకపుసామానులనుఁ జూచినవారలకు బ్రాచీనడిల్లీ
వైభవము మనోగతంబగుచు హైంసవకళా నైపుణ్యము
నన్నగిలినను నశించలేదను నమ్మక మేర్పడగలదు.

సోనోరి మసీదు.

ఇదిఛాందీనీచౌకునకు తూర్పుభాగము నందున్నది.
దాని ప్రాముఖ్యతకు గారణము నాదిర్హా ఘోరకృత్యము
గాని మందిర సహజసౌందర్యముగాదు. నాదిర్హాడిల్లీనగ
రవాసులను స్త్రీలనకఁ బురుషులనకఁ బెద్దలనకఁ బిన్నల
నక నొక్కపెట్టున జంపుటకు సేనకాజ్ఞానిచ్చి యాయనీదు
మీదనెక్కితూర్పుని ఘోరవధనుజూచుచు సంకసించెనట!

జనాతల్ మసీదు.

ఇది ఔరంగజేబుకూతురు జనాతుల్ నిస్సాబీగ
ముచేతను 1710లో గట్టించబడినది. ఈరాకుమారి బ్ర
హ్మచారిణిగానుండెను. ఈమసీదు యమునానదీతీరమున
కోటప్రక్కనున్నది. మసీదు 14 అడుగులయెత్తుగల ఫీత

ముమీదను గట్టబడి 150 అడుగులు పొడవును 60 అడు
గులవెడల పునుగలిగియున్నది. మసీదుముందుప్రాంగణము
ను తటాకమును గలవు. మధ్యకలశము 37 ప్రక్కకలశ
ములు 80 అడుగుల యెత్తునుగలిగియున్నవి. ఈమసీదు
ఎర్నరాతితోఁ గట్టబడినది. సిపాయిల తిరుగుబాటు సమ
యమునను పిమ్మటను నిది బిటిషు సైంకుల మూర్ఖత్వము
నకుబలియై శిథిలావస్థలోనున్నది. ఈమసీదు జామామ
సీదు డిల్లీయందు సందర్శింపదగిన మండిరములని కన్నెం
గుహముగారు వ్రాసియున్నారు.

నిగమజోధ ఘట్టము.

ఇపుడు నిగెరిజోధఘాట్ అను ప్రదేశమునందు
ద్వాపరమునందు ఏర్పడెడు రాజసూయాధ్వరమునుఁ జేరి
నాడనియును దానికినమీదమునందున్న నీలిఫత్రియను
చోటను ధర్మజుడు దేవళంబునుఁ బ్రతిష్ఠించెననియును
పురాణప్రతీతిగలదు. ఇప్పటి దేవళంబును మహారాష్ట్రీలు
గట్టినారని కన్నెంగుహముగారి యభిప్రాయము.

భాను మైదానము.

ఘాడుమాల కాలమునం దిచట చక్రవర్తికొలుపు
లోనున్న రాజులగుడారము లుండెడివనియును నశ్వవరీ
క్షకు డశ్వములం బరీక్షించుచుండెడి వాడనియును బన్ని
యరు వ్రాసియున్నారు. ఈమైదానమునందు శ్రీనవ్తమ
ఎడ్వర్డు స్మరణచిహ్నమునకుశంకుస్థాపనము శ్రీపంచమజార్జి
రాజేంద్రునిచేఁజేయబడినది. దీనిపటము 48పుటలలోఁగలదు.

సాలిమ్ గఢ.

ఈకోట షర్హాకొడుకైన సలీంషాచే 1546లో య
మునానది జలమధ్యంబుననుండెడి లంకమీదను గట్టబడిన
ది. 1552లో నీకోటను ముగించుటకుఁబూర్వము సలీం
షా పరలోకమునకేగెను. ఈకోటప్రక్కను ఈసిండియా
రైలుకంపెనీచే యమునానదిమీదనుఁ గట్టఁబడినవం తెనగ
లదు. 2640 అడుగుల పొడవైన ఈవంతెనకుయ, 16,60,
355 వ్యయమైనది. శ్రీపంచమజార్జి చక్రవర్తి సలీంగఢ్ కో
టగుండా డిల్లీనగరములోఁ బ్రవేశించిరి. ఈదుర్గమును
పాదుషాయున్నది.

కాళా మసీదు.

ఇది 1886నందు ఫిరోజ్ మహమదలన గట్టింపబడి ఫిరోజ్ బాదాదు సగ్రమునందుండెడిది. దీనియందు మిగిలిన మసీదులందుండు చెక్కడపుకనులుగాని చిత్రనిర్మాణములుగానిలేవు. ఇదిసామాన్యమైన నల్లరాతితోఁ గట్టబడి సహజసౌందర్యమును గలిగియున్నది. ఈమసీదునకు గోపురములుగాని శిఖరములుగానిలేవు. దానిప్రాచీనత్వమే దానిప్రసిద్ధిఁగారణము. దీనిపొడవు 71 అడుగులు వెడలుపు 41 అడుగులు భూమట్టమునుండి ఎత్తు 66 అడుగులు. ఇంకను బాడదగిన నుండరప్రదేశము లనేకములుగలవు. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నింతటితో విరమించి సుప్రసిద్ధమైనజామామసీదుయొక్క నిర్మాణము విచారణీయము.

జామామసీదు.

సౌందర్యరాసియైన తాజ్ మహలువకును, నిండనభాసదృశించిన దివానిఖానునకును, నిరుపమానంబైన మఝారసింహాసనంబునకును నిర్మాత, మందిరనిర్మాతలకు రాజాషహాజహానుచక్రవర్తి జామామసీదును గట్టించెను. ప్రప్రథమమున మనుజుల శిల్పికళాదక్షత్వము దేవాగారనిర్మాణమునకై వినియోగింపబడుచుండెడిది. హిందూదేవభంబులు, జాడవిహారంబులు, మహమ్మదీయ మసీదులు, క్రైస్తవప్రార్థనామందిరంబులు పరిపక్వ శిల్పిరచనా నైపుణ్యంబునకు నిదర్శనంబులుగానున్నవి. దివ్యాంతఃపురంబులందును చైత్యనిర్మాణంబులందును నయిత మిశ్రానైపుణ్యంబుప్రదర్శింపఁ బడుచున్నది. ఈకాలంబునజనోపయోగమందిరంబులం దీనైపుణ్యంబు విశేషంబుగఁ బ్రదర్శింపంబడుచున్నది. ఢిల్లీయందు షాహజహాను నిర్మితంబులైన యనేకమందిరంబులు శిథిలావస్థయందున్న సుజామామసీదు మంచిస్థితియందున్నది. మహమ్మదీయలుండు స్థలములందు ప్రార్థనకై సామాన్యముగ మసీదులుండును. వాటియందు విశేషభాగము జామామసీదులనందుచున్నది. ఆ మసీదులలో నుండరతరమైనది ఢిల్లీయందలి జామామసీదు.

ఈమసీదునిర్మాణము 1644లో నారంభమై 1650లో జాలభాగము సిద్ధమై 1658లో సంపూర్ణమొందినది.

మొదటియాశేష్లో ననుదినము 5000 పనివాండ్లు పనిఁ జేయుచుండిరనియును పదిలక్షలు రూప్యములు వ్యయము చేయబడినవనియును మసీదునందలి శాసనంబులందు వ్రాయఁబడినది. ఈమందిరనిర్మాణము పూర్తియైన వత్సరంబుననే ఔరంగజేబు తండ్రిని కారాగృహవాసునింజేసి సింహాసనంబునధిష్ఠించెను. “భోగ్లాపహాద్” అనుకొండ గుట్టచదునుచేయబడి మసీదు దానిమీదనుఁ గట్టబడినది. గుట్టయొక్క వికారాకృతిని మదుగువరచుటకఁ గ్రీంభాగమంతయును గొప్పచదరపురాళ్ళచేతనుఁ జాబ్బునుగప్పఁబడినది. “దీనినిర్మాణ మాగ్రాకోటయందలి మోతిమసీదువలెనున్నది. దానకంటె నిది మిక్కిలిపెద్దది. దానియందు లేని రెండుశృంగారశృంగంబు (Minarets) లిందుగఁ బు... మూచినతోడనే వరమానందమునుఁ బుట్టించుటకై గట్టఁబడిన లోకాలంకారములైన మసీదులలో నొకటియని చెప్పనగును” అని ఘనస్థనుగారు వ్రాసిరి.

మసీదుపీఠము 80 అడుగులయెత్తును 1400 చతురపుగజముల ప్రదేశమును గలిగియున్నది. ఈపీఠముమీదను వాలుకాశిలాస్తంభములును, స్తంభోపరిభాగంబులందుఁ గృత్రిమ తోరణంబులును, తోరణంబులమీద దీర్ఘచతురశ్రారములును గలిగి బహిర్ముఖంబులందు నంధింపఁబడి లోతట్టుకు వాలియందు పైగోడతోఁ గలియకను గలిగియున్నవి. గోడకను నంధానముగా గప్పునుకప్పుమీదను సైన్యము పడిగొడులు తీర్చి పడిగోడలునుగలవు. ఈధమున నాలుగుకలండును రమ్యంబుగా మసీదమర్చబడినది. మసీదునకు నాలుగువక్రలయ వేదికలును మధ్యభాగంబులందు మూడుదిశలనుద్వారంబులునుగలవు. ద్వారంబులందేరుట కుత్తరంబున 89, తూర్పున 85, దక్షిణంబున 83 పడికట్లుగలవు. పడికట్టిపుకు క్రయవిక్రయస్థలములుగా వాడబడుచున్నవి. తూర్పుద్వారము రాజద్వారమని పేరొందినది. చక్రవర్తులకమాత్ర మిది పూర్వము మార్గముగనుండెడిది ఇప్పుడైన నిదిమూయబడి యుండి బ్రిటిషు రాజ్యాధిపాతలును రాజప్రతినిధులును విచ్చేయునపుడుమాత్రము దెరువబడుచున్నది. మూడు ద్వారములలోను నిదియెత్తయినది, సాగనయినది, విశాలమయినది.

ప్రాద్ధ్వారము సమానాష్టముఖములుగలమూడంత స్తుల గోపురము. ద్వారము 60 అడుగులు వెడల్పును 50 అడుగులు మందమును 50 అడుగులు ఎత్తునుగలిగి దుశ్శేషముగానున్నది. ఉపరిభాగమున పెట్టెలుదీర్చిన పిడిగోడ యందముగా నమర్పబడినది. పిడిగోడమీదను ముందుభాగమున 19 ప్రక్కలను శిల్పమానులుగలవు. ఈకమానులు నన్నరాతి స్తంభములమీద నమర్పబడినవి. ప్రత్యేక ముఖకోణమునను తామ్రవాలుకాశిలానిర్మితమైన యష్టముఖ స్తంభమును దానిపై చలువరాతి కలశమును కలశాగ్రమున శ్వేతశూలమునుగలవు. ప్రతివెనుకకోణమునను మర్మరశిలా స్తంభమును తదుపరిభాగమున శ్వేతశూలోపేతమైన చిత్రాగ్రమును నొప్పుచున్నవి. సింహద్వార మొకవిశాల తోరణాకృతిని బూర్వదిశయందు గలదు. గర్భద్వారము సయితము తోరణాకృతిని గలిగి పైభాగమున మూడుదిన్నికమానులను గలిగియున్నది. వీటిలోని మధ్యకమానుమీదను ప్రలంబవరండముగలదు. ఆవసారా గురువీరముగ నుపయోగపడుచున్నది.

దక్షిణోత్తరద్వారములు తూర్పుద్వారమునకన్న చిన్నవియైనను నాకృతి నిర్మాణములయందు మూటికిని వ్యత్యయములేదు. ఆద్వారము లనమానములైన అయిదు ముఖములను గలిగియున్న రెండంతస్తులగోపురములు. ఈ రెండుద్వారముల పైభాగములందును కలశములనుగల స్తంభములు పదియైదును చిత్రాగ్రములను గల స్తంభములనుగలవు. మూడుద్వారములకును పెద్దతలుపులగు లవు. అరంగుళము మందముగల యిత్తడిరే శీతలుపులకు దోడుగు తోడుగలుగినది. ఇత్తడిరేకుమీదను సుందరమైన నన్నపనితనము గలదు.

ఈద్వారములనుండి లోపలప్రవేశించినపుడో పెద్దప్రాంగణము కంటఁబడును. ఈముంగిలి తామ్రవాలు కాశిలలచేత చాకములుగా గప్పబడి మధ్యభాగమునందు 40 అడుగులు పొడవును 26 అడుగులు వెడల్పును గల చలువరాతికొలనును గలిగియున్నది. కొలనుమందలి ధారామంత్రములిప్పుకు చెడిపోయినవి. ద్వారముల కిరుపార్శ్వంబులందును ప్రాంగణంబునకు మూడువైపులను దై

నోపాననకైగదులుగలవు. ఇట్టిగదులు తూర్పుద్వారము నకు రెండుప్రక్కలను 15 చొప్పునను సుత్తరదక్షిణద్వారములకు రెండుప్రక్కలను 17 చొప్పుననుగలవు. ఉత్తర భాగమందొక వివిక్తప్రదేశమునందు బవిత్రములైన మహమ్మదు దేవదూతయొక్క స్మరణచిహ్నము లత్యంతశ్రద్ధతోఁ గాపాడబడుచున్నవి. "కొరాసుయొక్క 28వ అధ్యాయము. ఇదిమహమ్మదుయొక్క అల్లుడైన అలిచేనా యుబడినది. కొరాసుమందలి 15వ యధ్యాయము. ఇది మహమ్మదు మనుచుడైన హుస్సేనుచే వ్రాయబడినది. మహమ్మదుఫరీదీన పాదరక్ష. (కఫీమ్ కు బారక్.) మహమ్మదుగడ్డమునందలి తామ్రకేశము(మూయిమబారక్.) మహమ్మదుమర్మరశిలాపాదాంకము" ఈపవిత్రచిహ్నములు మొగలు వంశజులకు మూలపురుషుండైన తైమూరు చేమికిరాను డి తీసుకొని రాబడినవని ప్రతీతిగలదు. మనీదుయొక్క నాలుగు మూలలందును పైభాగములందును గుమ్మరకారము గల చలువరాతివస్థరములుగలవు. కలశాగ్రములకు స్వర్ణమండిత తామ్రశిఖరములుప్రకాశించుచున్నవి.

పశ్చిమదిశను మనీదునకు ముఖ్యం మైన గర్భమందిరముగలదు. అగర్భాగారము 261 అడుగుల పొడవును 90 అడుగుల వెడల్పునుగలిగి 5 అడుగుల యెత్తు పీఠము నలంకరించుచున్నది. గర్భాగారప్రవేశమున కొక గొప్పద్వారమునుదొలిన మార్గము మధ్యభాగమునను రెండుప్రక్కలను కమానులుగల వంచద్వారములును గలవు. మధ్యద్వారమున కిరుపార్శ్వంబులందును మంటపకలశశిఖరోపేత స్తంభము లుగలవు. ద్వారమునకుమధ్యప్రదేశమున వేదిక లును సువరిభాగమున పెట్టెలుదీర్చిన పిడిగోడయునుగలదు. గర్భాగారమునందొక మధ్యశాలయును రెండుపార్శ్వశాలలునుగలవు. వీటికి వ్యవస్థభాగమున నస్తశాలలుగలవు. ప్రతిశాలయందును వెనుకగోడయందు మిహ్రాబును ముందుభాగమున తోరణబద్ధ ప్రవేశమార్గమునుగలవు. రెండుచివరలనుండు శాలలకును బహిర్భాగములునుగలవు. అంతర్వీధిముఖములు మూడడుగుల యెత్తు గల మర్మరశిలా నిర్మితకేశములచే నలంకరింప బడినవి.

నేలయంతయును కిలడుగులు పొడవు 1½ అడుగులు వెడ
లువునుగల చిత్రానవములమాడ్కి- డైవోపాననార్దము
899 గట్టుగా నల్లపలకరాళ్ళ యంచులుత్పన్న శెల్లచలువ
రాళ్ళచే బరువబడి యతిరమణీయంబుగ నొప్పుచున్న
ది. మధ్యమిహాబునకు సమీపమునందు గోడయందు
గమానుగల పెద్దకూడొకటిగలదు. ఆకూడవ శివశిలా
సంధానమలన్నటులు గన్పించినను నది యేకమర్మరశిలాని
ర్మితమును చిత్రానవకోవేతమును నై శోభిల్లుచున్నది.

మధ్యాగారంబున కిసుపార్శ్వంబులందును రెండు
విశాలోన్నత శృంగార శృంగంబులు చలువరాళ్ళ నిలువు
పట్టెలుగలిగి, యెర్రారాతితోఁగట్టబడి, 130 అడుగులయె
త్తున, 130 మెట్లను, మూడంతస్తులను, చుట్టుతాళ్యారం
బులను, మర్మశిలా నిర్మితమంటప కలశ శిఖరంబులను
గలిగి మసీదుయొక్క- దివ్యసౌందర్యంబునుఁ జూటుటకు
నిలువబడిన జయ స్తంభముల భంగిచి భాసిలుచున్నవి.

మధ్యాగారంబునకు వెనుకత్తున మధ్యమిహాబున
కుపరిభాగంబున రెండువైపులను మర్మరశిలా కలశం
బును నువర్ణమండితశిఖరంబును లిగిన యష్టకోణమంట
పంబులునుమూలలందు చతుర్భోజమంటపంబులును గల
వు. మసీదున కుపరిభాగంబున మూడు బ్రహ్మాండకలశం
బులుగలవు. మధ్యకలశము మూటిలోనుపెద్దది. ఈకలశ
ములు నల్లనిలువుపట్టెలుగలిగి శ్వేతమర్మరశిలలచే ని
ర్మింపబడి నువర్ణమండిత శిఖరంబులతోమెరయుచున్నవి.

ఈనుండరకుండిర దివ్యభిభవాభి రామంబును దా
నింజూచినవారు పరిపరివిధంబుల వర్ణించిరి. మసీదునందలి
నుండర తోరణంబులును, గంభీరద్వారంబులును, విలాస
మంటపంబులును, శృంగార శృంగంబులును, బ్రహ్మాండక
లశంబులును ముందిరవైశాల్య రామణీయకంబులకుఁ దగి
నవగిదివి సాహచర్యంబును పహించుచు సందర్శనమా
త్రమునఁ జేక్షకులకనిర్వచనీయమైన భక్త్యుత్సాహం
బులం బుట్టించుటకది భూలోకాలంకారంబులైన దివ్యమం
దిరంబులలో నొకనుప్రసిద్ధ ముందిరముగా నెన్నఁబడు
చున్నది.

దీని చిత్రపటములు 86,43,44 పుటలలో జూప
బడియున్నవి. 36 పుటలోని పటములు గర్భమందిరము.
గల పడమటిదిశపటములు. 43, 44 పటములు శ్రీవంశ
మజార్జి రాజేంద్రుని సందర్శించుటకు జనులు దక్షిణతూ
ర్పుదిశలందు గూడుటను జూపుచున్నవి.

అంగ్లేయ డిల్లీనగరము.

హైందవ సైన్యావరాగావంతరము డిల్లీనగర మాం
గ్లేయులవశమైనది. నిరవరాధులైన యాంగ్లేయులననేకుల
ను 1857 మొయిసెలలో మహమ్మదీయులు వధించిరి. హా
తేశేషులు ప్లాగ్ స్టాఫ్ గోపురమున దాగియుండిరి. హోము
సావైలు, బర్జెసు, కార్మకెయిలు మొదలగుతూడులు ఈ
శ్రీరద్వారమునకు బెట్టిన నురంగమునకు నిప్పంటించుట
లోఁ బ్రాణంబులం గోల్పోయిరి. ప్రజ్ఞావంతుండును సా
హసికుండును నగు జనరలు నికోస్పియకోటలో బ్రవేశిం
చినవెనుకను ప్రాణంబులం గోల్పోయెను. లక్షలకొలదిశ
త్రువులనడుమ సాంగ్లేయులు దమప్రాణంబులం గాపాడి
కొనినవిధంబును ఆమూకల నోడించి డిల్లీనిఁ బట్టుకొనిన
విధంబును డిల్లీచరిత్రలో వీరకరుణారన పూరితమైన కడ
పటి యితిహాసంబు. ఆయేడు 21వ సెప్టెంబరు డిల్లీనగర
మాంగ్లేయాక్రమణమునకుఁ బాలెనది. ఆక్రూరహత్యలను
సాంగ్లేయసైనికుల పరాక్రమమును గుర్తించుట కనేక
స్మరణచిహ్నము లిప్పటి డిల్లీయందు నెలకొలువబడినవి.
వాటిలో ముఖ్యమైనవి జనరలు నికోస్పినుగారి విగ్రహము
సైన్యావరాగ స్మరణచిహ్నము, ప్లాగ్ స్టాఫ్ గోపురము,
హిందూరావు గృహము మొదలగునవి.

అంగ్లేయాక్రమణానంతర మీపట్టణమును నితరప
ట్టణంబులవలె నభివృద్ధినిఁజెందుచున్నది. జనసంఖ్య 1881
లో 173,397, 1891లో 1,92,579 1901లో 2,08,575
1911లో 282,859గా నున్నది. ఈజవాభివృద్ధికి గారణ
ము పరిశ్రామికాభివృద్ధి. డిల్లీపట్టణము పూర్వమునుండి
యును వెండిబంగారు నగలకు, ఇత్తడిరాగిపాత్రలకు, గం
తపువసులకు, మట్టిపాత్రలకు, నన్నసెల్లాలకు, జలతారు
కుట్టువసులకు, సూక్ష్మాకార పటలేఖనమునకు జగత్ప్రఖ్యా
తినిఁగాంచినది. చిత్ర విచిత్రమైన దంతపు సామానములకు

The Marquis of Crewe.

The Marchioness of Crewe.

క్రూ ప్రభువు, హిందూ దేశపు ముఖ్యుని.

His Excellency Sir George Clarke.
Governor of Bombay.

క్రూ ప్రభిక్తి.

Her Excellency Lady Clarke.

సర్ జార్జి క్లార్కు గారు.
బొంబాయి గవర్నరు.

క్లార్కు దొరసానిగారు.
బొంబాయి గవర్నరుగారి భార్య.

Sir Pherozeabhai Mehta reading the Address at the Apollo Bunder.

బొంబాయి పురపాలక సంఘమువారి స్వీకృత చిత్రమును సర్ ఫిరోజీబాహు మెహతాచేరువు చూపుట.

The Pavillion at the Apollo Bunder.

బొంబాయి అపోలో బందరులో శ్రీరాజదంపతులు దిగుటకయి కట్టబడిన మందిరము.

Their Majesties starting for the State entry into Bombay City.

శ్రీరాజదంపతులు అపోలో బందరునుండి బొంబాయి నగర సందర్శనమునకు బయలు దేరుట.

Her Excellency Lady Carmichael.

కార్మియి కెర ప్రభువర.

His Excellency Lord Carmichael. Governor of Madras.

కార్మియి కెర ప్రభువర చాన్సలరు కరవరు.

చున్నది. పూర్వమునుండియు డిల్లీ శ్వశులు సామ్రాజ్యాధీశులుగా నెన్నబడు చుండెడివారు. బ్రిటిషు పరిపాలకుల కింతవరకుఁ గలకత్తా రాజధానిగనుండెడిది. పూర్వాచారముననుసరించి యిపుడుతిరిగి డిల్లీ రాజధానిగా జేయబడినది. శ్రీ పంచమజాగ్రి చక్రవర్తి డిల్లీనగరమునందు మహావైభవముతో సామ్రాజ్యాధిపతి కులైరి. రాజధాని నిచటికి మార్పించిరి. నూతననగరమునకు శంక స్థాపనముచేసిరి. ఈకారణములవలన నూతన డిల్లీనగరమును జాగ్రినగరమనుట నమంజనముగానుండును.

డిల్లీ నగరము దేశమునకు నడుమనున్నది. అన్ని ప్రదేశముల నుండియును రాకపోకలకు దగిన రయిలుమార్గములు గలవు. జొంబయికి 982, కలకత్తాకు 956, కరాచికి 907, ఇన్నపురికి 1100 మైళ్ళ దూరమున గలదు. ఇది సింధూనగరమునకు నమీహముననున్నది. శీతోష్ణస్థితి దుర్భరముగాదు. విశాలమైన మైదానము గలదు. నగరనిర్మాణమునకు దగిన సాధనసంపత్తి నమీహమునగలదు. నగరచరిత్రము ధర్మనిరతుడైన ధర్మరాజుతో సారంభమగుచున్నది. హిందూమహమ్మదీయ రాజ్యముల కిది చిరకాలము రాజధానిగనుండెనది. తాగుగ విమర్శిం

నవారల కీనగరమే హిందూసామ్రాజ్యమున కనుకూలమైన రాజధానియని తోచుట నహాము.

ప్రాచీన ప్రస్తుత నవీన డిల్లీనగరములు 12 మైళ్ళ పొడవును 5 మైలుల వెడల్పునుగల ప్రదేశము నాక్రమించుకొనుచున్నవి. ఇంద్రప్రస్థము ప్రజాపాలకులకు ధర్మానుష్ఠానమును జ్ఞప్తికి దెచ్చుచున్నది. లోకోక్త్యంతంభము ప్రాచీనహిందూవిజ్ఞానమును స్మరణకు దెచ్చుచున్నది. పృథ్వీరాజదుర్గము రాజపుత్రవీరుల దేశమతాభిమానమును బ్రకటించుచున్నది. తుతుబుమీనారు ధర్మపరిపాలనమునకు ధ్వజమువలె వెలయుచున్నది. మహాపురుషులనమాధులు పవిత్రజనన ఫలమునకు నిదర్శనముగానున్నవి. తామ్రదుర్గమునందలి శిథిలమందిరములు ప్రపంచవైభవముల యస్థిరతను వ్యక్తీకరించుచున్నవి. నూతనస్థాపితములైన దూదియంత్రాలయములు దేశసంపదల కనుకూలములైన పరిశ్రమావలంబనమును బురికొల్పుచున్నవి. సాధుసంకన్ముడైన శ్రీ పంచమజాగ్రి చక్రవర్తివలన స్థాపించబడిన జాగ్రినగరము నగరరాజమై హిందూసామ్రాజ్యాధిపృథ్వి దోడ్పడగలదు.

* మిహాబు మసీదులందుఁ బశ్చిమ దిశలందు గోడలయం దమర్చబడెడి యొక పవిత్రస్థలము.

అమృతాంజనము సుప్పలకు దివ్యామృతము.

అమృతాంజనమునకు సాటియైన ప్రశస్తాంజనము వేరొకటిలేదు.

చేలసీసాల విక్రయము. పెద్దజాక్టరులు నయితము అమృతాంజనమును వాడుచున్నారు.

డిల్లీ దర్బారు.

డిల్లీ ప్రాచీన నగరరాజము. ఇచ్చోటు రాజ్యాభిషేచన ప్రక్రియల ననేకముల ఏర్పడినది. ధర్మరాజు రాజ్యాభిషేక మహోత్సవంబటి రమణీయంబుగ భారతంబున వర్ణింపఁబడినది. వ్యక్తిరాజు వైభవంబటి విచిత్రముగఁ జందరైసాయందు వ్రాయఁబడినది. ప్రథమ మహమ్మదీయ సామ్రాజ్యంబుల ప్రాభవంబటి విపులంబుగ ఇబ్న్ బటూటు మొదలగు లేఖకులచే నిరూపింపబడినది. మొగలుల సామ్రాజ్య సాధ్యంబు మహమ్మదీయాంగ్లేయ చరిత్రకారులచే నతిశాస్త్రీయతతో వ్యక్తీకరింపఁబడినది. డిల్లీ యందు రాజ్యభారమును వహించిన రాజులు నూర్సురుండవచ్చును. దర్బారు పదము మహమ్మదీయ పాలనము నుండి వాడుకకు వచ్చినది. ఆంగ్లేయులచే నీపదము రాజకీయనభల కుపయోగింపఁబడుచున్నది. మండలాధిపతి బిరుదుము సంస్కారార్థమై చేయునభ దర్బారనంబడుచున్నది. రాష్ట్రపాలకు లీసంస్కారార్థమైచేయు నభలును దర్బారులనంబడుచున్నది. సామ్రాజ్యాభిషేచన మహోత్సవమును దర్బారనంబడుచున్నది. ఈపదప్రయోగమును నియమించుట యచితము.

బ్రిటిషుసామ్రాజ్య మారంభమైనవిదవ రెండు దర్బారులు జరిగిరి. మొదటిది లిట్టనుప్రభువు కాలము నందు బేకన్సుస్ట్రీలు ప్రభువుగారి ప్రోత్సహమున జరిగినది. విక్టోరియారాణి 1877 లో హిందూ దేశ సామ్రాజ్యగా నభిషిక్తయై మహారాణి బిరుదుమును వహించెను. రెండవది కజ్జనుప్రభువు కాలమునందు జరిగినది. అపుడు శాంతిస్థాపకుడని ప్రఖ్యాతినిఁ బడసిన శ్రీ నర్తమ ఎడ్వర్డు ప్రభువు చక్రవర్తి పదవి నధిష్టించెను. ఈరెండు దర్బారులరి వైభవముతో జరుపఁబడినవి. ఆరెండు దర్బారులందును రాజవిహ్నములైన గజముల నూరేగింపునకై రాజ్యాధికారులును ప్రాంతాధీశులును వాడిరి. మూడవ దర్బారునం దేనుభు లవతూపములైనను దీనికి సాటియైన దర్బారు డిల్లీయందేకాక మరెచ్చటను జరుపఁబడలేదన వలసియున్నది.

మూడవ డిల్లీ దర్బారు.

భరతఖండ చారిత్రమునందు 1911 మార్చి 22 తేది ఒక సుదినము. ఆనుదినంబున డిల్లీ నగరంబునందు న్యాయముగ రాజ్యాభిషిక్తులగుటకుగల రాజసంకల్పము ప్రకటింపబడినది. దేశంబరు 12 వ తేది నీమహోత్సవము జరుపుటకు నిశ్చయింపబడినది. రాజును వారి సదుద్యమమునుండి మరల్పుటకు బంధుమిత్రాదులు యత్నించిరి. ధీయు కృతనిశ్చయమునుఁ బరిత్యజింపరుగదా! నవంబరు మాసాదిని వాసగాలి ఏమచుండగా శ్రీరాజదంపతులు పరివారయుతముగా మెదీనా పొగయోడయందు బయనమైరి. సర్ కాలిక్ కాప్పలుగారి యాధిపత్యముక్రిందను నాలుగు యుద్ధనావలా నావ ననుగమించినవి. శవంబరు 18 న జిబ్రాల్టరును 27 న ఏడెనును జేరిరి. దేశంబరు రెండవతేదిన హిందూ దేశమునకు సింహద్వారమైన బొంబయినగరమును జేరిరి.

బొంబయి స్వాగతము.

శ్రీరాజదంపతుల కనుత్సాహంబైన స్వాగతంబునొనంగుట కానగరంబునం దత్యంత శ్రద్ధతోఁ దగిన ఏర్పాటులు సేయఁబడినవి. అపోలోబంధరు యొడ్డున రాజదంపతులు దిగుచోటను తాజమందిరమును బోలిన యొకశాల నిర్మింపఁబడినది. దాని చిత్రపటము 7 పుటలోగలదు. దానికెదుటను 200 గజముల దూరమున రాజదంపతులకు స్వాగతంబు నొనంగుటకై 3000 జనులు కూర్చుండుటకుఁ దగిన యర్థచంద్రాకృతిని గలిగిన రంగము నిర్మింపఁబడినది. ముఖ్యవిధులందు రెండు సార్వభౌమంబులందును 10 గజముల కొకటివంతున కలశాలఃకృత ధవళస్తంభములు వరుసగా నిలువ బడినవి. ఈస్తంభములు కృత్రిమ కుసుమదామములతోను, పలురంగుల పతాకములతోను, నుందరతరంబుగ నలంకరింపఁబడినవి. మార్గమధ్యప్రదేశమున నచ్చటచ్చట స్వాగత తోరణంబు లమర్చబడినవి. ఈతోరణంబులు శెండాలతోను పూదండలతోను, చిత్రదీపము

లతోను సింగారింపబడి చిత్రమందిరములనుఁ బోలియుం
డినవి. మొదటి స్వాగతతోరణము మహమ్మదీయ శిల్పి
కళావైఖరిని అపొలోబందరు బాటకెదుటను రెండవదిలస్సిరి
యా శిల్పికళారీతిని నున్నత న్యాయమందిరమున కెదుట
ను నిర్మింపబడినవి. ఇట్టితోరణంబు లనేకము లచ్చటచ్చ
టఁ గట్టఁబడినవి. వాటిలో దూదితోరణము ముఖ్యమైన
ది. బొంబయి సంవదలకు మూలమును దాని ముఖ్యపరి
శ్రమ కాధారభూతమునైన దూదిబస్తాలతో నిది కట్ట
బడినది. 2000 దూదిబస్తాలు దీనికై వాడబడినవి. ఈ
మూడు తోరణముల పటము 41 పుటలోగలదు.

సుందర మందిరములను, చిత్రవర్ణాలంకారములు
ను, చక్కటి మెరుపుపములును హరిస్సీవీధి కనిర్వచనీ
యమైన శోభను గలిగించినవి. రాత్రులందు విద్యుద్దీప
రాజులసంఖ్యాకంబులైన తారకాగణంబులు స్వస్థానంబు
లం బరిత్యజించి రాజదంపతులకు స్వాగతంబు నొసంగుట
కు దివ్యప్రాసాదోపరి భాగంబులందు నివాసంబులం గై
కొనినటులు తోచుచుండెను. ముఖ్యమందిరముల మీద
ను వెలిగింపబడిన తెల్ల మెఱుపుదీపపు వరుసలు ప్రజతో
రణములను, యెఱిపివపు పంక్తులు కెంపులతోరణముల
ను, వచ్చదీపపు బారులు విచ్చలతోరణములను బోలి కడు
రమ్యంబుగ నొప్పుచుండెను.

మదీనా పొగయోడ దేశంబు 2 వ తేది 10
గంటలకు బొంబయి చేవునుఁ జేరినది. చక్రవర్తిని గవర్నరు
జనరలు గవర్నరు పొగయోడయందు వందర్పించిరి. సా
యంత్రి నాలుగుగంటల వేళను రాజదంపతులు పరివార
సమేతముగ నొడ్డునకువచ్చిరి. మదీనా పొగయోడను దా
నినుండి దిగుటకు దెలుపు రెండుపటములు 1 పుటలో
గలవు.

రాజదంపతు లొడ్డునకువచ్చినపుడు రాజప్రతినిధి,
సేనాధిపతి, మహాధిపతి మొదలగు ప్రముఖులు వారలకు
స్వాగతంబునొసంగి వారికై నిర్మింపబడిన మంటపమున
కుఁ దోడ్పాటు తెచ్చిరి. జను లేకగ్రీవముగ మహాను
బావులకు స్వాగతంబొసంగిరి. సగర్వ సారిభక్త్యనంభూభ్య
త్తుడు సర్ ఫిరోజుసా మహతా గంభీరోచ్చస్వరముతోఁ

బ్రజలవడుమున శ్రీవాణి స్వాగతంబునొసంగి యాస్వాగ
త పత్రంబు నొక పెడిపెట్టచుండుంచి శ్రీవాణి దానిని
నమర్పించెను. దీనిపటము 21 పుటయందుగలదు. ఈ
రండమును స్వీకరించి వందనంబుల నర్పించుచు శ్రీరాజేం
దుగ్రిడిటులు సంభాషించెను:—

“నేను మీనుండరసగరమునకుఁ గ్రొత్తవాడను
గాను. ఆరేండ్లకుఁ బూర్వమిచటికి మేము మొదటవచ్చిన
పుడు మీకొసంగిన హృద్గతప్రేమపూరితమైన స్వాగతం
బివ్వటికిని మెఱపు రాకున్నది.....
నాప్రియజనకుని మరణమువలన వంశవరంపరాగతమైన
ర్యాభారమును నేను వహించవలసి వచ్చినపుడు నాసాధు
మోదప్రజల పునస్సంధ్యనము నాయభివృద్ధిములం దొక
టిగానుండెను.....మీరును మీపూర్వికులును
నీసగరమును బ్రిటిషుసామ్రాజ్యమున కమూల్యాధరణము
నుగాఁ జేసితిరి. మీరు వాకును రాజీకిని నొసంగిన స్వాగ
తంబునకు మహాపూర్వకమైన వందనంబుల నర్పించుచు
న్నాడను. మాహిందూసామ్రాజ్యముమీద భగవదను
గ్రహముండుటకును, ఆసామ్రాజ్యప్రజలు నిరంతరము ను
భవంపదలనుగలిగి యుండుటకును మేము ప్రార్థించుచు
న్నాము. అని శ్రవణానందముగ రాజు సంభాషించెను.
ఈసభా చిత్రపటము 6 పుటయందుగలదు.

అయిదుగంటలవేళను ప్రజలకుఁ దర్కమిచ్చుటకై
బయలుదేరిరి. వేనచేలు జనులు రాజదంపతులనుఁ జూ
చుటకై వీధులందును మేడలమీదను వేచియుండిరి. వా
రు జనుజను భ్యనులతో నొసంగిన స్వాగతము సముద్ర
శరంగములరీతినిఁ బోనుపోను పొంగిపొరలినది. బడిపిల్ల
లు 30,000 మంది జెండాలను బట్టుకొని మధురస్వనంబు
తో రాజదంపతుల నభినందించిరి. చక్రవర్తి యడుగడుగు
కు జనులకు దలపంది నలాములను జేయుచుండెను. శ్రీ
మేరీ మహారాజీయును సుందర మరదీహాసముతో జనుల
నభినందించెను. సంధ్యాసమయంబునకు శ్రీరాజదంపతులు
పొగయోడకుఁ జేరిరి. ఊరేగింపు 7,44,45 పుటలో చూ
డనగును.

రాజదంపతులు బడిపిల్లలకు దర్శనమిచ్చుటకు 4 వ తేది ప్రాద్దున నగరమునందు బ్రవేశించిరి. మైదానమునందు 26,000 బడిపిల్లలు గూడియుండిరి. వారు మహారాష్ట్ర, ఘూర్జర, ఉర్దూ, ఆంగ్లేయభాషలందు "దేవుడు రాజును రక్షించును"గాక" యను గీతమును బాడిరి. గుజరాతీ బాలికలు గర్భవృత్త్యమును జేసిరి. పిల్లలకు ఫలహార జహునూనాదు లొసంగబడెను. రాజదంపతులు ప్రాచీన బొంబయి ప్రదర్శనమును సందర్శించి పొగయోడకుఁబోయిరి. డిశంబరు 5 వ తేది రాత్రి బొంబయిని వదిలి 7 వ తేదిని ప్రాద్దున డిల్లీనగరమును రాజగారి రైలుబండి చేరినది. దీనితో మొదటిరంగము ముగిసినది.

డిల్లీనగరములోని వీక్షాటనలు.

దర్బారు ఏర్పాటులను జేయుటకు సంయుక్తరాష్ట్రపాలకుడు సర్ జాన్ హ్యూయెటు నియమింపబడెను. ఆమెభావంతుల యధ్యక్షతక్రిందను డిల్లీనగరమున కుత్తరమునందుండు మైదానమంతయును మహాపటకుటీపట్టణముగ మారినది. ఆ ప్రదేశమంతయును మంచిబాటలతోను, నీటికాలువలతోను, మెరుపుదీపములతోను నింపబడినది. ప్రతిరాష్ట్రమునకును ప్రత్యేకశిబిర మేర్పరుపబడి ఆశిబిరములందు రాష్ట్రపాలకులు వారియతిధులు నగర సౌకర్యములను గలిగియుండుటకు దగినయేర్పాటులు చేయబడినవి. స్వదేశసంస్థానాధీశులు ప్రత్యేక శిబిరములను నిర్మించిరి. సంస్థానాధీశుల శిబిరములు సుందరతోరణాలంకృతంబులైలక్ష్మీనివాసంబులుగానుండినవి. నాభానవాబుశిబిరమునందలితోరణపటము 46పుటయందుగలదు. ప్రత్యేకశిబిరమునందును సభామంటపముకట్టినిర్మింపబడినది. వాటియందు రాష్ట్రపాలకులు, రాజులు, మహారాజులు, నవాబులు మొదలగు శ్రీమంతులు చదువైభవసంపదలంబుదర్శించుచు నచ్చేరువును బుట్టించుచుండిరి. ఈ నాగరిక శిబిరంబులే కాక సైనికశిబిరంబు లనేకంబులు నిర్మింపబడినవి. అన్ని శిబిరంబులందును నూరువేల గుడారంబులుండియుండును. సంస్థానాధీశుల శిబిరములు 120. సైనికశిబిరంబులు 200. రాష్ట్రపాలకుల వారియధికారుల శిబిరములు 70. ఈశిబిరములన్నియును 25 మైళ్ళప్ర

దేశము నాక్రమించుకొనినవి. ఆ ప్రదేశము రాత్రిలందు 80,000 మెలుపుదీపములతో వెలుగుచుండెడిది. దీనింజుట్టి మహాపటకుటీపట్టణమొక పెద్దదిగాను, సుందరతరముగాను నుండినది యూహింపవలెను. ఆడేరాలయొక్క యొక ప్రదేశపుచిత్రపటము 46 పుటయందు గలదు. దానింజూచి శిబిరవైశాల్యమును గుడారముల సంఖ్యను చదువరు లూహింపనోవుదురు.

రాజనివాసము.

రాజశిబిరము రిక్షికి పడమటను సర్ హ్యూటెన్టు హమునకుఁజుట్టును నిర్మింపబడినది. ఈశిబిరమంతయును సుందరోద్భావనమయముగాఁ జేయబడినది. దీనియందొక యెత్తమున చోటను రాజసభామంటపము గట్టబడినది. దానియందు 3000 మందికిదగిన యాసనములమర్పబడినవి. ఒకవైపునరాజవాసమునకుఁ దగిన పెద్దమంటపము గట్టబడినది. వేరొకదిశను భోజనశాలనిర్మింపబడినది. వెనుకభాగమున శోశాలలు వరివారజనమునకు కుడివైపునను శాలలునిర్మింపబడినవి. ఈమంటపము లేటవాలుగల మిట్టపై నిర్మింపబడి శ్వేతస్వామ వీతాంబరములచే నలంకరింపబడి సూర్యకాంతులచేతను చిత్రచిత్రవిద్యుద్దీప్త ప్రభలచేతను దేజరిల్లుచు నపూర్వ శృంగార విలాసమునకు నిలయములుగనుండినవి. రాజగృహమున కెదుటిభాగమున రాజప్రతినిధి శిబిరము నిర్మింపబడినది. రాజశిబిరపు పటము 46 పుటయందుగలదు.

రాజదంపతుల యాగమనము.

శ్రీరాజదంపతులు సలీమఘడకోట బురుజుగంధా డిల్లీకోటయందు డిశంబరు 7వ తేదిని వదిగంటలకు రైలు నుండి దిగిరి. హార్డింజప్రభువును హార్డింజ ప్రభ్యుణియును రాజదంపతుల నెదుర్కొని సత్కరించి సభామంటపమునకు వారలఁదోడ్కొనిపోయిరి. శ్రీవారి రాకను దెలుపుటకుఁ గాల్పబడిన ఫిరంగులును తుపాకులును మేఘగవమువలె భయంకరముగ మ్రోగుచుండెను. రాష్ట్రపాలకులు మొదలుగాఁగల యధికారులను శృద్ధాస్థైనికులను రాజసంభావించెను. పిమ్మటను స్వదేశ సంస్థానాధీశులను వంభావించుటకై నిర్మింపబడిన మంటపమునకు రాజద

తులు విజయముచేసిరి. సంస్థానాధీశులు దమరాజభక్తిని దెలుపుచు శ్రీబాద్రిచక్రవర్తికి బ్రణామంబుల వర్పించిరి. సిక్కిముమహారాజు దనపైనున్న దివ్యమైనశాలువను రాజాశ్రమిదను గప్పితనపట్టరాని భక్తుత్సాహంబులను బ్రకటించెను.

డిల్లీనగర ప్రవేశము.

నగరప్రవేశము డిల్లీ ద్వారమునుండి జేయుట ఛాదుమాలనాటినుండియును సనుక్రతుముగా వచ్చుచున్నది. శ్రీపంచమబార్జి రాజేంద్రుడును నావాడుకరితిని డిల్లీ ద్వారమునుండి నగరప్రవేశమునుజేసెను. చక్రవర్తి యుత్తమయవనాశ్వమునెక్కి యుత్సవశ్రేణికి ముఖమునందుండెను. సింధియా, బిక్నీరు మహారాజులును రాంపురంన వాబును శ్రీవారికి సన్నిహితానుచరులుగ వారిపెంటనంటియుండిరి. శ్రీమేరీ మహారాజి ఆరుగురముల బండినెక్కి రాజకుమార పటాలములచే ననుగమింపబడి చక్రవర్తి ననుగమించెను. వారివెళకను రాష్ట్రపాలకులు రక్షకసైన్యములతో బయలుదేరిరి. పిమ్మట సంస్థానాధీశులు నవరివారసేనాపరివృత్తులై గౌరవానుక్రమణముగ బయలుదేరిరి. ఉత్తమసంస్థానాధీశులైన శ్రీనిజాముగారు మొదటివారుగనుండిరి. సంస్థానాధీశులలో లోకప్రియులైన బరోడామహారాజుగారు రెండవస్థానము నలకరించిరి. దక్షిణదేశసంస్థానాధీపతులలో నుప్రసిద్ధులైన మైసూరు మహారాజుగారు మూడవస్థానమునందుండిరి. కాశ్మీరమహారాజుగారు నాల్గవవారుగనుండిరి. నూర్జరు సంస్థానాధీశురీవిధమున నవరివారసేనాసమేతులై యూరేగింపునందుండెరియుండిరి. సంస్థానాధీశుల ప్రక్కను బ్రిటిషుప్రతినిధులు కూర్చుండియుండిరి. ఈయూరేగింపును జూచుటకు వేనవేలుజనులు మార్గములందుఁగూడియుండిరి. జామామసీదుప్రాంతము జననివహము గలప్రదేశములలో మొదటిది. జవవ్యాకీర్ణమైన మసీదుపటములు 48,44 పుటలందుగలవు. ఈయూరేగింపు చాందిని చౌకునందు 10 గంటల 10 నిమిషములకు బ్రవేశించి 1గంట 20నిమిషములకు నిర్గమించినది. ఆప్రదేశమున చిత్రాంబరాలంకృతులై కూడిన జననివహంబు లతిసుందరముగనుండినవి.

ఈయుత్సవశ్రేణి 8 మైళ్ళు పొడవుండియుండును. ఈమహోత్సవ సందర్భనంబున జనించిన భావావస్థ వర్ణనాతీతము. దీనిగంభీర పటాటోపములను నిర్ణయించుట యసాధ్యము. సేతుశీతనగమధ్యంబునంగల సంస్థానాధీశులందరును మత్సరభావములేక నొకచోటను బ్రిటిషుసామ్రాజ్యప్రభావమునఁగూడఁగలిగిరి. సంస్థానాధీశులు చిత్రవిచిత్రములైన గుట్టపుబండ్లనెక్కిరి. పెండింగు దంతపు బండ్లు బంగారుపూతబండ్లు మొదలగు సుందర యానములు చూచుటకు ముచ్చటగానుండినవి. వివిధవేషాలంకృతులైన సైనికబృందము సంస్థానాధీశుల వైభవ ప్రతాపములను బ్రకటించుచుండెను. సంస్థానాధీశుల వస్త్రాలంకరణములును, పరివారమును, సైన్యమును, వాద్యవిశేషంబులును హిందూ దేశపు తొల్లింటివైభవమునకు నజేపనిదర్శనములుగానుండెను. బ్రిటిషుపరిపాలకులు దేశమునందంతటను నవిచ్ఛిన్నమైన శాంతిని స్థాపించిరి. వారు సంస్థానాధీశులను ప్రజలను సమానదృష్టితో జూచుచున్నారు. ఈయపార సామ్రాజ్యమునకు ముఖ్యనాయకుడు శ్రీపంచమబార్జి చక్రవర్తి. ఆమహామహాశుభాక యుత్తమ యవనాశ్వమునెక్కి డాబుడంబములేక ప్రజలసవ్యాజాను రాగముతో నభినందించుచు నీయుత్సవశ్రేణి కగ్రభాగమునఁ బ్రవన్నపదకముతో, బోవుటనుజూచిన ప్రజల హృదయంబులు భక్తుత్సాహభరితంబులగుట కేమింక! ఈయుత్సవశ్రేణికి రెండువైపులను 40,000 సైనికు లెడములేకుండను బారులుదీర్చి నిలవఁబడియుండిరి. సైనికులకు వెనుకను వేనవేలుజనులు గుంపులుగుంపులుగాఁగూడియుండిరి. ఈగుంపులత్తుత్సాహనురాగములతో శ్రీరాజదంపతులను, రాష్ట్రాధీశులను, సంస్థానాధీశులను గీచిందుచు జయజయధ్వనులతో సంభావించిరి. మహాసైన్యమునకు నాయకుడును, సంస్థానాధీశులకు సామ్రాజ్యాధీశుడును, ప్రజలకు నియమితపాలకుడును, ధర్మనిష్ఠాగరిష్ఠుడును, విశాల సామ్రాజ్యమున కేకభత్రాధిపతియును నగు శ్రీపంచమబార్జి రాజరాజేంద్రుడు శ్రీమేరీరాజ్యతోఁగూడి డిల్లీనగరమునందు ప్రవేశించుట చిరకాలము మ్రోందపులచేతను బరమానందముతో సంపూరింపఁబడుచు హిందూదేశచరిత్రమునందీ గంభీరవృత్తాంతము నుప్రసిద్ధితి హాసముగ నుండఁగలదు.

కానననిర్మాణ సభికుల స్వాగతము.

రాజ మిట్టమధ్యాహ్న సమయమునఁ దనశిబిరము నుజేరిను, శ్రీవారిరాకకై సామ్రాజ్యకానన సభాసభ్యులును, సామ్రాజ్యాధికారులును, రాష్ట్రీయ కాననసభాసభ్యులును, రాష్ట్రీయాధికారులును వేచియుండిరి. ప్రతి వారులు రాజగమనమును బ్రకటించిరి. సామ్రాజ్యకానన సభావ్రత్యధ్యక్షులు శారవనీయ జంకిన్సుగారు ప్రజాపక్షమున స్వాగతంబునొనంగుచు సన్మానపత్రము నిటులు చెడివిరి:— “మహామహాలు ప్రవన్నులగుదురుగాక!

బ్రిటిషు హైందవులపక్షమున సామ్రాజ్యకానన సభా సభ్యులమైన మేము నవివరముగ హృద్గత వ్యాజ పూర్వకంబైన స్వాగతంబును మీరాజదంపతుల కొనంగుచున్నాము. ఈవిశాలదేశమున కేకఛత్రాధిపత్యమును వహించుటకై యీప్రాచీననగరమునకు వేంచేసిన మహా ప్రభువునకు మేము స్వాగతంబొనంగుచున్నారము. ఈదేశమునం దనేకరాజులు రారాజులు పాలించిరి. వారిలో నుత్తమోత్తముడైనను తమ ప్రభుత్వముక్రిందనుండు విశాలసామ్రాజ్యమున కేకఛత్రాధిపత్యమును మహాభాగు నిరీతిని వహించియుండలేదు. గాన నేడిచటి దేవరనన్ని ధానము హిందూదేశచరిత్రముయొక్క వివిధప్రవర్తక రంగములం దదృష్టపూర్వంబును నిరంతరసంస్కరణీయంబును నైయున్నది.

రాజభక్తి హైందవుల కుత్సృష్టధర్మము. ఆదికాలమునుండియును మునులు గురువులు నీధర్మమునుబోధించిరి. దేవరయొక్క జగద్వ్యాప్తసామ్రాజ్యమునందు మహామహునివట్ల బ్రిటిషు హైందవప్రజలకు మించిన భక్తి విశ్వాసములుగల ప్రజలులేరు. హిందూసామ్రాజ్యమునందనేక జాతులు మతములు భాషలుగలవు. కాని ఆనేతం హిమాచలపర్వతమును, పడమటికింద హద్దులకును, చీనానయాము సీమాంతములకును నడుమనుండు జనులందరును రాజభక్తిని, స్వామిభక్తినిజూపుటయం దేకభావమును గలిగియున్నారు. మహాప్రభువులు మానడుమనుండు న్యల్పకాలమునందు మేముచూపు సంతోష గర్వ భావము లీవిశాలదేశమునందుగల ప్రతినగరమునందును, పట్టణమునందును, వల్లెయందును నింతకు తక్కువవైభవ

ముతోనైనను సమానోత్సాహముతోఁ బ్రకర్షింపఁడును. మహాభాగుల కాయురారోగ్య స్థుఖంబులను బ్రసాదించుటకు వేడుచున్నాము. మహాభాగుల పాలనాకాలమందు హిందూసామ్రాజ్యము శాంతి సంతృప్తి సాభాగ్యమార్గములయం దభ్యుదయ పరంపరను గలిగియుండుటను గోరుచున్నాము. మహామహుల హృదయములకు దీనికంటె నన్నిహితమైన యభీష్టములేదని మాగట్టినమ్మిక.”

శ్రీచక్రవర్తి యీక్రిందిరీతిని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. “భక్తివిషయ పూరితమైన మీసన్మానపత్రమునకు నేను రాణికిగాను నాకుగాను మహాపూర్వకంబుగ పండనముల నర్పించుచున్నాను. మీమాటలు మాహృదయములను రంజింపజేసినవి. మేమింగ్లాండులో రాజ్యాభిషిక్తులమైవును మా రాజ్యమునందలి సకలభాగములతోటి పాటుగ హిందూదేశము దయావాత్సల్యముతో మమ్మునత్కరించిన యనంతభాగములైన సందేశముల మేమీదేశమునకు వచ్చినప్పటినుండియు నాహైందవప్రజలలోని సకలజాతిమతముల వారివలనను బునఃప్రతిపాదితములైన యానందేశములను మీప్రసంగముతిరిగిస్మరణకుఁదెచ్చుచున్నది. తనసభయందలి బ్రిటిషుహిందూదేశమునకు ప్రతినిధులైన సభ్యులయొక్క వివేకానుభవమువలన చాను పొందు బలపోషణములను నాగవర్షరు జనరలువలన నేను వినియున్నాను.

ఈదేశప్రజాపక్షమున మీరు మాకొనంగిన స్వాగతస్వారస్యమును నేగ్రహించితిని. మీసన్మానపత్రములో దెలిపినటులు “హిందూసామ్రాజ్యము శాంతిసంతృప్తి సాభాగ్యమార్గములం దభ్యుదయ పరంపరల గలిగియుండుటకన్న మాహృదయములకు నన్నిహితమైన యభీష్టములేదని మీరు గట్టిగ నమ్ముడు.”

ఈరాజసంభాషణ మందరునువిని సంతసించిరి. ఆమంటవమునుండి రాజదంపతులు స్వకీయశిబిరమునకు జేరిరి. ఆపుదుత్సవశ్రేణిలోనుండు సవరివార సమేతులైన సంస్థానాధీశులు రాజసమక్షముననుండి వారియనుజ్ఞను గైకొనుచు దమతమ శిబిరములకేగిరి. దీనితో రెండవరంగము ముగిసినది. ఆదినము సాయంత్రము స్వదేశాధీశులకు రాజ దర్శనమిచ్చెను. శ్రీరాణి కోటలోని దివ్యమందిరములను సందర్శించెను.

శుక్రవారము ప్రాద్దున సంస్థానాధీశులకు దర్శనమిచ్చుటకును, సాయంత్రి ఫిద్వస్తుస్మరణ చిహ్నమునకు శింకుస్థాపనము చేయుటతోడను, రాత్రి విందుభోజనముతోను ముగిసినది. శంకుస్థాపనముచేయక మునుపు

శ్రీవారి ప్రసంగము.

“మీసంభాషణము వాహ్మదయంగమంతై కీర్తిశేషమై న. నాస్తిమహాక చక్రవర్తిపట్ల. మనమందరమును, ముఖ్యముగా నేనును నెరవేర్చవలసినవిధులు మనోగతంబులగుచున్నవి. ఆయన హిందూదేశ దర్శనార్థమువచ్చిన మావంశజులలో మొదటివారు. వారి యాజ్ఞానుసారముగ యారేడ్ల కొద్దికాలముక్రిందట నేవిశాలాద్భుతదేశమునకు వచ్చియుంటిని. అయ్యో! వారిచావునకై మన మింతత్వరలో విచారమును బొందవలసియుండును. మనముహిందవంజాలకుంటిమి. నాకంటియొక్క కృతఘటచతులాభముగొగిన శొలదియందేకాక వాటియొక్కయు, నామొక్కయు వేవవల హైందవస్త్రులునునిచ్చిన చుదాల్సెననిచిహ్నరూపమును వహించినవని మీరు తెలియఁబర్చితిరి. వారికి హిందూదేశమువల్లగల సుస్థిరగాఢానురాగ మాదేశసంతానుల హృదయములందంకితియు తానూహప్రతిబింబముతో శరణాలినదని వినుటకు నాకానందవాచుకముగా నున్నది. ఈప్రతిమ భావివంశజులకు మీభక్త్యనురాగములను, వారి (రాజాగారి)నిత్యాసానుగుణములను స్మరింపఁజేయుటకై సుప్రసిద్ధ సుందరప్రదేశములగు గోభీరస్మరణచిహ్నముగానిలయిండునని తలంచుటకు నాకాహ్లాదముగలుగుచున్నది. ఈభావనలు దైవానుగ్రహమువలన నిరంకిరము నావంశజులకును హిందూదేశమునకును బురాణప్రసిద్ధములుగా నుండుగాక!”

చక్రవర్తి క్రిందికి దిగివచ్చును కార్యనిర్వాహక సంఘముయొక్క శ్వేతసభ్యుడు ప్రభువున కీస్మరణచిహ్నముయొక్క సూక్ష్మకారమును సమర్పించెను. చక్రవర్తి దానినిగ్రహించి సవరివార నమేతముగా స్వస్థానమునకేగెను. దీనిచిత్రపటము 44వ పుటలో గలదు.

శనివారము నాడుదయమున. చక్రవర్తి సంస్థానాధీశులకు దర్శనమిచ్చెను. ఆరోజు సాయంత్రి మహారాణికి

హైందవస్త్రీలు కానుకలసప్పించిరి. ఈనడుద్యమమునకు పాటియాలా మహారాజు, వారిమంత్రియు శారకులు. మహారాణికి బహుమానమును సమర్పించుటకు వెళ్ళిన నారీమణులలో స్త్రీకైదివారుగలరు. పాటియాలా, కపూర్ తల్లా, మోర్ఖంజ్, విజయనగరము మహారాజులు, జింజీరబీగము, శ్రీమతితాతా, మహతా, హైదరి, దాదాబాయి, మధోల్కర్ గార్లు పెండ్లలగు యువతీమణులును ఈనారీమణులు వజ్రఖచితమును, చిత్రనామాచితమునుగల విశాల చతుష్కణ మరకతము నొకకానుక గానప్పించిరి. ఈమరకతము డిల్లీ సామంతుల కాలమునుండి వచ్చుటవలన చక్రవర్తినికై తగిన పాడితోషకము. పెండెది మధ్యను ఒకపెద్ద పచ్చజిగిసిగల కంఠహారము. అకంఠహారము యేడువచ్చులనుగలిగి, ప్రతివచ్చుచుట్టును గులాబిరంగుల వజ్రఖచితమై సుందరతరముగనున్నది. ఈహుమానమును స్వీకరించి యాక్రిందకితిని చక్రవర్తిని ఒడ్డులు చెప్పెను.

“మీయాహ్వానముయొక్క సద్భావము నామనంబున దృఢంబుగ నాటినది. నేనున్నచట గలిసికొనినవారు వారిప్రియూభి వందనములకును నవ్యాజభక్తికిని నాహృదయంగమంబులైన వందనంబుల గ్రహింతురనియును, సామ్రాజ్య సోదరీసమాజమునకు పాటివిడలియజేయు దురనియును గోరుచున్నాను. రాణివాసస్త్రీలయొగక్షేమార్థము నానవదన ప్రవర్ధమారాదరణమునందు మీ కందరకును సమ్మికనుఁబుట్టించుట నాసంకల్పము. హైందవస్త్రీలు స్వస్థులగు లందు మంచికై యెంత ప్రశంసలైనామర్థముగలిగియున్నది చరిత్రవలన స్పష్టమగుచున్నది. తల్లులు తమబిడ్డలనునోహృదయంబులందు నాటినబోధనలకుఫలముగా హిందూదేశకులిన చారిత్రములు స్వామి నేవకును, ప్రభుభక్తికిని నువర్ణితములు. రాణివాసస్త్రీలలో నెన్నదిగా నైనను నిశ్చయముగా ప్రబోధమేర్పడుచున్నదని నేనుసంపూర్ణసంతోషముతో గ్రహించితిని. మీపిల్లలు హరిభావిభర్తలకుఁ దగినపాతాభ్యస్త నహచరిణులుగా పెరుగుటకై వారివిద్యాభివృద్ధిని మీరందఱు గోరుచున్నారని నానిశ్చయము. మీరిచ్చినకానుక నాక

మూల్యా భరణముగనుండును. నేనుదానిని నెప్పుడుధరించినను సహస్రయోజనముల భూసముద్రములు మననదునున్నను నాభావనలు హిందూగృహములపై బ్రసరించి యీసుఖసమావేశము మజల మజలకల్పితమై మీకోమలహృదయములు సమర్పించిన ప్రేమలు సన్నరించెదను. మీయాభరణము భావినంతటికి సామాజ్యకులభారముగా సంక్రమించి యొకయాంగ్లేయరాణికి హిందవనారీమణుతో గలిగిన ప్రథమసమావేశమునకు స్మరణచిహ్నముగా నుండును. మీరునావల్లను, రాజరాజేంద్రునివల్లను బ్రకటించిన మీసత్సంకల్పాభివందనకులకు స్మృతజ్ఞతను దెలుపుచు నేనునుసామ్రాజ్యయోగక్షేమ బలానుసంఘానములకై సాధ్యనలను మేళగించుచున్నాను.

భానువాసరము సామాన్యముగా శ్రీరాజదంపతులకు విశ్రాంతిదినము. వారాదినసంబున కైప్రవసాధ్యగా గారమునకు బోవుట తప్పనివనిగానుండును. అవాడుకప్రకారము చిల్లీయందును అదివారంబున ప్రార్థనామందిరమునకుపోయి. చెన్నపురివిషపుగా రొకనదోధనుజేసిరి.

సోమవారముప్రార్థన పటాలములకు జెండాలు నిచ్చుటలోను, మధ్యాహ్నము పోలోఆటను నాచుటలోను గడుపబడినది.

దర్బారు.

హిందూ దేశచరిత్రమునందిదినము నుదినము ఆరుమాసములనుండిజేయుచున్నయు టన్నియు నాదినమున ఫలప్రదలై వి. శ్రీచంచుబార్హిరాజేంద్రుని రాజ్యాభిషేకమత్తివై భవముతో నేవిష్ణుములునులేక సంతమునొందినది. అభిషేచనార్థమై యొకమహారంగము నిర్మింపబడినది. ఈమహారంగము రెడ్డచంద్రాకార రంగములనుగలదిగిర్మింపబడినది. స్వల్పార్థ చంద్రాకార రంగమునందు రాష్ట్రపాలకలు, వారియధికారాతిధులు, సేనాధ్యక్షులు, స్వదేశసంస్థానాధీశులు, వారియధికారాతిధులు, వారినిమంత్రితులు, విశిష్టవేత్తకులు గూర్చునుటకై 12000 ఆసనములుగలవు. విభులార్థ చంద్రాకార రంగమునందు 50000 జనులుచూచుటకు దగినయేర్పాటులుగలవు. ఈ

రంగమునందు 6000 ఆసనములు విద్యార్థులకును, 8000 ఆసనములు నిమంత్రితులకును నిలుపుదలచేయబడినవి. స్వల్పరంగమునకునడుగు నొకమంటపముగలదు. ఇదిసంస్థానాధీశుల వినతులను నైకొనుటకై నిర్మింపబడినది. దానికీవల చలువరాతితోను, సువర్ణమండితాంబర శిఖరములతోను పట్టాభిషేకార్థమై యొకసుందరమైన మంటపము నిర్మింపబడినది. దానిని, పెద్దరంగమునకును నడుమను 20000 పసికులు నిలుచుటకు స్థావర మేర్పఱచబడినది. ఈరంగప్రదేశమునందే శ్రీవిక్టోరియా మహారాజ్యమును శ్రీసప్తమవిద్యర్థు సార్వభౌముండును హిందూదేశసామ్రాజ్యాభిషేకులైరి. మంజుళవారము మధ్యాహ్నము వందొండుగంటలకు శ్రీరాజదంపతులు కక్షకభటావృతసమావృతులై రంగస్థలమును బ్రవేశించిరి. రంగమంతయు పరమోత్సాహభరితులైన జననివహములతో నింపబడిను. రాజదంపతులు రంగస్థలమును బ్రవేశించినపుడు 101 ఫిరంగులు కాల్పుబడిను. సైంకులు తుపాకీబాదులతో నన్నానిచ్చిరి. బ్యాంకులన్నియు నేకముగా జాతీయగీతమును బాడెను. జనులు జయజయధ్వనులతో చక్రవర్తిని చక్రవర్తినిని సంభావించిరి. రాజదంపతు లంతర్గృహస్థపీఠమును నధిష్టించిరి.

ఈసంకులము మాటునుడిగినతోడనే శ్రీచంచుబార్హిచక్రవర్తి యటులుచదువ నుపక్రమించెను.

“నేను నేడు మీనడుమను సంతోషకృతజ్ఞతావాతమున నిష్క్రమట భావ. లతో నిలబడితిని. ఈయేడునాకును చక్రవర్తినిగిరి ననేకనత్కర్మానుష్ఠాన సహితంబును నానందకరంబైనను నసామాన్యశ్రమభార వహితంబును నైన యేడుగార బరిణమించినది. కానిమేము వెనుకను హిందూదేశమును నాచినపుడుగిరిగిన హృద్యానుచింతనములు దూరభారములను లక్ష్యమునేయక మాప్రేమకు భాజనంబైన యీదేశంబునకు మరల రప్పించినవి. మేముమునుపు స్వగృహ సౌఖ్యముల ననుభవించిన యీదేశమును దిరిగిచూచుటకై నిర్మల ప్రతీక్షతో దూరదేశప్రయాణమును జేయగడంగితిమి. దైవప్రసాదమున నాపూర్వికుల కిరీటము ప్రాచీనసంస్కారములతోను, గంభీ

రవైభవముతోను నాశిరము ప్రసించబడి జూను 22 వ తేదిన పెన్సిమినిష్టరు అబియందు జరిగినరాజ్యాభిషేచనమును నేనుమీకు స్వయముగఁ బ్రకటించుటకై గతజులై నెలలో జంపిననానందేశమందు శృతవరచిన నానంకల్పమియాగమనము వలన ఫలించినది. విశ్వసనీయులైన హిందూదేశప్రజలకును రానిష్టగల సంస్థానాధీశులకును, మాయనురాగమును, హిందూసామ్రాజ్య యోగక్షేమములు మాహృదయముల కెంతవృద్ధములైనదియును మహారాణితోగూడిన నాసాన్నిధ్యమువలన జెలుపబడలించియుంటిని.

మరియును నామహోత్సవ వైభవంబును జూచుటకు నదుపాయము లేనివారు డిల్లీయభిషేచనము నందు బ్రమేయమును గల్పించుకొనుటకు వీలును గలిగియుండవలయునని నానంకల్పము. నాగవర్షరులు, విశ్వసనీయాధికారులు, నాసామంతులు, ప్రజాప్రతినిధులు, నాహిందూసామ్రాజ్య పైనిక, నియోజకములు గల యీమహాజననమూహ నందర్శనము పరమాష్టాద శంతోషకరముగ నున్నది. నాకుధర్మనిష్ఠతోజూపనున్న వారిస్వామిభక్తిని, రాజభక్తిని నేనుసంపూర్ణసంతోషముతో స్వయముగ స్వీకరించెదను. ఈప్రఖ్యాతనమయమున ప్రభువులకు, ప్రజలను, సానుకంపభావమును, సానురాగహితాభిలాషయును, నాతోనేకీభావులను జేయుచున్నవనుభావము నాహృదయస్థమైనది. ఈభావప్రదర్శనమున కనురూపముగా నారాజ్యాభిషేకమును ప్రత్యేకసమీక్షానుగ్రహమునుజెలుపు విశేషలాంఛనములతో స్మరణీయముగా జేయనిశ్చయించితిని. వాటిని యీమహానభిరోజున ముందునా గవర్నరుజనరలుద్వారా ప్రకటింపించెదను.

మీయోగక్షేమసంతోషములకై నాకుగలనచ్చావమును, మీహక్కులను, స్వానుభోగములను గాపాడుటకై పూజార్హులైన మాపూర్వికులు చేసిన ప్రతిజ్ఞలను నేనుస్వయముగ పునఃప్రతిపాదితములను జేయుటకునునా కీకరుణము చిక్కినందులకు నేనానందించుచున్నాను.

పరమేశ్వరుని యపారకృప నాప్రజలనుగాపాడుగాత! వారియోగక్షేమాభివృద్ధికైన నాసకలప్రయత్నములందును నాకుదోడ్పడుగాత!

సామంతులకును, ప్రజలకును, ఇచటనున్నయందరకును నాసానురాగాభివందనము లర్పించుచున్నాను."

రాజప్రతినిధి, నేనాధిపతి, సామ్రాజ్యనభాకార్యనిర్వాహకులు, హైదరాబాదు, బరోడా, మైసూరు, కాశ్మీరము, రాజపుత్రస్థానము, మొదలగు సంస్థానాధీశులును, వంగరాష్ట్రోన్నత న్యాయాధీశులును సామ్రాజ్య శాసనసభాసభ్యులును, చెన్నపురిగవర్నరు, వారికార్యనిర్వాహక సభికులు, వారిసంబంధించిన సంస్థానాధీశులు, చెన్నపురిరాష్ట్రీయ ప్రతినిధులు యీతరుననే బొంబాయి మొదలగు రాష్ట్రముల రాష్ట్రపాలకాదులును రాజదంపతులయెదుటనిలిచి నవినయ విసమితోత్తమాంగములతో నొకరికనుకను నొకరు దమప్రభుభక్తిని వెల్లడించిరి.

ఈకార్యక్రమానంతరము శ్రీరాజదంపతులు చేతులను గలిపికొని నువర్ణభద్రాచ్ఛాదితులై సింహాసనంబులు గల మంటపంబులందేరిరి. వారులేచిన వెంటనే సకలజనులు నిల్చిరి. శ్రీరాజదంపతులు సింహాసనమున నధిష్ఠించిన పిమ్మట రాజప్రతినిధియును, మంత్రియును, పరిజనులును సింహాసనమునకు ప్రక్కను నిలువడిరి. దర్బారు సంస్కారాధిపతి నర్ హెన్రీమెక్కాహను రాజానుమతిని దర్బారును వ్యక్తీకరించెను. ప్రతీహరులీవార్తను ఘోషించిరి. మంగళతూర్యపట హనినాదంబులును, వానిత్రగణమంగళ వాద్యంబులును, ప్రజల జయజయాశీర్వాద నాదంబులును బ్రతిధ్వనిల్లుచు సంతోషాభి తరంగములవలె బొంగిపోరి మహారాజములతో మిస్తుంటును.

పిమ్మట దర్బారు సంస్కారాధిపతులీ విధమున రాజశాసనమును బ్రకటించిరి.

శ్రీమహారాజచక్రవర్తిగారి రాజప్రకటనము.
శ్రీరాజమహారాజచక్రవర్తి.

మాప్రభుత్వపు ప్రభుత్వసంవత్సరము, క్రిస్తుశకము తయిన్ని తొమ్మిదవ పదవవంశవత్సరపు జూలై 20 వ తేది గలిగిన ట్రియూ వంబరునెల 7 వ తేది గలిగినట్రియూ మారాఠప్రకటనముల మారమున, క్రియిన్నీ తొమ్మిదవ పదవనొకండవ సంవత్సరపుజూలై 22 వ తేదిని సర్వశక్తుడగు భగవంతుని కృపాప్రసాదములచే మారాఠ పట్టాభిషేక మహోత్సవమును జరుపగలండుగు మా

రాజవిత్తమును ప్రకటించి వ్యక్తపరచియుంటిమిగావునను; కడచిన జూన్ 22 వ తేది గురువారమున వర్తకక్రమము భగవంతుని శృంగారసాదములను, పైనిచెప్పిన మహాత్మ్యమును జరుపగలిగితిమి గావునను, పైనిచెప్పిన మహాత్మ్యములను జరిగినదని మాహిందూ రాష్ట్రములలోని ప్రేమగుల మాప్రజలకు మేముగవయముగా తెలియజేయుదుము, మాగవర్నరులను తెచ్చిపెట్టుగవర్నరులను, మాయితర అధీవర్నరును, మాసంరక్షణలోనున్న వ్యవేశరజాలను, పైస్థానాధీపతులను, ప్రభువులను, మాహిందూసామ్రాజ్యపు పరగణాలన్నిటిలోను ఉన్న మాప్రతినిధులను, మాసన్నిధి నిలుపుదుము, మా రాజేషయు అధీలావయునై యున్నవని మేము మాప్రభుత్వపు ప్రభువంశవర్నరును క్రిస్తుత్తము వేయిన్ని తొమ్మిన్నుట పడనొకండవంశవర్నరును. మార్చి 22 వ తేది 4 వ మారాజుప్రకటనము మూలమున వికడపరచియుంటిమిగావునను;

ఇప్పుడు మేము మారాజుప్రకటనమును దేనిమూలమున దానిని వికడపజేయుదు మాఅధీవర్నరులందరిని, పిల్లలనుమాచేకమయియున్నరాజాలకు పైస్థానాధీపతులకు ప్రజలకులందరిని, మహారాజచక్రవర్తిగామామంగళాశీర్వాదములనుం గిదియోసామ్రాజ్యముయెడలమాతగల గాధవాత్సల్యమును అందరికీ మాభ్యుదయముల విషయమున మాకున్నట్టియు వర్తకాడుండునట్టియు, శ్రద్ధను దృఢముగా చూపుపలముచున్నాము.

మాప్రభుత్వపు ద్వితీయవ వత్సరమైన వేయిన్ని తొమ్మిన్నుట పడనొకండవ సంవత్సరపు తీర్థంబున 22 వ తేది, పిల్లవట్టాములో మాయాసామునుండి సాదరుచేయబడినది.

క్రిస్తుత్తరాజ చక్రవర్తిగారిని భగవంతుడు రక్షించునాఁడు.

“భోద్ధుసెంటుబాద్ది గతెట్టునుండి ఎత్తి వ్రాయబడినది”

అవుడు తూర్వనాదంబులును, వాదిత్రగణ శోభనవాద్యంబులును, జనాశీర్వాదంబులును, తుపాకుల బారులును ఫిరంగిగుండ్లును శ్రీ మేరీమహారాజ్ఞీ సమేతుడైన శ్రీ పంచమజార్జి కాజేంద్రుని పిల్లరాజ్యాభిషేచనమును దిగంతంబులందు వ్యాపింపజేసెను. ఈసంకుల మూగిన పిదప గవర్నరుజనరలు రాజాజ్ఞానుసారముగా యీక్రింది వరదానములను తెలియజేసెను.

1. విద్యాభివృద్ధికై బ్రతియేటయేబదిలక్షల రూప్యములనునధికముగనిచ్చుట. 2. ఏబదిరూప్యములు తక్కువజీతములుగలయువ్యోగస్థులకు నెలజీతముగో వగమును బహుమానముగ నొనంగుట. 3. హైదరాబాద్ సైన్యాధికారులకు నయితము సాహస ధైర్యములకై విక్టోరియాక్రానువతకము నిచ్చుట. 4. సంస్థానాధీశులు రాజ్యభారమును వహించున

పుడు నజరానాల నిచ్చుపద్ధతిని మాన్పుట. 5. కైదీలను కొందరిని విడుదలచేయుట. న్యల్పములుములకై ఖైదలోబెట్టినవారు విడుదలజేయబడుట. 6. ప్రసిద్ధ పురుషుల కీనామిచ్చుట. 7. సైన్యాధికారుల వితంతువుల కాజన్మాంతమువ వేతనమిచ్చుట మొదలగునవి. ఈప్రకటనానంతరము ప్రతీహారులును, సైనికులును, ప్రజలును శ్రీరాజదంపతుల నేకగ్రీవముగ నభినందించిరి. రాజదంపతులు విషయవినమితోత్తమాంగములతో బ్రజలనభినందించుచు నంతర్భుట పమునకుబోయిరి. అపుడు శ్రీపంచమజార్జి చక్రవర్తి యీక్రింది మార్పులను ప్రకటించెను.

1. రాజధానిని పిల్లీకిమార్పుట, 2. గవర్నరుతోగూడిన వంగదేశరాష్ట్ర నిర్మాణము, 3. బీహారు, చోటానా గవూరు, ఒరిస్సాలనుజేర్చి ప్రత్యేకరాష్ట్రమును నిర్మించుట. 4. అస్సామునకు ఫిపుకమిషనురును నియమించుట. ఈప్రకటనము శ్రోతలనమత్తుమున చిడుగుజలెబడెను. పీటినామోదించువారు కొందరు. ఖండించువారుకొందరు. నిండించువారు మరికొందరు. వినియూరకొన్నవారు కొందరు. ప్రతీహారులాసమయమున పటహతూర్వనినాదములతో దర్బారును ముగింపునకదెచ్చిరి. శ్రీరాజదంపతులు దమ గుట్టుపుబడినెక్కి నకల జనాశీర్వాదంబులను కైకొనుచు స్వకీయ శిబిరమునకుబోయిరి. రాజప్రతినిధియును నితరులును వారి గౌరవానుక్రమణముగ స్వకీయ వాసస్థలములకుఁ బోయిరి.

దర్బారురంగమునజూపు చిత్రపటములు 6 వీనియందుగలవు. 47 పుటలో నావరిభాగమునగల పటము సింహాసన మంటపమునుఁ బ్రదర్శించుచున్నది. శ్రీచక్రవర్తి చక్రవర్తినులు దానియందు నిలబడియున్నారు. ఈ మంటపమున కొకవైపున సైనికులును రెండవప్రక్కను ప్రేక్షకులునుగలరు. అపుటయందున్న రెండవపటము రాజదంపతులకు గౌరవరక్షకులుగానుండిన రాజకుమారుల పటాలమును జూపుపటము. 49 పుటయందలి పటము

అంతర్మంటవమును జూపుచున్నది. రాష్ట్రసాలకులు వారియతిధులు, సంస్థానాధీశులు వారి యతిధులు మొదలగు వారామంటవమునకు వెనుకత్తున పెద్దమంటవము నందును జూనికీ బ్రక్కనుగలరు. 50 పుటయందుండుపటమును సాధాగములో నుత్తరదిశను దెలుపుచున్నది. 51 పుటయను 47 పుటయందలి విషయమును వ్యక్తీకరించుచున్నది. 52, 53 పుటలయందలి పటములు దర్బారు పెద్దరంగములోని సామాన్యజనులను సైనికులకు బ్రదర్శించుచున్నది. ఈపటములన్నియును 600 గ్రాములు మధ్య కొలతగల ప్రదేశమును బ్రదర్శించుచున్నవి.

ఈపటావలోకనంబున దర్బారురంగ వైశాల్యంబును, సింహాసన మంటప సౌందర్యంబును, సామంతరాజుల వైభవంబును, విపులసేనాబృందంబును, మహాజననివహంబును, రాజ్యాభిషేచనంబును జరువరు లూహింపనోవుదురు.

మంగళవారమురాత్రి రాజశిబిరమునందు 4000 మందికి గొప్పవిందు సేయబడెను. డిల్లీలోనుండు ప్రముఖులందఱావించారగించవచ్చిరి. హైందవస్త్రీలు సహితము దివ్యాంబరాభరణాలంకృతలై వచ్చియుండిరి. రాజదంపతు లతిధులతో సదయహృదయులై మాటలాడుచు వారి కానందమును గలిగించిరి. బుధవారముప్రాద్దుస శ్రీమేరీ మహారాజ్ఞ మహారాజులకును, రాకుమారికలకును, ఆతిథ్యము నొసంగెను. భోజాలు బీగము, బరోడ్డమహారాణి, ఇందిరా రాజకుమారి, బర్మా రాజాంగణలు మొదలగు నూర్గురు రాజాంగణలు వచ్చియుండిరి. చక్రవర్తిని వారు లోగడనిచ్చిన కానుకలకై ప్రత్యేకముగా ప్రతిసుందరాగికిరి వందనము లర్పించెను. బుధవారముసాయంత్రి రాజదంపతులు కోటలోని దివానిఖాను మందిరసామీప్యమున తోటవిందునుజేసిరి. ఈవిందున కనేకవందల జనులువచ్చిరి. ఆదినముననే రాజదంపతులు కోటబురుజులపై నిలిచి బాదుషాహి మేలాలోని లక్షలకొలది జనులకు దర్శనమిచ్చిరి. చూచినవారందఱును వరమోత్సాహభరితులై రాజదంపతుల గొనియాడిరి. గురువారము

ప్రాద్దుస బద్లీకీసరయి ప్రదేశమున 50000 సైనికబృందము గూడినది. ఈసైనికబృంద విమర్శనార్థము చక్రవర్తి యశ్వరూఢుడై చనుదెంచెను. సామ్రాజ్ఞయును గుఱిపు బండినక్కి వచ్చెను. చక్రవర్తి స్వయముగ సేనాధిపతితో గూడి సేనాదళంబులం బరీక్షించెను. అనంతర మాంగ్లేయ పతాక మవరోహింపబడిన స్తంభసామీప్యమున నశ్వరూఢులై చక్రవర్తియును, సేనాధిపతియును, రాజప్రతినిధియును నిలబడిరి.

సప్తదళములుగా విభజింపబడిన సైన్యమంతయును ప్రతిదళమునందును శతస్థిమదళము, తురంగదళము, పదాతిదళము, పరిచారదళము మొదలగు దళములతో గూడిన సప్తదళంబులును చక్రవర్తి ముందుగా వరుస కిరువదియైదుమందిగల వరుసలుగా మందగమనముతోను, పిమ్మట ద్విగుణేకృతవేగముతోను, సనంతరము సత్వరగమనముతోనుబోయిరి. బ్రిటిషు సైన్యవిన్యాసానంతరము సామ్రాజ్య సామంత సైన్యమును నీరీతిని గమనమును జేసిరి. సామ్రాజ్య సామంత సైన్యమును జూచినపుడును బ్రిటిషు సైన్యమును జూచినపుడును వీరావేశమును దేశాభిమానమును జూపరుల కవిత్కృతముగ జనించినవి. రాజపుత్రసంస్థానాధీశులువారి సైనికబృందములకు స్వయముగ నాయకత్వమువహించి వారి లోకవిఖ్యాత పౌరుషప్రతాపములను బ్రకటించిరి. ప్రతాపసింహ మహారాజును జూచినపుడు జనులుత్సాహభరితులైరి. చికినీరు మహారాజు దన దిక్పమైన యెంటులవటాలమునకు నాయకత్వమును వహించెను. భావల్పూరు జోధపూరు రాజకుమారుల వీరోత్సాహమునుజూచిన వారందఱును వారలవభి నందించిరి. ఈసైన్యవిన్యాస వందర్శనమున బ్రిటిషుసామ్రాజ్యబలమును భరతవర్ష భావిబల బీజాంకురములును గనుల్గట్టినటులుండినవి. వీరాభిమాన వినాశము దేశదుస్థితికి మూలమైనది. దేశమునందు శాంతి ప్రకలమనంబులందు వీరాభిమానము బ్రిటిషుపరిపాలనా లాభము వలన వర్ధిలుచున్నది. సైన్యవిమర్శన పటము 54 పుటయందుగలదు.

శుక్రవారమునాడు చక్రవర్తి నూతన డిల్లీ నగరమునకు శంకుస్థాపనమును చేసెను. శంకుస్థాపనమునకు చక్రవర్తి యొకరాతిని చక్రవర్తిని రెండవరాతిని రియుక్త స్థలములోనుంచిరి. ఆరోజుననే రక్షకభట విమర్శనమును మల్లయుద్ధ ప్రావీణ్యమును జూడబడినవి. శనివారము మధ్యాహ్నము ఒకగంటవేళ చక్రవర్తి వేటాడుటకై నేపాళ దేశారణ్యమార్గమును బట్టెను. చక్రవర్తిని విశ్రాంతికి యాగ్రాకోటకుబోయెను. శ్రీపంచమజార్జి రాజేంద్రుని నిర్ణయ నమయమునందును నాగమన నమయమునందువలె నధికారులు సామంతులును నుత్సవశ్రేణిగా సేరడి చక్రవర్తిని వీడుకొలిపిరి.

చక్రవర్తికి వేటాడుటయందు మంచి ప్రజ్ఞగలదు. వారిగురి యమోఘము. నేపాళదేశారణ్యములం ననేక పులులను, భిక్షమృగములను, భల్లుకములను, నితర క్రూరనత్వములను శ్రీవారు సంహరించిరి. వేటచిత్రపటములు 70 పుటలోగలవు. శ్రీమేరీమహారాణి రాజపుత్రస్థానమునందలి సుప్రసిద్ధ స్థలములను నాగ్రాయంబలి నివృత్య మందిరములను జూమయ్య గాలమును గడచెను. ఆగ్రా కోటయందు సామ్రాజ్య చిత్రపటము 71 పుటయందుగలదు.

రాజనంపతు లిద్దరును పాట్లు సామీప్యమున నైలుబండిలో గలిసికొని 80 తేదికి కలకత్తా నగరమును చేరిరి. కలకత్తానగర పారిశుధ్య సంఘమువారు శ్రీ రాజనంపతులకు స్వాగతంబు నొనంగిరి. పంగవిభజనోపసంహారమువలన పంగ దేశీయులు ముదితహృదయులై, రాజభక్తి పూరితులై సరమోత్సాహభరితులైరి. కలకత్తా నగరమునందు బ్రదర్శింపబడిన రాజభక్తుత్సాహములు బొంబయి డిల్లీ నగరములందు జూపబడియుండలేదు. పంగ దేశవాసులకుత్సాహము సహజగుణము. రాజాగమనమువలన వారియుత్సాహము శాంతిభూయిష్టమై రాజారాధనమునకై మర్మల్పబడినది. కలకత్తానగరమునందు రాజసాన్నిధ్యమును బ్రకటించుటకు రమ్యమైన యుత్సవంబులు జరుపబడినవి. వాటికి సంబంధించిన చిత్రపటములు 69 పుటయందుగలవు.

నవరి 8 వ తేదిని కలకత్తానుగడలి 10 బొంబయిచేరిరి. ఆదివారముననే మెదీనా పొగయోడనెక్కి స్వదేశోన్ముఖులైరి. శ్రీరాజదంతులు బోటునెక్క-బోటుటను డెలుపుపటములు 71 పుటయందు గలదు.

దర్బారు ఫలము.

శ్రీపంచమజార్జి రాజేంద్రుడు గత జూనుమాసమునందు ముందిండ్లందులో రాజ్యభారముతో బాటుగ నితరభారములను స్వీకరించెను. ఆభారములను నధికారులకును, ప్రజలకును, సామంతరాజులకును విశదీకరింపుటకు దర్బారవరమైనది. శ్రీపంచమజార్జి చక్రవర్తి సామ్రాజ్యాధిపతి, సేనాధ్యక్షుడు, పౌరపత్రేష్ఠుడు, పవిత్రస్మహాభధర్మపరిపాలకుడు, కౌర్యగాంధీర్యుని గుణసోమకుడు, దానధర్మనిర్మాణకుడు, సహచార శిక్షకుడు, డిల్లీ నగరములో దర్బారు ముఖోత్సవములను జూచినవారికి రాజేంద్రుని యీగుణ విశేషములు బోధ్యములగుచున్నవి. రాజ్యాధిస్థాతలకుగల గౌరవ కైభవాధికారములు జనులకు స్ఫురించుచులు వారిబాధ్యతలు స్ఫురించుట మర్లభము. శ్రీపంచమజార్జి చక్రవర్తి దన సామ్రాజ్య స్వామ్యత్వమున కనువుగ నొకవేళను ముంత్రీపుంగవుల నిర్ణయముల విమర్శించుచుండెను. ఒకనమయమున నేశానివహముల బరీక్షించుచుండెను. ఒకకాలమున సంస్థానాధీశులను, నధికారులను సంభావించుచుండెను. ఒకప్రాద్దు పౌరుషేయములైన యాటలనాడువారి కుత్తేజమును గలిగించుచుండెను. ఒకనమయ సద్బ్రహ్మల సత్సహస్కారముల సంకృప్తులంజేయుచుండెను. ఈవిధమున చక్రవర్తి కాలమంతయును సామ్రాజ్య హితార్థము వియోగమగుచుండెను. రాజేంద్రుడు దన యాగమనము వలన నధికారులకును, ప్రజలకును బ్రత్యక్షముగ నీవిధ్యుత్సాహనాశీలమును బోధించెను. సామ్రాజ్యపౌరులలో స్పృహయైన రాజేంద్రునివలె నధికారులును, ప్రజలును స్వకీయ సుఖలాభములను బొందింపక నమయానుసారముగ బ్రజాదేశహితార్థమై బాటుబడవలసియుండుదు.

రాజాగమనఫలము.

శ్రీపంచమశాస్త్రి చక్రవర్తి నిష్కపట ప్రసంగములు శ్రీవాకి హైందవులపట్లగల సదభిమానానురాగములను వెల్లడించుచున్నవి. ఆరేండ్లకుబూర్వ మిదేశమును యువరాజుగో సందర్శించినపుడు దేశముపై దృఢానురాగమేర్పడి బ్రిటిషు హిందూదేశాధికారులకు అనుకంపా సందేశమును బ్రకటించెను. డిల్లీ దర్బారు ప్రకటనలయందు స్వకీయ హృదయస్థ దయానురాగములను వ్యక్తీకరించెను. కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయ సమ్మానపత్రమునకు బ్రత్యుత్తరమిచ్చుచు హైందవులకు ఆశ యను బ్రత్యయపచనము నుపదేశించెను. స్వదేశోన్ముఖులైన పుడు బొంబాయి శాసనసభాసభ్యుల సన్మానపత్రమునకు యైకమత్యము అను మహామంత్రము నుపదేశించెను.

అధికారులు, అసధికారులు, హిందువులు, మహమ్మదీయులు, అరివాదులు, మిశ్రవాదులు, సామ్రాజ్యవాదులు, ప్రజా హితార్థవాదులు, యూరపియునులు, హైందవులు రాజభక్తిని బ్రకటించుట కేకభావముతో బ్రవర్తించిరి. హిందూదేశ కల్యాణమున కీయేకభావత్వ

ము మూలమని దర్బారువలనను, రాజోపదేశమువలనను గ్రహింపనగును.

హిందూసామ్రాజ్యము బ్రిటిషుసామ్రాజ్యమునకు శిరోభూషణమగు లోకోక్తి డిల్లీ దర్బారువలన ధృవపడినది.

రాజప్రతినిధిద్వారా హైందవప్రజలును, సామంతరాజులును, బ్రిటిషుద్వీపవాసులకు బంపిన వాత్సల్య సందేశము హైందవులకు బ్రిటిషుసామ్రాజ్యమునందుఁ జౌరత్వ ప్రయోజనమును బ్రకటించుచు సామ్రాజ్యములోని యంతర్భాగములకు హైందవులపట్ల గౌరవమేర్పడుటకును, బ్రిటిషుద్వీపములకును హిందూదేశమునకును గల నంబాధము దృఢపాశబద్ధమై సామ్రాజ్యాభివృద్ధికిని హిందూదేశాభివృద్ధికిని దోడ్పడుటకును బ్రయోజనకారికాగలదు.

డిల్లీ దర్బారువలన హిందూదేశ చరిత్రమునందొక నూతనయుగ మేర్పడినది. ఆయుగస్థాపనమునకుఁ గారకులైన శ్రీపంచమశాస్త్రి రాజేంద్రుడును శ్రీ మేకీమహారాజ్ఞియును భగవదనుగ్రహమువలన నాయురారోగైశ్వర్యవంతులై వర్ధిలెదదూత!

నాల్గవ సంవత్సరాదిసంచిక.

ఇది కొత్తవిధమున ముద్రింపబడును. సంచికయంతయును దళనరిమైన తెల్ల కాగితములపైన ముద్రింపబడును. దానీయందీ సుందరమైన చిత్రపటములు దును:-

1. హిందూదేశమువందలి పుణ్యక్షేత్రములు, హిందూదేవాలయములు. 2. సుందరమందిరములు. 3. రమ్యస్థలములు. 4. ప్రాచీనమందిరములు. 5. శాస్త్రస్తూపములు. మొదలగు వాటి నచిత్రచిత్రపటములు చక్కగా ముద్రింపబడును.

ఆంధ్రదేశమునందలి దేవాలయములు, శాస్త్రస్తూపములు, సుందరమందిరములు, రమణీయప్రదేశములు మొదలగువాటి చిత్రపటములను వాటి చరిత్రమును త్వరగాపంపుట కాంధ్రదేశీయులు ప్రార్థితులు. ఈపెద్దసంచికను ముద్రించుటకు కాలముపట్టుచుగాన రెండుమాసములలో ముద్రణమారంభమగును.

సంచికకు సంబంధించిన కొత్తయధిప్రాయములను దెలిపిన నవి వందనపూర్వకముగ గ్రహింపబడును.

చరిత్రకాధిపతి.

శ్రీ. శ్రీరామకృష్ణ ప్రవాహముఁ గోల్పడి సర్వధనము లేవనా
 ధాన్యము లేక, దీనులయిత్రాగఁగఁ జందయుఁ గట్టి బట్టి లే
 తారట మొంద పోతిమల ప్రావృతఁబాప గ సేవ్యకృత్తి మెం
 పారఁగఁజేయఁ బెట్టుబడి హాని నొసంగుదుమందియత్కృపన్.

శ్రీ. సమయములు గవచ్చి చూకు మునముంబి ధిల్ల ధిక్కిత్రులిం
 బ్రకటామియి పృగేంద్ర పీఠమువయ్యం బట్టాభిషేకము నొం
 ది కడువన్ రాజులున్న మిమ్ము ధరణిన్ దిగ్భామురిస్మితులన్
 చఃలారాధ్యుఁడు నేందేవు యు పరధామందు నే ముంగ్క పక్ష.

మ.రా.శ్రీ, నుబ్బనరనయ్యగారు.

శ్రీ. శ్రీవిష్ణోరీతి రాజ్జనూన కనుషేకుర్వంతు నన్యంగం
 నాకానాంసారకారణే నుమిత సేవాశేషాభ్యుదయస్సరాః
 మేరీరాజ్జనయముః కరుణయా హతివృద్ధిర్యాః ప్రజా
 ప్రప్తైశ్చంపచుజ్జ్వలి నామలవలే శుభ్రాయుధ్యద్భుతప్రభాః.

మ.రా.శ్రీ, సూరివరపు సోమయాజులుగారిచే రచితము.

శ్రీ. విశేషగుణైరమృత మరలి విశ్రమమొప్పగ నుత్తర త్రుసం
 తతినిలగుల్పి శిష్టలనుకర్ష ముక్త్రోవగ కర్తియై క్షుద్రై
 పరియనుతుల హిమకృత్రవణసంకల్పమొందగ కాజ్యకృష్టిదా
 చతురత నేల నేర్పొనగి జార్జిని శ్రోమత సేతయూతమై.

శ్రీ. సరవగుణంబులెల్ల బహుదక్షగగుల్పి విరంతరంబు శ్రీ
 కరముగ జార్జి వంశతిః గౌరవ మొప్పగజేసి యెల్లడన్
 తిరయగు నవ్యశుతానాని దేవమున్నయు నేలమారున
 త్పరములు శ్రోమగాన మనజార్జి నృపున్ పరమేశ్వరయండిన్.

మ.రా.శ్రీ, డబీరు నారాయణమూర్తిశర్మగారు.

శ్రీ. ఏరావరాజేంద్ర ధీరతావిధనంబు, విభవంబు ప్రభులోక విభుల
 కల్ల, ఏమహాదేవుని ప్రేమాయయోగంబు, యోగంబు కలుప
 త్యగోగులకును, ఏలోకపూజకు శిలతాత్యాగంబు, త్యాగంబు
 దారిద్ర్యమవనిజనుల, ఏసర్వవాధుర్యహిత నిత్యపుణ్యంబు, పుణ్యం
 బు నుప్రవముద్రతలికి. శ్రీ. ఎవరలఘునాధికార మహిమచేత, గు
 రుతరాధ్యుల గాఁజేయుఁబురుగుధార, నట్టికెజార్జి రిత్తత తామర
 గమూర్తి ప్రబలవర్తిత్వ పరిపూర్తి-పడయుఁగాక!

శ్రీ. భుక్తికీర్తింబులంతిరొలకిర హం * మాదేశరాజ్యంబును
 త్వవభావా ప్రియమాచమీ నుమహిమా * శంపత్రిమైచేర్చియై
 భువకక్షాఘన ధర్మకర్మగరిమన్ * పాల్యాంబిభారింప శ్రీ
 భక్తవైదవ జార్జిమోనికెతక * కామకృష్ణకైరభర.

శ్రీ. పర్వస్వాది దిశాధివాధాభవ * ప్రావీణ్యలాభగ్యమన్
 భువారాచల పాలశేఖమహిమా * నందంబు నాజ్ఞోల్లసత్
 గజాచుఁక్యకరింఖదా నుభయవా * త్రాంతారివర్ణత్యమూక
 జార్జింధ్రుండిరువాగు గాఁ బడయుతక * సర్వజ్ఞదాక్షిణ్యతక.

మ.రా.శ్రీ, కె. శ్రీనివాసాచారిగారిచే రచితము.

శ్రీ. ఎదుకర్ణుభూమిధర్మక, గొడుకై పట్టోరియూకుఁగొన్నుమనుమడై,
 కడువిభాగ్నింగాంచిన, నొడయనిబాఁజనివిష్ణుఁ డుర్విశ్రోయక.

శ్రీ. మూరముఁబాడక తనపరి, వారముతోహిందుడకపట్టముకొరకక
 గూరిమిమీఁదగవచ్చి, జారితికాయపునుకొంచాలనినొగడక

మ.రా.శ్రీ, చిట్టా శేషాచలంగారిచే వ్రాయఁబడినది.

శ్రీ. అర్జున విశ్రమప్రకట హానితకార్య విజృంభణస్థి నె
 ద్భూర్జటి నై భవావృద విహుతకథూతి నేమేకు వర్ణనో
 పార్జితకీర్తి సత్కమలపాశ్యధి మండిత దిక్షుతీగగు
 జార్జి నుచక్రవర్తిని వికాలదయక హరిశ్రోమగావుతక.

శ్రీ. గర్జదహంక్రియక పిడుగుకైవడి ధీకానునిహవట్లు వి
 స్ఫూరిత వృత్తికాత్రపుల బృందముపెబడి రక్తపూరము
 ల్పార్జనగా నిజానిగాని మాత్తరధ్వంబిడి కౌర్యమూర్తిగా
 జార్జి నుచక్రవర్తిని వికాలదయక హరిశ్రోమగావుతక.

శ్రీ. సర్వకపాదపద్యయము శంఖిరొటలెక్కి శ్రోసియా
 నిర్జరకాపములగుపు నీరజనాథుడు కారిమాధతుం
 డర్జున సారధిత్వపదమందిత కృష్ణుడు సార్వభౌముని
 జార్జి నుచక్రవర్తిని వికాలదయక హరిశ్రోమగావుతక.

మ.రా.శ్రీ, వోలేటి నరసింగరావుగారిచే రచితము.

శ్రీ. శ్రీమజ్జార్జిమహావనీ విభును మేరీరాజ్జయై కంబుగా
 సామంతానికిరిటర్భూటనుమహానమ్మాన పారాబుడై
 తేరుత్రక్రియ ధిల్లి పట్టగమునకా త్రిమూరహింమూరమా
 సామ్రాజ్యంబభిషేకమన్ గనియె సౌజన్యశ్రేణి కీర్తింపగన్.

శ్రీ. శ్రీరదైవజార్జి విభుసేవల నెంతయు భక్తియై క్షమై
 ప్రాకట వైభవస్థితిని సాదించి క్షమ వంకసిల్లగా
 తోకడిశంబరాధ్యులలోధిరమా పదిరండుతేడిన
 వికడలిన్ బొటిధలిపిటను తల్పిరి సాంభ్రతోడుతన్.

మ. రా. శ్రీ, యస్. కూర్తావ్వో అయ్యంగారు.

ప్రభాతక యాంధ్రగీతము, సుగంధివృత్తము.

చేరరాజ చక్రవర్తి ప్రపంచముః ప్రోవురా
చేరరాజ ముమ్మసేలః శిల్పిబిల్పిగావునా
కాత్రవందంబి. మైత్రీకాన్త్రవృద్ధిలేయవన్
గాత్రకర్త సామ్యుర్వ కర్మభారమానుయన్
మాతృభక్తిరాజవంధు మానకొందునందలున్
చిత్రవస్తుకృతనంబు చేసివృద్ధిగాంచున్.

సీ. కూర్తావ్వచక్రవం చారుఃకముగనకర్త వంధకవ్యాయముకాం
తిగూర్చు. తనరులున చేసయాశీగ్రహించుమా నిగ్రహించక మమ్మ
మగ్రహించి. రాజాజుప్రబలుని లేచివిడిచుగల్గి ప్రజలవాజాలయ
దభక్తిగొలిచి. భగవత్సంబున నలసిహించుదేశ జనులకందల
దును సమతఃజెనుగ గీ. ఆతఁడుదీర్ఘాయువునబొంది. యాదకమున
ప్రజలవంకల నెడగించి పాదసంఖ్యమే! తనసంఖ్యముగనిరూపించి భ
ర్మమాన చేసమాచక్రవర్తిని గావుమెప్పుడు.

సీ. నేలపాటునుడుడ్డునిలకడకో మేము, కూలివతుల చేసిమాన్మలేయు
ధనధాన్యము వనల్ తగులించిపార్చింది బాగింపజనవియోగతలచి
దేశబాంధవ్యంబు కోక పాపిత్యంబు చనవుపాములనేర్చి వజ్రమల
య, పాదేసిదక మేము సూడయలముగాక యా జ్వాలలంఽనంబు
దివెరుగ గీ. ఆతఁడుదీర్ఘాయువున బొంది యాదకమునఁ ప్రజలనం
తలవడగించి పాదసంఖ్యమే తనసంఖ్యముగానిరూపించు భర్మమాన
చేసమాచక్రవర్తిని గావుమెప్పుడు.

మ. రా. శ్రీ, కేసిరాజా సీతాకామయ్యగారు.

సీ. బిటమైకోవంపు తిమిరంబులదగంగ కరయుల శకుబంతగములన
లను. నిమ్మలకొకవింశ తెలిసికూలంగ పరిబృంధములగ్రేడిలదు
గువడగ. క్రమముగానింజారు కక చెల్ల దైవాంఁగువలయంబున
కను కోదలుడిల. సతతంబు తనకెందువచ్చార్గ గతియొప్పు న
ర్మితితోడ వుండకముఖాన! నలయిజ్ఞాండ్ర గర్భవయోంబు
రాశి నుదయమొంది యోకోకోర్నని లొనగునట్టి! బాధివృ
చనంద్రుఁడ జామేకి నరగఁగూడి. భువివిహారింపవనంబు ప్రో
యిగాది!

సీ. ఘనభూషణాను సరిజనితంబు భృచ్చేసి గంధపామజయన కన
కగాతి. సాధాగ్రహతిక భావ్యరవంధనుడైని ప్రాప్తపాపాన్త
వికాంశ్యువంశ! రంపరావధతోరణకంజదక నేత్ర రంభోరువును
ధీవిరాజమాన. ప్రమదాఁగుఁగూత వల్లకినుస్వర ప్రోదాను

ముఖక కపోలయను ధీల్లిపురంబిక్కు శేపట్టిరేవరూఁగి. ప్రతిదైవా
ర పట్టాభిషేకమొందు! బాధిప్రభువును మేరినికాశ్వరము! భు
వివిహారింక దైవంబు ప్రోయిగాద!

మ. రా. శ్రీ, త్యాజవీరవరసావతిగారు.

సీ. వేయిగన్నలకామ వేనుకిన్నార్గము గలిగవోయంబు సంక్రంద
సుండు! రవ్యచేయక గవనాప్సవసుఫలంబు గలిగినేదని తెర
గంటియొక! ద్వివసాప్రజనాన్యంఁ గనటుదీరసుతించు సమయను
తెన్నటంచు వర్మరాజు! పలుకుటెలిసన్న పలుకునకుఫలంబుఁ గ
లిగె నేదను మాను పలుకువెలది. గీ. మార్గ మందిరి బాధిపట్టాభిషేక
సంభ్రమముగాంచ వినుతించ వకలభావ! లనుప్రవంశించఁ భర
మే భూదలలకల్ల! వసుధాపట్టాభిషే కోర్నవంబుబొగడ.

విరకాలమ్మ వసూవరు లిండియాకావ్య మేలుగావురయంచు నెల్ల
ఁనులు! కంఠంబు మీదఁపడుక నేకరాజ్యాధి పరలంకానదెను
చు బాధులికిలి. యెల్లవృద్ధివధూత్లకేకర్వరల స్నేహముగావలెన
టంచు నవ్యపురుష! వర్మదా యారాజ వంశకుల్పిత్ర పౌత్రా
కాత్రిగొనుఁగాక ననుమక్రతులు! గీ. కవతాప్రార్థనము లెల్ల కేక
మల ము! దంబునమఁజేయ ధీల్లిపురంబునందు! మరగురూర్తము
కాన్త్రునకుత్తముగాను! శ్రీమహాకావ్యో శభిషిత్తు యెయ్యె.

మ. రా. శ్రీ, యుక్తపురి వెంకటకవిగారు.

సీ. రాజీనమందిర రమణీయరాక్షమా శ్చూర్ణయవకళతాంబుజదినరా
జ! నెదుపనువృక్షయూత నిర్భంకార్మహార్య నుపర్వకలగుప
ర్వరాజ! వరభయక్లేశ నిరభయగీతాంబు నంసారిపంకజ నీకాధి
రాజ! యనుపనుభూసనికాత్రత్రకర దోహతుకఫల లేమ
హిరాజ! తే. గీ. విశ్వవమానక భాన్యంబుప్రీతిబోవ! రాజ
లందగుఁబ్బంఁగ రాణిగూడి! తగవట్టాభిషిత్తుదైవంబుదున్న! బాధి
భూమతేంద్రున కెనుగూత పొఖ్యమెళిది.

సీ. సుతీచమత్కృతి సుమంత్రోడిటయి. గాఢిగ్యమంఁగనకడలిదోలి
సత్యసుందల హరిశ్చంద్రుని వరికయి. యానినికానిన నీసదించి
వలవొప్పకర్మిని వైశ్రవణుడగతి, పరలగల్గెడి శట్టపాథునిగి
గ్ధ్య మధర్మయల్ బాల్కిమెనెగగుడు ప్రీతిదైవడి యడరాము
నెనక. తే. గీ. భూరికాయ్యమా ద్దయ మొనకప్రజల! బుక్రల
నుబోలె కోపింపఘోనమున్న! రాగ్యమేలుదున్నయా రాజ
రాజ! బాధిచక్రవర్తినిగృహ శాశిగాది.

Lord Lytton.

లిట్టన్ ప్రభువు.

Lord Curzon.

కర్జన్ ప్రభువు.

H. E. General Sir (i) Moore Creagh.

నాథ్యుక్తుడు సర్ మూర్ క్రేగు.

Lieut. Governor of Pegu.

బంగళాధ్యక్షుడు లెఫ్టినెంట్ గవర్నరు సర్ విలియం మూర్.

Sir Louise, Dane K.C.S.I., Lieut. Governor of Punjab.

సర్ లూయిడేను కె.సి.ఎస్.ఐ. పంజాబు లెఫ్టినెంటు గవర్నరు.

Sir John Prescott Hewett Lieut. Governor of the United Provinces.

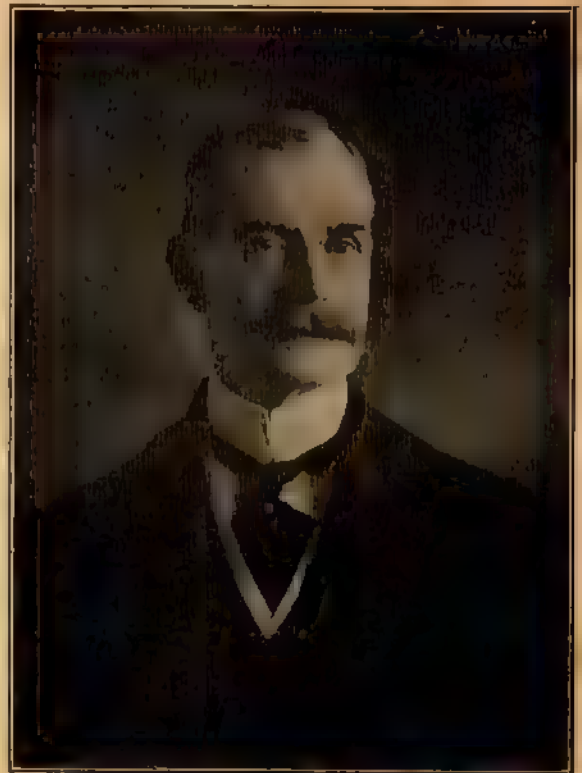
సర్ జాన్ ప్రెస్కాట్టు హ్యూవెట్టు.
సంయుక్త రాష్ట్ర లెఫ్టినెంటు గవర్నరు.
దర్బారు వ్యవహార నిర్వాహకుడు.

Sir Reginald H. Craddock, K.C.S.I. Home Member.

సర్ రెజినాల్డు క్రాడ్డక్. స్వదేశాంగముత్రి.

Sir Charles Bayley, K. O. S.I., Lieut. Governor of Behar.

బేహారు లెఫ్టినెంటు గవర్నరు.

Sir Guy Fleetwood Wilson.

సర్ గ్విట్టవుడు విల్సన్. కోశాధ్యక్షుడు.

Hon. Sir Harcourt Butler K.C.S.I.
Member for Education.

సర్ హార్కర్టు బటల్. విద్యాంగమంత్రి.

Sir Robert Carlyle.

రెవిన్యూమంబరు. సర్ రాబర్టు కార్లెలు.

Hon. Mr. Ulark. C. S. I.

సర్ క్లార్కు-దొరగారు
పాణిజ్యవ్యాపారమంత్రి.

Sir Lawrence Jenkins, Chief Justice of Bengal.

కలకత్తా హైకోర్టు ప్రధాన న్యాయాధిపతి.
Rear Admiral Sir Collin Keppel, K. C. I. E.

Sir Basil Scott, Chief Justice of Bombay.

బొంబాయి హైకోర్టు ప్రధాన న్యాయాధిపతి.
Mr. E. A. Gait, Census Commissioner.

రేర్ ఆడ్మిరల్ సర్ కాలిన్ కెప్పెల్ మెడినానావాధికారి.

ఇ. ఎ. గైటుగారు, జనాభా లెక్క కమిషనరు.

గాయపటచిరంబు. మహారాజున కవ్వార్త పిడుగునలెవిన వచ్చినందున సత్వరమే శౌర్యవిరాజితులగు డెబ్బదియేడు రు వద్దనాయకులనుఁ దనసేననుండిరప్పించి పట్టణపుఁ బ్రహరీపై ననుండిన డెబ్బదియేడు బురుజులమీద నొక్కొక నాయకునిగను నాతనిక్రింద నలుగురు సరదారులను వారికి నహాయ మొనర్చుటకు వలయు భటనికాయమును నేర్పజెయి. ఈయేర్పాటులకొక కెంతయోద్రవ్యము వ్యయమైనను దరువాతఁ బ్రజలధనాదుల కెట్టి నష్టమును వాటిల్లక వారు నెమ్మదిగ జీవనములఁ గడుపుకొనుట సంభవించెను. మఱియుఁ బరిపాలితుల సుఖజీవనమునకు వలయు నితరకార్యముల నొనర్చి దిగ్విజయ యాత్రకై వెడలికటకపురముపై దాడియొనర్చి యాతనిఁజయించి యమూల్యరత్నములఁ గానుకగాఁగొనెను. పిదప దక్షిణదేశోన్ముఖుడైన రామేశ్వరము వఱకేగి మధ్యమార్గమున ననేకరాజులఁ బరాభూతులఁ జేసెననియు, వారలవలన ననర్థములగు నుపాయనములఁబడసి తులలేనినంపదలతో ను ససంఖ్యాకమగు జతురంగబలములతో నునిజరాజధానిఁ బ్రవేశించెననియుఁ జెప్పఁబడుచున్నది. ముకుందదేవి యను రాజ్ఞిదేశముపై నంగూడ సీతనిసేనలు దండయాత్రనడపి విజయోపేతములుగ వెనుకకు మఱలెనని తెలియవచ్చుచున్నది; కాని యాయమ దేశమెచ్చటనుండెనో తెలిసికొన సాధనములేవీయు నగపడవు. ఇవిగాక ఘూర్జరదేశముపై నెత్తి యచ్చటిరాజును రణరంగమున నోడించెననియు, నాతనినుండి ప్రబలసైన్యముఁ గొనెననియుఁ గొన్ని గ్రంథములు చెప్పుచున్నను, నిదియెంతవరకు విశ్వాసార్హమో చారిత్రక ప్రమాణములు లేనిది నిర్ణయింప వలనుపడదు. ఇవిధముగ నితఁడు గొప్పభూభాగమునుఁ దనకు లోబఱచుకొని యక్కాలమునందలి రాజులలో ననమానఖ్యాతినిఁ గడించుచుండెను. ఎండతో దేశాధీశులితనఁగి మాండలికులుగను చమూపతులుగను నుండినట్లు గ్రంథములును, శాసనములును సాక్ష్యమిచ్చుచున్నవి.

ఈతనకాలమున సామంతరాజుల పాలనముక్రింద నున్నదికాక, స్వీయపరిపాలనమునకు లోబడిన దేశము

తూర్పున గోదావరీనదివఱకును, సుత్తరమున బీరారు వఱకును, దక్షిణమున గృహ్మనదివఱకును వ్యాపించియుండినట్లుగఁపడుచున్నది. వేలుశబ్దములలో, సీభూభాగము మొత్తముమీద నిప్పుడు నిజామురాష్ట్రమొంతమున్నదో, యంతకుఁ దక్కువకాని వైశాల్యముఁ గలిగియుండినట్లు తోచెడిని. అనుదినకలహములచే న్వల్చవైశాల్యముగల రాష్ట్రములుతప్ప గొప్పరాజ్యముల నిర్మాణమున కవకాశములేని యక్కాలమున, నాంధ్రదేశరంగమందుఁ గాక తీయసామాజ్యనాటకము నుమారు వేయివత్సరముల వరకు నవవిలాసములతోఁ బ్రదర్శింపఁబడియుండుట యొక సామాన్య కార్యముకాదు. కాకతిప్రళయుని నాటనుండి, తనపూర్వులార్జించిన రాజ్యమునుఁ దనబాహువలీకుచే విశాలతరముగనొనర్చి వంద్యముగఁ బాలనమునల్పిన ప్రతాపరుద్రుని కీర్తియెంతయు, గొనియాడఁదగియున్నది. ఇతనిరాజ్యపు వార్షికదాయమును, సామంత భూపాలురవలనవచ్చు గప్పములునుఁగలసి యనేకకోట్ల రూప్యములుగ లెక్కింపఁబడినవి. ఈతనికాలమున ఓరుగల్లు పురవైభవము మేఱమీఱియుండెను. ఇప్పటి ఓరుగల్లుచుట్టును నాటుమైళ్ళదూరమును నుమారు 15 అడుగుల యున్నదియు, 14 అడుగుల మందమునుగలిగి, యావరించియున్న మట్టికోట మొదటిది. *నుమారు ముప్పదిమైళ్ళకొలతగల యాకోటగోడ, అచ్చటచ్చటఁ జెఱువుకట్టగ నుపయోగింపబడి, యావ్రదేశమందు నిలచుకలము వ్యవసాయము కొరకు వాడఁబడుటకుఁ దగినవ్యవస్థ చేయఁబడియుండినట్టి ప్పటికినిఁ గాననయ్యెడిని. ఈకోటకు నడుమనున్న స్థలమంతయు జననమ్మర్దముగల యావాసములచేతనుఁ బేటల చేతనునిండియుండెడిది. అగ్నేయదిశన సీకోటద్వారము, హనుమకొండకిప్పుడు శిమోళ్ళదూరముననున్న గవిచర్లయను గ్రామనమీపమున నుండెననియు, సీగ్రామనామము గవిని (ద్వారము) చర్ల యొక్క సంకుచితస్వరూపమనియు చెప్పెదరు. మఱ్ఱవాడయను పేరనిప్పుడు ప్రసిద్ధిఁజెందియున్నస్థల మక్కాలమున మట్టలవాడ (మట్టలమ్మపేటి)గ

* ఓరుగల్లుచుట్టు సెద్రకోటయందెనిసి ననులు వాడుకొనుచుండుదు; కొని నిజముగ మూడుమూర్తిమే కౌననిచ్చుచున్నది. ఈమట్టికోట యొక్క యెత్తున మందమునుఁ బ్రతాపరుద్రునికాలము వాడిప్పటికంటె నెన్నియోరెట్లు హెచ్చుగనుండెనని యూహింపబడుచున్నది.

నుండెననియు వాడుకగలదు. ఇట్లే పేర్లుమాటి పూర్వము నుండినిలచియున్న గ్రామము లిప్పుడీ ప్రాంతమున నెన్ని యోకలవు. పైకోటకు లోపలిభాగమున నిప్పటి ఓరుగల్లు గ్రామము నావరించియున్న మట్టికోట సుమారు మైలు స్పరపాడవును సంతియవెడల్పును, నవ్వుకోటాకారమును గలిగియున్నది. దానిలోపల రాతికోటయొకటి సుమారొక చదరపుమైలు వైశాల్యముఁ గలిగియున్నది. దీనిలోన మఱియొక మట్టికోటయుండెననిచెప్పి, ప్రాతయిటుకలతోడి కట్టడఁపుగుర్తుల నిప్పటికినిఁజూపెదరు. ఈరాతికోటలో పలనే రాజప్రాసాదములును, భవ్యదేవాలయములును నుండినట్లు తద్భిధిలములు చాటుచున్నవి. ఓరుగల్లున నామము సీపురమునకొనంగిన యొక యెంటిరాతిగుట్ట, చిన్న దేవళముతోను, సుత్రవాదినమయములందు రాజధిష్ఠించుటకై విచిత్రముగను నెత్తుగను నిర్మించఁబడిన యున్న తవేదికతోను నొప్పుచు, దానొకకాలమునఁజూచియుండిన విభవాతిశయములను, గాకతీయసామ్రాజ్య మహామహిమమును నేమనెత్తము చూపజకు వాగ్రహితమగు భాషయందువన్యసింపుచున్నది. కాకతీయవంశపు రాజధాని హనుమకొండనుండి ఓరుగల్లునకు మార్పఁబడుట కయ్యది కారణమయ్యెనని చరిత్రలు వాకొనుచున్నవో, యట్టి పరశవేది లింగముగల దేవాలయమని చెప్పఁబడు చిన్న గుడియొకటి నగమునేలలో నడఁగికానవచ్చుచున్నది. హృదయమున కానందమును, నాశ్చర్యమునుఁ గలిగించుచు, జక్కినిపనితనముచే బ్రకాశించుచుఁ గానవచ్చు నాల్గుశిలాద్వారమును రాజాగారిభవనమునకు సంబంధించియుండెనని చెప్పుచున్నారు. కోటలలో నిమిడియున్న ప్రదేశమంతయు నక్కాలమున నొకప్రబల సామ్రాజ్య లక్ష్మి కలంకారభూతములగు వివిధ వర్తకకాలలతోను, గర్భాగారములతోను నిండియుండెడిదట. చిత్రకార స్వర్ణకారులయొక్కయు, బరిమళద్రవ్యనికేతలయొక్కయు, శిల్పులయొక్కయు, నితరవృత్తులు గలవారియొక్కయు, గృహముల సంఖ్య సహస్రముల పరిమితకలిగియుండెను. సామాన్యముగ దేవాలయములయొక్కయు, ముఖ్యముగ శివాలయములయొక్కయు సంఖ్య, వందలకు మించియుం

డెను. ఇవిగాక నింకననేకజాతుల జనుల గృహములసంఖ్య ప్రతాపచరిత్రయందుఁ జూపబడియున్నది; దానిలో గొంత యతిశయోక్తి యుండుట కొప్పుకొనినను, నాయాజాతులకును, వృత్తులకును సంబంధించిన వారవ్యవస్థను నివసించి యుండినటుమాత్రము నిర్ణయవాదాంశము. ఒక వృద్ధిమహారాజునుదినము భాగీరథి పవిత్రజలములతోఁగాని మహేశ్వరుని బూజింపనను దీక్షఁబూని, కాశీక్షేత్రము నుండి ప్రతిదినమునీరందునట్లుచేయుటకై మూడువేలలయి దువందలబ్రాహ్మణులనేర్పఱచి మూడువత్సరముకాలము తనప్రతిదిన నిల్పుకొనినపిదప శివుడాతని మనోబలమునుబరిక్షింపగోరి యేడుదినములవరకునునిరంతమగుగాలివానవృష్టించెననియు, గంగాతోయములందనందువలన బ్రతాపరుద్రుడా యేడుదినము లుపవసించుటచే శంకరుడాతనిభక్తి మెచ్చి యోరుగల్లునకు తీరమున గ్రీనుదూరముపైన భాగీరథీధూరి యుద్భవిల్లునట్లునుగ్రహించెననియు నొకకథ కలదు. దీనిమూలమెట్టిదైనను, గాశిమగ్గయనుచేర నొకబావి ఓరుగల్లున కనతిదూరమున నున్నది. ఆనాథమానమున బర్వదినములందు జనులచ్చటికిఁబోయి, యందలిజలముల సానములొనర్చి గంగాసానఫలము లభించినదని సంతసించుటయు, వృత్తులకు సద్గతిలభించుటకై వారియధికారి యపరగంగానలిలములందుఁ బడుటయు, నిప్పటికిని జరుగుచున్నది. ఈబావికడ మహారాజుగారుకట్టించినదని చెప్పఁబడు దేవళము సైతము శిథిలావస్థయందు నిలచియున్నది.

ప్రజాహితతత్పరత హిందూరాజులకుఁ జరకాలమునుండి సహజభూషణమైవిలసిల్లినది. ఈనరపాలాగ్రణి పాలితుల సుఖముకొఱకును, సంపద్వృద్ధికొఱకును సహకారములగు దివ్యతటాకములనేకములఁ గట్టించెను. 8000 గజములపొడవును, 6000 గజములవెడల్పును, నిండియుండినవృషు 18 చదరపుమైళ్ళు జలోపరిభాగమునుఁగలిగి, కృష్ణానది కువనదియగు మున్నేటనుదానికి జన్మస్థానమును సముద్రోపమానమును నగు పాకాలచెరువి రాజశ్రేష్ఠుని కాలమున నిర్మింపబడిన దేయని చెప్పుదురు; చరిత్రకారులు సైతముట్లేచాసిరి. కాని యిటీవలనాతటాకపుఁగట్టపైనున్న శానసమునుఁ బరిక్షించుటవలన నాయభిప్రాయము సరి

కాదనియు, నాచెఱువు గణపతిరాజుకాలమున నిర్మింపబడి యుండవలయుననియుఁ దెలియుచున్నది. పైకాననములో ని శ్లోకములరచించిన రామనాథకవి తన్నుఁ కాకలీయ గణపతిరాజు నాస్థానకవిగఁ జెప్పుకొనియున్నాడు. ఈవిషయమింకనువిచారణీయము. ప్రతాపరుద్రునికాలమునఁ గట్టబడిన దేవాలయములెన్నియో యిప్పటికిని జ్ఞాపకముండు దమయేలిక యాదార్యమునుఁ జూచుచున్నవి. ఈయన యెన్నియోమాదలు తులాభారమునఁదూగి తనయెత్తు స్వర్ణమును బేదలకు బంచపెట్టెను. గ్రహణకాలమందొకనాడు మాధవ్యక్షేత్రమున 11 బంగారపుటావులను భూసురలకు దానమిచ్చెను. కృష్ణమాధార్యుండను వండి తుని కోరికప్రకార మొకనాడు బంగారపువర్ణముఁ గురిపించెనను కథ నీప్రాంతములందలి బాలురుపైత మెఱుంగుదురు! మానుకోటతాలూకాలోని మాటేడు గ్రామనమీషముననున్న యొకకాననమునుబట్టి, శా. శ. 1282 (శ్రీ. శ 1310)నకు నరియగు సాధారణసంవత్సర క్రావణ బహుళాష్టమి సోమవారమునాడు ప్రతాపరుద్రుఁడచ్చటికేగి, యంతకుమున్ను చ్చట. కాకలిప్రభయుని సామంతుఁడగు మల్లనాయకునిచేఁ గట్టంపఁబడిన దేవాలయముందర్శించి, శివదేవయ్య మొదలగువారనేక భూదానములొనంగినట్లగవడుచున్నది. వేయేల? శుష్కవచనములచేగాకఁ గ్రియాపూర్వకముగ నాదార్యముఁ బ్రకటించుటయే యప్పటిరాజుల కీర్తిని చిరస్థాయిగాజేసిన ముఖ్యరహస్యము!

మొదటినుండి తుదవరకుయుద్ధప్రసంగములచేనిండియుండిన యీతని పరిపాలనకాలమున, విద్యావిషయములుఁగూడఁ గొంతశ్రద్ధనందియుండుట కన్పట్టుచున్నది. సంస్కృతవాఙ్మయమున కమూల్యాలంకారమై, ప్రతాపరుద్రీయమును నామాంకితమై, యొప్పు లక్షణగ్రంథమీమహారాజు నాస్థానవండితుడగు విద్యానాథకవియొక్క విజ్ఞానఫలితమే. ఈజనపాలశేఖరుఁడు తానుప్రతాపమార్తాండమనుపేర నొకయుద్ధగ్రంథమును దేవభాషయందు రచించెను. విశ్వాతకవియగు పాలకురికి సోమనాథుఁడు తనవిద్యామహిమచే దొంకిపర్తిమొదలగు నగ్రహారముల

బడసెను. మారనకవికృతమగు మార్కండేయ పురాణమున కీమహారాజు సేనానియగు గన్నమంత్రియే కృతిభర్తయయ్యెను!

ఇంతకుఁబూర్వము. రెండుమూడు శతాబ్దములనుండి 'హిందువుల స్వాతంత్ర్యమును మ్రింగివైచుచుండిన మహమ్మదీయుల దండయాత్ర లిదివఱకును దక్షిణమునకు వచ్చియుండలేదు. ఈరాజుకాలముననే శ్రీ.శ.1308వ సంవత్సరమున ఢిల్లీచక్రవర్తియగు సలాఉద్దీన్ మలిక్ కాఫూరును వానిక్రింద నొకప్రచండసైన్యమునునిచ్చి, యీతని వంగదేశమార్గమున, నోరుగల్లుపై కనిపెను. మైప్పుసైన్యము హనుమకొండ కాటుమైళ్ళదూరమునందున్న రేచర్ల నగరమువద్ద విడిసెననియు, బ్రతాపరుద్రుని వాహినీవార మద్దానినెదుర్కొని పూర్తిగఁ బరాభవించి యుంపెననియు, నీనంగ్రామమున మహారాజునకు నరపతిరాయుడను శూరవరుఁడమిత నహయమున ర్చననియుఁ బ్రతాపచరిత్రకర్త వ్రాసియున్నాడు. చంద్రగిరియనుపేర నిప్పుడు వ్యవహరింపఁబడుచున్న యీరేచర్లనగర మక్కాలమున బ్రతాపరుద్రుని ప్రాంతాధీశులై త్రిభువనగిరిరాజు కొండసింగపురముమొదలగు స్థలములఁ బాలించుచుండిన వెలమవంశజుల ముఖ్యస్థానమై యుండినట్లు ఆయ్యనవ్రోలు కాననమువలనఁ దెలియుచున్నది. ఈయుద్ధమున మహమ్మదీయసేనలు పరాజయమునొందుట యగవశమయ్యెనను, మహమ్మదీయ చరిత్రకారులు పోరుజటుగకపూర్వమే చక్రవర్తికార్యాంతరమునఁ దనసేనల ఢిల్లీకిఁ బిలువించుకొనినను నసత్యపువ్రాతల వ్రాసియున్నాడు.

రెండవమూలీ కాఫూరు శ్రీ.శ. 1309 సంవత్సరమున ఢిల్లీనుండివెడలి దేవగిరి మార్గమునఁ ద్రిలింగరాజ్యముంబ్రవేశించి (ఇప్పటి నిజామాబాదు)వచ్చి తత్సమీపముననుండిన సార్పార్కోటను హస్తగతముచేసికొని యపరిమిత రక్తపాతమున ర్చెను. లటనుండి యీతఁడు ఓరుగల్లుపై నత్తిరాగా ప్రతాపరుద్రుని సైన్యము లాతనితో డిగొని ధైర్యముగఁ బోరునల్పెను. కాని 'దేశద్రోహి'యైన కటకరాజు తురుష్కలకు నహయము చేసినందువలనను, మాతృద్రోహులగు కోటలోనికొండదరు నాయకులు

ధనాశయే దురుష్కులకు ననుకూలమైనందునను అదివరకు బాధకెందియున్న జైనులు రాజ్యములోని గట్టును శత్రువులకుఁ జెప్పినందువలనను, దుదకు హిందూ సైన్యములకుఁ బరాభవము వాటిల్లుటచేతఁ బ్రతాపరుద్రుడు డిల్లీ శ్వరునకుఁ గప్పముకట్టునట్లు సంధిచేసికొనవలసిన వాడాయెను. హనుమకొండయందుఁ గాకతిరుద్రదేవుని కాలమున నిర్మింపఁబడి నేటికిని పురాతన శిల్పిచాతుర్యమునకొక యుత్కృష్టోదాహరణముగ నిలచియున్న వేయిస్తంభముల దేవాలయమును భిన్న భిన్నముగ నొనర్చిన గౌరవము కాఫూరుయొక్కయు నాతని సేనలయొక్కయు నీతూరి దాష్టన్యదుర్లయములకే చెందుచున్నదని చెప్పదురు.

తరువాతఁ గొలదికాలమునకే డిల్లీ సార్వభౌమ త్వముఁబ్రీ పంశమునుండి తుగలుఖు పంశమునకు మారెను. ఓరుగంటిరాజు దక్షిణహిందూ దేశ రాజులతోఁ గూడి యామధ్య కాలముననే డిల్లీ సింహాసనమునకుఁ గప్పముఁ గట్టుట మానినందున నప్పటి చక్రవర్తియగు గయానుద్దీనుని పుత్రుడునుఁ దనమందబుద్ధియొక్క యతిశయము చేత హిందూ దేశ చరిత్రయందొక ప్రొత్తయధ్యాయముఁ గల్పించినవాడునునగు ఉల్లాఖానుఁడొక గొప్పసేనను వెంటఁగొని మలిక్ తైముర్, మలిక్ అహ్మద్, మలిక్ తగ్గి మున్నగు సేనాధీశులతోఁ గూడి క్రీ॥ 1821 సంవత్సరమున నోరుగంటికోటను ముట్టడించెను. ప్రతాపరుద్రుడు స్వయముగ నా సేనలతో మిగుల శౌర్యమునఁ బోరాడి యంతకుముందు దనకంటియందుండిన పరామిత్యకళంకమునుఁ బూర్తిగఁ గడిగివైచికొనెను. అంధ్ర సేనల ఘోరసంగ్రామమునఁ బ్రాణముల నరకునేయక పోయి తాముక్కకాలమున మగధరాజ్యమువంటి ప్రబలరాష్ట్రమును జయించినవారి సంతతులమనిచూపిరి. అంధ్రుల ప్రతాపమునెదుట నిలువఁజాలక ప్లేచ్చ సైన్యములు చెల్లాచెదురు కాసాగెను. ప్లేచ్చ సేనాధీశులు యవరాజుతోఁ జాటుపిక్కబలిమిఁజూపిరి. ప్రతాపరుద్రుని సేనలు ప్లేచ్చ సైన్యముల వెంటసంటి మలిక్ తైమురునుబట్టి వధించి మిట్టిపడుచుండిన ప్రతివత్సులకు బుద్ధిసెప్పిరి. మలక్ అహ్మదుపలాయనసూత్రమునుఁ బఠించుచుండ సంతకుముందీ మహా

మృదీయులవలన స్వాతంత్ర్యమునుఁ గోల్పోయియుండిన మహారాష్ట్రుల తనఁ బట్టుకొని చర్మములిపించి చిత్రవధ గావించి క్రీ॥ 1818 వయందు దేశస్వాతంత్ర్యమునకై యత్నించుచు ప్లేచ్చులవలనఁ జంపఁబడిన మరసాలదేవుని హత్యకుఁ బ్రతీకారమునర్పిరి!

కాకతీయ సామ్రాజ్యవనమిట్టి మహోన్నతపదవియందుండ నందు బ్రతికూలవాయువులు వీచసాగెను. అంతఃకలహములు క్రమముగవృద్ధియై రాజ్యఘటనమునుఁ దగ్గింపఁ దొడఁగె. గణపతిరాజయొక్కయు తరువాతిప్రభువులయొక్కయు శైవమతావేశమునకు గుఱియైయుండిన జైనుల ప్రతీకారాన క్రినాటి నాటికిఁ బెరిగి సామ్రాజ్యవి నాశనమునకు సాధనములగుర్చుచు మహామృదీయుల నాకర్షింపసాగెను. అట్లుకాచేరి యంతకు వెనుకటివత్సరముననే బ్రతుకుజీవుఁడాయని కాళులకుఁ బుద్ధిసెప్పియుండిన తురుష్కులకు మఱల క్రీ॥ 1823 వ సంవత్సరమున నోరుగంటిని ముట్టడించునంతటి ధైర్యమెటనుండి రాగల్గును? ఉల్లాఖానుఁడు మరల నొక సైన్యమునొని త్రిలింగ రాజ్యములోనిదగు బీదరుమార్గమున నోరుగల్లుప్రవేశించి ప్రతాపరుద్రునోడించి డిల్లీ జెఱగొనిపోయెను. ఖాజాహాజీ, మలిక్ భేధార్ ఖానులను సేనానుల నాతనివెంటసంపి ఓరుగల్లుకు నుత్తానుపురమను పేరుపెట్టి ఉల్లాఖానుఁడు తానునుగొన్ని దినములకు డిల్లీకిఁబోయెను.

కాత్రవసేనాటవియందు సైన్యరవిహారము నల్పిన యారాజసింహము కాలవశమున డిల్లీలోఁ గొన్ని నాళ్లు చెఱయించుండెను. అప్పుడు డిల్లీని పాలించుచుండిన చక్రవర్తియగు గయానుద్దీనుయొక్క సౌజన్యమును నాతని తల్లియొక్క వద్దోధయు మనకథానాయకుని కారాగార విముక్తికిఁ గారణములయ్యెను. ఆచక్రవర్తి యచితమర్యాదలతోఁ బ్రతాపరుద్రుని స్వరాజ్యముచకంపెను. స్వదేశోన్ముఖుఁడై త్రిలింగ దేశమున కొకదిశనమాద్యగు కాశీ శ్వరమునకాతఁడువచ్చెను. అంతకుమున్ను శత్రువులచే నొందిన పరాభవమును నడతెగని యుద్ధప్రసంగములును నాతనిమనస్సును స్తబ్ధముగఁజేసెను. విగిలిక జివిత భాగమును ప్రాపంచిక నుభాభిరతిచేఁ గళంకముకానిక

గాతమీనలిలములచేఁ దనశరీరమును ఈశ్వరసేవార్చనల
చేఁ దనయాత్మనుఁ బవిత్రముగఁ జేసికొనఁ గృతనిశ్చయుఁ
డై యతఁడు రాజ్యాంగవ్యవహారముల సోదరుడగు నన్న
మదేవునకునుఁ గుమారుడగు గృహ్యశ్రేణునకును నప్పగించి
తాను పత్నీయుతముగ నచ్చటనేవసియించి. (క్రీ॥శ॥ 1328)
సంవత్సరమున రుధిరోద్ధారి సంవత్సర మాఖశుద్ధాష్టమి
గురువారమునాఁడు శివసాయుజ్యమునందెను. ఆయన
భార్యయు నహగమరవిధిచే భర్తననుగమించెనని చెప్పఁ
బడుచున్నది.

ప్రతాపరుద్రుని మరణముతోఁ గాకతీయవంశ వై
భవము నిశాంతదీపికయయ్యెను. ప్రాంతాధీశులును సా
మంతులును స్వతంత్రులైరి. ఓరుగంటిరాజ్యమున మైచ్చు
లప్రాముఖ్యత హెచ్చుసాగెను. అట్లనుటవలన నీవంశముం

తటితో నశించెనని తలపఁరాదు. కృష్ణదేవుఁడు తండ్రిప
దవి నధిష్టించినతరువాత (క్రీ॥శ॥ 1344 నఁ గాకతీయవైభ
వదీపిక కోలానునందుజటిగిన యుద్ధరూపమున విజయనగర
రాజ్య నహాయమునఁ దుదిమారు భగ్గునమండి సేనాధి
పతియు యువరాజునునగు వినాయకదేవుని వీరశయనము
తోఁ గొండయెక్కి వేయిసంవత్సరములనుండి శత్రురాజు
లకన్నుల మిఱుమిట్లుగొల్పుచుండెన రాజ్యమందిరము సం
ధకారబంధురముగ నొనర్చెను. ఓరుగంటి యువరాజు
దేశరక్షణోద్యమమున ననువులఁబాసి పేక్కియరుయొ
క్క యాక్రిందివచనముల పనునరించెను.

చ. నడువుము భర్తమార్గమున నమిగతో; భయమొందజోకు మె
న్నడును; కలంపులన్నియును, కాయమునందు, స్వదేశమందు, నె
క్కడు భగవంతునందెవుడు; గూరిమినిల్చు; మటుల్పానశ్శివ
బదిలికయేనిభవ్యదత్తు; భాగ్యునిరే! కనుమయ్యరాముడెల్

వాసిరెడ్డి సంస్థానము.

గుంటూరు జిల్లాటికహప్పిలవారగు చిరుమామిళ్ల లక్ష్మీ వారాయణప్రసాద్ డి. ఏ., గారిచే వ్రాయఁబడినది.

వాశిరెడ్డిసంస్థానము చెన్నరాజధానియందు తుర్తర జిల్లా వృద్ధిచేసియు తమరాజ్యమును బలపఱచుకొనిరి. వడ
సర్కారులలో నెన్నదగు సంస్థానములలో నొకటి. ఈసం
స్థానీకులు కమ్మవారు, ఘోషారు ఎనిమిదివందల సంవత్సర
ములకు పూర్వము దక్షిణహిందూస్థానమున 'వాసి' య
నునామముతో నొకవంశము ప్రభుత్వముజేయుచుండెను.
వారిప్రభుత్వస్థానమున కనతిదూరములో బహుయోజన
విస్తీర్ణముగ నొక యరణ్యంబుండెను. అందునచ్చటచ్చట
ఫలపుష్ప సమన్వితంబులగు వృక్షరాజములతో చుట్టుకొ
నబడి స్వభావసిద్ధముగు నందమును వెలిబుచ్చుచుండెను
గ్రామములుకలవు. ఏతదరణ్యంబునకు నాధుండులేని కతం
బున 'వాసి' వంశీకులు, అందుముఖ్యగ్రామములగు, వల్లు
ట్ల, వాసివికలకట్టలను బాహువరాక్రమము నెఱపి స్వా
ధీనపర్చుకునియు, మఱికొన్ని గ్రామముల త్రొత్తగ నేర్ప
జిల్లా వృద్ధిచేసియు తమరాజ్యమును బలపఱచుకొనిరి. వడ
సర్కారులలో నెన్నదగు సంస్థానములలో నొకటి. ఈసం
స్థానీకులు కమ్మవారు, ఘోషారు ఎనిమిదివందల సంవత్సర
ములకు పూర్వము దక్షిణహిందూస్థానమున 'వాసి' య
నునామముతో నొకవంశము ప్రభుత్వముజేయుచుండెను.
వారిప్రభుత్వస్థానమున కనతిదూరములో బహుయోజన
విస్తీర్ణముగ నొక యరణ్యంబుండెను. అందునచ్చటచ్చట
ఫలపుష్ప సమన్వితంబులగు వృక్షరాజములతో చుట్టుకొ
నబడి స్వభావసిద్ధముగు నందమును వెలిబుచ్చుచుండెను
గ్రామములుకలవు. ఏతదరణ్యంబునకు నాధుండులేని కతం
బున 'వాసి' వంశీకులు, అందుముఖ్యగ్రామములగు, వల్లు
ట్ల, వాసివికలకట్టలను బాహువరాక్రమము నెఱపి స్వా
ధీనపర్చుకునియు, మఱికొన్ని గ్రామముల త్రొత్తగ నేర్ప

యింది తనమనోనిశ్చయమును రెడ్డివ్రభువున కెఱుంగింప నాతండమితానంద పరవశుండై కాగలిండుకొని దీపవలిచ్చి యుద్ధంబునకనపెను. సదాశివయ్య త్రిపురనంహారక ర్తయ గు కేవల యానదాశిపుజో యనునటుల విజృంభించి ప్ర తివీరుని నిమేషమాత్రంబున బాటిపుచ్చెను. ఇట్టియప్రతి మానవిజయంబు సహించలేక ప్రతికక్షవారు తొలినియ మంబునుదిగదాచి పెక్కు-రొక్కు-మృడి సదాశిపునిపైబడ నాతండును భూధరంబు పగదిచలింపక శత్రుసైన్యంబుల నుఱుమాడి జౌడభూపతి సంస్థానంబునుస్థాపించెను. ఇవ్వి ధంబున రెడ్లకు వాసి (గౌరవమును) తెచ్చినందున సదా శివయ్యయు తద్వంశీకులు నప్పటినుండియు వాసిరెడ్డివా రని పిలువబడుచున్నారు. సదాశివయ్య తనకొనర్చిన మే లునకై జౌడభూపతి యాతనికి పెక్కు-గ్రామంబులిచ్చి నత్కరించెను. తదాది సదాశివయ్య నెట్టులయిన వందించి నిర్జించుటకుగాను శత్రువులు క్రూరాలోచనలు చేయు చుండి పూర్వము ద్వాపరయుగమందు నశ్వత్థామ పాం డవశిబిరంబున నొనర్చిన దుష్టకృత్యంబును జ్ఞప్తికిదెచ్చు కొని సదాశివయ్య భవనమును రాత్రివేళ నిద్రాసమయ మున ప్రవేశించి యాతనిని తద్వంధువులను బాలురనక స్త్రీలనక నతిక్రూరులై వధించి వాశిరెడ్డిసంస్థానము నా క్రమించుకొనిరి. ఆసమయమున దైవనియతిని సదాశివ య్యవన్ని రెండుసంవత్సరముల వయస్సుగల తనకుమా రునితో నచ్చటికి సామీప్యగ్రామముననున్న తనపుట్టినిం టనుండెను. ఆపె యిట్టిఘోరవిపత్తును వినినతోడనే తన బాలకుమారుని నయితము శత్రులెట్టులయిన మోసగించి చంపెదరను వగవుతో తనకు మిక్కిలిసమ్మకముగల యొ కగ్రాహ్మణ యువతిచేతి కబ్బాలునొప్పగించి యవసరమ గు ధనంబును భూషణాంబరంబులనిచ్చి యెట్టులైన నప్పా పని దూరదేశంబుగొనిపోయి రక్షించవలసినదనియు, తగు వయస్సున విద్యాబుద్ధులుగఱిపి నమయానుకూలముగ తన పెద్దలయెడల శత్రువులొనర్చిన ఘోరకృత్యంబును విశదీ కరించి యందుల ప్రతీకారంబుచేయ ప్రోత్సహపరచవల సినదనియు దిటపుగ నాపెకుజోధచేసి తానుసహాగమనం బొనర్చెను. తరువాత నాగ్రాహ్మణాంగన శ్రీగిరి మల్లిఖా

ర్జునుడను నామముగల యబ్బాలుని తీసుకొని గుంటూరు నకు సుమారు 10.12 మైళ్ళదూరములోయున్న నూ తక్కి యను గ్రామము ప్రవేశించి యచ్చట శక్తిశ్వర స్వామి పేర నొకయాలయముకట్టించి యథదునివశించుచుండెను. ఆపె కడుబాగ్రతతో పెంచినందున శ్రీగిరి మల్లిఖార్జునుడు అస మానవిద్యాపారంగతండ్లై యుక్తవయస్సువచ్చిన పిదప నామెచే తనకుటుంబమునకు సంభవించిన దుర్దశను విని దండతాడి తమహోరగంబు కరణిమండిపడి ప్రతీకారంబు నకుగాను తనస్వదేశంబునకు బోవనుద్యమింప నాటిరా త్రి శక్తిశ్వరస్వామి వృద్ధబ్రాహ్మణవేదంబున నాతనికి బొడగట్టి యాతనియుద్యమమును నిరుత్సాహపరచి యా తండు కొలదికాలములో నొకప్రభుత్వమున కధినాథుండ గునని చెప్పినదృశ్యుడాయెను. పిమ్మట మల్లిఖార్జునుడు ఆప్పటికి గుంటూరు సీమయందు నివసించుచుండు కమ్మ వారిలో నొకకన్యను పాణిగ్రహణం బొనర్చెను. అతండు ను అతనివంశీకులును కొండవీటియందు కొన్నిగ్రామంబు ల స్వాధీనపర్చుకుని యేలుచుండిరి.

కొన్నిసంవత్సరంబులు గడచినతరువాత వాశిరెడ్డి వంశములో చంద్రమాధీశ్వరుడను నొకప్రముఖుడు ప్రభు త్వమునకువచ్చి స్థిరమగు సంస్థానమును స్థాపించవలెనను తలంపుతో కొంతసైన్యమును పోగుచేసుకొని సైదరా బాదునకువెళ్ళి సుబేదారుగారిని సందర్శించి అచ్చటనే వా రిదండు సంబంధమగు కార్యములను కొంతకాలమువరకు నిర్వహించుచుండ సుబేదారునుగ్రహించి నూతక్కి తాటి కొండ మఱికొన్నిగ్రామములను జాగీరిచ్చి గొప్పబహు మతులుచేసి బంపివేసెను. అంత కొన్నితరములకు వీరప్ప నాయుడను ముఖ్యపురుషుడు జనించెను. ఈయన కుమా రులలో రాఘవయ్య, రామన్న చంద్రమాళియనువారు ప్రాముఖ్యులు. రాజ్యాభివృద్ధికాంక్షచే యీమువ్వురు సో దరులు మొగల్ చక్రవర్తియగు షాజహాను దర్బనార్థమై డిల్లీకివెళ్ళి తద్దర్శనంబుగానక పెక్కు-వత్సరంబులు వేచి యుండి నేనానులయొక్కయు, దేశస్థాముఖ్యులయొక్క యు స్నేహము సంపాదించిరి. ఇంతలో షాజహాన్ చక్ర వర్తియొక్క సుబేదారులు కొందరు పన్నుసీయక తిరుగబ

డినందున చక్రవర్తిచే యుద్ధమునకుగాను పంపబడిన సేనాధిపతులతో కలసి వాసిరెడ్డిసోదరులు మువ్వరు దండువెడలి తమ అసమానయుద్ధకళానైపుణ్యంబున యానుబేదారుల సశ్రమంబున స్వాధీనపర్చుకొనిరి. జరిగిన స్థితి తనసేనానులవల్ల చక్రవర్తి వినినవాడై సోదరులనుకావించి నందిగామ పరగణాను దఖల్ పరచి మరికొన్ని యినాములనిచ్చెను. అంతట వారుమువ్వరు సంతృప్తులై స్వదేశమునకువచ్చి దువరగాహంబులగు సరణ్యంబుల ఖాలీచేసి పెక్కుగ్రామంబులు నిర్మించి హైదరాబాదునకువెళ్ళి 1080 ఘనలీలో యిట్టేటుయందు సమభాగములుగ మువ్వరు ముదేదారువల్ల సనదునుబడసిరి. ఈమువ్వరు సోదరులలో రామన్నయొక్క వంశము కొలదిసంవత్సరములలో సంతరించెను. చంద్రహాళియొక్క వంశీకులు కృష్ణాజిల్లా నందిగామతాలూకా చింతలపాటివంటి ప్రభువులై ప్రస్తుతమున శ్రీరాజా వాసిరెడ్డి చంద్రమాళేశ్వర ప్రసాద్ బహద్దర్ మన్నెనుల్తాగారు కడుశ్లాఘనీయముగ ప్రజానురంజకముగ రాజ్యపాలన జేయుచున్నారు. ఇకను ముగ్గురిలో మిగిలియున్న రాఘవయ్యగారివంశము జ్యేష్ఠవంశము. ఇందు పదునేడవ శతాబ్దమున రాజావాళిరెడ్డి వెంకటాద్రి నాయుడుగారను దివ్యపురుషుండుదయించి సతైసవల్లితాలూకా చింతపల్లి ముఖ్యపట్టణముగా రాజ్యమేలెను. ఇద్దాత్రీంద్రుని వైధివమహాత్యైములనుగురించి వార్తలు ఇల్లియెటు దొరవారు గవర్నమెంటుకు 1846 సంవత్సరం యేప్రియలు 14 తేదీన వ్రాసినవిపోర్టుయొక్క తర్జుమా నంగ్రహమును యాక్రింద పొందుపఱచుచున్నాను.

“వాసిరెడ్డి ప్రాప్తిటరగు వెంకటాద్రినాయుడు తనకుటుంబ సంస్థానముగు చింతపల్లి ఎట్టేటునకు తోడురేవల్ల ఎట్టేటులో భాగముగు వెంగుపురం డిస్ట్రిక్టును, కొల్లూరు, నిజాము పట్నములను కొని కొన్ని కారణాంతరములచే అమరావతిని రాజధానిగా నేర్పరుచుకొని అచ్చట దివ్యభవనములను శృంగారోద్భాసంబులను నిర్మించెను. చేబ్రోలు మొదలగు మఱికొన్ని గ్రామములలోకూడ రాజభవనములను మంగళగిరియందు పదునొకండుద్వారములుగల అత్తయన్నతగోపురమును అమరావతి చేబ్రోలు

మున్నగు సనేక దివ్యస్థలములయందు దేవాలయములను కట్టించెను. తనరాజ్యమున ముఖ్యమగు పుణ్యస్థలములయందు ముప్పదియడుగుల యెత్తుగలిగి బంగారు మొలామచేసిన 160 యిత్తడి స్తంభములను స్థాపించి రెండుమారులు వెండితోడను ఒకమారు బంగారుతోడను తులాభారముతుగి సద్బాహ్మణులకు పంచిపెట్టెను. రామేశ్వరము మొదలుగాగల యాత్రలుసేవించి, కాశీకి పోవుచువుడు వేష్యాబాజీరావుగార్కి అమూల్యములగు నజరులు సమర్పించెను. తనపేష్ కేమ్ ను ముందుగజెల్లించి తనమార్గవ్యయములకుగాను 2 లక్షలరూపాయలు షల్లీకు గవర్నమెంటు ఖాక్కానములో అనామతుగానుంచిరి. నైజాముపద్దనుండి మన్నెనుల్తా అనుచిరుదును లక్ష పెగోడాలు (నుమారు 4 లక్షల రూపాయలు) నజరుపోసికొనిరి.” ఈ వెంకటాద్రింద్రుని చాతృతాన్వభావము తనయిట్టేటునుండి 66 గ్రామముల సద్బాహ్మణులకు సగ్రహారంబులుగ నిచ్చుటయే చాటిచెప్పుచున్నది. గుంటూరు కృష్ణాజిల్లాలయందు నిప్పటికి బహుకుటుంబములు సయ్యగ్రహారంబులవల్లనే జీవించుచున్నవి. ఇతండు కేవల మనుష్యమాత్రుండు కాదనియు తపోవిఘ్నముచే భూమియందవతరించిన నొకానొక ఋషిశ్రేష్ఠుడనియు చెప్పుటకుగాను కొన్నికథలను వంశపరంపరగాఁ యీజిల్లాలజనులు చెప్పుకొనెదరు. వాటిసత్యానత్యంబులు దురూహ్యంబులు గావున నవి నిందుదహరింపబడలేదు. బుస్సీనామమును పిన్నవయస్కుల భయపెట్టుటకెట్లు “బూసి, బూచి” యని వాడబడుచున్నదో అటులనేగొప్పతనమందును చాతృతాన్వభావమందును వాళిరెడ్డి వెంకటాద్రినాయుడిగారిపేరు ఆ బాలగోపాలము ఈదేశమందుసామెతగాజెప్పుకొనెదరు.

ఈవాసిరెడ్డి సంస్థానమును ప్రథమతః స్థాపించుటకై వీరిబంధువులగు కమ్మవారు అనేకయుద్ధములయందు సహూన శౌర్యపటిమను కనుబఱచి పెక్కుమంది తమ ప్రాణంబులం గోల్పోయిరి. వాళిరెడ్డిప్రభువులకు శత్రుగా జాలతో యుద్ధము సంభవముగుచున్నదని వినినవమాత్రమున (యెచ్చటయున్న కమ్మప్రముఖు డచ్చటనుండియే యాబుద్ధిలతో జెప్పక రణరంగంబున కుటకెను. ఇట్టిమహో

చకారంబుజేసిన బంధువులనియెంచికాబోలు పెక్కుమంది కనేకాగ్రహారంబు లొసంగబడెను. కాని వెంకటాద్రిం ద్రుడు యుక్తిచే మోసగించి అయ్యయి యగ్రహారంబుల ననదులు తగులబెట్టించి దూపుమాపెను. చంద్రునకు కళం కమున్నటులీయన నద్దణనంపట్టి కియ్యదియే పెద్దకళంకము. కొడువ విషయంబుల వెంకటాద్రింద్రుడు కేవల దేవేంద్రుడనియే జెప్పనొప్పును. భూలోక దేవేంద్రుడని వాడబడుటకయినందనవనమును ఐరావతనామముగల గజమును అమరావతివట్టణమును యేర్పాటు గావించినటుల జెప్పుకొనెదరు. వైకుంఠపురమందును అమరావతియందు ను దేవాలయములలో స్వామి ఎదురుగనండు శిలావిగ్రహములు యిమ్మహామహానడని దృష్టాంతములు గలవు. ఈమనకజగన్నాథబాబు రామనాథబాబులను నిద్దరు దత్తపుత్రులుగలరు. వీరిరువురు అశ్వశ్య రాజ్యకాంక్షతో వ్యాజ్యము లాడదొడంగిరి. ఇట్లునే యేదియో నొకకారణముచే వాసిరెడ్డి యిస్టేటు 1816-17 మొదలు 1843-44 వరకు అప్పటి మండలాధికారియొక్క నిర్వాహకములోనుండెను. 1825 సంవత్సరములో జగన్నాథబాబుగారు మరణించిరి. 1832-33 సంవత్సరముల కరువు యీ సంస్థానమును కడుదీనదశకు తీసుకునివచ్చెను. గవర్న మెంటు బాకీ వృద్ధియాయెను. తాత్కాలికముగ ప్రభుత్వమునకువచ్చిన రామనాథబాబుగారి దురాలోచనలవల్ల మరింతబీదగిల్లెను. కేవలస్వాదర పోషకార్థమైనయోముఖ విషకుంభములవలె నక్కవినయములతో కొలువొనర్చుచుండిన దివానులయొక్కయు గుమాస్తాలయొక్కయు గృహములయందు ధనరాసులు మొడవ్యై సంస్థానపునొకర్లు స్వామిదోహదలై మోసగించి సంస్థానపు ధనముతో తమవేరను తమభార్యలవేరను పెక్కుయీనాములను పంటభూములను సంపాదించిరి. ఇంటియందు పంటచేసి తద్దినములు పెట్టించెడు పోరోహితులు నహితము నమయమువేది. వెండిబంగారులను హరించి అక్షాధికారులయిరి. ఇన్ని కారణంబులనుమడింప 1844 సంవత్సరము వచ్చునరికి నవరత్న రాసులతో నిండియుండిన సంస్థానపు బొక్కనమున పైసాకూడకటవయ్యెను. ఆసంవత్సరములోనే యిస్టేటును గవర్న మెంటువారు స్వాధీనప

ర్చుకొని ఋణవిముక్తిజేయుటకు ప్రయత్నించియు వలను పడక 1844 సంవత్సరములో అప్పలక్రింద వేలమువేసి గవర్న మెంటువారే స్వాధీనపరచుకొనిరి. ఎప్పటికైనను తిరుగ యిస్టేటుహక్కుదారుల స్వాధీనపరచునటుల యప్పటి యొడంబడిక. కాని జమీదారుల స్థితిగతు లరయుటకై నియమింపబడి తమతావుకు విచ్చేసిన వాల్టరు యిల్లాయటు దొరవాడికి ఖనోత్పత్తికరముగ నడుచుకొనని హేతువచే అదివరలో యిస్టేటు స్వాధీనపరచుకొన్నది మొదలుకొని యిచ్చుచువచ్చినరూ. 1000 అల్లుపున్నును మాత్రమే అప్పటిజమీందారునకు ఖాయపరచిరి. జగన్నాథబాబుగారి కుమారులు లక్ష్మీవతినాయుడుగారు విద్యవత్సభువులని భ్యాసితపడసిరి. వీరు రత్న పరీక్షయందు మిగుల నిపుణతగలవారని వాడుక. వీరిదత్తపుత్రులే కంచిమైనరుగారని వాడుకగల శ్రీరాజా వాశిరెడ్డి వెంకటలక్ష్మీపురింహనాయుడు బహద్దరు మన్నెనుల్లాగారు. వీరిదాతృతా స్వభావమును ధైర్యగాంధీర్యాదిగుణములును లోకవిదితంబు గావున వేరుగ వక్కాణింపబనిలేదు. తొలుత దక్షిణహిందూస్థానము కాపురము గాగల వాశివంశము ప్రస్తుతమున కృష్ణాగుంటూరుజిల్లాలయందు వాశిరెడ్డి యనునామముతో నెట్లు వ్యవహరింపబడుచున్నది క్లుప్తముగా వ్రాసితిని. “వాసిరెడ్డియను”ను నొకగ్రంథము అమరవాది రామకవిగారిచే వ్రాయబడి కొలదికాలములో నచ్చొత్తింపబడునని వినుచున్నాను. అదినత్యమైనచో నెద్ది లోకోపకారిగనుండుననుటకు సందియములేదు. గుంటూరు నవ్వివమున తుమ్మపూడి గ్రామమున వాశిరెడ్డి వెంకటస్వామ్యగారను నొకరు యేతద్వంశవర్తితన విపులముగా వ్రాసితిరని వినుటకెంతయు సంతసించుచున్నాను. ఈసంవత్సరము కృష్ణాజిల్లా కేసరపల్లి గ్రామమున జరుగబోవు ద్వితీయ కమ్మమహాజననభయందు శ్రీరాజా వాశిరెడ్డి వెంకటాద్రినాయుడుగారి వర్ధంతిని జరుపుకొనుటకొక చిత్తుతీర్థానము జేయబడెనని తెలిసినది. అట్టిమహాపురుషునియందు కమ్మజల కుడవలసిన భక్తిశారవములకుగాను తగినయేర్పాటు గావించబడెనని సంతోషపూర్వకంబుగ నుడువుచు నంతటితో విరమించుచున్నాను.

ఆంధ్రవార్తాపత్రికల వ్యాపింపజేయు సాధనములు.

మొరార్జీ, అష్టావధానియగు నందరికి శ్రీమగిరిరావుసంతులు గారిచే రచియింపబడినది.

అంధ్రదేశభిమానులారా? మనదేశమభివృద్ధి గాంచవలెనన్న దేశమంతట ముందు మనస్వభాసాపత్రికలు వ్యాపింపవలయునని యందఱకుం దెలిసినదేశదా. మనకు కుభకర్మలలో విఘ్నేశ్వరపూజ యెట్టిదో మనము నాగరికత నొందుటకుఁ బత్రికావ్యాపనంబట్టిది. ఒక్కొక్కజిల్లా కొక్కొక్కపత్రిక స్థాపించి దానిని బదిలీచందా దార్లను జనువరులనుగాఁ జేసినచో, వారు మనదేశము లోఁ బత్రికలకు మంచివ్యాప్తికలిగినదని, మనము సంతసింపవచ్చును. కాని మనయాంధ్రదేశములోఁ బ్రస్తుతము లెక్కకుమాత్రము (మాసపత్రికలతోఁగూడ)నుమారిరువదియున్నను, జందాదార్లను, రెండువేలకుఁబైగా సంపాదించిన పత్రికలు నాల్గుకంటె నెక్కువలేవు. ఒకయాంధ్రపత్రికమాత్రము 7000 చందాదార్ల నాకర్షించుకొని దినపత్రికప్రవర్ధమానమగుచున్నది. తక్కినవన్ని, యన్న మోరానుచంద్రాయని నానాటికీ క్షీణించుచున్నవి. ఏటిసభివృద్ధిలోనికిఁ దెచ్చువార్గమును మనము కనుగొన్నయెడల, నివి క్షీణించుటకుఁ దగినకారణమేదో యదియును మనకు బోధపడఁగలదు. కాన వార్తాపత్రిక లభివృద్ధియగు పద్ధతుల నామఁ దోచినంతవఱకు మనవిచేయుచున్నాను.

1. పత్రికచదువరుల మనస్సుల నాకర్షించుట:—

ఇది పత్రికావ్యాప్తికి మొదటిపాత్రువు. అరువదియారు పిండివంట లావుచంటిలోనున్నటుల దీనిలోనే పత్రికాజీవితమంతయు నిమిడియున్నది. అట్లుమనస్సు నాకర్షించువానిలోఁ బ్రాముఖ్యములైనవాటి నీక్రిందఁ బొందుపరచుచున్నాను. పత్రికలోనివ్యాసములు మృదుమధురమగు నిర్దుష్టవైలితోను నవరసములలో నాయారసముల కనువైన కల్పనాచాతుర్యముతోను, విలసిల్లుచుండవలయు. మతియు శాస్త్రుచర్చ, మతచర్చ, భాషాచర్చ, వ్యవహారచర్చ మొదలగు సచ్చర్చలంఠియునుఁ దగినన్ని పుటలతో నొప్పుచుండవలయును. పెద్దవై నుంపరమైన యక్షరముల

తోడను, మందమైన నున్ననికాగితములతోడను, దేశభక్తులు, సంస్కర్తలు, మొదలగువారి చిత్రపటములతోడను జూపజ కమితానంద మొనంగుచుండ వలయు. వేయేల? «ఈసారిపత్రికయం దేరనము వెల్లువగొల్పఁబడునో, యేచిత్రపటము కన్నులపండువునల్పునో యేవ్యాసము నాశక్తింబురికొల్పునో, యేమిదిత్రవిచిత్రములు, మనోవైచిత్ర్యముం గల్పించునో, వరదేశాచార వ్యవహారము లేమి వింతలఁదెచ్చిపెట్టునో» యని ప్రతిచందాదారుడు నువ్విష్టాకునట్లుండవలయు.

2. సంపాదకుడు కేవలము స్వలాభమునే పరిగణింపక, చందాదారులకుఁ బ్రోత్సాహము కలిగించుట:— పత్రికవలనవచ్చు లాభములోఁ దనకుటుంబపోషణకుఁ దగినంతద్రవ్యము నుపయోగించి మిగిలినధనమును సంవత్సరాదిసంచిక లుచితముగాఁ బంచిపెట్టుట మూలముగను, బత్రికకుఁ జందాతగ్గించుట మూలముగను, వ్యాసముల వ్రాయువారికి బహుమతులిచ్చుట మూలముగను, వినియోగముచేయవలెను. ఈభారమొక్క సంపాదకునియందే యాధారపడియున్నది. ఇట్లుచేసిన పత్రికాధ్యక్షుని యందు జనులకు గౌరవముపెచ్చి, కువృత్తిపలుగఁ బత్రికకుఁ జందాదారులుగఁ జేరుదురు. ఇందుకాంధ్రపత్రికాధివతియేగొప్ప సాక్ష్యము.

3. సంపాదకుడు దివ్యమైన భాషాసాండిత్యము, యాధ్యాత్మిక ప్రకృతిశాస్త్రాదులయందు సంస్కారము, విదేశచరిత్రజ్ఞానము, ముఖ్యముగాఁగలిగియుండవలయు:— ఇప్పటికపులు రచించు గ్రంథములలో «నిదిదుష్టము, ఇది నిర్దుష్టము, ఇది నీతిబోధకము, ఇది నీతిబాధకము, ఈసంస్కరణమేలు, ఈసంస్కరణకీడు» అని మహాజనులకు బోధింపఁగల సామర్థ్యము పత్రికాసంపాదకునియందున్న నే పత్రికశోభించును. పత్రికాభివృద్ధికిదియు నొకపాత్రువే.

4. సంపాదకునకుఁ ద్రికళగతుద్ధియించుట:—ఇది యుఁ బత్రికావ్యాప్తికొక కారణమే. ఏది జనసమ్మతము

న్యాయసమ్మతమునగునో దానినే సంపాదకుడు యోజింపవలయు. యోజించినదానిం బ్రతికలోఁ బ్రచురింపవలయు. ఆప్రచురించినదానిని ముందుతానే యాచరింపవలయు. సంపాదకుని పదవడి మంచిదిగానిచో, జనులచే దూషింపబడుటయేగాక, యతని దుర్జనత్వముపత్రికయందుఁగూడ నాలోపింపబడి క్షీణింపజేయును.

5. సంపాదకుడు స్వదేశస్థుడై యుండుట:—ఇది ప్రాముఖ్యమైనది. విదేశీయుడైనచో, సంఘసంస్కరణాదులవిషయమై, యతఁడు వ్రాయువ్రాతలయందు, జనులకు విశ్వాసము కదురనేరదు.

6. పత్రిక నియమితకాలముండవ్వక, చందాదారుల హస్తంబుల నలంకరించుట:—చంద్రకరణములకై నిరీక్షించు చోరములవలె నియమితదినంబునం బత్రికలకదురుచూచుచున్న చదువరుల మనఃపద్మములు ముకుళించునట్లు కొన్నిపత్రికలు నాలుగుదినము లెందుమించుగా వచ్చుచున్నవి. ఇది పత్రికాగౌరవంబునకుఁ గొంతభంగకరము. పత్రికావ్యాప్తిఁ గోరువారు నకాలంబునఁ బత్రికలంపవలయు.

7. ఉపనిలేఖరులకుఁ బ్రోత్సాహముంగల్పించుట:—గొందఱు పత్రికాసంపాదకులు తమకుఁదోచిన తుక్కునంగతులను వ్రాయుదురేకాని, యుపనిలేఖరులరేపు లోకోపయోగమైన వ్యాసముల సైతము నకాలములోఁ బ్రచురింపబడెను. వీలుండునంతవఱకు యుపనిలేఖరుల నేర్పాటుచేసికొని, ద్రవ్యమూలకముగా వారిని రంజింపజేయనిచో, పత్రికలు మంచివ్యాసముల వ్రాయజాలవు. నాగరికతపెచ్చినపు డుపనిలేఖరులూరకయే వ్యాసముల వ్రాసి పంపుచుండుట తటస్థించును.

8. పత్రికలయందలి వ్యాసములు వ్యాకరణముక్తములుగాఁగూడ నుండుట:—కొన్నిపత్రికలలోని వ్యాసములు, వ్యాకరణమన నేమోయెఱుంగనివారివలన, వ్రాయబడుచుండుటచేఁ బత్రికలకు మర్యాద తగ్గుచున్నది. పుటకొక పొరఁబాటుండుట తగుఁగాని, పదిలోటుకులున్నచో సంపాదకుడు అఘోరమునకుం బాల్చుడుగదా.

9. ప్రతిసంచికయందు నేదోయొక దివ్యమైనవ్యాసముండుట:—మనపత్రికలలో నొక్కొకప్పుడు మకోపా

రములైన వ్యాసములుండును. ఒకప్పుడన్నియుఁ బేలపిండి వ్యాసములేయుండును. అట్లుగాకుండ పత్రికాధిపతులుజాగ్రత్తవుచ్చుకొని చదువరుల మనంబుల రంజింపజేయవలయు. లేనిచో నొకప్పుడు చందాదారులధికముగా జేరుటయు నొకప్పుడు చేరకుండుటయుఁ దటస్థమగును.

10. అనైకమత్యపాతువులగు వ్యాసములంబ్రచురింపకుండుట:—ఇది ముఖ్యవిచారణీయము. ఒకపత్తినమందు, యల్లప్పయను శూద్రుడును, బుల్లప్పయను బ్రాహ్మణుండు నేదోయొక విషయములో నేనెక్కువయని నెక్కువయని, వివాదపడుచుండగాఁ గొందఱు యల్లప్పవక్షమును గొందఱు పుల్లప్పవక్షమునుఁజేరి వాడు వెధవయనివీరును, వీడుకుంకయని వారునుం బత్రికలకుఁ దఱుచుగా వ్రాయుచుండుటయు, నట్టివ్రాతలంజూచిన గ్రామములలో సైతము వారిపక్షమునఁ గొందఱు, వీరిపక్షమునఁ గొందఱుచేరి, కుడిచికూర్పుండి తగవులాడుటయుఁ జూచుచున్నాము. జాత్యభిమానముచేఁగాని, స్వేశాభిమానముచేఁగాని, వ్రాసిట్లు గాన్పించు వ్యాసములకుఁ పత్రికాధిపతు లెడమిమ్ముకుండుట సంఘమునకు శ్రేయస్కరము. వాఁగౌరవమున కభివృద్ధికరము.

11. పక్షపాతముంజూపకుండుట:—ఇది పత్రికకు శిరోభూషణము. ఒకరిలావునుజూచి, మొదటితప్పు పొరి దేయెనను మిన్నకుంటయు నల్పలగువారి దోషపరమాణువులఁ బర్వతంబులుగాఁజేసి నిందించుటయుఁ బక్షపాతదోషంబున కాకరంబగు. దీనిని దరిఁజేరనియ్యకుండఁ బత్రికాధిపతులొక కంటితోఁజూడవలయు.

12. ఏవిషయమైన నున్నదియున్నట్లుచూపుట:—ఇది ముఖ్యముగా నుపనిలేఖరుల కన్వయించెనేని, లంచగొండి యధికారుల భయపెట్టి వారినిం బ్రజానుకూలముగాఁ బ్రవర్తించునట్లు చేయునుగాన, నీవిషయముచేఁ బత్రికమీద జనసంఘమున కభిమానముపెచ్చి, దానులుగా నుండురు.

13. అవశ్యక ద్రవ్యమం దాలస్యముమానుట:—అదిగోయన్నవని కాదునెలుగడపుట యెట్టివనికైనను మంచిదికాదుగదా. కవులెవ్వయో గ్రంథములఁజేసి, గు

కాగుణములం దెల్పుటకై, బ్రతికల కంపినపుడు పత్రికా సంపాదకులు విమర్శింపక, నెలలతరబడి నూరకుండి చివరకు “కాగితములు నున్నగనున్నవి, అక్షరములు మిన్నగనున్నవి, వైలి వెన్నగనున్నది, సీతి మన్నుగనున్నది, పద్యములసాంపునున్నగనున్నది” అని నాల్గుభేదపాడిమాటలు వ్రాసి, తమయసామర్థ్యమును వెల్లడిచేసికొనుచుఁజదువరులకు నవ్యుఁబుట్టించుచున్నారు. అట్లుకాకుండ వీలైనంత త్వరలో గ్రంథముయొక్క ప్రయోజనమును గొంచెము విపులముగా వ్రాసి జనులకు వెల్లడియగునట్లు చేయుచుండవలయు. ఇదియును బ్రతికొక ముఖ్యలంకారమై పదుగురి నాకర్షించును.

14. చచ్చుపుచ్చు వృత్తాంతములు (వ్రాయక, యుపయుక్తమైన వ్యాసములనే వ్రాయుచుండుట) — ఇది కష్టసాధ్యమైనపని. హంగులేనివారికి సాధ్యపడదు. కృషి, వాణిజ్యము, చేతిపనులు, విద్య, కవిత, వైద్యము, రాజకీయశృవచారము, శౌచము, దయ, శాంతిము, మొదలగు వానియొక్క లాభములను గూర్చియు, మతద్వేషము జారత్వము, అనైకమత్యము, శ్రోధము, అసూయ, డంబముగర్వము, అతిబాల్యనివాహముచేయుట, స్త్రీపునర్వివాహములు నల్పకుండుట మొదలగువానివలన వచ్చు నష్టకష్టములంగూర్చియు, నొక్కొకసంవత్సరములో వ్రాసిపది వ్రాయకుండ వ్రాయుచుండవలయు. అట్లు సంఘమునకు మేలునేయువ్రాతల విడిచి “అమృతకాలో నొకకోటి శ్వరునకున్న మేడ యాకాశమున కంటుచున్నది; మాగ్రామమండొక నభజరుపబడెను. ఆనాడు నూఱువూ సభనలంకరించిరి. చప్పట్లతో మీటింగు చక్కగాజరిగెను. పిమ్మట ఫలహారముల మెక్కిరి.” అనెమనంగతులతోడనే పత్రికలోని యర్థభాగముం బూరిందఁగదు. అట్టివి మన యాంధ్రభాషాపత్రికలలో నొకటి రెండుగలవు. ఇట్టివానికి విశేషవ్యాప్తి కలుగనేరదుగదా.

15. విద్యావ్యాప్తి: — పత్రికావ్యాపకత్వమున కిది ప్రాణంబని చెప్పఁదగు. “పెద్దయైనఁగాని పిచ్చికుదురదు. పిచ్చికుదిరినఁగాని పెండ్లి కాదు” అయిలోకోర్తి, విద్యావ్యాప్తికిని బ్రతికావ్యాప్తికిని సంబంధించును. మనయాం

ధులలోని స్త్రీపురుషసఖ్యలో నర్థభాగమైనను బ్రైమరీజ్ఞానము సంపాదించినచో, మనపత్రికలు పెంపొందఁగలవు. ఈవిషయమునిర్బంధించితపిద్యాకాసనమును మనగవర్స మెంటువా రంగీకరించిననే ఫలించును. అపుడుగాని మన దేశమందుఁ బత్రికావ్యాప్తి సంపూర్ణము కానేరదు.

16. పత్రికా వార్షికోత్సవము: — సంపాదకులు తన పత్రికావిషయమైన లాభనష్టములు మంచి చెడ్డలు జూఁధించి ప్రోత్సాహముచేయుటకు, నాంధ్రమహాజనులను రావించి యుక్తమైనచోట నొకటిరెండురోజు లేటటనభ చేసి, పత్రికోత్సవంబు నల్పవలయు. అట్లుచేసినచో జనులుకడు సంతసిల్లి పత్రికలఁ బెప్పించుకొనుటకుఁ దారట్లాడుదురు. ఇదిపత్రికలు వ్యాపించుటకు మంచి యుపాయమగును.

పైనఁజెప్పిన పదునాఱువిషయములలో, నేలోపములేకుండఁ బత్రిక నడుపఁబడెనేని నప్పత్రిక, పొడశకకాపరిపూర్ణమగు చంద్రబింబమువలె మహాజనుల మనంబులంగప్పియున్న మహాధృతాంధకారమును బటాశంపలుగా వించి వివేకము, సీతి, ఐకమత్యము, ధైర్యము మొదలగు దేశోద్ధారకగుణసన్యములం బెంచి, దిగంత విశ్రాంతకీర్తితో వెల్గొందును. ఇట్టివ్యాసముల వ్రాయుటకై యస్మదాచులకుం ప్రోత్సాహము కల్పించిన శ్రీమదాంధ్రపత్రికాధిపతిగారికి క్రిందిపంచరత్నములర్పించి యంతటితో విరమించుచున్నాఁడను.

1. శ్రీపదమైన ధైర్యమిడి * శస్త్రజవాదరణాబాసంగి, ని
గ్యాపకమైన కీర్తియున * వారిశతేజమునిచ్చి, నిత్యస
రూపము కాశ్యతాయువును * దూరపుమాపునొవంగి, శ్రేయదీక్ష
శ్రీపతి యాంధ్రపత్రికకు * శ్రేయములంగుక నెల్లకాలముకా.

2. అవివేకదిమిరంబు * వంతరింపఁగఁజేయ,

భాష్యత్రుదారమై * పరగునెద్ది

జనచిత్తకుడుదములో * వయ్యవవికసింపఁ,

బొచ్చకకానిధిఁ * బోలునెద్ది

పితిబోధనమణి * వ్రాతంబులనొసంగ,

నలఘురత్నాకరం * వైవచిది

వాణిజ్య కృష్యాది * వారాధకత్వమున,

బుల విరజల్లఁగ * ల్పలకయెద్ది

యదియేగా యాంధ్రప్రతి * యోగములు,
పుడతి శాస్త్రవేదానక * ముగిసంగి,
యాంధ్రదేశమందంతట * శలవనట్లు,
సోమశేఖరదేవాని * సోమశాత్ర.

పి. వివిధవిజ్ఞానముల * వేదములనుగనికా.
బలియించి బాలయ * వదయుధలము
వృద్ధిలోనున్న వై * చిత్రముగనినన్నుఁ
బలియించి వృద్ధులు * వదయుధలము
వరదేశ వరితల * పద్మకులముగనికా
వరితలు పలియించి * పదయుధలము
దేశచారిత్రం * స్థితిగన నిన్నుఁ
క్షీంచినవృద్ధులం * కుండుధలము
నూరకపోడు నీకందె * పేరు నీడు
సోమశేఖర నూరూర * సోమశంధ
యాంధ్రప్రతికారాజమా * యరయనాంధ్ర
గౌరవంబుంబయింపనీ * కళనగారి.

పి. శ్రుతులతో బాగవ * శ్రుతులతో బహుశబ్ద
గతులతో బావము * గతులతో బావ
శ్రుతులతో శుభకర * శ్రుతులతో బావకర
శ్రుతులతో లోకంబు * శ్రుతులతో
రుతులతో దనరత్న * రుతులతో
బలియించి రుతులతో బావము * శ్రుతులతో
శ్రుతులతో శుభకర * శ్రుతులతో బావ
బలియించి భువనముల * బావములతో
భారతీకాంత వసువున * బరగునాంధ్ర
ప్రతికారాజమాన * బలియించి
వరగ వలిమతార్థంబుల * బలియించి
యాంధ్రజనులార భువనలార * యోగ్యులార.

క. ఎన్నికలుగలగెట్టివన
గన్నవ నీయాంధ్రప్రతి * కను జడవనివో
నున్న యొక్కనము * గావన
నున్నన గొనుడయ్యె తెల్లు * మానవులారా.

తెలుగుదేశములో వ్యవసాయమభివృద్ధికి తగినమార్గములు.

మ.రా.శ్రీ, కొచ్చర్ల కొట వెంకటేశ్వరస్వామిగారిచే వ్రాయబడినది.

తెలుగుదేశములో వ్యవసాయ మభివృద్ధిగావలెననిన రయితులు పూర్వపుపద్ధతులు సమూలముగ విడనాకి నూతనమార్గము లవలంబించవలయును. రయితుడేమే దేశక్షేమమని నన్ని భాగ్యవంతులు, జమిందారులు మహారాజులు మొదలగువారు రయితులకు మంచిమార్గముల యందభిరుచిగలుగునట్లు పదేశములుచేసి, వలయునప్పుడు ఇతరులకిప్పు యుగములకువడ్డీస్వీకరించుదానికంటె తక్కువవడ్డీ అప్పలీయవలసియున్నది. రయితునకు భూమినియెల్లు సన్యముల కనుకూలముగ బాగుచేయవలయునో ఇప్పటికిని తెలియదు. పూర్వము అనేకసంవత్సరములనుంచి వాడుకచేయు నాగలినే ఇప్పటికిని ఉపయోగించుటచూడ బహువిచారమును కలుగజేయుచున్నది. ను

మాగు 500 సంవత్సరములనుంచి వేటిలోనయినను మార్పులుచెందినవిగాని నాగలిలో నేవిధమైన మార్పుకలుగలేదు. నాగలి మార్పుచెందకున్న భూమిని కావలసినట్లు ల శుభ్రపరచుటకు మంచిమార్గములు కానరాకున్నయవి. తక్కువ పరిమితముగల భూమిలో రయితుకు కావలసిన విధముగ గునుపము, పార మొదలగు చేతిసాధనములతో బాగుచేయుటకు పూనుకొనునేగాని యెక్కువపరిమితముగల భూమిలో చేతివనిముట్లతో పనిచేయుటకు సాహసించు. ఎక్కువపరిమితముగల భూమిలో చేతివనిముట్ల వలన పనినెరవేరదు. భూమిని యెప్పుడు లోతుగదున్నుటయే మంచిపద్ధతి. లోతుదుక్కివలన యనేకలాభములను రయితుపొందగలడు. భూగర్భములో తొమ్మిదంగుళ

ముల లోతునపురుగులు నివసించుటయేగాక అక్కడ గ్రుడ్లు పెట్టును. గ్రుడ్లు పెట్టినపురుగులు చచ్చిపోవును. కొన్ని మాత్రము జీవముగలిగియుండును. పంటకాలము నమీ పించునమయమునగాని, అంతకుపూర్వముగాని గ్రుడ్లన్నియు చితికి పురుగులగును. ఈపురుగులుచేయుహాని ఇంతతయని విరిగిండుటకలవిగాదు. ఇదిగాక ననన్యములకు హానికలుగజేయు చెడు మొక్కలయొక్క వేళ్లు భూగర్భములో సుమారు 10 అంగుళములవఱకు వ్యాపించును. తడి తగిలినతోడనే చెడు మొక్కలు చిగిర్చి ననన్యముల కాహారముగ నుపయోగించిన విలువగలిగిన ఎరువులను చెడు మొక్కలు తమపోవణ కుపయోగించుకొని, ననన్యములకు తగిన ఆహారము లేకుండజేయును. అందుచే ననన్యముపాడగుటకు హేతువు. కాబట్టి భూమిని చక్కగ దున్నుట అనగా 9 లేక 12 అంగుళముల లోతువఱకు దున్నుట మిక్కిలి ఆవసరమైనపని. ఇంతలోతుగ దున్నుటకు కట్టనాగలిగాక ఇనుపనాగలినే యుపయోగించవలసి యున్నది. ఇనుపనాగలిని ఎద్దులులాగలేవని, యెక్కువ ఖరీదుయుండునని తెలియని రయితులనుకొనుచున్నారు. అందుచే రయితులు ఇనుపనాగళ్ళను కొనుటకు జంకుచున్నారు. అనేక ఆంగ్లేయ వర్తకశాలలలో తక్కువ కిక్కురుగలిగినట్టి యు, పల్లెటూరి కమ్మరవానిచే అవసరమైనప్పుడు మరమ్మతు చేయించుకొనుట కనుకూలించునట్టియు ఇనుపనాగల్లు దొరకుచున్నవి. ఇనుపనాగళ్ళకుండు నాగలికట్టు భూమిలో లోభాగమునకు ప్రవేశించుట కనుకూలముగా నుండును. తెలుగుదేశపు రయితులుపయోగించు కట్టనాగలియొక్క కట్టు భూమిలో 3 అంగుళములకంటె యెక్కువ లోతునకు పోజాలకున్నది. ఇదిగాక కట్టనాగలి యొక్క మట్టివలక బల్లబరువుగా యుండుటచే భూమిని దున్నునప్పుడు మట్టి చానిపైభాగమునఁ బడి అంటుకొనుచున్నది. ఆవిధముగమట్టి వలకకు అంటుకొనిన మట్టివలన కట్టులోవలిభాగమునకు ప్రవేశించజాలకున్నయది. కట్టనాగలితో దున్నునప్పుడు నాగలియొక్క చేతిపిడిని తటచునదుముచుండవలయును. దున్నునప్పుడు నాగలి నదుముచుండుట మిక్కిలి ప్రయాస. కట్టనాగలితో దున్నుట

వలన భూమి చక్కగ కడపబడదు. ఇనుపనాగలికుండు మట్టివలక గుండ్రముగ నుండుటనుబట్టి దున్నునప్పుడు మట్టివలక పైబడుచున్న నిలిచి అంటుకొనక ప్రక్కబడుచుండును. భూభాగముయొక్క లోపలిభాగమును వెలువలకును, వెలువలభాగములోభాగమునకును పోవులాగున ఇనుపనాగలిచేయగలదు. ఇనుపనాగలికట్టు చక్కనిమొనగలిగి భూమియొక్క లోభాగమునకు చులకనగ ప్రవేశించును. భూగర్భములోయుండు చెడు మొక్కలవేళ్ళను నూడబెరిగి వెలువలభాగమునకు దెచ్చుటవలన చెడు మొక్కలు ఎండకుయెండి జచ్చిపోవును. వీటిని తిరుగ భూమిలో పూడ్చుటవలన మట్టిలోగలసిపోవుచున్నవి. చెడు మొక్కలు భూమిలో గలియుటవలన భూమినుండి అవిగ్రహించిన ఆహారము తిరుగ భూమిలోజేరుచున్నది. భూమియొక్క లోభాగము వెలువలకు వచ్చుటవలన గాలిపోసుకొని భూమిభాగుపడును. లోభాగముననుండు పురుగులగ్రుడ్లు పురుగులు పైభాగమునకువచ్చి ఎండవేడిమికి తాళజాలక నశించును. కొన్ని పురుగులను పక్షులు భక్షించుచున్నవి. కాబట్టి రయితునకు భూమిని చక్కగదున్నుట యొక పనిగావున తగినమంది ఇనుపనాగలిని గొనవలసియున్నది.

విత్తనములు:—సాధారణముగ విత్తనముల ని విత్తము జాగ్రత్త జేయు గింజలనుమండిస్థితిలోనుండుట, తగినజాగ్రత్త బుచ్చుకొనుట రయితునకు విధాయకమైనపని. ఒక్కచెడ్డవిత్తనమువలనతనపొలములో వేయబడిన చేనంతయు నాశనమవును రయితుతనపొలములో వండుమంచివిత్తనమునే ముందునంవత్సరమునకు జాగ్రత్తజెట్టుచుండును. రానురానువిత్తనములు బలహీనతజెందును. మంచివిత్తనములను ఇతరస్థలములనుండి తెప్పించి వేయటవలననన్యమనుకూలముగనుండిమంచిఫలితమునిచ్చును. విత్తనములలోజచ్చు, పగుళ్లు, పురుగులు మొదలగునవిలేకుండ జూచుట రయితునకు మిక్కిలివిధాయకమైనపని. మంచివిత్తనము లుపయోగించుటవలన పంటలభివృద్ధిపొందును.

మొక్కలను మార్చివేయుట:—రయితుయెప్పుడు తనభూమిలో ఒకనన్యమునేవేసి పంటజేయుటవలన భూ

మిబలహీనతచెందును. ఒకసన్యము భూమినుండి గ్రహించిన ఆహారమును తిరుగ భూమి కూడదీసుకొనలేక గ్రహపిభూమి బలహీనతచెందును. గనుక ఒకసారిభూమిలో లోతుగ చేరుచాటు మొక్కలను వేసినయెడల మలినంవత్సరముగాని రెండవవంటకుగాని భూమిపైభాగములోవేలుచాటు మొక్కలను వేయవలయును. ఈరీతిగ జేయుటవలన కొంతకాలము అడుగుభూమికిని, కొంతకాలముపై భూమికిని స్వస్థతగలిగి అదివలకు మొక్కలుగ్రహించిన ఆహారమును కూడదీసుకొనును. కాబట్టి మొక్కలను మార్చి వేయుటవలన పంటలధికము కాగలవు.

బీడుపరమట:—బీడుపరమటలో రెండువద్దతులున్నవి. చేనుకొనినతరువాత భూమిలో తడియుండగానే వెంపలి, పెనర, పులవ, జీలుగు మొదలగునవి భూమిలో జల్లి, మొక్కలయినతరువాత కొంతకాలమునకు పూవులూయుట కారంభించును. అప్పుడు యీమొక్కలను భూమిలోనకు దున్ని వేయవలయును. ఇదియొకవద్దతి. ఇక రెండవది భూమిలో యేమొక్కలనువేయక, భూమినిదున్నక పదలివేయుట మొనటిది పసిరకబీడు, రెండవది వట్టి బీడు. ఈరెండువద్దతుల వలన భూమిబాగుపడి పంటలు యెక్కువగును.

ఎరువులు:—మొక్కలు భూమినుండి గ్రహించిన ఆహారమును తిరుగ భూమికిలుగజేయుటకు ఎరువులేము ఖ్యమయినవి. ఎరువులుగానుపయోగించువస్తువులను నితరదేశములకు పంపకుండుటవలన విశేషరయితులుండు మనదేశము బాగుపడగలదు. చమురుగింజలయొక్క చమురునుదీసి చమురునే విదేశములకెగురుతి జేసిమిగిలినదియెరువులక్రిందనుపయోగించవలయును. ఎముకలను విదేశముల కంపబడకుండుటవలన హిందూదేశములోనుండు భూములు బాగుపడుననుట కంతమాత్రమును నందియములేదు. కావున యెరువనుకొనునట్టి ఏవస్తువయినను, ఏరీతిగానైనను విదేశములకు ఎగుమతి చేయకుండుటవలనను వాటినిమనభూముల కుపయోగించుట వలనను మనహిందూదేశ నిస్సరభూములన్నియు సారవంతములయి ఫలధిరకములగుటకు నందియములేదు.

పశువులపేడ, మూత్రము:—పశువులపేడను పిడకలనుజేయక యెరువుగ నుపయోగించుట రయితునకుమిక్కిలి విధాయకమైనవని. పశువులకొట్టములు ఏటవాలుగనుంచి చివరభాగమున గాలువత్రవ్వి యాకాలువచివర నొకగోయిత్రవ్వ ఆగోతిలో కాలువగుండ ప్రవహించుపశువులమూత్రము పడులాగుననొకకండనుపెట్టవలయును. అనుదినము కుండలో బడుమూత్రము, పేడ, చెత్త, వేరొకగోయిలో నిలవజేయవలయును. 15దినములకొకసారిగోతిలోనిలవజేసిన పేడమొదలగువాటిని తిరుగ వేయుదుండుట యొకవిధాయకమైనవని. తిరుగవేయనియెడల వేడి జనించి మొక్కలయాహారము పైకెగసిపోవును. ఈవిధముగ నిలవజేయబడినయెరువు పొలములోపరచి దున్నుటవలన మంచిఫలితము దీయవచ్చును. పిడకలుజేసి అమ్ముటవలన సన్యములకు పనికివచ్చు మంచివిలువ గలిగినయెరువు పాడయిపోవుదున్నది. పేడకుప్పలు వెలుపలనిలువజేయుటవలన ఎండకుఎండి వానకుదడిసి సన్యములకు పనికివచ్చు మూత్రలవణము పైకెగసిపోయి వట్టినిరర్థకపు యెరువగుచున్నది. ఇట్టినిరర్థకపు యెరువువలన భూములు చక్కగ ఫలించవు. కాబట్టి పశువులపేడను జాగ్రత్తచేయు విధములు నేర్చుకొని నిలవజేయుటవలన, పొలములలో ఉపయోగించుటవలన భూములు మంచిఫలితము నిచ్చుననుటకు నందియములేదు.

పశువృద్ధి:—పశువృద్ధినిమిత్తము తగినశ్రద్ధనుకొనవలసియున్నది. పశువులను చక్కగజూచినయెడల మనయెడల నవియెక్కువ ప్రేమగనబరచును. పశువులకు తగినమేకపైరులను రయితుచేయుట బహుముఖ్యము. హిందూదేశ వ్యవసాయమునకు పశువేముఖ్యమయినది గనుక రయితు పశువృద్ధినిమిత్తము మిక్కిలి పాటుపడవలసియున్నది. ఎద్దుదూడలను చివులపై చాటనీయకుండగదగినశ్రద్ధ తీసుకొనవలయును. ఎద్దుదూడలను సంవత్సరములోపలగాని, రెండుసంవత్సరములలోపలగాని పిచ్చలనుదీయించి వేయుటనుంచిది. పశువృద్ధినిమిత్తము ప్రతి గ్రామములోను మంచిజాతియెద్దులను జాగ్రత్తచెట్టుట రయితునకు విధాయకమైనవని. ఈరీతిగా జేయుటవలన

ఒలముగల ఎద్దుదూడలుపుట్టును. ఈదూడలు మంచిజాతిఎద్దులయి లోతుమక్కిచేయుట కనుకూలించును. వ్యవసాయాభివృద్ధికి మంచిజాతిఎద్దులే మూలాధారము.

అన్యోన్య ఋణనహాయనంఘములు:—రయితువీమిచేయుదు మన్నను ధనములేమిచేకుందుచున్నాడు. పల్లెటూరి మాహుకారులు పెట్టుబాధలవరిమితము. రయితులకు పెట్టుబళ్లుపెట్టి మాహుకారులు కుట్రలగుచున్నారు. ఇట్టిమాహుకారులు పెట్టుబాధలనుండి రయితులనుతొలగించవలెననిన అన్యోన్యఋణనహాయ నంఘములను ప్రతి

గ్రామములోను నెలకొల్పి రయితుచేతిలోని తక్కువపడ్డి ధనమువచ్చుమార్గము లాలోచించుటవలన మనహిందూదేశవ్యవసాయ మచిరకాలములోనే అభివృద్ధిపొందగలదు. ధనములేమిచే మంచిబతువులను, తగిననాగళ్ళను, యెరువులను కొనజాలకున్నారు. జమీందారులు మొదలగుభాగ్యవంతులు అన్యోన్య ఋణనహాయ నంఘములను నెలకొల్పి వాటినివృద్ధిచేయుటకు పూనినయెడల హిందూదేశవ్యవసాయ మభివృద్ధిపొందగలదు.

న త్ప థ ము.

మ.రా.క్రి. పి. సీతాపత్యు. పి. ఏ. గారచే వ్రాయబడినది.

శ్రీనచ్చిదానందస్వయాపుండ్రుగ నీశ్వరుని సృష్టియం లునేయుటకంటె మోక్షమున వేటొకటిగలదే? జగమునదలి భూతములలో బ్రాణులు త్రమములు. ప్రాణులం కుగర్తయు భర్తయు నగు నీశ్వరుండు లోకహితార్థమై దు బుద్ధిజీవులుమేలు. బుద్ధిజీవులయందు నరులుశ్రేష్ఠులు. చరించుచున్నవాడుగదా. అట్టగుటంజేసి మనుజుడొమనుజులందు విద్వాంసులు ముఖ్యులు. వారిలో బ్రహ్మకొక్కొక్కడుచు దానట్టివాడుగావుటకు యత్నింపవలయు. దీనికిసాధనములు నాలుగలవు. వానిపేరు లెఱింగినంతనే మున ననేకజన్మములెత్తి బహుకష్టములంది నానాటజ్ఞాన యొక్కఫలంబును గలుగనరదు. అనుష్ఠానంబునగాని యముదయింప సంసారము నిస్సారమనియు నిహలోకసుఖం విసిద్ధింపవు. అట్లుగాని నాడాతెలివి నీటవ్రాసినవ్రాత నుబుల్లు నీటిబుగ్గలనియు భావింపజొచ్చు. ఆతెలివి. పుట్టి ముక్కు. ఒక్కపెట్టచన్నింటి దుదముట్ట సాధింపరాకున్న నతోడన వాడు బ్రహ్మముంగాంచగోరి నత్పథంబున ను గొంతగొంతగనైన సాధింపబూనుటమేలు.

నడవ మొదలిడవలయు. ఈమార్గమున జరించువారలె ఈసాధనములలో మొదటిది వివేకము. ఒక్కొక్క నుమ్ము లోకోపకారార్థమై దమదేహంబుల ధనంబులధా విషయమునందును వివేకముతో వర్తింపవలయు. సమస్త రవోయువారు. ఎద్దియోసొక్క తెరువున దమపొట్టవోసికొ ధనములు ప్రాధవంబును నీదేహపాతముతోడనెఱించు. ని వేటొండుదలంపక నూతికప్పవిధంబున బ్రతుకువారె కాన నివి యెల్ల నశాశ్వతములు. ప్రలయకాలమందును దఱున్నను దేశమునకు వన్నెయు వాసియు న్నెల్లబ్బు గంధసింహుడనివానిం గోరుటయే వివేకము. ఇట్టితెలివియే. మనదేశపువారు మోక్షమార్గమున ముసిగిడి మూల గూ గదా జ్ఞానికి వజ్రానికింగల తాతయ్యము. నరునేవివేకము. గర్హింపరా వాడెవ్వడైననేమి? ఏదేశస్థుడైననేమి? ఏమత.

H. H. Maharaja Biraj Maharaja Prithwi Veer.
Vikrambali, Maharaja of Nepal.

హిందూ మతమున నేమాళమహారాజు. పుట్టి పేర విక్రమపా.

H. E. Maharaja Sir Chandra Samsher Jung Bahadur
Prime Minister of Nepal.

నేమాళదేశ మంత్రి. చంద్ర శంకరు జంగు బహదూరు.

. H. H. Nizamul Mulk Mir Osman Ali Khan Bahadur.
Nizam of Hyderabad.

శ్రీ. నిజాముల్ ముల్క్ మిర్ అస్మాన్ ఆలి
ఖాన్ బహదూర్ నిజాము.

H. H. Maharaja Sir Krishnaraj Yachendra Wodeyar.
Maharaja of Mysore.

హైదరాబాదు మహారాజు. మహారాజా సర్ క్రిష్ణారాజు
యచంద్ర వోడేయర్.

H. H. Maharaja Sir Sayaji Rao Gaikwar Bahadur.
Maharaja of Baroda.

బరోడా మహారాజు.
మహారాజా సర్ సాయజీరావు గాయకవాడు బహదూర్.

II. II Maharaja Sir P.
Maharaja of Jammu & Ka.

కాశ్మీర మహారాజు, సర్ ప్రతాప సింహ బహదూర్.

H. H. Maharajadhiraj Rajeswar Maharaja Sir Fateh Sing
Bahadur, Maharana of Udaipur.

ఉడయపురము మహారాజు, మహారాజా సర్ ఫతేసింగు
బహదూరు.

ఘోషై ననేమి? వాడువరమే శ్వరేచ్ఛానునర్తియై లోకం
బునకు మేలుగూర్చుకొనెను. వాడె గర్తవ్యంబునెఱిం
గినవాడు. తక్కుటివారు మిక్కుటంబగు నజ్ఞానాంధకార
మున మునిగి భేదబుద్ధితో స్వార్థపరులై వర్తింతురు. మ
ఱియు ధర్మమిడిమినియు నధర్మమిట్టిదనియు నిజానిజం
బు లివ్వియనియు నెఱుంగనగు. పరోపకార ధర్మస్వరూ
పము చక్కగఁ దెలిసికొనవలయును. దేహంబులకంటె
దావేఱని యెఱింగి వానికిఁ లోబడక వర్తింపవలయు.
వానియిచ్చవచ్చినటుల వానింజోనివ్వరాదు. ధర్మంబు
నడపఁగోరినపుడు దేహములు వశవర్తినులుగాక విమర్శ
ములఁ ద్రొక్కించు. మనకు దేహములు మూడుగలవుగ
దా. వానిలో స్థూలదేహము కానంతవనిసోకిన నుహ్వాని
చఱిలంబడు. చెప్పినమాటవిననొల్లదు. తిండికిరాళ్ళబండి.
పనికి మీయదృష్టమునుమా. అది తనకింపగునటుల సోకు
రితనంబునఁ బ్రోద్దువుచ్చఁజూచు. ఈదేహమును నరుడు
స్నానసానాదులచేఁ బరిశుద్ధముగనుంచుకొని మట్టుమీర
కుండఁజూచుకొనవలయు. ఆపశ్చరీరము కామక్రోధముల
కుఁ బుట్టినిల్లు. అదిచూచినవానినెల్లఁగోరుచు నవి దొర
కకున్న లోలోన నుడుకుచు చెప్పరానినంకటములు చెచ్చి
పెట్టు. పలుదెఱంగులగు పేరాసలు చొమ్మిచేయఁ గర్త
వ్యంబు నెఱుంగుట దుర్లభము. తేజశ్చరీర మహంకార
మున కునికివట్టు. సమాధియందును దానిభేదబుద్ధి యుది
మానదు. అదియెల్లపుడు స్వార్థమునే యభిలషించు. పు
ణ్యసాపములయందు న్యూనాధిక్యంబులులేవు. ఒక్క
కార్యమునకంటె వేఱొకకార్యము పుణ్యమున సధికమను
తలంపు ప్రమాదమునుమ్ము. పున్నెముఁగోరినవాడు లో
కమ్ములు కలగుండువడినను నెనుదీయక ధర్మమాచరింప
వలయు. తప్పలలోఁ బెద్దపనియుఁ జెన్నపనియులేవు. స్వ
ల్పకార్యములందును ధర్మము తప్పకనడవవలయు. లోకో
పకారములగు కార్యములను జాగరూకతతో విమర్శించి

మఱిచేయవలయు. జ్ఞానము సంపాదించునడఁ దృప్తిజెంద
రాదు. ఎన్ని పాపైఁ బడి జ్ఞానమును సంపాది పవలయు.
ధర్మమర్మము నెఱింగి త్రిరణశుద్ధిగ యథార్థమ్ము నేనడ
పవలయు. "యాపశ్యతి ససామ్రాతే యామ్రాతే సా
నపశ్యతి" యనుపురాణవచనంబును బుద్ధినిలిపి తెలిసి
తెలియక పరులమీద నిందమోపరాదు. మాటలాడున
ప్పుడు లేనిపోనివి కలిపిచెప్పటనరికాదు. పరులదోషంబు
లెన్నుట నజ్ఞనునకుఁగాని వాచి. సర్వభూతంబుల యిందీశ్వ
శ్వరుడున్నవాడనిభావించి వానికి నెవ్విధంబునను గీడు
వాటిల్లకుండ వర్తించుటయే శ్లాఘనీయము. సత్పురుషు
డు తనశక్తికొలది యితరులకు మేలుగూర్చు.

రెండవసాధనము నిష్కామత్వము. అనేకులకుఁ గోరి
కల దిగనాడుటయన్న గుండెఘట్టుమను. అనితేకున్నవా
రు భూమిమీద నిల్వనేరరు. ఇట్టివారు సామరులునుమా.
వివేకియగువానికి నిహలోకపదార్థములు గంధర్వనగరంబు
లు. వానికి గామమననక్కడిది? లోకంబునఁ గొండలు
నర్మలోకనుఖంబులఁ గోరి యిహలోకసౌఖ్యముల విడనా
డుదురు. అదియును గామమేగదా. లోకహితార్థమైచరిం
చుట నెరిగ నన్నియు బంధహేతువులగు. అట్లగుటంజేసి
కోరికలెవ్వియుం గొఱగావు. ఇంతియెగాదు. ఉపకారమొ
కనిజేసి దానిఫలముంజూడఁగోరుటయుఁ దగదు. స్వధ
ర్మమాచరించుటయే ప్రయోజనంబుగఁ గార్యముల నడ
పవలయు. అనిమాదిసిద్ధులఁగోరుటయుఁ దగదు. ఎరులు
తన్నుఁబొగడిననేమి? నిందించిననేమి? ఈనిందాస్తుతుల
నభిలషించి వర్తింపరాదు. కొండలు పనుయానమనుంబు
లెఱుంగక పదరుచుండురు. అదికానిపనియుమ్ము. పలుక
కుండుటయేమేలు. పలుకవలసినచో నత్యమును హితము
ను బలుకవలయు. వీధితిన్నెపైఁ గూర్చుండి "లోకాభి
రామ" మని యిరుగుపొరుగువారిదోషంబుల గణించుట
కంటె దుర్లభము నేఱులేదు. అమాటలు లోకభూతుకం

గ. విను లోభము నజ్ఞానం, బును సద్వక్ ఫలప్రదములు " పుట్టును లోభం

బున నజ్ఞానము గావుక, జననాయక లోభముడుగు " సౌఖ్యములొందున్.

భా. కాం.

బులగుఁ గాని యభిరామంబులుగావు. నజ్జనుడట్టిమాటలఁ జెవియొగ్గిననుడు. మానమే పరలోకమునకు నిచ్చెన. దాని సాధించుటకు భగీరథప్రయత్నమువలయు. కొందఱు తమకార్యంబుల నట్లేటవిడిచి పరులను దిద్దఁబూనుదురు. మాటసాగినచో మెల్లమెల్లన హితవాక్యముల నితరులకు నన్యార్థముఁజూపవలయుఁగాని యకాండలాండవము నల్పుట నీతికాదు. ఇవియెల్ల సత్పథంబునఁ జరించువానిఁ సంక్లిష్టసుమ్ము.

మూఁడవసాధనము నద్వర్తనము. దీనికి మొదల మనోనిగ్రహమువలయు. మనస్సు సార్వకాలమును నిశ్చలముగ నుండకపోయెనేని నేకార్యమును సాధింపనలవి కాదు. కోపంబుదేహంబునకుఁ దాపంబుఁజెచ్చు. కోపముడఁగి మనసు నిశ్చలముగనున్న ధైర్యముగలుగు. దానిచేఁ గష్టములెల్ల చాటవచ్చు. సంపదల రాకపోకలకును బంధుజనుల సంయోగ వియోగంబులకును గడలకుండుటయే మనోనిగ్రహము. ఇవియన్నియుఁ బూర్వకర్మవశంబులని నంతనంబుననుండుటయే వివేకము. గడచివుదానిఁ వగచిననేమి ఫలంబు? స్వధర్మంబును నేర్చునడవుము. కష్టములునుట్టికొనినచో మిన్నుపైబడ్డరీతిఁ గ్రుంగుట నరికాదు. దిగులంది దిగుచెమటలు కార్చిన దుఃఖమంతకంతకు హెచ్చుఁగాని తగ్గదు. నలుగడలకు మనంబుఁ బరువిడకయుండ స్వవశంబుచేసి కొనవలయు. ఎప్పుడుఁగాని దాని నిర్వాప్తిపారంబుగ విడువరాదు. నద్విషయంబుల నిరంతరము ధ్యానించుటమేలు. పలువాత మేల్కొంది లోకమెల్ల సుఖంబుననుండుఁ గావుతమనితలంపవలయు. గర్విం చితిరుగరాదు. తెలివిలేమియే సుమ్ము గర్వమునకుఁగన్న తల్లి. తనతలఁదన్ను పారెండఱు మున్నుండిరి. ఇప్పుడు నున్నవారు. ఈశ్వరుండొక్కరుండఁ గొప్పవాడు. తాఁజేసిన కృత్యంబులెల్ల వానివనులని తలంపవలయు.

సమస్తకార్యముల మిగులజతనంబున నడపుటయే యార్యజననమృతము. అన్ని వసులకుఁ దామున్నుగఁజోవలయు. స్వధర్మంబునడవుట యుండెట్లు వర్తింపవలయుగాని యితరులపనులకుఁ బిలువని పేరంటమేగరాదు. తన పనిఁదాఁజక్కఁగఁ దీర్చినజాలదే? అనేకులకితరులపనులలోఁ దామునేలుపెట్టకున్న నిద్రపట్టదు. సత్పథంబున నడచువానికివి తగవు. అన్ని వసులును చిన్నవనక పెద్దవనక తూచాతప్పకయుండ నీశ్వరార్పణబుద్ధితోఁజరుపుట నజ్జనునకు లక్షణము. ఇతరులదోషముల నహింస వలయు. ఇతరమతస్థులఁ దూలనాడరాదు. ప్రపంచమందలి యన్ని మతంబులును బరమేశ్వరుం జేర్చుమార్గములు. తమమతంబును దమయాచారంబులును శ్రేష్ఠములని భావింపరాదు. సర్వమతంబుల సమబుద్ధితోఁజూడవలయు. మామతంబేమేలనియు మాయాచారములె నదాచారములనియు, మేమెగదా యాభిజాతుల్యమనియు దురభిమానమున విట్టపిగువాదు నెట్టివారు. విద్వాంసుఁడు కష్టముల సంతోషముతోనోర్పు. అవికర్మవశంబులని భావించు. దైవమెద్దిచూపిన నది తనకుఁ బ్రసాదమని సగుమొగంబుతోఁ గైకొను. తనకు మిగులఁగూర్చుచుట్టంబులు పోయినను వగవఁడు. విహ్వలంపఁడు. సార్వకాలంబును సంతనముతోవర్తించు. వాడు స్వార్థపరత్వముమాని లోకహితంబె కూర్చనమకట్టు. తనజేపబలంబును బుద్ధిబలంబును. దాచికొనక శ్రద్ధతో నొక్కొక్కకార్యమును నిర్వహించు. ఇహలోక తుచ్ఛసుఖంబులెవ్వియు వానికి రుచింపవు. ఎట్టికష్టములువచ్చినను వాడు పట్టువడలక నన్యార్థమున నడచు. ఈయసిధారావ్రతము నెన్నిధంబుననైన సాధించును.

అంధ్రప్రత్తికః—వాణిజ్యము, వ్యాపారము, పరిశ్రమలు, రాజ్యాంగ విషయములను గురించి ముఖ్యకైలిని వ్రాయఁబడిన వ్యాసములను, శ్రీశ్రీపటములను శ్రీశ్రీవారము గలిగియుండును. చందా రం ౧-కి ౨-రం. తూత్రము. కంఠకర్పరాదికంఠకరహా ద. ౩-౦-౦.

ఇంతకు నేర్చువానికీ దనయందును గురునియందు ను విశ్వాసంబు తనంతనజనించు. మనమీశ్వరాంశము లగుటండేసి మనకెద్దియులోకమున వసాధ్యముగాదు. ఇట్టి నమ్మిక పొడముదనుక మనకెవ్వరుతోడ్పడినను ఫలంబు లేదు. గొప్పకార్యముల సాధించినవారలెల్ల మనవలె మ నువ్వులుగారె. వారిచేనైనది మనమేల సాధింపఁజాలము. ఇట్టియుత్సాహంబులేని పిటికండవారు లోకమున నేమి చేయఁగలరు.

సర్వభూతదయ నాల్గవసాధనము. ఇదిసాధనము లన్నింటిలో ముఖ్యమైనది. దయలేనివాని చదువులేల? శీలంబులేల? “దయయు నత్వంబులోను గాఢలవఁడని కలుగనేటికీ దల్లులకడుపుచేటు.” ఈసాధనమును ముముక్షుత్వమని మనవారందుదు. ముముక్షుత్వమనఁ దాను మాత్రము సంసార బంధమునుండి తెలువడుటగాదు. అదిమేలుగాదు. దయాన్వయావుండగు సీత్యరునివలె లోక హితార్థముగఁ జరించుటయే మోక్షము. ప్రాణులకు నెవ్వీ ధంబునను గీడుసేయకుండుటయు నమయ మబ్బినపుడెల్ల వానికి నహాయముచేయుటయు దయనాఁబడు. పరులతో యములెన్నుట, క్రూర్యము, తామసశ్రద్ధ యనునవి పా తకంబులలో నెల్లఁ గడుపెద్దవి. ఇతరులతోయంబుల గణిం పరాదు. ఒక్కొక్కపదార్థమునందును సుగుణంబులును దు ర్గుణంబులునుగలవు. దుర్గుణములఁ దలంచుట పాపమున కు సంచకరమిచ్చుట. దానిచే దుష్టభావబింబములు లోక మెల్లఁజాట్టుకొన్న. మనమెవ్వరియందు దుర్గుణమారోపిం తుమో వానికి నాగుణంబెప్పుట్టు. ఇంతియేగాదు. లోకమం

దాపార్త నలుగురినోట నాని నానాటఁబలిసి తిగలుసాగు. దీవికంటె దుర్గుణమొక్కటిగలదే? కాన నత్పురుషుఁడు పరులతోయముల నొక్కరుచెప్పినను వివాదు వివసను మఱలవానిం దలంపరాదు. క్రూర్యమన్ని తెఱంగులఁ గీడు తెచ్చు. తెలిసి జీవులయెడఁగ్రూర్యముఁజూపువారు రక్క నులునుమ్ము. జంతుహింసకు నజ్ఞుఁడు చొరఁడు. పోలేర మ్మకని పోతులరాజునకని మేడల దున్నల బలిపెట్టుటదో యము. ఉబుసుపోకల వేటాడి జంతువులఁజంపుదురు. పిల్లిఁ తెల్లాలమయ్య నెలుకకుఁ బ్రాణనంకటము. నిష్ఠురపలుకు లిచేఁ బరులహింసించుటయుఁ దగదు. తెలిసి తెలియకయు నట్టిమాటలు నోరజారకుండఁజూచుకొనవలయు. పైరులకుఁ బొలిసేయకున్నఁ బండదనుట మూఢత్వము. శ్రొత్తముం ద్లకుఁ గోళ్ళనుజంపుటలోనగు దురాచారము లనేకములు మనదేశముననున్నవి.

ఇవి యెల్లదయాగుణంబునకుఁ బ్రత్యక్షశత్రువులు. నత్పురుషుడు వీనినెల్ల దూరముగఁ ద్రోయవలయు. పు ణ్యదేశంబగు సీభారతదేశమునఁ గూటిబీదలై వివ్యాగం ధములేకపశుప్రాయులగువారెండఱులేరు. వారుసెప్పరా నివారఁట. అర్జునార ఇతనైన మీరువారింకడకంటఁజూ డరాదె. మాటలుమాయమ్మ చేయినవతమ్మగాక వారికిఁ జేయిచ్చి వారింగాపాడుట కర్తవ్యము. అట్లుగాదేని మ నవారి “నీటగువల్లె నాటు నభనిల్చెడు తీవియుఁ బ్రాతమా టలం! బాటవమొప్పుఁ జెప్పుటలుపాండితియు! వృథ గాదెమిత్రమా.”

చ. తలకఁగ యుండుకంటె దగఁ బలుకుటకులు వినుండు వత్సమం! బలుకుట ధర్మమార్గమునఁ బలుకుట పోషకప్రియంబుగాఁ

బలుకుట యోగి నెక్కుడగుభంగులు వీని నెఱింగి యుండుమై! బలుకక నాల్గుచందములఁబలుకఁగమిత్తర వానిదేవతర. భా.కాం

ఆంధ్ర రాష్ట్రము.

ఆంగ్లేయపరిపాలనము రామరాజ్యమువలెను ధర్మ పాలనము కరణిని జగజ్జనానురంజకముగ నొప్పించును. ఆంగ్లేయుల ధర్మానురక్తి, కార్యనిర్వహణ దక్షత్వము, సాహసధైర్యములు, శాంతస్వభావము, వ్యవసాయ పరాయణత్వము మొదలగు నద్గుణములు వారిపాలనా ప్రశస్తికి గారణములు. ఏమహాదర్శన మధ్యమునందైనను నేవర్వత ప్రాంతమునందైనను నేయెడారి నడుమనైనను నాంగ్లేయ పాఠాంతము నిర్భయత్వము నుపపాదించుచున్నది. బ్రిటిషుపౌరనామము గౌరవమునకు భావము. బ్రిటిషు సామ్రాజ్యవానులైన హైందవులును గాలక్రమమున సీసంపూర్ణ గౌరవమును బొందగలమని యుత్సాహపూరితులైయున్నారు. ఆంగ్లేయులపాలనము ధర్మపరిపాలనమనుట నిర్వివాదాంశము. పాలనము కాలానుగుణ్యముగ సంస్కరింపఁబడుచున్నది. జనులేక కంఠముగఁ దమసాధక బాధకములనుఁ బాలకులకు నివేదించినపుడు వంగవిభజనవంటి స్థిరీకృతవ్యవస్థ నయితము పరిహరింపఁబడినది. ఆంగ్లేయపరిపాలనము ధర్మాయత్తమైనను హిందూదేశరాష్ట్రనిర్మాణ ముచితరీతినిఁ జేయబడినదనుటకు వీలులేదు. సంధివలననా విజయమువలననా దేశము లభించినపుడు వీలునుఁబట్టిదేశ మేదోయొకప్రాంతమునకుఁ జేర్చఁబడినది. ఈచేర్పులో జాతిభేదముగాని భాషావిశేషముగాని భూభాగసంబంధముగాని పాటింపబడలేదు. మగధదేశమును సుత్కలదేశమును వంగదేశములోఁ జేర్చుట దీని ముఖ్యనిదర్శనము. దూరస్థమైన వంగదేశ విషయమునువదిలి సమీపస్థమైన చెన్నపురిరాష్ట్ర నిర్మాణము విచారయోగ్యముగా నున్నది.

చెన్నపురిరాష్ట్రములో నాలుగైదుభాషలు వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. ఉత్తరమున గంజాము మండలములో సుత్కలరాష్ట్రభాషలు వ్యవహరింపఁబడుచున్నవి. అమంజలములో సీయభయభాషలును వృద్ధినిఁజెందకు

న్నవి. ద్వైధీభాషమువలన నుభయభాషా పోషకులును నగుదుగనున్నారు. కన్నడభాష మూడురాష్ట్రములలో ముప్పతిప్పలు పడుచున్నది. బొంబయి కన్నడము మహారాష్ట్ర గోవాని భాషామిళితముగానున్నది. మైసూరు కన్నడము శుద్ధకన్నడముగా నెంచఁబడుచున్నది. చెన్నపురిరాష్ట్రములోని కన్నడ ముభయరాష్ట్ర కన్నడములను ననుగమించుచున్నది. కన్నడులును నాంధ్రులవలె వెనుకనుఁబడియున్నారు. కాని మైసూరు రాజ్యములో రాజపోషణమువలనఁ గన్నడభాష యభివృద్ధినిఁ జెందుచున్నది. మలయాళులు నయితము రాజపోషణమువలనను స్వయంసహాయమువలనను సభివృద్ధిఁ జెందుచున్నారు. మిగిలిన ద్రవిడాంధ్రజాతులలో ద్రావిడులప్రభ హెచ్చుగనున్నది. ద్రవిడదేశమునందెకాక నాంధ్రదేశమునందును వారియధికారము వ్యాపించుచున్నది. ఉన్నతోద్యోగములన్నియును ద్రావిడుల హస్తగతములుగ నున్నవి. రాజకీయవ్యవహారములందు నయిత మధికతరప్రవేశము ద్రావిడులకుఁగలదు. ఇక నాంధ్రులస్థితి విచారణీయము.

నేడయుగములో నైతరేయ బ్రాహ్మణకాలమున ననగా నిప్పటికి మూడువేలెండ్లకుఁబూర్వ మాంధ్రులు వింధ్యాద్రికి దక్షిణముననుండెడి యనాగరికజాతివారుగఁ జేర్చొనఁబడిరి. అంధ్రులు మృగయాశేపులుగ మనువు చేనిరూపింపఁబడిరి. 2200 సంవత్సరములకుఁ బూర్వము గ్రీకు దేశ చరిత్రకారుడగు మెగస్తనీసుచే నాంధ్రసామ్రాజ్యము ప్రబలసామ్రాజ్యముగ నిర్దేశింపఁబడినది. చంద్రగుప్త మౌర్యునికాలములో నాంధ్రులు శ్రీకాకుళమును రాజధానిగఁగలిగి కృష్ణా గోదావరీనదులకు నడుమనున్న దేశమున కేలికలుగనుండిరి. అశోకవర్ధనుని కాలములో బౌద్ధధర్మ మాంధ్రదేశమునందు నయితము వ్యాపింపఁ జేసినటులు వానిశాసనములు చెలువుచున్నవి. పిమ్మట నాంధ్రరాజులు స్వతంత్రులై క్రీ. త. 236వరకాంధ్రదేశము నవిధిన్నముగ నేలిరి. ఈరాజులలో నేడవవాడగు

హాలునికాలమునందు బృహత్కథపై కాచిభాషలో రచించబడినది. ఆంధ్రీసామ్రాజ్యము 456 వత్సరములువర్ధిల్లి 2866లో సంతరించినది. నాలుగైదుశతాబ్దములలో నాంధ్రీదేశము పల్లవులచే బాలింపబడుచు వెంగిపురము ముఖ్యపట్టణముగ నుండెను. అపుడాంధ్రీదేశము దక్షిణమునఁ గాంచీనగరమువరకు వ్యాప్తినిగాంచెను. చాళుక్యులం పిమ్మట నయిదుశతాబ్దములవర కాంధ్రీదేశము నకుఁ బాలకులై రాజుపహేంద్రవరమును రాజధానిగఁ జేసిరి. శూరాశ్రేణరుడఁగు హర్ష వర్ధనుడు దనజయభేరిని నుత్తరహిందూస్థానము నందంతటను మ్రోగింపఁజేసిచు గాని 120లో నాంధ్రదేశపరిపాలకుడగు రెండవ పులకేశినుని జయింపలేక మరలిపోయెను. పండ్లండవ శతాబ్దాంతమునఁ చాళుక్యరాజ్యము వినాశమునొందెను. పదుమూడు పదునాలుగు శతాబ్దములలోఁ ద్రిలింగదేశస్థమైన నోరుగల్లు కాకతీయ రాజులకు రాజధానిగ నుండుటండేసి యాంధ్రుల విజృంభణమునకుఁ గొంతయవకాశ మేర్పడినది. 1565లో విజయనగర సామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్నముగా నంతవర కాంధ్రీలు గొంతపోషణమునఁ గలిగియుండిరి. ఆంధ్రీదేశములో మహమ్మదీయ రాజ్యస్థాపనతో నాంధ్రీదేశరాజుల బలమంతరించినది. ప్రాగ్వాణిజ్య వర్తకసంఘమువారు పూర్వతీరస్థ వర్తకశాలలను మొదట నాంధ్రీదేశములో శుభిలీపట్నము నిజాముపట్నములలో స్థాపించిరి. ఇప్పటికి నూటయేబది యేండ్లనుండియు నాంధ్రీదేశమును నితర భరతఖండ భాగములవలె సంతరాయములులేక నభివృద్ధినిఁ జెందుచున్నది. “చరిత్రలేనిదేశము శుభప్రదము” అనియొక చరిత్రకారుడు నుడివియున్నాడు. ఆంధ్రీదేశములో సంపూర్ణ శాంతి స్థాపింపబడినది. దేశవిప్లవకరములగు దురాక్రమణముల కడములేక దేశము బ్రిటిషుపరిపాలకులచేఁ రక్షింపబడుచున్నది. బ్రిటిషు పరిపాలకులచే గల్పింపబడిన నీటికాలువలు మూలమూలలవ్యాపించి సస్యములు బాగుగ ఫలించుచున్నవి. దేశము ధనభాగ్యసమృద్ధినిఁ గలిగియున్నది. ప్రజలు సుఖములఁ బడయుచున్నారు. నశలవిధముల నాంధ్రీదేశము బ్రిటిషుపరిపాలనముక్రింద నభివృద్ధినిఁ జెందుచున్నది.

కాని తెలుగుదేశము చెన్నపురిరాష్ట్రములోని మిగిలినభాగములవలె నభివృద్ధినిఁ జెందుచున్నటులు తోచదు. దీని ముఖ్యకారణమాంధ్రీదేశ మధ్యస్థముగు ముఖ్యపట్టణము లేకుండుటయైయున్నది. చెన్నపురిరాష్ట్రమునకు మద్రాసు రాజధానిగ నున్నది. ఇదిఆంధ్రీదేశమునకు దక్షిణసరిహద్దుగ నున్నది. తూర్పుతీరపు రైలుమార్గ మేర్పడకఁబూర్వ మాంధ్రీలక్షీనగరము దుర్గమముగ నుండెను. ద్రవిడులది సమీపస్థముగ నుండెను. మొదటినుండియును రాజధానిలో ద్రావిడులప్రాముఖ్యత హెచ్చుగను నాంధ్రులప్రాముఖ్యత తక్కువగను నుండెను. ఉన్నతోద్యోగములన్నియును ద్రవిడులకు లభించుచుండెను. రివిన్యూబోర్డులలోను నున్నతన్యాయసభలోను సరవవారిక పెద్దపనులీయఁబడుచుండెను. పెద్దపనులందెకాక చిన్నపనులందు నయితము తెలుగువారరవవారిపోటికిఁ దాళబాలకున్నారు. చెన్నపురిలోఁ బ్రచురింపబడు వార్తాపత్రిక లాంధ్రేతరులచేఁ బ్రచురింపబడుచున్నవి. అపత్రికా సంపాదకులు వారివారి స్వత్వములను రక్షించుటకై ప్రయత్నించుట సహజము. వాణిజ్యవ్యాప్తికై నను నాంధ్రదేశములో ననువగు నావాశ్రయ మేర్పడియుండలేదు. విద్యావ్యాపనము చెన్నపురిరాష్ట్రములోనిదక్షిణ భాగమందున్నటులు ఉత్తరభాగమునందులేదు. ఆంధ్రీభాషయందలి వతనార్హగ్రంథములను నిర్ణయించుటలో నయితమాంధ్రీభాష నెరుగని ద్రావిడులు ప్రామాణికులుగ నున్నారు.

ఈస్థితి మూలకారణ మాంధ్రీదేశములో ముఖ్యపట్టణ మొకటి లేకుండుటయును రాష్ట్రీయపట్టణ మాంధ్రీదేశమునకు దూరస్థముగ నుండుటయునుగాఁ దోచుచున్నది. 1901 సంవత్సరపు జనాభాలెక్కలప్రకార మాంధ్రీలజనసంఖ్య యీక్రింద వివరింపబడినది.

చెన్నపురిరాష్ట్రము	1,42,76,509
నిజాము రాష్ట్రము	51,48,802
మైసూరు రాష్ట్రము	8,85,046
మధ్యపరగణాలు	1,29,287
మిగిలిన స్థలములు	8,07,728

2,06,96,872

1911వ సంవత్సర గణనప్రకార మాంధ్రుల సంఖ్య రమారమి 2,50,00,000 అయియుండును. కాలక్రమము న వారసంఖ్యయొక్కను పభివృద్ధినిఁజెందుట కవకాశము గలదు. 1903-04 సంవత్సరములలో చెన్నపురి రాష్ట్రములో రూ. 6,06,00,000 భూమినిస్తువన్నులైనది. ఆముత్తములో నాంధ్రమండలములనుండి రూ. 8,50,00,000 లు వన్నులైనది. ఈముత్తము సగముకన్న సధికముగనున్నది. చెన్నపురిరాష్ట్ర విస్తీర్ణము 1,41,705 చతురపుమైళ్ళు. దానిలో తెలుగుమండలములవిస్తీర్ణము 91,516. తెలుగునాడు రమారమి రెండువంతుల విస్తీర్ణమును గలిగియున్నది. ప్రజాబాహుళ్యమైనకొలది రాష్ట్రములు విభజింపబడుటయును నవీనరాష్ట్రములు నిర్మింపబడుటయును సహజము. తరుణమానన్నమైనపుడు చెన్నపురి రాష్ట్రములోని యాంధ్రమండలంబులు ప్రత్యేకరాష్ట్రముగ నేర్పాటుచేయుట ముఖ్యమని తోచుచున్నది. ఈ రాష్ట్రనిర్మాణమువలన నాంధ్రదేశములో నొకముఖ్యపట్టణ మేర్పడఁగలదు. అదిభామాభివృద్ధికిని దేశాభివృద్ధికిని వాణిజ్యాభివృద్ధికిని నిలయుముగాఁగలదు. టీక్షణస్పర్శవలన నింతవరకాంధ్రులు వెనుకబడుటకు గల కారణమంతరించగలదు. ప్రస్తుతము ప్రత్యేకరాష్ట్రనిర్మాణ మనంభవముగా నెంచబడిన పంగరాష్ట్రములోని డక్కానగరమునందువలె సంవత్సరమునకు మూడునాలుగుమాసములు చెన్నపురి రాష్ట్రపాలకు లాంధ్రదేశములో నివసించుటయైన సుచితముగనుండును. సంవత్సరము నొడంతటను సమశీతోష్ణముగల వాతైరిందుకుఁ దగియున్నది. విశాఖపట్టణము దగ్గర ననేకసంవత్సరములుగ నాలోచనలోనున్న నావాశ్రయము నిర్మించుట కవకాశమేర్పడి వాణిజ్యాభివృద్ధియునుఁ గాఁగలదు.

జాతీయైకత్వమును సభిలపించు నీకాలములో ప్రత్యేక జాతీయరాష్ట్రనిర్మాణము హానికరమని కొందరవచ్చును. కాని ఈయూహలో సత్యములేదు. ఒక రాష్ట్రవాసుల యభివృద్ధి వేరొకరాష్ట్రవాసులకు హానికరముగానేరదు. సకలరాష్ట్రవాసుల సౌఖ్యము సామ్రాజ్యబలమునకు హేతువు. బలవంతులతో బలహీనులచేరిక హానికరము. అయాప్యత్తములో బలహీనులు బలవంతులకు గ్రాసముగనేర్పడుచున్నారు. ధనవంతుల ధనసంచయమునకు ధనరహితులు దోడ్పడుచున్నారు. ఆత్మరక్షణము ప్రాణికోటికి నుత్తమధర్మము. వ్యక్తికిని, కుటుంబమునకును, కులమునకును, జాతిని సిద్ధర్థమలంఘనీయము. స్వకీయస్వత్వములకు గణగణంబులను రక్షించుకొనుటకై యాంధ్రులును స్వతంత్రమును గలిగియున్నారు.

ఇంతవరకాంధ్రులకు బలవంతులతోటి సాహచర్యము వలన హానిగలిగినది. ఈయపద్రవమునుఁ దొలగించి యాంధ్రుల యాత్మగౌరవమునుఁ జెంపొందించుట పాలకులవిధి. ఆంధ్రులును విధిచోడితంజైన గమ్యస్థానమునుఁ జేరుటకై తమయావచ్చుక్తిని వినియోగించవలసియుండును. ప్రయత్నములేకఁ గార్యముసిద్ధింపనేరదు. యత్నించి నపుడు సిద్ధిగలుగకున్నను దోషములేదు. ప్రత్యేకాంధ్ర రాష్ట్రనిర్మాణమువలన నాంధ్రదేశమున కనుపగు రాజధాని యేర్పడఁగలదు. దేశవిస్తీర్ణమును, దేశాదాయమును, ప్రజాబాహుళ్యమును నీనిర్మాణమున కనుకూలముగ నున్నవి. ఈనిర్మాణమువలన భామాభివృద్ధియును, వాణిజ్యాభివృద్ధియును, సహజైశ్వర్యాభివృద్ధియునుఁ గాగలదు. భిన్నరాష్ట్రములలో నివసించువాంధ్రులు దృఢపాశబద్ధులై దేశాభ్యుదయమునకుఁ దోడ్పడఁగలరు. మండలాధిపతులు దేశభాషను సులభముగ నభ్యసించఁగలరు. ఈ మహద్విషయ మాంధ్రమహాజనులకును నాంధ్రదేశీయ నాయకులకును, బాలకులకును విచారార్హమగుచున్నది.

ఆంధ్ర స్త్రీల స్థితి.

(ఈ పరిశీలనకు సంబంధించిన అంశములను గురించి ప్రాంతీయములనుండి.)

ఆంధ్ర స్త్రీలనుగా నాంధ్ర దేశపు స్త్రీలనిగాని లేక నాంధ్ర భాషను మాతృభాషగాగల స్త్రీలనిగాని యర్థము. కాబట్టి వారిస్థితిని తెలిసికొనుటకుముం దాంధ్ర దేశమన నద్దియో, భాషయెట్టిదో, పూర్వచరిత్ర మెటులనుండనో తెలిసికొనుట యావశ్యకము. ఆవిషయములన్నియు ము. రా. శ్రీ, చిలుకూరిపీఠభద్రరావుగారిచే రచింపబడి శ్రీవిజ్ఞానచంద్రికామండలివారిచే ప్రచురింపఁబడిన యాంధ్రులచరిత్రమున వివరముగా చర్చింపఁబడియున్నను దానినిచదివి యుండనివారికి నులభముగాఁ జెలియుకొరకు క్లుప్తముగా వ్రాయుచున్నానను.

ఆంధ్ర దేశమనునది దండకారణ్యములో నొకభాగమని చరిత్రలవలననేగాక శ్రౌతస్మార్తకర్మారంభముల శీర్షరచబడిన సంకల్పవిధానమువలన నాంధ్రులందరకు తెలిసియేయున్నది. ఆదేశ మాంధ్ర విష్ణువసురాజుచే స్థాపింపబడినదగుట నాంధ్ర దేశమనఁబడెనని కొందఱాహించుచున్నారు. మనుష్యులు నివసించుటకు సాధ్యముకాక నంధకారబంధురముగానుండు సరణ్యమంధ్రమనఁబడుననియు, తమతెగవారొకటి తమతోపోరాడి యాయరణ్యపుదేశమున ననార్యజన మధ్యమున నుండుటచే నార్యులు వారి నాంధ్రులనియు, వారిదేశము నాంధ్ర దేశమనియు వాదిరని కొందరభిప్రాయపడుచున్నారు. విశ్వామిత్రుని పుత్రులలో నేబద్మరాజ్యశ్రమములనుండి వెడలగొట్టఁబడిరనియు వారిలో నాంధ్రులనువారు నివసించిన దేశ మాంధ్ర దేశమనియు వారినంతటివా రాంధ్రులనియు ననబడుచున్నారని కొందరు తలండుచున్నారు.

ఏచరిత్రము తెలులనున్నను మనమిప్పుడు నివసించియున్న దేశము వేదకాలమున నాంధ్ర దేశమనఁబడి తరువాత కళింగ, త్రికళింగ, త్రిలింగ నామములచే వ్యవహరింపఁబడుచూవచ్చి వర్తమానకాలమున తెలుగుదేశమనఁబడుచున్నది. శ్రీశైలము, ద్రాక్షరామము, కాళి

శ్వరము నను మూడుక్షేత్రములయందలి లింగములచే నలరారుట, త్రిలింగ దేశమనియు దాని తద్భవమగుఁ దెలుగుదేశమనియు ననఁబడెనని యప్పకవీయమువలన తెలియుచున్నది.

ఈదేశము తర పశ్చిమ దక్షిణములు క్రమముగా నుత్కల, గోండి, మహారాష్ట్ర, కర్ణాట, ద్రావిడదేశములచేఁ జట్టబడి తూర్పునముద్రతీరమున లక్షావదునేడువేల మైళ్ళవైశాల్యమును, రెండుకోట్ల పదిలక్షల మహాజనులును, కలిగియున్నది. ఇపుడిది గంజాము, విశాఖపట్నం, గోదావరి, కృష్ణ, గుంటూరు, నెల్లూరు, అనంతపురం, కడప, కర్నూలు, మండలములను, చిత్తూరు, చెంగల్పట్టు, బళ్ళారి, హైదరాబాదు, నాగపూరు, గోండ్వానాలలోని భాగములను కలుపుకొనుచున్నది.

మనదేశము దండకారణ్య మధ్యప్రదేశమనుటచే నాదిమ నివాసు అనాగరీకారణ్య జాతులవారిలోనివారై యుండారని పొడకట్టుచున్నది. గాని వారలార్యులదేశమును ప్రవేశించునరికే, నాగరీకులై యార్యులనెదిరించి హోరాహోరిగాపోట్లాడి, కొన్నిచోట్లజయమును, మరి కొన్నిచోట్ల నవజయమునుపొంది, తుదకు బలవంతులగు నార్యులతో ముఖాముఖిని పోరాడజాలక, బహుకాలమరణ్యముల, బర్హతగుహలచాగి పగడిర్చుకొనుచు, నార్యులచే తరుమగొట్టబడుచు, క్రమక్రమముగ, వింధ్యమునకు దక్షిణమున స్థిరపడిరి. అక్కడ నాగులు యత్నులు కానవులు మున్నగువారితోఁగలసి నార్యులచే దస్యులనబడుచు వృక్షముల, పాముల, పక్షుల, పిశాచముల నారాధింపుచు, పిశాచభాషను మాటలాడుచూ నుండిరి. కొంతకాలమున కుత్తరమునుండి యార్యులు కొందరువచ్చి వీరితోకలిసి యార్యాంధ్రులైరి. వారి యసాంస్కృతమును వీరి పైకావీభాషయుగలసి యాంధ్ర భాషయ్యెను. ఆర్యాంధ్రులయొక్కయు దస్యులయొక్కయు రక్షనవ్యేత

నమ్మన నాంధ్రులైరి. పిమ్మటకొందరు ద్రావిడులు దక్షిణదేశమునుండి వచ్చి మోతరమునకు క్రమముగా వ్యాపించి మార్గమధ్యమునగల మలయవర్షతపు లోయలలో నుండు శునుమ్యుల న్యభాషయగు కన్నడములో తమభాషనుచేర్చి కొంతకాలము మాటలాడుచు నుత్తరమునుండి వచ్చిన యాద్యులతోగలసి వారినంభ్యతమును వీరికర్ణాట ద్రావిడములను కలిపి రూపభేదములలో వ్యవహరింపుకొనుచు క్రమక్రమముగా కొండరాంధ్రదేశమునకు వచ్చి వారిలోకలిసిపోయిరి. ఇటుల సంస్కృత, ప్రాకృత, పైతాచీ, ద్రావిడ, కర్ణాటాది భాషాసంకర్యమువలన నేర్పడిన భాషయందు శువామ్మదీయాంగ్లేయాది విదేశభాషానమ్మేళనముకలిగి వర్తమానకాలపు తెలుగుభాషయైనది. ఇది హిందూదేశభాషలలో మూడవదియైననూ, “దేశభాషలందు తెలుగులెన్న” యని భరతఖండపు పండితులవలనను “ఇటాలియనుభాషనుఁజోలి యున్నద”ని ఖండాంతర పండితులవలనను కొనియాడబడుచున్నది. ఇది యేయాంధ్రభాష. దీనిని మాతృభాషగాగలతా రాంధ్రులు. వారిదేశమాంధ్రదేశము. ఆదేశపుస్త్రీలేయాంధ్రస్త్రీలు.

ఆదికాలమున నాంధ్రదేశమున వర్ణాశ్రమభేదములులేకుండెను. ఆర్యులయందుండెనుగాని దక్షిణావధమున వారినంభ్య మిక్కిలి తక్కువగానుండుటచే బ్రాహ్మణేతరులు బ్రాహ్మణులగుటకు మార్గములేర్పరచబడి వారిని వివాహము చేసికొనుచుండిరి. శూద్రులుచేసిన వంటకములను భుజింపుచుండిరి. గాని భౌద్ధులయొక్కయు జైనులయొక్కయు “అహింసాపరమార్థ” యను బోధవలన క్రమక్రమముగా దాక్షిణాత్యులగు పంచద్రావిడ బ్రాహ్మణులు మాంసభోజనమును వర్జించిరి. ఔత్తరావలగు పంచగౌడ బ్రాహ్మణులుమాత్రమింకను పూర్వాచారము నవలంబించియేయున్నారు.

ఆదినుండియు నాంధ్రస్త్రీలలంకార ప్రియులుగానే యుండిరి. ముఖమున పచ్చనిబొట్టును, చెవుల బోగులు, చేతుల కంకణములు, కాళ్ళనందెలు కడియములు, మొలనొడ్డాణము, మెడను నరములను ధరింపుచుండిరి. కటివ్ర

దేశమునకు పైభాగము నలంకారములచే గవ్వటయేగాని రవిక, పయ్యెద, బనియను మొదలగువాని నెరుగకుండిరి. అంధ్రరాణులు సహితము తాజనభలలో తమ భర్తల ప్రక్కను గూరుచుండుచు వచ్చిరిగాని రాణివాసమెరుగరు. పురుషులచే మిక్కిలి మర్యాదగ జూడబడుచుండిరి. మతకార్యములక్రియందును స్త్రీలే ప్రాముఖ్యరాంధ్రుగ నుండుచూవచ్చిరి. యేమత మవలంబించినను స్త్రీలేమార్గదర్శినులుగానుండిరి. పురుషులకన్న స్త్రీలకే మతాభివేశ మధికముగానుండెను. సర్వసామాన్యముగా పురుషులే స్త్రీలకు వశులైయుండిరి. స్త్రీలు విశేషవిద్యావతులైయుండిరి. శాతవాహనుడు తొలుత విద్యావిహీనుడై యుండి, విద్యావతియగు పట్టమహిషిచే నధిష్టపింపబడి సిగ్గుపడి విద్యావంతుడగుటకు ప్రయత్నించి గుణాధ్యక్షర్మ వర్మలకృషిచేత పండితుడై విద్యావతియగు పట్టమహిషి పట్ల కృతజ్ఞతను చూపించెనను బృహత్కథయందలి గాధ ఆకాలపు స్త్రీవిద్యయొక్క ప్రభావమును, గౌరవమును వేనోళ్ళచాటుచున్నది. మరియు మగధదేశాధీశ్వరుండు గునుపన్నానునిరాణి “శింకరోమిక్వగచ్చామి కోవేదాను ధరిష్యతి” అను శ్లోకమువలన కుమారిల భట్టాచార్యులకు దేశమును కలుగచేసి వైదికధర్మ పరిపాలన మొనరించెనను గాధవలన నప్పటిస్త్రీలెట్టి మతావేశపరవశులై తమ పట్టిన పట్టును సాధించుకొనుచుండిరో తెటవకుచున్నది. మండనమిత్రుని భార్యయగు భారతీచరిత్రమువలన నప్పటి స్త్రీలు భర్తలకెటుల తోడుపడుచుండెదవారో స్పష్టమగుచున్నది. కాబట్టి స్త్రీలు సంఘమునకు శేవలముభూషణప్రాయులుకాక సంఘస్థితికి పునాదుపటివారనియు గృహముయొక్కయు, సమాజముయొక్కయు, జాతియొక్కయు, తుదకు మానవకోటియొక్కయు యభ్యుదయము స్త్రీలస్థితిమీదనే యాధారపడియుండుననియు, వారినహాయములేనిచో పురుషులేమియు చేయజాలరనియు, నాకాలపువారి నిశ్చయాభిప్రాయమై యుండెనని తెలుపక యే తెలియుచున్నది. అట్టిస్త్రీలిపుడేస్థితి యందున్నారో విచారితము. ప్రస్తుతము స్త్రీలవిషయమున విధియింపబడియున్న కట్టుబాట్లయొక్క యోగ్యా యోగ్యతలను,

H. H. Mir Sir Mahmud Khan.
Wali of Kalat

మిర్ సర్ మహమ్మద్ ఖాన్. కాలత్ వాలి.

H. H. Maharaja Sir Ganga Singh Bahadur
Maharaja of Bikaner.

సర్ గంగాసింహ బహదూర్. బికనేర్ మహారాజా.

H. H. Maharaja Shri Sumer Singh Sahab Bahadur,
Maharaja of Jodhpur.

మహారాజా శ్రీ సుమేరసింహ సాహెబ్ బహదూరు.
జోధపూరు మహారాజా.

H. H. Maharajadhiraja Sir Pratap Singh,
Regent of Jodhpur.

మహారాజాధిరాజ సర్ ప్రతాప్ సింహ బహదూర్.
జోధపూరు మహారాజా.

H. H. Maharaja Sir Salim Chattrapati Maharaja.
Maharaja of Kolhapur.

మహారాజు సర్ సలీము ఛత్రపతి మహారాజు.
కోల్హాపూరు మహారాజు.

H. H. Maharaja Sir Madho Sindhia Bahadur.
Maharaja of Gwalior.

సర్ మాధోరావు సింధియా బహదూర్.
గ్వాలియర్ మహారాజు.

H. H. Maharaja Sir Bawa Malho Singh Bahadur
Maharaja of Jaipur.

మహారాజాజి స్వామి మూర్తి సన్నిహిత సింహ బహదూర్.
జయపురం మహారాజా.

H. H. Maharaja Sir Bala Rama Varma Bahadur.
Maharaja of Travancore.

మహారాజా రాజాగర్ బలిరామ వర్మ బహదూర్.
తిరువాన్కూరు మహారాజా.

లాభాలాభములను, గూర్చిన తర్కవాదము నటుంచి, పురుషుల విషయమున నాచరణములోనున్న కట్టుబాట్లతో నరికబడి, విమర్శించినచో స్త్రీలు కేవలము హిసముగాఁ జూడబడుచున్నారని, నిష్పక్షపాతబుద్ధిగలవారి కొప్పుకొనకతప్పదు. పురుషులవలె స్త్రీలు బ్రహ్మచారిణులుగా నుండి జీవయాత్రగడుపరాదు. జ్ఞానోత్పత్తియగువరకైన నవివాహితలుగా నుండకూడదు. భర్త దుర్మార్గుడై హింసించిననూ, పరస్త్రీలోలుడై యవమానించినను, పాపండు డైతసికు ప్రతికూలుడైననూ, విడనాడరాదు. భర్తపండుడైనను తుదకు మరణించినను పునర్వివాహములేదు. జారత్వము జాతిభ్రష్టత్వము. స్త్రీలకు స్వచ్ఛాపృథ్వి లంకె రికము. వైధవ్యమామరణాంత మనుభవించవలయును. స్త్రీలకిదియే బ్రహ్మచర్యము. ఇంటనుండు సన్యాసము. స్వాతంత్ర్య మావంతయులేదు. దాయభాగ మంతకన్నలేదు. గౌరవము మొదలేలేదు. దాసీప్రాయులుగా చూడబడుచున్నారు. ఆడువారిబుద్ధి యనురబుద్ధియనియు, వారియూలోచనలు ప్రళయాంతకములనియు, రహస్యమును కాపాడజాలరనియు, వారితో రాచకార్యములను చెప్పగూడదనియు, అన్యతవాదులనియు, వారిని నమ్మకూడదనియు, చంచల స్వభావులనియు మొదలగు దుర్గుణములే న్నియో వారియందాపాదించబడినవి.

ఇందుకు కారణము లేకపోలేదు. మనసంఘమున దేశకాలముల కనుకూలములగు మార్పులు జరిగినవి. అప్పుడు బాలికావివాహములు ప్రారంభింపబడినవి. ఆయాచారముల నాచరణలోనికి తెచ్చుకొరకప్పుడు పురుష సంపర్కములేని స్త్రీలకు చెల్లుచుండిన కన్యాశబ్దము సాధింపబడినది. అందుకనుగుణములగు స్మృతులుకల్పింపబడినవి. తుదకది నాలుకొని ప్రస్తుతము కన్యాయనువదము పరిణయమైన పసికూనకు సహితముచెల్లకున్న యది. అది కారణంబున స్త్రీవిద్య గగనారవిందమైనది. జ్ఞానచతువు లేక స్త్రీ లజ్జానాంధకారమున బడిమూర్ఖరాండ్రనిపించుకొనిరి. వారిగర్భమునబుట్టి, వారిశిక్షను జెంచబడిన యాంధ్రులందరును నట్టివారేమైరి. అట్టివారివలన క్రిమూర్తులు ముప్పదిమూడుకోట్ల జీవతః, లెక్కకుమిక్కిలియగు

ప్రతములు, తీర్థములు, క్షేత్రములు బడులు చేరినవి. చరాచర జంతుజాలములు విగ్రహములు నారాధింపబడినవి. ఆచారములన్నియు సపార్థములు చేయబడినవి. పసికూనల వివాహములకతోడు, రజస్వలాగూర్వ నిషేకములేర్పడినవి. వానివలన ననుకూలకాంక్షత్వము కరువైనది. పెట్టుమందులు పుట్టినవి. వశీకరహాపథములు వన్నెకెక్కినవి. పదురెండేండ్లకే పట్టితల్లులై యబలలకు నామము సార్థకమైనది. వారినంతాన మంతకన్న బలహీనమై దేశమును పరదేశీయుల పాలొనరించినది. అంధ్ర స్త్రీల కాచారమధికము. స్వప్నములయందు, శకునములయందు, ముహూర్తములయందు, పూర్వజన్మ పునర్జన్మములయందు, విగ్రహారాధనయందు నమ్మకము మోడు. పిశాచములన్న భయము. పూర్వాచారములయందు పట్టుదల మిక్కిలియు. ఈ మొదలగునవి యన్నియు నైజగుణములుగా బరిణమించియున్నవి.

స్త్రీలెంత నీచముగా చూడబడుచున్నను వారి గృహరాణిత్యము వారి నెడబాయలేదు. వారియందు స్థాపింపబడిన మోహనీయంత్రము శిథిలముకాలేదు. వారికి నన్నిహితమైన వశీకరణ మంత్రశక్తి తగ్గలేదు. కాబట్టి మహావక్తరులు, సంస్కరణవాదులు, సాక్షు పురుషులు వభావేదికలయందు స్త్రీవిద్యను గూర్చియు, బాల్యవివాహములనుగూర్చియు, వితంతువాదాహములను గూర్చియు గంభీరోపన్యాసము లొనరించియు నిల్లు చేరుటతోడనే తమస్త్రీల గృహహాపన్యాసముల నెదుర్కొనకాలక తమ యుద్యమములకు వెనుకంజ వేయుచున్నారు. దానిం గని పెట్టిన బుద్ధిమంతులగు విద్యాధికులు, జాతియొక్క మాతయు, ప్రబోధకురాలును, సంఘముయొక్క సృష్టిస్థితిలయములకు కారకురాలును స్త్రీయనియు, జ్ఞానజ్యోతిచే నామెకరము, కరమలంకరింపబడనిచో తామును మార్గదర్శకులు కానేరరనియు నిశ్చయించి స్త్రీ విద్యాభివృద్ధికై పాటుబడుచున్నారు. ఇప్పుడు డాంగ్లేయ ప్రభుత్వలాభము వలన కొలదిమందిస్త్రీలు విద్యపీఠములై తమవిధాయక కృత్యములను యధావిధిగా నెరవేర్చుకొనుటకు తగిన సామర్థ్యము నార్జింపుచున్నారు. స్త్రీ సమాజములస్థాపించి

తమసోదరీ తిలకముల నుద్ధరింపవలయునని ప్రయత్నము తొనరించుచున్నారు. కాని కొందరువురుషులు సంస్కారప్రియులమని చెప్పుకొనుచు, పరిపూర్ణ విద్యావతులగు స్త్రీలకు సహితము దూషించుటకు సాహసించుచున్నారు. అందుకుతోడు సంతానసత్వజాతి 'స్త్రీయనగా' బిడ్డలు గల స్వజాతిభార్య కర్థమిచ్చు "కులాంగనా" శబ్దమున కపార్థములను కల్పించుచున్నారు. తుదకు కన్యాశబ్దము వలె సీకులాంగనాశబ్దమును మనలనెట్టి పాట్లు బెట్టునో చెలియకున్నది.

స్త్రీలు విద్యావతులగుచున్ననూ, చిరకాలానుభవమువలన సభ్యానవదీన మతావేశపరవశత్వమున పూర్వాచార పరాయణులైకొందరును, ప్రాపంచిక జ్ఞానము వలన నవనాగరికత నలవరచుకొను సుద్దేశముతో కొందరును భిన్నాభిప్రాయులై యొకటిగానుండిన సమాజము లతో, వేరుపడి ప్రతినమాజములకు స్థాపించుకొని వివాద

పడుచుండగా వారిరువురకును సఖ్యమొనరించుటకుబదులు పురుషులొకరిపక్ష మవలంబించి రెండవవారిని తూలనాడుట శోచనీయము. అందువలన నిపుడాంధ్రస్త్రీలస్థితి తామరపాకుపై నీటివలె తహతహలాడుచున్నది. వీరు "నాతి! మానంబె తొడవునయముగనుమతీ" యను నీతి నాధారము చేసికొని మానమునకై ప్రాణమునుసహితము గోలుబోయెదరు. ఈసరికి పరిపూర్ణ విద్యావతులు పలువురుకానరాదు. ముగ్ధలమూర్ఖత్వము మూలబడలేదు. ప్రామాణ్యము నన్నగిలలేదు. పాశ్చాత్యనాగరికత ప్రాముఖ్యత వహింపలేదు. పట్టుదల ప్రాబల్యమువలచబడలేదు. అలంకార ప్రియత్వమడుగంటలేదు. పూర్వాచారపరాయణత్వము పూజ్యముకాలేదు. ఇట్టినయమును నెట్టి వ్రాతలు పురిటికొనెన్నమ్మకొట్టి నట్లుండునని విగ్నవింతుకొనుచు నీవ్యాసమును విరమించుచున్న దానను.

హిందూదేశమున ప్రస్తుత మాండ్ల్య పైద్యశాస్త్రానుసారము ప ని చే యు మం త్ర సా ను లు.

క్రిమతి మొనరిగంటి రామారావుమృగాచే వ్రాయబడినది.

అల్పజ్ఞురాలగు నబలయొకతై. యిట్టిమహద్విషయమును చర్చించుట పరిహాసాస్పదమని యెరుగుదును. గాని మహనీయులు పలువురు పఠించు నీపత్రికారాజమున కలంకారప్రదముగా రక్షింపఁబడిన వివిధ విషయములు గల వ్యాసముల కడపట నాదేశీయసోదరీమణులకడగండ్ల నించుక విన్నవించుట నావిధిగానెంచి క్లుప్తముగా కొన్ని పట్టములుమాత్రమే వివరింపబూనితిని. పత్రికాపాఠక మహాశయులీయాపదను వారింప దగునుపాయమును యోచింతురుగాక! భరతఖండవాసులు నానాటికి శరీరబలము

తోపాటు మనోబలముగూడ గోల్పోవుటను మనయమూల్యమగు నాయుర్వేదము నామమాత్రావశిష్టమై రణదీపి త్సాది యుత్తమభాగమేమంగలి వెంకనిచేతనొ బడి యుండ యికమంత్రతాని తనమునకు గుడ్డికుమ్మరి గురివించె విటి చాకలిచెల్లి యమరుట యేమినింత. ప్రస్తుతకాలము కన్న ముప్పది నలుబది సంవత్సరములక్రిందట స్త్రీకింత నాగరికత ముదురలేదు గాన వారిప్పటివారివలె కడు దుర్బలులుగా నుండరైరి. ఐనను యపుడపుడు మూర్ఖమంత్రసానులవాతబడుచుండిరి. అట్టిలోపమును వారింప దొ

రతనమువారు వైద్యశాలలుగల ప్రతియూర యాంగ్లేయ వైద్యశాస్త్రానుసారము మంత్రసానితనము చేయుటకొక స్త్రీనేర్పరచుచువచ్చిరి. అట్టిమంత్రసానులు బోధనావైద్యశాలలో పనినేర్చునపుడు శాస్త్రసమ్మతముగా మంత్రసానితనము చేయుచున్నను వారివారి నియమితగామముల యందు ప్రవేశించినవెనుక నూటికి నగముమంది తమయిష్టప్రకారముగానో లేక ప్రసవస్త్రీల యింటిదురాచారముల నవలంబించియో మంత్రసానితనమొనర్చి పెక్కుకష్టములు నష్టములుగలిగించుట నానాదరీమణులకెల్లరకు అనుభవైకవేద్యము. కొందరు మంత్రసానుల యవివేకఫలము వెంటనే ఫలింపకున్నను ప్రసవిణులు నూటికి మూడువంతులు మూత్రాశయలోపములు గర్భాశయలోపము లేగాక తీరని కనుమవ్యాధులకు గురియై సంతానార్హతకు చెడిపోవుటయు కొన్ని వేళల సరియగు హస్తప్రక్షాళనము చేయకపోవుటచే యదివరకు జరుపబడిన ప్రసవిణులకు గల యంబురోగములుగూడ యారోగ్య శరీరయగు వేరొక ప్రసవిణికంటుటగలదు. ఇన్ని బాధలు లేకపోయినను పెద్దజోలువలె పొత్తి కడుపుదిగబడి వికారరూపములభించుట కడువిచారకరము. పైవోషములు కొన్నిప్రసవస్త్రీల యవివేకమువలనగూడ బుట్టవచ్చును గాని ప్రసవకాంతయొక్క బాధ్యత మంత్రసాని యధికముగా వహింపవలసినది విధాయకము.

బుద్ధిమంతురాలగు మంత్రసాని ప్రసవావస్థయందుండు గర్భిణిని చూడవచ్చిన వెంటనే తనహస్తములను శుభ్రీకరించి కొని ప్రసవిణిని పరీక్షింపవలయును. కార్యావసరమునగాని యవివేకమునగాని మంత్రసానిమరచినను హస్తప్రక్షాళనము చేయుండుటకు యింటివా లేమరగూడదు. గర్భకోశావస్థలను పరీక్షింపబోవునపుడు కొంచమూముదముచే చేయితడుపుటమాత్రము మనమెల్లరమనుదినము చూచుచుండుము. గాని పరీశుభ్రముగా హస్తప్రక్షాళనము చేయుటయేగాక గోళయందెట్టి మాలిన్యము లేకుండచూచికొని గాఢమగుకార్పాలికు లోపనులోగాని మరియే యితర మోషధిజలంబులగాని స్పర్శాణువులు నశించువరకు అనగా అధమము పదినిముషములైన చేతిని

నాననిచ్చి వెనుక తైలములది శిశుదయము తెలిసికొనుట యావశ్యకమనియు ప్రక్షాళనము క్రమముగా గమనింపక పైపయినిసీటిలో తొలచిన చేతితోముట్టుటచే అదివరకు జరిపిన కాన్పునందలి స్త్రీకోకవేళ నెట్టివ్యాధులయిన గలవేని పాపమారోగ్య శరీరయగు వేరొక ప్రసవిణికంటి “అయ్యవారిచేయబోయిన కోరియయ్యె” ననుసామెతనంభవించునని స్త్రీవైద్యశాస్త్ర పారంగతురాండ్రవలన వినుచుంటిని. ఇదిగాక ప్రసవమును జరుపునపుడు గర్భిణి యింటివారి నిర్బంధనచేతను త్వరగా ప్రసవముజరిగినను ఖముగా నిల్లుచేరవచ్చుననడు నాతురతను కూచుండపెట్టి కాన్పుజరుపుట పెద్దదురాచారముగా నున్నది. యీ పాడలవాలుచేత గర్భాశయము స్థానభ్రంశ మొందుటయు పలుచని చర్మముచే నిర్మింపబడిన మూత్రకోశము అనగా (బ్లాడరు) రంధ్రములుబడుటయు పేగుజారుటయు మొదలుగాగల శాశ్వతలోపములు సంభవించుచున్నవి. దీనినిమించిన క్రూరకృత్య మింకొకటి కాన్పున జరుపుచున్నారు. ఏమనగా ప్రసవించినవెంటనే ఒట్టకట్టటకనియు పడకమార్పుటకనియు నవసూరికను లేవత్తినిలువబెట్టుట. యిందువలన ప్రసవాయానముచే జడలియున్నను కుమారశరీరలగు కాంతలు బలముచాలక వెంటనేమూర్ఛిల్లిపడుటయు వైద్యులకొరకు వరుగులెత్తుటయు నేననుదినము చూచుచున్నాను. మూర్ఛతోమాత్ర మియాపదముగియునా. పూర్తిగా నంకోపమొందని గర్భాశయ మింకదలిక కోర్వజాలకపోవుటచే భయంకరముగా రక్తస్రావము ప్రారంభించి కొన్ని ఘంటలలో ప్రసవిణులు మృత్యుదేవత కెరయగుటయుగలదు. లేదా, చావుతప్పికన్నులొట్టపోయెనను సామెతవలె దుతుశూల శ్వేతరక్త కుసుమములు మొదలగు వ్యాధులపాలయి జీవిత నుఖమును గోల్పోయి బాధనొందువారి ననేకులచూచుచున్నాము. సూక్ష్మబుద్ధిగల మంత్రసాని శిశుదయభాగమును గర్భముకంటియె గ్రహింపజాలును. లేదా, గర్భాశయవిరళమును శిశువుదయించురీతియు మృదుపరీక్షచే తెలిసికొనుట శాస్త్రీయసమ్మతమై నను పలుమారసహ్యకరముగా ప్రసవిణిని బాధించుటయేగాక ప్రకృతికి విరోధముగా ప్ర

నూతివాయువువలన జరుపబడుకార్యములు హస్తచాక చక్రమున జరుపజూతుట చాలప్రమాదకరము. ప్రసవము గుస్త్రీకిగాని చుట్టుమూగి వినోదముచూచు నమ్మలక్కల కుగాని శాస్త్రవిషయములగమ్యగోచరమగుటచే మంత్రసాని చిరకాలాభ్యాసమగు హస్తలాఘవము నుపయోగించి “గుడ్డెస్తుచేనబడినట్లు” వైద్యవట్టముగూడ నిర్వహించి మరింతమనస్థము దెచ్చిపెట్టుచున్నారు. నూటికి ఐదుగురు మేధావినులగు మంత్రసానులుండకపోలేదు. వైద్యులులభింపని యావత్కాలమున యెట్టివారు సాహసించి తెలివి తేటలుపయోగించి వైద్యులు చేయదగువనులు చేయుచున్నారని ప్రతిమంత్రసానియు తనబుద్ధి మాండ్యము నుపయోగించి పనిచేయజూతుట శోచనీయము. మంత్రసానిగన్న ప్రసవమగుస్త్రీకి ప్రాణములు కడుటబడి రక్షకురాలిగంటిని ధైర్యముచే బలముగలదై సుఖప్రసవమొందుటకుమారుగా మంత్రసాని నొకకూర రాక్షసిగా చూచి దిగులాందుటచే ప్రసవమంతకంతకు విలంబమగుట యొక్కొకపుడు తటస్థించుటగలదు. ఇట్టి యీగండములన్నియు గడచి ప్రసవించినను మావి అనగా బిడ్డకు తల్లికికంటియుండు సంబంధమగు బొడ్డుతీగను వెలువరుచునపుడు కొంతయవివేకము జరిగి ప్రసవిణికి తీవ్రజ్వరము నన్ని పాతముగూడ జాలచోట్ల సంభవించుచున్నది. ప్రసవకార్యములు ముగిసిన వెనుక నడుముబిగించుటయని “జుంట్టిపై గొట్టిన మూతిపండ్లు రాలె”నన్నట్లు పైపొట్ట రెండుతుండములుగా తునియునట్లు కట్టుబట్టి కొంగుతో మనవారు కట్టుకట్టులే యాంగ్లేయ వైద్యశాస్త్రానుసారము పనిచేయు మంత్రసానులుగూడయవలంబించుటచాలావంతగానున్నది. పాపము!! వారినననెల యుంటివారు పేటనే వలము సామగ్రినీయక జాలముచేయటకుతోడు యూరికొక్కరిత మాత్రము నియమింపబడి దివారాత్రీయలు నిద్రాహారముల కెడములేక దినమున కొకటిరెండు యంతకన్న సభిక్తముగా కాన్పులు జరుపవలసివచ్చిన యెటులో యాతుట్టలయటబడిన పాడిపోదమనుచింతయెగాని శాస్త్రనిషేధములు సమ్మతములు గమనించుట కెడముండునా? అట్టి తరుణమున నెడటనో యొకచోట కట్టివేసి తనపరియైనద

నిపించుకొని పోజూతుట తప్పకాదు. ప్రసవానంతరము బంతివలె నిటునటుచలించుగర్భకోశము స్థానము తప్పకుండ స్వస్థానమునచేర్చి యెత్తని దూదివైచి కొంచెముదళముగానుండు మూరెడువెడల్పును మూడునాలుగు మూరలపొడవుకల వస్త్రఖండముచే తగినంత బిగువుగాపొత్తి కడుపుపై బిగించికట్టిన కట్టువలన యనేకలాభములు ను యటులగాక నడ్డదిడ్డముగానేగుడ్డచేతనో ముడివైచిన రక్తనాళములు క్రమముగా ప్రవహింపజాలక ఆజీర్ణము శూలపుట్టి బాధపడుదురని స్త్రీ వైద్యశాస్త్రజ్ఞురాలండ నేకులవలన వింటిని. ప్రసవపట్టికలను పరీక్షించు వైద్యాధికారులయిన ప్రసవిణుల క్షేమమార్గములను మంత్రసానులకు విదేపదే యుపదేశించుచు పాతగిల్లిన పోధనా వైద్యశాలానియమముల నాచరించుచుండిరో పాలుమాలిరో యను విమర్శనచేయుచుంిరా? లేదు మానమునకు జరుపవలసిన ప్రసవములులోపించిన మంత్రసానుల భయపెట్టుటయు వేతనములు తగ్గించుటయేగాని ప్రసూతికల యావదలను వారించు నియమము లేర్పరుపరైరి. ఆంగ్లేయదేశమునండలి స్త్రీలందరు విద్యాధికురాలండ గుటచే మంత్రసానితనము చేయుకాంత చాలవరకు వైద్యశాస్త్ర పరిచయురాలైయుండునని వినికి. మనవాడికంతభాగ్య మింతలో నమకూడదు గాన ప్రస్తుతము నేర్పు మంత్రసాని పనులకన్న మరికొన్నియధిక విషయములు నేర్పుట యావశ్యకమేమో బుద్ధిమంతులేయోచింప నర్హులు. పోనిండు. మేలులేకున్న మానెను కీడుచేయకుండ శతనముగా తగునియమము లేర్పరచిన కొంతనయము. నాన్వదేశ సోదర సోదరీమణులారా! మనకిట్టికవనవృత్తులు గల్గుటకు కారణమెద్దియో గ్రహించితిరా? మనయుదాసీనత్వమెనుడి. మంత్రసానిపని నీచమనియెంచుటయేనుడి. విద్యాగంధమెరిగిన ప్రతినారీమణియు జీవనోపాధిలేక లోకోపకార చింతజోలిపోకున్నను తన్నుదారక్షించుకొనుటకైన యీవిషయమూవశ్యకమని యొప్పుకొందురా! పోనిండు గృహవ్యాపకభారమున దూగాడు సోదరీమణులమాట యటుండనిచ్చి సంసార దూరులై కడుదురవృత్తల పాల్గురువలసి వంటయిల్లునుడుకు

లెక్కకు మిక్కిలిగాగల యనాధయువతుల నిట్టమహద్విషయముల ప్రవేశపెట్టి స్వలాభక్షేలపొందరాదు. పొట్టపోసికొనుట మాత్రమే ప్రధానకర్తవ్యముగానంది వైద్యశాలలపనిచేయు మంత్రసానులు బీదసాదలనక పీడించి రహస్యముగాను కొన్నిచోట్ల బహిరంగముగాను దొరతనమువారిచే నిషేధింపబడినను కట్నము లధికముగా కొనుచు నట్టియనివారింటి కాన్పునమయములో మొగము చిట్లించుకొని ధుమధుమకూడుచుమాటలాడి పల్కరించినవారిపై మండిపడుచు తప్పని నరిగాన తద్దినమువలె కార్యము ముగించునామె ప్రవనిణికి మృత్యుదూతికవలె గాన్పించి వెరపుకొలుపుటమి హాశ్చర్యము. యొకరిమాటయేల మనమొరులకు విధిగా నువచరింపవలసియున్న నంత బీదరిందుకొందుము. “బాధ్యతలేని బావగారిపై దూలముపడ్డా దుఃఖమురాదు.” యన్నటుల కూలికొలుపున్నవారి కభిమానమెటులవచ్చును. మన స్వకుటుంబములోని కాంతలు మంత్రసానులుగా పనిచేయుచున్న నంతనమ్మది, యెంతదైర్యమా మీరే యోచించుకొనుడు. ప్రతి కుటుంబమునందునను యొకస్త్రీ ప్రసవవిధుల నరిగియున్న యూరందరి నుద్ధరిండుటలేకున్నను తనవారికువయోగించి పెక్కునష్టముల నావబడునని నానమ్మకము. మనవారి దురభిమానమేమియో గాని తమకువయోగించువిద్యుల తమవారభ్యసించుట పరువులోపము. తిరుగా నేయమ్మయైనను నహాయముచేసిన యానందించి యక్కరతీరిన వెనుక నాక్షేపించుటకు అందరు పండితులెవరుగదరు. మనవారిపై నిపుడధికారము చెల్లించుననియెవ్వరో తెలియునా? మనము తెలిసికొనజాలకున్నను తననిరంకు శాధికారము చెల్లించురాని స్వార్థదేవతయెనుడి? ప్రతి సోమణియు తనకారోగ్యము, తన కాయుష్యము, తనకు ధనముకోరుటయెగాక యితరుల గూన్నత్యముకొర్య

జాలక కలహముల విదుషీమణుల కలంకారములని భావించుచు స్వార్థదేవిశాసనముల పాలించుచునేయున్నది. జ్ఞానాధికులగు సోదర సోదరీమణులారా! స్వప్రయత్నములచే లభ్యమగు విషయములకుగూడ యొరులపై నే భారముంచి చేతులుముడుచుకొని కూరుచుండుట సిగ్గుకాదా? మంత్రసానితనముచేయు స్త్రీ కొకింత లోకోపకారచింతయైన యుండవలెను; లేదా స్వకుటుంబము నందలి బాధ్యతగలదైయైన యుండవలెను.

గావున పరోపకార పాఠీయులగు సోదరీమణులు కొండ నీవిద్య నీచమైనదిగానెంచక యధ్యసించ వేడదను. మనపురాణ కాలమందలి కాంతలు మంత్రసానితనము ఘనకార్యముగా నెంచినట్లు నివర్తనములు గలవు. పాండవుల జననియగు కుంతీదేవి వ్రతనియతయై యంత్యజుల గాలిసోకుట గూడ యపవిత్రమని మతగురువులచే నాదేశింపబడి స్నానార్థము కొలనికేగునడ యొకతరుమూలమున ననహాయయై ప్రసవవేదననొందు పంచమజాతిస్త్రీనిజూచి భూతదయచే వ్రతముమాట మరచి వెంటనే మంత్రసాని కృత్యములు నెరవేర్చి వెనుకన్నిన మొర్రచ్చి వ్రతవిఘాతమయ్యెనేమని వగచుచు నిల్లుచేర శ్రీకృష్ణులచటి కరుదెంచి సంగతిసంతయు కుంతివలన విని వ్రతఫలముకన్నను వేయిరెట్లుధిక ఫలము లొస్తామిగాల భించగా వగవనేలయని యూరార్చెనట. యీవిషయము భవిష్యత్పురాణము నందలి కుంతీ కృష్ణసంవాదరూపమగు దశఫలవ్రతమున చెప్పబడియున్నది. అల్పజ్ఞానముగల మనకన్నియు నాక్షేపణలేగాని సర్వజ్ఞులగు పురాణకాంతలు సమస్తకళల నెరింగియే యుండిరి. వారలు పరార్థమునకే పాటుబడుచు స్తత్యచరిత్రలయినను మనవాదస్వార్థమునకైన నేలప్రయత్నింపరాదు?

చ. నతులగుడుకా మహోన్నతిః ద నర్జును నన్యగణోక్తిచే గుణోన్నతిః ప్రకటించుచుం బరణ వక్షయశాన్యపమృదకక వసుం
చిరవికార్య పరిగహమాః కేయము నిష్కరవాదులకా క్షమా భృతి నిరసించుచుం బరగణ ధికలు పుణ్యులుగారి యోగిన్. భ. నీ.

ప్రపంచము.

మ.రా.శి., మ. వెంకటరత్నము లి. పి. గాకినే వ్రాచినది.

మనమెంత విచిత్రమయిన ప్రపంచములోనున్నాము! మనము పుట్టినవనించుచున్నట్టి యీ భూలోకము మిట్టపల్లములు కొండలు లోయలు కలదయియున్నను మొత్తమున నొక పెద్ద మయిదానమువలె కనబడుచున్నది. అదికదలక ఒక్కచోటనే స్థిరముగా నిలుచున్నట్లును దానిచుట్టు సూర్యుడును చంద్రుడును నక్షత్రములును గ్రహములును తిరుగుచున్నట్లును మనకండ్రకగుపడుచున్నది. మనవయిని ఆకాశము భూలోకముమీద బోర్లించిన ఒకగిన్నెవలె నగుపడి భూమిని అంటుకొనినట్లుగా కనబడుచున్నది. ఇవేవియును నిజములుకావని మనము శ్రద్ధతో పరీక్షించినయెడల స్పష్టముగా తెలియును.

మనభూలోకము ఒకగుండ్రని బల్లవలె లేదనియును బంతివలెను వెలగవండు నారింజవండు మొదలగు వండ్రవలెను గోళాకారము కలిగియున్నదనియును మనమునులభముగా రుజువుచేయవచ్చును. నమ్మద్రతీరమున మనమునిలుచుండి చూచుచుంటిమేని, దూరమునుండి రేపునకు వచ్చుచున్న ఓడలయొక్క శిఖరములును తెరచాపలును మాత్రమేమనకు మొట్టమొదట కనబడును. ఆ ఓడలు దగ్గరకు రానురాను వాటిఅడుగుభాగములు కూడను కనబడును. ఆలాగుననే రేపువద్దనుండి నమ్మద్రముమీద దూరముగా పోవునట్టి ఓడలయొక్క అడుగుభాగములుమాత్రము అనిపోయినకొలది మొట్టమొదట అద్భుత్యమగును. కడపట వాటిశిఖరములును కనబడకపోవును. ఇందులకు కారణము భూమ్యుపరిభాగము గుండ్రముగానుండుటయే.

మరియును భూలోకములోని నమ ప్రదేశములకును ఓడలు నమ్మద్రముమీద పోయి రాగలుగుచున్నవి. నమమయిన గుండ్రనిబల్లయొక్క అంచువంటి అంచుభూలోకమునకున్నట్లు వాటికెక్కడను కనబడదు. ఇందువల్ల కూడను ఈ భూలోకము గోళాకారము కలదయి యున్నదని రుజువగుచున్నది.

ఆకాశము మనచుట్టును భూమినంటుకొని యున్నట్లుకనబడుచున్నదిగదా. ఆలాగున నదిఅంటుకొని యున్నట్లుకనబడు ప్రదేశము ఎల్లప్పుడును వలయమువలెగుండ్రముగా నుండును. దానికిషీతిజ (horizon) అనిపేరు. భూలోకములో నెచ్చటమనమున్నను, అదిఅట్లేవలయమువలె అగువడుచుండును. ఇదిగోళాకారముగల వస్తువులకుండేది లక్షణముగాని యితరముల కుండదు. కాబట్టి యీ భూలోకము గోళాకారముకలిగి యున్నదని చెప్పుటకది మరొకదృష్టాంత మయియున్నది.

నమ్మద్రముమీద వచ్చుచును పోవుచునుండు ఓడలనుచూచి యేగాక భూమియొక్క పయిభాగమును పరీక్షించికూడను ఈ భూలోకము గోళాకారము కలిగియున్నదని మనము నిరూపింపవచ్చును. రెండుమూడు మైళ్ళ వైశాల్యముగల యొకమయిదానములో ఒక్కొక్కమయిలుదూరమునందు సరిపొడుగుగల మూడుగడలను నమమయిన లోతునకు పాతిపెట్టి, మొదటిగడ కొనవయినుండి రెండవగడ కొనమీదుగా మూడవగడకొనను ఒక ఓకు (telescope) తో చూచినపక్షమున అగడలయొక్క మూడుకొనలును నరిసమాన మయిన యెత్తుననున్నట్లు కనబడక, నడుమనుండు గడయొక్క కొన కి అంగుళముల యెక్కువ యెత్తుకలిగియున్నట్లు కనబడును. దీనికికారణము భూలోకముయొక్క వర్తులాకారమేగాని వేరొకటి కానేరదు.

చంద్రగ్రహణములు వట్టిసపుడు చంద్రునిమీదపడు భూచ్ఛాయ యెల్లప్పుడును గుండ్రముగానుండుటవల్లను సూర్యచంద్ర నక్షత్రాదులన్నియును గుండ్రముగానుండుటవల్లనుకూడను భూలోకము గోళాకారము కలదయి యున్నదనుటకు మరికొన్ని సాదృశ్యములు సహితముకలవు.

ఇకనుభూలోక మంతపెద్దదో విచారితము:—
చెన్నపట్టణమునుండి బెజవాడ నూటిగా ఉత్తరమునను
న్నది. ఆరెండుపట్టణములకు కొంచెమెచ్చు తక్కువగా
210 మైళ్ళ దూరమున్నదనవచ్చును. చెన్నపట్టణమునుం
డి ఉత్తరముగా పోయినకొద్దీ ధ్రువనక్షత్రము ఆకాశమం
దెక్కువ ప్రాగానున్నట్లు కనబడును. అదిచెన్నపట్టణమం
దు ఖీతిఃనుండి 13 అంశల (degrees) దూరముననున్నది,
బెజవాడవద్ద అది ఖీతిఃనుండి 16 అంశల దూరమునను
న్నట్లు కనబడును. గనుకనుమారు 310 మైళ్ళదూరము
నకును ధ్రువనక్షత్రము ఆకాశముమీద 3 అంశల దూర
మువత్తుగా లేచియుండునట్లు అయినది. అనగా 70 మైళ్ళ
దూరమునకు ఒక్కొక్క అంశమెత్తు వారవచ్చును. ఒ
కవృత్తము (circle) అంతయును 360 అంశలుగా విభ
జింపబడుచున్నది. గనుక భూగోళముపయిన ధ్రువనక్షత్ర
మునకు దిగువనుపోయెడివృత్తములోని ఒక్కొక్క అంశ 70
మైళ్ళపొడుగు గలదైనవక్షమున ఆవృత్తమంతయును $70 \times$
 360 లేక 25200 మైళ్ళ పొడుగు గలదయియుండువలెను.
అనగా భూలోకముయొక్క చుట్టుకొలతనుమారు 25200
మైళ్ళుండును. ప్రతిచక్రములోను దానిపరిధిఅనగా చుట్టు
కొలత (circumference) దానియొక్క వ్యాసము (diameter)
కంటె అనగా దానిఅడ్డకొలత కంటె $\frac{3}{2}$ అంతలు పెద్దదిగా
నుండును. దీనినిబట్టి భూలోకముయొక్క నాభి (center)
నుండి పైభాగము (surface) అనగా దానివిష్కంభము,
(radius) $25200 \times \frac{7}{22} \times \frac{1}{2}$ లేక 4000 మైళ్ళపొడుగు కలద
యియున్నట్లు రుజువగుచున్నది. ఈభూలోకమంత పెద్ద
గోళమై యున్నదోచూడుడు. దానివిష్కంభము 4000
మైళ్ళును వ్యాసము 8000 మైళ్ళును, పరిధి లేకచుట్టుకొ
లత 25200 మైళ్ళును పొడుగుకలిగియున్నవి. ఇది తెలి
యగనే, గోళముయొక్క సాధారణ ధర్మములనుబట్టి,
భూలోకము మొత్తపెద్ద గోళమయి యుండవలెనో ఎంత
బరువుకలదయి యుండవలెనో మనము సులభముగాజెప్ప

వచ్చును. కాబట్టిభూలోకములోనిమిడియున్న జలమృత్వా
మాణాది వదార్థములన్నియును $\frac{4000}{3} \times 2 \times \frac{4000}{1} \times \frac{25000}{1}$ లేక
 $27,000,00,00,000$ మైళ్ళ ఘనమానము కలవై యున్న
వి. ఈభూలోక మొత్త పెద్దగోళమై యుండునో మూరే
యూహించుట.

ఈభూగోళము కదలకుండనే ఉన్నట్లును దానిచు
ట్టును సూర్యనక్షత్రాది గోళములన్నియును తిరుగుచు
న్నట్లును మనకండ్లకు కనబడుచున్నవేగాని వాస్తవమున
మనభూలోకమే సూర్యుని చుట్టుతిరుగుచున్నది. మన
ముపాగబంజిలో ప్రయాణము చేయుచున్నప్పుడు మన
బండి దిక్కిలి వేగముతో పరుగెత్తుచున్నను మనముదా
నివంకచూడక మనచుట్టును దూరముననున్న వృక్షాదు
లను చూచుచుంటిమీని అవేలన్నియును మనకెదురుము
ఖముగా పరుగెత్తుచున్నట్లు కనబడును. అట్లేమనభూ
లోకము నిజముగా సూర్యునిచుట్టును తిరుగుచున్నను
మనము కదలకుండ నున్నట్లుండి మనచుట్టును సూర్యు
డును నక్షత్రములును తిరుగుచున్నట్లు కనబడుచున్నవి.
మనకు రాత్రింబగళ్ళు అనేకాలవిశేషములు కలుగుదం
డుటకు అదితనలక్షము (ఇరుసు) చుట్టును. సూర్యునియె
దుట తిరుగుచుండుటయే కారణము. మనకు వసంతము
గ్రీష్మము, వర్షము, శరత్తు, హేమంతము, శిశిరము అ
నెడియుతువులు ఆరును క్రమముతప్పక యేటేటను యు
గాదినుండి వచ్చుచుండుటకు మనభూలోకము తనచుట్టును
తిరుగుకొనుచుండుటయేకాక సూర్యునిచుట్టును కూడా
365 దినములకొక్కసారి ప్రదక్షిణము చేయుచుండుట
యే మూలమయియున్నది. భూలోకము సూర్యునినుండి
 $9,20,00,000$ మయిళ్ళదూరమందున్నది. ఇట్లెట్లు కను
గొనిరనగా, సూర్యుడు నక్షత్రములమధ్యనుండు స్థానము
ను జ్యోతిష్కులు ఒకనాడు కనిపెట్టి ఆరునెలలయిన
పదప మరలవరిశ్చించి చూచినపుడు కొంచెము స్థాన

జ్ఞో. భూగోళావస్థనతో నిరంకుర మహర్షాభోహిమాంశుః పుమా నిత్యాభ్యాసితరాచరాత్మక మిందం యస్యైవమాస్త్రజ్ఞితమ్ |
వాస్యత్కించనవిద్యతే విద్యుత్తాం యస్మాత్కృష్ణాద్విభో స్తస్మైక్రిగురుమూర్తయైవ ఇదం శ్రీదక్షిణామూర్తయే.

భేదము కలుగుచున్నది. దానికేసూర్యలంబన (solar parallax) అనివేరు.

లంబనయనగా నేమోసూక్ష్మముగా తెలిపెదను. మనము కదలక స్థిరముగానుండు ఒకవృక్షము వంటియే వస్తువువలనయినను ఒకచోటనుండి చూచితిమేని, అది మనకు ఈశాన్యమూలగా నున్నట్లు కనబడుననుకొనుడు. తరువాతమనము సూటిగా తూర్పుదిక్కునకు కొంతదూరమునడిచితిమేని మునుపుమనము చూచియుండిన వస్తువు ఇప్పుడు మనకు వాయవ్యమూలగా నున్నట్లు కనబడును. ఇట్లుఅవస్తువు ఊండినట్లుండిన స్థానమునకు మార్పు కలుగుటయే లంబన (parallax) యనబడును. మనమెంత దూరము నడచినామో, అవస్తువు రెండుచోట లండును మనకంటితో చేయుకోణము లెంతెంతవో కొలిచితిమేని అవస్తువు మనవద్దనుండి యెంతదూరమున నున్నదోమనము త్రికోణీశాస్త్రం (Trigonometry) ప్రకారము కనుగొనవచ్చును.

ఇట్టిసూర్యలంబననువట్టి గణితమువేసి చూడగా సూర్యుడు భూలోకము నుండి వయిన చెప్పినంత దూరముననున్నట్లు తేలుచున్నది. సూర్యుడు భూలోకమునుండియింతదూరమున నున్నాడని కనుగొనగానే అతడునింతగొప్ప గోళమయియుండవలెనో లెక్కవేయట ముఖ్యము. సూర్యగోళము భూగోళముకంటె 1,300,000 అంతయెక్కు. ఇంతపెద్దదగున సూర్యగోళము చుట్టును మనభూగోళము 9,20,00,000 మయిళ్ళ దూరమున తిరుగుచున్నది. గనుక భూలోకము సూర్యునిచుట్టును తిరిగిడిమార్గము ఒకవృత్తమువలె నుండును. అదియే భూమి యొక్క కక్ష్య అనబడును. అకక్ష్యయొక్క విష్కంభము 9,20,00,000 మయిళ్ళు అని చెప్పితిమి. గనుక దాని వ్యాసము 2×92000000 అనగా 18,40,00,000 మయిళ్ళు. దానిని $2 \times 10^{10} \times 18,40,00,000$ కనుమారు 57,81,00,000 మయిళ్ళు.

సూర్యునిచుట్టును భూగోళమునకు అవతల తిరుగుచుండెడి గ్రహములు కొన్నిగలవు. అవి అంగారకుడు, బృహస్పతి, శని, యూరేనసు, నెప్ట్యూను అనునవి. వాటిలోనెప్ట్యూను అనునది సూర్యునినుండి 280,00,00,000 మయిళ్ళదూర మందున్నది. గనుక దానియొక్క కక్ష్య యెంతపెద్దదయి యుండవలెనో మీరేలెక్కవేసి కనుగొనుడి. అది 17,60,00,00,000 మయిళ్ళుపొడుగు గలదయి యున్నదని మీకు తెలియును.

సూర్యుని కుటుంబములోచేరిన గ్రహములన్నియును, అనగా, బుధుడు, శుక్రుడు, భూమి, అంగారకుడు, బృహస్పతి, శని, యూరేనసు, నెప్ట్యూను అనునట్టి పెద్దగ్రహములును, ఇవిగాక యింకను మూడువందలకు పయిగా నున్న చిన్నచిన్నగ్రహములును ఇంతదూరములోగా సూర్యునిచుట్టునుతిరుగుచున్నవి. ఇదియెంత గొప్పదూరమో విచారింపుడు. సూర్యుడును అతనికుటుంబమును ఒకద్వీపముదాయము (archipelago) వలె ప్రపంచములోనున్నవి. వాటికిని తక్కిననక్షత్రము కును నడుమను ఒకగొప్ప మేరను మిక్కిలిపెద్దకాలీఫలము ఒకటి కలదు. సూర్యుడు నక్షత్రములలో నొక్కటియై యుండి మనకు మిక్కిలి దగ్గరగానున్నాడు. అకాశమందు మనకుగలవచ్చున్న నక్షత్రము లన్నియును మనము వర్ణింప లేనంత గొప్పదూరమున నున్నవి. అవియును మనభూలోకము వలెగాక మనసూర్యుని వలెనే వ్యయంప్రకాశము కలవయి, సూర్యునికంటె మిక్కిలిపెద్దవయియుండి, తమతమ చుట్టును తిరుగుచున్న గ్రహము నడి కుటుంబములు నెవ్వేరుగా గలవయియున్నవి. త్రిశంకునక్షత్ర నమండాయములో ప్రధాననక్షత్రము (Centauri) నుమారు ఒకవికల (one second) లంబన కలదయియున్నందున మన భూలోకమునుండి 20,000,00,00,00,000 మయిళ్ళదూరమున నుండవలెను. సూర్యుని తరువాత ఇదేమనకు మిక్కిలిదగ్గరగానున్న నక్షత్రమునట్లు కనబడుచున్నది. త

ఒక మెరిగిన ప్రావృణునకు జిందెమేల ? :— అప్పుతాంజన మహావృక్షముకు వ్రాయునెల ? అంధ్రమునామత ఇందుకు సాక్షి. అప్పుతాంజనము అన్ని నోవలకు దివ్యావృక్షము. వాడినవారి కనుభవమైక నడచును.

క్కిన నక్షత్రములన్నియును మరెంతో యెక్కువ దూరములందుండవలయునో ఊహింపుడు. మనప్రపంచముయొక్క విస్తీర్ణమును కనుగొనినవా రెవరుచులేరు. మనుష్యులెంతెంతపెద్ద ఓకలనువేసిచూచినను దానిఅద్భుతములను తెలిసికొనుట కెవరిని సాధ్యము కాలేదు.

మనకు ఆకాశములో తెల్లనిపాలయేటివలె కనబడే ఆకాశగంగ (Milky Way) యనునది మిక్కిలి గొప్ప ఓకలతోచూచినపుడు అదియంతయును నక్షత్రములప్రొగయియున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. పిండిలోని రేణువులు కలిసియున్నట్లును మహానముద్రములోని నీటిబిందువులు చేరియున్నట్లును ఆకాశగంగలో నక్షత్రములు మనవద్దనుండి మిక్కిలి మిక్కిలి దూరముగానున్నను ఒండొంటితో కలిసియున్నట్లు కనబడుచున్నవి. అయినను అవి ఒండొంటినుండి అనేకకోట్లతరబడి మయిళ్ళదూరముననున్నట్లు ఊహించుటకు మనకు అప్పడము కలుగుచున్నది.

కొన్ని తోకచుక్కలు ఒక్కొక్కప్పుడు మనకగువడి ఆకాశములో మిక్కిలి వేగగతితో పోవుచున్నను మల్లీమనయొద్దకు రాకయున్నవి. ఇందువల్ల వాటికక్ష్యలంత పెద్దవయియున్ననో ఈ ప్రపంచమొంత పెద్దదయియుండవలెనో కూడను విశదమగుచున్నది.

మనకగువడు నక్షత్రములలో మిక్కిలివిచిత్రములయిన వ నేకములున్నవి. ఒకానొకనక్షత్రము కంటికి ఒక్కటిగా కనపడుచున్నను వాస్తవమున రెండు, మూడు, నాలుగు నక్షత్రములుకలిసి యుండును. అవి మిక్కిలి పెద్ద గోళములయియున్నను ఎంతో దూరమున నున్నందున ఒక్కనక్షత్రమే అయియున్నట్లు మనకంటి కగువడుచుండును. మరియును మనకండ్రకగువడని నల్లని అనగా కాంతి విహీనమయిన నక్షత్రములుకొన్ని కాంతిగలనక్షత్రములు మరికొన్నిటి చుట్టునుతిరుగుచున్నవి. అవి మిక్కిలి పెద్ద మర్రిమొలతో నల్లనిచుక్కలవలె కనబడును.

ఆకాశములనగా స్థలమనునది అంకటను సూర్యాదినక్షత్రములతోను భూమ్యాది గ్రహములతోను చంద్రాది ఉపగ్రహములతోను తోకచుక్కలు ఉల్కలు మొదలగు విచిత్రగోళములతోను వ్యాప్తమయి యున్నది. భూలోకములోనున్న యిసుక రేణువుల నయినను ఎవరికయినను లెక్కపెట్ట దరమగునేమోగాని ప్రపంచముయొక్క విస్తీర్ణతను గ్రహించుటగాని ప్రపంచములోనున్న నక్షత్రాదుల సంఖ్యను లెక్కపెట్టుట ఎవరితరమునుకాదు.

మనభూలోక మేయే వాయువుల (gases) తోడను ఏయేజిలలు లోహములు మొదలగు వాటితోడను చేయబడియున్నవో అట్టివాయువులతోడను అట్టిజిలలు లోహములు మొదలగువాటితోడను చంద్రుడు మొదలగునట్టి ఉపగ్రహములును బుధుడు, శుక్రుడు, అంగారకుడు మొదలగు గ్రహములన్నియు తోకచుక్కలు ఉల్కలు మొదలగునవియును సూర్యుడును సహచేయబడియున్నట్లు వాటివాటిపెలుగును శోధించి పరీక్షచేయు స్పెక్ట్రోస్కోపులను నొకసాధనమువల్ల దుఃఖమగుచున్నది. నక్షత్రములలోని పదార్థములును అటువంటి వాటితోనే చేయబడియున్నట్లుకూడా వయినచెప్పిన సాధనముమూలముననే విశదమగుచున్నది. ఇందువల్ల ఈమహా ప్రపంచమంతయును ఒక్క-విధమయిన పదార్థములవల్లనే చేయబడినట్లు స్పష్టమగుచున్నది.

మనభూలోకము తనకక్ష్యను లేశమయినను తత్ప్రేరేపక నియమితకాలములో ఏ ఓటరు సూర్యునిచ్చుతిరిగివచ్చుచుండుట ఆశ్చర్యముకాదా! అలాగుననే తక్కిన గ్రహములును, ఉపగ్రహములును, తోకచుక్కలు మొదలగునవియును వాటికి విధానుకమయియున్న గతులలో పారపా యేమియునులేక తిరుగుచుండుటకూడను మిక్కిలి ఆశ్చర్య కరమయి యున్నది. మరియును ప్రపంచములో నున్న నక్షత్రములన్నియును వాటివాటి గ్రహములును

క. రోషము కోపము రాగ, క్షేమము లభిమానదర్పవేగాలసాధ్య

క్షేమము లభానమనిమ, నిషిజనమసెవ్వ మాననీయచరితా.

భా. కాం.

లెక్కలేని పయ్యను వాటివాటి గతులలో నరిగితిరుగు చుండుట యెంతటిదృఢత మయియున్నది!

ఈ లెక్కలేని గోళములన్నియును తమకత్తులలో నింత క్రమముగాను హద్దుమీరకను తిరుగుచుండుటకు వాటికి వరస్పరముగల ఆకర్షణశక్తియే కారణమని మనమెరుంగవలెను. చంద్రుడు మనభూలోకము చుట్టునుతిరుగక పారిపోవకుండగను, మనభూలోకమును తక్కిన గ్రహములును సూర్యునిచుట్టును తిరుగక పారిపోవకుండగను చేయునట్టి ఆకర్షణశక్తి యేదో ఆశక్తియే మనవద్దనుండి మినుమిక్కిలి దూరములందున్న సత్వత్రములనే మహాగోళములును ఒండొంటిని ఆకర్షించుకొని ప్రపంచములో నేమియును గందరగోళము చేయకుండునట్లు పనిజరుపుచున్నది.

మనభూలోకములోనున్న జీవరాశి, యెంతవిస్తారమయియున్నది! పిప్పిలికాది బ్రహ్మపర్యంతమని మనము సాధారణముగా భూటాడు చుండుముకదా. చీమలకంటె నహోదీన్ననయిన జంతువులెన్నియున్నవి! మనకండ్లకగు పడనట్టి జంతువులెన్నియో సహితము ఉన్నవని సూక్ష్మదర్శిని(microscope) మనకు తెలియజేయుచున్నది. దాని మేరకు కూడను అందని మిక్కిలి చిన్నజంతువులింక నెన్నియున్నవో యెవరుచెప్పగలరు? ఈభూలోకమువలెనే యితరగోళములును లోకములయి యున్నవనుటకును, దీనిగోళవలెనే వాటిలోకూడను లెక్కలేని ప్రాణులుండవచ్చు ననుటకును కొంత అప్పదముకలదు. మనభూలోకములో మాత్రమే ప్రాణులున్నవని చెప్పట ఎంత మాత్రమును విశ్వసనీయమయి యుండనేరదు.

తుద తెలుసుకొనరాని యీమహాప్రపంచమెల్లవచ్చినది? అదితనంతట తానేపుట్టిదా? లేదా, దానినిసృష్టించినవాడెవడయిన నున్నాడా? అదితనంతట తానేపుట్టియున్నదనిచెప్పే నిరీశ్వరవాదులయొక్క ఊహయెంతమాత్రమును సరియయినది కాదనుటకు సందేహములేదు. లోకములోనిననుస్తమతములును అనగామనుష్యులందరును ఈప్రపంచముకు కారకుడయిన సర్వేశ్వరుడొకడుండి యుండవలెనని చెప్పచున్నాడు. ప్రాచీనశాస్త్రములును నవీనశాస్త్రములునుకూడా ఈజగత్తుకు కారణమయిన మహాశక్తియొకటి యుండి యుండవలెనని ఉద్ఘోషించుచున్నవి. ఆమహాశక్తియే దైవమయియున్నది. దేవుడు లెక్కలేని యిన్నిలోకములను సృష్టించివాటిని పరిపాలించుచున్నాడు. ఆయనసంకల్పమేదో గ్రహించుటమనుష్యమాత్రులకు సాధ్యముకాకుండచున్నది. అదేదియయియున్నను మనము మనస్ఫూర్తికర్తయొక్క ఆజ్ఞలకు లోబడియుండుట మనవిధియయియున్నది.

ఇట్టిమహాప్రపంచములో మనసూర్యుడెంతపాటివాడు? మనభూలోక మెంతపాటిది? మనమెంతపాటివారము? మనముదానిలో నలుసుల వంటివారముకాదా? గనుకమనము వినయవిధేయతలు గలవారమయి యుండి మనుష్యులందరియెడలను నమస్తప్రాణుల యెడలను నహితత్యంతానురాగము కలవారమయియుండి ఒండొరులకు సహాయము చేసికొనుచుండ వలెను. అప్పుడుగాని మనుజులకు సార్థకము కానేరదు.

కేశవర్ధని:—అంధ్రీశ్రీలందరు కేశవర్ధనిని వాదితీరవలయును. తెండ్రులను పెంచి, నుడుపుచెట్టి, మనోహరమయిన గుహావనలలో ఘుమఘుమలాడుచుండును. యెందునోగొట్టును. దీనివలె బుద్ధి గలిగి యు. ౧-౦-౦౦.

క వి త.

కవిత్వం - అనంతకృష్ణకర్మచే వ్రాయబడినది.

లోకమున మరుజులందఱును మృత్యుముగ నానందమిహునవి
రెండు. భవమును, విద్యయును. అందు భవమస్థిరముగుటచే నందఱు
అనఁ గలుగువానందము చిరకాలముకలిగిన నుండదు. ఇట్లే విద్యా
భవమున్నచో యేనాటికిని దలుగక సంపాదించువానికిఁ జిరకాలమిం
తంతవరాని పంథవముం గూర్చుడి. అందుఁగూడ నితరకల్పవిద్యల
కన్న శాస్త్రములకన్న నుబోధమై ముకోరఁజుమై యభ్యసించున
ట్లెల్ల మునుయుండు కారుకము నొనఁగనవి విరవమును పొహితి. అట్టి
సాహితి నేర్పినందులకిదిఫలము? కవిక!

ఏలాటి కవికామృతమైన కవికృతులనేమనవలయు, శాంతియొ
ల్పకవికిని మునుముందఁగ నింకను రచియింపవలయునను నానందమిట్టిం
తునదియు, గర్వము భర్తమును మరలనంతకాలము బ్రహ్మాతందమొక
గూర్చునదియు, జిరకాలము యతఁనున్నచోపించునదియునగు కవిక
ప్రభావముఁ బొగడ నెవరికెరము? కాలిదాసుఁడు, భవభూతి, నన్న
య, తిక్కన మొదలగు కవిమణులు, భోజుఁడు, శృంగారరాజులు
మొదలగు రాజభంగులును యీకాలములై చాలకాలమైనను నే
టికిని మన కన్నులఁగట్టినట్లకపడుచుండుట యీ కవికామృతమే
మాహాకృతికా? అంతయే? ఎక్కడనో చిక్కుమాలిన యొక
గుట్టత్రువాడగు సాహితీ భూయస్వియగుడ మహారాజభంగుల
వామములై నిప్పటికిని మనయాంధ్రులనొకఁ గీర్తింపఁబడుచుండుట
వేమలవాడ భీమవి కవిక క్తిచేతనేకా? ఇట్టి కవికనుగూర్చి మన
యాంధ్రసోదరులతోడ నిల్చుడిండుక యాలొచింకము.

సాధారణముగ నెట్టివానికిని గవికఁ జెప్పవలయునని యొక
యొందును. వల్లభాకృతానుండు కావ్యప్రాంధ్రు నైతము మామూ
టఁగొట్టునపుడును చున్ననపుడును బాడుటలేలవకములైనవలయు
నని ప్రయత్నించుచుండురు. ఇట్లే సోకటికందక్షిరములు వచ్చినకా
రిఁజెప్పవలయునా? అట్టివాటూపారు రచించునదియుఁ బండితులు
రచించునదియుఁ కవికయేకా? కావన్నఁ గవికయైన నెట్టిది?

చక్కవాక్కుగూర్చుకొను తనమనమున నునయ్యెను భావముల
నితరుల మనమునకక్క సరసముగ వాగ్రూపమున వెలయుచుట కవిక
యనఁబడును. ఆతఁడుకచ్చె నితఁడుచోయోనని వ్రాయట కవిత్వ
ముగాదు. మనమాడుకొను మాటలనే విలక్షణముగ్రహించి బద్ధరూప
మునఁగాని వచనరూపమునఁగాని చెప్పట కవిక. ఇట్టికవికఁబ్రతిభ
ప్రభావముగ వీరము. ప్రతిభయినగాఁ జెప్పదగు పల్కులను రచము
లాలుకునట్లు క్రొత్తక్రొత్తత్రోవల మార్పుముద్దుగఁబల్కుటకు సాధన
మగుప్రజ్ఞ. ఇది మనుజునకుఁ బుట్టుకతో రావలయుఁగాని యొకరు
బోధించుటచేఁగాని వ్యర్థముగ ఘటపట్టుయని శాస్త్రముల వల్లించు

టచేఁగాని కానేరదు. నునుయ్యుఁడు కవియే శ్రేష్ఠుఁ
కవికానేరదు. స్వతస్సిద్ధముగు ప్రతిభగలవాఁడు చిన్ననాటినుండి
యేదైనసోకటి యల్లఁజూచుఁగాని మిన్నకుండఁడు. అట్టివాఁడొక
పద్యమును జెప్పినను మోవముగఁజెప్పెను. సంపూర్ణముగ శాస్త్రపాం
డితి సంపాదించినవాఁడైనను బ్రతిభలేకున్న నంతప్రయత్న పడినను
బద్ధమును వ్రాయటకష్టము. చిరకాల కట్టిన సాధించవలయునని ప
ట్టుపట్టి రచించునఁ బూర్ణకా యొకవిక నీరవమై నెలుకు విప్పివత
నుండును. ఇందుల కుదాహరణము కృష్ణదేశరాయలు. రాయలరచిం
చిన యాముక్తమాల్యదను జూచినచాలి నంస్కృతంబునను, అం
ధ్రంబునను ఆతనికి గల్గిన యవమానసాందీత్యము లేటతెల్ల మగును.
ఇట్లే వాగ్రంధియొకని పద్యములంబయిన పోరకొంటిమా నానినర్థము
చేసికొనుటకుఁ బది నిఘంటువులు దగ్గరనుంచుకొనవలసి యుండును.
కవికాకైలిని జూచినచోఁ జాటివోపుదానిని యలవంకముగ వేరవలు
చుకొన్నట్లు వృద్ధముగఁ దెలియఁగలదు. అట్లే నేమనవద్దములను
విమర్శింపుఁడు! ఆకనికఁ బాండిత్యమత్తవృత్తుని యాతని పద్యముల
నొకమాటయొకటి చాలవంతులు తెలియఁబోదు. ఇతఁడు జెప్పినట్లు
చిన్నచిన్న పద్యములలో నంతభావమునుంచి యందలకును లేటతెల్ల
మగునట్లు కష్టములేక చెప్పట కలఁగిండు తపను జేసినను ఏకచ్ఛదేవరా
యొక్కను సాధ్యముగాదు. ఈతొలమునఁగూడ నట్లు శేషిల పాండి
త్యముచేతనే కవికను నకపలుమగొనఁజూచు మహావిహోపాధ్యాయ
యొకచటచటఁగలరు. అయ్యో! చాకిరికాకత్తిచే సీతలమున నాం
ధ్రపరవృత్తి యొకప్రాధత్యము విహించినచో చెప్పవలసికావచ్చుది.

ప్రతిభగల్గి వరసముగఁ గవిత్వముజెప్పలలవాఁడు దాని నభి
వృద్ధిఁ జేయవండుటయుఁ పాండిత్యముగల్గి ప్రతిభలేనివాఁడు చల
వంకముగ దానిని స్వాధీనముజేసికొనఁ జూచుటయు నగుచితములు.
మనుష్యుండు వృద్ధి నొందక యొకరికఁజెను. వద్యము మగిసిగఁ జా
లవని చెప్పటచే నిదియునుజెనును. కావున మనుజుఁడు తనకుఁగల
కవికాకత్తిని సవ్యాధమున వినియోగించి యభివృద్ధి నొందివల
యును. అట్లభివృద్ధి నొందింపుటకు సాధనము లనేకములుగలవు.
అందు మొకటిది.

౧. చక్కనిసాహితి.

సాహితీయినగా నేభావలోఁ గవికఁ జెప్పఁబూనునో యా
భావయందు విరుద్ధముగు భావము, ఏదేదమున కేయిదమున కత్తిక
దో యేయట నెట్టివోటనుపయోగించిన నేయిదము మారునో చక్క
గ నెఱిగినఁగాని కవిత్వముఁజెప్పఁబూనరాదు. ఇట్టికల్పనము వ్యా

కరణమును కాగుగ నభ్యసించునాని కలుగదు. అందునూడ మన హిందూదేశములో నేనాచార్యుల గవిత్వము జెప్పవలయునన్నను అన్నిటిని చూడయ్యెను సంస్కృతభాషను నలక్షణముగ నెఱిగియుండవలయును. సంస్కృత భాషయులేనిది దేశభాషలలో గవిత్వము వుట నుంభాసభ్యముగాదు. ప్రకృతము మన యాంధ్రభాషలో నచ్చుతెనుగు గల్పములెక్కువగలేదు. ఒకటిరెండున్నను వానినాదరింతువారలును. సాధారణముగ నిదివలకును గావ్యములను ప్రాసితవాద నిర్దుడు వ్రాయుచుండువారుకు తెనుగులో వమానముగ సంస్కృతమును వాడియున్నాడు. కొన్నియెడల సంస్కృతపదము ప్రయోగించుటచే కర్పూరము తెనుగుపదములచేరాదు. ఎంతమిక్కుగవాడినను పద్యమున నొకటిరెండుచూరులైన సంస్కృతపదములు ప్రయోగింపకతప్పదు. ప్రశస్తిదేశకాయలవాడు వధరానడిగిన

సంస్కృత సాహితీపటిక చాలని వాని కవిత్వమేటికా?

అనుప్రశ్నకు చెనాలిరానుకృష్ణుని :-

సంస్కృత సాహితీపటిక చాలని వాని కవిత్వమేటికా, (అనగా ఏటాబోవునటు) అని అనుప్రశ్న నీ యుత్తరముగఁజెప్పవలయుకథగలదు. ఇందలి సత్యావత్వత తట్టున్నను దేశభాషావిరహగీర్వాణభాషావ్యక్తి యత్యావత్వమునుట నిక భవ్యముగఁచెలియఁజేయుచున్నది. ఇతరకవుల ప్రయోగములవలననే యాజ్ఞానము సంపాదించుట యసాధ్యముగనుట. ఏలయన నీకాలమునఁ గొందఱు సాహితీయవరాసకాయలగు మహానుభావులవలనంది నూతనమార్గమున నవలంబు, నాటకములు, దేశచరిత్రలు, మున్నగునవి రచించుచును దేశభాషావ్యక్తితోఁబాటు భాషాభివృద్ధిగూడఁ జేయుటకై తెనుగున నేగాక సంస్కృతమునఁగూడ వ్యాకరణవిషయమున గొత్తప్రవృత్తులు నూపిరి. వీరి పదప్రయోగములకును ప్రాకరకాలపువానిని మూత్రము లకును నేపంబంధమునుండదు. అట్టివాని పదప్రయోగములఁ గొన్నిటినిట వివరించుట యధికప్రయోగముగ నుండదని యొప్పెద.

నునాయావము, ఆయిష్టము, ప్రేమానుభవము, ఆయోగరణము, ప్రాముఖ్యత, నమనదేశ విద్వాంసలోకస్థిరాగ్రభాగ, భంధోమాత్రము, భంధోత్పత్తి, బాహ్యతాభావము, సాభ్యాత్వత్యము, వికర్తృనిబలత, అంగవిద్వేషనమృత్యుడు, ఆధికయశత, లోకసామెతలు, ఇత్యాది.....

అయ్యా! సంస్కృతాక్షరముల నొందురెందు నేర్పినవాడికిఁ గూడ నీప్రయోగములగాంచినఁ దలఁపింపవలయుననునా? సామాన్యముగ నాధునికులగు కొందఱి గ్రంథములలో నివి లెక్కనమిడియున్నవి. ఇట్టికవ్యుల కవులగు గ్రంథాభాసములఁమీ కవిత్వజేయఁబూనువాఁడెంత చెల్లెవాడు? ప్రాంతదేశాల్లి వసంతుక్యుఁడెట్టితె, నన్నట్లు ఈగ్రంథములు వామజెడినదేగాక యిక ముందు కవికరణియించువారిఁగూడ నిజ్జనోపకలాగుచున్నవి. ఇందులకు నే నేప్రథమోపాసరణము. సంస్కృతమున నియంక పదవయము

సంపాదించియుంటఁడేని యాంధ్రమునఁ బ్రజ్ఞయత్యల్పమైనను కవిత్వము జెప్పవలయునను నీచ్చినే నేనుకవియించిన తారాదేవి, అంధ్రముభాషిత కావ్యములు అను చిన్నపద్యకావ్యములలో

ఓరానాకృతి పల్కుతెనిగివేయక,
అంతకుమున్నె యా హరిసింగ తనకండ్రి తమ్మునింగెను,
నినుగజియింపక జడుడు,

అని యెంబదముగఁ బ్రయోగించితి. ఇట్టిపెక్కుపాఠకాటులకు అంధ్రవ్యాకరణమున జ్ఞానశుల్పముగుటయు నాధునికప్రయోగముల కమ్మియుండుటయు నే కాణములని చూచుటకు నేయఁజెప్పవలయువా? కావున విఁగముండు కవిత్వజెప్పందలకువాడు ప్రయోగకరణముగుటచూచి సంస్కృతాంధ్ర వ్యాకరణములలో మంచిప్రజ్ఞ సంపాదించవలయును. ఇక రెండవది.

2. భండార్కాశ్రమమున జ్ఞానము.

పద్యవిరచికి ముఖ్యము, పదనము వ్రాయువారికి భాగము తోఁచులేదు. దీని నెఱుంగునన్న నట్టివాఁడును పద్యములను రచించుటకనువుపడు. మనయాంధ్రకవిరకు నికరభాషావిరక్తమునకు బోలె నొకప్రాస నియమమేకాక యెలినియమమును దప్పకుండవలయును. భండార్కాశ్రమమునఁ బ్రవేశములేకున్న నేవృత్తమున, కేమిలక్షణమోయెన్నిట యెలియో ప్రాసనియమమెట్టి తెలియబాలము. నిర్వర్తి ప్రాసములంగఁ బద్యములను వ్రాయురాచా? యని కొందఱుండుచే మో యవిపట్టిభ్రమ. అట్లు వ్రాయుటచేనేమిలాభము? కవికిఁగష్టము తక్కువయియు యింకను రసవృష్టి గలుగఁజేయుట కనువగననియో? కల్లు. రసపోషణమునకు యత్నిప్రాసములెట్లు నిరోధకములో యెట్లే ఈనోట గురువేయుండవలయు, నీయెడలయువేయుండవలయునని నియమముగల పద్యములు మాత్రమర్గములేలకాదు? అట్లుతలఁచు వారు ముఖముగ పదనమును వ్రాయఁబూనకలయునేకాని పద్యములలో యత్నిప్రాసములు మాత్రము వలదని వాదించిన నేమిప్రయోజనము తెలియరాకున్నది. ఒకచో నిన్ని నియమములను నిరాకరించియు వీరు ఒకనియమమును దప్పకుండ ప్రాసిత పన్నయి లెక్కనాదులవలె నొకపద్దెమైన వరసముగఁ జెప్పఁగలరా? అట్లురచించ వలయును మహాభావులవలననున్న వారి నిర్వర్తిప్రాసపద్యము లనుకూలముగ నుండుగా? మనకీవిచ్చిభ్రమలతోఁబనిలేదు. మనవంటివారెన్నికన్యముల, బ్రయత్నించినను కష్టయాదులలో నొకదళ మనప్రాంతమైనఁ దులయఁగము. కావున మనయోగ్యతకు దగ్గిట్లు ప్రాసిత నియమికమార్గము ననుసరించియే పదనముగఁ గవిత్వజెప్పవలయున్న పదవలసినది కర్తవ్యము. ఇక మూడవది.

3. బోచిత్వము.

తాను పట్టించుకొలుమునకును వాత్రములకును అనిరొధముగ వచ్చింది చెప్పటయే బోచిత్వమనరుదును. ఏకాలమును.

వర్ణించుననుమన నేదిభముగఁ జిప్పఁదగునో యేయేపాత్రముల జెట్టి గణనోనములు కల్పఁగింపవచ్చునో యెఱిగినగాని వివిధజిప్సఁ బూతరాదు. శ్రీరామచంద్రుఁడు బద్ధవనమృతాలమున గడియారము న గంటలుజూచినట్లునని చెప్పట యెంతవోస్తావృద్ధముగ నుండునో కదా! మహావియగు శ్రీమంద్రుఁడు సంవృత్తమున బౌచిత్యవి చారచర్చ యను గ్రంథము రచించి యందివిషయమును జక్కగఁజర్పించియున్నాఁడు. పాపము! నునవారీకట్టి గ్రంథములు మనమునకేరవచ్చుటలేదు. వివిధమునమృతబద్ధ వాత్సల్యమున కామసూత్రములను కాగు గనభ్యసంప వలయునట! ఆత్మ్యములు సలికయోక్తులు మొదలగున లంకారాభ్యాసములచే జనుభూతి వికృతల కల్పఁగఁగఁబడిన శ్రీనివర్ణించుచుండినఁజాలును. సంవృత్తకవులు జూపినవ్రోవనె ను నయోంధ్రకవులును క్రొత్త దానినిమఱింత పెంచిరి. అదియేమి యోగ్యప్రియోకాని వారి కేవల కంటఁబడినను దక్కినస్వస్థవయ వములన్నియు నటుండ జొలుదొల్ల జగ్గవత్సవములే నుట్టముగదోదు ను. ప్రాచీనకాలాల్ల నెట్టిమాధుర్యము నవలంబించియుండిరా? వారి లోనాచిత్యవిచారము సంపూర్ణముగ నుండినటుట నాదీగ్రంథముల యోమృత్యుమే ప్రబలాధారము. చూడుఁడు! నన్నయవికృతాదుల కవిక యంతగఁబ్రకంసింపఁ జనుటకేమి కారణము? ఆత్మ్యములు సలిక యోక్తులును వామనీర్పయింపలేదు. చెవులకింపుగదోదు. యమకా దిలన్నచో వెదకినగానరావు ఇకలేనకల్పనలనువారికిని బద్ధకేవ వము. ఉన్నదియున్నట్లులలో కామభవనిధములగుమాటల నెవరినోటవచ్చినది యట్లుజే పద్ధములనిమిదిచ్చి రవత్తంజముగ జెప్పటయేకవా వారికివిక యున్నదికే? కావలము? ఇంతకన్నఁ గావ్యమున కితిమికా వలయు? వాదిమాధుర్యమే తరువాత మూలన మొదలగువా రాశ్రయించిగాని రాగరాగ వాయాదితీజ్ఞానము బుద్ధముట్ల నశించి నుండునకనఁ గావరాకపోయినది. ఈకావ్యమునఁ గొందరభిమానులఁప్ర యత్నించి ములుతవాని నుజ్జీవింపఁ జేయుచున్నారని తెలుపుటకంత యు నంతవనుయ్యది.

ఇట్టియోదితీజ్ఞానము జక్కగఁనలకడవలయునన్న లోకానుభ వము బాగుగనుండలయు కావునగవియగువాఁడు ప్రాపంచికమగు ప్రతివిషయమును జక్కగఁ జరిశోధించుచుండవలయును. కత్త మును విచారించక తేటిసంపెఁగనఁటదనియు, కమలము మూల్యో దయమున విశించుననియు, తవలయును నుడుగించుననియు, నొకడు చెప్పిన పిచ్చిమాటలకే విశ్వసించి మాటలుమార్చివ్రాయుటకగదు. ఎక్కువచదువారముగఁ జెప్పలేకొడిననది వ్యభావానుసారముగ నాచిత్యమును విజ్ఞాన చక్పిడిమాటలతోఁ జెప్పిననుబాగుగనుండును. ఇకనాలవది.

ర. సారశ్యము.

చక్కనిసాహితీజ్ఞానము గలిగి భండన్న జటి.గి యాచిత్య జ్ఞానమునదియున్న నవికలలో సాగశ్యములేకన్న నేకరి రుచింపదు. సారశ్యమునఁగా నవ్యయితోవ్యములేకుండుట పరిశ్రముగనున్న

మనులికళమునంద వాదరించుదురుగాని చదువారమెక్కుడుగను న్నును సారశ్యములేమి నాము కతూల్యద సెవరును నిరవఁగోవరు. సారశ్యమున వపూర్వపదములనే ప్రయోగింపరాదని యర్థముగాదు. ఇక్కడనుండఁదగు పదమక్కడనుంచి యిక్కడనుండఁదగు పదము వేరొకచోటనుంచి దీర్చి వచానములతోఁ బద్యము జక్కపరింతుట కలెననుగుగాని యు క్రమగుచోట నెట్టికలెపదము నుపయోగించిన ను సందర్భవశమున నర్థముగాకపోదు. అంతరిని తెలియజేయురచిం పవలయుననుపిచ్చి కవిజనమున నుదయింపరాదు. అట్లు ఏజన్యమునఁ గాని రచింతుటయసాధ్యము. ఏలయునఁ దెనుఁగునఁ బ్రతేకము తక్కువగఁగలవాఁడు నుమలికళమును నేనునపద్యములను వైకము కలెన ములని నిరసించును. ఎంతటికలెపదమైనఁ దలుచుప్రయోగించుటచే నులభముగఁదోయను. అట్లనిగ్రంథమంతయు నిఘంటుజహానుమదేఁ గాని యవ్యయింపరాని పదములనే నింపరాదు. నరకములగుపదము లను తలుచుగనుపయోగించుచు నడుమనడుమఁ గలెనపదములను గి మముగఁ బ్రయోగింపఁబూనవలయును. అనుపయోగములగు యమ కాదిప్రాసములను రచించువలయునను పిచ్చియుండరాదు. ఏల యమ యమకములను సరసాధ్యపదములచే గూర్చుట ముఖ్యసాధ్య ముగాదు. పద్యమున కల్పాకౌముగ మనవారేర్పలచిన నియతప్రా సమేచాలును. వలయునన్న నుపయోచితముగ నర్థసందర్భము నెడ కుండ వృత్త్యకప్రాసము నచటచట జూనుపవచ్చును. కలెనములగు వింధులను తెనుఁగునఁగాని సంస్కృతమునఁగాని ప్రయోగింపరాదు. అట్లుప్రయోగించిన సారశ్యమునకు భంగముగలుగుటయేకా వైరి యు విమటకుఁ గలుగరమగనుండును. ముఖ్యముగ నర్థగాంభీర్యము నకుఁ దోడు కల్పసారశ్యము గూర్చునభిలషింపవలయునేకాని పదముల లో గాంభీర్యము నపేక్షింతుట కవితాంతకు మూలాశ్చేదమొగరింపఁ జూచుటయే.

ఇంకను జన్మింపవలసిన విషయము లోకములన్నను చోటు జాలమిచే వింశట విరిమింప నెంచెతి. ముఖ్యముగఁ గవితాభివృద్ధికే సాహితీ, భండన్న, బౌచిత్యము, సారశ్యము అను నాల్గుసాధనము లు ప్రధానములనుట యాయుపన్యాసమున ముఖ్యాంశము.

ఈవిషయములన్నియు వాంఛిపండితులకుఁ గొర్రెవికాపు గాన వారికినిది విన్న వింపలేదు. వావలె నల్పప్రజ్ఞచే ద్వారపది కవి తఁజిప్పనుల్లసించు వాంఛిమిప్రు దెవలైననున్న నెట్టివారి కివిషయము సౌమోద్దమునఁ జెలువవలయుననియే వాయుత్తేతము.

ఈవ్యాసమునఁగల కొన్నిమాటలచే గొందఁటికించుక నైమన వ్యము కలగవచ్చును. చాల్యచామగున నందఱానుసారముగ వ్రాయవలసినవిచ్చినఁడులకు వారింపటిని దయ్యయించి నన న్నమింపచేడు కొనువాడె.

తే॥ గి॥ అనుబహుర్న మునిడు మనినన్ని నాళ్ళు
కుదనదటులేని నట్టి క్రికొదనఁజేయుఁ
జడువుకల్లెల్ల మున్నుండు చవులుగొల్పు
నరనకవికకుసాదె యాధరణిఁగలదే॥

ఆరోగ్య శాశికళ.

మ.రా.శ్రీ, కొన్నిటి శాసనముల కాపరిగానిచే వ్రాయబడినది.

ఆరోగ్యమునగా ఆరోగ్యకావ్యము కళాకళయనగా 18 వద్యములుగలది. ఆరోగ్యమును గురించిన పదియారువద్యములు గలది గావున దీనికి ఆరోగ్యకళాకళయని పేరువచ్చినది.

దేహారోగ్యంబు మొదలః * దరియిగవలయున్.

నీ. దేహభావలక్షణ * దివ్యధనులెన్న నారోగ్యమేగుడి * యయ్యలార. బాలిసారినిజేసి * నడుమనేడలభాగ్య, మారోగ్యమేగుడి * యయ్యలార. కలిసివ్రావివనన * బలమునాపంజరి, దారోగ్యమేగుడి * యయ్యలార. చివరేకండగా * జీవించేనేనది, దారోగ్యమేగుడి * యయ్యలార. ముక్కుటయు మూర్ఛుటయులేక * శొక్కునీతి. నుక్కుకడ్డిలవలెనుండి * బెక్కుజెనర. మండ, రాళ్లనుడన్నదర * సిడిగాగ. డోర, యారోగ్యమేగుడి * దయ్యలార.

నీ. స్థిరమైనదిచే * దీపింపవలెన్న, యారోగ్యమేగుడా * యవనరంబు. లేటమాతెల్లియే * తివడదలెన్న, యారోగ్యమేగుడా * యవనరంబు. నిశ్చలజ్ఞానమే * నెడగావలెన్న, యారోగ్యమేగుడా * యవనరంబు. జ్ఞాపకశక్తిగీ * పొధింపవలెన్న, యారోగ్యమేగుడా * యవనరంబు. లేనీ దీనిబొంతకంగతియే * తేనికన.

నన్నటికిఁబాడ నిదమాల * మానుగాన.

పొలిదినంబునుదీనిగా * పామకొనును.

బ్రతుకఁగావలెరాజులున్ * ప్రజలుగూడ.

నీ. పుత్రఫలంబులం * బొందఁగావలెన్న, నారోగ్యమేగుడి యవనరంబు. పుణ్యభూములఁబాడ్చ * బోవఁగావలెన్న, నారోగ్యమేగుడి * యవనరంబు. గొప్పవిద్యలయిదిగ మెప్పుండవలెన్న, నారోగ్యమేగుడి * యవనరంబు. పుష్కలంబు వత్సవో, శక్తినివలయుంప * నారోగ్యమేగుడి (యవనరంబు)

లేగి. సామగ్రిదీనినేర్వంగ * జూరటకును.

యూదులటకు గుట్టును * పెక్కుటకును.

కాలినవకముఁ బ్రయోగ * గాంచుటకును.

అవయవారోగ్యమేగుడి * యవనరంబు.

నీ. బవతపంబులకునై * సన్ననమ్ముకొనరింప, నారోగ్యమునులేమి * ననువుపడదు. భక్తిగీతాధ్యాయ * పారాయణముజేయ నా

రోగ్యమునులేమి * ననువుపడదు. ప్రతిభులమృతయుండై * పాశ్చిమంబొనరింప, నారోగ్యమునులేమి * ననువుపడదు. ఆజ్యంబు బనుకూర్చి * యన్నిచూత్రముజేయ నారోగ్యమునులేమి * లేగి. నిత్యమైతికలంబు * నిర్వహించి. (ననువుపడదు వరముఁగాంచుటకునిదే * వలగుకుదకు

దీనికిసాటి భువిలోనఁ * దరిసికొనఁగ,

గాన దీనిని ననుకూర్చు * బూనరయ్యె.

నీ. ఘోరాటవులకు * మంజరంబులనైవ * నారోగ్యకలిమిచే * నదాచవచ్చు. క్రూరదృష్టినిఁగాంఘ * క్రొబ్బులివెనను, నారోగ్యకలిమిచే * నదాచవచ్చు. కడుమోటునైనయా * భుజ్జమ్ముగమునైవ నారోగ్యకలిమిచే * నవనువచ్చు. మదగజంబును బట్టు * మరకేంద్రమునునైవ * నారోగ్యకలిమిచే * నవనువచ్చు.

లే. మదకు పుకరాజమెనను * తొలఁగునుండు.

ప్రతిభులారోగ్యకాలియా * భాగ్యకాలి.

కన్నియుఁగదన్నమెయుండు * నవనియించు.

గాన దీనినిననుకూర్చు * బూనరయ్యె.

నీ. పాయసాన్నముగల్గి * భక్షింపలేరుగా, నారోగ్యమునులేమి యిష్టివారు. తీపుమికాయలం * దినవల్లగాదుగా, ఆరోగ్యమునులేమి * యిష్టివారు. ఫలవంబునుగ్రోలి * భరియింపలేరుగా, ఆరోగ్యమునులేమి * యిష్టివారు. ఇహురవంబున * యిష్టమానువునైవ, ఆరోగ్యమునులేమి * యిష్టివారు

లే. డొటలారంగఁ గనుగొన * శొప్పగాని.

నోటఁ బెట్టుంగఁదగదుగా * శోటియన్న

ఫలముగల్గదు ఆరోగ్య * వడవలేక.

గాన దీనినిననుకూర్చు * బూనరయ్యె.

నీ. క్రిరాశునంద్రుఁడ * ఘోరాటవులకెగ, నారోగ్యమేగుడా యాదరించె. పొందవు లజ్జాక * నానంబులనుగుండ * నారోగ్యమేగుడా * యాదరించె. కలహరికృద్రుండు * వలంబామలనుబొంద నారోగ్యమేగుడా యాదరించె. ఆలనలమ్మధీకుఁ * దన్ని పొట్టునుబొంద నారోగ్యమేగుడా * యాదరించె

లేగి. వాకకితారపంబుల * వలనివాధ

నిశ్చలకలితలనొప్పి * కాళ్లతీక

మొనలఁ గాఁగలవానిని * బొందనీక.

గాన దీనినిననుకూర్చు * బూనరయ్యె.

నీ. క్రిరాశునంద్రుఁడ * ఘోరాటవులకెగ, నారోగ్యమేగుడా యాదరించె. పొందవు లజ్జాక * నానంబులనుగుండ * నారోగ్యమేగుడా * యాదరించె. కలహరికృద్రుండు * వలంబామలనుబొంద నారోగ్యమేగుడా యాదరించె. ఆలనలమ్మధీకుఁ * దన్ని పొట్టునుబొంద నారోగ్యమేగుడా * యాదరించె

లేగి. వాకకితారపంబుల * వలనివాధ

నిశ్చలకలితలనొప్పి * కాళ్లతీక

మొనలఁ గాఁగలవానిని * బొందనీక.

గాన దీనినిననుకూర్చు * బూనరయ్యె.

సీ అధికమాటయ్యి * యాంశలేయమబొంద నారోగ్యకామ
హి * మాత్రకయమే । అధికకార్యదార్య * మామహుల
బొంద । నారోగ్యకామహిమాత్రకయమే । అధికభీతాదుర్య *
మామర్యమలకాట నారోగ్యకామహి * మాత్రకయమే । పరి
క్షియా నారత ప్రాచల్యమునుబొంద, నారోగ్యకామహి *
తేగీ, కారణమునుండి భరతక * మాదులార (మాత్రకయమే
మనముహానిని భూక్తిగా * మరచివాము ।
కురుకుమన్నాను ఇరోగ్య * భవములేక ।
గాన దీనిని పనుకూర్చు * బూనరయ్యె ॥ ౮.

సీ. మనవంటి మనుజుడే * యనుపగొలుగునుబట్టి రీతిలోఁబ్రవంచె
పు * పాలుకునగ । మనవంటిమనుజుడే ఘనశిలాఫలకమ్ము
నందెత్తెన్బట్టి * కొనియునాగ । మనవంటిమనుజుడే *
మందిపుటొందె నొడవనడవందని * ధూకియకుండె । మన
వంటిమనుజుడే చనిపోవులోనిది భరినోటచెయిదూర్చి నిలచె
తే. మనమహానికేదమే * మనగవచ్చు (నమాహ
హానికారోగ్యబరితమా * బలముగలదు ।
లేదు మనగదివెదక * లేకమైన
గాన దానినిపనుకూర్చు * బూనరయ్యె ॥ ౯.

సీ. నీవకాపుక్కినే * చీకనమ్మునులేయ నారోగ్యమునులేక నను
వుపడదు నారోగ్యమునుకుటం * బనునీడ్చుటకుకైన నారోగ్య
మునులేక * ననువుపడదు । చేతిపనులగేర్చి * భూతిగడపుట
కు నారోగ్యమునులేక * ననువుపడదు । భూమినిఁబెకరించిప్రా
న్యత్రుచ్చుటకైన నారోగ్యమునులేక * ననువుపడదు ।
తేగీ, నంటఁజేసెడి శక్తియ * వదలిపోవు ।
తిరిపెమెత్తంగనెనయ * దిరుగలేదు ।
అన్నిటినిఁగూడమఖ్యమై * నట్టిదినియ ।
గాన దీనిని పనుకూర్చు బూనరయ్యె ॥ ౧౦.

సీ. అరోగ్యహీనుడై * నట్టివానినిఁజూచి, తొలఁగిపోదురు ప్రప
త్ * దూరమనకు అరోగ్యహీనుడై * నట్టివానినిఁజూచి, బం
ధుమిత్రులగూడ * తరిహనింతు । అరోగ్యహీనుడైనట్టివానిని
జూచి, పెండ్లియాడినదైన వినుగుఁ జెందు । అరోగ్యహీనుడై *
నట్టివానినిఁజూచి తల్లిదండ్రులు పడ * గొల్లమందు
తేగీ, చకట అరోగ్యహీనమై * నట్టివ్రతుడు ।
బ్రతుకుకంబెను చేచ్చులే * పరమసుఖము ।
యన్నిటికెఁబాడఁగారణం * విదియగాను ।
దీనిపనుకూర్చుకొనలేక * బూనరయ్యె ॥ ౧౧.

సీ. కృతయుగం బులవారు, నెకలేమియెరుగక, నష్టికరప్రా
ణం * రొదువరి । తేర్కాయుగంబున * వీరివర్షిర్దుల,
మాంసమున్న న్నార్లు * మనెడివారు । ద్వాపరమ్మునచర్య *
లోపమ్ములేనన్ని, రోహిణుల్రెలిరి * తేజవలర । కలియు

గం బందున * గలయట్టిమనమెల్ల, అన్నమయప్రాణంబున
తేగీ, యన్నవారలమిరిరి * వన్నఁబొలచి (గనాపి
కలకొలంబైనఁ దిరుటకు * బలములేదు
కారణంబేమియారోగ్య * కలిమిలేదు ।
గాన దీనిని పనుకూర్చు * బూనరయ్యె ॥ ౧౨.

సీ. కటకటా! యేపాడఁ * గన్నెత్తిచూచిన, అగ్నిహోంద్యము
చేత * నడలువారు । కటకటాయేనీకు * నాంధినప్పటికి,
కుక్షనప్తములే * నోలువారు । కటకటా యేపల్లకదేశకమా
చిన, ద్వాపరకాలకాధ * వదయువారు । కటకటాయేనెగ
గనుగొనుదామన్న * ముఖరోగబద్ధులై సాగువారే,
తేగీ, పక్షవాతములుబ్బులు * పొందువులును ।
గుండెబమ్ములు రగములు * నిండియుండె ।
దివ్యకరమైనదేగిమా * స్థితిగిన్నె ।
గాన నారోగ్యమును గూర్చు * బూనరయ్యె ॥ ౧౩.

సీ. అరోగ్యమందర * నానక్రియన్నచో, దేహతర్కికమం * దీ
నికొనుడు । అరోగ్యమందున * నానక్రియన్నచో, మరేవ
ములేనిండ్ల * మనలుకొనుడు । అరోగ్యమందున * నానక్రి
యన్నచో, చిత్తవశుత్వం * జేసికొనుడు । అరోగ్యమం
దున, నానక్రియన్నచో * నావారమునమితి * నరసికొనుడు
తేగీ, మలినకత్త్రంబులనువీడి * మంచినలువ ।
అనుభవించు మేలగువా * ననలకొనుడు ।
వ్యర్థవాక్య్యయవాదములే * వదలుకొనుడు ।
కలుగు నారోగ్యమనుగొప్ప * ఫలముమీడు ॥ ౧౪.

సీ. అరోగ్యమందున * నానక్రియలవారు, వైద్యరోగులచెల్వి *
బడఁజుండగదు । అరోగ్యమందున * నానక్రియలవారు, అం
ట్రుగులపాలి * కరుగఁడగదు । అరోగ్యమందున నానక్రి
యలవారు బాలమూర్ఖునియెండ * బడటకగదు । అరోగ్యమం
దున * నానక్రియలవారు ప్రేకఘామమునోక * వలపడదు
తే. లేయ భగ్యన్న భుక్తిని * జేయరాదు ।
మత్తుపప్పువులనెన * మరగరాదు ।
తనసుమించినఁ బెల్లము * దలఁపరాదు ।
కలుగునట్లున్న యారోగ్య * ఘనఫలంబు ॥ ౧౫.

సీ. అరోగ్యమందున * నానక్రియన్నచో, నియమింపబడినట్లు
నిద్రఁబొందు, అరోగ్యమందున * నానక్రియన్నచో లఘు
వైచార్యము * లందినుండు । అరోగ్యమందున * నానక్రి
యన్నచో, సభిమామిథునేచ్చు * వదలకొనుడు । అరోగ్య
మందున నానక్రియన్నచో న్నునపాపముల * క్రద్ధకొనుడు
తే. ప్రాణుబోతులదొంగలఁ * వాయుకాండ్ర ।
కలదిక్కులలోఁకుల * గలయబోక ।
మంచిగాలినినునుల * మరునకన్న ।
గలుగునారోగ్యమనుగొప్ప * ఫలముమీడు ॥ ౧౬
(ప్రసాదములు మన్ననీయములు)

భారత సంఘ పారిశుద్ధ్యత.

అమూల్యమృత వాదకచేత వ్రాయబడెను.

ఈయంశము గంభీరతయొందు మహానమ్మద్రమునుబోలి, చూచుకొంటి లోకును, తలదినకొంటి తలంపులేజనించును, దరినినిలచి చూచుకొని వివృతమును, అహగ్రతపరులకు ప్రమాదమును పని చేయువారికి కష్టతరమును, పెట్టెక్కినవారి కత్యానందమును గలుగ జేయజాలినదిగానున్నది. అయిననుదీనియందు, కనుగొనినమార్గముల ననువరించినవారు పనిచేయుచును దారికప్పించారు తీరనికష్టములనొందుచు జ్ఞానపంతులు నూతనోపాయములను కనిపెట్టుచులోక జీవనమును గడపుచున్నారు. ఈవిషయమందనేకులు విశేషపరిశ్రమచేసి, పెట్టెగ్రంథములనువాసిమరాచారపితౄచమును పౌరలోలుటకై పెట్టె ఇడంములనొంది యుక్రమజనవంతు మహారాజ్యమధ్యమను మరక్షితమగు దారినిజూపు నానవారాళ్లవలె నిలచియున్నారు. కానమార్గమును గనుట యందధిక శ్రమపడవలసిక యవరముకొనదు. మైతూర్లము నవలందించి యందదనదువలూనినక్రమముగా, కాలికోవలు, రాచమార్గములేర్పడి, మానవసంఘమునకు సౌఖ్యముకలుగును. నీటియావిరిలమును కనిపెట్టిన జేమ్సువాల్ ఆనది యొంగ్గేయబాలని యూహల ననువరించియేకదా పొగబండ్లు పొగయోడల సౌఖ్యములను ప్రజలుచూచుచున్నాడు!

ఇత్రుడు నువమనివిషయమున జేయదగినది ఘనులగు మనశ్శాస్త్రీకుల ననువరించుటయగాక చేరమున్నది ఇత్రుడుగారవార్తలగు మనశ్శాస్త్రీకులమార్గము లేవియోజాత పూర్వము, అనవంతుమననేమి? అనియట్లుపరిశుద్ధ మగుటకుకారణములేవియో యోచింపము.

వంఘునుమాట విస్తృతయనను, అవిబహుజనల నడవదలను, అచారములను తెలియపరచుచున్నది. ఏదేకమందలి యెట్టిసంఘమయినను, అయాదేశ్థుల జీవితముల సమాహముగదా! మనుజులలో నొక్కొక్కరియందు స్వప్రపదనిగుణములు వంఘుమునందున్నవముగా గనపడును. జతులప్రవర్తనలు సాధారణముగా యుక్తమయినవియై, వాకు వృద్ధిదశలోనున్న వంఘుము వృద్ధిసొందుచున్నదనియు లేనియెడ అజనవంఘుము చెడినదనియు తెప్పరుదు.

వంఘుములకు శ్రమపరచి వానియందలి యంతరిశుద్ధతను దొరిగించుసాధనములు మనయందేనిలచియున్నవి. శత్రువంహరమునకై వినియోగింపవలసిన అయధములను బంధువులు, స్నేహితులపై వినియోగించెడి బుద్ధిహీనులదన కేవలము వినియోగింపవలెనున్నందున క్రుత్తుపట్టి అయధములు చెడిపోవగా, శత్రువు నెడిదంపలేక వారికిలొంగిపోవు యుక్తిహీనులవలె యుక్తయూక్త ప్రవర్తనలగుని యశేఖరుల చెడిపోవును, తమవంఘుములకు చేటును, నీగును కల్గించుచున్నారు. మానవుడు చేయవలసిన దంతయు వానియందలి మనోశక్తిలను వృద్ధి

నొందించుచు శ్రమముగ వినియోగించుటయే. మానవులకు స్పష్టియంతటికంటె యమూల్యమయిన అత్యుత్తమమును మృగమాలవంటి శరీరమునకు గ్రహింపబడియున్నందున, విషయనుభవము నరునికి మృగసామాన్యములుగనున్నవి. కాన మనుషునిలో మన్నయారెండు గుణములకు పోరాటమున్నది. అత్యుత్తమము, శరీరాశయలో పోరుచునేయుండును. వీనిలో నేదేనియొకదానికి బలముతగువరకు నీటోరాటముకుగవండును. తెలుగునుకప్పుటకు చీకటియ, ఆరోగ్యమును చెరచుటకు రోగాంకురములు, పంటలనుపాశుచేయు శలభములనుబోలి వృష్టియంతటియందును శుభప్రదములయినవానిని చెరచుటకు రములు సహజముగ జనించుచున్నవి. నడనిజ్ఞానశక్తులతో పోరాడు అజ్ఞానాదులును, వానిసౌఖ్యమునకై నిర్బంధపడిన ఇంద్రియములు బ్రేకించుటలోనే జనించుచున్నవి. అవియేమనుష్యుని తప్పదారికీడ్చి వాడుచుండును. అదియేనరుని యుద్ధకాలము. దానినివాదతత్వమెట్లెనెని అత్యుత్తమ తత్త్వవయ ముంజేచ్చుటప్రబలి నరునియూక్తయూక్త విశేషనను నశింపజేసి అపరిశుద్ధతను కలిగించును. ఇట్టియపజయమే మానవసంఘముల క్రమప్రవర్తనలను దూపుమాసివారిని, త్రాగుబోతులలెక్కవను, శాస్త్రవియులనుగను, జూదరల పాక్షికమున జేరిచి, వారిమర్యాద, పేద, ప్రతిష్ఠలు యుక్తప్రవర్తనలను కొల్లగొనును. అంతటనుండి నరుడు తానేతలవలసిన మాంసాపేక్షలనుబోనయి పరతంత్రుడగుచున్నాడు. "రాజ్యము నేలువానికంటె తన్నుదాసేలుకొనువాడు (ఇంద్రియ నిగ్రహపరుడు) శ్రేష్ఠుగడనిజ్ఞానియయిన సాలాహికు చెప్పుచున్నాడు.

కష్టములకు బుట్టినిల్లయ మానవగౌరవమును బూర్తిగదాచుచేయు అపరిశుద్ధతకు మనుజులెల్లు లొంగిపోవుచున్నారో యొక్కింత యోచించింపము. ఎరనుజూపి మినమునుబట్టెడి గాలమువలెనే, మానవుని కుప్రవర్తనలకు లోకవాంఛలు అమృతప్రాయములుగదా! చానిఇంద్రియములను లోబరచుకొనుచున్నవి. మధురాహారములయందు యిష్టమును, చేదుచదార్థములయందు వెగటును బాలునటకలిగించునది వానిరవనేంద్రియమేగదా! మృదుమధుర వ్యరసములునంభామణయందు క్రింది గొబ్బనదిక్రొత్తేంద్రియమేగదా! వింతరంగులు వింహనవ్యకతిక్రేంద్రియమునకుగాదా! నరున కీవ.తమసౌఖ్యముల నొసగుచున్నదితంబుండెయనులే, లోకవాంఛలను గాలములదగ్గరికిని నరునకుపెట్టకష్టముల కల్గించుచున్నవి. కంటికింపగునది అనుభవించవలసినయెందరో డులారి ఖర్చులనుచేసి, అనవరతములగు భోగములయందువారిడబ్బునువినియోగించివీడవలగుచున్నాడు. అనీలివాళ్లవను, కథలనువినిన బాలురదుష్ప్రవర్తనయే, మోసగాండ్రవలుకులువని పొందుచున్న కష్టములు, నుతమును చైవ్వానమునుగూడ వాళనముచేయగలమాధులవాదనలు, విసుటవలసేగదా వంధించుచున్నది. బుద్ధి

H. H. Sultanah Jahan Begum.
Begum of Bhopal.

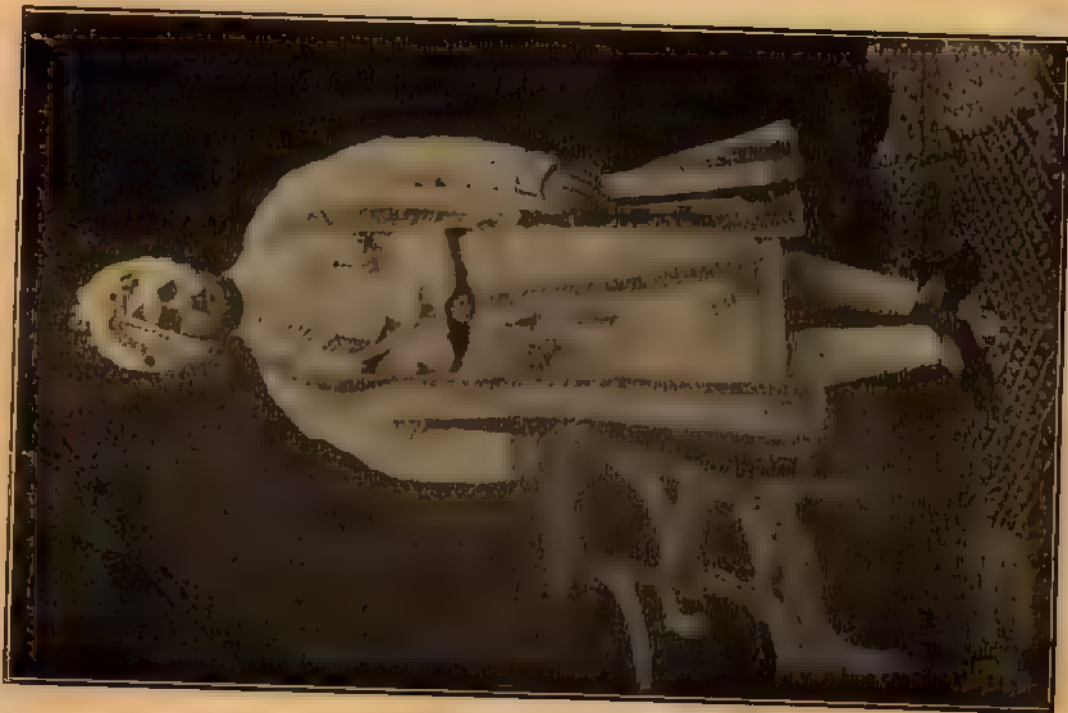
సుల్తానా జహాన్ బీగం భోపాలు బీగం.

The Casket Presented by the Bombay
Municipality to H. I. M. George V.

బొంబాయినగర పారిశుధ్య సంఘముచే
శ్రీచారిసార్వభౌముః కొసంగబడిన వెండి కరండము.

H. H. Maharaja-i-Rajagau Bhupendra Singh Mahendra
Bahadur, Maharaja of Patiala.

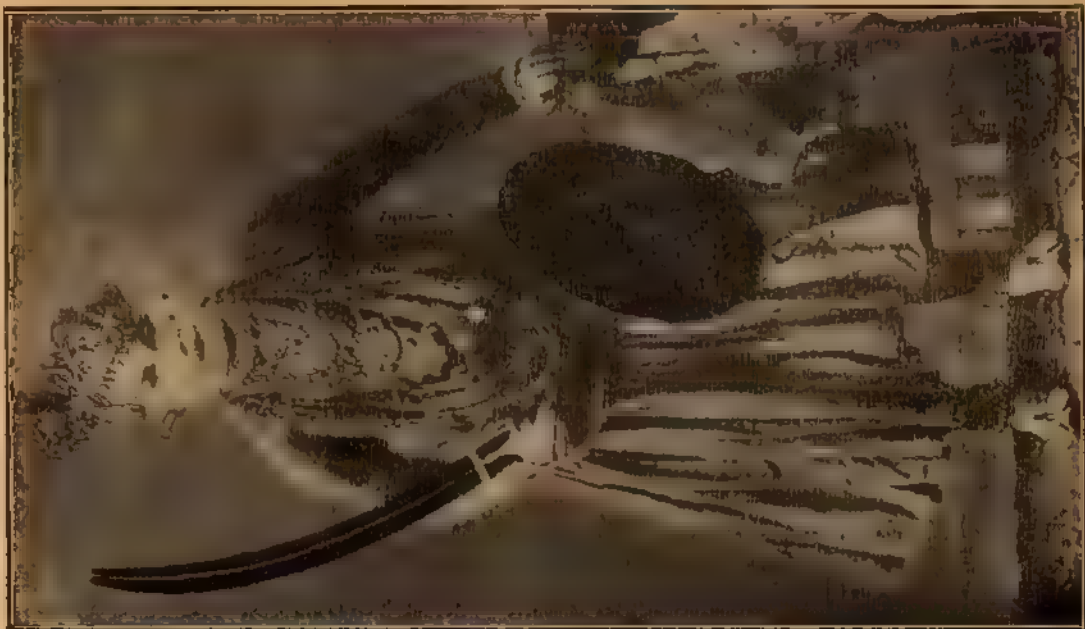
మహారాజ-ఇ-రాజగౌ భూపేంద్రసింహ మహేంద్ర
బహదూర్. పాటియాలా మహారాజా.

H. H. Maharaja Tukoji Rao Balasaheb Holkar.
Maharaja of Indore.

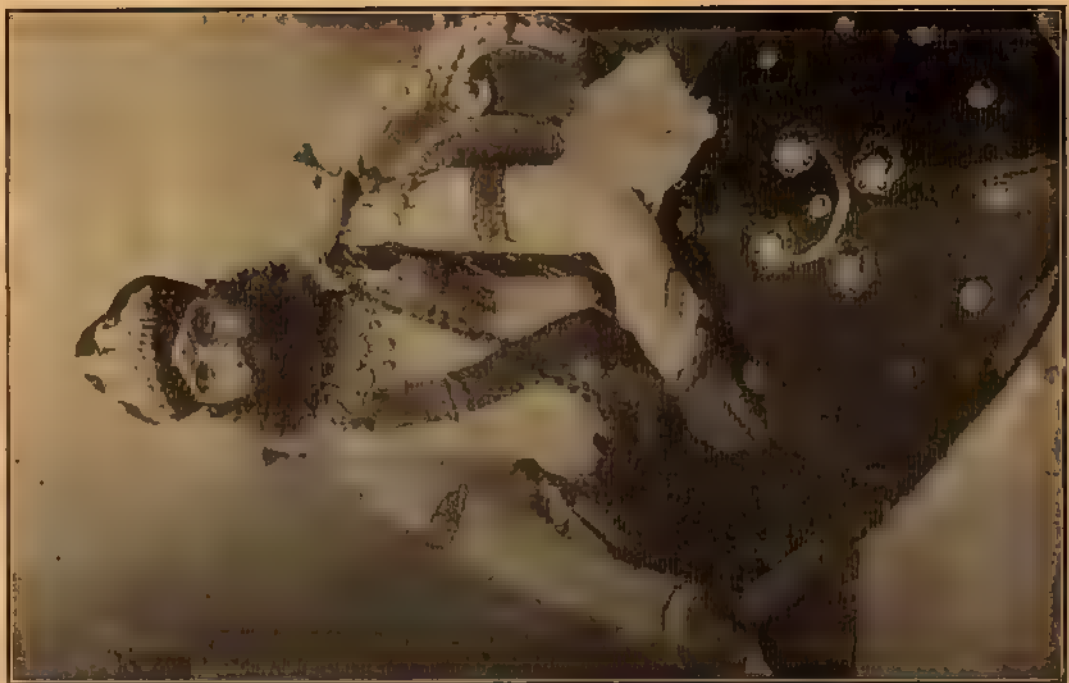
మహారాజ తుకోజీరావు బాలాసాహెబ్ హోల్కార్.
ఇండూరు మహారాజా.

H. H. Maharaja Sir Kharwar Pal Deo Bahadur.
Maharaja of Karauli.

మహారాజు నర్ ఖానువరచాల దేవ బహదూర్.
కరాలి మహారాజు.

H. H. Maharao Raja Sir Raghubir Singh Bahadur.
Maharaja of Bundelkhand.

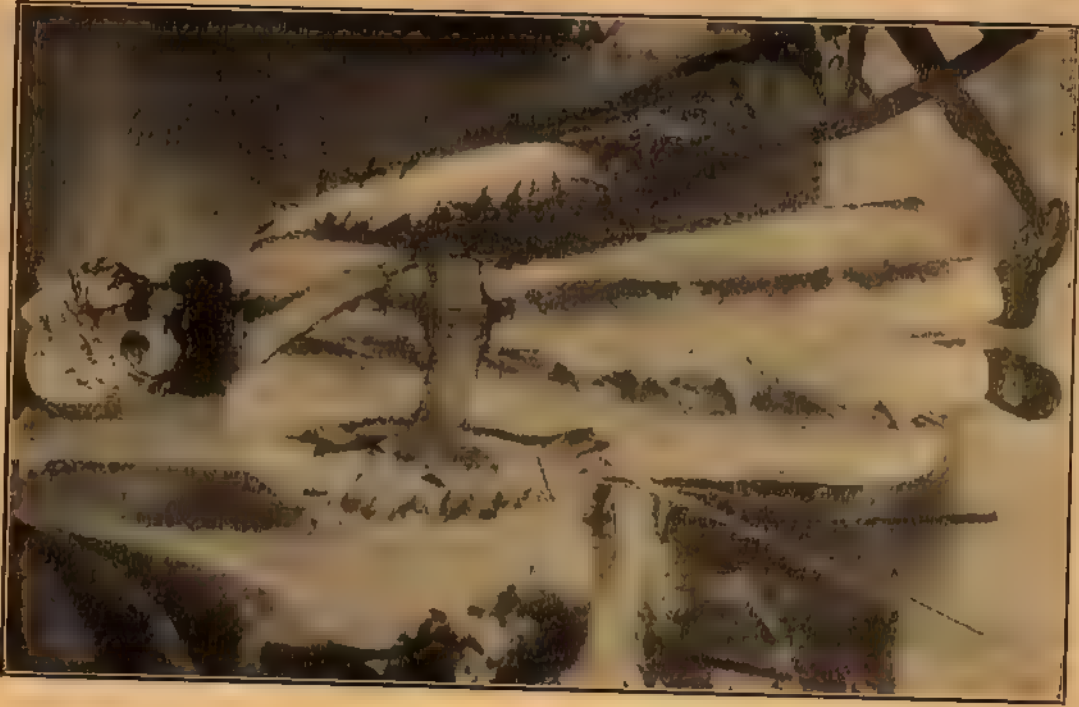
మహారావు రాజా నర్ రఘువీర సింహ బహదూరు.
బుండి మహారాజు.

H. H. Jam Shri Rajje Singhji.
Jam of Jamnagar.

జామ్ శ్రీ రంజిత్ సింహజీ, జామ్నగరు జామ్.

H. H. Maharaja Sir Venkataramana Singh Bahadur.
Maharaja of Reeva.

మహారాజ వెంకటరమణసింహ బహదూర్.
రీవా మహారాజా.

47వ తి అమూల్యము చాడగారితే కాగితమునది.

మంతుడగువాడు ప్రతివిషయమును వసుబుద్ధితో విమర్శించునని పెద్ద లుచెప్పుచునుగాన, కీదెంచినవనము మేలించినయెడల, చెడుగుకం బెలాభములే యధికములైయున్నవి. కనునీలినిర్రనమునకు, మనస్సం తోషమునకు, సౌఖ్యములకు నివియై ప్రధానములని గానిసిందుచున్నవి. ముఖముల కొకరమయినను దుఃఖములకును మార్గమని అవయవముల నాశముచేయవచ్చువా? వెలుగువేడిమినిచ్చి చరిగిదీర్చి భోజనాదుల తవనచేయుచున్నవిప్పు ప్రమాదమువలన దేహాగమములకంటి నప్తము కల్గించునని యగ్నిని నాశముచేయు బుద్ధి హీనుడుండువా? కలగుద్దము ట్టలేక తలవంకయిన్నట్లు, సామర్థ్యములేక ఇంద్రియములపై నేరమా రోపించుట యేమిజ్ఞానము? ఇట్టిస్థితియందు నరుడుచేయదగిన కర్త వ్యవహరించిన యోచించు. అక్రమమునువిడచి ప్రభువును గైకొనవలెనని కనబడుచున్నది. అదియెమానవుని శ్రేష్ఠతయును వానివిధియు నైయున్నది.

మానవుని విధియనించునియు వాడునడువలసిన మార్గమిదియనియు, నొకరచెప్పకుండనే గ్రహించుటకు జ్ఞానశుభుడగు అనంతదేవుడు, మానవునకు అంతరాత్మనిచ్చియున్నాడు. అతడయే యెల్లమానవులయందు లిఖింపబడియుండుటచే విద్యావారికతలులేని మోటుప్రబలాగూడ జారవోరాని కార్యములు తప్పనియెడగుదురు. అతాధిక నుకూలముగా నవకువాడు, తన్నుకాను వృద్ధిచేసుకొనువాడును తోడివారికి మేలుచేయువాడునై యుండి ఈశ్వరప్రీతిని పొందును. అట్టివాడై దైవమానవులతోడి సంబంధముగలవాడు. దేవునకు శుక్రుడును తోడివారలకు సోదరుడైయుండి ఆచంధుత్వమును కాపాడువాడు. ఇదియే దైవమానవ వస్యతమున కర్వమతములు నంగీకరించు ముక్తిమార్గము. ఈరెండువిధుల ముక్తిమార్గ రహస్యనూత్నముని యేమిక్రొత్త సెలవిచ్చుచున్నాడు.

దీనివలన మనుజుడు యుక్తప్రవర్తకుడయి బ్రదుకుట దైవమానవవస్యతమని తెలియుచున్నదికొలెన, నడుచుచక్కతలైన జ్ఞానమును నీతిని విజ్ఞాననికాటి కహాకౌములగనబట్టి వృద్ధి నొందింపవలెను. విద్యాహీనునికంటె విద్యావంతుడు గారవింపబడుటయు, నీతిమా లినవానికంటె వక్రస్వరత్నకుడగు పేదవాడు అడకింప బడుటయుమాడగా, కఠిరమనకులాభకరములగు మనోశక్తులను నీతినివృద్ధి పొందించు అత్యుత్తమము నడుచు వృద్ధిపొందింపవలసియున్నది. నరునిజ్ఞాన శక్తుల వృద్ధియైయుండు ప్రపంచమందొన్ని గవాయములున్నవి. అవి వాని యనుదినజీవనమునకు సంబంధించియుండును. వానిలో కొన్నిటి నివహించుకొనవలెను.

1. బాల్యమునందు ఇంటిలో కాలక్షేపము. 2. స్నేహము. 3. శున్యకములు. 4. మాటములు. 5. అచారములు. ఇవియెమానవుని మానవసంఘమును అపరిశుద్ధపరచుటకును క్రతుపరచుటకును సాధనములైయున్నవి.

1. బాల్యవస్థ:—మానవసంఘము రాజోత్తరమునయే టునంటిదిగనుండునో యీశ్వరశుభిలమునాచి తెప్పవచ్చును. వారు పెరిగిలోకమునకువదరించుటలో లేకకుండేము, సంఘమునకు నిగ్గులచేయు నియమలతో బాల్యమునస్థిరమడుచున్నార. «బాలునికి వాడునడువవలసిన శ్రోవణవర్ణనీంపే జేయుము. వాడు మనవివాద యనను వానినుండి మరలడుగ అనిసాలాకాన జ్ఞానిచెప్పుచున్నాడు. «ఏదేరియుల గుణాగుణములయనను వారిదిద్దలస్థితిగలవనునట్టి బోల్చు తప్పులు అనిలారమును వండితుడు చేపముచున్నాడు. «అక్క, ప్రేత, శాశ్వతియును వానినిగురించి బోధించుటకై దైవము ద్విజంబోగని యున్నాడని» మరియొక వండితుడువ్రాయుచున్నాడు. «ఏన్నదిద్దల ను నిషేధింపక రానీయుడి వాడుగదావర్ణలోకమునకు క్వకైత్రులుగ అనియేనుప్రభువు సెలవిచ్చుచున్నాడు.

బుద్ధిమంతులగు తలిదండ్రులు తమబిడ్డలనిమిత్తమై తాముత్తర వాడులనితలచి, తమబిడ్డలయందు గ్రహాగతక్షుల కల్లుటకారంభించి నదిమొదలు వారినిబిడ్డి వృద్ధిపరచి తాలోపకాదులకుగ జేయుచు న్నారు. వారిపసికనమునుండి వేరకు భోజనపానముల నిచ్చుటకు, విద్రపుచ్చుటకు, అడనిచ్చుటకు అలవాటుచేసి వారిక్రమముననేర్పుదురు. వారుఅన్ని విషయములందును మర్యాద శిక్షామయములగు నవిపట్టుబడునటుల జేయవలెను. శ్వాయము నమృతవర్ణము మృదు త్వమును అలవదజేయవలెను. వారితో సంభాషించినపుడు మంచి నెంకతులనుచెప్పుటకు, వాడుమంచివనులను జేయుటకును వారినిత్రో త్సాహపెట్టవలెను. మనదేశమందు పసికనముననే బిడ్డలనుబాగు మాటలనునేర్పి, వారామాటలుపలుకుమండగా వినిసంకసించు అవితే కత్త తలిదండ్రు లెంకరుగలరు? ఉగ్రసంతోనేర్పిన యాదుర్మార్గపు మాటలనిన భయము నిగ్గులేక, దీపులకెంబడి, మాటలాడుకొనుట వినగానంతటివారినినను మృదవములు కంపముందునుగదా!

వారికి మితవ్యయమునున్న గునవిన్నవయున్నునుండిఅలవదజేసి నయెడల, వారుపెద్దవారయిననడక క్రమప్రవర్తకులగుదురనుటకు మండిచామా? మనదేశములో 7, 8 రోండ్లయాడువచ్చువరకు బిడ్డలను దివిమొలలతో నుంచుటయు, బిడ్డలయెడుటనే పెద్దలుచేయు అతవిక్ర సంభాషణలును పిల్లలకునగుట సంతకాదుచేయును! ఈవిషయములం బాలరను క్రమపరచుట దేశమునకు గొప్పలాభకారియగును. అట్లుగా కపిల్లల యెచ్చవచ్చినట్లెల్ల బోనిచ్చుచు వారిని అడపు అజ్ఞరేగపెంచి నయెడల, అగడమునేరిచి అవిధేయులు, సోమరులు, మంతుకారునై దీపులకెంబడి అల్లరిచేయుచున్న బాలనమానము నిత్యమునకన్నుల బడుచునేయున్నది. వారుపొగి యెట్టివారుకాగలో ముకువుగనిచ్చి యింపవచ్చునగదా! కృషికాస్త్రము నేర్పినవారు పెరిగిచెల్లయందు గాక మొలలయందును గింజలయందును జేయుచున్నపనివలన, వ్యవసాయము ఫలములువృద్ధి నొందుచున్నవిగదా! యటులనే దిన్నెబిడ్డల యందు క్రమముగ పనివారంభించిన ముకువుగను నిరాటంకముగను

అయ్యగునుగా! అట్టివారికి బాలవమాజముల నేర్పరచి మనవారలను నిజముగాదు? మనదేశమునందు ప్రఖ్యాతిచెందియున్న చారాభాయి నాకోటిగాదు, కవభ్యాతియంతయు దర్శితజ్ఞునని, తన్ను నమ్మార్గము కలిగిడిన తల్లినిగూర్చి చెప్పచున్నాడు. అటులనే అనేకులు ఘనులు తమవృత్తికి తమరెట్లులే కారణమని చెప్పచున్నారు. నిశ్చయము గాకంద్రోగాని తదితరబంధువులతోగాని శనిసంబంధము తల్లితో బిడ్డకున్నది. అదివారి జన్మతోడిది. వారుగర్భమున నుండునపుడు తల్లియూహతోనూ రెట్లుండునో వారుపెరిగినవెనుకను ఆగుములేవారియందు కానవచ్చుననిచెప్పయన్న పండితులవాదనలు వచేతుకములేగా!

ఈవర్త్యమును ఆయాచరిత్రలనుబట్టి తెలుసుకొనవచ్చును. కాన తల్లిలక్షణములు బిడ్డలకలవడుననుటలో నాశ్చర్యములేదు. పిల్లల నిర్మించినదిమొదలు పాచ్చుగ తల్లియొద్దనేగా బ్రతుకుచుండును? బిడ్డల కనుకరణశక్తివిస్తార మగుటచే వారుతల్లిప్రవర్తనను అనుకరింపుచుండురు. అవయవములో తల్లియే వారికొక విద్యార్థుడువుగానున్నది. ఇట్లుమానవుల నడవడులనును వారివృద్ధిని ఆధారమగు శ్రీ మాధవ కలలోనుంటే బిడ్డలెన్నెన్న త్యదశకొందగలరు? విద్యాపీనురాలయిన తల్లిబిడ్డ నెటుల క్రమశిక్షిల్పాలెంచును? బాల్యవివాహ దురాచారము వలన, పసికవపులుధులె యింకప్రార్థగవిడువని 14 సంక్షయముగల బాలికలు తల్లులైయుండుట తటస్థించినవారు తమబిడ్డల నెటులబిడ్డగలరు? కానదేకాభివృద్ధికి శ్రీయభివృద్ధి నెయ్యపు తల్లియైయున్నది. శ్రీకివిద్యయు, స్వాతంత్ర్యము నిచ్చుగాని దేశమునాగుపడదు తాము తమబిడ్డలను బోషి త్యదశవ రాగోడుచున్న హింసాపురుషులు, తమతోడివారును నమవృద్ధికి స్పృశ్యములకు ఆధారులనగు శ్రీల సుప్రబలనియకుండుటలాడగా, చెట్లనేనును నానముచేయుచు వృక్ష ఫలముల కెదురుచూచినట్లేయుండును. అంగేయజపానుదేశముల వృక్ష కేదికారణమో యుక్తింంతకన్నులెల్లచూడుదు. వారలశ్రీలుపురుషులకట్టుచేయూకయైనిలచి వారికిమంచివిషయమునందు సహాయులుగను, బిడ్డలపురోవృద్ధికి కారకలైయున్నామోమాది యీదేశపుశ్రీలకు వశయముచేయుదు.

2. స్నేహము:— ఇంటిలో వృద్ధి కొందిన బాలకుడు ఇకప్రపంచములో నెరుగవలసియున్నాడు. తలిదండ్రులను ఇంటిని విడువగానే వానితోచలిమిచేయు స్నేహితులతో వానిజీవనముండును. నీ స్నేహితులెట్టివారో తెప్పించివెట్టివాడనగుదువో చెప్పగలవని యొకపండితోత్తముడు చెప్పచున్నాడు. బాలనివృద్ధిచేయునదియు స్నేహమే. వానినాశయమునకు దిండునదియును స్నేహమే. కావున బుద్ధిమంతులగు తలిదండ్రులు తమబిడ్డలెట్టివారో స్నేహము చేయుదున్నామో బాగ్రతగానివెట్టి, దుర్మార్గులనుండిదూరపరచవ

లయును. చెడుస్నేహములు బిడ్డలనడవడులనుచెరచి, యింటియొద్ద తల్లిదండ్రులకష్టములను నష్టపరచి, వారిని సురాపానము, లాడము దుర్మార్గవర్తనము మున్నగు దురాచారములపాలు చేయుచున్నది.

3. పుస్తకములు:— పిమ్మటబాలుడు విద్యనెయ్యకావలడికిపోవుచుండుటలో తోడిబాలురతోడి స్నేహమును బాగ్రత పడుచుండవలెను. బాలురు కథలుచదువుచుండుట కెక్కువ యిచ్చ యింతురు. వారెట్టిపుస్తకములు చదువుచున్నారో బాగ్రతపడవలెను. నీతిమాలినదియు బాలకులకు దుర్మార్గముగకు ద్రిష్టగల చెడుకథలున్నపుస్తకములు వారికిదొరకనీయరాదు. దొరకనమువా కట్టిపుస్తకములరావుమానన దేశమునకు గొప్పమేలుగలుగును.

కూటములు:— ఇవిబాగురవృద్ధికి నహాయములైయున్నవి. సమాజములు, నీతినిమానవుల ప్రోత్సాహకైయునుగాని నాటక కాలలు, భోగపు మేళములు మొదలగువానికడకు బాలరనుబోనీయరాదు. వానియందలి ఆపవిత్రపు సాటలు అటలు వారిమనస్సులను చెరచును.

ఆచారములు:— ఒకదేశమునకు మేలుచేసిన ఆచారములు మరియొకదేశమునకు నష్టమునుకలిగించునవియు, ఒకకాలమునకు గరి పడినవి మరియొకకాలమునకు కూలింపకుండుటయు చూడగా, యుక్తాయుక్త విశేషనగలవరుడు, తనప్రవర్తనకు నీతిబ్రతుకునకు ఆధారములును, స్థితిగతుల పువచరించువానినే అలంబించియుండవలెను. మనవారు అప్పటిస్థితి గతులకనుకూలముగా నేమిచేసికో చాని నేనునవారుకు, అనుకూలములు ఫలితములు కనిపెట్టకచేయుచున్నాడు. ఒకరు చేసినది మరితమరల చేయుటయే అనుకరణము. ఇటులఅనుకరించుచున్నదియే ఆచారమగును. మనవారు మహావృద్ధియైప్రభుత్వ మహిమ చే, శ్రీలను పైకిరానీయకుండవలసియుండెను. అందుచేత బాలికలకు విద్యనేర్ప వీలుగాకుండెను. బాల్యముననే వివాహములుచేయుటయు ఆనవాయుగా అప్పటి స్థితిగతులకువోచెను. విధవాపునర్వివాహమున కంగీకరింపని కొందరు పతివ్రతాతిలకములగు వారిమణుల ననుకరించుచు, బాల్యవివాహములుచేసి, లోకమునెరుగని పసిబిడ్డలు విధవలు కాగా వారినిపైనిబంధనలకు లోబడజేసి, నీకవృత్తులప్రవేశవెట్టి యెన్నియో కడగడ్డబాలు చేయుచున్నారు. వారికిమరల వివాహముచే నినకలుగులచా భంగమునకోర్కొనక, యెన్ని కుమార్తెలపైనడగరించుచున్నాడు. ఈవిషయమున కేశమున కువకారముచేయి జడ్డకంకణ ముగట్టుకొనిన, వీరేశలింగము వంశులుగాని ప్రయత్నములుకష్టములు శ్రీలసాలిట కొంతవశాయమును చేయగలిగినను దేశమునకింకబూర్తిగ సహాయము గలుగనీయక ప్రతిగతులవారింక మానకప్రయత్నములచేయుచున్నాడు. ప్రస్తుతము విద్యాధురితాలగువారు ఇట్టిదు

అమృతాంశము:— యద్దగానే చెమట పట్టుటవలన కరీరమందలి దుష్పదార్థములను తొలగిండును. నెత్తురు కాయలవాని, చిముట్టనీయక పుండ్లను నాయకులకు, తలు కెట్టికాటులను తక్షామేమానును. నెల రు. ౧-౨-౦.

రాచారములను మాన్యుటకు ముందంజవేయుటకు, మూలమును బలమృత్యుభయమున సాహసించుటచేత దేవమెట్లు బాగుపడును? ఇక మనదేశమున వ్యవసాయమును పంపించువారిని నేరమున నాశనపుగొలిపియు వేశ్యలయందలి గౌరవమును తగ్గించి అట్టివారలవృత్తిని చివరగాని దేశమువృద్ధిలోనిదిరాదు. మనదేశస్థులు తమ స్త్రీలను స్వాతంత్ర్యము, విద్య, వేదాంతములయందు దళివృద్ధి నొందనింతక మన మృగోదములను, శిశువులను దుర్మార్గమునకు పంపింపరాదు. పాటచేసి, వారలను పెండ్లిండ్లది శుభకార్యములందును భక్తిరసములుగ నుండవలసిన మతవంధ్యములుందును వారల గౌరవింది, వారి వృత్తిగీతాది యభినయములచే వాగ్దానములచేత వదులువారు తమకు టుంబులమున, దుర్మార్గమునవరని వారివత్తులై యింటిని భార్యల యొంటిని గుల్లజేసి, సంసారముఖములు విడ్డూపంతోషములు నాపాడు స్త్రీల పాలిటబెట్టి, పాడగుచున్నారు. తుదకు వారి యభవలను అంగ దీపితులు, వేశ్యలయగుటలు, బౌద్ధధర్మములు, వారు విచ్చమునకై తిరుగుచున్న యిండ్లలో నున్న వారును యెరుగుదురు.

ఇంకను మనదేశములో నిట్టి సంఘమురాచారము లెన్నియొగలవు. దుర్మార్గక్రమము నెరుగనివారిని బూతుల వృత్తిని యభిప్రాయము వశించియున్నవారిని, అన్యాయములవలనగాక పరధనాపేక్షలగువారల నెందరిగో యాచుచున్నాము. కొన్ని యాత్రలయందును మూఢతల రాచరములందును మూఢవంధ్యములందులది దుర్మార్గవర్తనము చెప్పబడనను, తలదుటకైనను వహించుకొని పోయియు నున్నది. అట్టిరాచారము లెందరి మానవత్తునో. పాడుచేయుచున్నది. దేశాభివృద్ధినిగోరు ప్రతివారును దుర్మార్గరాచారవిచారముల నన్నిటినివక! నిర్మూలపరచినచేగాని సంఘమువదితము గానేరదు. కాబట్టి మానవజన్మమై ప్రపంచందగను గమనించి నెరవేర్చుటలో కనుయొక్క గుఱుడుఁబడుట తమదిగానే భావించి సంఘాభివృద్ధికై పాటుపడవలెను ఏదేశస్థులయనను జననసంఘము వృద్ధిలోనికివచ్చిన వాడును వృద్ధి నొందును. మఱుకుపరిశుద్ధతగలదయిన వాడుకట్టి స్థితి నేయుపభవించును. నోడిమానవులతోడిటి తనకును భాగ్యము యనియి తనతోడివారి కేమాధము తానుజేయవలసిన కార్యములనే కనులున్నవని బుద్ధిమంతుడు గ్రహించును. లోకములో తృప్తిము నొందటం జరగవలెవురకున్న వృద్ధియంతయు వ్యలాధమనకు గాకవరోపకారార్థము జేయబడెనని మృద్ధియావత్తు భూషింపుచు న్నుది. మృద్ధిలో నాధిక్యతన నరుదీక నెంతలోనోవరాదుదై బ్రతుక విలసియున్నదో యోచింపుడి! నరునియందు పరోపకారము (స్వాధిపరత్వమును విడచుట) విధిక్రమమునైకి వర్తించుటతోనే యారంభ

జుగును. దీనియందె అక్కగౌరవము, నీతి, ప్రవర్తన మున్నగునవి యుండియున్నవి. దేశాభిమానులుగా నుండగోరినవారు తమయద్యోగవృత్తపరముల మానుకొని యుండవలెదలదు. యద్యోగవృత్తపరములలోను అనుదినప్రవర్తనయందు నీకార్యము నెరవేర్చవచ్చును. అనగా వ్యవసాయజనముగోరక కాలమునుగడువచ్చును. శాస్త్రముగా డబ్బునాగింపును, దోహదులుచేయక అన్యాయము జరిగించక అంజములుగైకొనక యద్యోగములు చేయుటలో నెంతయో లోకోపకారకమగును.

ఇకతనవిధియనియెడిని లోకములో బ్రతుకువానికి మిగులకష్టములవచ్చును. దుర్మార్గములు మాన్పువయస్సింతువానికి ప్రతికూలపాథము, పుంధువులనిండటం, స్నేహితుల మామగణం, పెరకారల పరిచయములు, ఎదురాడుటలు, లేయనపుడు కైర్వయిదువరాదు. పూర్వారముల నుల్లంఘించుచున్నారని నిందించుచున్నను, జరుగుచున్న మామ్యలవలన ఎవ్వరికేదోనియు కలుగవలదుటయేగాక యిందరికి తులనకలుగును. క్రొత్తమార్గములయందు ప్రజలవన్న అనిష్టము నశించి దుర్మార్గములు యాత్రమాయుటకు చాలకాలముపట్టును. తానెవరో మాట్లాడినది నిరుత్సాహముగలిగించును. మనముచేయునది క్రమమనికోరువపుడు మనకోరికధమను నుత్సాహముకలుగును. అది యెనునలను ముందుకువచ్చును. గాయములకువలెనక రోజులంగములు కూడని నిలవజెట్టునది యాయుత్సాహమేగదా! ఈవలనునునిర్వహించుటకు ఓర్పులేవలగత్యము. ప్రేమతోగూడిన చిన్నవలనులవలన గొప్పవనిజేయవచ్చును. ఈవనిలో అశోభనము, విశేషత్యముగొప్ప లాభముననున్ను. అయిననేనిక్కడవలెదిన సంఘముబాగుపడునా? వాయొక్కనివలన నింతపనిసాగునా? యనివలెనయంపకును. ఒక్కడుతన ప్రవర్తనను దిద్దుకొనిన దుష్టవర్తనల సంఘయొకటితగ్గదా? ఇటులప్రతివాడం తనబుద్ధిని తానునియోగించి యుక్తమార్గము ననుసరించి లోకము శిశుకాలమునగే బాగుపడును. గాన విద్యావంతులగు పదుమికారలారా! హింసాదేశియలారా! జేతమునకు సంఘమునకు నష్టమునుకలిగించు దుర్మార్గముల దొలగించి తోడివారికి వహించునుజేయ త్వరచుడి! జేతుందలి అన్యాయలై మిమ్ముదేశ కేమాధమై పాటుపడపిలుచుచున్నది. మీపిలుపు నలక్ష్య పెట్టుకుడి! స్థిరదిత్తతో బోరాడయిత్తింతుడి! దుర్మార్గశిశువును సంఘమువారి కుద్ధతయు నశించును! మీయలోగిభిక్తుల హించెనకు మానవుల యాదరమును భగవంతుని వహించును మెప్పునుమిగుల గలుగును. భగవంతుడు మనకు నహించుచేయుగాక!

అమృత నామధార్మతైన నకల్లు అమృతాంజనము
మహిమను చెప్పక చెప్పుచున్నవి.

ఈవిషయములలో గొప్పయాంగ్లేయవిద్వాంసులు కూడ యంత్రశాలలవల్ల మనదేశమునకు కీడుగాని మేలు కాదనియెచెప్పుచున్నారు. జె. యస్. టెల్లరిలను ఆంగ్లేయ విద్వాంసుడీ ప్రకారముచెప్పుచున్నాడు. “విదేశవాణిజ్యము స్థాపించకమునుపు, స్వదేశపువాణిజ్యమును నరికటచుకొనుడు.” ఇకను, ఇంగ్లాండు, ఫ్రాన్సు, స్విట్జరులంద్, ఇటలీ మొదలగు దేశములలో నేయు యావిరియంత్రములకెంత ప్రోత్సాహము చేయుచున్నారో చూతము. ఇంగ్లాండు లోననేక యావిరియంత్రములున్నను, చేతిమగ్గములే యధికముగానున్నవని, కలకత్తా చిత్రకళాశాల యధికారిగా నున్న ఇ. బి. హావర్ దొరగారొక గ్రంథింబున నిటులు వ్రాయుచున్నారు. “విద్యుచ్ఛక్తి, యావిరి వీటి బలీయము లోనడుచు యంత్రములున్ను సూక్ష్మబుద్ధిగల పరిశ్రామి కులున్ను, చేతితోనేయువారు లత్యల్పముగనున్న గల ఇంగ్లాండునందుకూడ చేతితోనేయు యంత్రములు (మగ్గములు) యావిరియంత్రములతో సమానమగుచుండ, తెగలగానేర్పడి తరతరములగ నేతపరిశ్రమయందు కుశలులై దినమునకు 3 అణాలనుండి 8 అణాలకూలితో తృప్తి నొందు నేతగాండ్రు నేకులుండు హిందూదేశమందు, నేత పరిశ్రమయొక్క యభివృద్ధికెంత శుభసూచనలున్నవో చూడుడు” అని వ్రాసియున్నారు. స్కాండినేవియాలో ప్రతిగ్రామమందును, చేతిమగ్గములే యుపయోగించుచు న్నారట. వట్టువ్యాపారములకు ఘనతజెందిన, ఫ్రాన్సు, స్విట్జర్ లండ్, ఇటలీ యీమూడు దేశములయందును వట్టునేయుటకు చేతిమగ్గములేయుపయోగించు చున్నారు. మిస్ క్లెయి బేరీ అను నొకయాంగ్లేయ నారీమణి లండనులోనుండు చిత్రకళాసంఘములో నీ ప్రకారముపన్యసించెను. “వట్టు వ్యాపారాభివృద్ధివలన నేతగాండ్రు జనన మృద్ధముగల సగరములనుండి పరిశుభ్ర వాయువును సులభతర జీవనోపాధియును గల సఫల ఎస్పెక్సులకుఁ బోయిరి. ఇష్ సివిల్, బ్రాంటన్, డడ్ఫోర్డును వాటిచుట్టు పట్ల గ్రామములును విశేషవ్యవసాయమునకు స్థానములైనవ. చేతి మగ్గపు నేతగాండ్రు లభించుటయు కష్టతరము గనున్నది.” చేతిమగ్గముల పరముగ నాంగ్లేయవిద్వాం

సుల యభిప్రాయము లనేకములుగలవు. కనుక వచ్చిమ దేశీయులుకూడ చేతిపరిశ్రమలనే యనుసరించుచుండ, మనదేశీయు లావిరియంత్రముల నుపయోగించవలయున నట శివలహాభ్యము. ఆవిరియంత్రములను పరిశ్రమకుపయోగించుటచే కలుగుకీడు తెవ్వియన:-

1. పట్టణములలో జనసామము పెండగుట. అందుచేనవి రోతబట్టుట.
2. పల్లెటూరులన్నియు జనులు విడుచుటచే పాడగుట.
3. చేతిపరిశ్రమలయందు కావలసిన బుద్ధికుశలత, యంత్రములద్రిష్ట వాడుకచే మాభ్యమగుట.
4. యంత్రశాలలందు పాగ, ఉష్ణము, దుమ్ముమొదలగువాటిచే నందలిపనివాండు) రోగప్రీతిలగుట.
5. యంత్రశాల లభికారులకును కూలివాండ్రకును బత్తెముల విషయమై తగవులు జరగుట.
6. యంత్రశాలలందు స్త్రీ పురుష సాన్నిధ్యముచే ధర్మ విరుద్ధమైన కార్యములు జరగుట.

పైన జెప్పబడిన కీడులన్నియు తప్పక జరుగు ననుటకు వచ్చిమ దేశములే యుదాహరణములు. కానయంత్ర సహాయముతో జేయు పరిశ్రమలకన్న చేతితోజేయు పరిశ్రమలు సర్వోత్తమములు. మనదేశములో నేత పరిశ్రమ లభివృద్ధి జేయుటకు యంత్రముల నావశ్యకములు. గుంతమగ్గముల కీ కొన్ని మార్పులు జేసిన, వచ్చిమ దేశముల వాణిజ్య మెదుర్కొనుటయే కాక దేశీయ వ్యాపారము నభివృద్ధి జేసిదేశాన్నత్యమునకుఁ దోడ్పడ గలము. ఆ మార్పు తెవ్వియన:- ముఖ్యమైనది లాళీలను చేతితో వినరక మగ్గముయొక్క చలనమువలనే రెండు లాళీలను పాడునటులజేయుట. ఇందువల్ల ఆయా సము తగ్గుటయే కాక, వనులు శీఘ్రముగా జరుగును. ఇప్పుడు గుంతమగ్గములో పనిచేయువారు నిమిషమునకు 10 మార్లు లేక 15 మార్లు లాళీలను వినరగలరు. వచ్చిమ దేశములతో సరిసమానముగ బట్టలను తయారు చేయుటకు ఒకనిమిషమునకు 50 లేక 60 మార్లు వినరునటుల చేసి యిప్పుడుండు మగ్గములతోనే 247½ కోట్ల గజముల బట్టలను నేయవచ్చును. ఇప్పుడు నుమారు 165 కోట్ల గజములు నేయుచున్నారని తెలియవచ్చు

చున్నది. పంగదేశమందు నొకభాగమగు సిరాంపూర్ అను గ్రామమందు నూతనముగా కనిపెట్ట బడిన లాఠీ పారు మగ్గములు బహుకాలమునుండి అనగా 1778 సంవత్సరము నుండి ఉపయోగించు చున్నారని, కోల్క దొరగారు 1890 సంవత్సరములో వ్రాసియున్నారు. ఆ ప్రాంత్యములో సుమారు 10,000 నేతగాండు నటుల సూచింపబడినవి.

గుంత మగ్గములనే కొన్ని మార్పులచేత నిమిష మునకు 60 నుండి 75 మార్పు లాఠీలను పారునటుల చేసి నెలకు 4, 5 రూప్యములు సంపాదించువారు 7 నుండి 10 రూప్యము లిప్పుడు కూలి సంపాదించు చున్నారు. ఇప్పు డు మనలో 40,00,000 నేతగాండు సంపాదించునదంత యు నెలకు 1,20,00,000 నుండి 1,60,00,000 రూప్యము లగుచున్నవి. నూతనపద్ధతినవలంబించినచో 14,40,00,000 నుండి 19,20,00,000 రూప్యము లగును. అనగా పశ్చిమ దేశమునుండి దిగుమతి యగు బట్టల వెలలో మూటిలో రెండవభాగము సంపాదింప గలరని హావేర్ దొరగారి రభి ప్రాయశచయిచున్నారు. కనుక చేతి మగ్గములలోనే మా

ర్పులు చేయుట కెన్నించ వలయును.

ప్రస్తుత మీక్రింద వివరించిన నూతన లాఠీపారు మగ్గములు కనిపెట్ట బడినవి.

మగ్గములు. ఎన్ని మార్పు లాఠీపారును.

1. సాధారణమైన లాఠీపారు

మగ్గము నిమిషమునకు 38 మార్పు.

2. కాలితో త్రొక్కుటవలన

లాఠీపారు అటోమాటిక్ మగ్గము " 34 "

3. సయాజి ఫాక్టరీ మగ్గము " 31 "

4. " " గుంతమగ్గము " 20 "

5. పాల్ వేమకొర్రు ఫాక్టరీ మగ్గము " 37 "

6. ఇంగ్లీషు మగ్గము " 31 "

7. అటోమాటిక్ జపాను మగ్గము " 41 "

8. హాట్టర్ స్పి ఇంటిమగ్గము " 92 "

యింకా అనేకములు కలవు. పైవాటి కంకయు

40 ను 50 నుం నూ లుపయోగింపవచ్చును కాని, అక్కడక్కడ పోగులు తెగిపోవును.

తెలుగు దేశములోని నేత పరిశ్రమ.

మ.రా.శ్రీ, శ్రీ గోకర్ణమూరతి వ్రాసియున్నది.

ఈభరతఖండమున బ్రసిద్ధిగాంచిన చతుష్పత్తి కళల లో నొక్కటి నేతపరిశ్రమ. యీపరిశ్రమయే పూర్వపు టార్యల ముఖ్యవృత్తులలో నొక్కటియైనట్లు దేశచరిత్రల వలన తెలియవచ్చుచున్నది. ఇప్పటికి నీపరిశ్రమ పెక్కు దేశములయందభివృద్ధిజెందినట్లు సానావిధములైన యా విరియంత్రములవలన దయారై మనదేశమునకువచ్చు వస్త్రములే చాటుచున్నవి. అయినను మన తెలుగుదేశములో యంత్రనవాయములలేమిచే నీపరిశ్రమ మభివృ

ద్ధికాదయ్యెను. యీదేశములో బూర్వకాలమునుండి వాడుచున్న చేతిమగ్గములును, నూతనముగా (అనగా) పదినంవత్సరములనుండి వాడుచున్న ఫ్లేషటిల్ మగ్గములు ను సుప్రసిద్ధింజెందినవి. ఈమగ్గములవలన దయారగుచున్న వస్త్రములు యంత్రములవలన దయారైన వస్త్రముల కంటె చాలాకాలము మనగలవియు ననేకములగు వన్నె వన్నెలుగలవియును బెక్కువిధములైన పేటలగలవియును సొంపగు చుక్కలచే విలసిల్లునవియునై గానఁబడుచున్నవి.

ఇప్పటికిని సేవరిశ్రమచేయువారిలోఁ గొందఱు విద్యాభిరుచును, మిక్కిలముగా విద్యాగంధమెఱుంగని వారలగుటచే లోకవ్యవహారికంబులఁ గుత్తెఱుంగమిడిసి, యితరులచేతులలోఁ జిక్కుకొనియుండిరనుటకు సందేహములేదు. తెలుఁగుదేశములో వాడుచున్న పయవఁ బేక్షానంబడిన రెండుమగ్గములలోచేతి మగ్గమునసేసినవస్త్రము మిక్కిలి సొంపుగానుండును. మొత్తముమీద యిటువది వేలకుమించిన సంఖ్యగల మగ్గములు తెలుఁగుదేశములో గలవు. యీమగ్గములవలనఁ దయారగుచున్న వస్త్రంబులేయే దేశంబులకు నేయేనామంబుతో నేయేకాలములందు పోవుచున్నవో కొంచెము వివరముగా వ్రాయతలందితిని. ప్రస్తుతము తెలుఁగుజిల్లాలలో నాయకమణులవలె ప్రకాశించుచున్న గంజాం, విశాఖపట్నం జిల్లాలయందు తయారగుచున్న నాణ్యములేని నన్నపు వస్త్రము లాయా జిల్లాలయందు నిరంతరము ఖర్చుపడుచున్నవి. ఇందు వెండినరిగె పనులుగల్గి తయారైన వస్త్రములున్న నవి సేలంపుల్లంపేట మొదలగుచోట్లఁ దయారైనంతటి మేలైనవి కావు. గోదావరిమండలములోని కాకినాడ, పితాపురము, తుని, పెద్దాపురము, కొత్తవల్లె, ఉప్పాడ, తమ్మారము, నరసాపురము, పాలకొల్లు, రాజమండ్రి మొదలగు ప్రదేశములందు పలువిధములైన వస్త్రములు, (అనగా) రుమాళ్లు, కండువాలు, చీరలు, చావులు, తలపాగాలు తయారై నిరంతరము కలకత్తా, నాగపూర్, రంగూన్, నల్లూరు, చెన్నపట్టణం, గుంటూరు, బొంబాయి, మైసూరు, మైసూరు కంపెనీలుచున్నవి. కొన్ని నాణ్యముగల వస్త్రములు తయారగు ప్రదేశముల నివసించువారలు వాడుకొనుచున్నారు. ఇచ్చట రెండువందల సంబంధములున హితము మూడుమూరల వెడల్పునైతి నేయంగలపనివాండున్నారు. యిచ్చట నేతపరిశ్రమ చేయువారలకు మిక్కిలి తక్కువ కూలీలభించుటగలదు. కాని, మాటుబేరమునకు నేయువారిదగ్గర కొని యమ్మకొనువారలకు మిక్కిలి లాభముగలదు. కొనువారలకు నిచ్చటివస్త్రములు చాలాతక్కువ వెలకువచ్చినను, వాడుకొనువారలకు మధ్యభాగము వెలికిగా నుండుటచేత జహుత్వరలో

చినిగిపోవును. కృష్ణామండలములో చేరిన యేలూరు, పెడన, రాయవరము, పోలవరము, మచిలీపట్టణముల యందు వల్లెటూళ్లు జనులకు వాయిదాల కమ్మఁబడునట్టి ముతకనూలు వస్త్రములు లండన్, అమెరికాఖండముల కంపెనీలుచున్న దిగుబడి కైలి, కైలాస్ (అను) మిక్కిలి తఱుచుగల్గి చూచుటకు దెచ్చిపదియాఱుపానుల కాగితము వలెనుండునట్టి విలువగల నన్ననూలు వస్త్రములును తయారగుచున్నవి. ఇవివెడల్పు మిక్కిలితక్కువవెడల్పుగా నున్నను చూచుటకు నింపుగానుండును. గుంటూరుమండలములోచేరిన మంగళగిరి, తెనాలి, అయిలవరం, అద్దిపల్లె కనగాల, భట్టిప్రోలు మొదలగుచోట్ల వాయిదాల కమ్మఁబడునట్టి నాణ్యము వెల్లచావులు, చీరలు, మహమ్మదీయుల యుపయోగార్థము ప్రాచీనాబాదు కెగుమతిచేయుటచున్న మోతీ, లంగీ, బడీ, రంగువక్కాగానుండు అచ్చుతఱుచు రుమాళ్లు తయారై శైఖంతాశ్రయములోనుండు ప్రజలు వాడుకొనుచున్నారు. తన్నండలములో చేరిన చీరాల, పేరాల, పీఠూరిపాలెం, జాండ్లపేట, వేటపాలెం, పంచెళ్ళపల్లి (అనునీ) యాఱుగ్రామములయందు నివసించు నేతపరిశ్రమ చేయువారివలన మావిచిగుళ్ళను గేరు కాంతిగలపెద్ద చ్చాయ రుమాళ్లు, డబ్బీరుమాళ్లు, రంగురుమాళ్లు, తోపురుమాళ్ళు, బజారు రుమాళ్ళు, వెల్లచక్కిరుమాళ్ళు, బొడ్డబ్బాచీ చుక్క-రకములలో హంస, పతానీ, గవానీ, లాయరు, చాకీ, పిల్లడుగు, బహుబతీ, అమీరుఖానీ, నన్నకొన్నెనిమిది, మూలకొన్నిది, చంద్రకాళీ, గలానీ అనుపేరులచే బలువిధములైన పడగున పేరయందు చుక్కలుగల తానులును తయారై యంతరమందు ఇంగ్లీషు, అజ్జము, తెలుఁగు, కన్నడి, మరాఠీ, హిందీభాషలలో కొరిన పేరువచ్చునట్లు నేయంగల పనివాండుగలరు. మఱియు నిందు వెండినరిగెతో పుష్పములు కుట్టబడియహమ్మదీయుల రంజాన్, ముహరంపండుగలకు ప్రాచీనాబాద్, బేరంగఖాద్, ఎల్లోరాకును, బొంబాయి రాజధానిలోచేరిన పెక్కుపట్టణముల కెగుమతి చేయఁడుచున్నవి. అచ్చటయూ బొడ్డబ్బాచీతానులను ఆషియామార్ అనియును వెల్లచక్కి తానులను సోషానిమార్ అనియు వాడబడచు

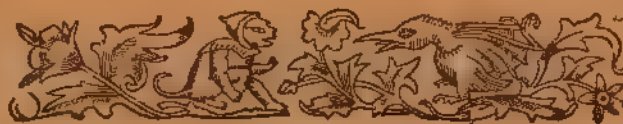
న్నవి. బజారు నైజాదుగూర్కు వేలగొలదితానులు తయారై చెప్పవట్టు, కడప, బెంగుళూరు, కాలికట్, మంగుళూరు, గోవా, రత్నగిరి, సూరత్, బొంబాయి, సోమనాథ్, కరాచి, ధార్వాడా, ఉబ్బి, వేదగిరి మొదలగు పట్టణములకును గుజరాతీ దేశమందలి యన్నిచోట్లకు వెగుతుచేయబడుచున్నవి. మఱియు కాలికట్ బనార్సుచెక్కులకంటె నాణ్యముగల చెక్కులున్న నూటునెంబటు పక్కాఛాయి పేటపాలెం, రుమాళ్ళు, కైరీ, కైలాస్, దిగుబడి, కొళంబురాస్తా, అమామీ, బడి, మోతీ, పునకాపట్టు చీరలకుఁ బ్రతిగానుండునట్టి నూలుపురానీ దట్టి నీలిలంచుల చీరలున్న మిక్కుటముగా తయారుచేయబడి నిరంతరము నానా దేశములకంపఁబడుచున్నవి. నందిగామతాలూకాలో చేరిన జగ్గయ్యపేటమందు మంచిపట్టునేయుచున్న పనివాండ్రు గలరు. లత, పుష్పము, గోరకము, గుచ్చము, కాశ, పిండెలాదిగాగల నానావిధ పేటలువచ్చు రవికలతానులు, మడిపంచెలు, తాస్తాలు తయారై మధ్యదేశమునందు ఖర్చుపడుచున్నవి. కొండపిక్కుకు నమీషమునగల రాజాపేట, చిలకలూరుపేట, నర్సారావుపేట, ఇనకొండ, వలపర్ల మొదలగుచోట్ల పదియుదుకుల ఛాయగల పైకిండిరుమాళ్ళుమోతీ, చూచీ, పంచపన్నలు సాల్లుగల రవికలతానులు తయారై గుంటూరు బెజవాడ ఇనకొండ వగైరా గ్రామములలో ఖర్చుపడుచున్నవి. కడ్డూలు జిల్లాలో చేరిన పెక్కు గ్రామములయందు జమఖానా, కాపునూలు, దుప్పట్లు, ముదుగువెల్ల చావులు నేయుపనివాండ్రు గలరు. నైజాంరాజ్యములో చేరిన ఒరంగల్లు, మట్టివాడ, అనుముకొండలయందు ముదుగులోడింపుకు రుమాళ్ళు పల్లెటూళ్ళనులు మిక్కిలిగా నుపయోగించుకొను రాయలు, కూపలమ్మ, గంగాసాగరము, కడ్డి, నాగులు, కాట్రేడు, బద్దెలు అనునట్టిచీరలలో బేధములుగలమూర్తులు వేసవేలు తయారై నైజాంసర్కారీలో చేరిన కొన్ని గ్రామాదులందును, పల్నాడుసీమయందును, భద్రాచలాది ఆరణ్యక

ప్రదేశములందు నివసించు చెందు, కొయ, ఖాండి, కురవజాతులకమ్మబడుచున్నవి. నల్లూరుపురమందు తన్నండల సామీప్యక ఇనమడుగు, వావిళ్ళ, దంపూరు, వేంకటగిరి, కాళహస్త్రీ, తిరుపతి మొదలగు గ్రామములందు నిరంతరము పెద్దపెద్దంచులుగల నీలిచీరలు అట్టదేశీయుల కుపయోగపడనట్టి దుద్రాక్షపేటు, బనార్సుపేటు, గువ్వకన్నుపేటు, మొగ్గపేటు, గుచ్చకపేటు, లక్ష్మీవిలాసకపేటు ఇట్లె పెక్కువిధములగు పేట్లుగల పలువిధములై వన్నెలుగల చీరలు, నానాదేశీయులు వాడుకొనుచున్న పెద్దపట్టించులుగల దక్షిణాది రవికలతానులు, లక్కపట్టుతో తయారుచేయబడినమడిపంచెలు, తాస్తాలు, చావులు, తుండుగుడ్డలు, గాంధీపురిలో తయారగుసంతటి మేలైనవియు బరహంపురములో తయారగుచున్న పట్టచీరలు చావులుకంటె శ్రేష్ఠమైనవి. నిరంతరము సంఘటించుబడి బొంబాయి, చెన్నపురిరాజధానులయందుండు బ్రాహ్మణాదులు పయోగించుకొనుచున్నారు. కడపజిల్లాలో చేరిన మాధవరము, పుల్లంపేట, అచ్చంపేట మొదలగుచోట్ల మిక్కిలి నన్ననూలులో వెండిసరిగను పైనివ్రాసిన పేటులేగాక గుట్టముల బార్లు, ఏనుగులబార్లు, అందునవచ్చునట్లుగానుకమ్మివద్ద బనార్సుబురా, హంపలాది నానావిహంగములును వికసితల తాగుల్పవృక్షములు వచ్చునట్లు నేయగల పనివాండ్రచే పొడవు వెడల్పు నమానముగానుండునట్టి అయిదు మూరల తలపాగాలు, మూడుమూరలు వెడల్పుగల కండువాలు, చీరలు, చావులు పెక్కురంగులుగలవి తయారయి మధ్యదేశమందు నిరంతరము సర్వజనులచే వాడఁబడుచున్నవి. పైనబేర్కొనఁబడిన ప్రదేశములందుగాక తెలుగుదేశములో మూలమూలలనున్న యనేక గ్రామములందు నీవరిత్రమచేయువారలుకలరు. మొత్తముమీద క్రీ.శ. 7 వ శతాబ్దమునహయేస్ స్వాస్తింగను బౌద్ధకుఁడొంధ్రదేశము 600 మైళ్ళుని వ్రాసియుండుటచేసి పండితులందఱిప్పటికి తద్విధంబుననే దలందుచుండిరి కావున మిక్కిలి వైశాల్యమైన

చాత్రతవలనధనము, ధనమువలనను ధర్మంబు. అమృతాంజనమువలన శాశ్వతబాధాని తాధానృప్తవంశ శిరఃటుత్సవము పటుత్సవవలన పరిశ్రమ, పరిశ్రమవలన ధనము, ఇందుకు మూలకారణ మమృతాంజనము. తెల దు. ౧-౨-౦.

యీ అంధో దేశములో నీవరిత్రమాభివృద్ధిఁ జొందనికారణములనేకములుగలవు. ఇందు ప్రథమంశమువలనఁ గొన్నింటినిమాత్రమే వ్రాయదలంచితిని. విద్యావిహీనత్వము, పనిచేయనిసోమరితనము, ముందుగా కూలిడబ్బుల భింపుటచేత గల్గినగర్వము, తాగుబోతులనము, తానుగ్రహించిన నూతనమార్గము యితరులకుఁ జెప్పకుండుట ఇట్టిలోభములవలన యీపరిత్రమ మభివృద్ధిఁ జెందదయ్యె. దీనిని యభివృద్ధిఁ జేయవలయునని దేశాభిమానియగు మ.రా.శ్రీ, పింగళ లక్ష్మీనారాయణగారి ప్రోత్సాహమువలన శ్రీమునగాలరాజుగారు బాపాడపురమందు బరోడా ముగ్గులను దెప్పించి 1907 సం॥న పనివాండ్రను కుదిర్చి వనులు ప్రారంభించిరికాని రెండునందవత్సరములు వనిసాగి అందు తయారైన చెక్కులు మొదలుగాగలవి ఖర్చుపడకుండుట పనివాండ్రు కొంతసామ్యవహించుటవలన చాలనష్టముగల్గి కంపెనీ తీసివేయవలసి వచ్చెను. గుంటూరిబోర్డువారు బాపట్ల తాలూకాలో చేరిన వేటపాలెపురమందు దేశాభివృద్ధికి పైవటిల్ ముగ్గులనుబెట్టి పనివాండ్రనుకుదిర్చి జీతముతేర్పఱచి పనిసాగించిరికాని సరియైన యేర్పాటులు కుదరక నష్టమువచ్చినందున వెంటనే పనిముట్లువేలాంపేయించిరి. రాజమండ్రి, కాకినాడ, విశాఖపట్నం, తెనాలి, బాపట్ల మొదలుగాగల కొన్ని గ్రామములయందలి దేశాభిమానులు కొండటిపరిత్రమాభివృద్ధిఁ బాటుపడిరికాని సోమరితనముగల పనివాండ్రువలనఁ గొనసాగవయ్యెను. పనివాండ్ర సోమరితనమనివ్రాయుటేలయందు శేషా. ఈలోకంబునఁగల నమస్త కాఫోద్యోగీయులకు నెలమొ

దటితారీఖునుండి ఆఖరుతారీఖువఱకు పనిపరిత్రమముగాఁ జేసియుండిన జీతముల పైయధికారులు యిచ్చెదరుగాని, నేతనేయు పనివాండ్రకువలె ముందుజీతములిచ్చుట గాన్పడదు. ఇదియే నీవరిత్రామిశోన్నత తరువునకుఁ వేటుపురుగుగాదోచుచున్నది. 1. ఇట్టి దురభ్యాసముగా జీతము ముందునిచ్చుట మాన్పుట 2. ఏయే దేశములందుగల పనిదీతులచే నీవరిత్రామికాభివృద్ధిఁ గావలసిన యావిరియంత్రములు కనిపెట్టఁబడిననో లట్టి విశ్వవిఖ్యాతఁజెందిన యంత్రములను వర్తకసంఘమువారు తెప్పించి, తెలుగుదేశములో నూరూరఁజెట్టింది, పనివాండ్రకు వనులనుగల్పించుట. 3. తెలుగుదేశములోగల మహారాజులు, రాజులు, జమీందారులు, దివానులు, విద్వాంసులు, విద్యాధికులుచేరి ప్రకృతకాస్తాభివృద్ధిని జేయదలచిన విజ్ఞానచంద్రికా మండలివారివలె నన్యభాషలోగల గ్రంథములను భాషాంతరీకరణముఁ జేయించి లోకోపకారపరాయణులైన సర్వవిధముల నీవరిత్రమాభివృద్ధికి గ్రంథములు వ్రాయించుట. 4. తెలుగువారాప్రతికలలో నష్టపక్షము నేతపరిత్రమనుగుఱించిన యుపన్యాసములు వ్రాయించుట. 5. ప్రతినందవత్సరము సంఘసంస్కర్తలు చేయుచున్న మండలికనభలోని పరిత్రమాభివృద్ధినిగూర్చి చర్చించి ప్రజలకుఁబోధింపఁజేయుటచేత నేతపరిత్రమ మభివృద్ధిఁజెంది ఇతర దేశములవలె మనదేశము భాగ్యవంతమై బీదీనులు బాగుపడెదరని నాయభిప్రాయము. దైవముసర్వదా జనులను రక్షించుగాక. గుణగ్రహణచారీగులిండు దోషములను మన్నింపఁ బ్రార్థితులు.

చ. అతనికి వార్ధికుల్యయగు + నగ్నిజలంబగు మేరుశైల మం

చిత శిలలీలమండు మద + సింహము జంక తెరంగుఁ దాల్చుఁ గో

పితఘటి పూలదండ యగు + భీష్మపిషంబు నుధారనం బగు

శ్రీరీ జననమృతంబగు ను + శీల మదెవ్వనియందు శోభిలు

భ. ద్ద.

దేశాభిమానము.

మ.రా.శ్రీ, పా - నరసింహాచారిచే వ్రాయబడినది.

[జనని జన్మభూమికి వ్యర్థావధి గలదిని]

నమస్తనత్కార్య నమావరణమునందును నజ్జనా
లి సంతతానందోత్సాహములఁ బ్రసాదించి ప్రపంచము
నం దధికమైన ప్రస్తుతినిఁగొందిన గుణరాజము, దేశాభి
మానము. తమజన్మభూమినిఁ బ్రేమింపని మానవులు లో
కమందుండజాలరని నిస్సందేహముగాఁ జెప్పవచ్చును. నక
లకలావిశారదులగు పండితులేగాక జ్ఞానలవళూన్యులగు
పామరులు నయితము తమదేశమునందు నిర్వాహను
రాగమును గనఁబఱచుచున్నారు. కాకిపిల్ల కాకిముద్దనిన
ట్లు గుణగుణ వివక్షతలేకయే ప్రతిమనుజుఁడును తనమా
తృదేశమును గీర్తించుచున్నాఁడు. ప్రచండమార్తాండుని
కిరణజాలముచే ననవరతము మలమలమాడుచుండదు మ
ధ్యాస్థికాదేశ వాసుఁడును సూర్యరస్మి యనుమంతయిన
యెఱుంగక దీర్ఘరాత్రులనుభవించుచు దుర్భర కీతకాధచే
గజగజ వణకుచుండెడి ధ్రువనమీచవాసుఁడును తమ
వానభూములతోఁ బోల్పఁదగిన యితర పుణ్యభూములీ
భూవలయమునందులేవని మురియుచున్నారు. ఇక సుఖ
ప్రదమైన శీతోష్ణస్థితినికలిగి సకలవిధ సంపత్సమృద్ధమైన
మనభారతదేశమువంటి ప్రదేశములలో నివసించు మను
ష్యులు తమ దేశములయందనురక్తినిగల్గియుండుట యొక
యాశ్చర్యముగాదుగదా!

అహ! దేశాభిమానమునందెంతటి మహత్తరమైన
యమోఘశక్తిగలదు. దేశచరిత్రలుద్ఘోషించుచున్న విస్త
వములును, పరివర్తనములును, యుద్ధములును దేశాభి
మాన దేవతయొక్క విలాసములేగదా! ప్రజాసంక్షోభక
రములగు నీకార్యములేగాక దేశక్షేమకరములగు మహా
సభలును, నత్పత్తిస్థాపనలును నావేలుపుయొక్క మహి
మాఫలితములే యని నుడువుట కేమిసందియము? దేశజ
ననియొక్క యావేశశక్తిచే యోధవరులు రణభూమి
యందు నిర్వక్రపరాక్రమముతోఁబోరాడి తమప్రాణము

లఁ దృణప్రాయముగాఁ బరిత్యజించి కీర్తిపాత్రులైరి. దేశ
మాతయొక్క ప్రోత్సాహప్రాబల్యముచే బలహీనలగునల
లలు నయితము సమరరంగములయందు శౌర్యధైర్యము
లంబాపి వినుతికెక్కిరి. దేశభక్తియొక్క మహాత్మ్యముచే
నుందర మందిరములయందు మహాభోగము లనుభవించె
డు లక్ష్మీనంపన్నులు తమయైశ్వర్యముల నవలీలవిడనాడి
సామాన్యస్థితినిఁ జేపట్టిరి. దేశానురాగముయొక్క ప్రభా
వముచే భీరువులు ధీరులైరి; లుబ్ధులుదారులైరి; దుర్బలు
లు బలాభ్యులైరి. వేయేల! దేశాభిమానముయొక్క స
మ్మోహనశక్తిచే మనుష్యులు నూతనచైతన్యవికాసమును
గాంచిరి.

నరశమార్గమునఁ బ్రవరించినపుడిట్టి యనంతలాభ
ముల నొడఁగూర్చుచు దేశాభిమానప్రవాహము పెడత్రో
వలఁ బాఱఁదొడంగనేని మిక్కిలి యనర్థదాయకమగును.
అజ్ఞానవతులగు మాతలు తమబిడ్డలయందలి విపరీతప్రే
మాతిశయముచేఁ బరశిశువుల యారోగ్యసౌందర్యములఁ
జూచి యనహిష్టలయి సుఖభంగమునుగోరునట్లు దూరా
లోచనవరులుగాని మనుజులు దేశాభిమానప్రవాహచే పర
దేశీయులయెడల నసూయకఁబూని వారినాశనమునకై
ప్రతిష్ఠించుచుండుట కొన్నివేళల సంభవించుచుండును.
ఈదురభిమానగ్రస్తు లమానుషములైన ఘాతుకకార్య
ముల నయితముగావించి దేశపురోవృద్ధికి భంగము గా
వింపవచ్చును. చోరహస్తగతమైన ఖడ్గరాజమువలెనే దేశ
ాభిమానమును సుజ్ఞానశూన్యులైన మానవుల హృదయ
సీమలయందుఁ బ్రవేశించి దేశోపద్రవ హేతువుకావచ్చు
ను. కనుక న్యదేశాభ్యుదయము నభిలషించెడు మహాను
భావులందఱు శ్రేష్ఠతమమైన దేశభక్తి దేశమంగంతటను
వ్యాపించునట్లు కృషిసలువకలయును.

నర్వోక్తమై, సకలశుభదాయకమైన దేశాభి
మానము మూను ప్రధానలక్షణములతో నొప్పుచున్నది.

అందు మొట్టమొదటికి నిర్వాహకమైన నిష్కళంకమైన ప్రేమ. మాతృప్రేమయింబరే మాతృదేశప్రేమయు స్వచ్ఛమైనదయి యుండవలెను. దేశవీరులని నుప్రసిద్ధినిగాంచిన మహాభాగులందఱు తమవానభూములయందు నిర్దేశితముగా మూనానురాగమును జూపియుండిరి. దేశభక్తి తత్పరుడగు ప్రతివైందపుడును తనదేశమునందలి ప్రతిభాశాలురయందును, ప్రశస్తవస్తువయమునందును దృఢానురక్తిని గల్గియుండవలయును. శ్రుతి స్మృతేతిహాసముల రచియించి నుజ్జానలేజమును వదైసలఁ బ్రసరింపజేసిన మహావీర్యరులఁ దలంచినపుడును, శిల్పవాణిజ్యాదుల వృద్ధినిొందించిన విజ్ఞానవిశారదుల మనంబున నెంచినపుడును, సంఘమత సంస్కారములఁగావించి సన్నుతిఁగాంచిన శంకర, రామానుజ, రామమోహనాది సంస్కర్తలఁ బేర్కొనినపుడును, ప్రతిభారతీయుని హృదయమును దేశభక్తితోనుప్పొంగవలయును. మనదేశము నలంకరించు హిమవన్నగాది మహావర్షిత పంక్తులను, గంగా సింధు బ్రహ్మపుత్రాది నదీనదంబులను, ప్రపంచమునందలి యద్భుతసప్తకములోఁజేరిన తాజ్ మహల్, కోహినురువక్రము, మయూరసింహాసనము మున్నగు నమూల్యపదార్థములను నర్జించినపుడు ప్రతిభారతపుత్రునకు దేశమునందనురాగము జనింపవలెను.

పరదేశస్థులుగూడఁ గనఁబడఁగలిగిన యాయభిమానమును గల్గియుండుటయేగాక ప్రతిభారతీయుఁడును హిందూసంఘమునకుఁ గళంకనదృశములుగానున్న దురాచారముల నిమిత్తమును దుష్టసంఘముల నిమిత్తమును ప్రేమాపూర్వకమైన కన్నీరుకాల్వలుగట్టఁ గాట్టవలెను. దుర్భరదాతిద్రవ్య వివీడితులై విద్యాశూన్యులై యజ్ఞానవాహినియందుఁ దోగుచున్న ప్రజానీకముకొఱకు దేశభక్తులందఱు దుఃఖింపవలయును.

దేశాభిమానమునందు ముఖ్యలక్షణమైన యాయనురాగము ధర్మవిరుద్ధముగా నుండఁదగదు. కాన నత్యక్రియత్వము ప్రవహింపజేసిన దేశభక్తియందు రెండవలక్షణమై తనరుచున్నది. దేశమునందలి లోపముల నయితము గుణములుగా స్త్రోత్రపాఠమునీయుట యెన్నటికి దేశాభి

మానముగానేరదు. “అనత్యమైనది దేశభక్తిగాదు. ప్రతి దురభ్యాసమును, ప్రతిదురాచారమును నభివృద్ధికి బ్రతిబంధకము. వానిని నిలువఁజెట్టుట దేశభక్తి విరుద్ధము.” అని గతించిన శ్రీ నర్. టి. మాధవరావుగారు నుడివియుండిరి. “జపాను దేశ సంబంధమైనదంతయు మంచిదని మేము చెప్పము. కాని మంచిదెల్ల జపానుకుఁజెందినదై యుండవలెను.” అని యుదార హృదయుఁడగు నొకజాపానీయుఁడు నుగ్గడించియుండెను. భారతదేశ స్థితిగతులఁ జక్కగా బరిశీలించి, యందలిలోపములసవరించి, యితరదేశచరిత్రలతోఁగలిపి, వానినుండి నద్విషయముల గ్రహించి స్వదేశమునందుఁ బ్రవేశపెట్టుట ప్రతిదేశాభిమానీయుని ధర్మమైయున్నది. నత్యనమన్వితమైన దేశాభిమానమునకుఁ బార్శ్వాణముగా నొకచరిత్రాంశము నిట నుడుపుట నమయోచితముగా నుండకమానదు. పూర్వకాలమునందు ఏభేషు పట్టణవాసులలో థేమిస్త్రాకుల్లు అనునొక నేచానాయకుఁడుండెను. దేశభక్తి పరాయణుఁడైనను నితఁడు ధర్మబుద్ధిగలవాఁడు గాఁడయ్యెను. ఈదండనాథుడు ఏభేషురాష్ట్రమును మిగిలిననానికంటె మిన్నగఁజేయ నెంచి తత్పరిపాలక నభ్యులకొక యాలోచన నివేదించెనెంచెను. ఈముపాయము నాతఁడు రహస్యముగా నొక్కనికి మాత్రమే చెప్పెదనని నుడుపుటచే నాసభాసదులు దాని నివిని దానిపై తనయభిప్రాయమును తెలుపుమని విశ్వాసార్హుఁడును బుద్ధిమంతుఁడైన అర్చిసైన్య అనువానిని నియోగించిరి. సమీపపు చేపుపట్టణమునందుఁ గుమిగూడియున్న పరరాష్ట్రనాకా సంఘము నాకస్మికముగా నగ్నిపాలుచేయవలయునని యానేనానియుపదేశించిన యుపాయము నాలకించి, అరిష్టయిడ్లు నభ్యులతో “అలోచన లాభకారియేగాని ధర్మనమ్మతమైనది” కాదని చెప్పెను. అంతనా సభాసదులు మాటుపూటాడక యాయాలోచన ను వెంటనే నిరాకరించిరి. నత్యప్రతికూల మార్గములచే స్వదేశోన్నత్యమును సాధింపనెంచని యాసభాస్థుల దేశభక్తి సంప్రపనీయముగదా!

ఇక దేశాభిమానమునందు చూడవలక్షణము స్వాధ్యక్ష్యాగము. స్వసుఖపరిత్యాగమే గాధానురాగము

యొక్క ఫలితము. ప్రేమాపాశబద్ధుడైన మానవుడు తన ప్రయత్నపునిమిత్తమై యెంతటియమూల్యపదార్థములైన విదనాడుటకును, నెన్నియడుములైన యనుభవించుటకును సంసిద్ధుడైయుండును. తమయినోహరిగుల మనోరథసిద్ధినికొనుటకు తమ సర్వస్వమును ధారవోసిన మనోనాయకుల మనమొండట! నెఱిగియున్నాముగాము! నిజమగునీ యభిమతము నీదేర్చునిమిత్తము యావజ్జీవ బ్రహ్మచర్యదీక్ష నవలంబించి యపూర్వ స్వార్థత్యాగముఁ జూపిన భిష్ముని వృత్తాంతము నెఱుంగని వారెవరు! అట్లే దేశాభిమాన ప్రపూర్ణ హృదయాలగు మహాపురుషులు తమదేశ హితార్థమై యెట్టి స్వార్థత్యాగమునైనను గావించుటకు నడుముకట్టుకొనియుండురు. జపాను దేశమునందలి సామంతరాజులందఱు తమదేశక్షేమముకొనుటకు రాజ్యాధికారమును బుద్ధిపూర్వకముగా చక్రవర్తినివర్పించి భూతిగాంచిరి. కడదిన రుష్యాజు సాను యుద్ధములో జపానీయులనేకుఁ లొకరితరువాత నొకరుగాఁ దమప్రాణ విరామము గావించి విజయలక్ష్మిని తమదేశమునకు సంపాదించిరి. భారతదేశాభ్యుదయము నభిలషించెడు దేశభక్తులందఱు తమదేశాభిమానమును వాక్పూరత్వము మూలముననేగాక కార్యమాచరమునఁ గనఁబటచవలెను. నిమ్నజాత్యుద్ధరణమునందును, వితంతుదుర్దశ నివారణమునందును, జాతిభేద నిర్మూలమునందును, పటుతరంజైన పట్టుదలతోఁబనిచేసి స్వార్థత్యాగ బుద్ధిని జూపవలెను. భోగభాగ్యముల నించుకైన యాసించక పరాధ పరామర్శలై తమకాలమును ధనమును ప్రాణమును దేశసేవకై సమర్పించి పీఠపురుషుల జీవితముల మూలముననే సర్వదేశములు సుధర్మింపఁ బడినవి. ఇట్టి నల్లక్షణ సమర్పితంజైన దేశాభిమానమును యుక్తరితులఁ బంపొందించుట దేశక్షేమాభిలాషుల ధర్మమై యున్నది. ఇంగ్లాండు లెమింకా జపాను మున్నగు నాగరికాగ్ర గణ్యములైన దేశములందలి విద్యాలయములలో దేశభక్తియు ధారాళముగా విద్యాగ్రులకు బోధింపఁబడుచున్నది. మనదేశపాఠశాలలలోనట్టి యువదేశములః కేముటకుఁ బ్రత్యేకకాల నిర్ణయము లేకపోయినను దేశభక్తి పూరితుడగు నుపాధ్యాయుడు

తన శిష్యబృందముయొక్క మానస క్షేత్రమునందు దేశాభిమాన బీజముల నమయానుసారముగా నాటవచ్చును. దేశభక్తిని వృద్ధి పొందించుటకు ముఖ్యసాధనములలో నొకటి దేశ చరిత్రావతనము. నకల కార్యముల కాక రంజై యితరదేశములకుఁ గన్నెఱ్ఱ గావించినట్టియ, ప్రస్తుతకాలమునందు నయితము ప్రపంచమునందంతట యసమాన గౌరవమును గాంచుచున్నట్టియు, భావికాలము నందుఁగూడ పురోభివృద్ధి నొందఁగల సూచన లనేకములు గనఁబటచుచున్నట్టియు, మన హిందూదేశముయొక్క వృత్తాంతమును సమగ్రముగాఁ బరిశీలించిన యేభారత పుత్రుఁడు నిర్మలమై, గాఢమైన దేశాభిమానమును గల్గి యుండక యూరకుండఁ గలఁడు ?

దేశచరిత్రా పరిజ్ఞానమునకన్న దేశాభ్యుదయ హేతువులగు సత్కార్యములందుఁ గృషిసలుపుటయే దేశాభిమానమును బోషించుటకుఁ బ్రబల సాధనము. దేశభక్తి లేకముగల యెల్ల జనులును యథాశక్తితో దేశ సంసేవనము సలువవలయును. కార్యసమాచరణ మొనర్చరని వాగాడంబరమువలన దేశాభిమానము నీరెత్తని వృక్షమువలెననతికాలములో నంతమొందును. కవిశ్వరులును, సంగీత వికారదులును, చిత్రప్రబంధ రచనాకులును, నాటకప్రదర్శకులును తమ ప్రజ్ఞాకాశలములచే నీదేశాభిమానాగ్ని చల్లారక నిరంతరము జనసామాన్యము యొక్క హృదయ వీధియందు ధగధగ వెల్లుచుండు నట్లు ప్రయత్నించ వలయును. మహాపురుషుల సంవత్సరోత్సవమును దేశాభిమానాభివృద్ధికి ననుకూలములుగాఁ జేయవచ్చును. ఆంధ్ర భాతీయం దివ్యసివ్యుడ దేశాభిమాన భానూదయ మైనది. ఆంధ్రమహాజనులు గొంచెము మేల్కొంది తమదేశ స్థితిగతుల బరిశీలించి యుచిత కార్యసాధనము కొరకై గడంగుచున్నారు. సాధ్యతము వృద్ధి గాంచ నారంభించినది. విద్యాలయములందఱు బయలు దేరుచున్నవి. నూతనోత్సాహముతో నాంధ్రప్రపంచము ప్రకాశించుచున్నది. భక్తాభీష్ట ప్రదాయకుడైన భగవంతుఁ దుత్కృష్ట దేశాభిమానము నాంధ్రజనుల కందఱకుఁ బ్రసాదించునుగాక !

కా॥ శ్రీకృష్ణానుభావ కరుండు ఖిలసంకల్పాచ జుంధార్త ర
మైకారం భువనం కుండవ్య యుండఁకానంద కింకంబు ప్ర
జ్ఞాకల్ప ద్రుమమీ శ్వరుండు దయతోఁగకృష్ణా మున్నిచ్చ లం
శివార్ స్మితో ల్బుగార మనకు దేశాభిమానరే వక.

కులు 700—సాతుకునతుకులు లేక పోతుకునతుకులు, 1000
డకారు, 5000—పాలడకార్లు, 1624—డకారుచల నతుకుల అ
వ్వారంగభృపోగు, 3598 ఉద్దనుడకార్లు పాలనతుకుల నాకం
గభృటల, యీవిధముగా వాడుకొనుచున్నారు. 7, 17, 70,
700 యీ యేడుతో గురించిన అంకెలన్నియు ద్వివిధము
గా నుచ్చరించబడు చుండును.

నాణెములకు పెట్టబడిన పేర్లు.

దమ్మిడి—బటువు, కాని—తాపిక, అణా—రికారు,
పావులా—గరి, రూపాయి—రుకారు, అర్థ—సార్థ (వగము
అని అర్థము) నాసి—తక్కువ, ఈ విధముగా నువయో
గించుచున్నారు. సంఖ్యలనుగల మారుపేర్లును. నాణెము
లకుగల మారుపేర్లును వచ్చిన తరువాత నివి రెండుకు
కలిపి మాట్లాడుదురు. అప్పుడు యాగాని అవలసివచ్చి
న యెడల అవ్వారు బటువులు అనియు అర్థగా అనవల
సినయెడల అవ్వారు తాపికలు లేక సార్థ రికార్లు అని
యు అర్థరూపాయి అవలసి వచ్చిన యెడల అవ్వారు గ
రులు లేక సార్థరు కార్లు అనియు బేడకు అవ్వారు రికా
రు అనియు నువయోగించు చుండురు. ముక్కాని ఉద్ద
ను తాపికలు; అణాకాని—రికారు తాపికలు; అణా—ము
క్కాని—రికారు ఉద్దనుతాపికలు లేక తాపికనాసి అవ్వా
రు రికార్లు రు 0-2-3—అవ్వారు రికార్లు తాపికలు అ
నియు 0-2-6 సార్థ అవ్వారు రికార్లు అనియు ఉవయో
గించుచుండురు. రూపాయి అణా—రుకారు రికార్లు; రూ
పాయి మూడు అణాలు—రుకారు ఉద్దను రికార్లు; రూపాయి
పావులా—రుకారు గరులు లేక రుకారుసో రికార్లు అని
యు అనుచుండురు, రూపాయి ముప్పావుల అనుటకు గరి
నాసి అవ్వారు రుక్కాని లేక రుకారుంగభృవ్వారు రికా
ర్లు అనియు అనవచ్చును. 3-6-6 అనుటకు ఉద్దనురుకా
ర్ల చలరికార్ల సార్థరికార్లు అనెదరు. కమిషన్ వర్తకులు
వడ్లు నీవు యెలా తీసికొంటివని ఒకవర్తకుడు వేరొక వ
ర్తకుని అడుగును. అచటనున్న రయితులకు తెలియకం
చునట్లు ముక్కులు బస్తా 1 కి పాలకుకార్ల గరులు అని
అనును. అనగా రు 5-4-0 అని తెలియగలదు. పైను

తాను 1 కి ఖరీదెంతయుని వారిలోనా రడుగుకొనినపుడు
సోగురుకార్ల సాతుకు (లేకపోతుకు) రికార్ల బటువు అని
చెప్పును అప్పుడు రు 4-7-1 అని అర్థము కాగలదు.

(6) ఈవైపు తరచుగా మేము వయోగించుకొ
నుచున్న భాష మరియొకటికలదు. దానికి త్రిప్పి మరుగు
భాషయని వాడుచున్నాము. ఎట్లనగా “నీవు తెలుగువ
త్రికలు తప్పక చదువవలెను” ఈవాక్యమునందునీవు అను
శబ్దములో మొదటి అక్షరముమీదనున్న ఈకారము అచ
టనేయుంచి రెండవ అక్షరముమీదనున్న ఈకారము రెండ
వస్థానమునందె యుంచి వ మొదటికిని న రెండవస్థానమున
కును చేర్చవలెను. అప్పుడు నీవు అనుశబ్దమునకు వీను అ
ని అగుచున్నది. ఇటులనే తెలుగు అనుటకు లెతుగులనవ
లెను. ఇందుమూడవ అక్షరమును మనము కదిలించవలసిన
అవునరములేకపోయినది. పత్రికలు అనుటకు తప్పి లకు
అనవలెను. ఇప్పుడు మొదటవాయబడిన వీనుమాదిరిగా
జంటలమార్పుకలగినది, “తప్పక” పత్రిక, “చదువవలెను”
దచువలెను, అగుచున్నది, పైవాక్యముంతయు “వీనులె
తుగు తప్పిలకు పత్రికదచువలెను” అగుచున్నది. అచ్చు
అక్షరములు వచ్చినవక్షముకు యీక్రిందిమాదిరిగా వా
డవలెను. “ఇదియేమివింత” దిగి మేము తింప అనవలె
ను. ఎప్పుడు అనుటకు పెచ్చుడు అనవలెను.

(7) కభాష ఇది ప్రతి అక్షరముకు ముందు క
బెట్టి మాట్లాడుట ఎట్లన “ఇదిక్రొత్తభాష” అనుటకు
క ఇకదికక్రొత్తకభాష అనిన అగుచున్నది. సామా
న్యముగా ప్రతి పిల్లవాడును యీభాష మాట్లాడగలిగి
యున్నాడు. క అక్షరము తరువాత వుంచి మాట్లాడుట
యుకలదు. ఇది రెండవవిధము. ఇదియెట్లనగా “ఇకదిక
క్రొత్తకభాషక” అనగా ఇదిక్రొత్తభాష అని స్పష్టము
గుచున్నది. యీరెండవవద్ధతి మొదటిదానికంటె కఠిన
ము. చిన్ని పిల్ల కాయలు యీక కు బదులు మరియే అ
క్షరమునైనను పెట్టిమాట్లాడుచుండురు. గప్పిమాట్లా
డిన గభాషయనియు తప్పిమాడిన తభాషయనియు
చెప్పుచుండురు.

అ ర టి తో టు.

మ-రా-త్రి, గోపరాజా శ్రీరాజాపంతులు విద్యభ్యాసానందంగారితే శ్రావణినిది.

“ఎవడు 360 అరటిచెట్లను నాటి వృద్ధిపరచునో వాడు సుఖించును!” అని బంగాళీభాషలో నొక సామెత గలదు. ఇది స్వానుభవమున నిజమని తేలుచున్నది. 360 చెట్ల వలన 360లు అనగా దినమునకు ఒక భూపాయ చొప్పున వచ్చును. ఈ రాబడి ఒక సామాన్య కుటుంబమునకు సుఖ జీవనమునకు జాలి యుండును.

హిందూ దేశమున గల నమస్త ఫలవృక్షముల లో అరటి చెట్టువలె సంత త్వరలో ఫలితమునకు వచ్చునది మరియొకటిలేదు. వేదములకాలము నుండి యీ ఫలమున్నదని యనుటకు అనేక నిదర్శనములు గలవు. ఈ రాజధానిలో దీనికిగల గౌరవము ప్రజలు వాడుకొను సామెతల వలననే తెలియగలదు. “అరటికాపు బీదవాని పంట” “ఫాల్గుణమున నాటిన అరటి బహుఫలమిచ్చు” ... “అపాథ శ్రావణముల నాటిన అరటి అంగారి పోవును” “అరటికి కొత్తమన్ను అతిలాభము” “అరటికి ఆరు కొత్తైనలు నూరు నీరు” “అరటితోటలో కుండకు ధనమున్నది.” “అరటిచెట్టునందు దైవత్వమున్నది.” “అరటి జ్ఞానుల ఆహారము” “అరటిచెట్టు కుటుంబ భవిష్యత్తును దెలుపును.” ... ఇత్యాది యర్థమిచ్చు సామెత లెన్నియో గలవు. అరటిచెట్టు ఉత్తరముగా గెలిచేసిన తోట చక్కగా ఫలించుననియు, తూర్పునకు వేసిన రైతు ధనవంతు డగుననియు, పడమరకు వేసిన చెట్టుచచ్చుననియు, దక్షిణమునకు వేసిన రైతు చచ్చుననియు యిప్పటికిని వాడుక గలిగియున్నది. ఈ సందర్భమందు గెలు మనయిష్టము వచ్చునైపునకు వేయుటకు నూతన శోధనపలన దేసిన చిత్ర మీక్రింద బొందు పరచెద. చెట్టు యేవైపునకు గెలిచేయవలెనని మనము కోరుదుమో పిలకలను పాతునపుడే మొదటివేరును ఆవైపునకు త్రిప్పిన మనకోరిక సరవేరును.

అరటిపండ్లు మంచి యోరోగ్యకరమగు యాహారమని శాస్త్రజ్ఞులచే సిద్ధాంత పటచబడి యుండుటయే గాక దీనిపిండి బంగాళా దుంపలకన్న 48 రెట్లును గోధుమ రొట్టెకన్న 28 రెట్లును సులభముగా జీర్ణమగుననియు గొడ్డు మాంసముల కన్నను 4 గింతలు బలమైనవనియు ధృవపరచిరి. ఎలు పనుల కుపయోగించుటచే కలియుగ కల్పవృక్షమనినను జెల్లును. మరియు ఒక ఎకరములో పండు అరటి పంటకు 20 ఎకరముల భూమిలో పండు గోధుమ పంట సరి తూగుటయు, ఆరోగ్యకరమగుటయు, త్వరలో ఫలితమునకు వచ్చునదగుటచేతను, నార అనేక పనుల కుపయోగించుచు, యిప్పుడు మిగుల ధరకలిగి యుండుట చేతను, చిరకాల కరువులతో కూడినదియు, బహు కుటుంబాభి వృద్ధియు సగుచుండు మనదేశమున అనువగు భూమిగల ప్రతిరైతు నీపంట నభివృద్ధి నొందించవలసినదే గాని రైతులకు శృషిశాస్త్ర విద్యాభివృద్ధి లేమిం జేసి యో తమ పూర్వుల పద్ధతులు అనేకములు రాము తప్పించుచున్నను ఆ అరటి మాత్ర మచ్చుట టుండవలెను” అను పిచ్చి వాడుక చేతనో, మరే కారణము చేతనో గాని యీ సేద్య మంత విరివిగా వ్యాపింప జేయుచుండుటలేదు. మంచిమంచి జాతుల అరటి పిలకలు యేయే స్థలములందు దొరుకునది తెలిసిన వానిని దెప్పించి వేసి వృద్ధిపరచువా రివ్వడిపుడుబయలుదేరుచుంకిరి గాని అట్టివి దొరుకుచోట్లు దెలియకున్నవి. నాకు దెలిసినంతవరకు తోటవేసి పెంచుకొని యీక్రింద దెలుపుచున్నాడను.

భూమి సిద్ధముచేయు రీతి :— అరటితోటకు ఎత్తు నేలలు మిక్కిలి మంచివి కాని మిత్రమలేవడి నేలలలో గూడ వేయవచ్చును. తోటవేయుటకు యేర్పరచుకొన్న భూమిలో ఒక సంవత్సరమునకు పూర్వమే సస్యమును వేయక చుట్టుకంచె మాత్రము వేసి భూమిని అధమము 8 సార్లు అయినను దున్ని యుంచి కి అడుగుల లోతును.

H. H. Nawab Sir Mahomed Ibrahim Ali Khan Bahadur.
Nawab of Tonk.

నవాబ్ సర్ మహమ్మద్ ఇబ్రహీం అలీ ఖాన్ బాహదూర్
టోంక నవాబు.

H. H. Nawab Saliq Mahomed Khan.
Nawab of Bhawalpur.

నవాబ్ సాలీక్ మహమ్మద్ ఖాన్.
భావల్పూరు నవాబు.

Maharao Savai Sir Khengarji Baladur.
Rao of Cutch.

మహారావు సవాయి సర్ ఖంగర్జి బాలదూర్.
కచ్ఛి మహారావు.

H. H. Raja Sir Rama Varma
Raja of Cochin.

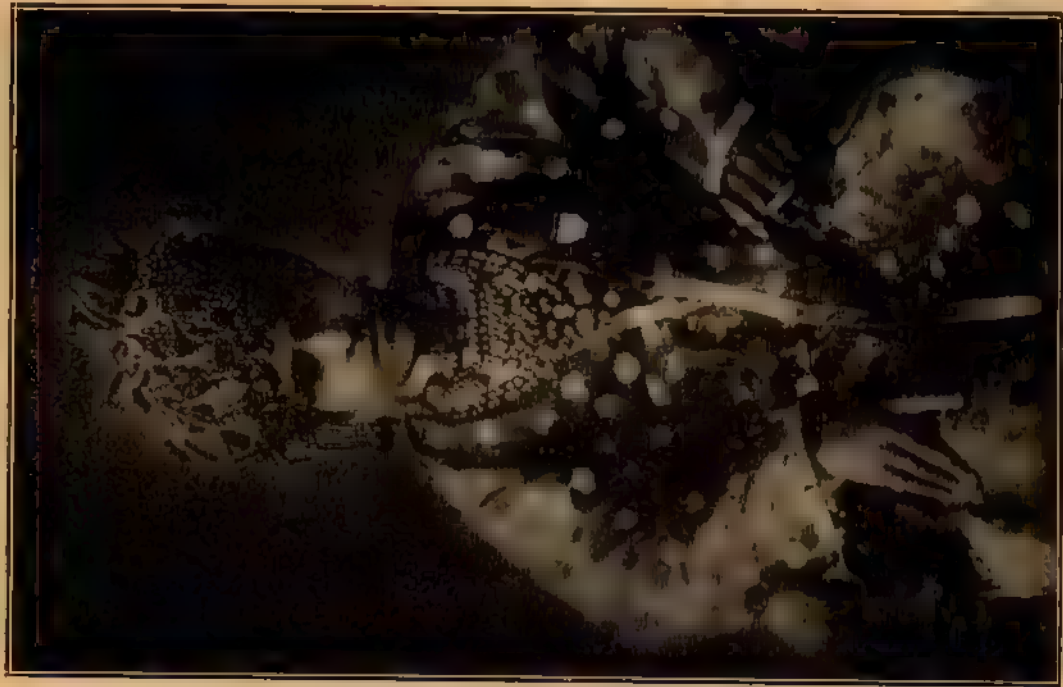
రాజా సర్ రామవర్మ. కొచ్చిన్ రాజా.

H. I. Maharao Sir Umed Singh Bahadur,
Maharaja of Kotah.

మహారావు సర్ ఉమేద సింహ బహదూర్.
కోట మహారాజా.

H. H. Maharaja Sawaj Kishan Singh Bahadur,
Maharaja of Bharatpur.

మహారాజ సవాయి కృష్ణ సింహ బహదూర్.
భరత్ పూర్ మహారాజా.

H. H. Maharaja Sir Ranbir Singh Bahadur,
Maharaja of Jind.

మహారాజా నర్ రణవీర సింహ బహదూర్.
జింద్ మహారాజా.

The Trainbearers of their Majesties.
Indian Princes,

రాజసంపత్తు వస్త్రాంతభూముం బ్ర్యులొనిన హైందవ రాజకుమారులు.

అంతేకైవారమును గల గోతులను 10 దేసి అడుగుల కొకటి చొప్పున త్రవ్వియుంచి (ఎత్తైనలైన చెదలు చచ్చుటకు యెండు అకలముల నందులో వేసి తగలబెట్టి) బూడిదతో పొడిమట్టిని జీర్చి 3 వంతులా గోతుల నింప వలయును.

జాతులువిత్తనములు:— అరటాలలో వండలకొలది జాతులున్నవి. అందిచట వృద్ధిగానుండు జాతులనేరి 2 అడుగుల మొదలు 4 అడుగుల మొత్తుకు లోపుగల మంచి బొద్దుగల పిలకల నేరితెచ్చి ఒకవారము నీడనారబెట్టి (ఇట్లు చేయకున్న పిలకలు పిమ్మట నన్నగిలి గలకలో నీరుదిగి కుళ్ళును) అగోతులలో వేసి నందులేకుండ గట్టనచేసి పూడ్చి నీరుపెట్ట వలెను. వేరూనిన పిడపచివరల కత్తిరించిన చెట్టు బలముగ బెరుగును.

వేయకాలము:— ఫాల్గుణ జైత్రమాసములందీ తోటల నాటుట బహుమంచిది. ఆషాఢ శ్రావణముల నాటిన లోపల పురుగువృత్తి తోటలు వృద్ధికావు.

నీరు:— వారమునకు 2 సార్లు నీరు పెట్టుటయు 2 నెలల కొకసారి మొదళ్ళమట్టి కుళ్ళగించి తీసి, క్రొత్తమట్టి వేళ్ళపై కప్పుచుండుటయు శ్రేష్ఠము.

పంట:— బూడిదయు, వచ్చి (అవు) పేడయు దీనికి శ్రేష్ఠమగు యెరువులు. మనుజుల మలమూత్రములును మంచి యెరువే. చెన్నపురి ప్యారీలిండ్ కంపెనీ వారి ప్రత్యేక యెరువైన మేలే.

కలుపులేత దున్నుట:— సాలు 1 కి అధమము 3 సార్లు కలుపు తీయుచు 3 సార్లు దున్నుచు 6 సార్లు మొదళ్ళ మట్టికుళ్ళగించి క్రొత్తమట్టి వేయుచు అకులను కోయకున్న మంచి గెలలు విడుచుచు. క్రొత్తశోధన ప్రకారము యెచ్చెట్టులకు దానికే బలముగాన వర్షాకాల మందలి యెండాకులను చెట్టు నరికిన అరటి దుంపలను మొదళ్ళ వద్దనే కుళ్ళ నియ్యవలయును.

ఫలితము, ఉపయోగములు:— వేసినసంవత్సరము లోపుగనే ఫలితమునకు వచ్చును. దీనినినిర్భాగములుఉపయోగ కరములే కాయలు ముదిరిన పిమ్మట పైచెక్కు తీసి గుండ్రని ముక్కలుగ తరిగి ఎండబెట్టి దంచి, పిండిచే

సిస్, కాయకంటె మూడు రెట్లెక్కువ లాభము వచ్చును. అరటిపండ్లు, సర్వకాలము దొరుకున వగుటచే, జ్ఞానులు, ప్రత్యేక మిదే యాహారముగా నుపయోగించుచున్నారు. అరటిపండ్లనుండి, మనోహరమగు వెలిగారము చేయుదురు. అరటి కాడల రసము, పల్లరంగు వేయుట కుపయోగించును. రంగుపోదు. డిప్లవలన చెట్టు 1 కి 1 పౌను నార కనీసము వచ్చును. అరటి నారచే విరివిగా వస్త్రములును, పలుపలువిధములగు తాళ్ళును, చావలును, తివానులును, మొదలగునవి చేయుచుండుట చే నారకెక్కువ గిరాకీ కలిగి టన్ను 1కిరూ875 లు మొదలు రూ 525 లు వరకు ధరగలిగియున్నది. ఎక్కడికిని వంపలేనివారు, తాళ్ళుగా వేసినను లాభము వచ్చును. నార్ల సులభముగా దీయుటకు రూ 3 మొదలు 5 వరకు ధరగల యంత్రము లనేకములు సిద్ధము చేయబడి యున్నవి. నారకు ప్రత్యేకము “మూసాటక్కు టైలిస్” జాతి అరటి బహుమంచిదని నిర్ధారణ చేయబడినది. యకరము 1 కి సుమారు వేయి బోడెలు పట్టును. బోడె 1 కి కనీసము 1రూ. చొప్పునవచ్చినను, శాస్త్రవద్ధిగా వృద్ధిపరచిన తోటకు యకరము 1 కి సంవత్సరమునకు వేయి రూపాయలు ఫలితము కాగలదు.

జాషభోపయోగము:— ఆయుర్వేదము నందు అరటిదుంప రసమును, పట్టలలోని నీరును, కొన్నివ్యాధులకు అనుపానముగను, 7త మొవ్వువంటి అరటాకులను (పొక్కు సాలాస్త్రి పుండు) గాయములకు, పుండ్లకు, రణములకు కట్టెదరు. ఎండను ఆటంక పరచుటలో దీనికెక్కువ శక్తి కలదు గాన, కన్నుకలక, మొదలగు కంటి రోగములవారికి దీని పండుటాకు లుపయోగింతురు. బలహీనులకు దీనిపండ్లచే చేసిన పర్యతులు మంచి బలము చేయును. వాడుకలోని ఉపయోగము లందరునెరిగినవే అరటిచెట్లవరసల మధ్యమధ్య కందదుంపల నాటిన లాభము వచ్చును. కృషి విషయమై యేనందేహములున్నను కృషిప్రతికలు నివారింపును. బుద్ధిమంతులందరు యీకృషి విస్తరింప జేసి, ధర్మదర్శనై దేశమాతకు సుపుత్రు లనిపించు కొనవేడెడ.

సంగీతము.

మ.రా.శ్రీ, దుర్భాస బ్రహ్మధర్మగారిచే వ్రాయబడినది.

మనదేశమును బూర్వపు రాజులు తాలించుచుం
డినపుడు సంగీతవిద్యకు ఆదరమును దగు గౌరవమునుండె
డిది. ఇప్పుడట్టి యాదరమును గౌరవమును వారితోనే
పోయియుంట నీవిద్య ఎక్కడనో నూటికొక్కరిమందు
మాత్రమే కాన్పించుచున్నది. ఇదిగాక దేశమందుగల
గొప్ప యనర్థదాతుకమైన పృత్తిగల వేశ్యలకుందీ విద్య
వ్యాపించియుండుట నీవిద్యకు నానాటికి గౌరవముకగ్గి తు
దకొక నీచవిద్యగానైతము బరిగణింపఁ దలస్థించినది. ఏది
యైనను బూజ్యులయవలంబనమున నభివృద్ధియు సీచావ
లంబనమున యీదేశయు నొందుట నహమ్మేకదా! ఈ
విద్యామహిమమెఱిగిన ప్రాజ్ఞులచేనియ్యది పూజ్యవిద్యగా
నెన్నఁబడుచుండునను జనసామాన్యమునకు మాత్రమట్లు
బాడగట్టక ఏనభలవిదమన్నను సీతివధ వ్యతిరిక్తములైన
శృంగారభాషణములతో నీవిద్య వేశ్యలచేఁ బ్రదర్శింపబడు
చుండుటవలన గౌరవముగా నెన్నకుండుటయు నద్దానిన
భ్యసించుకుండుటయుఁ దటస్థమగుచున్నది. ఇట్టిస్థితిలో వి
మర్శనాశీలులైన బుద్ధిశాలురు పెక్కుండు దేశమున దైవా
నుగ్రహమువలన బయలుదేసినవారై ప్రతిదానియందు
గుణమొంతకలదో యవగుణమొంతకలదో తెలిసికొనుచుం
డుటవలన నింతకుఁబూర్వ మిటువదియేండ్లక్రిందటికంటె
నిప్పుడీవిద్యయభివృద్ధిలోనున్నదనిచెప్పవీలగుచున్నది. ఇట్టివి
ద్యయేగాక జనులదుర్భామవలన నణఁగఁగొట్టఁబడినట్టి
వివిధవిద్యలుకూడ నిప్పుడభివృద్ధి నొందఁ బ్రారంభించినవి.
నిక్కమారయుచో నీవిద్యకంటె నుత్తమమైనవిద్య మఱి
యొండులేదనియే చెప్పనగును.

త్రివిధ ఫలవాన్విత్వే చానంత్య జహదయః।
ఏకంతంగీత విజ్ఞానం చతుర్విధ ఫలప్రదయః।
హరిహరిస్తుతం ధర్మోభయ కామాద్యపాదితః।
విష్ణుభక్తిస్తదనుష్ఠానా శ్లోక్షణా శ్లోక్యసంకయః॥

ధర్మార్థ సములనడి మామఫలములుమాత్రమే
దానముజ్ఞ జపాదులవలనఁగలుగును. సంగీతవిజ్ఞానమువల

న నన్ననో ధర్మార్థ కామమోక్షములనడి వర్గచతుష్టయ
మును నిస్సంశయముగాఁగలుగునని యిందలి ముఖ్యాభి
ప్రాయము. ఇదిగాక

ఏకావాచక తత్త్వజ్ఞో శ్రుతివాది విశాకః।
తాలజ్ఞశ్చాప్రయాసేన మోక్షమార్గం నియచ్ఛతి॥
గాయంత్యో త్రాణితథాంగపాతేనిత్యన్నిరస్తాశః కర్మబాధః।
నిరంజనశస్త్వే చవిదిరాగీ కైవల్య మశ్యేతి ముకుందభక్తః॥

యను మొదలగు స్మృతివచనములనారసినను మోక్షమం
డుటకు వేదాంతమార్గమును సంగీతాభ్యాసముఁదక్క వే
ఱుమార్గములు లేవనియు వేదాంతాభ్యాసమున హాని
నొందుటతప్పిన మోక్షమిచ్చునదేయనియు సంగీతమో
నిరపాయముగా బర మొనఁగునదియై యున్నదనియు సర్వ
వస్తునములై హరిపాదసేవావరాయణులై సంగీతాధారము
న మోక్షమునిరంకుశముగా నరులుబొందగలరని తెల్పుచు
న్నది. మఱియు నాదమే మోక్షకారణమని యనుభవజ్ఞ
లైన మహర్షులు వక్కాణించియున్నాఁడు. అందు
అహో నాహతశ్చ తిద్యేధానాదో నిగద్యతే
తత్రచానాహతం నాదమేకాగ్రన్యస్త మౌనసా॥
గుహాపదిష్టమాగ్నేః మహాశఃపయ్యపానతే
దళరత్తి విహితత్వా స్తమనోరంజకో నృణాం
తస్మాదా హతనాదవ్య శ్రుత్యాది ద్వారతోభలామ్
తే యం విశవ్యతే బాళరంజనమ్ భవభంజనమ్॥

అను శ్లోకమువలన అహతానాహతములను ద్వివిధ
నాదములలోను నిశ్చలమనస్కుల కేలభించు అనాహతనా
దము గుహావదేశమార్గమున ఋషులు పాసించుచు
న్నారనియు నది రత్తివిహితమగుటచే జనులకు సంతోష
కారణముకాదు గనుక సంగీతములోని యాహతనాదము
శ్రుత్యాదిముఖమునఁ దెలిసికొన్నచో జనులకానందమును
బావనాశనమును వంపుర్లముగాఁగలుగుననియుఁ దెలి
యుచున్నది. ఇట్టి యావిద్యనభ్యసించి దీనిమహిమము
ననుభవముచేఁ దెలిసికొన్నవారు జయదేవాదులును,
నారాయణతీర్థులును, నారదాదులును, దత్తిలకోహా

దులును, ఇటీవల బ్యాంక రామదాసాదులు బ్యాంకు కలరు. కాబట్టి యీవిద్య పవిత్రమైనదియు రాజనభల బూజింప బడనదియు, సంతోషజనకమైనదియునై భనాదిక సంపత్కారణమును, యశోహేతువును, మోక్షదాయకమునై యున్నది.

ఇట్టి యీవిద్య గురగ్రహణ పారీక్షుల కరుణాభుక్త్యమే యంతవలక్షణము మునుపటికంటె వ్యాపింపఁగరణమైయున్నను ఇకను బహుజనులకు, వ్యాపింపఁజేయునాటంకములు లేక నీలేను. అయాటంకములం గూర్చి తగిలవారు శ్రద్ధవహించినఁగాని యాచుకాసి యీవిద్య యభివృద్ధి నొందఁజాలదు. ఈవిద్య నీ గీతములపై కుఖ్య ఘట్టమైన వ్యవస్థాపితవర్తమాన వర్తమాన విద్యాఘట్టముతయు శృంగారనవయుక్తమైయుంటయు విశేషించి బాలి లుగాని బాలురుగాని వినరానంత యేహ్యవర్తనములతో నంతుటయుఁ గరణములుగాఁ జెల్పుట దమవిద్వలకు సంగీతివిద్యను సంకాచమువిడచి చెప్పిం. సాహసీంపకున్నారు. అద్దానింగూర్చి విద్యావంతులు శ్రద్ధవహించి ఇక్తిరనము పెడజల్లు సాహిత్యముల రచింపదొడమట మొదలకు బస లోర్చి పాటుపడిరేరి ఈవిద్య నిరాటకముగా వ్యాపించి యభివృద్ధి నొందుటకు సంశయమింతయు

లేదు. సరియైన దేహతత్వముగలవా రెవరైనఁగానియీ విద్య నభ్యసించి శ్రుతితో మేళగించఁబడిన గాత్రద్వారల వారై రాగలయానుసరణముగాఁ బాడిరేసి బాందవలసిన బ్రహ్మాండముగల యీనఃగీత శాస్త్రముం గూర్చి నాయీచ్చి వ్యాసములో దాని యత్కృష్టతాదివివరణమింతయుఁ జేయజాల కుఁగిఁగిఁచారమందుచు నింతటితో విరమించు చున్నాడను.

ఆంధ్రపత్రిక కార్యాలయమువారి సమ్యమములవలన నాంధ్రభాషాయోగ్య నంపత్సరాది దినసంబునకుఁ దనబ్రతులైఁ జెడితరక్షములచే నీఁజడిన వ్యాసభాషాణంబులందాల్చి బయల్పెడలు చుండెనుగాదా! ఆంధ్రభాషాగల రుచిచే బ్రావిడులు సైతము సంగీతకృతులనాంధ్రంబుగాఁ బాడుచుండ నీసంగీతములో నింకను ఆంధ్రగీత ప్రబంధాదికరచన మధికమై సంగీతవిద్యయు నాంధ్రమున వృద్ధి నొందునను నాశగలవాడనై స్వభాషామాతృదేవత పైఁగల యాచరమును సూచించుకొనుచుఁ బెద్దలకుఁజంక వ్యాసము వ్రాయఁబూనిన నాసాహసమునకుఁ బ్రాజ్ఞులు మన్నింపఁ బ్రార్థికులు నాయీవ్యాసములోనినద్విషయములం గూర్చి విజ్ఞులందు విమర్శనము గల్గుఁగాలి

విదేశ గమనము వలన గలుగు కొన్ని లాభములు.

ఇంగ్లాండులోనున్న ము యాఁగు) 11వ వార్తాపత్రిక.

హిందూదేశ మైకోపాఖండ దేశములనుండి పెక్కు సంగతులను నేర్చుకొనవలసియున్నది. మరజుడు ప్రపంచవైశిష్ట్యమును తెలిసికొనుటకు రెండుమార్గములున్నవి. మనయిండియాదులను లోబరచుకొని మన బాహ్యప్రపంచమునుండి కలుగు కష్టసుఖములకు లక్ష్యపెంతుండుట యొకమార్గము. బాహ్యప్రపంచమును మనయాజ్ఞలకు

విధేయపడునట్లు చేయుట రెండవది. ఈరెంటిలో మొదటిమార్గమునే మనదేశస్థు లింతవఱకు నవలంబించియుండిరి. పాశ్చాత్యులు రెండవమార్గమునుఁ జైకొనిరి. ఈ రెండవమార్గములకు గూడ మనకుఁ దలంబించవలెను. మన మితరదేశములతోఁ గలియవలసి వచ్చినప్పు డైకోపాఖండపుల బలముచే మనము వారలకు లోఁడియుండ

వలసివచ్చినది. అందుచేత వారికి బలము నొసగిన విద్యలను మనముకూడ సంపాదించవలెను. ఈనంగతి నందఱు కనిపెట్టియే యున్నారు.

పర దేశములకు భారతీయులు విద్యాసంపాదనార్థము పోయినప్పుడు కలుగు నితరలాభము లెయ్యవి? హిందూ దేశజనులకు జాత్యైక్యత యసాధ్యమనియు, హిందూ దేశజనులనే జాతులవారనియు, ఒక జాతి వారు గుణములలో, జీవనావిధానము (Mode of life)లో మఱియొక జాతివారినుండి చాలభేదము కలవారనియుఁ జెప్పఁ గొందఱుకు సంతోషమగును. ఇట్లు నమ్ముటకన్న నెక్కువతప్పలేదు. ఆంధ్రులు, మహారాష్ట్రులు, వంగ దేశస్థులు భాషాభేదము గలిగి యున్నను వారిజీవనావిధానములో నేమియు భేదములేదు. వంగదేశస్థులైనరొ మేళ చంద్రదత్తుగా రీకాలములో వంగదేశ జీవనావిధానము నుదహరించుచు వ్రాసిన నొక కథను జదివెయింటిది. అందులో వంగదేశనామముల నాంధ్రనామములుగా మార్చినయెడల నాకథ యాంధ్రదేశస్థుల జీవనావిధానముగ నే కొంచెమైన భేదములేకుండ కనబడెను ఈనంగతి— అనగా హిందూ దేశ జనులందఱి జీవనావిధానము ఒక్కటి యెయ్యగుట—పరదేశములో భారతీయులు కలసినప్పుడు మిక్కిలి స్పష్టమగును. అందఱు, కేంద్రబిడ్డి, ఆఖ్యుఫర్లు మొదలగు పట్టణములలోని భారతీయులనభలలో భరతవృక్షముయొక్క ఆన్ని భాగములనుండి విద్యార్థులుకలసి మెలంగుచుందురు. మహారాష్ట్రులు, వంగదేశస్థులు, సాంచాళ దేశీయులు, మద్రాసువారు, లంకద్వీపమువారు, కాశీవైపువారు—అందఱు నిక్కడ కలసికొని తమలో భాషాభేదముతప్ప నితరభేద మేమియు లేదని కనిపెట్టుదురువారి యున్న తాదర్శనములు, వారి జీవితాశయములు, వారిజీవనావిధానము కొంచెమైన భేదములేక సమానముగనున్నటులు వెలియుచున్నది.

మనదేశ మింగ్లాండుదేశముచే బరిపాలింపఁబడుచున్నది. హిందూదేశముయొక్క ప్రస్తుతస్థితిలోనాంగ్లేయ పరిపాలన మవసరము. కాని యాపరిపాలనమన్ని విధములను మేలుగాకఁ గొన్నికేడులను గలిగియున్నది. ఇందులో ముఖ్యమైనది హైందవులు దమ పౌరుషముఁ గోలుపోవుట. పరదేశస్థులచే బరిపాలింపఁబడు నప్పుడు వారుచేయునవన్నియు మేలేయనిపొగడుచు, వారు తిట్టినను గొట్టినను నోరాడక యూరుకొనుచు, తమ్యులనుతామే నింపించుకొనుచు మనుజులకేకులు ప్రార్థింతురు. ఇంగ్లీషుజనులు హిందూ దేశస్థులయెడ రసించుచుఁ బ్రవర్తించినను మనవారు దేవరచిత్తమని యణకువతోమె లగుదురు. ఈచెడుగుణము పోవుటకు ముఖ్యమార్గము స్వాతంత్ర్యమును కలిగియున్న నితర దేశములకుఁబోయి యక్కడఁ గొంతకాలము నివసించుటయే.

ఆంగ్లేయులు మెలగు విధములువేఱు; మనవిధములు వేఱు. హిందూ దేశములో నధికారబలములను కలిగి యున్న ఆంగ్లేయుల విధములన్నియుఁ దప్పకుండ మన మార్గములకన్న గరిష్ఠతరములని ప్రజలు తలఁపఁగలరు. కాని ఇంగ్లాండు దేశమునకుఁ బోయినపుడు వారిమార్గములను మనమార్గములను మనము నరిగాఁబోల్పఁగలుగుదుము. ఇంగ్లాండులోనున్నప్పుడు వీరిజీవనావిధానములోని చెడుగులను మనజీవనావిధానములోని మేలును హిందూ దేశములోఁ గనిపెట్టని విధమున నిక్కడఁగనిపెట్టఁ జాలుదుము. భారతీయులమని మమ్ములనుమేము గౌరవించుకొని మాదేశమునం దత్యంతాదరమును గర్వమునుఁ బొంది యుండుదుము. లోకోపకారమునకై మనదేశమే తేని చేసినదనియుఁ జేయఁగలదనియుఁ దలఁతుము. మనదేశాభ్యుదయమునకై మనమెంతి తే పాటుఁబడుట వలననే మనజీవనము నిఫలమగుననియుఁ దలంతుము.

ఆంధ్రభాషాభిమానము.

మ. రా. శ్రీ. సి. శివయ్య కాశ్మీరీచే వ్రాయబడినది.

ఈ మనమున ననయముదలచెద
మనమునమత పాదజల భా మనమైతిహరి
మనసిజ జనకునివినతా
మనతానుకయూను దీన జనతాపహరణ ॥

ఏదేని యొకదానియం దేరినైన నభిమానము చనియమించఁ బూనిన నద్దాని ప్రాశస్త్యముం గూర్చి పెల్లుగ నుడివిన నాయభిమానాంకురము వారి మనంబు న పేయానుంగాని లాఁతి వితంబునం గానేరదు. కాన నే నిట వ్రాయఁబూనిన “యాంధ్రభాషాభి మానంబు” ను వ్యాసంబునఁ దొలుత యాంధ్రభాషా ప్రాశస్త్యముం గూర్చివ్రాయుట యత్యంతావశ్యకం బని నవృద్ధుల హృదయంబులకెల్లఁ గరతల గతాశులకంబు కైవడిఁ దేట కెల్లంబు.

పరమ పావనంబగు నీభరతఖండంబునఁ గల శ్రుతిసుభగంబులగు దేశభాషలలోనెల్ల మిన్నయని న్వదేశ వాస్తవ్యులవలనను, బరదేశ వాస్తవ్యులవలనను, బేరెన్ని కంగన్న దీ తెలుంగు బాసయొకండ. దేశంబునంగలబా సల కన్నిటికన్న నీబాస కర్ణ పేశలత్వంబున నిరవధిక య శంబు నముపాద్దించుటకుఁ గల కతంబు మృదుపద నదనం బనఁదగుగీర్వాణంబు లోడునీడంబలె దీనినడఁ బాయకుండుటయ యని తలంతు. ఈ యమూల్య గీర్వాణ భాషా లంకాశము మనబాసం గై నేసిన పది వేతొండు బాసం గై నేయదయ్యె. కొందఱేమిది తక్కుంగల క్రవిడాది భాషలరీతిఁ బ్రాచీనంబు గాదనియు, గతిపయహాయనంబు లకు మున్ను నన్నయభట్టారకుండను కవిపుంగవునిచే న్న జియింపఁ బడినదనియు, గవిమండల మండచండన నొప్ప రామరాజ భూషణ ప్రణీత వసుచరిత్రము నందలి “మ॥ మహిమస్వాగతభావమందు నృజియింపంగుండలీంద్రుండు ద న్నహసియస్థితిమాత్రమై నిలవ త్రి” నాభుండుప్రోవనమృహ మహాలైసామడు భాషకుండు వెలయింపక సాంపువాటిండునీ బహుకాండ్రోత్తమప్రపంచమునఁదాన్విగల్గియూహించెదన్”

అనుపద్యము నాధారంబుగఁ గైకొని నుడువుచుండువారు, ఆయదియ విచారిత రమణీయతం దెల్పెడిని. అమ్మెయి నీతెనుంగు నన్నయభట్టారక కల్పితంబయినవో, శిశునమమగు నీబాసను నరన మృదుమధుర శైలిని నాంధ్రమహాభార తాదిమ పర్వత్రయం బొనర్పఁ గల్గు నెల్లు? ఆకవి తిలకుని కవితను సారమతిం బరికించిన నాయది శైశవంబుననుండు భాషా బాలికా పలుకులం బోలెఁ గన్పట్టవు. పై పద్యంబున రామరాజభూషణునకు నన్నయభట్టు లక్షణవతియై యుప్పని యాంధ్ర భాషా యోషను నలక్షణఁగ నొనర్చిన వాఁడని యాశయంబుగాని యన్యంబు గానేరదు. నన్నయ భట్టారక విషయికం బయిన “శబ్దశాసన” చిరుదమును నీయర్థంబు నే వేనోళ్ళ సాటుచున్నయది. నవీనంబుగ మ.రా.రా. శ్రీ, మానవల్లి రామకృష్ణకవి ప్రకటిత కుమారసంభవ ప్రణీతయగు పెంకణాదిత్యుండు నన్నయకుం బూర్వకా లీనుండని నుడువుచున్న వాడుగాని యాయుంశంబు విబుధ వివాద గ్రస్తంబయి యిదివఱకును పరిధారితుంబగుటండేసి దానినే నిట నిష్ఠు గైకొన నైతి. లక్షణవతియగు మన తెనుఁగు భాషకు జనకుండు నన్నయ భట్టారకుండనియే యిప్పటి నాయాశయంబు.

ఏదియెప్పుడిది నొప్పినను రాజమహేంద్రపురమును ముఖ్యపట్టణముగ నుంచుకొని వేగిదేశమును సేగలంబొరయ నీమక పాలనం బొనరించిన రాజరాజనరేంద్రుని యాస్థాన విద్వత్కవియగు నన్నయ భట్టారకునిచే నీనలక్షణాంధ్రభాష యుత్పన్నంబై శంభుదాసాది కవికల్లజలచే బోషితయయి, భాగవతుల నెల్లరఁ దనభాగవతను భావయోధిం దొప్పదొంగండేసిన బమ్మెర పోతనాదులచే నలంకృతయయి, పిదపఁ దనపూర్వపుణ్య పరిపాకవశంబున నోయన దక్షిణదేశంబును సేకాతవ్రతంబుగఁ బాలనంబు

సేసిన శ్రీకృష్ణదేవరాయల ప్రాపుణేంది యావన పాఖ్యంబులనెల్లనోలి ననుభవించి యెంతయు నివ్వటిల్లె.

శ్రీకృష్ణదేవరాయల మాతృభాష కర్ణాటకంబు య్యు నీతెనుంగుపై నింతటి యనుంగు సూపుటకు దీని సాకుమార్య మాధుర్యాది సుగుణగణంబుల ప్రథమగణ నీయంబులగు కతంబులై విలసిల్లు. ఈ యిల్లాపాలకుని కాలంబుననే మనభాషాలలన వింతవంత తొడవులచే నలంకరింపబడియె. తొల్లింటి నన్నయాడు లక్కాంబున మనుజులు పురాణశ్రవణ వరాయణు లగుటండేసి యా కయిత సేతరులు సంస్కృతంబు నందలి పురాణంబుల నె తెల్లింపఁ గల్గిరి. వదంపడి నకల కవికల ననాధులగు శ్రీనాథాదులు సంస్కృత కావ్యంబులను గొన్నింటిని నాంధ్రీకరించిరి. ఆయవితైలిని గాంభీర్యతను వహించి భాషా ప్రాధిమం దెల్పునవి యైనను, సంస్కృతపద జటిలంబులగుటం దేసి యన్వయకాతిన్యతను వహించి బాసకు వన్నెవెట్టవాయె. పురాణంబులనుండి జనుల వీనుల కింపుఁగొల్పు చిత్రకథ నొకదానిం గైకొని న్వకపాలకర్మి తంబులగు వర్ణనలఁ గావ్యంబులీ తేనికాలంబుననే రచియింపబడియె. ఇట్టి కావ్యంబులు రచియించిన కృంపుఁ గూర్పరులలోఁ బ్రథమగణనీయుం డల్లసానిపెద్దన. ఈతండు మనుచరిత్రంబును మహాకావ్యంబును రచియించి రాయలవారి కంకిత మొనర్చె. ఈ మహామహంబు తన రాజ్యంబు స్థిరపఱచుకొనుట పొంచె, బలుమాటు యవనోర్వీపకులపై దాడివెడలవలసి యుండినను, మనతెనుఁగుభాషయందు వారికిఁగల గొగవంబుచే “భవనవిజయంబను” నభను నవ్వు దిగ్గజంబులని పేరువడసిన యల్లసాని పెద్దనాది కవులను నెలకొల్పి, తానును సంస్కృతాంధ్రంబులఁ జక్కని పాండిత్యమును గడించిన వాడగుట గ్రంథంబుల రచియించియు, వారిచే రచియింపించి నన్నానించియు, బలుతెజంగుల భావం బోపించె. ఈమన్నుజేడు కళింగ దేశ విజగీషామనీషం దండెత్తి వెడలి విజయవాటికను పానరంబులఁ గొన్నింటిని గడపి, యెనంతర మాంధ్రధరాపురందరులముఖ్యపట్టణమై యెవలార్యశ్రీకాకుళంబుండేరి హరివాసరం బువవానంబు నల్పి యందలి

యాంధ్రమధుమధనుని యాలయంబున బాగరణంబు నల్పుతటి నక్కమలావతి పొడనూడి,

“గీ॥ తెలుఁగదేల నన్నదేకంబు తెలుఁగదే
తెలుఁగువల్లభుండఁ తెలుఁగోకండ
ఎల్లవృత్తులుగొలువ నెలుఁగనేపాపాది
దేశభాషలందుఁ తెలుఁగులెన్నఁగె”

యని చెప్పినట్లు తనవిష్ణుచి త్రియ గ్రంథంబునందు వ్రాసికొని యుండువాఁడు. ఇది యెందు సాలదే? మనతెనుఁగుభాషా శ్రేష్ఠ్యంబును దానిపై రాయలవారికిఁ గల యనురాగంబును సూచించుటకు? ఈతేకిఁ గడుంగూర్పు నెచ్చెలియుఁ గవియునగు నల్లసానిపెద్దన రాయలు యశఃకాయుండైన పిదపఁదనసానుభూతి నీక్రింద వడుపునం దెల్పియుండువాఁడు.

“సీ॥ ఎడరైనవోదన మడకరింద్రముడిగ్గి కేలూతయొనగి యెక్కిం
చుకొనియె । మనచరిత్రం బండకొనుకేరేఁ బురమేగడ బల్లకి
దనకేలఁబట్టియెత్తె । దియైనకవిగండఁ పెండరయొకేన తగుదని
కాన పొడముకఁ దొడిగఁగె । గోకటగ్రామావ్య. శ్రీకాగ్రహ
రంబు లడిగిన నీమలయొందునిచ్చె ।

గీ॥ శాంధ్రకవికాపితామహ యల్లసాని ।
పెద్దనకపింద్ర యగినన్నఁ విజయనట్టి,
కృష్ణరాయలతో దివికేగలేక ।
బ్రతికియున్నాఁడఁ దీరవృషంబుఁబోలే. ॥

అఖిలసామంత వసుమతీకాంత సంసేవిత చరణ నరసీజండగు శ్రీకృష్ణదేవరాయండడ? పురమేగఁ బల్లకిఁ దనకేలఁ బట్టియెత్తుచేడ? ఇక్కార్యకరణంబునకు రాయలవారిం బురికొల్పినది మనతెనుఁగు బాసపైని వారికిఁగల యనురాగంబకాదే? ఎట్టి యనన్య సామాన్య సాకుమా ర్యంబు మనభాషయందు లేనిదే యట్టి యన్యభాషను మాతృభాషగాఁగలవారి మనీషుల నాకర్షింపనేర్చు? ఆ నాడట్టి వారి మనీషుల నయిత మాకర్షించిన మనభాష యదియె మాతృభాషగాఁగల మనమనీషుల నిపుడాకర్షింప లేమికి నెంతయు నెచ్చెరు వొందవలసి యున్నయది. రాయల పెను మన్ననలం బడసిన వారిలో ముక్కుతిమ్మ నయనంబుడు నంది తిమ్మన ద్వితియుండు. ఈకవి ప్రకాండుం డల్లసాని పెద్దనవలెనే తేనెలొల్కు ముద్దుపల్కులఁ

బారిశాతానహరణంబను కావ్యంబును రచించి రాయ లక కృత్యముచే. ఈతని పలుకు లతిశోమలములు. కాన నె "ముక్కుతిమ్మనార్కు ముద్దుపలుకని" లోకమునందు వాడుకలో నున్నది. ఈకవి తల్లజుడు కృష్ణదేవరాయ ల భాషాపోషకత్వమ్ము నిమ్ముగ నీవద్యమ్మున నుడివి యుండువాడు.

“క, ప్రతివర్షవసంతోత్సవ । కనుకాకనుకతి ముకవినికర గుం
భిక్షకావ్యః స్ఫులితోమాంధికభంజిత । చతుర్థాంతః ప్రసా
ధన చతురాం॥

ఇంతయేల! ఈనరవరుని పేరారయని బాలురు ను గోపాలురును నీతెలుగునాటనుండ రనినఁ జదువరు లీతని భాషాభిమాన పోషకత్వంబులరయదురుకావోలు.

వెండియుఁ గర్ణ పేశలంబును, శిశువులను, బళ్ళవు లను నయితము మ్రాన్పడంతేయు గానంబునకుఁ దద్దయు ననువగు మనతెనుఁగుపై దెప్పిన చొప్పుననొక స్వదేశ నరపతుల యుల్లంబులుమాత్ర మేకాదు. పరదేశీయులగు నాంగ్లేయుల యుల్లంబులు నయితము పల్లవింపించిమించె. నూతన కవితన కనుమనమంబగు తనను సాకుమార్కం బున (Italian of the East) అనివారివలన బిరుదంతె. మనకుఁ బ్రభువులయి యేవేళను మనల గీడులఁ బారయ నీయక కనుఁగల్గి కాపాడు నాంగ్లేయులడందంబులకు నిం దుఁగొల్పి బిరుదందీన గౌరవంబు దీనికొక్కండునకు ద క్క మజీయే దేశభాషకును నలవడదయ్యె. కొండాక యాంగ్లవిద్యద్యతంనుడు రాజ్యకార్యంబు నెఱప నీసీమ కేగుడంది తనను రాజ్యకార్యంబునకు వలసినంతమాత్ర ము తెనుఁగుం దెలుసుకొన నమకట్టి చదువఁ జదువ నం దలి రుచి నవనవోన్నేమం బగుడు సాంతంబుగ దానిం బ రించి చక్కని సాహిత్య మలవరుచుకొని భాషాభివృద్ధికై మిక్కుటంబగు సాయం బొనర్చె. ఆతని చరిత మిందుఁ గొంతవివరించినఁ జదువరుల డెందంబుల కమందంబగు నానందంబుం బొందుపడం జేయునను తలంపున దానికై దొరంకొనియెద.

కలివయాబ్జంబులకు మున్ను సి. పి. బ్రౌన్ అను నాంగ్ల విద్యద్యతంనుడు కొండాక రాజీమకార్య నియ

క్తుఁడై యీసీమ కరుడెంచె. ఆతంబు ప్రప్రథమంబునఁ దెనుఁగు భాసను దనను రాజీయ కార్యంబుల కనుకూ లపడు నంతమ్మునకు నేర్పుకొనవలయునను తలంపున బండితున కొకనికి వేతనం బొనంగి తనకడ నిడుకొని చ దువఁ దొడంగె. చదువఁ జదువ నందలి రుచివాచామ. గోచరంబగు డుడతోభ్యధికంబులగు నుద్గ్రంథంబుల నె ల్లం దుదముట్ట బరించి చక్కనిసాహిత్య మలవఱుచుకొని యె. ఈతఁడు విరచించిన నిఘంటు ద్వయంబును, వ్యా కరణంబును, ఛందంబును, నీవిషయంబున నాక్షియై యొ ప్పెడిని. మజీయు విద్వాంసులకు వెక్కనంబగు రొక్కం బొనంగి వసుచరిత్రము, విజయవిలాసము, మున్నగు కతి న తమంబులగు గ్రంథంబులకు వ్యాఖ్యానంబుల లిఖియిం పించె. అక్కలాంబున ముద్రామృతంబులు పంచబంగా శం బగుటం జేసి యమాల్యంబులగు గ్రంథంబు లనేకంబు లు నామమాత్రా వశిష్టంబు లగుచుండె. క్రయప్రయా నలకోర్చి దేశ దేశంబులనుండి వానియన్నింటి దెప్పించి క్రమ్ముక లిఖియింపించి యొక్కొక్క పొత్తఁబునెనను, నాణి ముత్రియంబులనెత్తి పొడుచు తన సాంత యక్క రంబులచే నాంగ్ల భాష నొక్కొక్క గ్రంథంబునకు నుపో ధాతంబు వ్రాసి దొరతనము వారికొనఁగిరి. వారు వాని నిపుడు చెన్ననగంస్థితప్రాచీన పుస్తక భాండాగారంబు నం బదిలంబుగ నుంచెయున్నవారు. ఇమ్మహా శయంక త్తరి నిండుక యొప్పరికించినచో నుత్తమమ్ములగు కబ్బి ములనే కమ్ములు వమ్ములు యంకనోపు. మనకును మనభాషకును నిట్టి మహోపకృతి యొనర్చిన యీ పెర చాతయగు నీదొర యరువుం దీర్చికొన మన తెనుఁగు దేశ వానులందఱును వారియెడఁ గృతజ్ఞతా కలితమతు లై యుండుటకన్న వేటొందు వెఱపుఁ గానము .

ఇక్కరణిని మన తెనుఁగు తనదేశము పరదేశ మను భేదము లేకమైననులేక రెంటును గుంటువడని కీర్తి మోసె. దీనికంతటికిని గారణంబు మన తెనుఁగు భాస యొక్క యపూర్వ సాకుమార్కంబు మీకె విదితచరం బయియంక మజీయొకమాటు నేనవాయట చరితచర్వణంబ కాదె?

ఇమ్మెయి దినంబు లనేకంబులు ననుడుగన్నతం
 ద్రులం బోలె గడువున నిడుకొని కాది కాపాడుచుండి
 న శ్రీకృష్ణదేవ రాయాది మానవనాథు లీభరకదూరులై
 రి. మనయాంధ్రభాషావధూటిని గవ్వదినంబు లానన్నం
 బు లయ్యె. ఉపకారం బొనర్చువా రనన్తనను నవకారం
 బొనర్చు మహాత్ములు మొదలయిరి. ఇమ్మధ్యకాలంబున
 మన తెలుగుబాస యను యెలనాగకు సంభవించిన దు
 స్థితిని నిరవశేషంబుగ వర్ణింప నీభాష చాలదు గాన మీ
 రలె యూహించుట యుచిత తమంబని తలంతు. ఇట్లుం
 డే “గవ్వంబు లెన్నంటికిని గాపురంబులు నేనువ”ను
 లోకోక్తి శబ్దంబున మన తెలుగుబాస తొల్లింటివంత
 ను నయితము మఱిపింప గల్గినంతటి యాంగ్లసామ్రాజ్య
 మే తెలె. వీరి రాజ్యపరిపాలనంబువలన జనులు బొందు
 చుండు లాభంబు లనేకంబులు, ఆయుష్యవత్సరకృతిక మే
 యంబులు, వాని యన్నింటును మేలిమియైనది యందం
 దు విద్యాశాలల స్థాపించి జనులను విద్యావంతులుగ నొ
 నర్చుట. వారు కళాశాలలం ఒదురు గడంగిన ప్రతివిద్యా
 ర్థియు నాంగ్లభాషతోడ నేదేనియొక దేశభాషను ఫయి
 త మవనృ పఠనీయంబుగ నియమించిరి. దీన సంతయు
 మజల మనయాంధ్రంబు తీకెత్తం దొడంగి యుండండు.
 గల భాషాభిమానుల స్వాంతంబులకు సంతసంబుం గదు
 రు జేసె. కాని నవీనంబుగ నియమింపబడిన విద్యాశా
 లయింపలి దేశభాషా విషయకంబులగు నియమంబులం
 బడికింపం గ్రమ్మజ మున్నటికన్న నెక్కుండుగ నొరలు
 నోయని వంతపడివలసి యున్నది. దొరతనము వాఁకిల్లు
 మనబాసపై దయతప్పట కిదిజేసిన దోసమేదియో తెలి
 యగా కున్నది. ఈ దేశభాషా విషయక నిబంధన మన
 భాషాభిమానం బరిక్షింప నియమించినట్లు లోకాదేని,
 ఇంతయేల! “మనవసాది పసిమి గలదైన గంసాలిననదో
 నమను” నట్లు భాషాభిమానంబు మనకడకుండిన వారి
 యుత్తరువులకై నిరీక్షింపకల. మాతృభాషాభిమానంబు
 లేనివాని మనుగడయే మనగడయన నొప్పునే? మాతయ
 న్నను మాతృభాషయన్నను నొక్కటియకాదే? భేదంబు

గలదే? “మాతృదేవోభవ పితృదేవోభవ” యను నుప
 నిష దర్శానురోధంబుగఁ దల్లింగన్న పగిదిఁ దత్తుల్యయగు
 మాతృభాషను నయితము గనవలయునుగాదే? చూడుఁ
 డీ క్రిందిపద్యము న్వదేశాభి మానంబును, దదనుసారి
 యగు న్వభాషాభి మా నం బును నెట్లు నొక్కి
 వక్కాణించుచున్నదో “ఉండునె భూమియం దొకరుఁ
 డీయది నాదగుజన్మభూమి నేనుండెడిచోటు నాదియనియు
 బృక ప్రాణము గల్గెనీ వీనుఁగై” న్వదేశ న్వభాషాభిమాన
 విరహితుండు ప్రాణంబుతోడి వీనుఁగంట. ఈమాట యొ
 కటి చాలద మనదు హృదయాలవాలంబున దేశభాషాభి
 మాన బీజంబును నాటి? కాన నికనైన మనమున జ్ఞాన
 మాని మనయాంధ్రభాషా పూర్వపుతాన్నత్యముం ద
 లంచుండు. ఆయాదేశంబులవారు న్వదేశభాషాభిమాన
 భూషిత మనీషులై వారిమాతృ భాషాభివృద్ధి పొంపనా
 నరిందు జతనంబులంగనుడు. మనభాషయగు తెనుగు
 భాష యందభిమానముంగలిగి దానింజదివి యభివృద్ధి
 జేయఁగడంగుడు.

ఆంధ్రభాషాభిమానులగు చదువరులారా! ననీ
 వ్యాసము నింతటితో విరమించితిని. ఈవ్యాసంబునుసార
 మతులు వ్రాసినఁ బలువిషయంబులు వ్రాసియుండు రో
 టుకుంభంబు నంద్రంబునమునింగియుఁ దనకొలందికిందగిన
 జలంబున పొందులాగున విషయంబనల్పంబైనను బుద్ధియ
 ల్పంబగుటంచేసి వ్రాయవలసినదంతయు వ్రాయకయుండ
 విచ్చు. వ్రాసినయల్పంబునను దప్పలు కుప్పలైయుండవ
 చ్చును. “ప్రమాదో ధీమతాపి” యనునార్యవచనాను
 సారముగ ధీమంతులకేతప్పులుండుట సహజంబగుదు నా
 బోటి మందమరికిఁ దప్పలువకుట యొకయరిదికాదు.
 వానినన్నింటిని నొప్పులుగనె పరిగణించి యానందింపఁ
 జదువరులకు మీరెంతయు నీదీనునచే బ్రార్థితులు.

కవి వరక కవిశ్రోత్ర మురవార
 సరసీజనమానవయశ సకాశకాధా
 కరవిశ్వతప్పదులైలా;
 పరమకృతకారికమృదయ భవబంధహరా.

స ము ద్ర యా న ము.

సు. రా. రా. శ్రీ, మేడపల్లి వెంకటరమణాచార్యులువారిచే వ్రాయబడినది.

సహచరమహాత్మ్యా కీర్తిప్రదానీ పశ్యతి.

అత్యులారా? పూర్వకాలము వ్యాధుడు నకలదనము లయ్యెను మహాప్రసిద్ధినిగాంచిన మనబ్రాహ్మణులది కాలగ్రహమున నీధరత ఖండము పైకి దండెత్తవచ్చిన కురుక్షేత్ర పాఠశాల దేశాధిపతుల యభియోగములచే దీక్షితి మారుటవలన నియమముతోడను తమ వైదికాచారములను వైదిక విద్యలను నిలుపుకొనలేక కొంతమట్టుకు సహాశ్రమాచార విశేషమును మంచి పరిపాలనలు లేక కొంతమట్టుకు స్వవర్ణోచిత వైదిక శిశ్యాచారములను వైదికవిద్యా సంపాదనములను విడిచివేసెను. పరమ వైదిక సంకల్పగల ప్రాచీన మహాపుణ్య గోత్రోత్పన్నులైనా వీరని కంకణ బాడమిండునక ధక్కు లోనయిరి. వీరి దగిన రాజావలంబకము లేకపోవుటచే వీరి యుద్ధర బోధనకు వీరే పనిచేయవలసి వచ్చుట వలన పూర్వపు వైదిక నిష్ఠ కనకకాశము చిక్కదయ్యెను. లేమి శిష్యావర్గము మూలముగ చా? వారిద్రోహములైన యాచారివాడిట్లు నానాటికి వృత్తాంతరముల నాశ్రయించి జీవనము చేయుచు వచ్చిరి. ఇంతలో నీధరత పక్షిణయుల ప్రాక్షణ పుణ్యనకమున నాంగ్లేయ ప్రభువు లేదేశమును స్వాధీనము చేసికొని పరిపాలన మారంభించిన తరువాత వీరిప్రాచీన గ్రంథసాముగ్నిని, వీరిబుద్ధి కుశలతను, నాగరికతను కాగక విమర్శించి దెలియకొని వీరి వజ్రాశ్రమాచారములను గూడ చక్కగ పరిపాలించుట నాటికి యెరిరాకుండ నభయమిచ్చి వీరిని రాగుడతల సమగ్రత దేశమందంతట బాకకాలము సాపించి లెక్కప్రకాశనకము గు నాంగ్లేయవిద్యనీ కాగ వీరి వదళాస్త్రావి విద్యలను గూడ వీరు మునుపటివలె నభ్యసించుట కనకకాశము గలగునట్లు జేసిరి. వీరిపై దొరతనమువారి కృపారసాయన మహాకావ ముత్కలమై బోర్లి పార నుట్టివించి తమలోల్లిటి జీవాన్ని తిని విడిచి ప్రతివినయమందున వోశ్యమముగా గాంచుచున్నారు. ఇప్పుడు వీరు దొరతనము వారిచే నత్యున్నత పదములయందు నియోగింపబడు చున్నవారయి యిందు మిందుగా రాజ్యధురము నంతయును వీరే నిర్వహించు చున్నారని చెప్పునచ్చును. ఈ యాశ్చర్యములచే వీరు వేరల పురుషార్థ సంపాదకముగు నమిత్రైవ్యకము నుపాజించుచున్నారు. ధన మూలము గదా జగత్తు. ఇట్టి గొప్ప పదవుల యందుండి దొరతనమువారిచే వహ్యానింపబడబడుచున్న వారిని వారి ప్రలోభితులై వీరిలో మరి కొందరు ధనవస్తువులు మహాగ్రీణ బుద్ధులునైన వీన్నవమును వాండ్రి యిండియాలో శిక్షకుడు విద్యలచే దృష్టిసొందక యధికముగా ఒడత విద్యాభ్యాసమునకు దిగిపోవ గలవారయి వ్యయప్రయాసముల కోల్పి కొంతకాలము స్వదేశ వ్యవసా వ్యగ్రహ వర్తమానములను

ను పొంది యంగ్లాండు జర్మనీ జపాను మొదలగు దూరస్థిత పర దేశములను వోడలనెక్కి సముద్రముగుండా బోవు చున్నారు. అచ్చట నిలవయోజన పరిపూర్ణ ప్రివర్తంతము నివసింది వివిధ విద్యాశా రంగములయి శ్రద్ధేశమునకు లింగి జనుడెందు చున్నారు. కాని మా రాజ్యలోకమును వారిని నహించనేరని వివాంభములవలె వరోచ్చా యో నహిష్టువులయిన మనవారిలో గొందరు సముద్రయానము (1) క్రుతిస్పృహించే నిషేధింపబడిన దనియు (2) శిష్టాచార గహిక మనియు (3) చందాలాన్నమును భక్షించుటచేతను విహితకర్మా ననుష్ఠానము చేతను పతికులయి వారిభ్రంశము నొందుచున్నారనియు వీరితో సహవాసము చేసినవారు గూడ సంక్లితాశయినియును, (4) బుద్ధిపూర్వకముగా జేసినదానిని ప్రాయశ్చిత్తము లేదనియు, నొక వేళ ప్రాయశ్చిత్తము జేసికొననను వీరితో మునుపటివలె వ్యకా భివారు గలియిగూడననియు గొన్ని యాశ్చర్యములం బచ్చుచున్నారు. ఇట్లు యాపించు నీమహాజనులు కేవలము దురాగ్రహగ్రస్తులుగానివ్రుతి స్పృహ మాత్రమగ్నములను ప్రాచీన పరిశ్రమ లను లేకము నెరింగిన వారుగారు. ఈ యభినిష్ఠ బుద్ధులు తాము పట్టిన కుండెటికి మా డే కాళ్ళన్నట్లు వైత. దివలయి తమ పక్షమును ననుధించుకొనుట కు లేనిపోని యుక్తులు బలంబుడరు.

ఇందులో శ్రుతి సమన్వయమునంతయుట్లుకు నిషేధించినదో మొదట విచారించెము. భగవద్రాధాన. రూపకుగు యజ్ఞాద్విర్యము విధించు వేదమెచ్చుటను సముద్రయానమును నిషేధించినట్లు ప్రమా దమును గానము. ఋగ్వేదములో నొకటిరెండు థలములలో వము ప్రమానకథ పేర్కొనబడినది. ఎట్లన యుగోగభూభావవ్యవోద మేమేరయిం నకల్పిస్తమృతాతపః । తమాహుర్వా లిరాత్మ వ్యతి భిరంతర్ష ప్రుద్భిరపాదకాభిః ॥ తిగ్రతపస్త్రైరహాప్రివ్రజభిర్వాస త్యాభుజ్యామాహుః ॥ పతంతైః । సముద్రవర్తిగవాన్వాద్రాస్య పా రేత్రేభిరదైశ్యతపద్భిః ॥ ౧౬ ॥ అనారంభశేతదవీరయోధామనా ప్తానే అగ్రభజేనముద్రే । ఆదవ్యసామహ ధుభుజామస్తం కతా రిత్రాంహావమాతక్కిచాంబం ॥ ఋగ్వేదము ప్రథమమండలము 16 నూత్తము. ౧-౩-౪ ఋక్ ౧౭౭) దీనియర్థము పూర్వ మున్నోదేవతల యం దత్యంతభక్తిగల ముగ్రదను నొకరాజుషిఃగలడు. దివిష్టద్విపక తులగు శత్రువులచే నాతడు గడుదీడింపబడినవాడై వారినిజయించు టకుభుజ్యాడను తపశ్శత్రుని వైర్యములనిచ్చి నాడలతో సముద్రములో నిలిపంపెను. చాలదూరముననుద్రములో ప్రయాణముజేసినతరువాత మగ్ధ్యవముద్రమందు వైతవీమన నొక పెద్దగాలివానచే నొడలుబ్రద్దలయి యందులోనుండువారికి జీవితసంక్షయముగలిగెను. అప్పుడు భు

బాధనుబాధాపదముండి తొలగించుమని యిష్టసిదేశకలను. క్షుతించగా
 వారు కదలేంచి వీరిని కుర్రగీతముగా తమవాలలేత మూడుదినముల
 లో వానిగృహమునకు దిగజెట్టిరి. ఇందువల్ల నశ్వనిదేవతలయొక్క
 మూహశృంగము భక్తవాత్సల్యము వెల్లడిచేయబడుచున్నది. సముద్ర
 యానముయొక్క మంచిచెడ్డలనుగూర్చి యేమియుచెప్పలేదు. కాని
 సముద్రయానము ప్రత్యవాణి బహుళమునకు కర్మయగుటచే నట్టిరి
 పిద్ధకర్మవాచరించినవారిని దేవుడు కుడికుడెక్కించినాడనియు వీరు
 చేసినస్తోత్రములచే తిరిగివచ్చుట యరక్షించినాడనియును దీనివార్త
 ర్యమని కొందరు కల్పించును. బాగున్నది. అట్లుంటే భారతములో
 రాజువారియొగమునకుమందు వసాదేవుడు దక్షిణదిగ్విజయయాత్ర
 యందు నావతో ప్రయాణముచేసి సముద్రమధ్యముందున్న ద్వీపవా
 గులకు జయించి నిరపాయముగా నిజస్థానమునకు తీరినట్లు సభాపర్యాయం
 ద్వీపకావ్యము ముగిసియుంటున్న యిధానములోని య
 రువదియొకవం దెప్పబడినట్లేములచే గానవచ్చుచున్నది. (సాగర
 ద్వీపకాసాంస్య స్వపతి స్త్రీచ్చయనివాన్ । నిమవాన్మయమహాంస్య
 కణాప్రావరణానపి । ద్వీపంతామ్రాహ్మణ్యం చైవపర్యవరామకం
 తథా । తిమింగిలంచ విప్రువనశ్చ కృత్యానుహతులిం) ఇందుకు పూ
 ర్వాశ్చ భిన్నతాత్పర్యకల్పవలెను సమాధానమిత్తురుగే మనము దీరిని
 మరియొకవిధమున వసుధింంచవచ్చును. సముద్రయానము పాపకర్మ
 యొక్కచో భగ్నవాకాస్థితవనప్రాణానల సీక్వరుడుమన్నించి వీరిని
 రక్షించగూడదు. అట్లుగాక వీరందరు చైవ్యులచే కుర్రగీతముగా
 నొడ్డునతీరిరి. కాబట్టి యందువలన కుత్తి సముద్రయానము సంతమా
 త్రము నిషేధించినట్లు కానరాదు. సముద్రయానము విదేశమునకు
 రోయి యిడుతునివనించువారిని భగవత్పార్థివనకు భగవద్దయాసంపా
 దనమున కనర్హులనుగా సంతమాత్రము జేయవలెను.

యోమాంపక్యతి పర్యత్రసర్యవ మయవక్యతి ।

తస్యాహం నప్రణామ్యమి నచతుకప్రణామ్యమి

(ఎకదన్నిటియందు నన్ను వాయించెన్నిటిని చూచుచున్నాడో
 నేనతనికికలంపను. నాగీతమునకలంపను) వాసుదేవస్వర్యమితి సమహ
 త్రానుడుకాభా (అగమంతయు వాసుదేవస్వరూపముగా నెరుంగును
 హృదయం) సర్వత్రసమదర్శివామ్ (సమదృష్టికలవారికన్నిచోట్ల
 సీక్వరవ్యరూపము! గానవచ్చును) పర్యభోగ్యవద్రహ్య (ఇదియంత
 యు బ్రహ్మమే) నేహనావాక్తికించ (ఇచటవలె తెలుగులగాలేదు.
 అనిగా నబ్రహ్మత్యకవస్తువేయులేదనట) మయాతతమికం సర్వం
 జగదవ్యక్తమూర్తివా (ఈజగమంతయున ప్రకాశరూపుడైన నాచేత
 వ్యాపించుచున్నది) ఇత్యాదివాక్య ప్రామాణ్యముచే నివిశ్వకుం
 తయు బ్రహ్మత్యకమనియునెరుట నబ్రహ్మత్యకమయినది లేదనియు
 వ్యభిచార సంఘాత మిత్యరాత్మకమనియు భూతారాధనమే యా
 శ్వరారాధనమనియు బోధించుచున్న అత్యైకత్వవిజ్ఞానమే సక
 లవేదములకు సంకప్తాత్మర్యము. ఇదియేపరమాధ్యమైవవైదికమతధర్మము.
 నాకాయాత్రచే విదేశమునకుజని యిచ్చటనివసించువాటిట్టి పరమవై

దిగధర్మమున కనధికారి గానేరడు. ఏరాద్యకావసంధానరూపధర్మా
 నుప్రసమునకు చేతకాలనియను ముక్కరలేదు.

ఇకను సముద్రయానమునువృత్తిరాత్మ మెట్లునిషేధించుచున్నదో
 విచారించుటప్రాస్తావనము. మనువృత్తిరాతసంక్షేపమునగా గొం
 దరినిజెప్పివారితోయత్యముగా అకారవా పీగరదాకుండా సోమవిక్ర
 యాసముద్రయానానందీచ త్రిలికాకుటారకా ఏరానిగపీతా
 కారా సపాంక్షేయాన్ ద్విబాధమాన్ ద్విబాలిప్రసరో విద్యానభ
 యాత్రవివరణయేత్ గృహములను దహించువాడు, కిషుముల్లేదం
 పువాడు, భర్తబ్రతికియండగా బారక్రిగభ్యుమందు బుట్టినవానియ
 న్నమునుదిని జీవించువాడు, సోమలకే నమ్మకొనువాడు, సముద్ర
 యానముచేయువాడు, క్షుతిపాతకుడు, త్రలముకొరకు నవ్వలబిందు
 వాడు, మాటసాత్వము నిచ్చువాడు, నిందితాచారులు సపాంక్షేయ
 లు నభయప్రాహ్మణులు నైవీరిని ప్రాహ్మ్యక్రేస్తుడు చైవవిశ్వకర్మ
 లయించు విడువలయును) అని నిందించుచున్నాడు. ఇట్టివాడుచైవ
 త్యకర్మయందు విడువబడుచున్నాడు. అయితేయిచట తమదయా
 యితో కలమునైనున్న 'జేతా, అకతాచీల్లప్రత్యయముచేవాగీత్యా
 నివృత్తివలెవిందిరి కలకాము నోడలతో సముద్రయానముజేసి జీవం
 చువాడనియభిప్రాయము. వృత్తియిట్టివాని నిషేధించుచున్నదని తా
 ర్యముగాని కేరొంతుగాదు ఏమనగా ప్రాహ్మణ్యనిక ప్రాతన్నము
 వంధ్యానందనాది నిశ్శక్యకర్మలు, నైమిత్తికకర్మలు పంచమహాన్ధ
 ములు మొదలగు జహుకర్మల నవర్ణితవ్యములుగా వృత్తిరాత్మ
 మువిధించుచున్నది. మాటిమాటికి సముద్రయానముచే దీర్ఘకాలప్రవా
 మనున విదేశమందు చిరకాలానస్థానము నలంబించువాని కీకర్మ
 చక్రావర్తనము మిక్కిలి యమృతముగాదా. కావునచిరకాలము వృ
 త్తినిహికార్య చరణము నుల్లంఘించుట కలవాటుపడినవాని విషయ
 ములో నీవృత్తినిషేధము పట్టునని చెప్పటవ్యాధ్యము.

ఈవిషయములో క్షుతివృత్తికుల భిన్నాభిప్రాయము కలదియ
 గుచున్నది. ఎట్లన- పూర్వాదాహ్యక్రమిత్యైల్లకలముగాని చిరకా
 లముగాని సముద్రయానముచేయుట తప్పవనియరి చెప్పికలుకొన
 వాడు. వృత్తియే నిషేధించుచున్నది. క్షుతివృత్తికులకు పరమపద
 విరోధము సంభించునపుడు, అక్షుతివృత్తికిరోధము క్షుతిరేవగరి
 యనీ! అదిరోధే సవాకార్యం స్మారం వైదికవర్సదాగ(క్షుతివృత్తికు
 లకు పరమపదవిరోధమున్నపుడు క్షుతివలెయును. కిరోధములేవపుడు
 వైదికకర్మమనితె న్నవృత్తికర్మకర్మకు సమాతము జేయవలయును)
 విరోధేత్యకపేక్షాస్యా దపతిత్యా సమానమ్. వైమిని. పూర్వమీ
 మాంసామాత్రము. 1 అధ్యాయము, 3 పాదము, తిరూత్రము. (దీని
 యర్థము. క్షుతితో విరోధించు వృత్తి యిప్రమాణమున వాదదక్షిణ
 మగుతున్నది. ఎట్లన- మేదిగ్రతో జేసినయూపమును వృత్తినిషేధాన
 ముచేయవలయునని విధించు క్షుతితో నాయూపమును మారనవస్త్ర
 ముతో నాచ్ఛాదించవలయుననిచెప్ప వృత్తినిషేధించుచున్నది. గాన
 దీనికప్రామాణ్యపత్తి కలగుచున్నది) ఇత్యాదిప్రమాణవచనములచే

శ్రుతిబలవంతర మయినదని స్పష్టమగుచున్నది. ఇతియోగాగమరీతిః
 కవిశేషయగలదు. బ్రాహ్మణులు, మూత్రములు, స్వప్నులు మొద
 లగువానిచే విధింపబడిన కర్మలు మనఃపాఠశుద్ధియు నుత్పాదించి
 తత్కర్మాశనిష్ఠుడు జోద్దుడును. తొలినుండి శరీరేంద్రియనిగ్రహపరుడై
 జీవపరమాత్మక యథార్థ స్వరూపమును సంబంధమును విద్యాబలము
 చేనెరింగి తత్వానుబంధానవరస కంఠిత్కరములు. ఇట్టినిష్ఠుడరని
 వారికిని యుపయోగకరములు. కాబట్టి పూర్వోక్తాత్మకత్వ విజ్ఞాన
 కి శుద్ధున కీరిశేషము లేకముదగులను ఇతరునివిషయమందైనను మను
 ద్రయోగముచేయునపుడు మూల నివశించు సమయములను నీ
 స్వప్నుత్పత్త్యారములను నిర్వర్తించు నవకాలము లభించదని స్పృతిని
 సేధించుచున్నదిగాని కాడెక్కడ మన్నను యధావిధిగా నాకర్మల
 నాచరింప శక్తుడయ్యెనేని నానివయములోనిట్టి కష్టభయపట్టుదు.
 మనుద్రయోగ మటుండనిండు మరియొకయంశమును మనవిచేయుచు
 న్నాను. పూర్వయోగవృద్ధుడు అనిండుసోమర. సోరాష్ట్రాంగ సృష్టాప్ర
 త్యంకశివానాం. అంగ నాగ కలింగాంశ్య గత్యావంసాస్కర ముద్ధతే।
 సోరాష్ట్రసింధు సోమరా నవతీదక్షిణాపథమ్। ఏతానిబ్రాహ్మణోగ
 త్యా తునన్వంసాస్కర మహాతా। అనువననానుసారముగా నా
 ర్యావర్తముమదికిది బ్రాహ్మణుడు సింధు సోమర సోరాష్ట్రాంగసం
 గతలింగాది దేశములకుజరిగినో జాతియెడనుగావున తునరసనయా
 దిసంసాస్కరములను శేనుకొనవలయునను విధియిపుడేమాయెనోవిచా
 రింపుడు ఇపుడీదేశములన్నియు నుత్తరజాతిబ్రాహ్మణులచే నమా
 క్రాంతములయి నివశించబడుచున్నవి. ఎవరెచ్చటికిగిన నట్టియోగే
 పని నిపుడుజేయి శక్యముగాదే! వెయ్యెండు నిపుడు మనవారుకొందరు
 బర్మా జపానులోనగుదేశములకు మనుద్రయోగముచేసి పోవుచున్నా
 రు. వానివయములు కష్టచార తరాయిలు లాప్యకొనుచున్నారా
 లేదా. ఇట్టికే ఐరోపా ప్రప్తానముగూడ మరికొన్నిరోజులకు పరిపా
 టికొగా వర్తకప్రాప్త్యుపేక్షమగును. బ్రాహ్మణుల తొల్లింటి నైతికని
 ష్టయనగా గత్యాప్తమయియునవయసము సిగరగుపాకరణము లేదా
 తగురుకులమందుండి స్వాధ్యాయముచదువుట, అగ్నిహోత్రపరివర్త్య,
 భిక్షులకను, మొదలయిన కర్మలనాచరించి యథాకాత్రముగా
 బ్రహ్మచర్యవ్రతమును ముగించి పిమ్మట గృహస్థాశ్రమమును స్వీక
 రించి స్వాధ్యాయ ప్రవచనము పంచమనాయజ్ఞముల నొనరించుట,
 శిలోభవృక్షులచే జీవించుట మొదలగు విధులనాచరించుట ప్రకృ
 తమ బ్రాహ్మణకాఖ్యించుచు గానము, వృష్టలమంచున్న కారాచ
 రించుచున్నార గనుక విదేశమునకుపోయినవా రాచరించలేదందురా?
 అందరు సమాన స్థితిలోగేయున్నారని వృథాగా జెప్పవచ్చును.
 ప్రాచీనులయిన పురమయ్యరి కర్మకలాపమునే యభిప్రాయముతోనే
 ప్రయోజనమునకు గల్గించిరో యట్టియభిప్రాయము నట్టిప్రయోజన
 మును నానాటికెలలుగొనకాలక జనులేదో విధముగా కర్మలనాచ
 రించుటయే ప్రధానమనితలంచుచున్నారు. ఇదికేవలభ్రాంతియాలము.

విదేశమునకుపోయినవారు చుడానాన్న భక్షగాచే జాతిభ్రం
 శము నొందుచున్నారను విషయమును విచారించితిమి. ఐరోపాజాతి
 వారిలో మనభరతఖండముందువలె వీరుబ్రాహ్మణులు వీరుబ్రాహ్మణే
 తరులు వీరుచందాలరను వర్ణవిదేశములేదనియును చందాలలనగా
 నెట్టివారో వారిలక్షణమును మనచాందస విద్రువక్రములకు కాగు
 తెలిసినచో నీట్టియోగేవగలకు నోరెత్తుదురా? ఐరోపాజాతివారును
 మనమునుచరిత్రవయప్రారంభమునకు యంపకకాలము దుత్తరభృ
 కుం దేశమతాచారవలంబులై యేభాషావ్యవహారములయి నిరతా
 లవత్వంలైమరయుతో జీవించి యార్యజనుల సంకలిహారము
 కాలక్రమమున నాయాద్యులు సంఘజీవనమునుమోని నలుగురు నలు
 దిక్కులకు వెదికిరి. వారిలోవడమటిదిక్కుకకు జనుదెంచినవారి సం
 కలితా రైరోపావారు. నాటినుండి నేటివరకు వారోజాతివారుగా
 నెర్పడియుండిరి. భరతఖండమునకు వచ్చినవాడిలో మాత్రమకొన్ని
 కారణములచే నచాంతరజాతులేర్పడినవి. దేశత్రు తిరోష్ఠస్థితిచే నను
 భాషావ్యత్యాసమేగాని మడమటియార్యసంకలితో జాతివ్యవస్థలే
 యు. గావునవారిలో పంచమటిట్లుండుచో చందాలలనగాయితిమి. ము
 నువృత్తి యిట్లుచెప్పుచున్నది. ఆరూద్రాచార్యాః కశ్యపాః చందాల
 క్వాభిమాన్యతామ్. (శూద్రునిచే బ్రాహ్మకృత్యందు బుట్టించబ
 డినవాడు చందాలుడు) వీరినన్యవ్యాపారములెవ్వయన, మనవృత్తి
 తి 10 అధ్యాయము 61, 62, 63, 64లో(ములు) వ. చాలకవ్యవహా
 నాంకు జూర్గాయాత్పరిశ్రయం అవశాత్కాశ్యకర్తవ్యా భవతే
 సాంశ్యగదాభమ్। వాసాంసి వృత్తచేలాని భిన్నభాంధీషు భోజ
 నమ్। కాష్టాణానమలంకారః పరివ్రజ్యా శనిత్యకః దిశాచక్
 యఃకార్యాధం చిహ్నితారాజకవనై। అచాంధవంశవందెన
 వాకే యురిస్థితిః పధ్యాశ్చహమ్యస్సకతం యథాకాత్రంవృపా
 జ్ఞయ। వధ్యవాసాంసి గృహ్తామశ్య యోగ్యాభరణానిచ। దీనియ
 ధామ- చందాలులు శ్వపాకులు గ్రామమునకుపైగా నివసించురు.
 మృతులయినవారి వస్త్రములు వీరుకట్టుకొందురు. వీరుభోజన పా
 త్రములు లేనివారైయుండవలయును. కుక్కలు గాడిదలు వీరిసోత్తు.
 కుండపెంజలయిండుభోజనము. వీరినగలు ఇవముతో చేయబడినవి.
 గర్వకాలము ప్రముఖులైయుందురు. రాజకాననములచే చిహ్నికు
 లైపనులొంద వగటికే తిరుగవలయును. అంధువులులేనిశకమును
 పైతిముగానిపోవుదురు. అపరాధముచేసినవారిని రాజాజ్ఞచేపధించి
 జారివస్త్రములను శయ్యను వగలను తీసికొందురు.

కావునవీరిని చందాలవందగడు. వీరుమరియెవ్వరనగా నా
 యెచ్చాది శబ్దముచే వ్యవహరించబడు నోగజాతివారు. కారానా
 భరతకారవస్త్రుల తనబృహన్నిఘంటువులో నీవిధముగా నాశబ్దము
 లను నిర్వచించియున్నాడు. శ్వపాకస్తు కురువక్ర్య చూడాంశ
 వనభక్త్యపి। లోకబ్రాహ్మణుయోవాద గవ్యాచారకర్తకః। మేచ్చుః
 రాకశవరపురిందా ద్యాశ్చరద్భిగా నోమాః పభాదకోయస్తు విదధ్ధంబ
 చుభావతే। గర్వాచారవిహీనశ్చ మేచ్చయిభక్త్యభిధీయతే। (అచా

అదిహీనుడు, గోమాంబధక్షణచేయబాడు విరుద్ధభాషణమును చేయు
వాడు పోయినాడు మేముకని పిలువబడుచున్నాడనియు కిరాతకుల
రత్నసింహముల మీరొకభేదముననియు నీగోకములకథామం) గోమాం
బధక్షణము, విరుద్ధభాషావ్యవహారము, అచారహీనతయును నీమాడు
నుగదా మేముకథాభిలాషులుగాజేసి మీని విహీనులనుగా స్పృ
చిత్రరైవ మనముటింఁబులును దలంతుకట్టుజేసినది. పూర్వకాం
తుండు మనయార్థములుగాడ గోమాంబధక్షణము సమీకరణముగాజే
యుట కలవాటుపడియుండిరిని జెప్పటకు గృహ్యమాత్రములు, పు
రాణములు, పాదినదిరుక్త గోమాంబధక్షణములు, మనమముఖ్యమైన
నిదర్శనములు. కొంతమమన మతాచార వ్యత్యాసముచే నీమహాని
జేసినాడు. వాటిపట్టి విడువలేదు. ఇకవిరుద్ధభాషావ్యవహార విష
యమునందయులే, పూర్వమొకప్పుడు గొప్పరాజ్యమేరిన గ్రీకువారి
వాడు తమభాషకు మాట్లాడువారికప్పు కట్టినవాకులగా రందకు
శబ్దాక (Barbarians) ప్రాయశస్సెట్లు భరతఖండమునది యా
ర్యులు సంస్కృతభాష వ్యవహారములనున్న కాలముండితర భాష
లను మాట్లాడువారిని మేములని (అపభ్రంశములు మాట్లాడువారు)
వ్యవహరించెడివారన్నందుకు మేముపూర్వ వావామయదవల్ల- క
ష్టాద్రావ్యమైనన మేచ్చికవై నాపభాషితవై-లేకనురాహియో
హేలయి ఇతిసర్వప్రకారభాషాప్రకార ఇత్యాదిత్రయే ప్రమాణము
గాడిసికొనవచ్చును. ఇకవాటి యాచారములంటేనా భరతఖండమునం
దునికనియు నీకొందువులలోనే వావావిభజ్జే భిన్నములైనమతములు
అచారములందుటచే పరస్పరవిరోధములు కలిగియుండుతత్వము చెడి
యొప్పువారైనపుడు మీరిదికేళ్లుల మతాచారములు కొంచెమైనను
యెరుకునా? క్షామనియనులగునా? కృష్టి దేశకాల విశ్రేణిక
కృత్యాజ్ఞానముచే క్షోహనారు కేవలజాతీయులు ననమహావారు
చచ్చుకృత్యులని భ్రమజెందు పామరదనులుకప్పు లేదెరులయినప్ర
పంచదరిత్రరహా పౌర్ణభిజ్ఞులు వారునుమనయార్థుల సంబంధులేయనిదిరి
సికొనుచున్నాడు. అట్లువాటియన్నమును భక్షించినమాత్రముచే వృ
ష్టముగావంభవిండు లోకపానియేమి? సర్వాన్నాను మతిప్రసాదా
త్యయే తద్దర్శనాత్ ప్రహృమాత్రములు కి అధ్యాయము, 4 పాద
ము 26 మాత్రము (ప్రాణమున కొపదవాటిట్లు నల్లిదెవ్వరిచ్చినయెన్న
మైనననమ్మును) అట్లుపూర్వాచారము గనపడుటవలన పూర్వకాం
తుండు వత్తిచాత్రాయణుడను నొకఁఁబుషి దేశముకు పేదవడి దేశాంత
రమునకుగోవును మంగళాభ్యుదయండు తుద్యాధుచే గంతకప్రాణు
డైనవజాతివాడైన మావటివానియొద్దనుండి కొంచమాహారమును స్వీ
కరించి ప్రాణమును నిలువరించుకొనెనని యుపనిషద్భాష. ఇదిగాక
మనుస్మృతి పకియిద యధ్యాయములోని 102, 103, 104, 105, 106
107, 108. శ్లోకములు చూడుడు. 1 వవ్యతః ప్రతి గృహీయాప్రాచ
హ్యో స్తవనయంగతః పవిత్రంధువ్యతీ త్యేకధర్మతో కోపవద్యత
వాధ్యావసాధ్యాయజ్ఞానా ద్యాగహింశార్యా ప్రతిగ్రహాత్. దోహ
భవతి విప్రాక్షాంబులనాంబు సమాహితే! తేవిరాత్యయిమావశ్నో

యొన్న మత్తియేక ప్రకారం అకాశమివహితేన నవహితే సరివ్యతే! అ
దేగర్తస్సుతంహంతు ముహాపర్వద్యుభుషితః సచాలివ్యతహితేన తు
క్రృతీ కారమాచరత్! త్వమాంబమిచ్చన్నాలో క్తుంధర్మా భర్మవివ
క్షయః! ప్రాణానాం పరిత్యాగకం వామదేవో సరిప్రహాత్! భర
త్యాః తుధార్తస్సు పత్రోవిహితేవనే బహ్వర్తా ప్రతిజగ్రా హపృ
థోస్తజ్జోమహాకపా! తుధార్తకృతమభ్యాగా ద్విక్వామిత్రేత్వ
జాభునీమ! చందాహస్తాదాదా యథర్మాభర్మవివక్షయః || క్రమము
గావీటియజ్ఞము- అపదకొందినప్రాహ్మణుడు నీచునివల్లనందినయి
తము వానమును పరిగ్రహించవచ్చును. అతనికి సాపేక్షమేద్య. ఎట్లనగా
పవిత్రతయిన గంగోదకము మీదికొలువనీళ్లచే దూషించబడవని కా
స్త్రమర్యాద. నిందితుడైనవానికి వడముచెప్పినను యజ్ఞముచేయిం
చినను, వానివల్లన దానము పట్టనను అపదలోనున్న ప్రాహ్మణునికి
దోషముకనలదు. ఎలననగా ప్రాహ్మణులుఅగ్నిలోను ఉదకముతోను
సమానులు. పాదాపదకొందినప్రాహ్మణుడెట్టివానియన్న మునిన్నను
అకాశమునకు బురదఅంటనట్లు వానికి పాపముంటదు. అదేగర్తదను
ఁబుషి తనలకలి దోగొట్టుకొనుటకు కునశ్చేత్రుడను తనమహాని చం
పదగిన యజ్ఞపశువుగా నమ్మితేనీ సామ్యపుష్పకొ నెను. అయినను
వానికి పాపముంటలేదు. పుణ్యపాపముల వాగుగ కలిగినవాడుచేత్రుడ
ను ఁబుషిపొగరత్తదార్థమై కుక్కకుంసమును భక్షించినను కిచ్చిన
ముగలవాడుకాలదు. తపశ్శాసితము. భరత్యాజ్ఞాన పుత్రులతో నర
ణ్యులందు నివసించుచు తుధార్తదై పృథువను చెక్కడపు పనివానినల్ల
నుండి యనేకగోవులకు పరిగ్రహించెను. భర్మాభర్మ వివక్షణుడైన
విక్వామిత్రుడు చందాహస్తమునుండి దీసికొని కుక్కచట్టను దినుట
కువ్యవించెను. ఈప్రమాణములచే నాపదలోనున్న ప్రాహ్మణుడే
మితేసినను దోషిగాదని విశవసుకుమన్నది. ఇప్పటికాలపు ప్రాహ్మ
ణులుకూడ దేశకాలక్లితి మాయలచేత తమపూర్వపు వైదికవిజ్ఞుల పా
త్రిగాదిదియేదోయొకప్పు తినవంబించి యుండరదోషమును జేసికొ
నవలసినవారగుటచే వాపద్ధర్మాత్మలని నిశ్చయముగా జెప్పవచ్చును.
కొవున విక్వామపాద నార్థములు విదేశీ మనమదోయి యెవట వ్యయ
ముగా పోముకొనిరిచిగొనుట కశక్తులయి యథార్థకాశములు
యేమియు నెవటను గానక యెన్నాకురులై వగనూరు మనభూమర
క్షమారవిద్యాధుల అచటివారిచ్చు నన్నమును క్రయవ్రాతముజేసి యె
వశముగా యథారుచిగాడినుట దత్తు సింకేమిజేయగలరు. అయినను
విదేశీయాన్న భక్షణజేసినవారగుటచేత వీరు పోయిచ్చి త్రముల కర్హు
లనియు పోయిచ్చి త్రావంకరమందు వ్యకాభిలో గలిగింపవచ్చుననియు
ప్రాచీనఁబులు స్మృతులలో వ్రాసియున్నారు. అట్లువ్రాసినవారి
లో మన్వాదులతో ధుల్యమయిన ప్రామాన్యము నా ప్రకమత్యము
గలవాడు కలఁపూకర్మకారుడు వేదార్థరహస్య పారావార పారవృ
త్తయనగు దోధాతనఁబుషి యట్లువ్రాయుచున్నాడు. అభవతసి
యాని. 1. సముద్రమయానస్య. 2. బ్రహ్మశాసావహరణమ్. 3.

భూమ్యున్నతము. 4. సర్వవైశ్వర్యవహనము. 5. కూడ్రసేవనము. 6. కూడ్రాభిషేకము. 7. తనపత్నీం, ఏమనునర్థముం కృత్యా-చతుర్థః కాలామిత భోజనమృత్యురహేభ్యుతే యస్మత్సాను కల్పం । స్థావాససాభ్యాం విహరంతపితే త్రిభిర్వైశ్వర్యైః సైవపన్నుంతి పాపమితిగీర్ణియ్యతము. ఇక జాలినచితగొట్టుపాపములెవ్వియనగా-1. సముద్రమువాడప్రయాణముజేయుట. 2. బ్రాహ్మణుడు దాదిపెట్టిన సొమ్ముకు హానిండుట. 3. భూమినిగుంించి యధ్వతమాడుట. 4. విషి ధ్ధానిషిద్ధవిచక్షణతేకుండు వర్షద్రవ్యముతో వర్షముజేయుట. 5. కూడ్రునికొట్టుట. 6. కూడ్రభారిత్రీయందు పుత్రునిబుట్టించుట. 7. తానుకూడ్రునిబుట్టుట. ఈపాతకములలో దేనినైన జేసినవాడుచతుర్థకాలము (నాలుగుమాసములు) కలవాటుపడినవాడు మొదటియూడుభోజనములనుమాని వాల్లవభోజనకాలమందు) మిరాహరమునుదియచు మాడుకాలములందున్నాచముజేయుచు కొంతసేపుకూర్చున్నవాడై మరికొంతసేపునిలబడినవాడై కాలముగడపుచు నిట్లు మాడునంతవరకుములుచేసినంతవల సాపాపమునశించును. ఇట్లుజేయనేరని పక్షమందీదిగున వ్రాయబడిన పక్షసొకండు కృత్యములైన జేయవలయునని పూర్వోక్తప్రాంత్యుక్తమునకు ప్రతినిధిగా నిధించబడినది.

1. పక్షాదుంబరవిదై వృక్ష భూశ వృక్షపలాశయోః । ఏతేషా ముదకంపీత్యా వాఃకృచ్చింశ రుచ్చతే॥
2. పంచకణ్డంబగోక్షీర దధిమూత్రకృష్ణకృతం । జగ్ధావసరేహ్ను క్షువసే తేవసాంతవసోవిధిః ॥
3. పృథక్సోంకపతైఃప్రద్రావైః మదహస్సోపవాసః । సప్తా హేసతు శృహ్సృణం నుహసాంతవసం న్యుతం॥
4. త్ర్యహంసాయంత్రిహంప్రాత స్త్ర్యహంభుం త్ర్యయాచికం త్ర్యహంపరంబహ్నియాత్పాత్రిహపత్రిః కిస్త్రియతః॥
5. సాయంకువ్యావశగ్రాసాః ప్రాతః పంచదశవృతాః । ఆయాచిత చతుర్వింశః పరేహ్ను క్ష నశనంవృతం॥
6. కుక్కుటాండుప్రయాణంస్యాద్యావద్యశ్య ముఖంవిశేత్ । ఏకద్వారీం విజానీయాద్ధృష్టభాం కాంతోధవం ।
7. త్ర్యహముష్ణం పితేదాపత్ర్యహముష్ణం ఏతేవృతః । త్ర్యహముష్ణం ఘృతపీత్యావాయుభక్షో దినక్రయం॥
8. మల్బలాని పితేదాపత్రిపంతు పితేవృతః । పటమేకంతు వైవర్చి సప్త కృచ్చింశ విధీయతే ॥
9. కద్నాచక్రిశం భూక్త త్ర్యహంభూక్తవపిమి । షీరేణ్ద్రుశనం భూక్త జాయుభ షీరేక్రయమ్॥
10. త్రిపలం దధిషీరేణ పటమేకంకునిధిమి । ఏకదేవత్రంత్రాం వైదికం కృచ్చిమచ్యతే॥
11. ఏభ్యుక్తేవ నక్తేవ తద్దవాయా చితేవచ । ఉపవాసేవ వైకేసపాదకృచ్చిః క్షత్రీయః॥

ఈరీతిగా సోకనంతవరకును ముప్పాప్రాజాపత్యములు మాడుచాంద్రాయాములు చొప్పున మాడునంతవరకును తొంబది

ప్రాజాపత్యములు తొమ్మిది చాంద్రాయాములు ప్రాయశ్చిత్తముగా నిధించబడినవి. కాని పరమకాతకిబుడైన యాచోధాయన మునిత్రుంగ పుడుదేహపాటవహీనుల నత్తుగతపా్రిబుజుడైన యాకాలత్రయములు నిధించబడిన యాకాలలో నొక్కటియైనను యథాకాత్రముగా నిర్వహించబాలనపుడు పీడినన్నిటి నెట్లొనర్చు కష్టమని యూహించి యాపా్రియ్య క్షయల కనుకల్పముగా సోదానమును నిధించి యున్నాడు. ఎట్లన ప్రాజాపత్యవృత్తాధేనం దవ్యాకృత్యస్థి నీం । భేసోరథావేదాకణ్డం కుల్యంకూల్యం నసంకయః । భేషః పంచభిరాధ్యానాం మధ్యానాంత్రితరాదీతా । కామోపదేశమాల్యాహి దరిద్రాణాం ప్రక్షిరణా దీనియర్థము (పూర్వోక్తములయిన పా్రిజాపత్య చాంద్రాయాదినవరముల సాచరింప నశక్తుడైనవాడు పాలనిచ్చునోవు నొకదానినిదానమివ్వనలయును. అంతకు శక్తుడైనవాడు భేషముల్యముతో కుల్యమయిన ద్రవ్యమునైన నివ్వవలయును. ధనవంతులు భేషమోక్షముగా వైదుశాలెముల నిచ్చుకొనవలయును. మధ్యమశేవకులు మాడుపురాణములను (పురాణమునగా నెనబడినక్షణ విలనగణనాదెము) దరిద్రులొక కామోపదేశము నివ్వవలయి (కామోపదేశమనము. భువ్వదిరంకు గురేనెదగించుల యెత్తుల గాము పణము పదియారుపణము లొకకామోపదేశము) ను పాదేపు కుద్దిక్వాప్రాంత్యుక్తముగా అనియాజ్ఞవల్క్యుగ్రీ సనమువలన వన్నిటికంటెచాంద్రాయా వృతము విశేషముగా నోదకము గాత్రన పూర్వోక్తప్రకారమున నొకయేటికి మాడుచాంద్రాయామోప్పన మూడేడ్లను తొమ్మిది చాంద్రాయాములైన జేయవలయును. దానియందుకూడ నమధుఃకు ప్రతిచాంద్రాయామునకు యేడున్నర సోదానమూచొప్పున తొమ్మిది చాంద్రాయామవృతములను ప్రత్యామ్నాయభూతములంబున అరుదయేడున్నర సోదానములజేయవలయును. దానియందు దేవమధుఃకుడైనవాడు యెనబడినాలుగు రూపాయలారణాలను నిష్కృతియముగా నివ్వవలయునని విధి. ఇదియే ప్రాయశ్చిత్తమునైవాశక్తులయినవారి కందరికి ముగ్ధరమయిన ప్రాయశ్చిత్తము. ఇదిగాక మరియొకవిశేషము. ఆరోమరణ్య ప్రహరణ్య ప్రాణామాను ప్రమానసాత్ । ప్రాణాయా నువహసృంతు పాతకానా విరోధః॥ అనియాజ్ఞవల్క్యుడు.

అవ్యయమేతపాపానాం మరకతే వముపక్తితే । దశపాచాచిమభ్యస్తాగాయత్రీరోధసరా ॥ అనిఅత్రిగోగవాహ్నుస జాంతైవ రుద్రంజప్రావృతేత్రియః । రోగాత్యపాద్వినిర్మూత్తహ్య కులం మఖమున్నతే అనికాతారపుడు । రహసికృతానాం మహాపాతకానామపి శతరీద్రీయం ప్రాయశ్చిత్తమితికంఖా । ఇత్యాదితతకశక్తసామాగ్ధ్యముచే దీక్షుకాల తొయక్షేకాది సాధ్యములయిన పూర్వోక్తప్రాజాపత్యాది ప్రాయశ్చిత్తకర్మలజేయబాలనిదాడు మీ దక్షుపన్యసింపబడినప్రాణాయామగాయత్రీ ముద్రాజశక్త రుద్రీయావర్తక పుణ్యధర్మ నిషేధనాలచే స్యపాపములను తొలగించుకొనగలదని వర్ణయింపబడుచున్నది.

బుద్ధిపూర్వకముగా తేదినపాపమునకు ప్రాయశ్చిత్తమేలేదని మనప్రాంధములు తేయునా తేరుమునకు నమాధానము.

అకామకః కృతేపాపప్రాయశ్చిత్తం విదుర్భుధాః । కామ కారం కృతేపాపచారకే కృతినదర్శనాత్ । అకామకః కృతం పాపం తదాభ్యాసే నశుద్ధ్యతి । కామకస్తు కృతంపాపం ప్రాయశ్చిత్తైః పునఃకర్తవ్యం ॥ మనుఅధ్యాయము ॥ 45-46లో ములు (అనిచ్చు) తేదినపాపము పాపప్రాయశ్చిత్తముచే శుద్ధివొందును. బుద్ధిపూర్వకముగా నొనర్చిన పాపములకుకూడ గొందరాచార్యులట్టి మూలకుటికానవ చ్యుటలన ప్రాయశ్చిత్తముకవిధించియున్నారు. అక్షానకృతపాపము నకు విధించబడిన ప్రాయశ్చిత్తముకంటె జ్ఞానకృతమయిన పాపమునకు పాపప్రాయశ్చిత్తముకంటె వ కఠినముగా నుండునని మనుస్మృతివ్యాఖ్యాతయగు వల్లూకభట్టుని వివరణము. ఇందుకు మూలకుటియేమనగా ఇంద్రోయిరిస్సాలావృకభక్తి, పాపప్రాయశ్చిత్తం । తమశ్శీలావాగేత్యా వదత్ - వప్రజాపతి ముపాథావత్ తస్మాత్తమపహవ్యం పాపియ చ్చత్ ఇద్రుదు తొల్లిబుద్ధిపూర్వకముగా గొందరియుపలను కుక్కలచే గరిహించి చురపగా తనకుగలిగిన పాపమును నివారించుకొనుటకు బ్రహ్మగదగిరితరువదేరించిన యుపమానమును ప్రాయశ్చిత్తకర్మ తేదిని పాపము క్రిగాంచెనని తాత్పర్యము.

దీనిచే బుద్ధిపూర్వకముగానొనర్చిన పాపముగూడ పాపప్రాయశ్చిత్తముచే నివారించబడుచున్నదని తేలివది.

మనునరయానము పాలిత్రయమునాపాదియ కర్మలలో నొకటి గా విరగజెరము గావున నిష్టివాదితో పంక్తిభావముతేదినవారికి దో

మనున్నచా తేదామను నంగతి యొక మనకు విచారణీయము.

ఇందుకు భర్తృవింధువు, కృతీయపరిశ్చేదము, పూర్వభాగము. 47లియుగే బ్రహ్మకాంత్రాజీ తేహసంకర్మవహర్యత్వయాపం పాలి త్యం కర్మంసంకరాన్తు నరకహేతు దోషనతేష్టి పాలిత్యంహా సంకర్మదోషః పాపేష్టితి కలివర్జ్యమనవదాత్ కృతేవంభాన్యపక తి తేతాయాం స్వర్గజేనకు । ద్వాపరేత్వన్నమాదాయకలావతతి కర్మణా । బ్రహ్మకావనాది కర్మదైవ పాలిత్యం నవంవగ్మనాతేతేతి తదధావత్.

మనుస్మృతి 11 అధ్యాయము. 180 లోకము, నంవత్సరేణ పతతి పతితేనశవశచరణా యోజనాధావ నాద్యానాన్నకు యా నాన నాశనాత్.

స్మృతికామధేనువ-వంవగ్మదోషో వైవసాన్యహాపాతానః కలాః ఇత్యాదినేక భర్తృకాన్త్రవచనములచే కలియగతుండు పతికు లతో భోజనాదికము పర్చినవారితోతేనాక్రమ దోషములేదనియు వీరు పంక్తికామ్యులంగారగయు వృష్టిమగుతున్నది.

కావున విద్యావంపావసార్థములు విదేశమున కడిగిన క్రా న్మాకుమారులవిషయములు మనప్రాంధుని భూమిలో తమలు కలి జించి పూర్వోక్తములను పాపప్రాయశ్చిత్తములను లఘుప్రకారముగా గావించి వారివారికాఖిలలో గలుపుకొనటకు నమ్మతీతురగైనమ్మ యున్నాడు. భావ్యభ్యుదయపాత్రులు భావి యోభావములు నగు వీరికిట్లు నిరుత్సాహపర్చినచో వారేమి లాభముగాంకురు. జేకళ్లుల విద్యాధిర్యముచేతనేగదా దేశాన్నత్యము కిద్దించిన.

న త్క ల త్ర ము.

క్రిమతి, మేదేకర్తి - క్రినానమ్మగారి కి వాయుదినది.

నవ్వకాం గృహమిత్యాహంగృహిణీ గృహమచ్యతే. నకలజంతువులు ప్రాణవామువు నాశ్రయించి యొట్టుబ్రకకు మున్నచో అట్లనే నాలుగాశ్రమములు గృహస్థాశ్రమము నాశ్రయించి జీవించుచున్నది. ఏకారముచే మూడాశ్రమములు ప్రతిదినము జ్ఞాన దానముచేత నన్నరానముచేతను గృహస్థునిచే జీవించేయిడుచున్న నో అందులన గృహస్థాశ్రమము గొప్పది. గృహస్థమునకు భార్య యొక్కము. అకమ్యుప్రకారం యోప్రకారం (అయుష్కరముగాన ఘృత మేలయువు, క్రికారము గావునత్యాగ మేయిచ్చు) అని కార్య కారణముల కిదోపచారముచేసినట్లు యెల్లుపార్యామూలము గావున యింటికికూడ గృహస్థత్వవహరము గలుగుచున్నది. గృహస్థాశ్రమ ము కలత్రప్రధానమయినది. హిందూధర్మకాన్త్రప్రకారము మనజాలి

వారిలోనుండు వివాహవిధినియెనుమ భర్తృభార్యావంబులకు నొం దలయిన కట్టుబాటులు ముదయేముతకలాతియించునున్నట్లు దలంచను. మనుస్మృతి ప్రథమాధ్యాయములో ముప్పదిర.దవల్లోకము. ద్విధా కృత్యాత్మనోకేహ మధేవన వ్రుమోభిదవత్ । అధేవనవారికన్యాంస విరాజ మస్మృత్యేభుః. తొల్లిభూతకర్మోన్మలుదగు బ్రహ్మకనగిర మను రెండుభాగములుగాతేది యొక భాగముచే బురుషుని యొక భా గముచే స్త్రీనివ్వజించెను. అస్త్రీయందు విరాజ్యంజ్జగల పురుషుని వృజించెను. భాగవత తృతీయస్కంధము ద్వాదశాధ్యాయ ములో నేబిరిందవల్లోకము. అవ్యయావది భూజ్యేధామత్యా యునుభిజమతే । తాభ్యాం మామిభాగాభ్యాం మిహనంకమ పవ్యత్స బ్రహ్మయోగ్య హుపమ రెండుప్రకారము లాయెను. అరె

కాలమున కల్లితో నేగడుపుదురు. గాత్రన కాయల్లికాడుట కొట్టాడుట మాటిమాటి నిర్మిమి క్రమముగా గిరియుట మొదలగు పరమవనపు చేష్టల కలవాటుపడకుండ చిన్నబాటనుండి మంచిద్రోవలో నడచుట కభ్యాసమునట్లు బుడుబుగరత్రులు శిక్షించుచుండవలయును.

తెగ్గరిగతులకు తండ్రియొక్క గుణమును మనుష్యులు కల్లియొక్క గుణము నెక్కువగా గలిగియుండును గాత్రన కల్లియొట్టి ముగుగంపడ గండియగునో పిల్లలునట్టిగుణము గలవానగుదురు. చదివితోపు కుర్రవాండ్రు కల్లితానస్వయముగా పాఠముఁజేయుచును వారివిద్యాభివృద్ధికి వికలుయనంతకృత్తును దీసికొనవలయును. పైమనస్సునించి ప్రకారము పర్యవధములచే గుణవతియనిపించుకొను భార్యయేభార్య. ఇట్టిగుణవిశిష్టయైన కలత్రమును గిరియందు పురుషునిభార్య మనిర్వచనము. స్త్రీగంధవత్సమృతకల్ప మహాకలత్రం హారాహం విషమివాపగుణం తదీత (భర్తయందు స్త్రీహమగుభార్య అత్యుతముతో నమానము, గుణహీనురాలయ్యెనేని కాలకుటవిషముతో దుల్యము) అనిగదాకాశ్రుము. “సంతుష్టో భార్యయాభర్తా భర్తాభార్యాభవతః | యస్మిన్ స్త్రీవనశీకర్తవ్యం కల్యాణంకలత్రైయ్యుతమ్. (ఏమలమందైతే భార్యచే భర్తయు, భర్తచే భార్యయు పరమపరమమతోడముకొందుచున్నచునో అపలమందతప్పక సర్వభుభములు పామరువుకూడజేసికొనువాడు. ఇట్టిదాంపత్యముఖజలముగురించి మహావియగుభవభూతి “అత్యైవ భర్తాభార్యభావగుణం పర్యావృత్తకథానుబద్ధిభాగిమా హృదయభావసానుస్మిన్నహాశ్యోరసః | కాలేనావరణాభ్యాయామైస్సహ సారేధీతం భద్రంకవ్య మమానుషస్య కథమప్యకంహిత త్రాప్యంతే” అనినదివియున్నాడు.

సద్భార్యయనునది పురుషునికి సర్వవిధ బంధుప్రతినిధి. లంకా ప్రవాసమయములో రామవివహముచే గృహించుచున్న సీత వాయుపుత్రునితో జేప్పినమాటను విచారించు దెట్లున్నదో “సచాన్యమాతాన పితానచాన్య స్త్రీ తోద్వికప్తోస్తి మయానమోవా” (రామునియందు నాకన్న స్త్రీహముతో పమానముగు స్త్రీహముగలవానగాని అంతకంటె నధిక స్త్రీహము గలవానగాని యితర తలిదండ్రులైనవారు. ఇకమర వ్యధగారు) దశరథుడు కావల్యవిషయములో నిట్లుచెప్పియున్నాడు. “యదాయదాహికావల్యా దాసీవచ్చసభేవచ | భార్యావద్భగినీవచ్చ మాతృవద్వోపలిప్తతి, (పరిచర్యచేయునెవ దాసీవలె, దూతకర్త్రీదాదలయారు సభవలె, భర్యాదరణమందు భార్యవలె, ఇంకొక భార్యను పెండ్లియాడునత్రుడు సోదరివలె శరీరహాననాదివిషయములందు కల్గినలె నన్ను సేవించుచున్నది.) ఈచార్యములచేదలిదండ్రులు, అన్నదమ్ములు, అక్కచెల్లెండ్రు, మిగిలినబంధువులు మొదలైన వాఁలంటె పాధ్యయిగు భార్య పురుషునియందెక్కువస్త్రీహము, క్రితివిప్రంధమును గలిగియుండునని స్పష్టమగుచున్నది. గృహమేధికి లోకమునాదనభార్యయొక్క విధులసంపదకంటె నెక్కువక్రితిగతమైనదికొటిరేడు. ఇందువదారాగముగాదండివిరచితమైన దశమూరవిరచితమునూడి యొకచిన్న

కథ నివటకుదాహరించుచున్నాను. అగ్రంధమంతోడు అఱిగ్గూరి గాఁబ్రియహితాయ” (గృహస్థుకు క్రియముకారకు పితముకారకు నేది యగుచున్నది) అనియెడుగగా మరియొకడు “దారగుణాః” భార్యయొక్కగుణములు) అనిఉత్తరమిచ్చినాడు. అక్కడయెట్లునన, ద్రవిడదేశమందు కొంచెముపట్టణముగలదే. అందుగనవఃకుడగు శక్తికమారుడవనోగ వేవారి గలడు. వాడునుమారు యువనివత్సరముల ప్రాయముగలవాడైనపుడిట్లు చించించెను. భార్యలేవారికివలె పద్భార్యలేవారికిని సౌఖ్యములేదు. సత్కలత్రము క్షాటనంపాదించనగునని తలంచి కుంచెకుభాన్యముమాటుగట్టికొని తోడ్కొని పోవుచునో దేకాటనము జేయవారంభించెను. కనపడిన ప్రతివ్యక్త నీకుంచెకుభాన్యమునో వానివంపన్న మయిన భోజనమర్చుకలచాయరి యెదుగగానామె నాచేతిగాదని ప్రత్యుత్తరమిచ్చుచుండెను. ఇట్లుకొంతకాలము దేశములవెబది తిరిగితిరిగి కొనవ కౌనేతీరమునకువచ్చి యెచట నొక గ్రామమందున్న వైశ్యకన్య నట్లనే ప్రశ్నించెను.

అందుకామె వల్లెయిని యాభాన్యమును బుచ్చికొని యాకని గొంతకడి విక్రమించుచుని చెప్పెను. ఇకలోనీమె యాశ్లశ్శనందలో నిది గుంటినినయముకనమ్మి పాకభాండములను నంటచెరుకుచుది నిప్పించెను. నంటకాగా నాచ్చినబొగ్గుల నగనాలెవావిడ్రకు విక్రయించి నయ్య, పెరుగు, కూర మొదలగు వ్యంజనముల వంపాదించి వాటితో నతనికి బడ్రాసో చేతమయిన భోజనము నమర్చిపెట్టెను. అందుపైనతదామెచాతుర్యమునకు బుద్ధికుశలతకు నచ్చెననంది మఱువ్వుడైయామెను బెండ్లాడి తనయాస్తిని తనకుటుంబజనము నామెయధీనముజేసి ముఖముగానుండె. కావునగృహస్తుతకు స్వకలత్రముయొక్క గుణసంపదకంటె నధికమయిన హృదయోల్లాస కారణము మరేదియులేదు. రథగతున శుకచక్రముతో నిద్రింపనట్టిక పురుషునిచేగాని కలెక్కస్త్రీ చేగాని గృహపరిపాలనము నిర్వహించుచుండెను. అనుదానిచేత సద్భము మహానిచేతకడ్రయు నభివృద్ధినిగాంచరను లోకోక్తియన్నను తెలివిగలయాడుది ద్రవ్యముగాపాడ గలిగినట్లు మన వాడెంతవహాయశంపన్నుడైనను మార్కహీనశకువుల దల్లలేదనులోమము తట్టకుండ బోషింపనేరదన నంకిము మనమందరమెరింగినదే. “జీతురదేశగూఁగమాతా” (తల్లి, దండ్రులంటె పవిత్రలు హెచ్చు) అనిగదాకాశ్రుము.

వస్తుస్థితియిట్లుండ నలనియుండగా విద్యాహీనతచేతనో సహజముగు బుద్ధిమాంద్యముచేతనో వనలో గొంతరక్తులు పైసపన్యసిం చుచిన కలత్రలక్షణముల కనభ్యంతరమై యన్నట్లు గన్పట్టుచున్నార. ఇందుకుపురుషులే పూచీదాదలని నిశ్చయించుడు. “యో లియం కుప్రమాదేనగదో వ్యాకత్తవాన్యతామ్, (మాడీని ప్రేమాదముచే గజము దువ్వుచుయిన దనిపిండుకొనుచున్నది) అన్నట్లు నడిపించుపురుషుడు విచేకి, ఋజుమాన్యతర్థ దత్తుడుచుగానినో నిట్టిస్థితియలలకు దట్టస్థింతులు నిశ్చయము. “స్త్రీణాంహి హాహచర్యాధ్యవంతిచేతాం శిభర్తృవద్భాగిని. మధురాహిని మార్కయాలె విషవిటపిపమాత్రావల్లిగ (తుంకితిగలయజను విషవృక్షమును బట్టికొని చెదినట్లు వనా

Shri Rao Venkata Kunara Mahipati Surya Rao Bahadur.
Raja of Pithapuram.

శ్రీరాజా రావు వేంకట మహిపతి సూర్యారావు బహదూర్.
పితాపురం రాజా.

Shri Rao Sir Venkata Swatchchalapati Ranga Rao Bahadur.
Maharaja of Bobbili.

శ్రీరావు సర్ వేంకట శ్యామ చలపతి రంగారావు బహదూర్.
బొబ్బిలి మహారాజా.

Shri Maharaja Sir Velugoti Shri Rajagopala Krishna
Yachendra Bahadur. Maharaja of Venkatagiri.

శ్రీ వెంకటగిరి మహారాజు.

Maharaja of Vizianagaram. విజయనగరం మహారాజు.

H. H. Sir Madan Singh Bahadur.
Maharaja of Kishengarh.

హర్ మదన్ సింగ్ | ఓ బాహుద్, కిషంగర్ మహారాజు.

H. H. Maharaja of Datia. డతియా మహారాజు.

Rajah of Sawantwadi. సావంతవాడి రాజు.

Nawab Bahadur of Murshidabad. ముర్షిదాబాద్ నవాబు.

Rajah of Jamkhandi. జంకండి రాజు.

Nawab of Janjira. జంజీర నవాబు.

Rajah of Mudhol. ముఢోలు రాజా.

Rajah of Akkalkot. అక్కల్కోట రాజా.

Senior Branch of Mirja. మిరజ్ శ్రీస్థరాధి.

Miraj Junior Branch. మిరజ్ శ్రీస్థరాధి.

నానము శ్రీలక్ష్మణునిగూడ భర్తృత్వముతో పరమానందముగలది యగును. అయినచో నామనామగా నవివాహము సంబంధముచే గొప్పాత్మకు పురుషునికై సామ్యము శ్రీధర్మముగలవలయును వింతగాదు. సోదరీమణులారా పూర్వకాలపు శ్రీలక్ష్మణుని యిప్పటినుండియిది పాదువేసిమాడగా సంకల్పర్యాసమున్నతో యాలోచింతుడు. వేదములందు పురాణములందు శ్రీనివాసవివరము పాల్గొనకలయు, భర్తృభక్తి, భగవద్భక్తి, విరాగము, వేదాంతముగలవలయు, తత్వజ్ఞానవింపవలయును దివ్యగుణముల గొవాసములయిన గాఢీ, మైత్రేయి, సులభ, కలావతి, యశోవతి, మాదాల, దేవహూతి, వేదవతి, అనూహ, అరుంధతి, సీత, దమయంతి, ద్రౌపది యాదిగాక శ్రీరత్న శతములకు మనభరతఖండమేగదా అభరమయ్యెను. ఇట్టిజగద్విక్రాంత ప్రభావముగల వీరుమనయ్యగూడతలచుములేదా, వీరినిట్టి గొప్పస్థితికివచ్చినవి విద్య, బుద్ధి, పద్వ్యత్తమును. ఇవిలేకపోవుటచే నీకాలపురుషుని హీనస్థితిగానున్నారము. ప్రాచీనార్థశ్రీలు బ్రహ్మవాదియైయు సద్భక్తిపథపులనియు రెండు తెగలుగా నుండేవారు. వారిలో బ్రహ్మవాదియైతే వారికి పురుషులకునలె నుపసమనము వేదాగ్రహణము స్వగృహముందు భిక్షాదరణమండననియు, సద్భక్తిపథపులను వారికివివాహము సమీపించగా శోకరీతిగా నుపసమనమునర్చి గొవాసార్థ విధించుడననియు వ్యతిరేకమువలన గానవచ్చుచున్నది. ఈమధ్యకాలములో మనవారు శ్రీనివాసి యధికార

మునుదివోలగించి మాన్యలిమిగముగూడ్రోసి తమయుపచారముచే వీరికాలముకము పర్యవసించునట్లుకేసిరి. తమశ్రీలు విద్యావిహీనులయ్యుండుటవలన నవ్వయతమనిగాదా? విశోపాశాలివారి యంగనామణులను నామము. నామపురుషులకలెదవ్యసేసి తెలివిగలవారగుటచేగదా వేదముగూ మగవారిలో సమానముగా గౌరవించబడుచున్నాడు. గొప్పాత్మకవీరవర్మ శ్రీలక్ష్మణునిగరపుట యొకపెద్దతప్పని మనవాడిగో గౌరవరీతిపైపాటుము. మనభాగ్యవశమునాంక్షయప్రభుత్వ మధిపతికొంది దేశమందంతట బావిగలకు పాపాలలను పాపించి విద్యనభ్యసించి తేయుమందుటచే చాలమట్టుకు ప్రజలకాదునిపాయములు మారినవి. బాగారారాజధానియందీయు లొంబాయి రాజధానియందీయు లొండ్రుమనసోపదీములు పురుషులనలెదేశములకరి యిచ్చట, పలువిధములయిన విద్యలలో నుత్తీర్ణులగుచున్నారే. మధుసూదన్మరణకర్తల తమయామువులు భవమును శ్రీవిద్యవిషయము వినియోగవల్ల పాటుపడుచున్నారు. ఈకాలముదురతిపట్టానుండునొక శ్రీవమాజమేర్పడియున్నది. అందులోనచటనుండు శ్రీలందరు వారమునకొకసారి సమావేశమకొంది యానవ్యాసములను వాగ్దాపురికలను అమవుతునొకవల్ల నింకొకరు తెలియనియొకముల ఇరిసికొనుచున్నారు. ఇదియంతయు నాంక్షయప్రభువులవలన మనకుగలుగుచున్న గొప్పలాభములలో నొకటియని కలంకుమి వాచీవిరాభ్యుదయమునకు నీకృతది బ్రార్థించుచున్నాను.

నన్నయభట్టారకవంచరత్నములు.

మ.ర.శ్రీ, కంఠర మూల్యనారాయణాశ్రీగారిచే వ్రాయబడినది.

ఉ॥ రాజమహేంద్రవట్టా వరమృదువేలిన యట్టిరాజధూ
రాజమహేంద్రవట్టావట్టా గరంబువలన కవిత్వధారలనె
రాజులుచేసి వ్యాకరణరాజముగూర్చి కవిత్రాటిచే
లూకలఁబోయి నామకవిత్వగ్రంథ నన్నయకన్నకర్తయే.
సీ॥ వేదములలోని అంచనవేదముగలదు
నభిలషునపురానములయి దగ్గరగును
బరగువ్యాసరథిరమైన భారతము
తేనెలొక్కంగఁ గొంతయొంధిగొరించె
సీ॥ పరగఁబాండిత్యమనెడి కవ్యంబుమట్టా
మధిలఁబాట్టి యొక్కవిత్తంగవుడు

తనదనునసహాభోధిఁ దరిచి తరిచి
యాఁబుట్టించి నా భగవంతురముగ

క॥ అకలంకీతి భుజినిఁ తనఁ గవిచంద్రుల మన్న నన్నయభట్ట
రత్నాదీశ్వరునిదివారా నికరములనాభిధానకవలయంకన-
ఉ॥ పాఠకనన్న పాఠ్యులకభక్తి మయఁగొనియాడి వద్యమల
తేయుమందువాఁడగుటఁచేసి కరణమరాగ మెప్పుగా
గియెడఁబంచరత్నముల సెంతయఁగూర్చునకంధియార్థనా
రాయణాశ్రీ గాఢ గవిత్వభావముల దడిపుడి

దేశాభిమానము.

మ. రా. రా. ౧౨, చక్కవధానుల మాజీకళ్యాణశాసిత్రాణిబడిది.

రా॥ స్వర్ణపదవిగంటె జనని గాఢచరిత్ర.
జననికంటెగొప్ప జన్మభూమి!
జన్మభూమిగంటె జగతిలో మఱి లేదు!
భూజనీయ మనకుఁ బురుషులారా!

ఈ॥ అమృతవయ్యలకాగిన యమృత చరాచరజంతుకొటిఁ జే!
నమ్ముతనిల్ప నన్నమును పానము మద్రపూర మాతృదే!
మామృతగన్నయమృత కలమమృతకూరించి జగంబునెల్ల పూ!
తియ్యనరించునమ్మ భరతమృత మించినయమృత యున్నదే! ౧, ౨.

సీ॥ జలత్వరద్యాతానిం యను మా క్తిపాపపంగఁ
దేశాభిమానమే తెన్ను మనకు!
“వత్సంవదనామటన్న సమృద్ధి విలువంగఁ
దేశాభిమానమే తెన్ను మనకు!
“ధర్మంచరణయటన్న కర్మజేతంగఁజున్నఁ
దేశాభిమానమే తెన్ను మనకు!
పరపితాచరణ మన్నరమార్గ మొరరింపఁ
దేశాభిమానమే తెన్ను మనకు!

సీ॥ జనుబంతరియింప తొమ్మ పాదసముద్రకుఁ.
దేశభక్తియే మేలైన తెన్ను మనకు!
గానదేశాభిమాన పీఠులుమలేని
జన్మజన్మయే! చట్రాతిజన్మకాక!

సీ॥ మానమల్ లొమ్మిదిమాత్రమోడుతున!
సతికష్టమనతాయు నాత్మమాత!
జన్మాంతమును మరస్థలమనతానీ, భ!
క్షిదతిర్పరమీంచు దేశమాత!
ఎడపిల్ల నిమలంబుఁ దుడుచుటకును నన!
హృదయఁజెందుతుండెడు నాత్మమాత!
ఎరనిమలిసమైన నెత్తుకునహృదయతోడ!
స్థిరమంగభరియించు దేశమాత!

సీ॥ అల్పకాలమే పోషించునాత్మమాత!
తిరమగను ప్రోదునదిమాత దేశమాత!
అభిజనులారాత్మమాతకు నధిగమించి!
నట్టి ప్రదేశమాతఁ జేపట్టవలయుం

సీ॥ దేశాభిమాన ప్రదీపంబులేకన్న,
నజ్జానతిమిర బంధరమెట్లు!
దేశభక్తికావ్రకాళ కల్పయన్న!
నైకమత్త్యభలులు నందుటెట్లు!

దేశాభిమాన ప్రతిష్ఠఁబొందకయున్న!
స్వేచ్ఛానుభులు ప్రాప్తించుటెట్లు!
దేశాభిమాన క్షిణివహింపకయున్న!
నజ్జమానవైభవం బందుటెట్లు!

సీ॥ దేశభుజలేకయని వ్యవ్రతాశమరణ!
దేశభక్తియే యలజగదీశుభక్తి!
గానదేశాభిమానంత్ర కలిమిలేని!
మానవుడు మానవుడె యెందుమానుకాక.

చంపకమాలిక.
అరయంగఁ దేశభక్తియన నాటకఁబాటలనానటంచు మీ!
జరయోగతల్పరాడు మరమాధ్యము వ్రాతినన్నమూడుమీ!
శ్వరపదభక్తి రంజితంగ నల్పిమాన తరఫునాక్షిభవ!
వృధణఁదలిస్త తట్టినరతుంగల్ల లట్టిమనానుభావులే!
పరమగుదేశభక్తియను భామినిపాటిగ్రహింప నర్హులే!
దురుగుడి మాయమాటల కృతులపచరించదువార అన్యులే!
చిరతరమైన సద్గుణవిశేషము, నెల్లరఁజూచియాత్మసా!
దయలఁగెనుచి వారియనుభావముఁగాంచి వహింపలేక తా!
బురఁబురఁబొక్కి యాకాశఁతపోవంగఁ బ్రాణపమర్పణలునున్!
జయవంగ సిద్ధమైకపురుషత్వమునుం, తెరవారి పంచదో!
త్కరమునుజూచి యోచించుదంబునుబొందుట లోకమందు నం!
దక్షిణాకరించామటయే భర్మయటంచు దలంపుగంటి, యీ!
నరుపగుణంబులంగలిగి నర్థి బుజారలే భక్తులొడు రం!
దరామఱి దేశభక్తులము తప్పకమేరుని సత్సభాకులం!
చరమరతేక తెచ్చుటల హాయిగనిచ్చుచు, దేశభక్తియే!
సియలకు సాధవంచుచుఁ తప్పిచిదేశభక్తి నప్రమత్తు లహి!
మృరగముసేయుఁడంచు రథసంబుగ నాత్మను నింటభార్మకా!
దరమగు హస్తామయల జోతానునంగడువార భక్తులా!
స్థిరమంగ యంత్రకాలల స్వదేశయాన స్మృతికొల్పడంచు లే!
చ్చెలలనొనంగి యుగ్గుణులవిశేష జోకఁజోకొంత్రకాలదు!
ర్భరమునల్ప సదుభాగ్యులగమగ్నకానీ సామ్యసీయ రం!
దరా మఱి సాగవంచుచు పృథ్విధర్మ వహింపలేకొయ్యట్టిదు!
స్తరతరకార్యసాధకులే! దత్తురహించువులేడ యంత్రమల్!
పరలంగజేయుటేదయని పట్టుననవృత్తు గెలిసేయు పా!
మమలాకా! దేశభక్తుల ప్రమాణముగా నదియంచినంత యా!
చరణకులెట్టివట్టి పురుషప్రవయోగద దేశభక్తులున్!
చరణదానా ప్రపూర్ణులును పండితవత్సలులు, గాననిధరన్!
నరులకు దేశభక్తియే ఘనంబగుతాత్పరం బాపంగడున్. ౩.

సంఘసతరచేత త్రి యింతకర్మః కేంఘనవారిఃకాధి, భూ! జనులికదెల్లవారలకు నజ్జనుడండుఁ బరోవకారి యా! యనుడంబోనీహర్మిః గనుచుంటయె కాకొకయెగురువచ్చెనన్. గొనకొని దానికై యినులుఁగూడ నొసంగుదు. రద్దుకలంబుగన్. చం.ఒకయెడఁ బ్రాగదానము మహాకృష్ణుడఁ మానమరక్షణసేయుతే! తొకతరిఁ పీడిచోయిన మహాస్త్వతసంపద లండఁజేయు నిం

కొకయెడగిర్విత్తుఁ బురుషోక్తము జంతుకు, గాన, చేతధ! 21 వసుమతధర్మము మీరికగనవాలము నిక్రలోకమా. చం.ఒకదళ యోచక్రత్రుఁ పోతలఁ భూరతమింగునుండ సం! దొకమనుకత్తుగిన్ విడువనొల్లదు మేనులనెనమానతాం! తకునకొవంగ వన్ములిలిదాల్చిరి కావునఁ బ్రాణింబైత్రే! యెక్కువననన్మధూని ప్రధమంబుగ నేక్యమటంతు పెంచుడి.

ఆంధ్ర బ్రాహ్మణులు వారి భవిష్యత్తు.

మ.రా.శ్రీ, నలగతటి - కంఘయ్యగారిచే వ్రాయబడినది.

ఆకాశవర్షమునందలి వంశునుండలి భావరూపములలో ననాదినుందియు బ్రాహ్మణులు ముఖ్యులుగా భావించబడుటకు పోతువులు పలువురచే భిన్నముగా చెప్పబడుచున్నవి. ఆర్యులీదేశమును ఆక్రమించుచుండినపుడు తామారాధించు దైవములకూజకొరకు నియమించబడినవారలయధికారమువృద్ధి జెంది బ్రాహ్మణులైర్పడిరిని కొందఁరందురు. తేదములవలెండి వానివిగా పొనుటబట్టి బ్రాహ్మణులునునుంచి త్రిప్తనవాడు బ్రాహ్మణులైకొందరును, వృష్ణయోగియనందందరును బ్రాహ్మణులైయుండు, కాలక్రమమున కీలకనొందినవారి తరతరములు గనేర్పడిరిని కొందరును యుచుచున్నారు. చివరకు తనస్థిలినయవరించి బ్రహ్మ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్ర కలెవరులలో నొకదానియిందు జన్మన మొందునని విశేషముగాదు నెరిగిదిగాదు. వీరివర్గ, వైరాగ్య దాశిద్యములబట్టి ప్రపంచమునందలి నే యితర తెగ వాచును యనుభవించునట్టి యిఖండగోతర వన్యావసుల ననుభవించినారు, ననుభవించుచున్నారు.

కాలక్రమమున నీవాలుగుకొఖలవారికి వంబంధ బాంధవ్యములును, భోజనాదివ్యవహారములును నంత ముందుటచే వైరమేర్పడినది. భౌద్ధమతవ్యాప్తముచే బ్రాహ్మణులయాధిక్యత ఛేదించబడినత, కంకరాచార్యులు, కుమారిలభట్టు మొదలగువిద్య శ్రేఖరలు బౌద్ధమతకృష్ణమునుఛేదించి తేదమతమును పునరుద్ధారణచేసిరిగాని మహామృదీయుల జండయాత్రలు, భేతము వరాధీనమగుట, అరాజకము, కల్లోలులు, యుగోపియముల యోగమునూ, త్రిస్తవి మతవ్యాప్తములచే తేదమతమున కాధారభూతులగు బ్రాహ్మణులు పురాతనయాధిక్యత ను కొందఁజేపన్నారని వీరి వాదము.

కొన్ని కంఘల తేవత్సరములనుందియు బ్రాహ్మణులకొన్నితే వర్ణుకగులుటచే జీవనక్షీకత గాంచుచున్నారు. ప్రధమమున బ్రా

హ్మణుల ముందు భేదములేకపోయినను కాలక్రమమున నియోగి, వైదికి వైష్ణవులను కాఖలుగిరి, నొక్కొకటితిరిగి పల్లలుతేసి నొకటితో నొకటి వంబంధమువాళముచేసుకొని, వంబంధ బాంధవ్యములుమాని వైవమ్యముల వృద్ధిచేసికొని, నదాదోరాటములలో తమకత్తిని వృధ జేయుచున్నారు. ఈవిభజనమునకుకారణము స్పష్టముగా గానరాకున్నది. తొకవర్షవహారముల వర్తిలుచుండినవారు నియోగులుగనూ, మతకార్యముల వర్తించువారు వైదికులుగను నేర్పడిరి. నియోగులు తేదమువచువులు పూర్తిగనిడిచితేయ, వైదికులు వీరికంటె వాధికర్యముకొఱింతుకొని, తేదకములుగనూ, వన్యావస్థలోను సగ్రత్వమును లాగికొని, నియోగులలో వృద్ధులకైన నమర్పరించుటమాని, యాతర్యనింపజొడగిరి. తమపొరువము కొంచెముయిన లోపముగలిగిన నహింపనేరని నియోగులు, తమలోలింగభారులు, యార్వేలవారు, ప్రధమకాఖనారు, నొక్కొండవారను భేదములుద్భవిల్లుట చేతనోగాని లేక లౌకికవ్యవహార కొందరలచేతనోగాని నీయవమానమునకు కలయొగిరి. కానికొలది వత్సరముల క్రిందట ధీక్షతులవారు తమకత్తిలోలదిని నియోగివైదికుల సమావస్యమునుస్థాపించుటకు నియోగులకు తేదాభ్యాసముచేయించి పద్ధతి నొకొల్పినారుకాని దీనినుంచి కాస్పరత్వము, నియోగిభంకులను లాభములేర్పడినను వైవమ్యము లభివృద్ధిగాంచినవి. వైదికులలోను కల్పాటులు మొదలగు తెగలేర్పడి నొండొరులతో వివాహములు మానినారు.

మూర్తిత్రయములలో నొకడగు విష్ణువునే వారాధించుచు రామనూజాచార్యుల వంశప్రదాయము నవలంబించినవారు వైష్ణవైత్రే. వీరికిని నితర బ్రాహ్మణులకును దృష్టిగోచముగూడ ననలంబించినారు. వీరిముఖ్యముగా విష్ణులయెములలో పూజనలుగనుండి, వైద్యవృత్తి

బ్రాహ్మణులెట్లు తెగలగ నేర్పడి వివాహవాంఛకములనుమాని
వైవస్వము వృద్ధిజేసుకొని, చెడిపోవుచున్నార. ఇంతియగాక యి
బాల్యవివాహములు వీరివిద్యబుద్ధి బలముల నాశముచేయుటచే
నకాంతమృత్యువుపాలయి, బాలవిరతువులభూషణులు వీరినియనుమి
వమును కపించుచున్నది.

బ్రాహ్మణులలో యీ నేకుట వివక్షనభ్యసించక, దివిష మేవృత్తి
గానేర్పించుకొని, బాధ్యతలకేమియువహించక, దేశసంచారములచే
యెచు, నితరులకేమియు లాభముకలిగింపక హరిచేపాపింపబడుటచే
బ్రాహ్మణ్యవంశంకత నవక్షేప్తిని గలగజేయుచున్నార.

ఇక నితరవర్ణములవారు వీరి నెల్లుమన్నించుచున్నారోచాతము.
ఇతరవర్ణములవారందరు బ్రాహ్మణులయాధికృతము ప్రశ్నించుచున్నా
రు. వైశ్యులును ద్విజాలగుటచే మరచిపోయిన వేదాభ్యాసమును తిరి
గిజేయుట ప్రారంభించినను ధనలాభములేమిచే విశేష క్రద్ధచేయుచు
న్నార. తమక్రిందివారగుకూడ్రులు తమయాధికృతము ప్రశ్నించురను
భయముచే బ్రాహ్మణుల యాన్నత్యమునుగూర్చి నోయమానుకొని
యున్నారు. అంతియగాక నితరులకున్న దైర్ఘసాహసములు వీరులకు
లేవనుపంగతి జగత్ప్రసిద్ధముగా సామితియే కల్పడించుచున్నది.

వీరికన్నకూడుగొలు దైర్ఘముగలవారు. తమమనస్సులోగవిమ
యమును బహిరంగముగా బెప్పుకలవారు. వీరియందు యాంక్షేయవివక్ష
వృద్ధియగుటచేతను ధనముగూడుటచేతను సొకవిధమున కక్రియబృ
ద్ధివది. ఈక్రియందుగావించినకార్యము, నామములలోమారు, రం
దవది యాభరణములలోమారు, మూడవది వస్త్రములలోను, నాఁచ
ది వేషభాషలలోను గలిగినవి. వీరివుడుయాంధ్రమునభ్యసించి, భార
తాదీగ్రంథములచదివి, సారముగ్రహించుటచే సంధ్యావందన మొనరిం
చుటకు తమకును కష్టముగలదియైయుచున్నార. 4. సుమనువు

యేమంది యీబ్రాహ్మణుల పిలుచుచుండ నిపుడు వీరిలోధనిమి 4వ
మయ్యగ యనిపిలుచుచు, మనపుబ్రాహ్మణులు కనుపడినవోడనే
నమక్కరించువారివృద్ధు క్రమముగ మౌనకేయించున్నారు. వీరువి
శేషకార్యముల నెవ్వని కక్రిగలవారయ్యును నైకుత్యత లేమిచేత
నూ, యంతర్విభాగముల శిలవన, భావరహితము, విమృశములగు
నాయకులు లేమిచేతను, ధనమును కోర్కులలోను కయ్యములలోను
స్థియముచేయుటచేతను తగునభివృద్ధిగాంచలేకన్నార.

హిందూభంధుములలో యంత్యిభావమునకేరుగల వారనేకులు
న్నారు. వీరుబహువీచముగా బాడబడుచు, వ్యవసాయపు పక్షలవలన
ను కూలివారివలనను బహుకష్టముమీద జీవయాత్ర వల్పుచున్నారు.
వీరువర్గిగకు వచ్చినన్నానమాడ వలెంటి! వీరినితాగూడదట! వీరి
విద్యకేర్పగూడదట! అహ! హిందూదేశముయొక్క దుస్థితికి వీరియె
డల మనముకాపు నిర్మాక్షిగ్యమేకారణము! వీరుఁబామే బ్యాధియా
పమున పీడింతుచున్నది! వీరినోరలేనికాపములే వ్యతంక్రమమున వాశన
ముచేసినవి! ఒకత్రాగుతోకులు, కనుగలిండిగతిలేక యెల్లవృడును
యెప్పులపాలైయున్నారు. వీరిగృహములు బహుయధాశోగ్యకరము
లు. వీరువ్యపాదవశేపులనవత్తును. దీనితోపముబ్రాహ్మణులచే.

అయినను హిందూవర్ణము బ్రాహ్మణులైన కాక, హరిచేప
లేపోవుట కీక్రింది హేతువులు గావనవచ్చుచున్నవి

1. బ్రాహ్మణులు మతాధికారులగుటచే, వివాహవికార్యముల
జరుపుటకు వీరియత్యవ్రతము. 2. యూరూరను బ్రాహ్మణులేకరగ
ములుగానుండి, నితరవర్ణములవ్యవహారములనన్నియు నమ్మితిగాచక్క
గానరవేర్చుచుండుట. 3. బ్రాహ్మణులుకొన్నయెవోగముఁ నుండుట.
ఈవిషయ మింతవరకాపి యితరులెట్లు వీరినియారు యన్నారో
యాలోచించుము. మహామృదీయులలో వల్లెబూరలలో నివసించువా
రలు బ్రాహ్మణులన్న గురుభావముతో, తాకురు. కట్టాములలోనుం
డువారికిని, బ్రాహ్మణులకునునిత్యమైత్రతలేదు. ఇదికా క్షరహిందూస్థా
నకుండెక్క నగాగాననగును. మతవిషయములగు హేతువులబట్టియూ,
కావశ్యమింకంభములగు కారణములనుబట్టియూ వీరైవస్వము హేచ్చ
గునటులనే గానించుచున్నది. వీరివట్టుటల ప్రఖ్యాతమైనది కీరహార
త్యముమొక్క పోనిది. బ్రాహ్మణులందరు యాత్యమతమును నవదిన
యెడల దేశమంతయు మిలభుమాగా తమమతమునవలంబించుకొనియొంది
ఫాదిలిలతగ్గయొక్కగల గలగజేయుచున్నారు. మాయోతరవర్ణముల
వారిని తమమతములోనికిమార్చుటకన్న నొకబ్రాహ్మణుని మార్చుట
యెక్కువకలచుచున్నారు. క్రైస్తవులను పురికొల్పి, తమసహజమా
న్కులనుబ్రాహ్మణులనద్దమంది లాగిగానువట్టుచేయుచు, వీరికివిద్యగర
వియోద్యోగముల వంపాదించుటలో బ్రాహ్మణులకుపోటీపాటులుగజే
యుచునిమ్మకాకుటవారిని. నమయము గనిపెట్టి తమలోనికిదీసుకొని
క్రైస్తవులుగ మార్చివేయుచున్నారు. హిందూమతకృంగము లన్నిటిని
విధగొట్టవలచియున్నాగు.

దొరతనపువారు నిమ్మకపాతమును బావుటావనీతి. ఇకర
వర్ణములలో కాశ్యభారము నిర్వహింపలగవారు తగువంతమందిలేకపో
వుటచే బ్రాహ్మణులనే యుద్యోగగ్గులగ నేర్పరచుచున్నారు. కాని
కాలదికాలమునందియు బ్రాహ్మణేరిరులకు, యవలనిశముగు బ్రాహ్మ
మామనియులు బ్రాహ్మణులకు విరుత్సాహపరచుచున్నారు. కాశ్య
పరిపాఠనమున కేకటమునకు ముఖ్యభాగములగు తెల్లవాడో భోజ
నాడులగుగ్రహించక నితాగరించుట, సాంఘేయవయములలో వీరికం
టెను తానేయధిపతుని బ్రాహ్మణులు వ్యగ్రాపమును పోగొటు
కొనకుండుటచేకావాలి. నిపుడు బ్రాహ్మణులకన్న కూడ్రులకు బ్రా
హ్మహమిత్వవలెనని గుప్తకానకమునకు కానించియున్నారు.

అంతియగాక దేశమందు బయిరిన దేశకన్యబ్రాహ్మణునూ,
కాతీయవిద్య, కాతీయభావప్రచారము మొదలగు నవతత్వములన్నిటికిని
భట్టిల్లు బ్రాహ్మణులేయనియు, నిష్కామకర్మ స్వార్థపరికార్యగము
నకును వీరేవెన్నిధియనియు దొరతనమువారు గ్రహించిరి.

వీరిస్థితియెట్లులంద కేకస్థితియొకను సౌఖ్యరాయకముగా నున్న
టుగానించదు. ఒకముల నహమ్యూరి, నొకవైపు కలరా, నొకది
క్కుజ్వరములు, మరయొక్కొక్క యితరకార్యధర్మము జనలనాశము
జేయుచున్నది. జనులబహు వావాటి పీడించుచున్నది. ధనమా,

జనసామాన్యములో నానాటివీరకవము పొమ్మకున్నది. విద్యయా, యెదుయూనల కొక్కటియేన పాఠశాలలేనా. చేరినవలూ, కృష్ణుడు నల్లదునివలెనున్నది. జనలయందు యొకచుక్కయూ, విశేషము గానరాదు.

ఇట్టిస్థితిలోయన్న దేశమువలన, దేశములోని బ్రాహ్మణులకును రాజావృత్తినియొందినయుక్త శంక మనమునయొడమున, వసుక్రములోపోటువలన పూర్వమాటుముండవట్లును, ధర పొమ్మటవలన ముక్తగునట్లును, వర్ష ముట్టయింట్లకు పూర్వము యుక్త-వేయవట్లును తేజోవంతుకు భవిష్యత్స్వాంశముగా నీప్రస్తుతస్థితి ప్రాపించినదని యెంచెదను.

ఇదియట్లువేరూదా? స్వాధ్యక్షతత్త్వముచేతను, దేశభక్తి నువల ఎట్లు! ఒకరిదుఃఖమును నివారించునలెనని దానినిమనమున భవిష్యవలయును. ఒకానొకరు వ్యూహదంపతులు దుఃఖములలోనుండిన దానితోదాగ్ధులనెన మనమువారియొద్దకువని, వారిలోపాటు కొంత వరకు దుఃఖించి మంచియట్లు చెప్పవలెనుగా! ఇంచువలననే యేను ప్రపంచముందలి సాపమును పరిహరించుటకు తనకీరమును కలవ కర్పించెను. పాపురమును రక్షించుటకు కిది తనదేహమునందలి మాంసమిచ్చివేసెను. దీనినే స్వాధ్యక్షతత్త్వము, పరులయందలి ప్రేమ, మానవ సేవ, ఈశ్వరాచార్యనయించును. కానదే దుఃఖమును నివారించునలెనన్న స్వాధ్యక్షతత్త్వముండవలయును.

ఈస్థిధాంశమును భృతపరముటకు చరిత్రనుండి సామ్యమునిచ్చునను. విశాఖాండమునయ యిట్లానాంధకార మయిమైయుండినపుడు క్రైస్తవలిక్షకులు ఈశ్వరునియందలి భక్తిచేతను, మానవులయందలి ప్రేమచేతను సర్వస్వమునుకల్పించి, యరణ్యములగొట్టి, బాటకేర్పరచి, వ్యవసాయమును వృద్ధిచేయుటచేతను, పాఠశాలల స్థాపించి విద్యనువ్యాపింపజేయుటచేతను, యావద్భాషలను స్థాపించిరోగములకొడమువారని దానినిద్యులము గావించుటచేతను, నవనదీచేతను బోధలచేతను మానవుల దుర్మార్గమునుండిమరల్చి వత్సాగ్రవృత్తిని నవలంబించునట్లు చేయుటచేతను నాగరికతలెకరింపి ప్రస్తుతకాలముందలి విశాఖాండములవలననే కారకులయిరి. విశాఖాండమున చనవపురములేదు. అసియాలోదుష్టత్వము ఆనాగరికత ప్రబలినపుడేగాదా బౌద్ధలిక్షకులు నానాదేశములకువని, మతమునువ్యాపింపజేసి, నాగరికతకు పునస్థాపనమునుజేసిరి. పంచాయనందు చేదబ్రాహ్మణుగు మతము ప్రబలినపుడు దయానందసరస్వతియను నాగరికభూయ సాధ్యమునుకల్పించి చేదమతమునుతిరిగి జనులకుబోధించిరి. రారాజగుక్రిష్ణుడు ప్రపంచోద్ధారణకేర నారధియాయెను.

ఇట్టిస్వాధ్యక్షతత్త్వము బ్రాహ్మణులివుడు చేయవలసియున్నది.

వీరయెందుకు చేయవలయును? ఉపనయనముండే తండ్రివీరికి “భవతిభిక్షాండేనా” యనిబోధించుటచేతను, కాకభక్షకులగుటచే తీరదమును యొందెయములను ములభముగా వశపరచుకొనగలుగుటచేతను,

వీరవంశస్థులవిద్యకు పెన్నిధియెనుతోదారకులగుటచేతను, యాతరుల వీరివిప్లవజిని గురువులుగా భావించుటచేతను, మేధావియూ, కార్యసాధనాకార్యము వీరగలిగియుండుటచేతను కార్యభారము వీరిమీదనేయున్నది. వీరికార్యము నిర్వహించక బోయినవోయేమిసంభవించును?

మీదనితరవర్ణనలలో యివంటివై యెటుల చెరుగుచున్నవో వివరించితిని. ఆయనయెట్టి విశేషముగాపెరిగిగాని, నొక్కసారి ప్రశంసాసామ్యమును కల్పమునకరింపజేయుచు బయలుపడెడు. అప్పుడు బ్రాహ్మణధ్వంసముగాని లేక బ్రాహ్మణులకు సేవకును, దుఃఖిరకు గుపాటునుసంభవించును. బ్రాహ్మణులు నశించిన యార్యమతమును దానితో వేదాంతమును, దానికంటె ప్రపంచముయొక్క కాంతియు నశించును. శనుక బ్రాహ్మణేశ్వరులు వీరవాళయొందింప యిత్నింపరాదు. ఇతరదేశములందలి మతగురువులు తనవేలు జీవితములనుభవింపజుండ మనముకగురువులు కనుడలువును దండమునుమాత్రము తన యొద్దాదు ఇతరులతోధకులు యైశ్వర్యమునుభవించుచుండ సోలెడుదియ్యమునకు విఘ్నేశ్వరపూజ చేయించుచు, పంటచేలలో యిచ్చు భాగ్యపుత్రులకు గ్రహించి ద్రవ్యమార్జించుటకు యిత్నించక వీడవారై మనుచున్నారే. అంతియగాక వీరార్యవంశమునకువ్యవస్థిగుట చే, నేనవ్యయధిపతియంటివారలు. నాయకుడులేని సేనయేమి చేయగలర?

ఓయాంధ్ర! బ్రాహ్మణులారా?

మీచింపునుండలి యుక్తయలనా, యితరమతస్థులునుమీమీద నెట్టికలంపులతోనుండిరో తెలిసికొనినట్లుగానరాదు. స్వగౌరవమునునిలుపుటకువంఘీభావమువువరకు వంఘీభావముయేనరాగమువలనను, యనురాగము బాంధవ్యమువలనను, బాంధవ్యము వివాహమువలనను గలగుదుండ, మీలోస్మాగ్రవులు, వైష్ణవులను పెద్దతెగలును, తిరిగివైది నియోగులనుతెగలును, తిరిగి వీరిలో పిల్లతెగలును యుండి, వివాహములును, వంక్షిభోజనములునులేకయుండ వంఘీభావమును గౌరవమునుకల్గుండును?

ఆచారములను యూహాబంధములందప్ప మీలోవివాహములు చేసికొనుటకును, యతిబాల్యవివాహములు వర్జించుటకును నేయభ్యంతరములున్నవి? కాస్త్రములలో బ్రాహ్మణులనియున్నదిగాని వైదికులనియు, నియోగులనియు, వీరివివాహము బాధిగూడదనియు, యన్నదా? విద్యానాశనము, యారోగ్యభంగము, బలహీనత, యాయుషీగమనము, యతిబాల్యవివాహముల ఫలితములు?

అదియట్లులండ, వైష్ణవులయెడకుని నితరులనా, వీరిపూర్వులను మిమ్ములగురువులుగా భావించి యహంకరములలో మిమ్ములనమ్మియున్నారే. బ్రాహ్మణులకు దానమిచ్చిన పుణ్యమనిగదా వీరుభావించుట, యిట్టిస్థితిలో వీరిని దేశమును యభివృద్ధి! చేలననభారము మోదియేగనుకను, ధనమార్జించినను, ముఖమునుభవించినను కాలనిచేబడి దండనయనుభవించక దప్పకపోవుటచేతను, వృద్ధమును జన్మరాహిత్యమును కోరియైనను యార్యావర్తమును నున్నతస్థితికి చేదనుకట్టుదు. వృద్ధముకొరలేనివో క్రికారతన నట్లుచేయును. క్రియకొర

రలేనినో. మీప్పుడయ్యలయందలి దయను వెలవరించిన నదికపునితల నుంచి ప్రసాదించిన బాహు బీందిపువరె, బాటి, ప్రసాదించి, వెలువలై, మూలకాటికి గుఱుమును సంపదను సమకూర్చుకొనుడు.

దొవధకాలలున్నాపించి, రోగములకారణములారక, జనకుయ మనాపుడు, కిల్పములను, కళలను, నలకొల్పి, వ్యవసాయమును వృద్ధి చేసి జనులకన్న దానము చేయును. అన్న బాధనుమీమ యిల్లువర్ణిం పడదనిది.

అధర్మరాజునాయయాగమును నెరవేర్చినతరువాత గగమునువర్షముగు నొకమామిడిము శీతములగు పదార్థములలో పారలుచుండ మాచినవారు కారణమేమని ప్రశ్నించిరి. వాదికామామిడి మిట్లుచెబాడగను. ఆమరావతియనుపట్టణమున బద్వాహులుబాడోకడ, కృష్ణ, శ్రుత్రులతో భిక్షమెత్తుకొని జీవించుచుండ వాత్రురియందొక అముకలుగ యారుజినములకరకు నేమియు దొరకకండె. తురుగటి అమునకొక నేనపిండివొరుకగ నాలుగుభాగములు చేసి భోజనము చేయి యత్నించుచుండ నొకచితికలపుత్రుడై, అతిధికుభయతి ర్బుటకు తమయాహారమువర్పించి, యారాత్రియే నలుగురును పరంప దించిరి. అతిధివిస్తరించి పిండిలోనేనుబొద్దాడ నెగమకరీరము నువర్షముయొను. తక్కినకరీరమును మువర్ణముగుటకు నెంతయో చేకముతిరిగి విసిరితేసారించి గావిఫలములేదయ్యె. ధర్మరాజు రాజనాయాధ్వరమునుగూర్చి వినివచ్చితిగాని వాగరీరము నువర్ణముగాలేదు. ఆత్రాహునిదేధర్మమునిచెప్పెను.

అన్న దానముకంటెను విద్యాదానము త్తమము.

“విద్యయేవగును వినయంబువినయము. నన్ను
అనుమానము. నాత్రునలనధనము,
ధనమువలనను. ధర్మంబు వానివలన
వైహికాముద్విక గుఱుంబులందునరుడు.”

ఇట్టివిద్యను ప్రతికొనకను, బాగికొనిచెల్వి, యంధకారమును బాదవారి జనులలో మొకమత్యము, చేకధర్మ, స్వగౌరవమును నెలకొల్పును. బ్రహ్మచారులైనవారు భీష్మునివలెను, గృహస్థులు వశిష్ట, ద్రోణాచార్యుల వలెను, వన్యాసులైనవారు వ్యాస, విశదయానంద విశ్వకసంసులవలెను చేక నేవకీయుడి.

కలకత్తాలోనియాంధ్రవిద్యార్థులకు కృష్ణకుమార్ మిత్రుగారు “ప్రపంచమంతయు తపించుచున్నది. మీప్పుడయ్యలలో ప్రేమయు

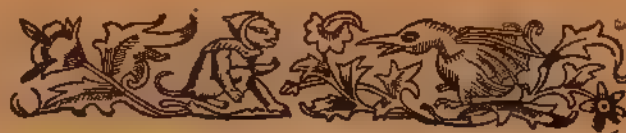
న్నయెడల నాన్నడులేనియెడల వృద్ధి చేయకుడు.” యనిబోధించెను.

విశ్వకసంసామిట్లు గుఱించినారు:—

నామెలకొనుడు. గమ్యస్థానమును చేరువరకు నాగకుత్తి. నాకాగ్ని నేడులేనిది గొప్పకార్యములు నెరవేర్చుటయను. ఇతరులకు పహాయ ముచేయకలెనన న్వలాభము వదలవలయును. ధనపితావనునుకుశ్వరు నిసేవించుట దుర్లభము. మనకూర్వలు గొప్పకార్యములచేయుటకుప్ర పంచమును ద్వజించిరి. మోక్షముకొరకు నన్యసింతు వారనేకులున్నా రు. మోక్షమునుగూడవదలి యితరులకు పహాయముచేయుము. నీవు నే ను నునబోటియనేకులు నశించిననేమి, వాతియేకాశ్వరముగా నుండవలయును. బాలికీడించుచున్నది. లెక్కలేని ప్రజలకాపములు మన మిడయున్నది. దమ్మిచేవీడు మొరలిద, మురిగిసిరిచ్చినాము కాని జీవ న నదిప్రక్కనే ప్రసహించుచుండెను. తక్కువమృద్ధియున్నను యువవా నముంచినాము. వీక్షిచ్చెరము బోధించుడుమీగాని దయకాపము. లోకాచారముల యుత్తగొని వీరిని నీదులుగా బాచుచున్నాము. అందఱు ఈశ్వరవ్యరూపులని చెప్పెడుమీగాని యాచరణముందులే ట్టను. మనస్సులో భ్యాసించవలెను మాత్రమా! మేలుకొనుడి, ఈ కరీరము నశించిననేమి! యోగియు సాపియు, ధనికుడు దారిద్ర్యుడు, మృత్యువువాత బడతప్పను. ఈకరీరము కాశ్వరముగాదు. మేలికొని యధార్థతపహింపుడు. మనలో యధార్థత్వము బహులోపముగాయు న్నది. భృంశికరకుగు మరణచ్ఛాయ కరీరమువెంట నంటునట్లు కార్య మువెంట నంటగల పట్టుదల యివ్వువరము.

ఇంతకంటె భువకాశ్వరమొకటియున్నది. ప్రపంచమందంతయు చేదాంతమతము వ్యాసించవలసియున్నది. చేదాంతము వ్యాసించిన గాని నిర్మలగుసౌఖ్యము ప్రపంచమున నేర్పడదు. ఈకార్యభారము యార్యావర్తముమీద నేయున్నది. ఈభారమువహించుటకు పూర్వము గృహమును చక్కలెట్టుకొనవలసియున్నది. గృహమును చక్కచేసి కొనినగాని మనశ్చాంతియుండదు. ఈమహత్కార్యము నెరవేర్చుట కు నేమకట్టుడు. కాశ్వరకీర్తిని వంశాపింపుడు. మీ పూర్వులగు బుధులను జ్ఞాతమింతుమిగాని కార్యసాధనముచేయువరకు వెనుకకు మరలకును. ప్రపంచము దధర్మమువృద్ధియైనపుడెల్లయ .యవతరించి ధర్మమును పునరుద్ధారణచేయు శ్రీకృష్ణుడుమీకుపహాయమొసగుగాక.

అనాశ్రిత కర్మఫలం కార్యం కర్మకనోతితు
జపశ్యానీక యోగీక ననిగ్నిర్నూత్రాయా

అమృతాంజనము:—తేళ్లు, తేనెటీగలు మొదలగు విషపురుగులు మట్టితోట అమృతాంజనమును గట్టిగా రుద్దినయెడల వాధ మా యదురుపోవును. లేలుకొట్లకు యోగ్యమగు బొవధము. వెల 0-8-0. మాత్రమే. గుణమత్యధికము. కల స్వల్పము. తేప్పించి చూడుడు.

స్వేచ్ఛానిర్బంధ శిక్షలకుగల భేదము.

మ.రా.శ్రీ, మామిరాజు వెంకటేశ్వరరావు, నేమంటి రామకృష్ణారావుల గార్లవలన వ్రాయబడినది.

విద్యార్థశ్రమమునుగూర్చియు, తదావశ్యకతనుగూర్చియు, నొక కాలమునబంపించుట, యత్యావశ్యకమైనను నివృత్తిపైబట్టి చర్చించుదుటమాత్ర మువాచక్యకమని తోచెడిది. కాలమునము తూర్తిగా గాకపోయినను, విశేషభాగములందుమాత్రము, మానవజీవితమునందలి విశేషములైన ముఖ్యావశ్యకములును, ముఱియు, ప్రతిదేశముయొక్కయు, ప్రతిజాతియొక్కయు, దేశీయ, జాతీయోధ్యుడయినయెల్లను, విద్యపైవనే యాధారపడియుండునను విషయమును, లోకమునకు ప్రకరించుచుండు తెల్లజులను బెల్లజుయ్యె.

ఒక కాలమిలాగునగూడ, వివగా నెల్లదేశములయొక్కయు, తెల్లజాతులయొక్కయు, నభివృద్ధియంతయు ఖడ్గధారపైవనే యాధారపడియుండెను. ఏజాతి, మతీయు, నేదేశము, ఖడ్గధారగయ్యును, యుద్ధమునందును, బలహీనముగనుండ నో, యాజాతి యాదేశమితర జాతులకల్లను లొంగియుండవలసియుండెను. మతీయువారియెల్ల యధ్యుడయినయెడ, ఎల్లకోరికలున, ఎల్లవాడుకలును, ఎల్లశక్తులును, పలికములైయుండెను. భిన్నజాతులయొక్క చరిత్రలను విరాళించుట చేసి విషయము ముగిసకక గ దౌర్భేదము కలగదు.

అనేక కాలములయందు, జాతులయొక్కయు, దేశములయొక్కయు నభివృద్ధి, కల్లోలములవలనను, యుద్ధములవలనను, ఖడ్గోపయోగమువలనను, గలుగుచుండెను. మతములుగూడ దేశజాతులపై తమనిరంతరభావికలమును, స్థాపించినవి. అయిన విషయగూడ, గొన్ని సమయములయందు నుజ్జోభములకున, రణములకును, ఖడ్గములకు ను జోనుగావలసియేవచ్చెను. యాము, గ్రీకు, దేశముల పురాతనచారి క్రమవిషయమున కక్షిక ప్రబలావర్తములుగనున్నవి. మతావేశములు ఖడ్గమునకు వాగూర్చిమున వెలిబుచ్చుచుండుటచే, జాతీయోత్సాహమునందును, జాత్యావేశమునందును, ఖడ్గము నెత్తుర్చుముగ బాలుగొనియెను. అదిను ప్రాతరంజకమునందీకట్టులన, ఖడ్గములును, ఈ జాతీయారోధ్రములును, ఈశక్తులులునులేవు. జాతీయములయందలి జాతీయోత్సాహము జాతీయగౌరవపరమావధియేవలయుండెను. కత్తులు, కటాక్షు, యుద్ధములు, మొదలైన తెల్లను, నానాటికి, వృద్ధికాదొడంగను.

ప్రపంచమునందలి యెల్లవిషయము లొకతావ్రీకాధారము పైవనే నడుచుచుండి యభివృద్ధి గాంచుచుండును. ఇక్కలమునందన్నిటికంటెను, జాతీయోద్ధరణమునకును, దేశోధ్యుడయమునకును, జాన్మత్యపరమావధికిని, మాలకారణము, లేఖనియనియే జెప్పవచ్చును. తరువాత రెండవది, ఖడ్గము. ఈసమయమున, లేక యాకాలము ననేదేశము, మతీయునేజాతి, తనయభివృద్ధికిని తనయాస్పత్యమునకును, చారీరకభుజకత్తులపైవను, కవలఖడ్గధారపైవను, ఆధారపడియుం

డునో, జాతి, యాదేశము, మాగ్గవిహారమై వెడత్రోవనుబట్టి, కడతట నిరర్థక మానముటమాత్రము నిశ్చయము.

ప్రతియోగము నొక వేదమును ధరించియుండును. ప్రతిదేశమునోక యభిప్రాయమును కర్మక్షేపించుచుండును. ప్రతివ్యక్తియు, గాలానువర్తించును, నొక యాగ్ని జాపకపూరితమైయుండును. కాలానువర్తనయేక జాత్యాగ్నియనును తరియెకమాగ్నియనునట్టిక దానిచే ననేక మహాకార్యములున, వ్యవహారములును చేయెల, మానవావశ్యకములెల్లను కడునిశ్చయతో, నవలీలగ, సాధింపనగును. కాని జాతీయముల దాని నుకయోగింపవచ్చు కాలము మిరిపోవును. పరుయెయ మించిపోవును. తరువాతం జిఠించియు విశ్వప్రయత్నములంతేసియు నివృత్తియొనబడమాను.

కాలముయొక్క మాడ్చులను, గనుగొనుట యొక మహావిషయము. మానవజీవిత కలమావధియంతయు, దానిపైవనే యాధారపడియుండును. వెలుగుండినప్పడే వెలుగుకొనవలయు నన్నట్లు, జీవితము హావముద్రముయొక్క ననుయోగములమైన యొకకరణము, మన యజాగ్రతచే, దృష్టినుండి ములుగుండెడిచో, తరల జట్టినయెము మనజీవితారంభమువరకున, చేతకట్టి పోవును. మనమెల్లప్పుడు, ప్రతి పరవార్థమును, ప్రతికార్యమును, మనజీవిత సాధ్యమునకే తేయుటందుము. అయ్యది చారీరకలాభిమైనను, లేక యాధ్యాత్మికమైనను నైయుండును. ఈరెండులాభములలో నేదేయొకదానిని పొడని మనప్రతికార్యమును నిరర్థకమును నివృత్తియొనబడునునొను. లేకన్న నాగర్జును నాచరింతుటయే మిన్నుకుండుటయు, నొకటికే నేరణమించును. క్షేరమున కెల్లయెవకారమును జేయజాలని యాహారము, జీర్ణకోశమునకుమాత్ర మొక్కవిధమైవనిగిర్మిచి త్రమనొందించుచాను. నష్టమునుగలిగించు నాహారము కోగ్యమును తెలివినదాను. లాభవష్టములరండిని గలుగజేయజాలని యాహారముమాత్ర మవిషయములకొక నివృత్తియొనబడుననిగిర్మించినదాను.

మనము జీవితలాభముల భారము నొక త్రాగినునం దూరముటలేదు. కందువిధములైన త్రాగినులందుయెయన్నాము. మనలాభములన్నియు, నిత్యములనియు, నైమిత్తికములనియు, ద్వివిధము. మనల మన జీవిత విధానపరమావధికి నిరంతరజాతియగును, నిరర్థకమిరమిగను, జీర్ణజాతివి నిత్యములు. నైమిత్తికములక, మనయావశ్యకము లొక విధమైన నిబంధనలతోను, నిర్బంధములతోను, గూడియుండి యా నిర్బంధములును, నిబంధనలును, భేదింపజాలనిచో తదర్థమై మనము పొర్చిమానవి క్రమాలపైతము సరకు నీయక గానింజిక యెల్లప్రయత్నములును, తెల్లవశీకరములను నిరర్థకములును నివృత్తియొనబడును నగుటయే. అట్టిమహాప్రయత్నములు, ముటగలియుటచే మనమొక

మూలమైన యీలాంటి దేశభక్తావలంబి నేయబడి, జీవితాంతమరకును, తీరని, మనఃపరమార్థకమైన మనోవ్యాధిచే నీడితులమై మనోవేద వాఙ్మయము వహించుకాల కల్లాడుచుండును.

ఎల్లకాఖును, ఎల్లప్రయత్నములును, ఎల్లయత్నిప్రాయములు ను నిట్టిపద్ధతిచేతనే యావృతములైయున్నవి. ఈక్రమమంతయు దీనికేలోబడియున్నది. జనులందరును సాధారణముగ రెండువిధము లై యత్నిప్రాయములతో, శిక్షబొందుచుండురు. అందొకటి నియమిత లాభముల బొందునది. రెండవది, అనియమితలాభములను బొందునది. నియమిత లాభముల బొందవలయుననెడి కోరికతో బొందుకొను నిర్బంధశిక్ష. ఉదాహరణార్థము; ఒకడు పాఠశాలనుండి బయలుపడలినతోడనే యొక పెద్దయుద్యోగమునం బ్రవేశించి బలమైనచేతనమును బొందవలయుననెడి కోరికతోవాస్తవకాలావయందు బ్రవేశించును. తానువ్యాఖ్యానాదిత్వ పరీక్షయందు బట్టరద్యుడైనతోడనే వ్యాఖ్యానమున కి తనకార్యములం జక్కలెట్లును, చేతనవడి, తర్కచిట్టలమును గడింపవలయునను నత్నిప్రాయముతో వాపరీక్షకు బాటుపడుచుండును. ఈలాగుననే వి.ఎ, ఎ.ఎ, ఎల్, ఎల్, డి, మొదల గాగల పరీక్షలకెల్ల శ్రమపడువారందరును, తామేమోమందు వరుస నుద్యోగభాగ్యము అందగలుగుదురునెడి యొక చేతనే ప్రయత్నముల బలుపుచుండురు. ఇట్టివారు బొందుకొనుటయితయు నిర్బంధశిక్షయే ఒకనేరే దురదృష్టవశమన నిర్బంధమును జయింపలేకపోయినచో దానికి లోబడుటయేగాక తీరని యొక పెద్దదుఃఖమునకు లొబడవలసివచ్చును. నిర్బంధమును జయింప లేమికి శిక్షను దొకతైపుదిలింతుమిందే వాఙ్మనీ విద్యనేర్పించువారును, లేక తలిదండ్రులును మఱియొకతైపు ఆకాశంగులై విచారమును నూచించుచుండురు. ఒకానొక సమర్థుడైన ఎం. ఎ, విద్యార్థి తానుతనపరీక్షయందు కృతార్థత నొందజాలనప్పడతని మన స్పట్టుండునో యదియారనిక గోచరమగును. తదితరులకు దురవగాహము.

తామొకవ్యాపారము మొదలిడి, ముందుకైనిరంతరకృషి,యోచనాపరిశ్రమ, మున్నగువానిచేసి గూడ చిట్టచివరకు దుర్దశాపరాచంబు, తమోవరింత, నెల్లవిధముల గోలువది, చిరగి కోలుకొనలేనంతటి దుస్థితికి బాల్చడికవారును మరియు బ్రతిఫలము లభియింతుట, దుష్టరముగ గర్వపట్టి చింతాకాంక్షలై యల్లాడువాడును సంతయు కోచనియులగుదా.

నిర్బంధకర్మముయొక్క పర్యవసానమెల్లప్పు డిట్లుతనెయ్యండును. ఎవ్వడైతే నిర్బంధము జయింపబడదో యిప్పుడే నిర్బంధింపబడినకార్యముగూడ కార్యకారికావండును. వాగ్దాన మెల్లప్పుడోక నిర్బంధమునకును నొప్పుకలకును లోబడియుండును. మరియు దాని యత్నిప్రాయముగూడ నిదియే.

ఒకనేరే నేరొకపరి, యదియగునైన తదుపరి, వాఱుజమాను నివలక నొకపాడుమాలి దీసికొను నొప్పుకలపై చేసినచో వాకార్య బాధ్యతయంతయు వామీదనేయుండును. లేక నేనట్లు వాగ్దాన

కారము వనితేయొకొకప్పుడో నిరుత్సాహున వాడును. మఱియు నానికుత్సాహక వాస్తవ్యమును మహావృక్షమునకు నేలుపురుగు నప్తకారియవును. మఱియు నిజకార్య పరిపూర్తివిషయమై పెద్దకాలము యోచింపవలయుండును. మఱియు వాపరిశ్రమ వాకురంతోచకము కాక దుఃఖవాఱకమాను. ఒకనేరే నదృష్టవశమన వాచే చేయబడిన కార్యమునకు మంచిప్రతిఫలము లభియించినచో వంతోచవుగూలి చాలబనిచేయునను వార్యక్షేప నువరించి వాస్తవ్యోత్సాహము లభింపండును.

నిర్బంధశిక్షయందు లభియించిన నిద్రవమానంద తే లభియించును. లేకన్న దుఃఖము. మనోస్థివికలించు మందునకును గానరాదు. ఒకనేర్లనున్నను హృదయమునకు నిజమైన సంతోషము నొపంగునది గాక యాగంతుక సౌఖ్యమున కాకరమై నాటకాప్రవల సుఖసేషధారితై మాత్రమైను. స్వాతంత్ర్య శిక్షయన కేవల మొకేయుద్దేశము చే నిర్బంధింపబడకజవానినం పొందింపవలయును. విలయిన నదిపొందుటకు దగినది అడియించి వర్తించుటయే. దీనిచేతే విద్యాక్రియత్వము. ఇదియే విద్యాపూజక ఇట్టిశిక్షలనే నిజమైనవలెతోనము నిజమైన విషయము చేపూరును. ఈశిక్షయే సత్యవిద్యాపరిపూర్ణ పరిధిమోపకరణము. ఈశిక్షయే వివిధనిర్బంధములనుండి విడదీసి మానవుని స్వేచ్ఛాపర క్షనిగ చేయును. ఈశిక్షలననే మానవునిహృదయ ఫలకము లేతోమయమై మేధావ్యులగుతికయికొంటిసుంతమై యత్నిప్రాయ పరంపర క్రమద్వమార్గమున జనులించించి మానవుని నిజమైన స్వాతంత్ర్యోత్సాహ పూరితునిగ చేయుచు.

ఈశిక్షయే వీడతనమునకు కష్టమనుకూలమును దుఃఖమునకు నిరుత్సాహమునకు కాంక్షిస్తైర్వముల ముఖసంతోషముల నుపదేశించు గురువు. ఈశిక్షయే ప్రతిపయమునకును నొకేవిధమైన యోగక్షణమును గలిగియుండు వయస్కంకము. ఈశిక్షయే యొక వీడవానికిని రాజానకును గల తారతమ్యమును బోధించునట్ల! ఈశిక్షయే స్వాతంత్ర్య శిక్షాదత్తుడైన యొకవిక్రతుని నిర్బంధశిక్షావమత్తుడైన యొకశిక్షాకాంతురికన్న లక్షకెట్లుధిపనిగన, గౌరవనీయునిగను నిబాంధికంబు తార్కికును. ఈశిక్షయే యొకపలికకాతినిగాని దేశమునుగాని, నొన్నత్యసౌధము వారోహింపజేయ వచ్చితియనచోయకారే. దీనియొలముననే జాతీయపతితనంతటి యధివృద్ధిమాగ్గుము ననువరించును. ఈ శిక్షావిధానమే జాతీయక్షేప సామర్థ్యాదులందు లేకోమాత్రము నిండినచో క్రథమోపకరణము. ఏశిక్ష యవతారపూరుషులతత్వచేత్రత కల్పితల ప్రపంచమునందలి, బలతస్సంపన్నులైన జనులొన్నులకు మహామెదనదృశులుగ జేయునో, ఏశిక్ష తన్నాకృయించుచారికి, జీవితాంతమరకు, సాయకారిగనంకనో, ఏశిక్ష తన్నున్నికేములు వంపొందింపకు తరగక యింకను గలుగుటకు దనవిషయములచే నెండియుండునో, అట్టికష్టమైయు అట్టిఅద్వితియ భరణా ఆజీవాన మారుత మీస్వాతంత్ర్య శిక్షయే!!!

మానవుడు తాను నిర్మించుకొన్నదలతోఁజేరి తనవలె మనోస్థితిక
మంగలుపడనియు తమనోమలవృత్త్యాబ్జులులు మఱితప్రయత్నములై
లేజ్జోమయియు తాననియు, నిజమైన మనోమయము చేకూర్చుననియు,
స్వాతంత్ర్యాన్నిను రః ప్రభులుననియు నుద్విగ్ధులగుచుండును.

కానియాయితములొక్క నిర్వంధకత వలన క్లుప్తమగుచును
ఒక చ. సి.ఎస్.విద్యార్థిగాని, లేకయొకడాక్టరుగాని, లేక నిర్వంధా
నిర్వంధకతొగిగాని, యిట్టిరహస్యాలర్థముల వర్ణనాదించునా? అం
తరవలననే, అతనివంతులకు సేధయిందీ యభిప్రాయములకైన,
తావుకలుగునా? కల్ల! నిర్వంధకత నలుపై పుల, కట్టమైన గోడలగల
యొక యాతుభావపండిత. నీరు పాచ్చి నీరు, తగ్గినను, తననియమమును
చాటివచ్చును, నిండిపోయినచో, నీరు కైకిరిమును, నిండినచో నిండవల
యననిగోరుచుండును. ఏదేకముగాని, ఏమైవచ్చుముగాని యొన్నత్యకలి
రతునారోహింపనకుముకట్టునో, అందునిర్వంధకతాభిలాషులెందరు
గలరో, సామంత్ర్యకల్యాణాభిలాషు లెందరుగలరో, యొక్కవ్యతప్రజ్ఞక,
సమటనుండుకొని యవసరమిచ్చిన నీయ.శము కైలునాను. ఏజాతియం
దుగా? ఏదేకమునందుగాని, నిర్వంధకతాభిలాషయిండునంభయ పాచ్చిగా
నుండునో, యాజాతి యాదేకము, స్వేచ్ఛావిహీనమై లేదనవలసి
కాకరమై నుంజోపనికైతరమై యున్నవలెను. ఇట్టిజాతియందు,
సామంత్ర్యకల్యాణ ప్రకార మావంతయైత గలుగజోదు. నిర్వంధవిద్యా
ప్రవీణులయందు, ద్రవ్యమా వ్యాయముగరాదు. అభీవృద్ధి యాదున్న.
వంజోపమా అవతలేదు. స్వేచ్ఛయా అవసరము. గత్యమార్గమాఅం
తరమున్ను. నునస్థిమితమా తలవసరము. ఏదైనయిట్టిజాతి-విశ్వాధితా
వశ్యకము పూర్తిగానో, యాదినమే వారికి, విద్యాకర్త తొత్తినావృ
ద్ధయగును. వేరుగనుగానించును. ఒకడాక్టరుగాని, యొకవ్యాధి
వాదిగాని, తమతమ పనులకైదుముగ, సొగసుండినచో, డాక్టరుగాను
తమవైద్యగ్రంథములను, వకీలుగాను, తమకావనగ్రంథములను, చూరు
వలెక్కి యావృత్తుల నిండినచోనుండురు. వీలయిన తమయొద్దేకము
పూర్తిగాక వ్యతిరేకప్రతిఫలము లభింపిండునున్నదిగా.

నిర్వంధమున, నెప్పుటినిఁ జైత్రాశ్వాసా ముఖవంతోను
దులు గలుగువు సరిగదా, విద్యాసారథుడ, చెడిపోయి, మేలుకీ
దులకు, కంటికిని, గారడభూతమాను. నిర్వంధము యితరులదయ్యె
నాధారపడిన కులిపనివంటిది. అతనినినువనువచ్చిన నూలినచ్చును.
లేమన్న లేదు. దినము:తయ్యుండు పది, కులిపనివేసియుండు మానునియ
నుగ్రహమునైన నేయాధారపడియున్నయొక కులివాని క్లితిగనుగా
నుడు. కానుడినూలి చీసికొనిగూడ, తాలోపు నిలకై విచారించువా
డెంతటియిద్దప్తహీనుడు. తానుబరిగ్గయందు గృతాశ్వుడై తదుపరి
యెట్టిస్థితివచ్చునోయెవ్వరినియచింతపలయునో యనునంగములనేతన
విద్యాార్థిజీవితమునం దాలోచించుకొనునట్టివిద్యార్థి క్లితివద్యవలననేమి
లాభమువనుకూడన? కొన్నివనుకములందు, విద్యాస్థులజీవితము, నిరు
త్సాహశూరితముగను, ధైర్యంపై శ్రీరహితముగను, గన్పట్టుచుండుటకు,
కారణమేమియునువనువ్యగలుగుచుండును. ఇట్లుత్సాహంగముగలుగు
టకు, గారడముసాధారణముగా విద్యాశక్తి నిర్వంధముగనుండుటయే.
యందునిర్వంతోనైన, నిర్వంధముగను, ప్రతిఫలమితరల, యనుగ్రహ

మన ప్రాధాన్యమునదిగ నుండునన నాతనిమనోబుద్ధియందును, నంతో
 పోతనామము లెక్కడినుండివచ్చును? ఏమనినైన నిర్బంధముగ జేసిన
 వో, నంవోకవిధమైన యాటంకముగలుగును. ఈతనామమునకు భంగ
 మురట్టస్థించును. ఒకసార్వతంత్ర్యవిచార్యాజ్ఞీకుడు, తానొకరిత్యకస్థితి
 యుండున్నను, నంతోషముతోనేయుండును. ఏమనన, నాతడెయ్యింద్దే
 శముతో, విద్యగలచెనో, యదియట్టిస్థితియందును, దక్షులవదియొ
 యుండును. మఱియుదాహరణంపాదించిన మూల్యమునకు, నొక్క
 దాదుదాను. సార్వతంత్ర్యాజ్ఞీకుడు, నిర్బంధ్యాజ్ఞీకునివలెగాక, పెం
 టవెంటనే, ప్రతిఫలము ప్రసించుచుండును. ఇకనీతడన్ననో యొకవి
 ద్యాధి యెఁడ్డకొలది పరిగ్రహజేసి జేసి, తనపరిజ్ఞాపర్యవసాన మిత
 రులయనుగ్రహముపై కాధారపెట్టుకొని, యుండునట్లు ముందుముందు
 గవ్వచడి, ప్రతిఫలాపేక్షకై యితరులయొద్దించుచుండును. సార్వతంత్ర్యా
 జ్ఞీయన ప్రాథమిక వ్యవహారములనుండి, స్వేచ్ఛగా నుండుటయెని,
 మాయాభిప్రాయముగాను. విచార్యనంపాదన తొలగినిర్బంధమునకుఁబో
 బడి, తన్నిర్బంధానుసారముగ, ప్రతిఫలము లభింపజున్న, నావిద్యవి
 ద్యాగోతన సాధమునుండి, పరితరూనవిగానుండ, నుండవలయును.
 తన మొగ జేల్ల విద్యకు, విద్యాపక్షమున నభ్యసించిన నత్యధిక జీవితా
 భారము గలిగివలె ప్రేప్తును. అట్లుకాకున్నను, విచార్యనంపాదనము
 వలనగలుగు, నిజమైన లాభముమూలకమొక్కడికిని జోదుగదా. వివి
 ధావశ్యకపరిపూర్ణైక విద్యయొక్క భారమైనన, నిర్బంధితావస్థలో
 నుండి, కట్టుదివరకు దమకారతయే, జేయకొను, లాభమునంభివసించునదిగా నదియుండునాచదు.

నత్యవిద్య మొట్టమొదట స్వాతంత్ర్యవర్ధకములైన యాచార్య
కమల, బూర్తిజీ, వికటమూర్తయల బ్రహ్మకట్టును నిజమైనవలె
వమకలగుట కడ్డులై నిలవబడు, వివిధాటకముల దరిమిలేయును.
ఏకాయిత్యముగాని, యంతవరకు స్వాతంత్ర్యవిద్యాప్రకాశము ప్రసరింప
దో, యంతకాలము వందీభవనముండు గలగఁగోడు. నిర్బంధవిద్యా
జీతులు, విద్యావర్ధకముల శాతవలగాని పూర్తిజీతులకే విద్యాపరి
పూర్ణములైన బేకచారిక్రమల, నవబోకిలినవో విద్యానయప్రాపం
చికములందలి, లేదోవిరాజితములైన సూర్య, చంద్ర, నక్షత్రము
లీస్వాతంత్ర్య విద్యాజీతులతయని చెప్పకొచ్చకు.

ఏకాంతియ భక్తిదయను నొందవలయునో, యదిమొట్టమొదట,
 తనజాతీయ సంకల్పియందు, విద్యావిజయములై, ప్రాణములనైనదె
 గింది, ముందడుగువలె బోరాడువానిని, తమకాలమునందను బాని
 పోత్రములొక వినియోగించువానిని నిర్దిష్టపథపవలయును జాతీయంత
 యు నిష్టికార్యముగేయవలంబియుట దుస్సరమైనను, నెవ్వరెవ్వరిం
 దిచ్చుగదో, దారైనను, నీపాథోపరిభాగము నధిష్టింపప్రయత్నించుట
 యుక్తము. ఏవిధమున నెవకావృత్తి వర్తకమునకు దీటురాదో మరియు
 నుద్యోగక్షుణ్ణవలన, సంతకరక్తశీల మాన్వత్యవదవి నందలేదో, యట్లే
 నిర్వంధశీల విధానమునగాన, స్వాతంత్ర్యశీలపడుపాయములు సిద్ధి
 పనేరవు. ఇత్యయి సంతోషము, వంశిక సంతోషము, స్థానిక వంతోషము
 అని సంతోషముముగ్ధము. నిర్వంధశీలవలన, మొదటిరెండును,
 జేహువదయ్యనుగాని, జాతీయ, దేశీయభక్తిదయములకు, మూలకార
 ణమైన, జాతీయసంతోషము మాత్రమిందుగలగానేరదు.

ఆంధ్ర సంఘస్థితి.

మ.రా.శ్రీ, శ్రీ. వి. శుభాచార్యగారిచే వ్రాయబడినది.

మనమాతృభూమియగు భరతఖండ మొకప్పుడు ప్రపంచంబునంగల నాగరికాన్నత్యదేశంబులయందు ప్రథమగణ్యంబుగానుండెను. ఇప్పుడు మనముండుకాలముగూడ సంఘస్థితియందు మార్పుగలుగుచుండుటచేత మిక్కిలి ముఖ్యమైయున్నది. భరతఖండంబునజనించి, భరతఖండవాసులమై, మనమాతృభూమికి జరుగుచున్న మార్పులకు మనము కారణభూతుల మగుచున్నాము. అసామాన్యములగు మార్పులు దేశమందంతటను జరుగుచున్నది. ప్రతినంఘమును క్రొత్త క్రొత్త నాగరికతను జెందుచున్నది. భావములును, ప్రతిఫలములును మార్పుజెందుచున్నవి. వర్ణాశ్రమాచారములును ధర్మములును మార్పుజెందుచున్నవి. అనాగరికములకు ప్రాతసంఘస్థితులకు క్రొత్త మార్పులు జనించుచున్నవి. అంతియేగాక మనము జీవించెడి రీతులయందుగూడ మార్పులు గలుగుచున్నవి. పాశ్చాత్య నాగరికతయందు క్రొత్తతేజము హిందూసంఘంబునప్రబలి, కొన్నిచోట్ల రహస్యముగాను, మరికొన్నిచోట్ల రహస్యములేకుండగను, మార్పుజెందుచు, సిద్ధాంతీకరించుచు, తుదకు ప్రతిఫలంబును, సారాంశములను దేటపరచుచు, సంఘసంస్థితిని వృద్ధిజేయుచున్నది. ఆతేజము హిందూసంఘంబున పాతుకొని, దానియనాగరికతను, అజ్ఞానాంధకారమును, విచ్ఛిన్నంబుగావించి అట్టిపూర్వబులప్రేమ చివరకు కొరికి తీసినదనవచ్చును. దానంతేసి ప్రతివర్తకసంఘమును, ప్రతిమతసంఘమును, గొప్పయల్లకల్లోలమునుజెందుచున్నది. అట్టి రంగంబునందేమియునంబంధములేనివానివలెనీపూరకుండగలవా? నీమాతృభూమికిరాబోవుకీడును పూర్తియైనచున్నంతో నాలోచించినయెడల, నీహృదయంబు కొట్టుకొనుచుండదా? నీకు విచారముగలుగదా? ప్రాతసంఘములకును, క్రొత్తసంఘములకును, న్యదేశమునకును, పరదేశమునకును, జరుగుచున్న వివాదములయందు జోక్యముకలుగజేసికొనుట, నీదగు గొప్పప

నులయం దొక్కటికదా! అల్లకల్లోలభ్యసులతో యుద్ధంబుజరుగుచుండ, అట్టి యుద్ధరంగంబునందేమినుజుడు సుఖంబుగ నిద్రించును? హిమాలయము మొదలు కన్యాకూరియగ్రమువరకు నొకపెద్ద యుద్ధరంగంబైయుండ, అందు ప్రాతసంఘస్థితులును, నవీన సంఘస్థితులును, అనెను రెండు సైన్యంబు లలిఖేరంబుగ యుద్ధముచేయుచుండ, నీపూరక జూచియుండగలవా? ఆయుద్ధంబునందు నీయోపి నంతవరకు సాయంబుచేయక తప్పదుగదా? నీశక్తియంత యుద్ధాగవోసిగవికవ, సారాంశంబేమియగు, నందలి ఫలాఫలంబులు నీవే యనుభవించువుగాక? దుష్టసంఘంబులును, వాటిస్థితులును, అన్నివంకలనుప్రబలి, మిశ్రమిదికి వచ్చుచుండ, అట్టివాని నెదుర్చుటకై తగినంత యుద్ధసామగ్రిని బలపరచుకొనుడు. లేనిచో గొప్పయన్యము సంభవించును. యుద్ధరంగంబంతయు నెలుగై త్రి ముగ్గులయిటుటకై మొరలిడుచున్నది! సిద్ధముగానుండుడు! ఎచ్చరట్టి ప్రయత్నంబునలన ఫలంబునెరింగియు, మన్ను మెనవిన సర్పంబుపగిది నొదిగి కూర్చుండి, ఏమియు చేయలేనివానివలెనుండిన యట్టిపంద, తానుచెడిపోవుటయును, దుఃఖంబుభి మునుంగుటయేగాక, అయిదుమును తనపుత్రపౌత్ర పారధివర్యమును వెడల్పి దానిని వారిననుభవించజేసి, వారిచే తుదకు నిందింపబడుచు. మరియు నెవ్వరు తనసంఘసంస్కరణంబున, అశ్రద్ధనహించి, సంశోషమాత్రమునకు పాశ్చాత్యుల, ఆచారములననుసరించి, వారింబోలి డుస్తులధరించి, వారింబోలి శిరస్సులనుంచి, వారింబోలి భుజంబునట్టి వాడించుకనాలోచించి, వారింబోలి సంఘసంస్కరణము చేసికొనవలయును. మరియు నెట్టి సంఘసంస్కరణంబు తనమాతృభూమి యవస్థాదలంది, తనసంఘాంతర్గత దురాచారంబుల బింకమున్ననెదిర్చి, అట్టివాటిని నిర్మూలముచేయునో, అట్టి పుత్రరత్నము, తనమాతృభూమిచే నాశీర్వాదించబడి, తాను స్వేచ్ఛయును, నంతో పేమును తప్పకపొందును.

సీమాశృభూమియొక్క భవిష్యత్తంతయు సీచేత నున్నది. మరియు సీచే, యామెకురాబోవు నుఖదుఃఖములకు కారణుండవు. ఆమెకర్మమనకు పెట్టెయొక్క బీగము సీచేతనున్నది. మరియు దేవునియెదుట, సీవు సీ మాశృభూమియెడ జేసిన నుకృత దుష్కృతములకు సాక్ష్య మీయవలసివచ్చును. నీకండ్లతో సీమాశృభూమియొక్క, దేహదార్శల్యమును, మనోదార్శల్యమును జూచుము? ఆమెయొక్క రోదనములనిని, జాలినొందితివేని, త్వరలో నామనహాయమునకు బరువెత్తుము!

చూచుచు! మీరంకజూచుకొనుచు!! ఆచారంబులనెడు త్రాళ్ళచేగట్టబడి, స్వేచ్ఛాభ్రష్టులై, మతంబు నడిమూర్ఖంబుచే బాలింపబడుచు, మీయొక్క స్వచ్ఛమైన బుద్ధులును, జ్ఞానమును, ఆచారంబునెడు బండరాతికింద నణుగ ద్రొక్కబడినవి! మరియు మీగృహంబులవంక జూచుకొనుచు! అచ్చట, అవర్ణ నీయంబులైన దురాచారంబులను తెరలుప్రల్లి, మీయొక్క భార్యాపుత్రులును, సోదరీ జనులును తమంబులంబడి బాహ్య ప్రపంచంబున నేమియు దెలియక కొట్టుకొనుచున్నారు! గాన వారిని విడుదల జేయుచు! వీన సంఘసంస్కరణంబునెడు త్రోవ ముండ్లతో నింపబడియున్నది. గాన నట్టి త్రోవనడచు నిద్రాసరించిన వారు ముందు ముండ్లకై సిద్ధముగ నుండుడు!

ఇంకమన సంఘస్థితికి రోగములను దెచ్చు కీటకంబు లేవ్వియో నాలోచితము.

హిందూసంఘమునకు దుస్థితి నాపాదించజేసిన దయ్యము 'విగ్రహారాధన'యన నిర్వివాదాంశమైయున్నది. విగ్రహారాధన హిందూస్థానమున కొక కావమువలె బ్రవేశించి, హిందూసంఘమును బూర్తిగ బాదుచేసెను. సీవు విద్యాపరిపూర్ణుండవై, ఇంకను విగ్రహారాధనకుండు విశ్వాసముంచితివన సీచదువుకు పరువుతక్కువగును. సీపితృప్రతితా మహాదులనుండివచ్చుచున్న విగ్రహారాధన నేటితో వరినమాప్తినొందింప నీకొకవేళ కష్టము గానుండును గాబోలు! అట్లయిన, సీపితృప్రతితామహాదులనుండి వారందరొక్కకరె, ఎద్దియో, కొకదింబున నూతి లోబడి బలవన్మరణంబుకొందుడు. పాపము? సీవు నేడ

ట్లు సీపితృప్రతితామహాదులనుండి వచ్చుచున్న యాచారము నేలపోగట్టవలెనని నీవుగూడ నూతిలోబడుదువు గాబోలు! కాదు కాదు! గాన సీవావిగ్రహారాధన మొగము జూడకుము. దాననది తనంతట ఖీణించిపోవును. సీయొక్క ఆత్మసంరక్షణార్థమై, సీయొక్క బుద్ధులకొలది సోదరుల యాత్మసంరక్షణార్థమై, ఆపెనుభూతంబును జంపి వేయుము.

విగ్రహారాధనకు విమృట దానికి 'బ్రాహ్మసేపి' నుండు చిరకాల నమావాసియైన 'వర్ణము' (Caste) యనెడు దుష్టుబోకడున్నాడు. అవర్ణము హిందూసంఘమున కొక చెంపపెట్టుగానున్నది. అవర్ణ మైకమత్వమును లేకుండగ జేసెను. అది మానభరతఖండముయొక్క గంతకృష్టి హిర్యాగముల వర్తకవ్యాపారమును జెడగొట్టెను. అది సంఘముయొక్క దేహదార్శల్యమునకును, మనోదార్శల్యమునకు ముఖ్యకారణంబైయున్నది. అది సంఘముయొక్క స్వేచ్ఛను నిర్మూలముజేసెను. అవర్ణమనెడు దయ్యము, బాల్యవివాహములు మొదలగు దురాచారములకు సహాయమొనర్చెను. అవర్ణమే మన పవిత్రమైన మాతృభూమిని పాశ్చాత్యులచేత బెట్టిగడి.

నేడంబునం దెచ్చటనైనను వర్ణభేదంబును గురించి వ్రాసినేలేదు. నేడంబునం దెచ్చటనైనను, మనసంఘమును, కలసిభుజిండుటకుగాని, కలసి తిరుగుటకుగాని, అడ్డుపెట్టు సంశంబులుగానరావు. నేడంబునం దెచ్చటను వివిధ వర్ణంబుల యంతర్వివాహముల నడ్డుపెట్టు సంశంబులు గానరావు. హిందువులకు నేడమీ ప్రమాణమనియెదరు. గాని వారు చేయుపనులన్నియు నేదాతిక్రమగంబులేయని నప్పుడున్నారు. అవర్ణంబొకరికంటె నొకరినెక్కువగాజేసి, అట్టివారికి సర్వాధికారమిచ్చినది. గాన వర్ణము దేవునియొక్క నర్వనమాదరణత్వమునకు ప్రతిపచ్చినదిగాన నదిసింద్యమైయున్నది. గాన నట్టి వర్ణంబు నెదిరించి పనిజేయుడు. మనసంఘము వృద్ధిబొందగలదు.

మరియు మనవివాహకార్యంబులు దేశంబునకు గొప్ప ముప్పును దెచ్చుచున్నవి. ఈదురాచారములనె

బండ్ల వంక్తిని "బహుభార్యత్వము" నాడు, అవిరియంత
మీడ్చుకొనిపోవుచున్నది. అమరాచారము ఎనుబడి సం
వత్సరముల వయసువానికి, ఎనిమిదేండ్ల కూననిచ్చి వివా
హము జేయుచుచున్నది. అంతనట్టికూనలకు అజ్ఞానుల
ను బాలవితంతువులుగా నొనర్చుచున్నది. గాన దయా
మయులగు నోసోదరసోదరీమణులారా! పైనపేర్కొనబడి

న దయ్యంబుల నాశనంబుగావించి, కుటుంబములన్నియు
నైక్యంబు జేసికొనుడు. అంకగ్రామంబులును, నగరంబు
లును నైక్యంబునొందును. అంతయావన జంగాళమును
యావనవంజాబును, యావన బొంబాయియును, యావ
న చెన్నపురియును నైక్యంబునొంది గలసి పనిచేయుగాక!
అంత హిందూమూల నుభంబుగ నుండుగాక!

కృష్ణ ప్రశంస.

కు.రా.శ్రీ, దువ్వూరి బాలకృష్ణమూర్తిగారిచే వ్రాయబడినది.

మనపూర్వులు హిమవత్సర్వతమున కుత్తరభాగ
మున మధ్య ఆసియాలోనున్న ఆకస్మికుని ప్రాంతముల
నుండివచ్చి మొదట సింధునది పశ్చిమతీరమున నివసించు
నరికే వారి! వ్యవసాయము దనుభవము కలదని వేద
ములు వక్కాణించుచున్నవి. వారానదీ తీరమందు వసిం
చుకాలములో వరదలు తీసిపోయిన తరువాత బురదగా
నుండు ఒండు మంటిమీదను కొన్నివిత్తనములు చల్లుట
వల్ల దుక్కి అక్కరలేకనే ధాన్యములు పండుచువచ్చినవి.
అందువల్ల వారికి వ్యవసాయపు పనిముట్లతో నవనరము
లేక పోయినది. కాలక్రమమున జనాభివృద్ధి అగుటవల్ల
నున్న, తిరిగి మరికొందరు జన్మస్థానమునుండివచ్చి వారి
తో కలుసుటవల్లను చోటుచాలక, వారు సింధునదిదాటి
హిందూదేశములో ప్రవేశించవలసి వచ్చినది. ఆనదిని
దాటిన తరువాతకు పూర్వమువలె బాడిగానుండు యెం
డుమట్టితో యెల్లప్పుడు విత్తనములు విత్తుటకు వీలు లేక
పోవుటచేత నేలనుత్రవ్వ గుల్లవరచి విత్తనమువేయుట
అవసరమైనది. ఇట్టిస్థితిలో కొన్నార్లు చేతితో నేలనుగోకి
విత్తనములను చల్లుతూవచ్చినారు. కొంతకాలము వాడి

గల కర్ర గసిగలతో నేలనుత్రవ్వచు వచ్చిరి. ఈప్రకా
రము విస్తారము నేలత్రవ్వటకు కష్టమాటవల్లనున్న, జ
నాభివృద్ధి అయినకొలది యీలాగున పండించు ధాన్య
ములు చాలక విరివిగా వ్యవసాయము చేయుటకు అవస
రము కలుగుటవల్లనున్న బుద్ధికుశలత వృద్ధిఅయి దున్న
టకు పశువుల నుపయోగించువిధము కనిపెట్టిరి. అప్పుడే
నాగలిని యేర్పాటుచేసి పశువులనుకట్టి దున్నుటకారం
భించినారు. ఆకాలమునందు యేర్పాటుచేయబడిన నాగ
లే యీరోజునరికికూడ యేవిధమైన మార్పులేకనే ఉప
యోగించబడుచున్నది. కాని మన పూర్వులతోబాటు
కొంతమంది పశ్చిమమార్గముగా ఐరోపాదేశము లోనికి
వెళ్ళినవారు యీనాగలికి బహుమార్పులుచేసి మంచిపని
ముట్టుగా తయారుచేసినారు. కర్రనాగలి శీఘ్రకాలము
లో అరిగిపోవుటవల్ల పాశ్చాత్యులు నాగళ్ళను పూర్తిగా
యిసుముతోగాని ఉక్కుతోగాని తయారుచేయుచున్నా
రు. మనదేశములో మననాగలిన్ని దానితోబాటు మన
వ్యవసాయమున్న అభివృద్ధి కాకుండుటకు మన శాస్త్ర
ములే కారణము.

శ్లో. రాక్షసాచార్యమేదిం ధవళతేర్థి జంబలాక్షాంబు
ప్రతీకావ్యసామం తవాస్తి వ్యరథః ఫాలాత్రికూలంబు
శక్తాహం తవచాన్యదాన కరణే నోరక్షణే మణ్ముఖః
ఖన్నాహం హర భిక్షయాక్షుర కృషింగారీవణపాతుకః॥

వద్దనమాద్ర ముద్రితమైన భూమిని పరశురాములు బ్రాహ్మణులకు దానముచేయు సమయమందు కొంత భూమిని యాచించవలసిన దనిన్ని తనకమిత్రుడైన కుబేరునివద్దనుండి విత్తనములు సంపాదించవలసిన దనిన్ని బలరాముని దగ్గరనుండి నాగలినిన్ని యమధర్మరాజువద్దనుండి దున్నపోతునున్న తెచ్చి తనవద్దనున్న ఆంబోతుతో జతచేసి త్రిశూలమును నాగేటికట్టుగా నుపయోగించి దున్నినయెడల తాను పాలములోనికి అన్నపుముంతలను మోయగలననిన్ని కుమారస్వామి. పశువులను కాచుననిన్ని భిక్షుటనముచేసి జీవించుటవల్ల నలుగురిలోను తనకుచాలా చిన్నదనముగా నున్నదనిన్ని పార్వతీదేవి సాంఘ్యముద్రితో చెప్పినట్లు చిత్రవర్ణనవల్లను వ్యవసాయవృత్తియొక్క ప్రాముఖ్యత లేటబడుచున్నది.

“కృషికోశాద్విద్యుత్తం జపతోశాస్త్రీపాతకం”

“కరువుమానువ వంట మిడతలుమానువ మంట”

మొదలైన అనేకవిధములైన ఆర్యోక్తులవల్ల ప్రాచీనమునుండిన్ని వ్యవసాయోత్కర్ష స్పష్టమగుచున్నది.

వ. అదిగవశీకంధిన్నిని విడిచేలత్రుదారమగార్చి మిగులటగంట
వడిగం యెద్దులట్టుగ మడిచున్నగ బ్రతుకవచ్చుచుపోమమతి.

సేవకావృత్తికన్న వ్యవసాయముచేసి జీవించడమే మంచిదని చెప్పబడియున్నది. కాని ఆచరణలోమాత్రమీనునీతి విశేషముగా కనుపించదు. నాలుగుముక్కలు చదువుకున్న వారందరికి సేవకావృత్తియందే అభిరుచికాని వ్యవసాయము చేయుటకుతలపిచే ఉండదు. ఇందుకుఁదాహరణములను మనశాస్త్రములనుండే కనువరచవచ్చును. ఉత్తమజాతులు వ్యవసాయము చేయకూడదనిన్ని అందువల్ల పాపము సంభవించుచునిన్ని పరాశరస్మృతి ఘోషించుచున్నది.

శ్లో. శుభవృక్షం యశ్చానం మక్యకృషాశీ వమాత్మయాశీ
అయోమతే వకాష్టేన కడికాపానలాంగరీ.

వల్లెవాడు సంవత్సరమంతను చేపలను పట్టుటవల్ల సంపాదించు పాపమంతను యినుపకర్రు కోలవేసిన నాగలితో దున్నువాడు ఒకేదినమందు సంపాదించును.

శ్లో. పాశాదుత్సృజ్యపాశీశ్చ వ్యాధ్యాకృమిశ్చ సభా
అదాకా కర్షకైశ్చ సర్వతే వమభాగిని.

పాములవాడు, వల్లెవాడు, వేటకాడు, యెరుకలవాడు, దానముచెయ్యనివాడు, వ్యవసాయము చేయవాడు నమానపావులట.

బ్రహ్మక్షత్రియులు నాగలిని ముట్టకూడదనిన్ని వైశ్యులు శూద్రులుమాత్రమే నేలను దున్నవచ్చుననిన్ని మనుస్మృతి చెప్పుచున్నది. కాని పరాశరస్మృతిలో బ్రాహ్మణులు ఒకపూట అనగా ఉదయమందుమాత్రము దున్ని మధ్యాహ్నము జాతీయకృత్యములను చేసుకొనవచ్చునని చెప్పబడియున్నది.

శ్లో. స్థిరాంగర వీరజం తృప్తం నునర్థం మండార్థికం
కాశామృదివససార్థం కర్మాత్పన్నకం వమావరేక.
జప్యం దేవార్చనం హోమం స్వాధ్యాయం వైవశుభ్యకే
వీర్యవ్రతశుష్కప్రాక భోజయోక్తాన్వికారా క్షియా.

బ్రాహ్మణుడు బలిష్ఠమైన యెడ్లనుకట్టి ఒకపూట దున్నిన తరువాతను స్నానముచేసి నిత్యకృత్యములను అనగా జపము, దేవతార్చన, హోమము, స్వాధ్యాయము, బ్రాహ్మణ భోజనములను చేయవలయును. శ్రీమహాభాగవతమును తెనిగించిన బమ్మెరపోతనామాత్యుడు వ్యవసాయము చేయుచుండనని ప్రఖ్యాతికలిగే ఉన్నది. వ్యవసాయము చేయుటవల్ల ఎట్లుపాపముకలుగునో అందుకువిముక్తియెట్లొ యీక్రింద చెప్పబడియున్నది.

శ్లో. వృక్షాభివ్యాకృహం భిత్వాహార్యాకృమిటకా
కర్షకశిశిరశ్చైవ భక్త్యాపానైః ప్రమచ్యతే.

చెట్లను నరుకుటవల్లను, నేలను దున్నుటవల్లను, పురుగులు చీమలు మొదలైన వాటిని చంపుటవల్లను కలుగుపాపములన్నియు కళ్ళములో కాపువాడు దానముచేయుటవల్ల పోవును.

శ్లో॥ రాక్షసకావ్యకు మధ్యాం దేవాణాం ప్రకాశకం॥
ప్రంకకావ్యం బ్రాహ్మణానాం కృషింకర్యన్నాదకా॥

పండినపంటలో ఆరోపంతు రాజకున్న ఇరువై బ కటోపంతు దేవస్థానములకున్న ముప్పదియవవంతు బ్రా హ్మణులకున్న ఇచ్చినయడల కాపువానికి వ్యవసాయము చేయుటవల్ల పాపములేదట. ఈరీతి దానములవల్లను రా జాశ్రమములలో నుద్యోగములను సంపాదించిన్ని ధర్మస్థా నములలో భోజనాదులుచేసిన్ని వ్యవసాయము చేసినయ డల పాపము లభించుననిన్ని చదువుకొన్న వారందరు వ్యవసాయము నంటకనే దూరదూరముగానుండుచువచ్చి నారు. త్రిమయిలుకూడ పైరీతినే సేద్యమును విడిచిపె టిరి. మనుస్మృతి రీత్యాచుచితవృత్తి అయినను వైశ్యులు కూడ వ్యవసాయముచేయుట గౌరవముకాదని “కృషిక్లీ ష్టావృష్ట్యా” అనున్యాయరీత్యా వదలివేసి వాణిజ్యమునే అవలంబించినారు. ఈరీతిగా శ్రమక్రమేణ వ్యవసాయ ము ఉత్తమజాతులకుండి నాల్గవజాతివారికిన్ని పంచమజా తివారికిన్ని అధీనమైంది. ఇందువల్ల “అవశ్యం పితురా చారం” అను న్యాయమునుపట్టి యేమార్పులున్ను లేక ఒకేరీతి హిందూచేశములో వ్యవసాయముజరుగుచున్నది. “బాపనసేద్యం బడుగులనవ్వుం కాపుల చదువు కాసులన వ్వుం” అని చెప్పియుండుటవల్ల బ్రాహ్మణులకు వ్యవసాయ ము చేతకాదనిన్ని కాపువానికి చదువురాదనిన్ని తెలి యుచున్నది. ఈవిధముగానే అనేక సామితులనుపట్టి ప్రా చీనమునుండిన్ని మనదేశములోని వ్యవసాయము చదువు లేని కాపులచేతిలో నుండుటవల్ల వృద్ధిలోనికిరాలేదు. వ శ్చిమదేశములలోనో బాగాచదువుకొనినవారు శాస్త్రవ రీతిలో కడతేరినవారు వ్యవసాయముచేసి యెన్నో అభి వృద్ధులు చేసినారు. అన్నిటికన్నను ముఖ్యహేతువ రయి యుండు బీజస్థితి.

“నంసారిబీద భూమిబీద”

“వడ్లు గొడ్లు ఉన్నవాడిదే వ్యవసాయము”

“చేతిలోలేనిది చేతోకి ఏలాగువస్తుంది”

అనిచెప్పినట్లు పెట్టుబడిపెట్టి వ్యవసాయము చేయ లేని కాపులచేతిలో సేద్యము విడిచిపెట్టుటవల్లను విశేష ముగా కాపువాడు విద్యానిహీనులగుటవల్లను మనదేశపు వ్యవసాయము చాల హీనస్థితిలో నుండుటకు కారణమై నది. దీనికితోడు విడవకుండా కరువులు వచ్చుచు ఉన్న మట్టుకైనా తిరుకుండా కాపువానిని బీడించుచున్నది.

“పాలు అంబారాలు పరగభూతిపాలు! దుక్కిటి పకువులు భూతిపాలు” అనుసామెత నిజమవుచున్నది.

ఇంతేకాక “వ్యవసాయము పెరిగానిచేతి రాయ సమానము”నిన్ని తెలివితేటలేమిన్ని అక్కరలేకనే అదు నుకు వన్నముకురిస్తే ప్రతివాడు సేద్యము చేయగలడనిన్ని ఒకపిచ్చి దుర్బుధు మనలను బాధించుచున్నది. ఐరోపా ఖండములోను, అమెరికాలోను జరుగుచుండిన అభివృద్ధి లవలన మనదేశములోకూడ వ్యవసాయము బహువిశేష ముగా వృద్ధిని పొందించవచ్చునని దృఢముగాచెప్పనగును. మనదేశములో సేవ్యాక్రమైన భూమి చాలాభాగమిదివ రకే సాగుబడిలోనున్నది. కాని జాగ్రత్తవృద్ధిమాత్ర మే కృష్ణవలగుచున్నది. ఇందుకు తగినట్టుగా కొత్తభూమిదొ రుకుట కష్టసాధ్యము. మంచిభూములు యావత్తు నిడివక కే సాగుబడిలోనుండుటవల్ల మనకిప్పుడధికముగా వ్యవ సాయమునకు గావలసిన భూములు హీనతరమైనవిగను మామూలుగా వాడబడు కృషిపద్ధతు లీభూములయందు వినియోగించవుగాన యుపాయాంతరములకు గనుగొని వ్యవసాయపు పనులయం దత్యంతనైపుణ్యముచేతను మం చి యెరువులనుచేసి భూములకు బలపరచి మునుకటికం టె రెట్టింపు ఫలించునట్టుగా చేయుట విద్యావంతులకు ప్ర ధానకృత్యమైయున్నది. ఈలాగున వచ్చిమదేశములయం దువలె జేసినయడల మనదేశపు వ్యవసాయముకూడ శీ ఘ్రికాలములో వృద్ధిలోనికి వచ్చుట కెంతమాత్రము సా దియములేదు.

రాజారాణిమార్కు తామరతయిలము:—ఎట్టి తామరనయకకు మూడు పూలలలో మూన్నకు అమృతాంజనము దిపోవారి పేరును దేవార్పూరికవారిని కొనవలసివచ్చి. పల దేవార్పూరి గారు ౧౯౧౨-౧౩ అమృతాంజనంధిపో, ౧౯౧౩ క్రీ.శ.లోడ్లు పోడ్లు పో. బాయి.

నూమిడిచెట్టు, వాటిని బెంచువిధము.

సునహిందూ దేశములో మామిడిచెట్టు చూడని వారుగాని మామిడిపండువేరు విననివారుగాని యుండరు. ఇచ్చట న్వతహాపుట్టిన వానిలోనేమి, ఇతర దేశములనుండి యిచటకు తెచ్చిన వానిలోనేమి జగత్ప్రఖ్యాతి నొందిన రకరకములైన మామిడిచెట్లు మనదేశమునందుకలవు. మనదేశమునున్న మామిడిజాతులు సుమారు 300 వందలదాక నున్నవి. అందు 150 జాతులకు పైగా ప్రసిద్ధినిజేందిన రకములుగలవు. ఆరకములలో చాటిని కొన్ని యీక్రింద బొందుపరచెదను. 1. బంగినపల్లి 2. గుండ్ర బంగినపల్లి 3. నువర్న రేఖ 4. పెద్దనువర్న రేఖ 5. జామిమామిడి 6. సొరమామిడి 7. జంపులమామిడి 8. నల్ల మామిడి 9. హయిదరాబాదునల్లమామిడి 10. వేరుపన 11. తేనెపన 12. యర్రగోవా 13. నల్లగోవా 14. మల్లోవా 15. జంగారుకేగ మామిడి 16. ముక్కరనం 17. పెద్దరనం 18. గుండ్రరనం 19. నల్లరనం 20. దిల్ల వండు 21. ఆమీరుపనండు 22. గుండ్రపనండు 23. ఆమీరుగోవా 24. నవాబుమామిడి 25. ఉవ్వా 26. అనలుఉవ్వా 27. యేనుగుకలకాయల మామిడి 28. నన్నా కులమామిడి 29. నగరం మయిలాపురి 30. భూలోకనుం దరి 31. చెన్నపట్నం పెద్దాకులు 32. నీలిమామిడి 33. రోమాన్సు 34. బెంగులూరా 35. ఖాదర్ పనండు 36. గవరమాద్రాసు 37. కోలంగోవా 38. చిన్నరనం 39. యేనుగుదత్తం 40. కలక్తరుమామిడి 41. నవనీతం 42. జిన్నుగున్న 43. కవున్సిల్ పనండు 44. పెంటగన్నేరు 45. రాజగన్నేరు 46. యామెంటు 47. హనుమంతమామిడి 48. అరండర్ 49. మైలాపురి 50. రనపురి 51. గుత్తుల యిరసాలా 52. పెద్దమామిడి 53. బొబ్బలుమామిడి 54. కస్తూరి 55. పెట్టినారి మామిడి 56. కొత్తపల్లి కొబ్బరి మామిడి 57. ఆర్యపటం యిరసాలా 58. తెల్లగులా 59. ఆకిపల్లి తెల్లకాయలమామిడి 60. తిమ్మమామిడి

61. తగరంపూడి తియ్యమామిడి 62. బండరు బండలు
63. గుల్కందు 64. లాన్లు 65. యాండాను 66. పంచెం
మామిడి 67. యావివారి పెద్దమామిడి 68. పంచదార
గున్న 69. రాజుమాను 70. చిలకలమాను 71. నల్లకా
యల యాండాను 72. గొల్లపల్లి తియ్యమామిడి 73. గ
ద్దేమా 74. తెల్లపొతులమామిడి 75. పితరవనండు 76.
పూరకాయల మామిడి 77. ఆల్ఫోన్సో 78. లాండ్లా
79. సల్డా 80. హైదర్ మొదలగునవి. నకలదేశములం
దును ఫలవృక్షములలో ప్రసిద్ధిపొందినవి మామిడిచెట్ల అ
యియున్నవి. వృక్షమైనను ఒక్కొక్క స్వభావముగల
భూమియందు ఒక్కొక్కవిశేషమును పొందుచుండును.
ఒకేచెట్టుయొక్క విత్తనములను తీసుకొనివెళ్ళి ఒకటిరా
తి నేలలోను మరియొకటి రేగటిభూమియందును వేరొకటి
యినుక నేలయందును పాతిపెట్టినయెడల రుచియందును
ఆకారమునందును, వర్ణమునందును, గుణమునందును,
వానివాని ఫలములుమాత్రమేగాక. యెరుగుటలోను
రోగములచే నీడింపబడుటలోను ఎరువు మొదలగు ఉపవ
త్తులను కోరుటలోను వృక్షములకుకూడా అపరిమితమైన
భేదముకలవై వేరువేరు విత్తనములనుండి పుట్టినట్లు కను
పిండును. అనగా ఆమార్పుచేయుశక్తి ఆయాభూముల
యొక్క స్వభావమునందుండును. ఎంతమధురమైన పంచ
దారలోనైనా ఎంతతీయని తేనెలోనైనను ఉప్పు పులు
ను, కారము మొదలగు దానినేదయినను కలిపినయెడల
మొట్టమొదటి మాధుర్యము నిలుచునా! నిలువకపోవుట
యేగాక ఉష్ణకలసినది పంచదారకలసినదానితోను పంచ
దారకలసినది కారముకలసినదానితోను రుచియందు
మాత్రమేగాక రంగులోకూడ భేదము కలిగియుండునని
అందరును యెరుగుదురు. అట్లే నురేకారమును, ఉప్పు
ను, ఎక్కువగల భూమియందు ఫలింపవండ్లకన్న అవిలేని
భూమియందు ఫలింపవండ్లు ఎక్కువ మాధుర్యముగా

నుండుటకు నందేహ మేమియులేదు. మందిసిట్లు పడుచోట్ల పెరుగునట్లు ఉప్పునీళ్ళుపడు స్థలములయందు యేర్పడుములు పెరగవని మనయందలి తెలిసినయంతమేను. ఉప్పునీరుపడుచోట ఏచెట్టుయినను వేసినయెడల దానినిపెంచుటకు ఎక్కడనుండియో కష్టపడి మందిసిరుపోయదురుకాని ఆభూమిలోనే మందిసిరుపడునట్లు. చేయుటయెట్లు అను విషయమునుగూర్చి రవంతయు విచారించుట. అందుకే వ్యవసాయమునకుకూడను మందివిద్య ముఖ్యసాధనమని యు వ్యవసాయముకూడ పెద్దశాస్త్రమనియు శాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుచున్నారని.

మరియొక్క స్థలమునందుగను మంచిమంచి ఫలములను తమపాలములలో మార్పులేకండ పంపించుటకు మనపారిష్వడు అవలంబించుచున్న పద్ధతి అంటుకట్టట, మనవారు యిదివరకు వాడుకచేయుచున్న పద్ధతి కొమ్మలనుండి మాత్రమే అంటుకట్టట. యీ అంటుకట్టటను ఇంగ్లీషులో (క్రాఫ్టింగు) అని అందురు. యిదిగాక చిగుళ్ళతో అంటుకట్టవద్దతికూడ మరియొకటి కలదు. దానినే ఇంగ్లీషుభాషలో (బడ్డింగు) అని అందురు. అంటుకట్టటనుగూర్చి యీదిగువ నుదహరించుచున్నాడను. యిపుడు మన దేశమునందు వాడుకలోనున్న పద్ధతినిగూర్చి వ్రాయుదున్నా భూమిపంక్తిలనుచెప్పి యొక స్థలమునందు నారుగాపోసి అవి మొలచినమొక్కలు ను మారు 1 కలదుగు పొడుగుగాపెరిగిన తరువాతను ఆమొక్కలను గోలెములలోనినెత్తి యొకస్థలమునందు కుదుట చేయవలెను. ఆలాగు కుదుటచేసిన పదిపానుదినములు పోయినపిమ్మట అంటుకట్టవలసిన చెట్లవద్దకు తీసుకొని వెళ్ళివుంచి చెట్టుకొమ్మను మొక్కనుకూడ ఒకవ్రక్కను వాడిగల చాకుతో వైపార ఉడునట్లు ఒకలంగుళము పొడుగున కొంచెముగీచి అగీచినభాగములు రెండును ఒకదాని నొకటి అంటియుండునట్లుచేర్చి ఆపైన మైనపుగుడ్డచుట్టి దానిపై సన్ననిపురిచారముతో దగ్గరదగ్గరగా చుట్టి ఆలంగుళము పొడుగునను బిగించికట్టవలెను. యీ చారముకట్టినకట్టు నరిగా బిగియనియెడల అంటు నరిగా కలియక చదిపావును. ఆలాగుకట్టినది క్రమ క్రమముగా

చెట్టుకొమ్మయున్న మొక్కయు ఒకదానితోనొకటి అంటుకొనుటకారంబించి నుమారు 4మాసము లగునప్పటికి పూర్తిగా అంటుకొనును. అప్పుడు క్రమక్రమముగా మొక్కయొక్క తలయున్న చెట్టుకొమ్మమొదలును అనగా మొక్కలంటుకట్టిన స్థలమునకుపైనను కొమ్మ ఆస్థలమునకు క్రిందను కొని వేయుటకు ప్రారంభించుదురు. అట్లు పూర్తిగా కొయునప్పటికి మొక్క మొదలును కొమ్మ తలయునుగలిగి అంటుప్రత్యేకమును వేరుగా గన్నట్లును. యీలాగు తయారుకావడ అంటును యొకస్థలమందు తిరిగి కుదటచేసి 10, 15 దినములుంచి ఆవెనుకతీసి, వేయవలసిన స్థలము వద్దకే తీసుకువెళ్ళి అచటను యీ అంటుయొక్క మొదటినుండు మట్టిదిమ్మను కడలకుండా పైగోలెము ఒగులగొట్టి అమ్ముడిస్థుతో భూమిలో పాతవలెను. యీమట్టిదిమ్మ విడిపోయిన యెడల అంటుకు ప్రాణభయము కలుగును. గాన అంటు పాతునపుడు బహుళాగదూతతో పాతవలెను. ఇక రెండవ మోస్తరు అంటుకట్టటను గూర్చి వ్రాయుదును. దీనిని పైనిచెప్పిన అంటుకట్టటకు పోసికట్టే నారుపోసి గోలెములకుయెత్తి పై ప్రకారముగానే చేసి తరువాత అంటుకట్టవలసిన చెట్లవద్దకు తీసుకువెళ్ళి ఆమొక్కను వకవ్రక్కను ఒకలంగుళము పొడుగుగా నన్నని చాకుతో రెండవవ్రక్కకు రాకుండునట్లును మూడువంతులు తెగునట్లును చీల్చవలెను. చెట్టినందు, నవనవలూడుచున్న చిగురుకొమ్మను చూచి ఒక లంగుళము పొడుగు వుండునట్లు ఆచిగురునకు క్రింద నలికి ఆనరికినచోట గోరుగిల మొనవలె ఏటాలుగా అనగా ఆచిన్న చిగురుకొమ్మ ఒకవైపు అంగుళము పొడుగునను రెండవవయిపు అరలంగుళము పొడుగును ఉండునట్లుగా చాకుతో నేర్పుగా కొయవలెను. ఆ పిమ్మట ఆచిగురు కొమ్మను ఆ కొనిన అంచుమొక్కయొక్క చీల్చిన సందులోనికి పోవునట్లు అతికి వెంటనే మైనపు గుడ్డచుట్టి చారముతో బిగించి కట్టవలెను. ఈ పని చేయుటయంతయు మిక్కిలి చురుకుగల వారు తీవ్రములయిన సాధనములతో ఒక నిమిషములో ముగించవలెను. అనగా మొక్కకాని చిగురుకొమ్మగానికొనికర్వా

H. H. Maharaja of Hill Tippera. హిల్ టిప్పర మహారాజు.
Bundelkhand Maharaja.

Raja of Kapurthala. కపూరథల రాజు.

బుందెలఖండు మహారాజు.

Maharaja of Sikkim. మౌంట్ ను మహారాజు.

Nawab of Rampur. రాంపూరు నవాబు.

Raja of Anignudi.

Maharajah of Panna. పన్నా మహారాజు.

Zamindar of Gurza.

అనిగూడి రాజు.

గురుజి జిమిందారు.

Alla Uddin's Gateway at Delhi.

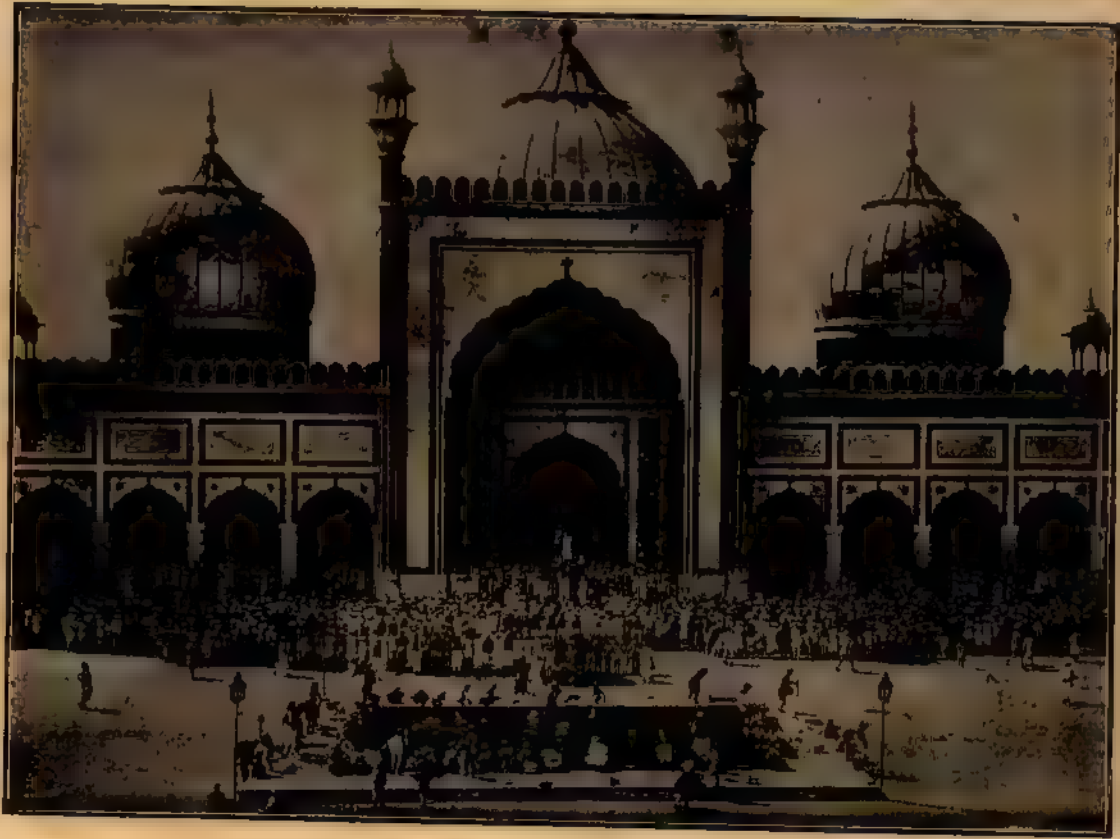
అలౌడీన్ గేటు ద్వారము, ఢిల్లీ.

Cashmir Gate, Delhi.

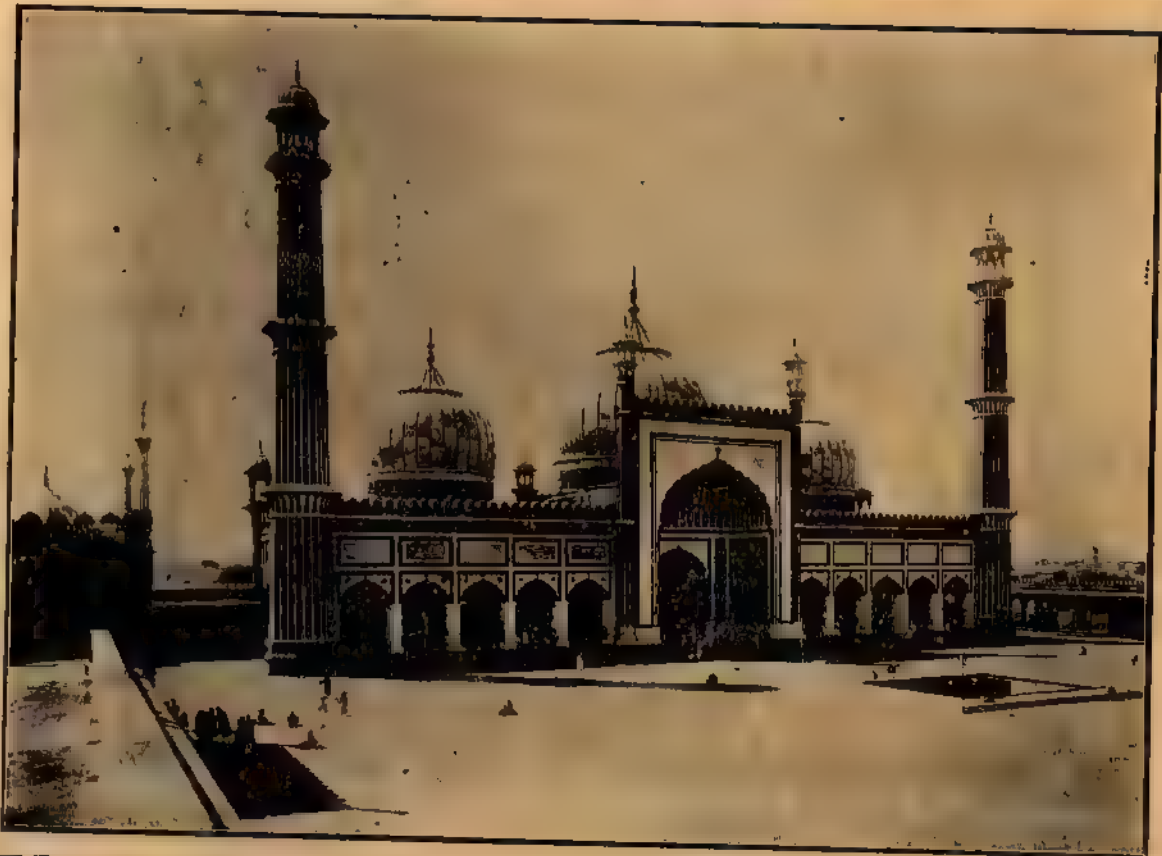
కాశ్మీర ద్వారము, ఢిల్లీ.

Juma Masjid, Southern Side, Delhi.

జూమా మసీదు, దక్షిణదిశ, ఢిల్లీ.

Juma Masjid, Eastern Side, Delhi.

జూమా మసీదు, తూర్పుదిశ, ఢిల్లీ.

Old Fort, Delhi. పురాణదుర్గము, డిల్లీ.

Hindu Mantap, Delhi. హిందూమంటపము, డిల్లీ.

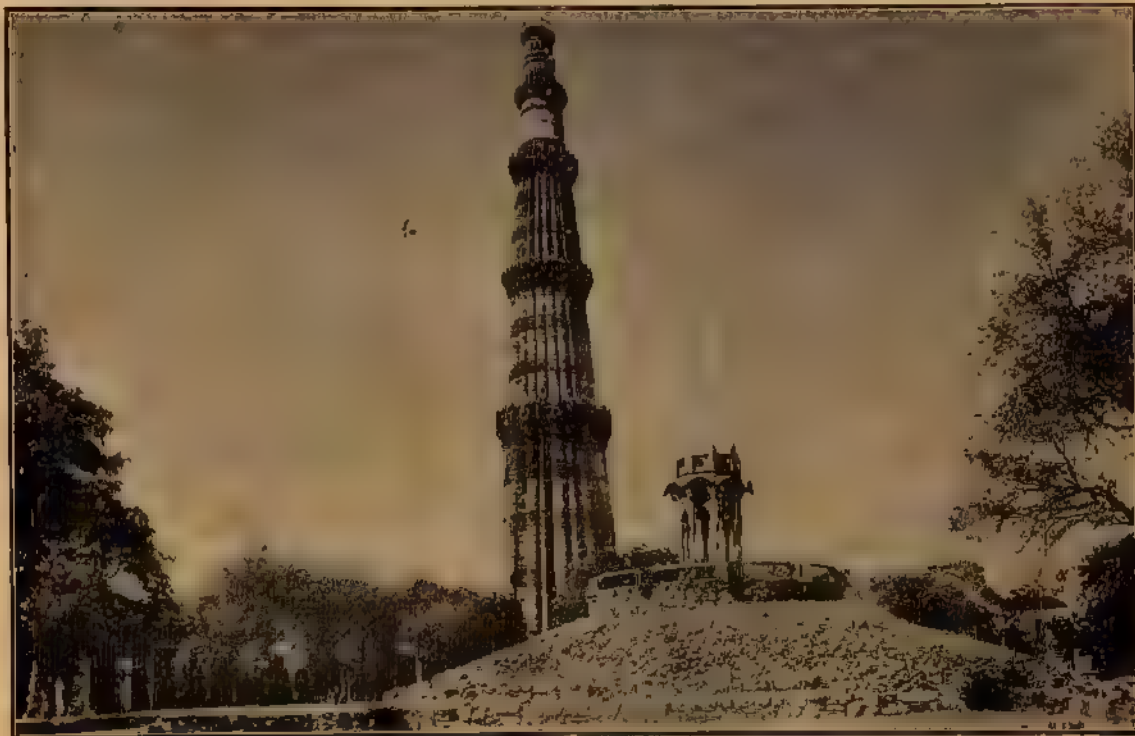

Iron Pillar, Delhi. హాహస్తంభము, డిల్లీ.

Ashoka Pillar, Delhi.

అశోక స్తంభము, డిల్లీ.

Kutub Minar, Delhi. కుతుబు మినారు, డిల్లీ.

Mausoleum of Nizam Jung, Delhi.

నజీరు జంగ్‌గోరి, డిల్లీ.

Mausoleum of Humayun, Delhi.

హుమాయూను గోరి, ఢిల్లీ.

Tomb of Altunash, Delhi.

అల్తమ్షుగోరి, ఢిల్లీ.

త నీరు కమ్మగూడదు. అతుకు నప్పుడు చిగురుకొమ్మ అంచు ముగ గూడదు. దీనినే ఇంగ్లీషులో (బడ్డింగు) అని అందురు. మనవారు దీనిని చిగురంటు అని చెప్పవచ్చును. ఇవి కట్టుటయందు నైపుణ్యత వచ్చిన తరువాత దినమున కెన్ని యంట్లయినను కట్టవచ్చును.

పైని వివరించిన రెండుజాతులు అంట్లకూడా యిసుక భూములయందు 15 గజముల దూరమునకు ఒక మొక్క చొప్పునను తదితర గిట్టుభూములయందు 10 గజముల దూరమునను పాతవలెను. ఇసుక భూములయందు చెట్లు పెద్దవిగా పెరుగుట చేతను తదితర భూములకన్న యెక్కువ దూరమున పాతుటకు కారణము. ఈ మామిడిచెట్లు పెరిగిన తరువాతను కూడ చెట్టును చెట్టు తగులకుండా యుండవలెను. సమీపముగా పాలియెడల ఒక చెట్టు కొమ్మలు వేరొక చెట్టు కొమ్మలు మీదుగానుండుటచేతను వాటికి తగిన గాలి యెడ వగైరాలు తగలక పోవుటచేత కాపు కాయక యుండును. పిశాలముగా యన్న యెడల గాలి యెడ తగులుచెట్లు కనుకూలముగా కాయును. ఈ యంట్లు వేసిన తరువాతను ప్రతిదినమును ఉదయ సాయంత్రములయందు దినమునకు రెండు పూటలును సీరొక సంవత్సరము వరకు పోయుచుండవలెను. అప్పటినుండి దినమున కొకపూట నీరుపోసిన చాలును. యీ క్రమముగా మూడు సంవత్సరము వరకు నీరు పోయుచుండవలెను. అంతటనుండి నీరుపో

యకపోయినను యిట్టియి యుండదు. మొక్కలకు తరుచు గొప్పతప్పుదూ యుండవలెను. సంవత్సరమునకు రెండుసార్లు మొలలిరి వర్షకాలములందు మొక్కల మొదట వేసి కప్పవలెను. యీవెంటలి యెడకాలములో యెంతమాత్రము వేయకూడదు. కట్టు వేసినచో వేడిమి లావు అయి మొక్కలు క్షీణదశను జెందును. చిన్న అంట్లుగా యుండునప్పుడు మొక్కలు మొదటచెదపట్టుచూ యుండును. గాన తరుచు మొక్కలను పరిశీలించుతూ చెదలు దులుపుతూ యుండవలెను. అట్లు దులుపుచో మొక్కకు కొమ్మకు కలిపి కట్టిన జాయంటు స్థలమున నుండు కండను తినివేసిన యెడల ఆరెండు విడి అంటు నాశనమునకు కారణమగును. మొక్కలకు చీడ అనేకు పురుగు ఆకులయందు ప్రవేశించి ఆకులను నాశనము చేయుచుండును. అట్టి తరుణములయందు ప్రాతః కాలమున ఆకులపైని పడుచుండు ఆకుండుగుగాన కుమ్మర బుగ్గిరి చెట్ల ఆకులపైని జల్లవలెను. అట్లు చెట్లగా నిలివర కుండువురుగు నాశనం అంతటనుండి పురుగు బట్టకుండును. యీ క్రమముగా పాలి జాగరూకతతో అంట్లపాలిర మూడు సంవత్సరములవరకు కనిపెట్టించుచిన యెడల సంతటనుండి వృద్ధి జేచి అనుకూలమైన చెట్లు అయి ప్రతివత్సరంబును బాగుగా కాయుచుండును.

అమృతాంజనము

అన్ని నొప్పులకు సిద్ధామృతము.

తేలు బాధనుకూడ తొలగించుటకు నిరుపమానమయినది.

అనేకవేల సీసాలు విక్రయము. మూయింట తప్పక ఈ వేనవికాలమంహాక బుడ్డినియించి తేలుకాటువలన శ్రమపడు మీ గ్రామస్తుల ప్రాణముల కాపాడుడు.

వెల సీసా 1-కి 0-8-0.

చిరునామా:— అమృతాంజనం డిపో,

భోపల్, బొంబాయి.

మానవజన్మఫలము.

మ. రా. రా. శ్రీ. శ. శంకరగారి శ్రీ గారిచే వ్రాయబడినది.

సర్వేశ్వరుడు ప్రపంచమునందు నానావిధ ప్రాణులను సృజించి యింద్రియబలమును వేశిపించి మనోబుద్ధిబలమును గల్పించి మనుష్యులను సృజించెను. ప్రాణిజాలములో మనుష్యుల కధికముగా నట్టిశక్తిని గల్పించిన జగదీశ్వరుని యుద్దేశము మనుష్యులు ప్రపంచమున కధికమయిన ప్రయోజనమును గలిగింపవలయు ననుటయే యని మన మూహింపవలయు. కానిచో నఖిలప్రాణులకును దమకుఁ దమకుఁ గావలసిన నిద్రాహార గ్రామ్యసుఖముల మీఁది యాసక్తిమాత్రమే మనుష్యులకు నుండుట సర్వేశ్వరుని యుద్దేశమై యుండవలయును. తావన్నాత్రమునకు మనోబుద్ధ్యాది బలమును గల్పించుట యనావశ్యకము గదా! కావున శంతయు నాలోచింపఁగా మనుష్యునకు వివేకము ప్రధానమని నిశ్చయింపఁదగును. వివేక మనగాఁ బరిశీలనము. యుక్తాయుక్తములను గార్యాకార్యములను బరిశీలించి యేర్పటచి యయుక్తముల నకార్యములను బరిహరించి యుక్తములను గార్యములను గ్రహించి యనుషించుట మనుష్యునకు విధియై యుండెను. లోకమునకు ద్రోహమును భయమును గలిగింపక మేలుగావించు వనుట దన కింతుక కపములు గలిగింపనవి యయ్యను యుక్తము లనఁబడును. వీనికి విరుద్ధము లయుక్తము లనఁబడును. అట్టి యుక్తధర్మమును వివర్ణించి చేయఁబడునవి కార్యము లనఁబడును. వీనికి వ్యతిరీక్తము లకార్యము లనఁబడును. యుక్తధర్మమునానమునకు సత్యము, శౌచము, శాంతి, జ్ఞానము, దమ, వైర్య, ముత్సాహము, ధర్మస్థ, యార్థవము, సమశ్చయము, సంతోషము, సాగురంగి, మౌనకత్వము మున్నగు గుణము లావశ్యకములు. సర్వకాలముల యందును మానంపనని సత్యము. సర్వధర్మములలో ప్రధానము. సత్యాన్నాపిరోధర్మ" యనుట విందుము కదా "సత్యంవద" యని యుపనిషత్తులలోనా

చార్యుడు శిష్యుని జదివించి యతనికి హితోపదేశము జేయు సంవర్సమున నిరూపింపఁ బడినది. అశ్వమేధసహస్ర మొక్క వైపునను సత్యము నొక్కదాని నొక్క వైపున నుంచి తూఁచఁగా సత్యమువలననే భారము నిలిచెనని మహాభారతములోని యుక్తికింది పద్యమువలన స్పష్టమయ్యెను.

క॥ వెయ్యంగ సత్యమేధం బులంకయును నొక్కసత్యమును నిరుగ గడలం దుల నిడి తూఁచుక సత్యము పలనయలు నూపు గారవంబున పేర్కిక ॥

మఱియు సత్యమఖిల ధర్మములకుండు నుత్తమము ని యొక్కింది మహాభారత పద్యము సిద్ధాంతి కొంచెము.

తే॥ గీ॥ భర్తృతీర్థాధి గమనంబు సర్వశేష
సమధిగమము సత్యంబుతో నరియుగావు
ఎఱుంగుమెల్ల ధర్మంబుల శాండు తెద
యంగ్రు సత్యంబు ధర్మజ్ఞు లైనమానుల ॥

సత్యనిష్ఠవలననే హరిశ్చంద్రాధులు శద్ధతి సాధించి రనుట యెల్ల వానికిని దెలిసిన విషయము. సామాన్యముగా సత్యము సులభమని యుదాహరణను దోహదమును గాని యనుషించుట దుష్కరము. ఇట్టి సత్యమును భూతద్రోహ కారణ మగునేని యప్పుడు గ్రాహ్యముకాదు. సత్యము వలన నితరులకుఁగాని దనకుఁగాని బ్రాణహాని మొదలగు కీడులు కలిగెనేని యప్పు డసత్యమైనను గ్రాహ్యంబు. శౌచమనఁగా శుద్ధి. ఇది శాశ్వతము, క్రియాశౌచము; మనశ్శౌచము సనఁగఁ ద్రివిధము. వరుషము లయోగ్యము లనంబద్ధము లస్మత్ప్రాయములు సంధ్యములు శగుపలుకులు పలుకకుండుట శాశ్వతము. అన్యాయములు భూతద్రోహకరములు నగువనుట విడిచి రాయానుసారమున సర్వభూతముల నాత్మను సుఖము కలుగు విధమున గార్యము లొనర్చుట క్రియాశౌచము. సానకాశనామము క్రియాశౌచ మని గణించుట యుగలదు. అద్రోహచింత, వరులకుపకారము చేయు

నిష్ఠయు ధర్మేతరములకుఁ దొలఁగఁ బూనికయు మన శ్లోచము. ఇందు మూడవది యత్యుత్తమము. ఇతరు లు దన్నుఁ దన్నవచ్చిన నోర్చియుండుట శాంతి. ఇట్టి యోధ్య గలిగినచో నితరులపైఁ గ్రోధము దనంతన నిలిచిపోవును. అరిష్టద్యుగములో రెండవదియైన క్రోధమున కిది మంచిమందు. కావుననే శ్లో॥ శాంతిభిక్షః కరేయస్య క్రోధః కిం తం కరిష్యతి॥ అట్టి శాంతినిఁ బూనక క్రోధమునకు వశ్యుఁడయ్యెనా మానవుఁ డేయకృత్య మొనఁ జేయును. కావుననే

శ్లో॥ క్రుద్ధః పాపం క కర్మాత్మః క్రుద్ధో హవ్యా ద్దహాశః
 క్రుద్ధః పశుమయా వాచా కర సామా నధిక్షి పేత్ ।
 వాచ్యావాచ్యం ప్రకుసిరో న వివావాతి క్షుచిత్
 వాకార్య మస్తీ క్రుద్ధవ్య సావాచ్యం విద్యలే క్వచిత్ ॥

అని రామాయణమునందుఁ జెప్పబడినది. ఆత్మ హత్యాదులకుఁ గారణ మైన క్రోధమును నిగ్రహించుట యే శాంతి తెలివి జ్ఞానము. ఇది యనేక జన్మవాసనావశ మునను విద్యవలనను విద్యత్సహవాసమునను బ్రపంచా ను భవమునను గలుగును. ఇదియే మనుష్యులకు నితర ప్రాణులకును భేదమును స్పష్టముగాఁ జూపియు గుణము. పూర్వజన్మవాసనా వశమునఁ దనంతన కొంత యలవడి నచో విద్యవలనను విద్యత్సహవాసము వలనను దాని కభివృద్ధిఁ గావించుకొని గ్రంథములును నేర్చుకొన్న దా నికంటె వేయింత లెక్కువగా లోకానుభవమువలన జ్ఞా నమునకు వృద్ధిఁ గావించుకొనవలయును. అట్టి జ్ఞానమే మితి నొందక కలకాలము నిలిచి లోకోపకారము మొదలగు నితర గుణములకు సహకారి యగును. ఇట్టి జ్ఞానము నార్జించుట మనుష్యులలో బురుషుల కెట్లు లభ్యమే స్త్రీలకు నావశ్యకము. అట్లు లేని స్త్రీలమా నవ జన్మమున కేయువయోగము గలుగుదు. కలకాలము పురుషులకుఁ బరివరాదు లే చేయుదు దాంవృత్తిబూ న్ని యన్వత్యత్రై స్త్రీలు వర్తింప పురుషు లి తలఁచు వారును లేస్సఁగ బర్వాగోచించినచో స్త్రీలకు విద్యా భాగ మాత్యక్తమనియు విషయ కేమి బహుత్వము న వర్తి మస్త్రీలు సార కార్యములందు త్రము వారి కి జేయవలసిన సహాయము చేరు జాలని కారణమున

గృహ వ్యాపారములందు వా రెన్నిపాట్లు పడుటయు నా త్మానుభవమున నిశ్చయింపఁ గలదు. మన భారతవర్ష ము విద్య మొదలగు గుణములచేతనే లోకోత్తర ప్రక స్తే గన్న పూర్వకాలమందు విద్యావతు లైన నాతీమగు లచే వన్నె కెక్కిన దని పురాణోపాసములను బరిశీలించి నవారికి విశదమేకదా. తాకి విద్యలయందేకాక పర మార్థ సాధకమైన వేదాంత విద్యమందును స్త్రీలు సా మర్థ్యము సంపాదించి యుండిరని జనక సులభానంద ము నారద సంపూర్ణా సానందము మున్నగు మహా భారత కథలవలన స్పష్టపడియెను. ఇంతేల ? వేదాంత విద్యకుఁ బ్రధాన ప్రమాణముగా శ్రీశంకరాచార్యులు మొదలగు మతాచార్యు లంగీకరించిన బృహదారణ్యకో పనిషత్తుఁ బరిశీలించినచో నయ్యుపనిషత్తు యాశ్చర్య ముని తన భార్యకు బోధించిన యధ్యాత్మ విద్యయేయను ట విద్వాంసులకుఁ దెల్లము. అట్టి మహావిద్య సాధింప వలయునన్న స్త్రీ లెంతటి విద్యావతులై యుండవలయు నో యందుఁ బ్రత్యేకముగా నెత్తిచూప నక్కఱలేదుగ దా! అట్టి స్త్రీవిద్య మధ్యకాలమందుత్పన్నమై యిప్పు డు మనదేశమునకు మంచికలుగు నీమి త్రము కాఁబోలుఁ గ్రమ్మఁగఁ దల సూచిపడి. క్రమక్రమముగా నుత్తరో త్త రాభి వృద్ధి నొందఁ గల దని యూహింప నవకాశము గలిగెను. అంగ్లేయులు స్త్రీపురుషు లందఱును విద్యను గడించుటవలనం గదా చారి విద్యలు తల్లిదండ్రుల చివేక చిత్ర మైన రక్తముచే నుత్పన్నులై యత్యంతమేధావతు లై యత్యద్భుతము లైన విద్యుచ్ఛక్తి కార్యములు బుద్ధితో సూహించి సృజించి లోకోపకారముఁ జేయు జా లిరి. మనదేశమునందు స్త్రీ పురుషులలో విద్య గల మమున వశించుటకు మంచి పరిపాలనము మధ్యకాలమం దు లేక పోవుట మొదటి కారణము. ముఖ్యముగా మధ్యకాల పరిపాలనమునందు స్త్రీల పాతిక శతకము ప్రధాన కార్యమైనట్లు తెలియనచ్చుటం కాబోలు. స్త్రీ పురుషులట్లు చేరిన పలుకురిలో నిరుగుట యాచార్య సినిచ్చిన దానంద బాదిగా స్త్రీ విద్య యనుట

మృదితోఁ దన దారాధనాదులను రక్షించుకొనుట యా కాలమందుఁ గష్టసాధ్యమై యుండినదానఁజేసి కాబోలు స్త్రీలఁ శబ్దించుట సాకల్యముగా విడుచుటయుఁ బురుషులు సైతము దగిన నెమ్మదియు సాకల్యమును లేని కారణమున విద్యాభివృద్ధిఁ జేసికొన నవకాశము గలుగమిం జేసి చేయవలసిన వివిధ విద్యలమరదుఁ జరిశ్రమము మానుటయు నేర్పడియెను. ఇటీవలనే మనభాగ్యాతిశయమున నాంగ్లేయ పరిపాలనమునఁజేసి పూర్వపు సంకటము లన్నియుఁ బూర్తిగాఁ దొలగి పోయి స్వతంత్రవృత్తితో నుఖముగా వర్తింప నవకాశము గలిగిన దానను వివిధ కళాశాలలును బాలికా పాఠశాలలును చేశమందు విక్సీలి నియమించి విద్యకుఁ బ్రోత్సాహముఁ గలిగించిన దానను మనకు నానావిధ విద్యలు నేర్చికొన నవకాశము గలిగెను. ఇట్టి యుపకార మొనర్చినమన యాంగ్లేయ ప్రభువులయెడఁ గృతజ్ఞతతోఁ వర్తింప నలయుట మనకు విధి. మఱియు నాంగ్లేయులలో స్త్రీలును బురుషులును విద్యలందు నేర్పరులై యుండుటవలనవారి జూచి యిట్టిసీతి మనుష్య జన్మధలమని మనవారికిని దోచుటఁ జేసి స్త్రీవిద్యయఁ దలసూచి సానాట నాటుకొనియె. మన విద్యాభివృద్ధి కాంగ్లేయ పాలనము ప్రధాన కారణమని యెవ్వరికిఁ గాని యొప్పుకొనక తప్పదు. విద్యవలన గర్వము గలుగు ననునది యొక కళంకము ప్రాచీనముగా నేర్పడి యుండెడు. కావున దానిం ద్యజించి విద్యవలన గలుగు నాగరికత వివేకము సత్కార్యనిష్ఠ సద్గుణావలంబనము సన్మార్గ ప్రవర్తనము మొదలగు వానిం గ్రహించుట సజ్జనులకు ధర్మము. కావుననే,

క॥ ధనమును విద్యయు వంశంబు ।

ఋణ దుర్మదలకు మదఁబు పొనరింతును న

జ్ఞులైనవారి కడఁకున ।

యమ విషయము నినియ తెచ్చు నర్హివాధా ।

యని మహాభారతమునందుఁ జెప్పఁబడినది. విద్య యింకొండుక నేర్చినవారికే మదము కలుగుఁ గాని విద్యాపరివర్ధకు గర్వమొకవేళ యారంభదశలోఁ గలిగియుండుచోఁ జరికామదశలో మూలముట్టు నశించి విషయము సద్గుణములనే గలిగించుననియును సర్వవిధము

గుణములకు నిదానమైన విద్యవలన సర్వ సుగుణములును గలుగుఁగాని యేదుర్గుణమును గలుగదనియు నిశ్చయింపఁ దగియుండెడు. కావున విద్యకు గర్వమును కళంకముఁ గల్పింపఁతాడు. ఇతరుల కష్టములను నివారింపఁదలంపు, దయ ఇయ్యవి యలవడునేని యక్రోధ, మద్రోహ, మఁసూయయుఁ దనంతటఁ గలుగు. నిర్భయ వృత్తి యే ధైర్యము. ఇది మనుష్యునకు సంపాద నీయము లైన యాఱు సుఖములలో నొక్కటి. మహాభారతమునందు దోష్టగర్వమున ధృతరాష్ట్రునకు విదురుడు నీతి బోధించు ప్రకరణమునందు నిర్భయవృత్తి యొక సుఖమని యీ క్రింది శ్లోకమున నిరూపించెను.

శ్లో. ఆకోగ్య మాన్య్యా మర్హవాన పృథ్వీమప్రే వృహ సంప్రయోగః । సత్తత్యయా వృద్ధి రభీతవాన వృద్ధీవరాన్య మభాసి రాజకా.

మనము సత్ప్రవర్తనలో నున్నంతదాఁక నేభయమును గలుగదు. ప్రతిమానపుఁకును దనవలనఁ దప్పు కలిగినచో నితరులకుఁ దనచేసిన తప్పు తెలియకుండినను నెవ్వరేమనుకొందులో యను భయము దన మనస్సున దనంకనే కలుగుచుండెడు. “పులికంటె గిలిగొప్పదను” సామెత విందుముకదా. సత్ప్రవర్తనము జ్ఞానము సత్కారిదిష్టయుఁ గలుగునేని నిర్భయవృత్తి యనఁడు ధైర్యము దనంతన కలుగును. అట్టి ధీరుడు తన చేయఁబూను సత్కార్యమును భారాశముగాఁ జేసి యందు జయముఁ బొందఁగలఁడు. పనుల యెడ కనుదీయక యాసక్తితోడను బట్టుదలతోడను బ్రవర్తించుట యుత్సాహము. ఇది ధీమని సామర్థ్య. ఉత్సాహము లేనివాడు చేయఁబూనిన కార్యములను నెఱవేర్చను దశ్యులము ననుభవించుచు బాలఁడు. ఉత్సాహమునకు మిగిలిన బలము పురుషునకు లేదు. ఉత్సాహవంతులు కార్యముల ముగించుకొనెదరు.

శ్లో॥ ఉత్సాహో బలవా శార్య శాస్త్ర్యుత్సాహో శ్శరం బలం ఉత్సాహవంతః పురుషా నావసీదంతి కర్మణు ॥

అని రామాయణము. ఉత్సాహమింత బలవంతమగుటం బట్టియే రాజ నీతిశాస్త్రములందుత్సాహ మొక శక్తియని గణించిరి. ఇట్టియుత్సాహ మున్నను దాని

ని సత్కార్యములందే వినియోగించ వలయు గాని య సత్కార్యములయం దుపయోగించరాదు. దానికి ధర్మ నిష్ఠ యావశ్యకము. ఇయ్యది యితనికిఁ గర్తవ్య మని శాస్త్రములయందుఁ జెప్ప బడినదియుఁ బెద్దలు బోధించి నదియుఁ బెద్ద లాచరించునదియుఁ దనబుద్ధిచే విమర్శించి యుత్తములగు విద్వాంసుల యంగీకారముఁ బొందినది యు ధర్మము. దానియం దానక్తి ధర్మనిష్ఠ. ఇది యల వడునేని చెడ్డపనులపై బుద్ధి ప్రవర్తించదు. దానం దన కునుఁ బరులకును సుఖము సర్వవిధములఁ గలుగు. లోక మును ధరించునది ధర్మమని ధర్మశబ్దమున కవయ వార్ధ ముఁ బెద్దలు నెప్పుడును. దీని కార్హము మూలము. కుటిలముగను గలట యు క్తముగను బ్రవర్తించుట మాని ఋణాభావమునం బ్రవర్తించుట యార్హము. అర్హవం తునకు ధర్మవిరుద్ధ కార్యము లడనఁ బోవ నావశ్యకత కలుగదు. అతఁడు దనకుఁ దానే ధర్మమందుఁ జొచ్చు ను. దీనికి సమత మూలము. ఈశ్వరుఁడు సృజించిన ప్ర పంచమండలి జేవులందఱు నీశ్వరాంశ భూషణున నొక్క రూప యని భావించుట సమత. ఇట్టి సముప కర్మవిధి యే నేనియుఁ గుటిలముగను సకలముగను వర్తించవలసి న కారణము లేను. దీని వలన మనము మాత్సర్యము క్రోధము భూతప్రోహము మొదలగు దుష్టణము లెల్ల నిర్మూలముగ నశించును. భూతదయా సత్య శౌచ శాంతి ప్రభృతులగు గుణములెల్ల నొకటి పెంబడి మతీయు కటిగా నభివృద్ధి నొంది నరునకు యోగ్యతను దన్మూల ముగా నానరునకు నితరులకును సర్వసుఖములను శాశ్వ తముగాఁ గలిగించును. సర్వశాస్త్రములయందును మను ష్యులు సాధించుకొనవలయునని చెప్పబడు సుత్తమగుణ మిదియే. దీనికి సంతోష మావశ్యకము. ఏది లభించిన ను దృష్టి గలుగ కుండినం దన మనుస్సునందు సర్వకాల ము లందును దనకంటెఁ గొంద అధికు లనుదుఃఖ పడు చుండినచో సమతా బుద్ధి కలుగదు. జ్ఞాన గుణాదుల నార్జించునెడఁ దక్కు గృహ వ్యాపార సుఖాదులయెడఁ దనకు లభించిన వానితో సంతోషించ కుండినచో సుఖ ము గలుగదు. ఇట్టివి గలుగవలయు నన్న సాధుసంగమ

ము ముఖ్యము. శక్తికొలది విద్యాధన సూన్యతనచనాదు లచే లోకమున కుపకారము నేయువారు సధర్మ నిష్ఠులును సాధువులు. వారితోడి చేరిక సాధుసంగము. యో గ్యజనుల సహవాసము వలన యోగ్యగుణములును దుష్ట వ సహవాసమువలన దుష్టగుణములును గలుగును. సంగం దగ్గర దోషగుణ భవంతి యను నభియక్తికి లోకప్ర సిద్ధము కదా. “శ్లో॥ గుణవద్వస్తు సంసర్గా ద్యాతి స్వ లోపి గౌరవం | పుష్పమాలాను మంగళ సూత్రం శిర సి ధార్యతే ||” యనుటయు విద్వాంసులకు విదితము. వీని కన్నిటికిని జేవుడు గలఁ డను ప్రమాణబుద్ధి ప్రా స కారణము. ఇయ్యదియే యాస్తికత్వ మనఁబడును. దీనికి గూర్చి చర్చింపవలయు నన్న సంతయేఁ జెప్పవలసి యుండెను. సర్వశాస్త్రములు నిండే వర్తించినవి. ఇట్టి గుణముల నన్నింటిని బరిగణించి నిరూపించ వల యునన్న గ్రంథవిస్తర మగును. కావున నిక వీని విమర్శనము నింతటితోఁ జాలించెద. గుణములెల్ల బరస్పరాను బాధమున సత్పురుషున కభ్యాసమున లభ్య ములు. ఇన్ని గుణములు గలిగియు నునుజుడు లోకోప కారమును శక్తికొలదిఁ జేయవలయు ననుటయే మను వ్య శిష్టమునకుఁ బరమఫలము కానిచో దనసనులు మాత్రము నెఱవేర్చుకొనువశుఁ ద్యామలకును మనుష్యు లకును భేద మేర్పడదు. అట్టి యుపకారము చేయఁజాలని చోఁ జేయవలయునని మనఃపూర్వకమైన తలంపేనియు నుత్తమము. అట్టితలంపు గలుగునేని కొంచెమేనియు నతనివలన లోకమున కుక్పతి గలుగక పోదు. ఉపకా ర మనంగ ధనమిచ్చుటయే కాదు. లోకహితమునకు మ నుష్యు డాచరించు నానావిధ ప్రయత్నములు నందుఁజే ర్పడగు. అట్టి యుపకారబుద్ధి యుండినం దప్ప మతొ క్కరితిలో నర్వేశ్వరుఁడు మానవులకు బుద్ధ్యాదిగుణము నిచ్చినదానికి ఫలము గప్పట్టదు.

చ. మనుజుఁడ ట్రాణిబాలమున మాన్యతమై సకలేంద్రియాదిశక్తిని వృథాయించె, కానిఁ బరికించి నయితో భువనోపకారచింతన మొన వర్తించ గను, నుదారతథం బది, మానవత్వము దివ్యులత్రుణ్య వృత్తిని నిత్యఫలం బదికొక మాడఁగక.

గ్రామ పంచాయతీ సభల లాభములు.

మ.రా.క్రి. భూరిసాగ ముఖ్యమంత్రిగారిచే వ్రాయబడినది.

పరమానమనమనదేశమందు ప్రతి గ్రామమునందును జనులు సాధారణముగా నెంతచిన్న కలహమునకైనను న్యాయసభలకుఁబోయి న్యాయవాదులకును, లేఖకులకును కుశీంభరిత్వమునకై యెన్ని బూటకములనైన నాడుటకు వెనుదీయని సాక్షులకును మిత్రలేనిభవము వ్యయముచేసి లంచములనిచ్చి యదిరకాలములోనే లక్షాధికారులుభిక్షాధికారులగుట జనసామాన్యమునకు విశదమైననంగతియెకదా! అట్టిదురవస్థ జనులకుఁగలుగకుండఁజేయుటకు ప్రయత్నముచేయుట దేశాన్నత్యమునుగోరు ప్రతిమానపునియొక్కముఖ్యకర్తవ్యమని నేనువేరెవక్కఱింపనక్కరలేదు. ఇట్టిదురవస్థను బాపుటకు ముఖ్యముగా నెరవేర్చవలసినపని యేదియన ప్రతిగ్రామమునందును పంచాయతీసభలచేర్చరచి గ్రామస్థులందఱును వట్టుడలఁతును, సంఘీభావముతోను శ్రమపడిపనిచేసి యదిరకాలములోనే నవియంత రించకుండ తగినయోర్పాటులన్నియుచేసి వానిని పృథ్విలోనికి తీసికొనివచ్చుట.

పూర్వము మహారాజులు పరిపాలించినదినములలో పంచాయతీకోర్టులే న్యాయాన్యాయములను బరిశీలించి జనులను బాగుగ పరిపాలించుటయందును, వారిదురవస్థలను బాపుటయందును పాలకులకు మిక్కిలి సహాయకారులుగనుండెడివి. పూర్వకాలమననేల? క్రైస్తుశకము పదియారవశతాబ్దాంతమువరకును మహారాష్ట్రదేశమునందు ప్రజలకు న్యాయమునిచ్చిన ఏపంచాయతీసభలేకదా! ఇటులనే హిందూదేశమునందన్నిరాష్ట్రములయందును యాయాంగ్లేయ ప్రభుత్వమునకుఁబూర్వము పంచాయతీసభలున్నట్లు మనకు చరిత్రలవలన విశదమగుచున్నది. ఆంగ్లేయప్రభుత్వము దేశమునందు తలయెత్తినది మొదలు వారి న్యాయస్థానములును, వాటియందు వాదించుటకు న్యాయవాదులును బయలుదేరిరేకాని యంతకుపూర్వము మనదేశమందు న్యాయవాదులున్నటుల యాధారము

లేవియుఁ గానరావు. మన హైందవు లిదియేమియోకానిఁ దూరపుకొండలు నునుపన్నట్లు యీనవీన న్యాయస్థానములకు బాగుగ నలవాటుపడి న్యాయదూరులై ప్రాచీనసభలను బొత్తుగామఱచి నంచరించుచు నిప్పటిసభలకెక్కువ ప్రోత్సాహముఁ గలిగించుచున్నారు.

పూర్వము ప్రతిగ్రామమునందును ఒకపంచాయతీసభయుండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. ఆగ్రామమునందు కలహములేవైన యున్నయెడల యీసభలోనికి న్యాయవిచారణకై రావలసిదేశాని యిప్పటివలె నెంతదూరమున్నను తాటాకాయూళ్ళకు వెళ్ళెడివారుకారు. ఈపంచాయతీసభయందు ఆగ్రామస్థులే నభికులుగనుండి కలహములను బాగుగ విచారించెదరు. ఒకగ్రామములోని కలహమును ఆగ్రామస్థులే విచారించుటవలన నెంతలాభమున్నదో యిప్పటివారలకుఁ గొంచెమైనను తెలియదుగాని యదిప్రాచీనులకు బాగుగ తెలియును. ఇప్పుడుసాక్షులమని పేరుపెట్టుకొని వెళ్ళువారలందఱును సాధారణముగ నిజస్థితిని యిరువులో నూటవవంతైనను యెరుగనివారై ధనమునకానపడియో దేశయీర్ష్యచేతనో వెళ్ళువారైయున్నారు. ఒకగ్రామములోని కలహమాగ్రామములోనే విచారించబడుటవలన నిట్టివారి సాక్ష్యములన్నియు గడ్డిపరకకన్న తేలికమై న్యాయమనెడి మహావాయు ప్రవాహములోఁ గొట్టుకొని బోవునుగదా! ఈదినములలో యన్యాయముల కొడిగట్టి, పదులకొంపలు తీయుటకు గాను యిట్టిసాక్షులను దీనుకొని వెళ్ళువారలును వారివాదనల నన్యాయములైనను కడకుక్కతాథులై కార్యసిద్ధినిబొందుచున్నారు. ఇక పంచాయతీసభలయందన్ననో న్యాయమైన వాదనలున్నవారికేగాని యన్యాయస్థులకెన్నడును కార్యసిద్ధిగానేరదు. ఏలనన నొకగ్రామములోనిదుగు ప్రతికలహమును గ్రామస్థులైనవానికి పూర్తిగా కాకపోయినను గొంతమైన తెలియకమానదు. అదియనుగాక

గ్రామస్థులందరి యభిప్రాయమువల్లను అవిషయముయొక్క న్యాయాన్వయములను గ్రహించుటకు పంచాయతీ సభవారికున్నంత యవకాశము యిఁగోలలోని. కోర్టు లకుండదు. కావున జనులు నీతిపంతులును న్యాయమూర్తులునై యన్యాయనీతిములన్న నెట్టివియో యెరుంగ కుండురు. అందువలననే సంఘమునందు కట్టుబాట్లను సంఘీభావమును బాగుగనుండును. కనుక యిట్టిపంచాయతీసభలుండుస్థలములు ధనధాన్యముతో తులతూగుచు సత్యమున కాలవాలములై యొప్పును.

ఈకాలములోఁ గోర్టులకుఁ బోవువారల కొకవిధ మైవ ప్రోత్సాహమును పట్టుదలయు మనమునందుఁ బ్రవేశించి జయకాంక్షకలవారై కోర్టునందు కార్యము సిద్ధించనియెడల మఱియొకకోర్టునకుఁబోవుచు యీవిధముగ సంతకలహములను పెంపొందించుచుండురు. కాని యీ పంచాయతీసభలయందు ప్రజలకుఁగట్టి యుత్సాహము గలుగదు. ఇట్టిపట్టుదలయు నుండదు. కావున సంతకల మును వృద్ధిపొందనేరవు. ఇటు లంకకలహములను నిరుత్సాహవరచు నీపంచాయతీసభలులేక యాంగ్లేయప్రభుత్వమువారి న్యాయసభలు న్యాయమును వింతగఁ జూపి లించుచున్న యీకాలమందు విద్యాధికులెవ్వరైనను పల్లెటిగ్రామములకుఁబోయి యండలిజనులు యెట్టిస్థితియందున్నవారో చూచినయెడల పూర్వకాలమునందువలె వారు పరస్పరము సహాయమునరిందుకొనుటయు, పోమత్యభావమును, నూటికి రూడుభాగములైనను గనుపింపదు. కాని పూర్వములేని యైశ్వర్యముకట్టిమాత్రము వారలకబ్బినటుల స్పష్టముగా కనుపించకమానదు. అది యేమియున పరస్పరవైరమును, లేకమాత్రమునకై కలహములును, ఆకలహములలో గ్రామస్థులందఱు నేదియో యొకవైపున తమంతనె తాముచేరి కలహమును గాలినా నగఁజేసి న్యాయసభలకెక్కించి, యైశ్వర్యములతోఁదల తూగుచున్న వారిని నట్టేట్లోముంచుటయును. పంచాయతీసభలుండుటవలన నిట్టివేదియు సంభవించనేరవుకదా! ఒకనేరసంభవించినను మిక్కిలి సంపన్నులనతికాల

ములోనే భిక్షాటనమునకై బయలుదేరవలసినంత దుర్గతి పాలై నీచస్థితిలోనికివచ్చుటకు నవకాశములేదు. ఏలయన నీపంచాయతీసభలందు న్యాయవాదులు మొదలైనవా రుండరు. అందువలన ధనముకొరకు నీడించువారును తక్కువగనేయుండురు. అదియునుగాక సాక్షులకొఱకై మితిమీరినధనము వెచ్చించవలసిన యవసరముండదు.

వర్తమానమునందు జనులు న్యాయసభలకు పోవలెనన్న నొకసరుయాన యేబదిమైళ్ళును మఱియొకసమయము నూఱుమైళ్ళును ప్రయాణముచేయవలసియుండును. ఇంతదూరము తాకపోకలకు సాక్షులు మొదలైన వారలకందరక్కచు ఖర్చులు వీరలేధరింపవలసియుండును. ఇక న్యాయసభలలోనో కేసువిచారణ, ఒకదినములో నెన్నడుచుకాదు. అందువలన వాయిదాలువేయబడును. అట్టి వాయిదాలు పదియెనయెడల నిరుకక్షలవాడను యెంత ధనమును ప్రయాణములక్రింద వ్యయపరపవలసిన వారగుదురో చదువరులకే విశదము. ఇక పంచాయతీసభలున్న పక్షముననో దూరపుప్రయాణములతోఁ బనియేలేదు. ఆ కారణమున ధనవ్యయము మూడువంతులు తగ్గును. ఇదే విధముగ నికనెన్నియో లాభములు పంచాయతీసభలవలన ప్రజలకుఁగలుగును.

కాట్టి యవిమితిలాభమును జనుల కొనగూర్చు యీ పంచాయతీసభలను ప్రతివారు మహానందముతో యాహ్వానముచేసి మిక్కిలి కృతజ్ఞతను, యవితేరు మేలునకుగాను, వానియందు చూపుదునని నాయభిప్రాయము. కానిఁగోభిచ్చుదుచి యనినటులనే యనేకమంది యనేక యభిప్రాయము నీపంచాయతీ సభలయందు గలవారై యుండవచ్చును. ఏకారణముచేతనో మనచెన్న పురరాజధానియందు గవర్నరు మెంటువాగు బొంబాయి రాజధానియందలి ప్రజలకు నీపంచాయతీసభలనిచ్చెదమని వెల్లడిచేసియు, పంచాయతీల నేర్పరచుటకు శ్రమకీర్షము లేదని వెల్లడిచేసియున్నారు. ఇదియంతయు మనరద్య మేకాని నేడుకాదు. కావునది ముఖ్యముగా మనదే శస్థులందరిచేతను కోరదగినది.

ఆంధ్రుల శిల్పకళాదక్షత్వము.

మ. రా. రా. శ్రీ. జి. వి. రామమూర్తి గారి వే ప్రాముఖ్యత.

ఆంధ్రుల శిల్పకళాదక్షత్వమును గూర్చి వ్రాయు నపుడు పూర్వ మాంధ్రదేశ మెచ్చటిదియు దానిపూర్వ చారిత్ర మెట్టియో నాట బరిచాలకులగు. రాజు తెవ్వరో యప్పటి నాగరికత యెట్టిదియు వారొకరిన శిల్పకళా దక్షత్వ మెట్టిదియు కొంచెము తెలుపవలసి యున్నది.

చెన్నపురి రాజధానియందలి నార్తరక సర్కారు లని పిలువబడు భాగమే ఆంధ్రదేశమై యున్నది. నకల నంతర్వేదియై రాహుబలంబున బుద్ధిజేభవంబున సాటిలేని కీర్తులతో నిలసిల్లు మహాజనంబులకు బుద్ధినిల్లు యునిచమజేభవములతో భాసిల్లుచున్న యాంధ్రభూమి మిక్కిలిక పూర్వ మొకప్పుడు క్రూరమృగ శరణ్యులగు చరణ్యులగు నంశడి దనియు నందు పసి యించెడి జనులు బట్టకట్టుటయైన నెరుంగని యనాగరికు లై యుండెడి వారనియు దేశచారిత్రల వలన తెలియు చున్న అష్టపాద్య లింగమునకు వచ్చి యిచ్చటి కరా తులగో గలసి పోయిరి. ఈ యుభయజాతి సంతతి వార లె యాంధ్రులుగా నెన్నబడుచుండిరి. ఆర్యరక్తము పీరి లో బ్రవహించుటచే గ్రమముగ బుద్ధికుశలులగుచు వచ్చి రనియు నంతకుపూర్వమే కాకులమును బట్టణమును రా జధానిగ చేసుకొని నుచండ్రుడను రాజు తత్ప్రదేశము ను బరిపాలింప మొదలిడననియు బలశాలియగు నాతని కొమరుని డాంధ్రదేవుండను వాడు నెరిగిత నకలకాత్రపుం డయి కర్తిగాంది శ్రీశైల, కాశీశ్వర, కీమేశ్వరములకు వసుమ బ్రాకారంబులను దుర్గంబును నిర్మించి దేశోప కాదుండఱు జనుల సుఖపెట్టె ననియు పురాణములనుండి యొక గాథ జనులు వెడలుచున్నది. అట్లయిన నిరాధారమైన యాంధ్రదేశమున కీతనిచే నిర్మింపబడిన మహాదు ర్గంబే మొదటిదై యుండవచ్చును. ఈతని దేశోపకార బుద్ధికిని నత్పరిపాలనమునకును నాటి జను లీతనికి మి

క్కిలి కృతజ్ఞులై యుండి యాతని దైవ సమునిగ నెంచి యతని జీవితాంతరము దేవాలయము నొకటి గట్టించి యాతనిచేరున బూజింపుడు వచ్చిరనియు శ్రీకాకుళాంధ్రదేవు డీమాంధ్రదేవుడే యనియు దేట బడుచున్నది.

ఆంధ్రు లీస్థితికి వచ్చువరకును శిల్పకళయం దప్ర వేశులుగనె యుండిరి. శిల్పకళయందె గాదు. సర్వవిధ ముల వాడు మృగప్రాయులుగ నుండిరి. చెట్లనీడలయం దు నివసింపుచు నా కలంబుల దిని తీవించు తమ జీత ముం గడువ జొచ్చిరి. ఆద్యుల సంపర్కముచే వీరలకించు కించక నాగరికతా జ్ఞానము యభివృద్ధిగా దొడంగెను. అంధకార తుల్యమగు యజ్ఞానమునుండి లేజోవంతమగు నాగరికతా జ్ఞానమునకు వచ్చునపు డాంధ్రుల కలవడిన శిల్పవిద్యా నైపుణ్యమును మూఱుభాగములుగా నేర్పబ చి చెప్పవచ్చును.

అందు మొదటిది గృహనిర్మాణమై యున్నది. ఎండల కెండుచు వర్షములకు దడియచు బుతుభేదము లందునికీవట్టుల మూర్చుకొనుచు వాడు చిరకాలముజ్ఞా కాపురములు సేయజాలక పోయిరి. మొదట జిన్నచిన్న కుశీరముల నేర్పరచి కొనియు విచ్చుట మంటిగోడలైన మరికొంత విశాలములగు నిండ్ల గృహనియు దర్బాత దిలుపులనియు, ద్వారబసము లనియు, రాతిగోడలని యు, రాతికట్టడములనియు కర్మిపుచు గ్రమముగ దివ్య ములగు భవనములును సౌధములుకూడ నిర్మింప గలిగిరి. భూమియందు గవ్వపడిపోయిన నాటు కట్టడము లనేక ములివ్వుడు మనవలన గనిపెట్ట బడుచున్నది.

అప్పు డాంధ్రులకు గోత్ర మవస్థిమితము గలిగిన ది. నూతన నాగరికులగు సమ్యాంధ్రులకు కేవల, శారీ రక సౌఖ్యములందేగాక సభ్యాత్మిక జ్ఞానమునందు పైత ము ప్రవేశము గలిగెను. దేశాభిమానమును, దైవభక్తి యును, విగ్రహారాధనమును, నానాట సభివృద్ధిజెందెను.

అప్పుడు వారొనర్చిన రెండవకార్యము దేవాలయ నిర్మాణమై యున్నది. అంతకు ముందు వారు సూర్యనారాధించియు, పంచభూతముల సేవించియు దర్వాత జిన్నచిన్న మంటి విగ్రహముల నేర్పరచికొని బూజించియు తమదైవభక్తిని జూపుచు వచ్చిరి. క్రమముగ భక్తియభివృద్ధిగా దొడంగెను. అప్పటిచేతలయం దండముగ జేయబడిన విగ్రహములయందలి యనురాగము పెంపుచే నాటిని పూజ నీయములగు దేవతా విగ్రహములుగ నేర్పఱుచుకొని వాటి నారాధించుచు వచ్చిరి. ఏచెట్ల క్రిందనో నిర్మింపబడిన యావిగ్రహముల. భద్రవరముల కేదైన గవ్వపంటిది కావలసి వచ్చెను. మున్నగు జిన్న పండెరల నియు బర్ణశాలలనియు మంటికట్టులనియు తాళికట్టుడములయు క్రమముగ వారభివృద్ధి జేయసాగిరి. అప్పటికి శిల్పకారి తనమున వారించుక బ్రహ్మనిధులైరి. ఇంకయు నభివృద్ధి జేయ చాకి గుహాహల ముదయింపుచు వచ్చెను. భవనము లెట్లు నిర్మింపవలయునో విగ్రహములెట్లు శిల్పకలయనో చిత్రపటము లెట్లు వ్రాయవలయునో దెలుపు బద్ధశాస్త్రుంధము లాంధ్రుల యాధ్యమమునకు మిక్కిలి దోడ్పడినవి. తమ దైవభక్తికి దోడుగ తమ పనితనముల నెల్ల వారు దేవాలయములందె జూపుచు వచ్చిరి. విగ్రహముల మట్టును నిర్మింపబడిన రాతి కట్టడములు బహుజీవ నివాసనాను కులములగు నటు లందముగ మలచబడిన శిలాస్థంభములపై వికాలములుగ నిర్మింపుచు వచ్చిరి. పిమ్మట వాటిపైని దర్శనీయములగు గోపురముల నిర్మింప జొచ్చిరి. వింతవింతలగు లోహపు విగ్రహములు జేయ దొడగిరి. చిత్రచిత్రములగు నగిషీపతులు గోపుర భాగములపైని చిత్రంప మొగలు పెట్టిరి. భగవంతుని లీలావతార కథలెల్ల ప్రాకారములందు విగ్రహరూపకములుగ చిత్రంప దొడగిరి. వారిదైవభక్తికి దోడుగ నాగరికతయును పనితనమును యభివృద్ధి జెందుచు వచ్చెను. కన్నులపండు నొనర్చు వీరి యద్భుత శిల్పనిర్మాణములకు జనులెల్ల మచ్చటపడ జొచ్చిరి. ధనికులగు భూపతులు దక్క యెరులము చ్చటల నెల్లు తీర్చుకొన గలిగెదరు? శిల్పకులు తమశి

ల్పకళా నైపుణ్యము నభివృద్ధి జేసుకొనుట కప్పుడు రాజావలం బనంబును వారి యమిత ధనసహాయ్యంబును హెచ్చరికలును మంచియవకాశము సిచ్చెను. ఆకారణమున వారిచే నిర్మింపబడిన శాశ్వతములగు దేవాలయములను నేడు మనము దేవతా నిర్మితములనిచ్చెన్నకొనుచుంటిమి.

విశాఖపట్టణ మండలంబున సింహాశలమనడి గ్రామమందలి కొండపైన యత్యద్భుతమగు దేవాలయ మొకటి కలదు. అయ్యది మిక్కిలి పురాతనపు కోనెలయని యుండలి యనేక శాసనములవలన స్పష్టమగు చున్నది. శిల్పవిద్యా నైపుణి భురంధరుండగు చిత్రకారుం డొకడు దానినొక్క రాత్రియందు నిర్మించెననియు వాని కుమారుండు ముఖద్వారంబు పూర్వాభి ముఖంబున ఘంటజాచి యుని తగదని యొక్కనిముసములో నాదేవళంబు నంతయు పశ్చిమ ముఖంబునకు ప్రార్థివైచెననియు దానొక రాత్రియ డద్భుతముగ నిర్మించిన యమృతదేవాలయము నవలీలగ ద్రవ్వివైచెనని కొడరునిపై గిరిశి తక్షణ మవానిని జీరివైచి వానిప్రేవుల పెంప దాల్చెననియు నొక విచిత్రమగు వాడుక గలదు. పైకథ కనుగుణ్యములగు రాతి విగ్రహము లాదేవళంపు గోపురమున నున్నవి. స్వభావ సిద్ధములై దేవళ లుట్టివను ననేకములగు రాతివిగ్రహములందు గలవు. మనోహరములగు లతలును, స్తంభములును, వీరములును, మలటపములును, వృక్షములును, నగిషీ పనులును దానియందు శిల్పబడి యున్నవి. దాని ప్రాకారములు మిక్కిలి గొప్పవిగా నున్నవి. తెక్కకు మిరిస శాసనములందు గలవు. అత్యద్భుతములగు గొప్పగొప్ప పనితరము లనేకము లందుగలవు. ఒక్కసారి దానిని గమలార వీక్షించు నపు డేదేశభక్తుని హృదయము యల్లునునకుండును? పూర్వపు శిల్పకారుల యహోన్నత్యమును దెలుపు యాదేవళము తత్పర్వత శిలానిర్మితము గాదనియు నట్టిశిలలా కొండయం దెచ్చటను గానరావనియు గొందరభిప్రాయ పడుచుండిరి.

ఇట్టి శిల్పకళానైపుణ్యముతోడనే వెలుగొందు శ్రీకూర్మమును విశాఖపట్టణమండలి నొక గ్రామమున మరియొ

క గొప్ప దేవాలయము కలదు. వివిధములగు స్తంభములు నూరుకలములకు మించి యున్నవి. క్రొత్తక్రొత్తగ నగిషీ పనులను పెద్దపెద్ద పద్ధతులను విశాలములగు శిలాఫలకములపై జిత్రంపబడి యాదేశముల నలంకరింపుచున్నవి. ఆ దేశము పైతము పూర్వుల శిల్పకళాదక్షత్యమును వేనోళ్ళ జాటుచున్నది.

ఈ విధముగ దినదినాభివృద్ధిని జెందుచున్న యాంధ్రుల కలివరక లోకవ్యవహారము లధికము లయ్యెను. శత్రువులతో నెలది బోడటకును, దేశక్షేమము కొరకును, రాజ్యాంగపద్ధతుల బలపరుచుకొనుచు వచ్చిరి. ఎడవానలనుండి కక్షించుట కేర్పరచుకొనినవారి కుటిరనిర్మాణమునై కాశల్యంబును, దైవభక్తి బంపున జెక్కబడి విగ్రహనిర్మాణ నైపుణ్యంబును, వారికపుడు జాలదయ్యెను. శాత్రువజన దుర్భేద్యంబులగు నుహాదుర్గముంబుల వచ్చుడు వారు నిర్మించవలసి వచ్చెను. బుద్ధికుశలులగు పయ్యోంధ్రుల కయ్యో యొక దుస్సాధ్యమైన పనిగాక పోయెను. సమర్థులగు కాజాల్టి కార్యములనుండు మిక్కిలి యామోదమును జూపుచు వచ్చుటచే సంతతంతలు మహా కార్యములయినను వారు సులభములుగ నెరవేర్చుచు వచ్చిరి. అన్యదేశములతో వర్తక వ్యాపారములు జరుపుచు వచ్చిరి. అందువలన నన్యలకడనున్న యితర పనిముట్లు మున్నగున విసేకములు జూచి తామును వాటిని నిర్మింపుచు వచ్చిరి. దేశ మన్నివిధములగు కట్టుబాటులతో క్షేమకరముగా నుండెను. వారి మహాకార్యములను కూర్చి శిలాఫలకములందు శాసనమహాములుగ జెక్కెపుచు వచ్చిరి. కీర్తి శేషులగు మహాపురుషులు గౌరవార్థ మనేకములగు స్తూపంబుల గట్టింపుచు వచ్చిరి. తమచే జయింపబడిన దేశములనందందు జయస్తంభములను బాతింపుచు వచ్చిరి. నిత్యోపయోగములగు గృహోపకరణముల నెన్నిటితో యభివృద్ధి చేసిరి.

భావిజనంబుల శిల్పవిద్యా నైపుణ్యంబులకు మార్గ దర్శకత్వైరి. శిల్పకళా పరిశ్రమము వలన పూర్వులమహోన్నత్యమును గూర్చి దేశచరిత్రములు వందిమాగధులవలె బొగడుచున్నవి.

దేశచారిత్రము పూర్వజ్ఞానము వంటిది. అయ్యది దేశాభివృద్ధికి మహాోపకార మొనర్చును. మనదేశమున పూర్వచారిత్రములను తెలుపు చరిత్రా గ్రంథములు లేకపోవుటచే పూర్వదేశ సిద్ధిగతులను గనిపెట్టుటకు నిరాధారులము గావలసివచ్చినది గాని యట్టిచారిత్రములను గనిపెట్టుటకు శివులులగు పూర్వుల శిల్పవిద్యా నైపుణ్య మొకటియె ప్రబలాధారముగ నున్నది ఈశిల్పవిద్యయందు లోహపదార్థములందును దారు నముదాయములందును, పనితనమును జూపుటకన్న రాలపైన పనిజేసినాపుట యెక్కుడుకష్టము. కాఁక సుతావల బలంబునాంధ్రుల కిచ్చుది యధిమానవిద్య. ఆకాలంబున నిర్మింపబడిన ముక్తికాంతకు కాపురంబులును, సుందరంబులగు మందిరంబులును, రవ్యంబులగు హర్మ్యంబులును, మహాహరంబులగు పరోపరంబులును చిద్రకాలము క్రితమే శిథిలములయ్యెను నేటికిని నాపరహృదయము నాకర్షింపుచున్నవి. వివిధంబులగువాటి నగిషీపనులను జూచిన నిప్పటికిని గనులకు మిరుమిట్లు గొలుపుచున్నవి. స్వభావసిద్ధంబులగు నాటి శిలావిగ్రహంబు లిప్పటికిని దేవకళలుట్టివడుచున్నట్లు గన్పట్టుచున్నవి. శాశ్వతంబులగు నాటిగోపురంబులు మున్నగు కట్టడము లిప్పటికిని జాపర నత్యద్భుతాలోకన మానసులంజేయుచున్నది. పురాతనంబులగు నాటి ఫనితనముల నుండలి శిలాంతర్నిర్మితంబులను మాత్రమే మనము జూడగలుగుచుంటిమి. ఇంకొక నులభసాధ్యములగుటచే నింకయు మిగుల సోగగ నగిషీపనులతోడను స్త్రోతీకములగు పనితనములతోడను గ నలవండు వొనరించెడు దారువులు మున్నగువాటిపై జేయబడిన చిత్రంపుబను తెన్నెన్ని నశియించి పోయినవో మనమిపుడు జెప్పజాలము.

అంగ్లేయు దొరతనమువారివలన నిట్టిపురాతనపు కట్టడముల గనిపెట్టుటకొక సంఘమేర్పరువ బడినది. అసాంఘిక పరిశోధనలవలన భూమియందును కొండలయందును గన్పవడిపోయిన యనేకములగు పురాతనపు కట్టడములివ్వుడు కనిపెట్టబడినవి. విశాఖపట్టణ మండలమున నున్న విజయనగరమునకు దూర్పున, యేడనిమిదిమైళ్ళ

దూరమున 'రామతీర్థము'లని బిలువబడు గ్రామమున నొకచిన్న కొండపై, రెండుమూడు వత్సరముల క్రితము క గొప్ప బాధాలయము గనిపెట్టబడినది. అందరివలెగాక బాధులేకారణముచేతనో పూర్వము తమకట్టడముల న మప్రదేశముల నిర్మించక తమ శిల్పక మింత మాత్రమున నున్నదని చెల్లుటకోయన మహాన్నతములగు పర్వతములందును కొండగుహలయందును రాతిగుట్టల యందును నిర్మింపుచువచ్చిరి. అనకాపల్లి యను విశాఖ పట్టణమండలమునందలి మరియొక గ్రామసామీప్యమున నొక కొండపై నయిదారు వత్సరములక్రితమే మరియొక బాధాలయము గనిపెట్టబడినది. రామతీర్థము లంకువలె నిది కేవలము కొండకు శిఖరప్రదేశమునగాక గుహవలె నున్న ప్రదేశముననున్నది. ఇట్టిపురాతన కట్టడములింక యు ననేకములుగలవు. దొరతనమువారిచే నింకయు కో ణింపబడుచున్నవి.

ఏకార్థమైనను రాజావలంబనములేక నభివృద్ధి జెందనేరదు. పూర్వకాలమున జగజ్జీయమాన ప్రతాప వంతులగు కృష్ణదేవరాయాది మహారాజేంద్రుల లాలన ములచేలి నేడనాడవలె దీనవదనమైస్రక్తియన్న యాంధ్రభాషాయోషయె నిందుకు ప్రబలమగు సాత్వముని చ్చుచున్నది. ఎందరు చిత్రకారులున్న నేమి; యెందరు బుద్ధికుశలు లున్న నేమి; యెందరు ప్రజ్ఞావిధులున్న నేమి; యెందరెందరు నమస్థులున్నను బూర్వ మశోకాదుల నాటివలె రాజావలంబనము లేనిదిని శిల్పకమింకయు న క్షత్వమునకు రానేరదు. భవికులగు మహాపురుషులు పూర్వులార్జించిన యీవిద్యయం విభిమానముంచనలెను. అసామాన్యమై, మనోహరమై, శాశ్వతమై విలసిల్లు యీ శిల్పవిద్య నామోదించిన యెడల చిత్రకారులింకయు న్న వనీయములగు పనితనములజేసి చూపగలరనుటకు నంది యములేదు. అప్పుడాటి దేరిన చిత్రకావైపుణ్యములతో నీయాంధ్రదేశము సాటిదేశములయందు మహాన్నత పదవిని బొందును.

వ రి ప ం ట.

సు.రా.క్రి. క్రిరామ్ వీరబ్రహ్మయ్యగారిచే వ్రాయబడినది.

ఈహిందూదేశమందు నాలుకైదువేల రకముల పరిజాతులు పండింపబడుచున్నవి. క్షత్రకాలాదుల కను గుణ్యముగఁ బ్రతియేటఁ బండింపబడు నహజనైన యీ పరి పలువిధములైన రకములను గలిగియుండుటచే నెట్టి నేలయందైన నేదియోయొక రకమును బండింప వీలుగుచు న్నదికాని మంచినిటి పనతులుగల రేగడనేల లేవరిపంటకు మిగుల ప్రశస్తంబులందురు. కృష్ణా కోయంబుత్తూరు జిల్లాలలోని రైతులు పరిపాలములకు మెరకదుక్కి దున్నిన యెడల నేల గులకబారునని యందువలన సూక్ష్మతరుణ మునందే నీరుకట్టి దున్నవలెనందురు కాని యీవద్దటి యె

ల్లతావులకు ననుకూలించు పొలమునందు శీతకాలపునై రును గోసినవెంటనే తమ పొలములను జక్కగ దున్ని యెండకాలములో వానకరిసి భూమికి పదును గలిగిపప్పు డెల్ల నొకటి రెండుసార్లు దున్ని గుంటకల్లోలింపవలెను. ఇందువలన నేలలోగల కలుపును వృద్ధిచేయు వేళ్ళు దుం పలు మున్నగునవి సూర్యరశ్మిచే మాడిపోవుచు. ఇటుల నేలను గలియిదున్నుటచే నావిరి చేలుచు యక్కియున్న మన్నంతయు భూమిపైగల ప్రాణవాయువుచేతను సూ ర్యరశ్మిని జక్కగఁ బదునుగలిగి నస్యాభివృద్ధి కనుకూల ముగనుండును. నల్ల రేగడనేలలందు సైత మధమము పరి

నూన్యతరుణమున శై బాబుసాదులు దున్నియుంచుట శ్రేష్ఠతరము. ఇట్లుదున్నుట కువకరించు యువకరణముగు “నాగలి” యు: దదనుకూలముగ నుండినగాని పంటలు బాగుగబండ్లనేగవు. “నాటునాగలివలన నొకయకరము లో 2084 పానుల పరియు 3720 పానుల గడ్డియు” నదే నేలలో ప్రభుత్వమునా నాగలివలన 2280 పానుల పరియు 4200 పానుల గడ్డియు: బండిన”దని “శివపూరు గ వర్ష మెంటు వ్యవసాయక పరిశోధనా స్థానము” వారి వలన: తెలియుచున్నది. కావున సారాప్రదేశపు నాగలి కంటె వంగదేశపు దేశవాళినాగలికంటె శివపూరులోనిగవర్ష మెంటువారి నాగలియే నాడెపైనదని తోచుచున్నది. ఇట్టి యుక్తమైన నాగటిచే దున్నబడిన పొలమందు మొదటితదవ పశువుల యెరువును తరువరి ఆముదవుపిండి, యెముకలపొడి మున్నగువాటిని వేయవలెను. ఎముకల పొడినివేసిన రైతులు పడునైదు దినములకు పిదప నూరే కారమును చల్లవలసివచ్చును. ఆకుమళ్ళను బోయుటకై యేయెరువుచేతనైనను (దొరకనశో నెముకలపొడి శ్రేష్ఠము) నేలను భద్రముజేసి యందు జనరుటాకులను ద్రొక్కించి యొకవారము రోజులారనిచ్చి పిదప విత్తనముల: జల్లవలెను. ఏపుగా: బెరిగిన బలిష్ఠములగు మొక్కల నుండి స్వీకరింపబడిన విత్తనములే నాడెముగాని యే తాలుగింజలనో చేతికే వచ్చినవాటిని జల్లుటచే నెంతమందినో లయైనను నెట్టిపాటు చేయుటచుండినను నిరర్థకముకావు ప మంచి విత్తనములను జల్లవలెను.

ఒక సూచివిత్తనముల నాటుయకరములకు నూన్యదురు. మఱిగొందఱు తొమ్మిదియకరములకును వినియోగింతురు. రెండుమూడు మొక్కలను గలిపి దుబ్బులు దుబ్బులుగా నాటదలచువారు రెండు మూడు యకరములనేలకే యీబస్తా విత్తులను సరిపుచ్చుదురు. ఇది మిగుల నష్టదాయకము. ఒక్కొక్కతావున నొక్కొక్క మొక్కకంటె సధికముగా నాటరాదు. నేలనప్యవయుక్తమగు నత్తువ పరిమితముగనుండును ఈనత్తువ యొక్క మొక్కకే లభించుటచే మిక్కిలి బలిష్ఠముగనెదిగి పెద్దపెద్దకంకుల చేసి విశేషధాన్యమును బండించునుగాని పనిమొక్కలా

క్కతావుననే నాటబడినయెడల నేమొక్కకును పరియైన నత్తువచిక్క నన్నియును గుఱచ కంకులతోను తాలుగింజలుగల కంకులతోను జనించి నష్టమును గలిగించును గనుక పెక్కు మొక్కలనాటక నొక్కొక్క మొక్కనే నాటుచుండిన లాభకరమని తెలియనగును గాన యకరమునకు 20 పానులు అనగా నేడువీసెలకంటె సధికముగా విత్తు లవుసరముండవు. ఆకుమళ్ళ శుభ్రముగాను గలుపులేకుండునటులను నుండవలెను. విత్తబడి విత్తులను బూర్వయుగములందు చాలతోగడిగి విత్తెడివారంట. కాని యిప్పుడు మైలతుత్తము మూడుపాళ్ళును నీళ్ళు నూటుపాళ్ళును గలిపిన నీటియందు శుద్ధిచేసి మిట్ట 15 నిమిషములకు వెంటనే మంచినీటిచే గడిగి మొలకలెత్తించి యాకుమళ్ళలో వేయుటచుండిది. అటుల నెత్తించబడిన మొలకలు విలుగునను భీతిచే ముందుగనే చల్లుదురుగాని నీటిజనతి బాగుగలేని తావుల మొలకల నెత్తించిగాని చల్లకతప్పదు. ఆకుమళ్ళ బలిష్ఠముగ నెదుగుటకు “నైట్రజిన్” విస్తారముగల నూరేకారమును జల్లుటయుక్తము. కాని యెముకలపొడిని మున్నుండుగ నాకుమళ్ళకువేసి యూడ్చిన తరువాత నూరేకారమును వేయుదుమేని భూసారము శాశ్వతముగ నుండును. ఇట్టి యెరువు నుపయోగింపబడినయాకు నెలలోపుగనే యూడ్చుటకు సిద్ధమగును. జిల్లేడు, కసింద, వెంపలి మొదలగు జనరుగల యాకులకు నేలలోవేసి కుళ్ళించుటయు దొరకన యేయెరువు నయిననువేసి యవుసరమగునపుడల్లగుంటకత్తోలి చక్కగా: బదునుబడిది పిదప పరినూన్యట లాభకరము. పెరిని మొలకనెత్తించిగాని మొలక నెత్తించకగాని, చల్లుటచేతను, పెరిగిన మొక్కలను ఊడ్చుటచేతను బండింపవచ్చును గాని మొలకలనెత్తించి చల్లుటచే విత్తనము కప్పబడుటకై దున్నబడినప్పుడు మొక్కలునిజిగి నష్టముచేయును. మొలక నెత్తించకుండజల్లుటచే నొకచోట నత్తుగాను మఱియొకచోట: బలుచనగానుండి కలుపుదీయుటకు వీలులేక అడ్డదిడ్డములుగా నుండును గనుక యూడ్చుటయే తగినదని యట్లానర్చుచున్నారు. ఊడ్చుటకుపూర్వము ఆకుమళ్ళకు నూరేకార

ము, ఎముకలపొడిగాని, ఆముడపుపిండి, తెలకపిండి, వేప పిండి మున్నగు నూనెయూడిన మజియేపిండి పదార్థము నైనగాని యెరువువేయవలెను. పిదప యేపుగ నెరిగిన మొక్కల నొక్కొక్కతావున నొక్కొక్క మొక్కచొప్పున నాటవలెను. మూడునాలుగు మొక్కలను గలిపి నాటిన యెక్కువలాభమను భాగించియేగాని నాలుగు మొక్కలను నాటివచ్చుకు 26 మళ్ళిభాగ్యము లభించినట్లును అనంతవత్సరమందట్టి ప్రదేశములో నొక్క మొక్కనాటుటచే 34 మళ్ళి 8 శేర్లు భాగ్యము పండినట్లును తెలియుచున్నది. కావున నొక్కొక్క మొక్కచొప్పున నాటుటచిరము. ఈ మొక్కలను తొమ్మిదంగుళముల దూరము చొప్పున నొక్క యంగుళములోతుగా నాటవలెను. అమెరికాలోని “మిస్సెసిప్పి” మొదలగు నదితీరములందు “కెరోలీనా వరి” అను దానిని బండింతురు. ఈ “కెరోలీనా” జరిమి న్న పాంతముల కుపయుక్తమగునో కాదోగాని “సెంట్రల్ ప్రావిన్సు”లనుండి “చెన్నపురి యగ్రికల్ చరర్ డిపార్టుమెంటు” వారిచే దెప్పింపబడిన “బంకు” వరి యాప్రాంతములందు పాగుచేయఁ బడుచున్నది. ఇది జెవిటినేలలో గాక బంకమట్టిగల తావులలో నీరునిలుకడగానుండని వాలుగల తావులందు చక్కగా జెరుగును. దీనికి యెరువు ముఖ్యవసతులు. యకరమునకు రెండుమూడుబండ్ల పచ్చియాకెరువును 15-20 బండ్ల పశువులపెంట యెరువు గావేయవలెను. మొక్కలు పెరుగుచుండునప్పుడు పండిన ములకొకసారి 500 రతులకు తక్కువగాకుండ 800 రతుల కెక్కువగాకుండ గానుగపిండిని రెండుమూడుసార్లు యెరువు గవేయవలెను. పెద్దెంబరున విత్తులను సిద్ధపైన మళ్ళిలో జల్లి నెలదినములు జెరుగనిచ్చి ప్రివవః పొలములో నాటవలెను. పొలముమొక్క సత్తువ నకునరించి నాలుగునెలలకే నీపైసఫలించును. ఆరు చెన్నపురివళ్ళ నాకొకయక రమునకు నరిపోవును. 20 యకరములు భూమిగలవారి కొకయకరవునారు మడికావలసివచ్చును. ఈ కరియాకు వైడల్పుగను నాలుగాను నుండును, పెద్దగాలికి సైతమిదిచెడిపోదు. దీనికి నీరంతగా యువునకముండదు. నేల చెన్నుగ నుండినజాలును. ఈ భాగ్యము నన్నముగను బొడవుగ

ను బియ్యము మిగుల భావభ్యముగగి జగురుగలపిండిని చ్చునదిగాను నుండును. దీనిగడ్డి పశువులకు మిక్కిలిరుచి కరమగు మేతగానున్నది. “శివగిరి హోంఫారము” లో నీపైసవకు “అడవిశిలియాకు”ను బైరుచేసి దానిని పొలములోనికి దున్ని కల్పించి యెరువువేయటచే సాటిపొలములకంటె నెక్కుడు లాభకారిగ నుండినట్లు కృష్ణాజిల్లా మునగాల యెస్టేటులోని ఫారం సూపరింటెండెంటు అగు పింగళి వెంకయ్య యం. ఆర్. యే. యస్. (ఇంగ్లాండు) గారు చెప్పుచున్నారు. కావున బాంబులకు యెరువు ముఖ్యధారము. పనిముట్లును శ్రేష్ఠమైనవిగా నుండవలెగావున నీ 1911 సంవత్సరమునందు జరిగిన “అలహాబాదు వ్యవసాయ వస్తుప్రదర్శనమునకు గొనితేబడిన నాగళ్ళలో 44 ఆంగుళముల వెడల్పును 9 ఆంగుళముల లోతును దున్నగల పాంచాల బేళమండలి “లాయల్ పూర్” పట్టణమందుగల వాల్ కార్డు అను కంపెనీవారిచే బ్రదర్శింపబడిన “రాజాబిల్లుప్లస్” అను నాగలి కేనవికాలమందు బీటారిన పొలమును దున్నుటకువయుక్తమైనది. దీనివెల షుమారు 30-0-0 లుండును. వర్ష కాలమునకు పూర్వము రెండుమూడుసార్లు దున్ని యుంచి పిదపపైరు చేయుటచే నెక్కుడు లాభకారి గనక నీపైచెప్పబడిన నాగలి యిందున కుపయోగించును. ఇట్టిదియే కలకత్తాలోని “అర్బోరెయన్ స్టీలుఅండుకో” వారివల్లురు. 25 ల వెలగలదియుఁ బశ్చిమోత్తర పరగణాల ఎగ్రికల్ చరర్ డిపార్టుమెంటువారిచే “మెప్టా, వాటస్” అనునవిరు. 5-0 0, 9-0-0 లు వెలలుగలవి ప్రదర్శింపబడినవి. ఇట్టి నాగళ్ళచే నెండకాలమున పొలముచుదున్ని పిదప సాగుచేయుటచేమిగులఫలించును. మజియే దూర్వోత్పత్తుటకును భాగ్యము నూర్చుటకునుమరలుగలవు. వాయుదేవునకై నిరీక్షింప నక్కరలేకయే వలసినప్పుడు తూర్వోత్పత్తుటకు పైనచెప్పబడిన లాయల్ పూర్లోని వాల్ కార్డుబ్రదర్సు వారిచే నొకమర రూ.150 లకు విక్రయింపబడుచున్నది. నూర్చుమరలకు ఆవిరిసాయము కావలసినవగుటచే వెలులు హెచ్చుగనున్నవి. కాని యెడ్లచేనెక్కుడు శ్రమబడకుండునట్లులఁ బలుపురుగలిసి గ్రామమున కొక్కమఱ

నైనను దెప్పించుకొననగును. ఇందునుగుఱించి కలకత్తా లోని బర్న్ అండు కో అనువారికి వ్రాసి తెలుసుకో న గును. ఈపైవిషయములను జక్కగవిమర్శించి శ్రద్ధగలిగి వ్యవసాయము చేయువారికి చక్కని ఫలసాయము లభిం చు ననుట నిర్వివాదాంశము. వరిజాతులలో పెద్దకును మ, పిన్నకునుమ, దీర్ఘిభోగాలు, రాజనాలు, పాలూట గడ్డ, ఆటగడ్డ, మొలకొలకులు, కాకిరెక్కలు అను యెన్నియో జాతులుగలవు. వీటియన్నిటిలో ఆటగడ్డయని దెప్పబడు అక్కుళ్లు శ్రేష్ఠమందురు. పసిబిడ్డలకు గుజ్జిన గూపగా దీర్ఘిభోగాలను వాడుదురు. అవరథాస్యమును బండించు మెట్టపంటకును వరిపండించబడు మాగాణిపం టకును లాభము విషయములోగల తేడాజనుల కనుభవ వేద్యమయియే యున్నది. ప్రతి యైదేండ్లకును సర్తక శాఖాధిపతులవలన వ్యవసాయపు రెక్కలు బ్రకటింపబ డుచున్నవిగదా! అందు చెన్నపురి రాజధానియందు,

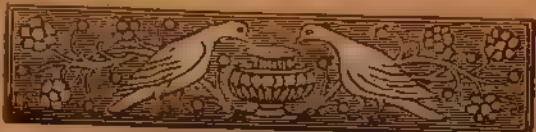
వరి	10859209	యకరములలోను.
గోధుమలు	18740	...
బార్లీ	2921	...
జొన్నలు	5054091	...
శంబు	3769970	...
రాగులు	2488654	...
మొక్కజొన్నలు	125899	...
ఉలకలు	182297	...
కపిష్ఠాదునుములు	6801117	...

అహారవస్తువులీ 2,87,47,898 యకరములలో బండించబడుచున్నవి.

సూర్యగంజలు	2538837	యకరములలోను
సువాననద్రవ్యాదులు	556676	...
చెఱుకు	182138	...
ప్రత్తి	2025538	...

నీలిమందు	94750	...
పొగాకు	20098	...
జాచనచక్క	2705	...
గోగునార	229	...
మేతపైరులు	285406	సాగగుచున్నవి.

ఈ రెక్కలనుబట్టి చూడగా నన్ని పైరులలోను “వరి”యే యెక్కుడు భూమిపై సాగుచేయబడుచున్నట్లు తోచుచున్నది. కావున “వరిపంట”యే మిగత పంటల న్నితీకఁజే నేవ్యానుకూలమును లాభకారియునగు పంట గాఁ బరిగణింపఁ బడుచున్నయది యని వేయిగఁజెప్పవల యునా? మఱియు మెట్టపంటలన్నిటిలో “సువ్వలపంట” లాభకరమందురు. వరిపంటకును, సువ్వలపంటకును నగు భిన్నులిందుమించుగా సమానమేయై యుండవచ్చును. వ రికి పుట్టి 1-కి.రు. 50 చొప్పునను సువ్వలకు పుట్టి 1-కి రు. 180 చొప్పున పంట యిండవచ్చును. గాని యకరము నకు సాధారణముగా వడ్లు పుట్టె 3 పండును, సువ్వలు అర పుట్టియే పండుచున్నవి. ఇందులో “సువ్వ” 2 సొంబులై గుడ్లు” అను నటుల ధాన్యము తయారై యింటివచ్చు నటకును సంశయాస్పదము. వరికట్టి సంశయము కలుగ నేకలుగను (అనగా వరిపంటకు, సప్తమువచ్చుట జహు యరును) కావున నన్నివిధములఁ జూచినను వరిపంట మి గుల లాభకరమనునదిగనే కన్పట్టుచున్నది. కాని యక వడ్ల ములవలనగాని ముఱికిసేరు పోవుటకు. వసతిలేకపోవు టవల్లగాని యొకప్పుడు బాడవ పొలములకు సప్తముసం భవించుచున్నది. ఇట్టిచేలలకు “సాంబమా” అనురకపు వరి కెక్కుడుసేరు కావచ్చుననియు -గనుక యారకపువరిని పైరుచేసికొనుచు -గరువు భూములకు తదనుకూలమైన “పాలూటగడ్డ” మొలకొలకు రకములను బండించుకొనుచు గడ్డకు తెల్ల దు నుధితరీతిఁ బాటవకుడు దక్షిణబుగ నై శ్వశ్వ నమన్యకై లై కలసి యామము వగు సర్వశ్వ రిండనుగహించుగాక.

నిమ్నజాతి సముద్ధరణము.

మ.రా.శ్రీ, మంపూరి - శంకరశర్మగారిచే వ్రాచబడినది.

ఉ॥ భారతవృక్ష మందు భుజనపరికరములైన నన్నియును మండలిన్
బేలనపొందవట్టి మనసే ద్విజబాహుళ్య మైకముగ్రాల్చి
వారలచాతుశేఖరపు ఆనాదైత్యపంచముల యందునున్న ని

ఉ॥ గీతలు బోధనమునందఁ గ్రీడికైపుష్పఁడు చెప్పలేదు; నా
చేతన బాణుబాహులు స్పృహవలనదెన్ గుణభేదయుక్తి సం
చేతరి నివృత్తమానముగ హింసపులెంతురుగాదె గీతలన్

చ॥ వనర్జ్యులులెల్ల సంకల్పమాజులన్ శ్వపచాదలామః శి
వృక్షుగదా వర్ణవంశముల ప్రావృషమనోరే జనాదరణులకై
మిడుడురుగాదె! పంచమజనములకైగతి యెట్లువచ్చెనో

చ॥ అర్జునవంశ దేశమనయందుండునీంపెడు నామకూర్చు లి
తరగతిలోనివారలకదా మనసంభుముహూహర వారి నా
దగదామనీయపండిత కలంకావ శేషద. శేషవేలుగా

ఉ॥ వంశధరిత్రయందు మనభాద్ర కుట్రమృతమోద బోయి ప
టంకడు నామకూర్చుట తలఁపుటగా నిలెందునోమ నా
వంశదత్తం జనంబు మనవారలొకింతయు గారవింప !

క॥ మలకలలోపలగొందఱు
గలగిరిహింసపులు మదియు శ్రీరత్నలంఘిక
గలగిరిక గలయునుండిరి
వెలిచేయుచు మన మగడవింతుటవలసక.

ఉ॥ శ్రీరత్నలంఘి నీరి తమకలంక న.దటి నాదరించుచుక
బ్రహ్మలిజేసియన్న మను కన్త్రము విశ్వయూనిర్విచోరుటక
రక్షపట్టనూనవలె చేతకన్త్రాని రూతులంబు వి

చ॥ అయిదువలెలుబోవి వనమాగ్ధముచేప్పవి శరణుండునక
జనములకై రామగౌరవ మనలంబులలోపల శేషవేడి రి
కగిరికి వట్టికొద్ది పూర్వమన నమృతజీవితోయినక

చ॥ కగిరికియై వట్టి భాగపాటు
బాలిపంచములను గారవింతుటన్న
వారు మదియు మహారాష్ట్ర ప్రజలగుడి
యై కరివిని శ్రీమిందురున్నవారు

ఉ॥ జ్ఞానః సీనకకళ్యపదబాహులీ యరవృక్షగ్న మ
జ్ఞానధనంబు విద్వయి యుపంసను శావున విద్యనేర్పినక
మానవభృమత్ కలిసి మానగవర్తిలి యామతంగబాల్

తే॥ ఈయనామంబునుంచి బేరియుండు
పూర్వభక్తులు సంఘ సంస్కార పరులు
మూలాకు జ్ఞానశీత్రంబు మిడుత నొవగ
జననములు సేయుచున్నార కత్తికొంది.

తే॥ వట్టిభక్తులకన్త్ర మహాధిపతులలోన
బాహుళ్య వారి సిద్ధికుటలు బాది
పంచములెల్ల విశ్వతెప్పించి గార
వింది విరిజేన్వ నగిరించివారు.

సీ॥ బద్ధసామాజికలదివయోదృష్టి నం
త్యజాలలోపా దీక్ష బాప్తివారు
ప్రహ్మసామాజికలో ప్రబలానురాగులై
వాస్తవే దమమాది బరపివారు

సమతరీకృష్టజ్ఞాన సామాజికలగునా
నారిగావెడుకోర్క మిరినాడు
రాచకృష్ణ విశే! సామాజికలవధా
వారియభ్యుదయః శ్రీ శ్రీ వారు

తే॥ వట్టికోడా మనగౌరవవనినతి
స్వీకారసాధకముల గ్రీడికా
'రాచకుటలగు నూర్వరాయాని విభుమ
వారిరక్షించువారిచే చేరివారు.

తే॥ మనము మాటనడక్కించుకొనకయున్న
గార్యమాగధుకాలమే నడవజేయు
దేవుడేసామము మిగయు దీనకరి
చేరి తోప్పదరయ్య బేరియులార.

పంచమ పరి వేవనము.

సీ॥ వరదదయావత్స కౌశలమందలాన్న
వర్తింతు భూకుర స్వామిబారి!
రహి నాత్మచోదరణ విలయనమించి
పరగతు శ్రీమి ప్రభువులార!

చ॥ భాగ్యగుణమనీ పలుచా న్నై
తనరాధు వె శ్వరత్నములూరి!
కౌశల్యమనక బేరియప్పట్టికి ధన
ద్రవ్యమలగూర్చు మాద్రవరులార!

తే. దీపజ్వలము మేము మీ చేతజను
మాదివారముమీకు మీసోదరులము
పలికులె నాము మాదుదగ్గతివలంచి
జానభవమిచ్చి మహాబ్రోవ బూనరయ్య.

సీ. వాల్మీక్యమునవాక్య వర్సర్వధూతాని
అనుపల్కు మనమునందరయ్యయ్య!
అర్థిజ్ఞ బరోపకారార్థం గీర్తిరమక
పలుకు మీమదిలోన నిలవరయ్య!

తే. యెన్నె చాళియ పరసీవనమ్మను
నీతిదండమునక గణింపరయ్య!
సారిదిసర్వజనా ముఖభోధవలెను
భక్త్యులు సెదరాన వలవరయ్య!

తే. భూషణుని వర్సవసుతను భావరయ్య!
మార్క మెయిమాకు మేలానగూర్చరయ్య!
మమ్మబాములచెట్టక మనవరయ్య!
మాకు సౌఖ్యంబు నుమమర్చి సారయ్య!

సీ. మామద్దెనము మామాలిన్దమునలూన
దండరాదఖయ్య వధయ్యలార!
మాయబ్రహ్మంబు మానవతనుజాడ
జాలిలేదాయె నా సరకులార!

తే. మాంబండ్లు వాకిండ్లు మాదరిద్రతజూడ
మౌదయంబుకరగలే సదయలార!
మావాళంబులు మాదుక్తి తినిజూడ
గన్నీరుగారదే యన్నలార!

తే. మమ్మమమ్మించి యుద్ధరింగగమమీకు
బుద్ధిభట్టకపోయెనే ప్రియులార!
మేముమీసోదరులకున్న మేలిమాట
చిత్తమునతోవలేదే చేయులార!

సీ. మక్కలకంటెదక్కవచారమెలిమా
మమ్మమీవాడలక మనసీరు
కాకులకంటె జల్కడనంలెయితి మా
మమ్మ మీదవృత్తులక మనసీరు

తే. మమ్మ మీయిండ్లలో మనసీరు
అరయదున్నకంటె నధముల మెలిమా
మమ్మ మీవాకిండ్ల మనసీరు

తే. శక్తకంటెను గర్భపూట్లకంటె
మీకు నొకగాకపోలిమా తానీరు
మగుదమలులార వ్రాయంబు పొడవయ్య!
మేము మీసోదరులము మమ్మమరయ్య!

సీ. అభిమానపులికంచి మానలక్ష్మిల
గాధిరాజుకుంటె గాదించె
తనవభాసావధుండున బ్రవేశంబిచ్చి
యా హరిశ్చంద్రుడే యాదరించె

భునుడు మోహోపంకుడను జుహోభక్తుడే
మాబాధికల్లుడై మైత్రిగూర్చి
పుడమివేల్పులకంటె మనుభోజనమువెట్టి
యిలయోక వాధుడే యోమదెచ్చె

తే. జారు మీవంటివక్కులలో గారటయ్య!
వారు మావంటిమాలలు గారటయ్య!
నుమ్మవలిచేసి త్రోయభగ్నమృతయ్య!
చిన్నబుచ్చకమను దెంతజేర్వరయ్య!

సీ. మోయివన్నదె మిమ్ముమోయవన్నలు మమ్మ
భూమదమకు దీవి భూమిదేవి
మీకు వెన్నలగాది మాకుగాయలులేద
వలంబలపంసీమ శంకమాను

తే. మీమిద సేగాని మామిదవీరదే
సరససూరభకాలి చల్లగాలి
వల్లువదేయమీకు గల్గించి మాకేదె
భవ్యసౌఖ్యకయందు భావ్యుడెందు

తే. వరసిమివైది మావైది గురియకున్న
వకలనసాగవనమీర్తి బలదమా
రైవచ్చుప్పిలి బ్రహ్మశ్రంబులేదు
శృష్టిసీమీతి తెలియదీ శిష్టులార!

సీ. శుద్ధిలేదను మమ్మజూడరాదందురా
వక్తకుభ్రీతనుమాకు గరవరాద!
వరమూర్ఖులు మీరు పరికిరాదందురా
తెలివితేలుమాకు దెలుపరాద!

తే. వర్షణంబులమీరు సాటిధారంబురా
మహితలును మాకుమప్పరాద!
గడువినీచులుమీరు కలయరాదందురా
నైరతవలంబుమాకు వేర్వరాద!

తే. అతిదర్శిలగుట రోకుమందురని
నీరిగలుగుచూర్ణములు మాకువెప్పరాద!
భూరిదయయించి వటు సానాధూతిమించి
శ్రేయములు గూర్చరయ్య చేయులార!

సీ. రాజ్యాంగ తాత్రజ్ఞ రాజమెచ్చగ భరా
రాజ్యమీదిన మహారాజాలభమ
జ్ఞానప్రదాంతో గ్రంథతోటిగిగూర్చి
వక్త్రీర్తివదసిన వక్త్రపుంకు

తే. విజలేంద్రియకనొప్పి వీరరాజయోధ
మానదర్శకుడైన మానలభమ
నకలదీవనసౌఖ్య సౌభనంబులు జాపు
భోజనాననట్టి తాకినలకు

తే. ధావలంబైన మావంశమివిధాన
గేవలంబైన దుస్థితి గీడ్వడంగ
నావిలంబయ్య మామవలేవపడక
క్రేనలంబిచ్చి వక్త్రపుంక బ్రోవరయ్య!

ప్రాకృత ప్రబోధము.

ప్రకృతి జాతములకు ప్రబోధములు సహజ వర్ణములు. చరాచర ప్రపంచమీ యవస్థాద్వయబద్ధము. జాగ్రన్నిద్రలు దివారాత్రులవలె నవిచ్ఛిన్నములు. ప్రజాగరము సుషుప్తికిని సుషుప్తి ప్రబోధమునకును గారణములు. కాలావచ్ఛిన్నములైన పదార్థములకివి సహజస్థితులు. సరమాణువులు మహాభూతము లీస్థితిగతములు. నశ్వరములైన దేహములీ దశాధీనములు. వికారిణ్యాది బ్రహ్మచర్యంతముగల జీవజాలమునకీ ప్రవృత్తి నివృత్తులు సహజ సిద్ధములు. సామాన్యభావనలో నీవృత్తిభేదమె వృద్ధిక్షయములు. ఈయవస్థాభేదమువలన వ్యక్తికి, కుటుంబమునకు, సంఘమునకు, జాతికి వృద్ధిక్షయములు సిద్ధావస్థలు. ఒకపురుషుని ప్రభు కొంతకాలము హెచ్చును. ఒకసంఘపు బలము కొంతకాలము పెరుగును. ఒకజాతి ప్రకావపౌరుషములు కొంతకాలము వర్ధిల్లును. కాలక్రమమున సకలమును మహాలయావృత్తిములో మునుగుచున్నది. ఈ నిర్గమమున కాగమనమునకువలె దేశభేదముగాని ప్రాత్రభేదముగాని లేదు. హేతునిర్ధారణ మతిగహనము; కార్యకారణ నిరూపణ మతిదుస్తరము. నిర్గమము పునరాగమనముగఁ బరిణమించుచున్నది. ఇది సృష్టివైచిత్ర్యము, భగవత్సంకల్పము. ఈసంకల్పసిద్ధికై సకలవస్తుజాలము పరివర్తనాయత్తమగుచున్నది. పరివర్తనము లోకస్థితి. ఈస్థితి ప్రపంచ చరిత్రమువలన సుబోధ్య మగుచున్నది. ఒకయుగమున హిందూత్వంబు పరిజ్ఞానము లోకము సుద్ధరించింది. ఒకకాలము వనస్పరి యముల తాస్త్రాధి నివేశము లోకాభ్యుదయమునకుఁ దోడ్పడెను. ఒకసమయమున నైగుప్తుల శిల్పికళాదక్షిణ్యము ప్రపంచసాఖ్యమున కనుకూలించినది. ఒక వేశను సారశీకుల ప్రజ్ఞాపౌరుషములు ప్రపంచ సాధాగ్యమునకు సాధనములైనవి. ఒకప్పుడు చీనాదేశీయుల బుద్ధికుశలత ప్రపంచ కళ్యాణమునకుఁ గారణమైనది. ఒకకాలమునయవనరోమనుల నాగరికత్వము లోకాభివృద్ధికి సాధనభూతమైనది. ప్రాచీనలీనసామ్రాజ్య

ములన్నియు ప్రస్తుతకాల పరిజ్ఞాన నిత్యాణమునకు హేతుభూతమైవచ్చి, లయావృత్తిములో వసువయోగ నిత్యాణములు లీనమొందును నవయోగ రచనలు శేషించి యుండును. హిందూత్వంబు ప్రాచీనపరిజ్ఞాన మిన్నియ వాంతరములలోను వశించక శేషించియుండుట కిదియే కారణముగ నుండును. ప్రస్తుత ప్రాగ్దేశీయుల ప్రబోధమునకు ప్రత్యక్షకారణములు శాస్త్రాత్మక సంస్కరణములు జపానుదేశీయుల దేశభక్త్యుత్సాహములును ఐరోపాకారణము నూతనయుగ ధర్మమునునై యుండును. కారణము లెవ్వియైనను ప్రాచ్యుల గాఢవిద్రకు భంగముగలిగినదనియును ప్రబోధ మేర్పడినదనియును సర్వజనాంగీకారము నొందుచున్నది.

నమిష ప్రాగ్దేశము.

దేశచరిత్రములకును నితర విషయములకును బ్రామాణికులైన శాస్త్రాత్మక చరిత్రకారులచే బ్రాగ్దేశము మూడుభాగములుగ గ్రహింపఁబడుచున్నది. మొదటిది నమిష ప్రాగ్దేశము. తురుష్కసామ్రాజ్యము తత్పరిచర దేశములీ భాగాంతస్థములు. ఈజన్మదేశమును నీ భాగమునకుఁ జెందియున్నది. దుర్బలదేశముగఁ బరిగణింపఁబడిన తురుష్కదేశములో బ్రబోధమేర్పడి నిరంకుశాధికారియగు నబ్దుల్ హమీదు 1909 ఏప్రిలులో నిర్గమించి నియమితపాలనమున కెడమిచ్చెను. తురుష్కదేశమిప్పుడు శజాస్వామ్యత్వపాలనాయత్తమై రేషద్ ఎఫ్సం డినుల్తానుచే బాలింపఁబడుచున్నది. దేశభక్తుడు కేమల్ బె విరచితగ్రంథములు జనుల నుత్సాహపూరితులం జేసినవి. విద్యావంతులైన యవ్వన తురుష్కలీ యుత్సాహప్రోత్సాహితులై పరివర్తనమునకుఁ గారణులయిరి. వారిదేశాభి మానోత్సాహములవలనదురుష్కసామాజ్యములో నూతనశక మేర్పడినది. దేశములోఁగల జాతిమతమత్సరము లంతరించుచున్నవి. ఆరంభోచితవిద్య వ్యాప్తినిఁగొంచుచున్నది. ప్రస్తుతసామ్రాజ్యముల బలవైభవ

ముల కాధారభూతమైన యుద్ధనాకాదళము నిర్మించబడుచున్నది. స్త్రీలు ఘోషాపద్ధతిని నిరసించుచు స్వేచ్ఛాస్వతంత్రముల నభిలషించుచున్నారు. ఈవరివరసము దేశసాక్షోభములేక తురుష్కు యవ్వలచే శాంతభావముతో నిర్వర్తించబడినది. తురుష్కు-దేశము తురుష్కులగు స్వస్థలముగాదు. తురుష్కులు పడున్నావశతాబ్దాంతమునను పరియెడవ పడునారవ శతాబ్దములలోను యూరపుదేశములో దమసామ్రాజ్యమును స్థాపించిరి. ఒకప్పుడు పాశ్చాత్యదేశము లన్నియునుజేరి తురుష్కుల సంహారమునకై ప్రవ మతాభిమానాస్త్రమునుఁ బ్రయోగించెను. ఈమతాభిమానావేశము యూరపుదేశములు తురుష్కుప్రతాపిగ్ని కాహుతులుగాకుండఁగా పాడినది. తురుష్కు-దేశములోఁ బ్రాచీనప్రతీతులకు నన్నిహితసంయోగము గలిగినది. యూరపుదేశీయులు మహమ్మదీయ సామ్రాజ్యప్రజలుగ నున్నారు. ఈసామ్రాజ్యజనసంఖ్య 2,50,00000. తురుష్కు-రాజ్యాధిపతి మహమ్మదీయ మతాధ్యక్షుడుగఁ బరిగణింపబడుచున్నాడు. భూవలయములోఁగల 22,50,00,000 మహమ్మదీయులీ సామ్రాజ్యముపై దమవీక్షణమునుఁ బ్రసరింపఁ జేయుచున్నారని యిటలీ తురుష్కు-దేశములకు నడుమను జరుగుచున్న ట్రిపోలియుద్ధములో. మహమ్మదీయులు చూపుచున్న యధికానుకంపమువలన స్పష్టమగుచున్నది. మహమ్మదీయులలో జాతిభేదములేదు సానుభూత్యధికము. తురుష్కు-దేశ ప్రబోధము మహమ్మదీయప్రపంచప్రబోధమునకుఁ దోడ్పడుచున్నది. మహమ్మదీయ ప్రపంచమంతయును నొకప్రదేశమున నిమిడియున్నది. ఈప్రబోధము లోకాభ్యుదయమున కుపచరించునదిలేక తెమూరుదండయాత్రలవలెఁ బ్రతిఘటించునది యూహించుట కెవరికిసాధ్యము! ఈజుట్టుదేశము తురుష్కు సామ్రాజ్యములోనిదైనను బ్రిటిషుపరిపాలనాధీనమైనది. ఆదేశప్రబోధమును భారతీయుల ప్రబోధమువలె బ్రిటిషు పరిపాలనాయత్తమగుటంజేసి హిందూదేశ ప్రస్తావనలోనది తెల్లంబగును.

కొండవభాగము మధ్యప్రాదేశము. ఈభాగములో హిందూసారసీక దేశములు చేరియున్నవి. మనకునం

బంధించిన మధ్యభాగ విమర్శనమునకుఁ బూర్వము మూడవభాగస్థితి విచారార్హముగ నుండును.

మూడవప్రాదేశము జపానుదేశము.

మూడవభాగము యూరపుఖండమునకు మూరస్థమగుటంజేసి మూరప్రాదేశనామమునుఁ గహించినది. ఈభాగములో సంపూర్ణప్రబోధమునుఁ గాంచిన జపానుదేశమును బ్రబోధోదయావస్థలోనున్న చీనాసామ్రాజ్యమును నాప్రాంతపు దేశములునుఁ జేరియున్నవి. జపానుదేశీయుల ప్రబోధము ప్రాదేశీయుల కాదరణీయాదర్శముగ నున్నది. జపానుదేశీయుల దేశభక్తి సంస్తవనీయము, అభ్యుదయ మాశ్చర్యకరము. విక్రమపరాక్రమములతి విచిత్రములు. స్వాత్యంత్ర్యము నమ్మాననీయము. స్వార్థత్యాగము జ్ఞానూపాత్రము. విద్యావివేకములు విఖ్యాతములు. ఈసద్గుణపుంజమప్రయత్న పూర్వకముగ వారికి లభించియుండలేదని నేశచరిత్ర పరిశ్చాతలకు నుపేక్షము. ఇతర ప్రాదేశములు నిరాశస్థులైన న్నపుడు జపానుమేల్కొనెను. పాశ్చాత్యుల నెదుర్కొనుటకు పాశ్చాత్యమార్గావలంబన మననరమని గ్రహించెను. దేశభక్తి ఫలసిద్ధికై స్వార్థత్యాగదీక్షాపరాయణులైరి. జపానుదేశీయులకు గాఢమైన దేశభక్తియు రాజభక్తియు గలదు. వారు తమదేశము దేవదేశమనియును తమరాజు దైవస్వరూపుడనియును భావించుచున్నారు. ఇరువదియైదువందలం ద్దవిద్భిన్నముగ దేశమునుఁ బాలించుచుండిన రాజవంశమును గారవిండుట యొకవింతకాదు.

1868 లో నీక్రింది రాజాజ్ఞలు ప్రకటింపబడియె:—

1. దేశపరిపాలనము. జనాభిప్రాయాను వరణిని నడుపుటకుఁ బ్రాత్యామ్నాయనభలు స్థాపింపబడును.
2. పాలనాక్రమమును నిర్వహించుటకు శ్రీమంతులు దీనులు సమానబాధ్యతను గలిగియున్నారు.
3. దేశము నందసంతుష్టిలేకుండుట కధికారులును సామాన్యజనులును వారి ఇష్టార్థసిద్ధికై పాటుపడుట కభ్యంతరములు గల్పింపబడవు.
4. పూర్వదురాచారములు సంస్కరింపబడి యాచారవ్యవహారములు ధర్మానుకూలముగ స్థాపిం

పలుకును. ఈ సామ్రాజ్య యోగక్షేమాభివృద్ధికై జ్ఞానము చయము సకల దేశములనుండియు చేయఁదగును.

ఈశాసన ప్రతిపాదనకై చక్రవర్తి దన నిరంకుశాధికారమును బరిత్యజించెను ప్రభువులు దమస్వాకంత్వమును విడనాడిరి, ఉత్తమజాతీయులు దమజాత్యభిమానమును దిగ్గఱదోసిరి. సట్కూచు, చోమఱ్ఱతోమ, హైదరాబాద్ దేశాధికారులు దమస్వాతంత్ర్యముల రాజార్పితముచేసిరి. సత్కులజాతులైన సమూహ దేశభక్తావతంసులు హిందూ బ్రాహ్మణులవలె దమకులాభిమానముచే బీడితులుగా క జాత్యభిమానమును నీటగల్పి దేశాభిమానదీక్షను వహించిరి. ఈవరివర్తనము మెయితి శకారంభమనబడుచున్నది. వేనవేలు జపానీయ యవ్వనులు పరదేశముల కేగి విద్యయపార్జించి స్వదేశాభివృద్ధికై యాశాస్త్రిజ్ఞానము నుపయోగించిరి. ఈవిద్యావిభూషితులు హిందూదేశము నందువలె జాతిభేదములును పంక్తి భావములుగను నెంచబడక దేశోద్ధారకులుగ నత్కరింపబడుచుండిరి. స్త్రీలు విద్యావతులును స్వతంత్రసంపద్యులునునై సృత్యగీత చిత్రలేఖనాదులచే దేశసౌభాగ్యమునకు దోడ్పడిరి. దేశమునందు నూతనవిశ్రమలు స్థాపింపబడినవి. కృషి వాణిజ్యము లభివృద్ధి నేయబడినవి. సామ్రాజ్యనిర్మాణమున కత్యవసరమైన సుబలయుద్ధ సౌకాదళము నిర్మింపబడినది. విశ్వవిద్యాలయములు స్థాపింపబడినవి. ఇతర భాషలలోని యుద్గ్రంథములు భాషాంతరీకరింప బడినవి. కర్మంధక ప్రారంభించితవిద్య దేశమునందంతటను వ్యాప్తినిగాంచినది. వేయేల దేశాభ్యుదయమున కనుకూలములైన నదుపాయము లనేకములు గల్పింపబడినవి.

ప్రాచ్యసాశ్చాత్య మ్యాసాధికృత.

స్త్రీపురుషుల దేశారాధనదీక్ష రుప్యాజపానీయ సంగ్రామములో జగద్విఖ్యాతమైనది. ఆయుధమువలన జపానీయుల సాహసధైర్యములు ప్రశస్తినిగాంచివని. జపాను సామ్రాజ్యము లోకవిఖ్యాత సామ్రాజ్యములలో నొకటిగా బరిగణింపబడినది. బంటిగట్టుగనుండు బ్రిటిషుసామ్రాజ్యము జపాను సామ్రాజ్యముతో సుధినిఁజేసికొనెను. పరిహాసాస్పదమైన ప్రాగ్దేశనామము సంభావించు

దుట కారంభమయ్యెను. జపాను దేశీయుల విజయములు మూలమూలలమోగి ప్రాచ్యులకు నూతనోత్సాహమును గలిగించెను. ప్రాచ్యవశీష్యనూనాధిక్యత సిద్ధాంతము విధ్వంసము నేయబడెను. ప్రాచ్యసాశ్చాత్య భేదభావము స్వకపోల కల్పితముగాని స్వభావసిద్ధముగాదని విస్తృతమయ్యె. నల్లవాడికి, తెల్లవాడికి, సేపువారికింగల హుచ్చుతగ్గులు సాధనసంపత్తివలన గలిగినవిగాని పుట్టుకవలనగలిగినవిగావని గ్రహింపబడియె. బుద్ధిబలము విక్రమపరాక్రమములు సమాన మానవధర్మములుగాని యొక జాతిసాత్తుగాదని ప్రకటితమయ్యె. జపానువిజయము ప్రాక్ష్పంచమునకొక సకలప్రపంచమునకును మహోపకృతినిఁజేసెను. దైన్యోపహతములైన ప్రాగ్దేశములందు స్వాత్మప్రకృత్యాయంకురములు మొలకలెత్తెను. ఈయంకురములు కాలక్రమమున ఫలప్రదములుగాగలవు. దుర్విసయ దురాక్రమణ పరాయణులైన సాశ్చాత్యులకు మానభంగము గలిగినది. జపానుదేశమున కాసియాఖండములో నద్యతీయస్థానము లభించినది. ఒకసాశ్చాత్యుల్పద్వీపమిపుడు జగద్వ్యాప్తజల్ప సామ్రాజ్యమున కేలికయైనది. ఈప్రాచ్యుల్పద్వీప భావిభాగ్యమునూహించుటకల్లు సాధ్యము! ఈరెండుద్వీపముల యవిచ్ఛిన్నాభివృద్ధిని వాటిద్వీపీయస్థితి గొంతకారణమైనది. ద్వీపీయస్థితి సుబలసావికాదళ నిర్మాణమునకును, సావికాదళ నిర్మాణము వాణిజ్యవ్యాప్తికిని, వాణిజ్యవ్యాప్తి వైభవసంపదలకును, వైభవసంపదలు లోకగౌరవమునకును, లోకగౌరవము స్వాత్మగౌరవమునకును గారణములైనవి. ప్రాక్ష్పంచ ప్రబోధమునకు దోడ్పడిన యుభయద్వీప సామ్రాజ్యముల సంయోగము లోకశాంతి కనుకూలంపఁగలదు.

చీనాప్రబోధము.

స్వర్గసామ్రాజ్యమనియభిమానభావముతో నెంపబడు చీనాసామ్రాజ్యము ప్రాచీనసామ్రాజ్యములలో నెన్నికగాంచినది. చీనాదేశవాసులుహిందువులవలె బూర్వాచారప్రియులు, పితృదేవత పూజాశత్రువులు, స్వల్పసంతుష్టులు, కర్మఫలప్రామాణికులు. పరాక్రమణ చార్మస్యములచే జలింపబడిన చీనావారు జపానువిజయముల వలన గన్ములకుఁ దెరచిరి. చీనా జపానుదేశముల కనాదినం

డియను పరబంధ మేర్పడియున్నది. మితాచార వ్యవహారములలో సామ్యత్వముగలదము. దేశములు బాగాగా నున్నవి. అయినను మేల్కొనుటకు జరకాలముచేసినది. సామ్యత్వపద్ధతులలో శిక్షితులైన జపానీయులు తమకు జయించుటయెకాక బాహ్యత్వదేశీయ ప్రముఖులైన రష్యనులనోడించుట చీనాదేశ ప్రబోధమునకు ప్రేజమును గలిగించినది. చీనాసామ్రాజ్యాంగకర్తాగదుగు మరిచూరి యాకై రష్యా జపాను దేశములు పెనుగులాడుచుండస్వామ్యత్వముగల చీనాదేశ మనమర్థతన వహించవలసివచ్చెను. గతించిన నిరుపదేక్షనుండియును చీనాదేశము కల్లోతకలకరభరితమైయున్నది. సామ్యత్వపద్ధతులను గలనుటకు వేసేవేట విచారములు జరదేశముల కేగుచున్నాడు. దేశాభిమానభావము జనుల హృదయకమలంబులందు వికసించునారంభించినది. దేశభక్తి యంతఃకలహములుగను విదేశీయ విద్యేషముగను బరిణమించినది.

చీనాపరివర్తనము.

బాక్సురుల ద్వీపయము జరదేశీయుల ప్రమేయమునకు హేతుభూతమైనది. మంచూవంశజుల నిర్దయనిరంశోపేతమైన పరిపాలనము రాజద్వేషముగ బరిణమించినది. ఆవంశజుల ప్రతిజ్ఞాభంగము పరివర్తనాన్నిని బ్రజ్జ్వలింపజేసినది. వారియసామర్థ్యము ప్రజాప్రభుత్వమును స్థాపించుట కనుకూలించుచున్నది. గతనిరంశరాజత్వమిప్పుడు ప్రజాస్వామ్యత్వముగ బరిణమించుచున్నది. ఈప్రజాప్రభుత్వము స్థిరత్వమును గాంచకమునుపు దేశమెట్టికష్టములపాల్యదవలసియున్నది దురవగాహము. 1773 లో ఫ్రాన్సుదేశమునందు రాజద్వేషమువలన నేర్పడిన పరివర్తనమువలన నాదేశమెట్టి విపత్సరంపరల పాలైనది దేశచరిత్రమును జదివినవారలకుఁ దెలిసియున్నది. దేశమురక్తమయము నేయ బడెను. నిరపరాధులును వధ్యానర్థులునైన స్త్రీలును శిశువులును వధింపబడిరి. సామ్యత్వప్రపంచమునందలి ప్రజాప్రజాగరము నీవిప్లవ ముత్రేజమును గలిగించినది. కులీకులు సామాన్యులవట్లఁజూపు దుర్విసయచార్జ్యము లంతమునొందుట కారంభించినవి. యోధాగ్రగణ్యుడు నెపోలియన్ బానపార్టీయుఁడైనాహమును

యూరపుఖండరాజ్యముల విప్లవార్థమై వినియోగించెను. యూరపు దేశముల సంయోగము మహాప్రద్రవమునుండి బాహ్యత్వ దేశములయై పాడెను. గ్రేటుబ్రిటన్ సంగ్రామానంతరము యూరపుఖండమునందద్వితీయగౌరవంబునకు భాజనంబయ్యెను.

దుర్భాగము. పన్నాగముగఁ బరిణమించుటలో కసామూస్యము. ప్రాన్సుదేశ విప్లవము యూరపుదేశ ప్రజాప్రబోధమున కస్తిభారము. ఈపునాదిమీదచీనదేశములలో బ్రజాస్వామ్యత్వ సాధమునిర్మింపబడినది. లోకచారిత్రమునకుఁ దద్దుచ్చగఁబునరావ్యత్వము గలుగుచున్నది. యుగములంతరింపును. యుగధర్మములుమారును. భూమిజలమయమగును. జలప్రదేశముభూస్థలియగును. నిరంకుశాధికారము శశించును. ప్రజాస్వామ్యత్వము ప్రబలును. ప్రాచీనమతములుమారును. నూతనమతము లుత్పన్నమగును. ఈమహాపరివర్తనాచక్రములో మానవధర్మమొక్కటియే. స్థిరత్వము తదితరమంతయు నస్థిరము. తత్వము మారుటలేదు. తత్వాశ్రయము మారుచుండును. సామ్యత్వ దేశములు ప్రబోధోదయావస్థలో సంఘమతసంస్కరణములనవలంబించి కాలక్రమమున రాజ్యపరివర్తనమునకుఁ బూనుకొనెను. ఆసియాఖండములోను నీవిధమున నిపుడు మార్పులు జరుగుచున్నవి. ప్రబోధోదయము జపానీయుల సంస్కరణముతో నారంభమైనది. చీనాదేశమునందలి పరివర్తనము రాజ్యాంగపరివర్తనమునకు హేతుభూతము గాఁగలదు. ఈపరివర్తనమువలనఁ బ్రాక్రమంచమునందుఁ బుట్టిన నూతనశక్తి బలచంద్రునివలె దినదినాభివృద్ధిని జెందుట నహజము.

చీనాసామ్రాజ్యము.

ఈసామ్రాజ్యము ప్రాచీనసామ్రాజ్యములలో నొకటి. దానిచరిత్ర మవిచ్ఛిన్నముగ నాలుగువేలేండ్ల నుండి వచ్చుచున్నది. సామ్రాజ్యవిస్తీర్ణము 43,00,000 చతురపుమైళ్లు. దేశము పర్యవరాజంబులతో విరాజిల్లుచు సుజలపూరితంబులైన నదీనదంబులతో శోభిల్లుచు, భిక్ష సంపదలను గలిగి, తరులతాసన్యావృతంబై శోభాయ

మానంద్ర యొక్కనున్నది. సామాజ్యజనసంఖ్య 48,81,14,000, చీనాదేశీయుల సంఖ్య 40,72,52,000. చీనాదేశీయులకు హిందువులకువలె బరదేశీవాసము దుర్భరము గాదు. ఇతర దేశములను 90,00,000 చీనావాసులగును. జనులు స్వతస్సిద్ధముగ మంచిస్వభావముగలవారు. మానృత్వక్రియలు. శాంతస్వభావులు. ఉత్సాహవంతులు శాసనస్వల్పసంతృప్తులు. వ్యవసాయ వశాయణులు కాని పూర్వారాకరణములు. పరాక్రమశీలురుకాని యుద్ధరాజ్యములు. పాశ్చాత్యచిత్రధారణముల చీనాదేశీయులకు దురుద్రాక్షణ్యము. ముఖ్యముగా వర్ణములనుగలవర్ణములు యుద్ధాధిపతిధర్మము. పాశ్చాత్యులు ప్రాదేశీయుల భావావస్థను గనుగొనలేక ప్రాయువాతలు లోకమునకు వాహనవారమును. తేయుచున్నవి. చీనాదేశీయులను వలన సుస్థిమరభిప్రాయములు మారగలవు. చీనాదేశీయుల పూనికకు పట్టుదలకు వారిచే నిర్మించబడిన 1200 మైళ్ళపొడవైన కాలువయును 1500 మైళ్ళపొడవైన గోడయును నిదర్శనములు.

మంచూవంశరాజులు.

చీనాదేశ మనాదినందియును నిరంకుశాధికారాధీనముగనుండెను. రాజు దేవాంశసంభూతుడని ప్రజలు సంభావించుచుండిరి. కాని ప్రజాహితము రాజధర్మముగ నంచబడియె. దుష్టరాజులవల్ల బ్రజాప్రకోపము న్నాయమని శాస్త్రములచే సంగీకరింపబడియె. ఈస్థానం తానుసారముగ నింతవరకనేకతవలు పరివర్తనములు జరిగినవి. రాజులు రాజ్యభిష్టులుచేయబడిరి. క్రొత్తరాజు లేర్పాటుచేసుకొనబడిరి. చీనాతత్వవేత్తలు క్షాత్రుమియన్ మోషి ఈధర్మమునుపదేశించిరి. దుర్మార్గులను శిక్షించుట దైవసమ్మతము. దుర్మార్గప్రభువులను పదభిష్టులచేయుటయును దైవసమ్మతము. ఇప్పటినిదాంతముననుసరించియె మంచూరాజులు రాజ్యభిష్టులుగల జేయబడుచున్నారు. ప్రస్తుతపరివర్తనములో రాజదాస్యమునకు దేశభక్తిత్వత్సాహములు దోడ్పడుటందేని రాజత్వమె యంతరించవచ్చును. చుట్టమొదలవచ్చి దెయ్యమైవచ్చెననునటులు మంచూవంశజులు 1644లో నహాయమునుజేయుటకు రచ్చి స్థిరముగపాతుకొనిరి. అప్పటినుండి

యును నకలాధికారములును మంచూల యధీనములో నుండెను. స్వదేశీవాసులైన చీనాదేశీయులు నిర్బంధము లుత్పాదించిరి. చీనాదేశీయుల కలుకతోకవంటిద మంచూల నిర్బంధమువలన జన్మించెను. చీనావారిశౌర్యపరాక్రమము అనువయోగములుగల జేయబడియె. చీనావారు నశలవిధముల మంచూలకు లొంగియుండవలసి వచ్చెను. వారు ననిమితవ శత్రుత్వమునందుఁ బాశ్చాత్యులదేశములో నివాసములనేర్పరచుటకుయత్నించిరి. 1840లో నింగ్లాండు చీనాదేశమునోడించి దేశధనములను స్వీకరించెను. 1860లోను తరమున రష్యాదేశమామూరుప్రాంతమును 1881లో నిలిప్రాంతమును నాక్రమించుకొనెను. 1884లో ఫ్రాన్సుదేశము దక్షిణభాగముల నాక్రమించుకొనెను. 1895లో జపానుచేనోడింపబడి ఫార్మోసాదీప్యమును రియోంగుటంగు దీప్యమును నలుబదిమైదుకొట్ల రూప్యములను సమర్పించెను. పాశ్చాత్యదేశములన్నియు నేదోయొక మిషనేతను దేశమును ప్రత్యేకలాభమును బొందుచుండెను. చీనాదేశమును పరదేశీయులు కొల్లగొట్టుకొనుటకు న్నుటులు దోచుచుండెను. చీనాదేశీయులు బలవంతుల యున్నను సంఘీభావములేక ననదలవలె నూరకుండవలసివచ్చెను. రాజ్యాధిపాతలును ప్రజలును నసహాయులై పరాక్రమము నావజాలకుండిరి. చక్రవర్తిక్వాంగును 1893లో రాజమాతబంధనములనుండి దప్పించుకొని యనేక రాజ్యాంగసంస్కరణముల నామోదించెను. కాని రాజమాత చక్రవర్తిపైదులోబెట్టింది వానికాశ్యచిర్యాహకులం జంపించెను. పరదేశీ ద్వేషరూపధారులైన బాక్సరులు 1890లో నిరపరాధులైన పరదేశీయులవధించి పరరాజవంద్యోగమునకును దేశోపద్రవమునకును గారకులైరి. మొదట్లోబాక్సరులును పిమ్మట పరరాజునైనికులును పొంగునగర వినాశనమునకు గారకులైరి. పరదేశీరాజులకు చీనావారు 68,75,00,000 రూప్యములను సమర్పించి సంధినిజేసికొనిరి. ఈదుర్మయములకుఁ గారకులు రాజమాతయుయాపెకలోచనలను జెప్పవారును. కానివారి కేవిధమైన శిక్షయునుగలుగలేదు. 1903లో జపానునకు ను రష్యాకును మంచూరియావిషయమై యుద్ధముజరిగిన

పుష్ప చీనాదేశసంస్కరణమును వహించవలసినవచ్చెను. 1906-07 లలో నియమితపాలనమును స్థాపించుటకు రాజ్యాధిపత్య లంగీకరించిరికాని కార్యరూపమును వహించియుండలేదు.

చీనాదేశసంస్కరణము.

ఈవిషయమువల్ల వివేకియైన యుఆర్.పి.కాయ దనయా వచ్చి చీనాదేశాభ్యుదయమునకై వినియోగింపబడు రాజ మము నవలంబించుచుండెను. యుఆర్.పి.కాయ చాంగు చింగు టుంగు మొదలగు దేశభక్తులు సైన్యమును సంస్కరించిరి, నూతనవిద్యాలయముల స్థాపించిరి, రాజ్యాంగ ములనంస్కరించిరి, దేశాభ్యుదయమున కనువగు మార్గముల నవలంబించుచుండిరి. చక్రవర్తియును రాజమాత యును 1908లో బరలోకవాసమున కేగిరి. 1909లో చింగుటుంగు మృతినొందెను. యుఆర్.పి.కాయ పనినుండి దీసివేయబడెను. 1910లో స్థానికసభలు స్థాపింపబడెను. కాని సభికులు పాలకులచే నియమించబడిన మంచూజా తీయులు. సభలకాధికారము పూజ్యము. ఈమస్థితిలో నట్టి కుక్షింభదుండెనను విచారాక్రాంత హృదయుడుగాకుండు నా? చీనాదేశభక్తులకు మూడుదేశోపద్రవకారణములు గోచరించుచుండెను. మొదటిది మంచూరాజుల దుర్వి నయము, రెండవది యంతఃకలహములు, మూడవది పర దేశీయుల యాక్రమణము. వర్తమాన పరివర్తనమువల న మంచూరాజులు రాజ్యమును పరిత్యజించుటచే నొక యనిష్టము దొలగినది. దేశమునందు స్థిరపాలనమేర్పడి చీనామంచూజాతులకు సంయోగమేర్పడినగాని రెండవ యనిష్టములేదు. ఈరెండు యనర్థములు దొలగినపుడు మూడవదానివలన బాధకములేదు. నాయాటోనేనుక్రింద ప్రజాస్వామ్యత్వపాలనమో మంచూరాజులక్రింద నియమితపాలనమో స్థిరపడుటయును నిరంకుశాధికార మడుగంటుటయును సమాజము, ఏదియొట్టులున్నను చీనాదేశీయుల కీపరివర్తనమువలన గాఢప్రబోధ మేర్పడగలదు.

వీరజాతుల ప్రబోధఫలము.

చీనాదేశపు గాఢప్రబోధ పరిణామము సూహించుట యసాధ్యము. శాంతస్వభావులైన నలువదిలోల్ల మానవుల బలవరాక్రమములు లోకవ్యవహార నిర్ణయములం

దసామాన్యసంబంధమును గలిగియుండుటకు సందియంబుండదు. చీనాజాతుల దేశములకు సంయోగమేర్పడిన, నీసంబంధమధికముగాగులు. ఈసంయోగముతో నిపుడు శ్వేతజాతుల ప్రభవలె ముందు. సింగళజాతుల ప్రభవలె ముందు. బొద్ధమతావలంబులైన సింగళవత్సవలల ప్రభవరాక్రమణములకుఁగాక శాంతిస్థాపనకుఁ దోడ్పడవచ్చును. పాశ్చాత్యులు జపానువిజయములతో వీరవర్ణములవలన నుపద్రవమూసాఘాతించిరి. చీనాదేశపరివర్తనములో నియమద్రవము వనేక రెల్లధిక్రముగఁబాడగలదు. లోకాభ్యుదయము భగవత్సంకల్పముగాన వీరవర్ణజాతుల ప్రబోధము తదితరముగ వర్తింపనేరదు. చీనాదేశీయులు దమప్రాచీన నాగరికత్వమును సాధుశాంత స్వభావమును శౌర్యపరాక్రమములను లోకశాంతిస్థాపనకయి వినియోగించి భగవన్నియోగముల నిర్వర్తించుట.

మధ్యదేశభాగస్థ పారసీకము.

మధ్యప్రాగ్భాగస్థమైన పారసీకములో ప్రబోధ మేర్పడినది. కాని యాదేశదురవస్థ వర్ధనాతీతముగనున్నది. పూర్వము యవన (గ్రీసు) దేశమువరకుఁ దమవిజయములను వ్యాపింపఁజేసిన బారసీక యోధుల సంతతి వారిపుడు పొరుషహీనులైరి. ఈమనసుర్భత యంతఃకలహములకును బరాక్రమణమునకుఁ గారణమైనది. దేశములో బ్రజాప్రాత్యామ్నాయసభ—మజ్లిస్—1906 లో స్థాపింపబడినది. నిరంకుశాధికారాధిమాని మహమ్మదాలి 1909 లో విదేశవాసమున కంపబడెను. కాని యుత్తరమున రుష్యామొత్తిడి, దక్షిణమున ఇంగ్లాండులము, దేశమునందు చోరకష్టపకారుల సంక్షోభము, వెలుపల మహమ్మదాలి దుర్మయము, రక్షణమునకుధన్యస్య న్యాభావము ప్రభుత్వదుర్బలస్థితికి గారణము. ఇంగ్లాండు రుష్యాదేశములకు 1907లో జరిగినసంధి పారసీక దేశస్వతంత్రమును గాపాడుట కేర్పడినను నది ప్రయోజనకారిగా నుండలేదు, రుష్యాదేశము పారసీక దేశ వ్యవహారములం దన్నిటిలోనుఁ బ్రమేయమును గల్పించుకొను చున్నది. పారసీకులు బలములేని రాజ్యముతోను, ద్రవ్యములేని లోకముతోను, పాలనములేని ప్రభుత్వముతోను, ధర్మకష్ట

తేని శత్రుబలముతోను నిర్విణ్ణులైయున్నారు. పారసీక దేశపు స్వతంత్రమునుఁ గాపాడుటకు బ్రిటిషు ప్రభుత్వము పట్టుదలతోఁ బ్రవర్తించుకొన్నఁ బారసీక ప్రబోధము సార్థకముగా నేరదు. రుష్యాదు రాక్రమణమునుండి బ్రిటిషు ప్రభుత్వము తురుష్క సామ్రాజ్యమునుఁ గాపాడినటులు పారసీక రాజ్యమును రక్షించవలసివచ్చును. లేకున్న సీప్రాచీన దేశ స్వతంత్రము నామావశిష్టమై ప్రబోధము ప్రసరి ప్తి గాగలదు. ప్రబుద్ధ పారసీకము దన ప్రాచీన గాథా విజ్ఞానముచే లోకము స్ఫురించుటకును బలముచే మహమ్మదీయ ప్రపంచరక్షణమునకనుఁ దోడ్పడవచ్చును.

భారతదేశ భాగస్థ భారతఖండము.

భారతఖండమునందును నితర ప్రాంతములందువలెఁ బ్రబోధ మేర్పడినది. కాని ప్రబోధ మేర్పడిన నితర ప్రాంతముల స్థితికిని హిందూ దేశస్థితికిని వ్యత్యయముగలదు. ఆ దేశములు స్వతంత్ర దేశములు. హిందూ దేశము బ్రిటిషు పరిపాలనాధీనము. హిందూ దేశ ప్రబోధవిమర్శనము లో నీ భావగ్రహణ మవసరము. దీని యాధారమున నయివిషయము యోచించవలసియున్నది. వస్తుతత్వావబోధమునకు భావజ్ఞానము సాధనము. కావ్యాభివ్యక్తి గ్రహించుటకు కవిహృదయజ్ఞాన మవసరము. చిత్రవట పరిజ్ఞానమునకు చిత్రకారభావావస్థ గ్రహణమవశ్యము. భావావస్థనుఁ గనుగొనక వస్తుతత్వాభివ్యక్తియుఁ దెలుసుకొనఁగోరుట గ్రుడ్డెద్దు చేసఁబడినటులు. భారతీయ ప్రబోధము నెరుగుటకు భారతీయార్య విజ్ఞానముమూలము. ఆర్యులు సింధునదీతీరములందు నివసించిన కాలము మొదల కాలము వరకే దేశములో ననేక వివర్తనములు జరిగినవి. ఆవరివర్తనములు ప్రతియుగమునను ధర్మసంస్థాపనకై నోడ్పడుచుండినవి. ఒక కాలమున త్షాత్ర ధర్మము విజృంభించినపుడది పశుశురాముని పరశునకు బలియయ్యెను. ఒకయుగమున బ్రాహ్మణధర్మమతి వ్యాప్తినిఁ గాంచినపుడది బౌద్ధవిజ్ఞానముచే విచ్ఛిన్నము నేయఁబడియె.

భారతీయుల విజ్ఞానము.

భారతీయుల విజ్ఞాన మాదికాలమునుండియు నధికముగ నధ్యాత్మిక సంబంధమునుఁ గలిగియుండెను. భారతీయుద్ధ

మునకుఁ బూర్వము శత్రుయవీరులు ప్రబలి దేశమునకు ప్రయోధమునుఁ జేయుచుండిరి. కురుక్షేత్రములో శత్రుయవీరుల విరాళమువలనఁ గాలక్రమమున త్షాత్రధర్మము హీనస్థితికిఁ గెను. బ్రాహ్మణధర్మము వర్ధిలుట కారంభించెను. బ్రహ్మవిద్య విద్యలకు విద్యగా నుండఁ దుచుండెను. సన్యాసము కామ్యుసిద్ధికి మూలమని తలంచఁజనుచుండెను. ఇహలోకముఖములు నిరసభావముతోఁ జూడఁబడుచుండెను. జ్ఞానసంపన్నులు బ్రహ్మచారముతోఁ గలమునుఁ గడుపుచుండిరి. విద్యావంతులకు వృత్తలన్నియును నీచములుగ నుండెను. ప్రాణమానసధనములనుఁ గాపాడు శత్రుయులు సయితము బ్రాహ్మణులకు లోబడవలసియుండిరి. ఈ బ్రాహ్మణాభిమానమును భగ్నముచేయుటకు బౌద్ధమతము పుట్టినది. చంద్రగుప్తమౌర్యుని కాలములో నలెన్జూడదు దండయాత్రవలన త్షాత్రభావము తిరిగి తలయెత్త నారంభించినది. కాని యశోకవర్ధనుని కాలములో బౌద్ధమత వ్యాపనవలన సాధర్మాభివృద్ధి భంగముకలిగినది. పిమ్మట మార్కవర్ధనుని కాలములో సీధర్మము వ్యాపించినను బ్రాహ్మణధర్మము బలవత్తరముగ నుండెను. మహమ్మదీయుల దండయాత్రల నాపుటకు పృథ్వీరాజు త్షాత్రప్రతాపాగ్నినిఁ బ్రజ్వరిల్ల జేసెను. మహమ్మదీయ యోధుల దౌర్జన్యమునాపుటకు రాజపుత్రవీరులందరు ప్రాణముల నర్పించిరి. కాని శత్రుయులలోఁ జాలినంత త్షాత్రభావము లేనందున వారి ప్రయత్నములు నిష్ఫలములయ్యెను. కాలాంతరమున మహారాష్ట్రుల త్షాత్రభావము గొంత విజృంభించినది. కాని యదియును వీర్యవంతముగాక న్వల్పకాలములో నశించినది. నానకుమత ధర్మమును త్షాత్రధర్మమును సన్యోన్యసంఘర్షణము లేకనమముగా నభివృద్ధిచేయుటకై యత్నించెనుకాని ఆయత్నము ఫలరముగ నిలువలేదు.

సంఘద స్థితి.

భారతీయ సంఘస్థితియును ధర్మభావనలును నీమరవస్థకుఁ గారణములు. శ్రీరామ శ్రీకృష్ణభీష్మ ద్రోణ కర్ణాదుల చంద్రగుప్త మార్కవర్ధన శృద్ధీరాజు కృష్ణదేవ రాయాదియోధవీరులతో నీ దేశములో నుత్తమశత్రుయ ధర్మము నశించి కేషించినది దేశాభ్యుదయమునకుఁ గాక

దేశసంక్షోభమునకు గారణమగుచుండెను. త్యాగవశిష్ట
జనక బుద్ధశంకర రామానుజ చైతన్య రామిదాసాది త
త్వశేత్రంతో నిపుణ్యభూమియందు బ్రహ్మజ్ఞానమును
గంటి కేపించినది. పరమార్థలాభమునకుగాక కుత్సిత
మితకలాచారాభివృద్ధికి సాధుపడుచుండెను. ద్విజుల
స్వార్థపరత్వమితర జాతుల హేతుస్థితికి గారణముగానుం
డెను. విద్యావిహీనులైన వారి బలపరాక్రమము
లు వారి పురోవృద్ధికిగాని సంఘాభివృద్ధికిగాని యనుప
యోగములుగ నుండెను. కాశీజ్యము ఓగించెను. ప
రిశ్రమలు పాడయ్యెను. కృషి నన్నగిలెను. జనులకు ధై
ర్య స్థైర్యములు లేకుండెను. ప్రాణమానధన రక్షణము
దుర్భరముగనుండెను. పదునేడు పదునెనిమిది శతాబ్దము
లలో భగ్గులు, పిండారులు, లోహిలారు, మహారాష్ట్రు
లు దేశమునకు గావించిన సంక్షోభమును స్మరించిన మే
ను కంపమునొందును. హిందువుల విపత్సరంపరల పాల
య్యను సహజ సంతోషమునుగాని శాంతస్వభావమును
గాని విమవకుంపిరి. కర్మఫలానుభోగ సిద్ధాంతమునందు
బద్ధప్రత్యయులై నమ్మోహపశులైరి. బ్రతిషు పరిపాలనము
పలనననమ్మోహమునకుభంగముగలిగి ప్రబోధ మేర్పడినది.

హిందూ దేశ ప్రబోధము.

దేశమునందంతటను శాంతి స్థాపింపఁ బడియెను.
విశాల దేశమంతయు నేకభక్త పాలనములోఁ జేరియున్న
ది. భిష్ణుజాతీయుల. కేకజాతీయ భావ మేర్పడుచున్నది.
విద్యాలయములు జ్ఞాననేత్రమును వికసింపఁజేయునారంభిం
చెను. పాశ్చాత్యుల సంస్కరమువలన నూతనభావన లంకు
రించెను. బ్రతిషుపరిపాలనమువలన నూతనయుగ మేర్ప
డెను. ఈనూతనయుగధర్మము ప్రబోధకముగ నొప్పు
చున్నది. ఈ ప్రబోధము సహజముగ మొట్టమొదట
మతసంస్కరణకై యుపయోగపడినది. నాగోడి జెనర్ని
గోఖలేలకుముందు రామమోహనుడు దయానందుడు వె
లసిరి. ఆధ్యాత్మికజ్ఞానము నవశక్తితోఁ దిరిగి తలయెత్తి
నది. ఉపనిషత్తులలో నిర్గుణ బ్రహ్మోపాసనము బోధింపఁ
బడినను సామాన్యముగ నగుణ బ్రహ్మోపాసనమే జనా
దరణము నొందినది. సహజోపాసనమునందును బౌద్ధ మ

మహ్మదీయ శ్రైస్తవ మత సమావేశమువలన మూర్ఖు
లుగలిగినవి. దేశభంజకులకు బదులు విశాసకుండరము లే
ర్పడినవి. శత్రుమహ్మదమునకు బదులు ప్రార్థనశీల్పడినది.
భక్తియోగముతో కర్మయోగమునకు నూతనశక్తిగలిగి
నది. కర్మఫలశ్యాగము కర్మ యోగముగాని
కర్మశ్యాగముగాదను గీతో.వ దేశమును వివే
కానందాది బ్రహ్మజ్ఞు లుపదేశించిరి. అయివదేశ
ములు పాశ్చాత్య దేశములందలి మతాభిమానుల
కును నాశ్చర్యకరములైనవి. అమెరికా దేశీయులు
గొందరు హిందూమత ధర్మముల నామోదింపచు
రామకృష్ణసంఘములోఁ జేరిరి. హిందూతత్వజ్ఞానమును
జ్ఞాపించు బ్రహ్మజ్ఞాన సమాజములోఁ బాశ్చాత్యులు
సభ్యులుగనున్నారు. సర్ ఆలివర్ లాడ్జివంటి ప్రకృతి
శాస్త్ర పరిజ్ఞాతలును సర్వాత్మత్వ సిద్ధాంతము నంగీకరిం
చుచున్నారు. నివేదికా సోదరీమణి హిందూధర్మముల
పట్లను, జానీపైన, దేశమునందునుఁజూపిన సభిమానాను
రాగములను హిందువులు గలిగియున్న భారతమాతనో
ము ఫలించఁగలదు. భారతీయుల యధ్యాత్మవిద్యకు సాటి
మైన దివ్యజ్ఞానము ప్రాకృత్యపంచమునందేకాక ప్రతీచ్య
ప్రపంచమునందు నయితము దుర్లభమని తత్వశేత్రలమ
తము. ప్రబుద్ధప్రాగ్దేశములలో నెదాఁగిని సీగారవము
లభించలేదు. జపానువిజయములు జపానునకుమాత్రము
లాభకారులు. భారతీయుల విజ్ఞానము నకలదేశములకు
ను లాభదాయకము. హిందువులు తత్త్వజ్ఞానసంపన్ను
లై దమదివ్యజ్ఞానమును వివేకానందాదులవలె లోకనంగ్ర
హర్హమై యుపయోగించుట ప్రబోధముయొక్క ముఖ్య
ప్రయోజనము. ప్రాకృతిక విషయాన క్రమైన పాశ్చాత్య
ప్రపంచ పరిణామమున కీరిజ్ఞాన మవసరము. మిథ్యావైరా
గ్యోపహతులై విద్విజ్ఞానవృద్ధయైలైన భారతీయుల కాంగ్లే
య సంస్కరమువలన నేర్పడిన ప్రబోధ మన్నిదిశలను
వ్యాపించినది.

రాజ సభావాసశ్యకత.

భారతీయులలో రాజసభావము ఓగించినది. జను
లునిర్వ్యవసాయ పరాయణులైరి. ఉచితతృప్తి లేనమైనది.

కర్మాన క్రియభావమనది. అంగ్లేయుల శ్రద్ధామహిమను
రాజనభావమోభావమునకువృద్ధినిగలిగించినది. వారివ్యవ
సాయపరాయణత్వమువీరికు తేజమునుగలిగించినది. వారి
భాగ్యభోగ్యములు వీరిలో నవినాశముఁ బుట్టించినవి. వా
రికర్మకాలము వీరిని గర్వాభిముఖులనుఁజేయుచున్నది.
అంగ్లేయుల ప్రజాప్రాత్యామ్నాయ పాలనాప్రయత్నము
వలన వీరిని జానియందు ప్రతిజనించినది. అంగ్లేయచరిత్ర
పఠనమువలననీయాన క్తిహెచ్చినది. నకలజేశములనుఁ గల
వరహముచున్న ప్రజాస్వామ్యత్వ తరంగవరంపరలీ భావ
మునకు తేజమునుఁ గలిగించినది. హిందవదేశీయ మహాన
భయిరువది యైదేండ్లుగఁ బ్రజాభిప్రములనుఁ బాలకులకు
నివేదించుచున్నది. రాజ్యాంగములు సంస్కరింపబడుచు
న్నవి. ప్రజాప్రాత్యామ్నాయపాలనము నీదేశములోఁ
పించుటకు చిరకాలముపట్టవచ్చును. కానికాలక్రమమున
నధినివేశ స్థలములుదువలె నీదేశమునందును బ్రిటిషు
సామ్రాజ్యములో స్వతంత్ర వ్యక్తిగల ప్రజాప్రాత్యా
మ్నాయ పాలనమేర్పడఁ గలదను నిందువిశ్వాసము భా
రతీయులకుఁగలదు. ఇతరప్రాదేశములందుకంటె నీదేశ
మునం దీపాలనాక్రమము మిక్కిలి నెమ్మదిగ నేర్పడవచ్చు
ను. కానిమండగతియె మందిదని యితరదేశచరిత్రములవ
లనఁజెలియుచున్నది. దేశాభివృద్ధికి ప్రాత్యామ్నాయపా
లనము లాభదాయకమైనను సుస్థిరముబలపాలన మత్యవ
సరము. తురుష్క సామ్రాజ్యములోఁ బ్రాత్యామ్నాయ
పాలనము స్థాపించఁబడినను బలములేక దేశము పరచా
ర్జన్యమునకు సంతఃకలహములకు లోనగుచున్నది. పారశీ
కదేశస్వతంత్రము నామావశిష్టముగనున్నది. చీనాదేశ
పరివర్తనము సంతాపకరమగుచున్నది. రష్యాభిప్రకాశ
ము దగ్గర్ను బాహువులకు మంగోలియాపైఁ బ్రసరింపజే
సినది. హిందూదేశమును నీదురజస్థనుండిఁ గాపాడుటకు
భగవంతుడు బ్రిటిషుపరిపాలనమునుఁ బ్రసాదించెను.
ఈపాలనాసహాయమున నీదేశోద్ధరణము గావలసియున్న
ది. దేశోద్ధరణమునకై ప్రజాపాలనల ప్రవృత్తినివృత్తినివృత్తి
యములు సాధనములు, ప్రజలుశృతజ్ఞతలనుఁ జెలుపుట
లోను మనవినిజేయుటలోను రంభాన్వేషణములోనుఁ

వనినొందక దేశజేతుమునకై పాలకులలోఁగలిసి భవభా
వములేక పాటుపడవలసియుండురు. దేశాభిమానులందఱ
ముఖమును, నెంపదలను, ప్రాణములను బ్రిటిషుపరిపాల
నమునకు విరుద్ధములేక దేశజేతుమునకై వమర్పింప నేర్ప
ఁబులైయుండవలయును. పాలకులు భర్తృపరిపాలనముతో
ను, శాసనసభల సంస్కరణముతోను, విద్యాలయముల
నుసాధించుటతోను, నయామార్గనిర్మాణముతోను, సై
న్యవిశ్వాస సంస్కరణములతోనుఁ దృప్తిపొందక భరత
వర్ష స్థిరరక్షణోపాయమును బ్రిటిషుసామ్రాజ్య పరిత్రా
ణోపాయమును వన్వేషించవలసియుండురు. బ్రిటిషుసా
మ్రాజ్యములో తాత్రభావస్థాపనమే సామ్రాజ్యరక్షణ
మునకుఁ దగినదనుపాయము. తాత్రభావము భగవద్గీత
లోనిటుల వర్ణింపఁబడినది:—

శ్లో॥ కాత్యం శేతో భృతి ద్వాత్వం యథేచ్ఛాశ్చపలాయన్
కాన మోక్షరథాశ్చ జాత్రలకర్మ వృథాజంఘా ॥ 38. 48.

ఈతాత్రధర్మ మాంగ్లేయులలో ఊనింతకబలవత్త
రముగనున్నను దీనివ్యాపనకై పాలనైవ్యము వృద్ధింపఁ
దినది, రాష్ట్రనైవ్యమేర్పరుపబడినది, స్వచ్ఛందనైవ్యము
గల్గింపఁబడినది. కాని ఈనికయములవలనదేశాభిమాను
లలోఁ గొందఱకు సంతృప్తిగలుగలేదు. వారు సామ్రా
జ్యరక్షణమునకు యవ్వనులకు బలవంతసైనిక శిక్షణము
శరణ్యమని మొరలిడుచున్నారు. ఇతర యూరపుదేశము
లందువలె నింగ్లాండునందును నీవద్ధతి కాలాంతరమున
నవలంబింపఁబడుట నహజము. యుద్ధనాకానైవ్య శిక్షణ
మునందును నీమార్గావలంబన మవసరమగును. బ్రిటిషు
సామ్రాజ్య విస్తీర్ణము 1,20,00,000 చతురపుమైళ్లు. ఇది
భూభాగములో నాల్గవవంతు. జనసంఖ్య నలుదిదికోట్లు. ఆ
సంఖ్యలో 80,00,00,000 హిందవులు; 5,30,00,000 తె
లవారు; 4,70,00,000 ఇతరజాతీయులు. బ్రిటిషుసా
మ్రాజ్యరక్షణమునకై తాత్రధర్మ ముత్తమస్థితిలోనున్న
గ్రేటుబ్రిటనులో నాధర్మాభివృద్ధికై యనేక సదుపాయ
ములు గల్పింపఁబడుచున్నపుడు తాత్రధర్మము హీనస్థితి
లోనున్న భరతవర్షములో నీధర్మాభివృద్ధినిజేయుట య
వసరమని వేరు చెప్పవక్కరలేదు. బ్రిటిషుపరిపాలకులు

73,947 బ్రిటిషు సైన్యముతోను 1,53,767 హైందవ సైన్యముతోను సంవత్సరమునకు రూ. 26,43,75,000 వ్యయముచేసి దేశమును రక్షించుచున్నారు. ఈ సైన్యము గాక స్వచ్ఛంద సైన్యము, సంవరణ సైన్యము, సామ్రాజ్య సైన్యము వేరుగఁగలదు. కేవలము భృతకాయధీయులు దేశభక్తిగల యోధులగుట చేరిక లేక సామ్రాజ్యమును రక్షించిరనుటకు నిదర్శనములులేవు. సంస్థానాధీశులను దండనాయకులనుగ నియమించియును, సంస్థానములలో సామ్రాజ్యరక్షక సైన్యమును స్థాపించియును, సామ్రాజ్య సైన్యాధికార దళమును (Imperial Cadet Corps) స్థాపించియును స్వల్పముగ తాత్రధర్మమును జెప్పునీయుటకు బ్రిటిషుపరిపాలకులు ప్రయత్నించుచున్నారు. ఈ ప్రయత్నముల ఫలమేస్వల్పము. ఈతాత్రధర్మమునువ్యవహరింపజేయుటకు బాధకము లనేకములు గలవని యొప్పుకొనవలసియున్నది. కాని బ్రిటిషు దండనీతిజ్ఞులు శ్రద్ధనువహించి వనిబూనిన భారతీయుల తాత్రభావము నభివృద్ధిజేయుటకును నది భరతవర్షమునకును బ్రిటిషుసామ్రాజ్యమునకును రక్షకముగా నుండుటకునుఁ దగిన నడుపాదులుల నన్వేషింపఁగలరు. నరిహద్దుసీమలు సైన్యముచే రక్షితములైనను సమాద్రతీరము బ్రిటిషు యుద్ధనావికాదళముచే రక్షింపఁబడవలసి యున్నది. హిందూ దేశము నందును సధినివేశస్థలములందువలె స్వతంత్ర నాకాదళ నిర్మాణమునసరము. హైందవులలోఁ దగినవారు నాకా సైనికులుగను సైనికులుగను శిక్షింపఁబడినవా రాతత్వమయంబున స్వదేశసంరక్షణమునకెకాక బ్రిటిషుసామ్రాజ్యరక్షణమునకును సుపయోగపడఁగలరు. ముప్పదికోట్ల ప్రజలశక్తి సామర్థ్యములను సామ్రాజ్యబలమునకై యుపయోగపడునటులు చేయుటకు మిందిన రాజ్యాంగపరిష్కానము రాజనీతిజ్ఞులకుఁ గలుగబోదు.

భారతీయులకు మత రాజ్యాంగములందే కాకఁ గృషిపరిశ్రమ వాణిజ్య సంఘాభివృద్ధియందును ప్రబోధమేర్పడినది. హిందూదేశైశ్వర్యమునకు మూలాధారమైన సైన్యమభివృద్ధిజెందుచున్నది. పాలకులు దేశమునందచ్చుటచ్చటఁ గృషిక్షేత్రములను కృషికళాశాలలను స్థాపించి వ్యవసాయాభివృద్ధి కనుకూలములైన నూతనమార్గముల

ముఁ బ్రకటించుచున్నారు. కాని కృషిజలులు పాతతోవలముఁ జరిత్యజించి నూతనపద్ధతుల నవలంబించినఁగాని వంటలధికమై దేశము సుఖవృద్ధిముగానేరదు. పరిశ్రమాభివృద్ధి కనుకూలముగ 280 దూదియంత్రములు 40 వారయంత్రములును, సామాన్యపు కనుపయంత్రాలయములు గాక కాలమాటిలో నొకగొప్ప యనుపయంత్రాలయమును, నితరయంత్రాలయములును స్థాపింపఁబడినవి. పరదేశములకేగి ప్రత్యేకకళలలో శిక్షితులైన వారిసంఖ్యయత్యధిక్ముగ నుండుటందేని పరిశ్రమవ్యాప్తి కాటంకముగలుగుచున్నది. వాణిజ్యమునందు విద్యావంతుల కాదరణము గలుగుచున్నను విదేశగమన నిషేధమువలన నీయాదరణమునకుఁ బ్రత్యవాయ మేర్పడుచున్నది. సంఘ సంస్కరణ చేవనరమైనను వ్యక్తిస్వతంత్ర భావముచే బ్యాపించుచున్నది. ఆంగ్లేయుల న నర్థమువలన భారతీయుల నకలాదర్శములలోనుఁ బరివర్తనమేర్పడినది. ఈసంసర్గమువలన జాతీయాత్మత్వమున కాధ్యాత్మికజ్ఞానమే గాక నాధిభాతికజ్ఞానమును నవనరమని ప్రబోధ మేర్పడినది. భారతీయులును విద్యాలాభార్థమై విదేశగమనోన్ముఖులుగుచున్నారు. బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులు నిమ్నజాతుల నుద్ధరించుటకుఁ బ్రయత్నములనుఁ జేయుచున్నారు. స్త్రీలు విద్యాస్వతంత్రములఁ బడయుఁగోరుచున్నారు. ప్రజల హృదయంబుల స్వదేశాభిమాన ముదయించుచున్నది. కనులకు స్వాతంత్ర్యప్రత్యయ మేర్పడుచున్నది. నిరసింపఁబడిన భారతీయాదర్శము లిప్పుడు గౌరవభావముతోఁ జూడఁబడుచున్నవి. దేశమునందన్ని చైపులకును ప్రబోధముదనయఖండప్రకాశమునుఁ బ్రసరింపజేయుచున్నది. ఈప్రబోధము సంపూర్ణముగా గార్యరూపమునుఁ గైకొనినపుడు ప్రబుద్ధభారతీయులును లోక కల్యాణమునకుఁ దోడ్పడి వత్కిరినిఁ బొందఁగలరు.

బ్రిటిషుసామ్రాజ్య ప్రయోజనము.

బ్రిటిషుపరిపాలకుల యుదారసంకల్పములు బోకాభ్యుదయమునకుఁ దోడ్పడుచున్నవి. వారి సంస్కరణమువలన ప్రాగ్దేశములందు సమ్మోహముగలిగించి నూతనచైతన్యముత్పన్నమైనది. వారిపరిష్కానము వలన సంకులము

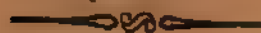
పోయి ముఖ్యితి స్థాపితమైనది. వారి నత్పరిపాలనమువలన విప్లవము నిర్గమించి విజ్ఞానము వర్ధిల్లినది. వారి సంస్కరణ ప్రాక్రమిక ప్రబోధమునకు ముఖ్యకారణమనవచ్చును. తురుష్కసామ్రాజ్యమును రమ్యా దౌర్జన్యమునుండి గాపాడినది బ్రిటిషుసామ్రాజ్య బాహుబలము. పారసీకమును రమ్యామరాక్రమణమునుండి గాపాడుచున్నది బ్రిటిషుసామ్రాజ్యప్రభావము. చీనాసామ్రాజ్యమును ననవసర పరచేత ప్రమేయమునుండి రక్షింపఁచుత్పించుచున్నది బ్రిటిషుసామ్రాజ్య సత్స్వభావము. ఈజిప్టుదేశమును హిందూసామ్రాజ్యమును బరరాజాక్రమణము నుండియు నుంకలహములనుండియును బాలించుచున్నది బ్రిటిషుసామ్రాజ్య విజ్ఞానము. ప్రాక్రమిక శాంతికాక లోకశాంతిని బ్రిటిషుసామ్రాజ్యబల ముచయోగపడుచున్నది. ఈశాంతిస్థాపనయే ప్రబోధమునకు గారణమైనది. శాని ప్రస్తుతయుగప్రబోధము ప్రజాస్వామ్యత్వ రూపమును సాంగ్రామిక భావమును ధరించుచున్నది. నిరంకుశాధికారాదుత్తములైన దేశములలో నియమితపాలనము స్థాపింపఁబడుచున్నది. నియమిత పాలనాధీనములైన దేశములలో బ్రజాస్వామ్యత్వభావము వ్యాపించుచున్నది. ప్రాచీనాదర్శములకును నవీనాశయములకును సంఘర్షణమేర్పడుచున్నది. సామాన్యములు ప్రత్యేకజాతికుల స్వత్వ లాభములకు బ్రతిఘటించి స్వకీయస్వత్వలాభములను వ్యక్తికరించుచున్నారు. ఈవ్యాకులభావము పాశ్చాత్యదేశములందు బరిశ్రామిక సంగ్రామముగను బ్రాచ్యదేశములందు బ్రజాప్రాత్యామ్నాయ పాలన సంగ్రామముగను బరిణమించుచున్నది.

సాంగ్రామిక ప్రబోధమువలన పాశ్చాత్యులు శత్రుపాలులై యుద్ధమునకు గాలుద్రవ్యులున్నారు. ప్రజలు కలిసానుభోగములకు విముఖభావమును వహించుచున్నారు. నవీన ప్రాగ్దేశప్రబోధమువలన మహమ్మదీయ ప్రబోధమేర్పడి నలువదికోట్ల మహమ్మదీయు లాయుధ పాలులగుచున్నారు. వారు పాశ్చాత్యులతో డికొనుట

కు జంకకున్నారు. దూరప్రాగ్దేశమునందు జపానుదేశీయు లాయుధపాలులై యున్నారు. నలువదికోట్ల చీనాదేశీయు లాయుధధరులు గాబోవుచున్నారు. ప్రజాప్రాత్యామ్నాయపాలనము స్థాపింపఁబడుచున్నది. రాజవంశజులు కనివినినిరీతిని దమరాజ్యమును బ్రజాధీనమును చేసిరి. భారతీయుల ప్రబోధము సాత్వికస్వభావశిస్యమైనను వారికిని యుగధర్మమైన రాజవధావ ప్రభావము పోకకమానదు. ఈరాజవధావభివృద్ధి బ్రిటిషుపరిపాలనాధీనమై యున్నది. రాజవధావభరితమైన దేశములనడుమ నునికియును యుగధర్మమును తాత్రభావభరితమైన దేశముతో ననవరత సంస్కరణమును భరతఖండమునందును సీభావ్యత్వ ప్రాధికారములు. ఈవిశాల ఖండమును దీర్ఘసముద్ర తీరమును గాపాడుటకీ భావసంరక్షణ మవసరము. బ్రిటిషు యుద్ధనాకాదళమును సేనానమాహమును భరతఖండరక్షణమునకు సాధనమునుట యథార్థము. ఈసంరక్షణమునకు భారతీయులు బ్రిటిషుపరిపాలనమువల్ల భక్తిధరితులైయున్నారు. హిందూసామ్రాజ్యము బ్రిటిషుసామ్రాజ్యమునకు శిరోభూషణమని రాజనీతిజ్ఞులచే జ్ఞాపింపఁబడుచున్నది. శ్రీవంచమహర్షి రాజేంద్రునియొక్కయు శ్రీమతి మేరిమహారాజ్యయొక్కయు డిల్లీదర్బార్ భావమును స్థిరపరచుచున్నది. హైందవుల తాత్రభావమువరిలి వారు నాకాపానికులుగను యోధవీరులుగను స్వదేశసంరక్షణార్థమును బ్రిటిషుసామ్రాజ్య పరిత్రాణార్థమును భేదభావము లేక శిక్షితులైనపుడు భరతఖండము బ్రిటిషుసామ్రాజ్యమున కమూల్యాధరణము యథార్థముగ గొగలదు. ముప్పదికోట్ల ప్రజల బలపరాక్రమములు సామ్రాజ్యసంరక్షణమున కుపయోగపడఁగలవు. ప్రాచీనప్రతీచీనమావేశమును నత్వరజోభావ సంయోగమును నుచితరీతిని సీదేశములోనేర్పడి భరతవర్షాభ్యుదయమును, బ్రిటిషుసామ్రాజ్య భ్యాతియును, లోకకల్యాణమును వర్ధిల్లి భగవత్సంకల్పము ఫలప్రదముగాగలదు.

న. త్రవర్తన ఫలము.

చరచర్మతకళ.

వారాహిరావుగారు తన్నుపురిలో నిర్మించిన కంపెరివారి
 చక్ర ముఖ్యధిపతిగాను, 'మ్యాగిజిడుగాను' యున్నాడు. ఈయనకు
 దేవవంశ రూపాంతరము 'శివము' నేంపొందించుచున్నాడని 'పేరేగాని
 వట్టుచున్న' వదివరిసోపానములను 'భార్య'నుబోలెడు. వంశము
 తిరుగుచో 'కాశీ'నదికై వచ్చుచున్నాడని 'మ్యాగిజిడు'గానుచున్నాడు.
 అయితే 200 రూపాయల వరకు మునుపపుచున్న 'చక్ర'మునది, నీవముగ
 చచ్చును. తటగామలో సంసారబోధగమునవత్త సామ్యులగా మిగిలిన
 దంతయు నొకనూతనయంత్రమును కేయుటకై గడవిన అవసరమున
 ములనుండియు వ్రుతియుచేయుచుండెను. సైగా అప్పుగాగొంతసామ్యు
 ను 'మార్చ'దీనివద్దనుండి త్రుచ్చుకొనుచుండెను. ఈవద్దలను 'శివ'ుట
 తోడ 'కర్మ'తకళగానురది. ఈయనభార్య 'కా'పురమునకు వచ్చినది
 మొకలు యాలోబావరకును ఒక 'కా'పురమునకు చేరినది. తనకు
 పెరిమిటిని వల్లెత్తిచదిగి ఎటుగడు. ఇట్లో సామ్యున్నది లేకున్నను
 నెచ్చుకగా సంసారమునుదిద్దుదు భర్తకు నిజమెవమనస్సచారినీయె
 మెకంగుచుండెను. గృహము వరకువలనో దులకాగవన్నను కాంతి
 కాటెట్టులు యుండుటచేతనే ఎట్టిసాధయనులే గడవిన ఈ
 వంశవృక్షములనుండియు వారాహిరావు 'తెచ్చు'దిగా వసువం
 త్రమును నిర్మించుటకు కైగలిగియుండినది. ఈయనకిమేడియిన వా
 లుగరంగులను ఒక్క 'కా'గియమై నొకపర్యాయము ముద్రించుటకు
 చేయుట. ఈకథలరిగ వాటిర్రాతి తననూతన నిర్మాణముయొక్క
 ప్లానులను చూచి వేలకొలదిరూపాయలను వ్రాయుచునేని నిర్మించుచు
 న్నయంత్రమున్న గడలో'ట్టుకొని ఆయా'రండులో'వము లేల కావల
 యును తెల్లనూ. అదవసరములను వానా'కములనుచి యంతవరకు
 జీవిని దెచ్చితిరి. ఈరండులో'వములను నివారించితినేని నేనల'క్షా
 కారినే ఈపాడు చారి'ద్రమువదలిపోవును. ఏమో, జయమును వా
 కండ్లతో'జాచెదనో లేదో!! వా'ప్రాణము యీ శంక్రమువద్దనే పోవ
 లనియున్నదని చూడుపం'క్తులతో ముఖముమీద బ్రహ్మ'వాసియంద
 గా నీరండులో'వముల నెట్లునివారిం'వగలను. అదయవములనుండి
 యు వా'ప్రాణములను దీసివేయుచున్నదే యిది. చనునూ' ననుకొను
 చు నిట్టిపనికై దిగవండుకుదన్న చాను నిందించుకొనుచు, నొక్క
 కప్పుడు ఇతలు త్రుట్టుచుండగా కయి వలే'పోడు'వామని వైర్యముచ
 దెచ్చుకొనును వారాయ 'రా'పు ప్లానులపం'క్తి'జానుచుండిరి.

ఇంతలో బయటవాటితలుపు 'నెర'లో'ట్టుగా, కానీ, ఎవరో
 తలుపును తట్టుచున్నారని తియుముగ అని వారాయారావుగారనిరి.
 వానకమ్మగారు తలుపును దెదవగానే తండ్రితమ్మగారు లోనికి
 వచ్చి వారాయారావుగారున్న గదిలోనికి వెళ్లిరి.

"అయ్యో, వారాయారావుగారు, 'తేర'గాని'కేర' వచ్చినంతవ
 కును, మీరునిది భంగమును గలిగించినందునకును తుప్పించవలయు"
 వని 'వం'కయ్యగారు'యందుగా 'మ్యాగిజిడు'నుబోలెడి.

"అయ్యో, అలా'అనకండి. మరచిలేకమునుచ్చుకాదు. పదిభంగ
 మును'కా'తేర'గాని'తను'రవనిగా'తచ్చు'వారో 'దయ'చేసి'నప్పచు'గా
 యిది వారాయారావుగారనిరి.

"వా'కొ'కచ్చు'వని మీ'కతన 'క'వలసియున్నది.
 నీ'మిటు'దిగా,
 అ'... 'మి'కదండి. మీ'య'వ'యియు'చి'వారం'ల'తయి'పో'తుంది.
 అ'... 'మి'కదండి. మీ'య'వ'యియు'చి'వారం'ల'తయి'పో'తుంది.

"ఇప్పుడు మీ'య'వా'క'వ'క'ల'లో. నది'మి'క్కు'వ'గా'నున్నది. తు
 త్తు'క'చ్చు' కం'ట్రా'క్టులు చాలా'ని'లి'చియున్నది. కయి'గా 'శి'ల్లి'ద'ర్బారు
 పం'ది'ల'ను' మూ'దు'ల'ను అ'త్తు'కే'యు'దు'రట. ఇప్పుడు వాలు'గు'మా
 వ'ము'ల'క్రి'వట మీ'కు గ'న'ర్న 'మె'టు'వారు జ'వా'భా'ర'క'ల'ను మ'ద్ర'న
 చు'ట'క'యి యిచ్చిన 1,50,000 రూ'పాయల'ప'నిని 'మ్యా'గి'జి'డు'కం
 'క'ట్టి'గారి' మ'ద్ర'న'యి'ల'క'ల'లో వ'చ్చు'కే'యి'చ'ల'యు'వని మా
 వి'జ్ఞా'ప'క'ము"

వారా... అది వా'దే'లి'లో 'గే'ము'న్నది. వా'య'వ'మా'ను'ని 'వల్లి
 చూ'చండి.."

వంశవృక్ష... అంతమాత్రము వాకు తెలియకగా మీ'కా
 పు'కు'నీ'వ'చ్చి'నది. ఉన్న వం'క'తే'ర'గా 'మి'ప్ప'వ'ను'ని'ల'ండి. మీ'తో' 'అ'లా'
 'చి'ం'చ'ని'ది మీ'య'జ'మా'ని ఒక్క'ప'ని'అ'యి'నను చేయదు. మీ'య'జ'ప్ప'ని
 మా'ట'ను ఇ'యి'న'వా'టి'పో'దు. గ'ట్టి'గా యీ'ప'ని'ని మా'కి'ప్పించ'వ'ల'సిన
 దని అ'తు'గు'టకై 'గే'ను వం'చు'డి'లి'సి. మ'న'కు'ంద'ర'ము వల్ల'గా'ను'ము'ల
 మ'వ'ద'లి 'ద'బ్బు'కం'పొ'ది'ంచు'ట'క'యి వ'చ్చి'న'ట్టి'వార'మే. ఈ'ప'ని' యొ'చి
 త'ము'గ మీ'య'దే'యి'వ'చ్చు. ఇ'న్నే'ండ్ల'కు'ంద'యి'ను మీ'భా'ర్య 'మ'లే'యి'ని
 భా'ర్య'వ'లె గ'న'వ'దు'య'న్నది. కా'ని ఒక'ను'ం'ది'వ'గ'యి'య'నను 'ని'ర'యి'యి
 నను అ'మె'కు'న్నట్లు 'కొ'ను'చి'వ'చ్చు. పొ'క'ము, అ'మె'కు'యొ'చి'న'వ'చ్చు'కు
 వారి'కే'దు'ంది. ఎం'డు'కు !! ఇ'ంత'కు'ము'ందా'మె త'లు'పు'తీ'సిన'వ'చ్చు'కు అ
 మె ము'ఖ'ము'ను'జా'చే'గా'నే వా'కు ఎ'ంతో'వ'ర్ష'వ'న'యి'నది. ఇ'క'మి'ట్టి
 అ'కు న'గ'ట్టు'ం'ద'గా మంచి'గ'డ్డ'లె'నా'య'న్నట్లు క'ను'చి'వ'చ్చు. మీ'య
 గృ'హ'స్థు'లు. భా'ర్య'ను వి'డ'ల'ను హో'దా'కు'ద'గి న'ట్లు'ంచ'వ'ల'యు'గా'ని
 యీ'ధి'తి'లో'ను'ంచు'ట నుంచి'కా'ద'ని వా'క'లం'పు. మ'ద్ర'మా'దు'వం'ద'త్య'ర
 ము'ల'ను'ండి ఒక'రి'మొ'గ'మొ'క'ర 'మె'ల్ల'వ'చ్చు'కు'మా'ను'చు'న్నా'ము. కా'ట్టి
 య'ను, మీ'పొ'య'గు'న' యు'ం'ద'ప'ట్టి'య'ను ఇ'ంత'స్వ'కం'క్రి'ంచి మా'ట'లా
 డి'వా'కు. త'ప్పు'లు'న్నచో 'మి'మి'ంచ'వ'ల'సిన'ది.

అంతర్జాతీయము. ఈ ప్రయత్నమునందు, వెంటయ్యగారు! ఇంక
మరొకరున్నారా? అని ప్రశ్నించిన విషయ వివరము నారాయణ
రావుగారు అగ్రహముతో గూడిన అవమానముతో విడిచి.

ఇంక ఒక్కమాటమాత్రం చేస్తాను. మీ శ్రమవ్యర్థమే. ఈ
పని మాట్టిందినదియే ఏమియు అక్కయ్యగారి నగం....

నారాయణ: ఏమిటి! అంతమా...

తండ్రి ఎత్తే తప్పుకాదు. నేనామాట అన్నా. ఇప్పుడు
ఇంక అంతముంది మీయమనినదేమిదో నుంచి నమ్మకమును
అయినదేమిదో మనసించుట వలననేమిదో ఏదోయొక ఫలముందేమి
యూహ లేదు. అంతమును మావల్లెత్తుకొనవచ్చునుగాని, అప్పు
అంతమున్నవంటిది.

ఈమాటలను వినిన నారాయణరావుగారికి అక్కయ్య కం
కట్టినది. అన్న పట్టుముతో చేరి చుట్టూరముగా మాట్లాడటం
చేసినావయ్య. ఇంక అంతముంది నన్ను బాదుచు నావ్యభావము
ను గమనించుకొనిన గౌరవము. అందుచే కలుపుకను చెప్పెను.
వెంటయ్యగారు నంభామించుట మర్యాదగాదని ఎవరి కుర్చీని
దనుందిలేదని నారాయణరావుగారు మామవేలూపాయలు ఒక్క
దిశములో పెరికిన దొరకవు నుండి. అనుచు కలుపువద్దకు వెళ్ళి
లేచినామంతాము తిరిగి తమవర్తనమును జేసుకుంటామని అనిచెప్పి
వెళ్ళిపోయెను.

వెంటయ్యగారు కడపకువెళ్ళిన. అమానుషమైన దుఃఖములు
ఒక్కడిననుటలో పెరికిన దొరకవునుండి. అనుచు మాటల నారాయణ
రావుగారి మనస్సులో కొరచిది అమితముగ బాధపెట్టుచుండె
ను. అయ్యయిరాగమందు యంత్రమువద్ద విసుగు జెందుచు నమోనిన
మాటలు అరాత్రి నారాయణరావుగారి కంక మనోవికారముగ లిగినది
యీవున్నవి. ఇప్పుడీయన తనమనస్సులో నట్లు కలపోయియుండెను.
అయ్యయిరాగమన నేనుయొక్కవర్తనకును నీవునా నారాయణ
భార్యవిద్వలమూత్రము చంపుచున్నాను. వారికి కట్టుకొనుటకయిన
మందిగడ్డలను లేకుండలేదుట బహుశావము. నాభార్య వలెనా
తాటికడుగుటజేసి నాయాటలు సాగుచున్నవి. నేనొకవ్యభావము
గల స్త్రీయైయుండెనయేమిట నాకీయల్లు వర్తకముగ నుండునట్టిది.
వెంటయ్యగారిని వర్తతో వమలజూరుట మంచిదికాదు. కానివ్య
భావము మంచిదని ఇన్నికష్టముల పాలుచేయరాదు. ఎంతమందిం
చాలుతది. బాగుపడుటలేదు. నేనుతిక్కకుండ నుండినా! లేవుదేమి
యిన సహాయము చేసి వాడందమా. అనియిలేదు. ఇదిగో నాప్రాణము
లను తిమిచున్న పాదుయంత్రము దీనినిబాగుచేయుటకు చేవును బుద్ధిని
ఇయ్యరాచా! ఒక్కనెలలో భాగ్యవంతుడను. కాగలనే. నానీటి
నుండి ఒక్కమాట మామవేలూపాయలనుచ్చిచేతిలో కాగల
వు. అయ్య! ఎంతపాపపుత్రంపు తలంచుచుంటిని. దుఃఖములు తీసు
కొని యివచునీతో సేపరకు చేయుటకయి ఏమి రుగ్గముపెట్టుకొని
చెక్కలను. సామ్యులిన పాకెట్టిని వాడెంత 1,50,000ల దుఃఖ

యమిది. పాడుచేనుకొనినద్యనను బాధుగానున్నది.
చున్న. అయ్య! నీవయ్యమొట్టులో కామనభారితమగు
నీ. భుజానుదనిని. చేయరాదు. కాని... మామవేలూపాయల
మామ్యభారము 1500. దుఃఖములన్ని తీర్చుకొనవచ్చునుగా
.....కట్టిన 1500 వందలలో కొంత కట్టి వెయ్యిదూపాయల
కు నగంవేయించవచ్చును. మిగిలిన అయ్యవందలు యంత్రముమీద
తిరిగి కగులపెట్టవచ్చును. వృధాగా ఎందుకు పోకట్టుకొనవలె! ఇంక
సామ్యును... ఛా, యారోతసామ్యునువలెనవయ్యను. అయ్యవంట్ల
దు రాత్రికన్న త్రవోగకును నాకును ఏమిలేదనుచును ఎయ్యలెన్
ల్యను వృథావంతుతో వావిద్వలను నావెడ్లాయను ఇకమందుచూడ
గలను. ఇంకననేకవిధములుగా రావుగా దుఃఖముగొనుచుండగా
రాత్రి కట్టెలు కొనవచ్చును. అప్పుడు నానగమ్యుగాను గదిలోనికి
వచ్చి భర్తను భోజనమునకు విడిచెను.

వంటయింటియందు నారాయణరావుగారు భుజించుచుండగా
నమ్మిగా నానగమ్యు ఇట్లునెను. ఎట్లుండి పంపకరాది వంతుగ
కొత్తనాకొట్టెను. రాగులకును, పండిలకును విద్వలనన్న వార
ముదిశములనుండియు వేధించుచున్నార. దీపావళిభండుగకని, వం
త్రంలేకని అకలుపెట్టినాము. ఈసాతివాళ్లు దొరకయందుకుట్టులేదు.
ఇప్పుడు మీతో చెప్పిలాభములేదు. కానివిలాగయిన కొద్దిగావచ్చు
చుకొని గుడ్డలువారడకుచున్నారా

నేనుమాత్రమేమన్నా. నీకమాదా మంచిచిర లోకటిరెండు
తీసుకొనిరావలెనీదే అని బాలిగుండెలో రావుగారనిరి.

నాకులేకపోలే నేమిదే. నన్ను విచారించులేండి. ఎందుకు
వర్తనగా సామ్యులెప్పు

నేను అంతన్న చేమిటి. మంచిచిరలు లేనేలేవు

నాభర్త వావిద్వల నాకుసామ్యులు చీరలుచేర్చమును. వారు
నాయగమండినచో నాకన్నియుగలవు. వానికుభముగాలేకన్నచో
నన్నుయండియు నాకులాభములేదు. అనినానగమ్యుగారనిరి.

నారాయణ: నీవునాసాటిల లేవరే. నేనుపెట్టుచు
న్నకష్టములకు నీవుకాబట్టి దూర్చియున్నావు.

నారాయణ: అట్లుభరింతుట నావిధి. నేనుఅర్థాంగినికాదు. నాభర్త
యొక యంత్రముకార్యమునయి ప్రతుపదుచున్నాడని గుర్తెడిన
ప్పుడామన నన్నివిధముల ప్రోత్సహించుట నావరమృత్వముని నా
అంతరాత్మ ప్రబోధించినది.

నారాయణ: అకార్యములో జయమందలేకపోయినచో

నారాయణ: అదిమనచేతిలోలేదు. ఫలమునిచ్చుట వరమేకర్తవని
ది కష్టమునునది.

నారాయణ: బ్రతికినన్న నాళ్లు భవభగవ్యముననో నెట్లుభ
రి చగలయే?

నారాయణ: మనదికష్టముని నాకుతోచదు. సామ్యులను. నేడే
లుక, బండ్లును లేకపోవుట ఒకకష్టముననో, గంపెడు విద్వలమకని

మరియు, దిగుబడికన్న మునుపేక పడువలె అవకాశం
భార్యార్థ రుద్రుఃఖమ ఎటువంటిదోచుచును.

నారా:—ఒక వేళ అయిత్రము ముందరనేను చచ్చిపోయిన
చేతను అట్టిదఃఖముల పొల్చుచునేనా? యనికండ్లకు తడిపెట్టు
కొనిన.

నారా:—రామరామ రజాఅనకంటే. యిందుకును విడ్డబయ్యె
దుటను నిండుచునుపుడుకములతో చాటిపోవలయునని దినదినముచేవు
నిర్రార్థించుచున్నావు.

“దబ్బుకేమయిన రార్థించుచున్నావా”

“ఏమిటి. ఈవేళియే దబ్బుపెచ్చుపట్టనని. ఇదియెప్పుడును
లేదు. అదువాదద్రవంపలననది. మగవారిని పట్టుకున్నామి”

“జానకీ, నీతోనేను నిజమునదాచగలనా, నీవుయింకా రార్థం
గునికీ మొట్టమొదటినుండియు భార్యవే కాకకంటే”

అనివెనుకబయ్యెరుతో జరిగినసంభాషణమును, మార్వాడీవాం
ద్రుడబ్బుక పెట్టుచున్న బాధలను నవి స్తరముగాజెప్పి “అమ్మానునెలు
రినుకొని ఒక్కసారి విముక్తికొందవలయునని సావిత్రీ మనోవికార
ముకలిగినది. నీయుద్దేశమేమిటి? యని నారాయణరావు గారు భార్య
నడిచి.

ఈమాటలకు వినిజానకమ్మ కండ్లనెరుచి నీరుబొటరాల
నాలుగుండగా “అయిత్రము, విడ్డబయ్యె, యీకంచములయ్యె
కొననని కాగ్దానముచేయుచును యిటువధిరైయుక్క రెండుకొనుప
టుకొనెను.

ఈమాటలనువినిన నారాయణరావుగారు తానుగొప్పపాపినని
యూహించుకొని భార్యముఖమును జూచుటకెట్లుమలేక పాదములనుం
డిది మెనుపెట్టుటకు చేతులారాక నేడువలెదలుపెట్టెను. ఇంతలో
జానకమ్మగారు భార్యమనుకొని లేచి “ఈయన్యోగముపోయి
నది, మార్వాడీల బాధలవలన మునుపన్న తెలుగుపెల్లలపోయినవన,
మనము నాలుగునీధులకు నలుగురువిడ్డబయ్యెనుంపి ఎక్కుకొనితిందము
కాని యీసాపకార్యమునకు సాహసించనని చేతితోచేయి వెనుకల
చినది అనిచేయిజాచెను. నారాయణరావుగారు అన్నతనకసాక్షిగా
నేనాసాపకార్యమున కొదిగట్టనని ప్రమాదముచేసి ఎంగిరిచేతినేభా
ర్యచేతితోచేసిరి. నారాయణరావుగారు తమచీకములతో నొగ్గొప్ప
దుష్పుత్రప్రేరేపణమును నులిలకమును జానకమ్మగారి నచాయమా
చలన జయింపగలిగెను. భార్యలుధర్మలకు జేతులనైన యుపకారముం
కకంటే ఎక్కువయుండునా.

మరునాడుదయమున నిడురకుండి లేవకనే నిత్యకృత్యమును
యంత్రనిర్మాణముననునారాయణరావుగారు గడింగిరి. మనము నాంధో
కములవలె యొకపెద్దపంకటము, తొలగిపోయినవందన జిజ్ఞాసయూయు
దయమున పదిదినములు రాజాగారి రాకకయి నెలవు లావంగబడినప్పు
డుబడిపిల్ల రెంకయోనందముతో నాటలాడుచు గాలముకులుచ్చుచుండి
కోనకయెట్లానీమతోయంత్రముతో నాటలాడుచుండెను. ఇచ్చకము

నుయంత్రముయొక్క అడుగుభాగమునుండినీ శివహనిధులములలో మరి
యొకదానినిలెట్టిరి. మరియొకవోట నాలుగులెజ్జములనుచాడిచి అందు
లోలేర్వరయిన సామానలనుంచి యంత్రమును త్రొక్కినదితిరుగుట
కుచారంభించెను. ఈయంత్రమిట్లు తిరుగుటకాచి తననోమువరిం
చినదని నారాయణరావు గారు అనందపరచుచుండెను. జానకీ, జానకీ,
జీవానకీ, మనముభాగ్యవంతులమయినాము చమ్మరమ్మ అనిగదిలోగం
తులువేయుచు అబడుచుండెను. ఏయంత్రముపడిఏఅవలనము విడిగిన
దోయని కేకలను అట్లుతోమకొనుచున్న జానకమ్మగారువిని ఏడ్చుచు
పరుగెత్తుకొనివచ్చి ఏడుచుండి. ఏమివంజించినది? అనియడిగెను.

“ఏడువంజితుము. నాజననము సాఫల్యమునొందినది. యంత్రము
నడచుచున్నది. ఈరెండును ఒకటేలేకయింపవలయు. అయమావ
ములనుండి నన్నె అత్రముపెట్టినదో శత్రుమా! యనిరావుగారిని.

చేవుచునునలను బరిశీలించుటకయి యావ్యములను గల్పించి
యందవచ్చును. పరయ్యరును నిజముగా మనశ్శ్రుతిపరిశీలించుటకయి
లైచునుంపినాడని నాదృఢవిశ్వాసము. అపరీక్షితోచేరిమి. అందు
కుమెచ్చినవలకు రక్షించినాడు. అహ, ఏమి!! అపరమేశ్వరునికటా
క్షము యిందు అపరాక్రమమును జానకమ్మ రావినోడంగెను.

ఇంతలో దలంపు నెవరోకట్టిరి. జానకమ్మగారు కలుపురీతి
గావంకయ్యరుగారు ప్రవేశించెను. కనిపిగిచ్చినాడనుకొని “ఏమం
దోయి చేతితోచేయని అనిరాత్రిప్రమాదమును తెలిమిటి జానకమ్మ,
జ్ఞాపకమునవిదెచ్చెను.

వంకయ్యరు “నారాయణరావుగారు ఏమాలోచించినారు.
ఒక్కమాటమాత్రమేనంది. మిథుబాధము. మేమునుబాధు పడగల
ము. మనికాకపోయినను రిగి సామ్యమిరియవద్దులెండి. నీడ్డలు,
నీపెడ్డలునుయొక్క స్థితియింకానాచి. మరిఅనయ్యా. కట్టిరా
వూడా”

“నాభార్యగడ్డల నేరెత్తివావు. కనుకనే వారికొలకయినను
నీసామ్యము పుచ్చుకొనను. నీవున్నచూత్రార్థముగా లంఘనకేరత్ర
కుండియున్నవో నాకొలక యిల్పించియుండును. ఇప్పుడో నీ
చేయవంపినదేమియులేదు”

“అయ్యా, నామాటలు నాకేదివలయుననీ. లంఘన పుచ్చు
కొనవద్దులెండి! అని రింకయ్యరనెను.

నారా:— అకాలమును మించిపోయినది. నీవున్నచూత్రము
నడకు దగినవాడవని నాకుదోచును.

వంక:—అయితే నేనదొంగిల్లికాదును. నీవునత్యంతసాద
వుకావోలునని అనికోపము నభినయించుచు నీటునయిన రావుగారు
మార్గమునకువత్తులేమోననిఎవడోఎక్కువ సామ్యిచ్చెదనని యనియుం
డవలయును. అండువలన నింకనిగింపుగానున్నది” అనివేదనాపించెను

ఈమాటలు నారాయణరావుగారి కౌగిలమును గగిగించినను
బయటికి గడకుచుక నీమలవృత్తియే యిదియని ఎడిగినవాడై “వం
కుయ్యరుగారు నాదరిత్రమును కొంచమువెప్పకను విన్నది అప్పుడ

యొకడు నావ్యభాషణుడు శాలివర్షమున బోధపడఁచాడు. అని రావుగా
రిట్లు చెప్పవలెనని. "నేను యీ రాజధానిలో కల్లుబజ్జలలో నొక
కుగ్రామముందు జన్మించితిని. నాతండ్రి నియోగియైనను మొట్టమొ
దటికుండియు నేవకర్మానుష్ఠాపకుడు. శుద్ధబ్రాహ్మణుడు. కొంత
భూశీవకులవాడు. నాతల్లివంటి నువ్వెవ్వరాలు ఈ ప్రపంచము
నందు కృత్రిమముగ నున్నను ఆపవచ్చు. ఆమెయే ముందగుముఖమని చి
న్నప్పటినుండియు నాకుపట్టుపడుకలు చేసినది. నేను ఎప్పుడు పాపము
ఇంజనీయరింగు పరీక్ష పాపమువలన నాతండ్రియగు నాతండ్రి గ
చ్చ మెంటుకొగములో బ్రవేశపఱపఱచినదిని పేర్కొనెను. నాతల్లియనెం
దుకొప్పకొనెను. కారణమున గ్రామములో ముట్టి పొల్లుకొలుగోబని
చేసి అంతయును అని వాదని రంగారావున రి వంతర్వీకములు కలిపి
విశిష్టములు. వరాహధికారిలో అంతయును వివరములతో అవకాశ
ములుండునని నాతిభయము. ముత్తికొండవల్లభుగూడ, నాయనా
నారాయణగిరివల్ల మెంటుకొగమునీవలదని నాతల్లిచెప్పిపోయెను.
చామిల్లి ప్రాముములు మరకువిభక్తిముగ దోచవచ్చును. వారపుర
రావు ముఖ్యులైనాని శుద్ధవ్రత వ్రతమువలన నాదు మనమనీపోయెను
అనగా వెంకయ్యరు మొగములు చిన్న చేతుకొనెను. "నాతండ్రిమా
డునవత్సరములక్రితము నేనొక ప్రవర్తనవాదము చేసుకొనిన దింపకు
లకు నాయనా టో విందుచేసితిగిరి వకలికెల్లెడు. అయినను నేనొక్క
డనే కుమారుడనయినను యావనమువలన నాకు తరము ప్రాప్తిలేదు.
నేనును యోగవంటిని. ఈలోకమున నేనొక్కఁడయిన క్రమమును ప్రాప్తిలేదని నా
ంత డి నేనుగాను రెండువేలయినను బంపకలకు. కొన్ని వస్తుకొని
వస్తుకొని ప్రాప్తియు షా నాభావ్యమగుచుంట్టి నేనుపోకము అవ్య
క్తమయినను నాతల్లితండ్రిలతోనై నాకు నానాటి ఎప్పుడయిన
నేనట్టి నేని అనివాని అకాశవలములుకాదు. నాకీ భార్యలేనియెడల
నాప్రభుకీమము ముండునాకీ నా భార్యకు నగలులేవు. ద్విజులమంది
ఁటలలేవు. ఇంటియందు మంచి మంచి పెట్టెలు, కుర్చీలు, లివాదు
లులేనని నీవు నిన్నయంటిని. నారెండువందల రూపాయలతరములో
నీవస్తువు అన్నియు నాకుండి ముండును కాని ఒకయంత్రిని రాజ్యము
వల్ల సామ్యుద్రములు కలకునేలచేసి అరునంతర్వీకముల నుండియు
క్రమపడుచుంటిని. ఈ ముక్తమును వీరాగుననయితే నేని నిర్మించి
లిక్కి యిధములగ్గి క్రమములను ముద్రింపటయందు నానిర్మాణము
ప్రపంచమునందంతయు మార్పును కలుగజేయుననిన నేనుచిచ్చివాద
నని కలంపకుడు. ప్రతిమద్రాక్షరకాలము నాయంత్రిమును కొనితీర
వలయును. ఇంతవరకొకరంగు చొప్పున ఎన్నిరంగులు ముద్రింపవల
యుననిన అన్ని పర్యాయములు ముద్రింపవలయును. ఇప్పుడన్న నో నా
లుగురంగు లొక్కపర్యాయము ముద్రింపవచ్చును నాయంత్రిమును
లకులకు లక్షలు విక్రయమగును. నేనుకొట్టికడదను కాగలను. ఈ
నిర్మాణము నాకుకలగించిన మహాభాగ్య విద్రలేనిరావులు, విక్రాం
తిలేనిరావు, ఇంటిలో వారిద్రయము, విజినన్నింటిని ప్రస్తుతమువల్లం
చుకొనెను. వివిధవనన 8000 రూపాయలు ఆదాముట్టించెనని.

కాని నాభార్య నామోక్షిని దేవతయై నన్నంగీకరింపకుండ చేసినది.
ఇది వంత్రేపముగా నావర్తితము. కాబట్టి ఎవరో యావంత్రియ
నాకన్నుల అంచమిచ్చునని నేనిట్లుచేసి నాని కలంపకుడు
ఈచరిత్రను వినునాకు అయ్యును కొకవిధమున చిత్రమును
అజ్ఞమును గలిగివచ్చి అయ్యును యిటువంటి సద్బ్రాహ్మణుని వ్రతమును
తెడనట్లుచేయ నాల్పించిన దుర్మార్గుడ ననియనుకొని అచిన్నప్ప
టినుండియు నేనువర్తకములోని వ్రతమును. వజ్రపాంగత్యము చేసిన
వాడనుగాను. ముఖ్యముగా నేనొకయొక విధముగ భవముగ
యము. ముఖముగానుండును. వర్తకమునని యున్నతాదర్శములకు
గలముకాదు, అవియున్న వాడు వర్తకమును కాకాలదీ అనువారే
కాని మీదోటివాడలేదు. ఈలోకమున వివిధవర్తకమును వివిధ
దనములని. విభార్యగారిని గురించి విచారించెను యాముక్తమన
ఆమె కిరాదేవంట్రినని నేను తెలుసుకొనినాను. ముఖ్యుండు మీయ
నుగ్రహమువలన నేనువర్తనవ్రతముడను కావలసియున్నదేమో. నాకొ
క్కటికావలసియున్నది. అదివాకనుగ్రహించితిరని నేనుకృతార్థుడను.
వెంకయ్యరు యొక్క మనము యావిధముగా నిర్మించెనని
నారాయణ రావుగారుకొంత అభిమతిగిరి అనియెను.
"మీయ ముఖ్యమున నేనిహితము. దానికీ నేను పాత్రుడనని
మీయమును నిన్నటిరాత్రినా ప్రత వ్రతమువలన తెప్పకొనలేను. కాని
ముందున్నదనని రూపించగలుగుదును నని అయ్యరుగారిని నారా
యణరావుగారితోపాటు అయనయంత్రిమును 20000 చి దీనినిరివ్వ
కీ చేయుచుటకు, యంత్రిములను నిర్మించుటకును ఎంతపెట్టుబడికొ
వలయునని విచారించెను. నారాయణరావుగారు దట్టవలతోకట్టవ
యెబడిలేనిది. "వెంకయ్యరును మీరనుకృత్యునినని. ఈవ్రతమున
కుకొనిరాకపోలేదు. అనిచెప్పి అయ్యరుగారు నారాయణరావుగా
రికి వస్తున్నది గెలవువుచుకొని కెల్లెను.
ఈవ్రతమున వెంకయ్యరావిండుగ. ద్విజులవియంత్రిములకును
కట్టడమిదిపాములేచున నాయని నారాయణరావుగా రాలించి
యండగా నొకతంత్రివా వ్రతమును. తొందరతో రావుగారు దానిని
అచి చదివి అందుగకు వచ్చుచున్నాడు. కేళయందల మూలన్నర
గంటలబండికి స్వేదనుకురావలసినది. మూలపాములు తెలిగ్రా
మునిలక్షణవారా పంపితిని—కండ్లి
అనిప్రాముబడియెను. మూడువందలవర్తకములయిన పిమ్మట దం
ద్రీపక్కుచున్నాడని రావుగారిని, తాతయ్య కచ్చుచున్నాడని ద్విజ
లకు, మానుగాను వచ్చుచున్నారని బానకమ్మగారిని కలిగినవం
తోకమిలింపికాదు. పోట్లుచేసే మారురూపాయల మునిలక్షణ
వుకొని యంతలోనవచ్చును. ద్విజులకు, వారకల్లిని కావలసిన బట్టి
లకు ఇంటిపాముగిరి నారాయణరావుగా రుకొనిపండుగదిగముడయెను
రయలుకువెల్లి ద్విజులకున యింటికిదోడ్చెడిరి. రామయ్యవంతులు
గారు కమకుమారుని మునుకుట, మునుకురాండ్రును, కునుగ
ర్నయగు కోడలును నాధకలమునను కోరికను కాలకాలము

ఆంగ్లేయ పరిపాలనా లాభములు.

మ.రా.శ్రీ, కొద్ది కేసులకు కౌశివలిగారిచే వాగ్దానము.

శ్రీహరిసమానులగు వ్యాసవతిస్వామి మహాశుని లచేతను మస్కాథాకారులగు రాకుమారులచేతను, పకల రాజకీయ వ్యవహారతంత్రులగు మంత్రులచేతను, అసల్ప శిల్పకలానైపుణిం దెల్పుకట్టడంబులనొప్పు పెట్టణంబులచే తను, శత్రుకోటికభేద్యంబులగు కోటలచేతను, మానసన గోవరోపమానంబులగు సరోవరములచేతను, వియంగ్గా ప్రవాహమునకుఁ దిగునగుచువాహినులచేతను, సకలఫలభ రితములగు వనములచేతను, మరియును సకలవైభవ సమేతంబై, విస్తీర్ణము చేతను జనసంఖ్యచే తను వన్నెకెక్కిన యీ భారతభూమికి, శాంతచిత్తులును నైకమత్యధనసంపన్నులు నగు సాంగ్లేయులు దోపాఖండ మునుంచి 1599 సం. ౧౦. డిశంబరు 31 తేదీనాటికి సూ ర్జిత నగరమునకు వర్తకముఁజేసికొను సుద్దేశమునవారికిఁ బ్రబ్లిసియగు వెలెజబత్ రాణీవద్దనుంచి యొక్కడి ప్రభువగు నక్కరుచక్రవర్తిపేర శిఫార్సు పత్రమును గైకొని వర్తకసంఘముగా వచ్చినారు.

వారు పదియారవ శతాబ్దము మొదలుకొని అప్పటి ప్రభువులనమ్మితిని యీ దేశమున వర్తకవ్యాపార వర్తనలై న్యాయముగా ధనమును సంపాదించుకొనుచుండిరి. అప్ప టికి హిందూ దేశముయొక్క స్థితి పరస్పరకలహముల తోను జాతిమతద్వేషములతోను నిండిక్రమముగా యుద్ధములవరకు ముడివినది.

వీరుక్రమముగా వర్తకాభివృద్ధిఁ జేసికొనుచు వారికి న్యాయక్షమని తోచినయడ యుద్ధములలో సహాయ ముఁజేయుచు 1611 సంవత్సరమున సూరత్ కోటనుసం పాదించుటయేగాక, 1672 సంవత్సరము మొదలుకొని రా జ్యసంపాదనకు ప్రారంభమై 1858 సంవత్సరమునాటికి హిం దూదేశమున సంపూర్ణ రాజ్యమును స్థాపించిరి. అంకట 1857 సంవత్సరము సేపాయి కలహము రాగా యీమహారాజ్యము కంపెనీవారినుండి శ్రీధిక్టో

రియా మహారాణిగారి క్రిందనుండుటయేమంచిదని 1858 సంవత్సరం నవంబరు నెలలో నామహారాజ్యగారి వశము చేయబడినది. నాటినుంచి 1901 సంవత్సరమువరకున్నా శ్రీ మహారాజ్యగారిచేతనే సర్వవిధముల మనము చక్కగాఁ బరిపాలింపబడితిమి. తల్లిగారి యనంతరము శ్రీసప్తమ యెడ్వెన్లు చక్రవర్తిగారు సంశానుక్రమముగా వచ్చురా జ్యభారమును 1901 సంవత్సరము మొదలుకొని 1909 సం వత్సరమువరకును వహించి తమతల్లిగారిమార్గము ననుస రించి మనలఁజక్కగాఁ బరిపాలించి కీర్తిశేషులైరి.

పిమ్మట వర్తమాన ప్రభువులగు శ్రీ బార్జిచక్రవర్తి గారు సంశానుక్రమముగా వచ్చురాజ్యభారమునుఁగైకొని తండ్రిగారిస్థానము నలంకరించి జూన్ 22 తేదీని 1911 సంవ త్సరముయంగ్లండులో మహావైభవముతోఁ బట్టాభిషిక్తులై మున్నెన్నడు మనకులభించనట్టి మహావైభవమునుఁ జూప నెంచి యత్కుదార దయాస్వాంతులై మనహిందూదేశ మందలి డెల్హీ నగరమున మకుటధారణ మహోత్సవ ము జఱుపనిచ్చుగించి దంపతీసమేతులై దయచేసియున్న వారు. జరుగునున్న వర్తనాతీతమైన యామహావైభవమును గుఱించి యిప్పుడేమి వ్రాయఁగలుగుదును. ఈవిధముగా నేకఫలాభివృద్ధియుగా జఱుగుచున్న యీమహారాజ్యా భివృద్ధియును వహించిన ఆంగ్లేయ పరిపాలనముక్రింద మ నకులభించిన లాభములనుగూర్చి వ్రాయఁబూనినచోఁత క్కఁకుఁ బెక్కులున్నవి. గ్రంథవిస్తరభీతిచే వానిలోఁ గొన్నిముఖ్యాంశములను గూర్చిమాత్రము వ్రాయుచున్నా ను. గనుక చదువరులిందలిలోపములను మన్నింతురుగాక.

శాంతి.

“శాంతిలేకున్న జగములు” సత్యనివాస

శాంతిసంస్థాపనము ప్రతిరాజ్యమునకు పునాది రా యివంటిది. శాంతిలేనిదే పరిపాలనాయంత్రము నడువనే రదు. ప్రతిదేశమునందును ప్రతిమతమునందును ప్రతిజాతి

యందును, మానవులందరు జ్ఞానసంపన్నులయి నీతివర్తనలయియుండుట యసంభవము. కావున, బ్రతిదేశమునందును, బ్రతిజాతీయందును, బ్రతిమతమునందును, జరులు, చోరులు, దురహంకారులు, మధుపానాసక్తులు, దుర్మార్గవర్తులు తొంబది పాళ్లును, పరోపకార పారీణులును, దయాసత్య శౌచాది నద్గుణసంపన్నులును, నీతితోవిడులునగు పుణ్యపురుషులు పదిపాళ్లును, గలిగియుండురుగాని మంచివ్యభావముగలవా రెక్కుడుమంది యుండరు గనుక పైనబేర్కొనఁబడినవారిలో నొక్కొకరే శాసనానుబద్ధమైన శిక్షలే లేనియెడల పరనారీమణులఁ జెఱఁబట్టియుఁ బరధనముల నపహరించియు హింసలకుఁ దెగించియు నొడలుఁ దెలియక ననేకవిధములఁ బ్రలాపించియుఁ జేయఁదగినన్ని యకార్యములుంజేసి తుదకు శాంతిని రూపురూపి, మహాసంక్షోభము నుద్భవించఁజేసి దేశము నంధకారబంధురముగాఁ జేసివేయుదురు. కావున, బ్రతిషమవారీవిషయమున సంపూర్ణ శ్రద్ధాసమేతులై దుర్మార్గుల శిక్షించుచు నన్యార్థుల గౌరవించుచు మానసియగుటను శతవిధంబుల నుతియింపఁదగినట్టిదియు నగు శాంతిని దేశమునందునెలకొల్పిరి. దానివేఁ బ్రజలు తమహక్కులకు భంగములేనివారలై స్త్రీలు మానమును గాపాడుకొనఁబడినవారలై హాయిగా సుఖించుచున్నారు.

నీటిసదుపాయము.

“బానిశాసనీవారల * శతభువిని.”

గంజుఁద్రావు భిక్షుకులు మొదలు అశ్వుతపానముఁ జేయు చక్రవర్తులకు సైతము నీరమత్యవసరము. ఇంతేగాక సృష్టిలోఁగల బతుపత్యాదులు క్రిమికీటకాదులు తరుగుల్లులతాదులు సర్వసస్యములు నీరములేనిదే నిలువనరవు. నీరములేనిదేఁ బెఱుంగనరవు. శుద్ధజడములైన రైలువేయంతకొ మొదలగు యంత్రములు సైతము నీరులేనిదేఁ దమతమదనులను నిర్వహింపఁజాలవు. అందుచేతనే యిచ్చిమహత్తరమైన నీరమును నారాయణస్వరూపమని మన హిందూమహాజనులు వేనోళ్ళఁ బొగడియుండిరి. ప్రాణపదమైన యీనీరమును నొనంగుటచేతనే మేఘునకు మహాదాతయని మనపూర్వులందరును గొప్పబిరుదుము నొ

సంగి వానిని దైవసమానునిగాభావించిరి. నీరము నారాయణస్వరూపము గనుకనే దదీయసంచారముగల భూములు సారవంతములై లక్ష్మీకళనాష్టచున్నవి. మిగిలినవి బొగులుబొగులుచునుచుదిగులొందుచుఁ బెద్దమ్మకుఁకివట్లగుచున్నవి. ఇట్టిలక్ష్మీప్రతిరూపమైన యీనీరమునుసర్వత్ర బ్రవహింపఁజేయుటకై మనయాంగిలేయ ప్రభువులైతధనమును వెచ్చించి యంతప్రయానమునకులొనై విడువని పూనికతోఁ బనిచేసిరో కృష్ణా గోదావరీమొదలగు నదుల అనకట్టలును కాలువలును జెప్పఁగలవు. జెజువాడ కాకినాడ మదరాసు మొదలగుపట్టణములలో గొట్టములవలన మేడలపైకి సైతము మంచినీటినిఁ బ్రవహింపఁజేయుట జూడఁగా యెట్టిమానపుఁడైనను యీప్రభుత్వమునఁ గలిగిన మహాద్భుతమైన నీటి సదుపాయమునకు సంతసింకవోడు.

అయోమార్గ సౌకర్యము.

“కాశపటింటిపెరిటిలోఁ * గానుపించె”

ప్రతిదేశమునందును దేశమునంగల ప్రజలెల్ల కొక్కచోనుండరు. పట్టణములఁగొందరుఁ బల్లెలఁగొందరు వనములఁగొందరు, కొండకనులులఁగొందరు నివసించియుండురు. ఇందుచే న్యాయస్థానములు బాజారులు పలుతావుల దుండియుండును. వ్యాపారజీవనములైన మానవులు తమకునలయు వస్తుసామగ్రి సమకూర్చుకొనుటకుగాని న్యాయవిమర్శనమునకై న్యాయస్థానముల కేగటకుగాని బంధుజన సందర్శనమునకుగాని పుణ్యక్షేత్ర పుణ్యక్షేత్రవ స్నానాదులకుఁ బోవుటకుగాని క్రయాణము లిత్యవసరములు, అక్రయాణములకు బాటలఁసరములు. ఈవిషయమై యాంగిలేయపాలకులు వచ్చినపిమ్మట మనకిరు పార్శ్వములమందుఁ జల్లనినీడ నొనంగు వృక్షములను గలిగిన రాజబాటలు లభియింపఁబడుటయేగాక మున్నెన్నడును యేపరిపాలనమునందును లభియింపఁబడని వాయువేగ మనోవేగ సదృశవేగముగల అయోమార్గ సౌకర్యము యేర్పాటుఁజేయఁబడ్డది. దృశ్యమాత్ర శ్రమనివారణములగు పచ్చనిచెట్లచేతను, చంద్రసమానకాంతి నిడుదీపములచేతను, దుర్మార్గశిక్షకులగు రక్షకభటులచేతను, కా

లపరిమితిఁ దెల్పుగడియారములచేతను, ప్రకాశమానమై బాటసారుల కమిత సౌఖ్యకరంబులైన స్త్రీషనులు కట్టఁ బడినవి. తొల్లి ప్రాణములఁ జేతఁబట్టుకొని యదరుబెదరు గుండెలతో నారుమాసములకేగు ప్రయాణము నిష్పద మహిమగా నే బెదరులేక నారుపూటలతో జేయఁగలుగుచు న్నాము. ఇంతయేల నవమాస పూరితలగు నబలలు సైత మొంటిఁ దమపుట్టిండ్ల కేగుటంబట్టి రాకపోకలకీయయో మార్గ మెంతసౌకర్యమైనదియు నేనువేరుగ చెప్పనక్కర లేదు. యెంతటివయప్రయానమున నీకార్యము సమర్థింపఁ బడినదియు గోదావరీ శృష్టావంతెనలు చెప్పగలవు.

సమాచారసౌఖ్యము, తంతి, తపాలు.

“నా ర్హవంబగము * వర్ణింతుండును”

మనోవేగమునకంటె వేగమైనదేదియుఁ గానరాదు. తలఁచుకొనినంతనేనడులను సముద్రములను ననములనుఁగూడ దాటిపోయి మనచేఁ దలంపఁబడినదానిని మనకుఁ జూపంగలదు. అటువలెనే మహావేగమున నీహిందూదేశముననే గాక యితర దేశములకు సైతము జనుదెంచి యెవరికి వలసినవార్తలను వారికిఁదెలియఁజేయుచుఁ గష్టనుఖంబుల కాత్మబంధువై సాయపడుచు రాజకీయ వ్యవహారముల నూర్వరమంత్రులవలె నూరుచోట్ల నూర్వరితో సలహాఁజేసివచ్చుచు విధివిరామములులేక ననేకుల కనేకరీతుల సర్వమర్మముల నెఱుంగఁజేయుచున్న తీగతపాలనెంత వర్ణించినఁ దఱివి తీరదు. కడుపులో నీరు గదలకుండఁ బ్రయాణపరుల నెవరిగఁమృతానముల వారిని డిగ్గవిడచు ధూమశకటమునకు రక్షయై తాను ముందంజ వైచి పిచ్చుట దానిని నడపించుచుండుటంజూడ దీనియుపయోగమింతని చెప్ప శక్యముగాదని నానమ్మకము.

తపాలు.

ఆసేతు హిమాచలంతమునంగల మనబంధుమిత్రుల క్షేమవార్తలను మనమొక కానితో మూడవనాటికేఁ దెలిసికొనఁగలుగుటకును మనసేమమును వారికెఱుఁకజేయుటకును, స్వల్పప్రయమున మనవద్దనున్న ద్రవ్యమును వారికిఁబంపిండుటకును వారివద్దనున్న ద్రవ్యమును మనము తెప్పించుకొనఁగలుగుటకును, యీతపాలుసాయ

పడుచున్నది. ఇంతేగాక జపాను మొదలగు అన్యఖండ నివాసుల సేమవార్తలనుఁగూడ తమారవి మూడణాల డబ్బులతో మనము తెలిసికొనవచ్చును. కావున తపాలా క్షీనులవల్ల పూర్ణమైనవార్తాసౌఖ్యమునుఁ బొందుచున్నామని చెప్పనొప్పును.

విద్యాభివృద్ధి.

“చెలగు విద్యాధనమ్మును * జేటులేదు”

నాగరికాగ్ర గణ్యులగు పాశ్చాత్యులు మనదేశవరిపాలన మారంభించినవెంటనే మనవిద్యలను వారు గ్రహించి యూరకొనక వారిభాషను మనకు లభింపఁజేయు విశాలహృదయముతోఁ గొన్నికలాశాలలకు స్థాపించి యు వాటిపైఁ బెక్కండ్రఁ బరీక్షాధికారులను నియమించి యుఁ బరీక్షలలోఁ గృతార్థులైనవారల కున్నతోద్యోగములనిచ్చియుఁ గొందరికి యుచితవిద్యార్థి వేతనములిచ్చియు ననేకవిధంబుల విద్యావ్యాపకమునకైఁ బ్రోత్సహ మొనంగుటయేఁగాక మనతోఁబుట్టువులనియు మనవిడ్డలనియుఁ దుదకు మనజన్మస్థానములనియుఁదలంపక స్త్రీవిద్య కూడదన్న మనవారి మూర్ఖ శానవమమవన తిమిరంబుఁబలెదిశాభాగంబులం దెల్లఁగప్పికొనుటం గాంచి, తమవిడ్డలుఁదమతోఁబుట్టువులుఁ దమతల్లులుంఁగాకపోయినను మన స్త్రీలయెడల దయఁగలిగి తమప్రజలు తమవిడ్డలే యనునంతటి యత్యుదారచిత్తమున స్త్రీవిద్య యత్యావశ్యకమనియను, స్త్రీలు బురుషులవంటి మనుజుక్వముఁ గలవారేయనియునుఁ దెలియఁజేయుచు లక్షలకొలది ద్రవ్యమునువెచ్చించి పట్టణములందునుఁ బల్లెలందునుఁబెక్కుపాఠశాలలుంచి వేతనములంగొనక స్త్రీవిద్యను సైతము మిక్కిలి యభివృద్ధి నొందించుచున్నారు. నకలధర్మబోధకములగు పత్రికలఁ జదువుకొనుటకును, యీప్సిత ఫలప్రదాయిని యగు దేశీయ మహానభానంస్థాపనమునకును వృరోవృద్ధి సోపానంబగు విదేశయాత్రకును యీవిద్యయేగారణము. ఏయేదేశవాసు లేయేరీతులనే యేస్వాతంత్రియములఁ గలిగి పరిపాలింపఁబడుచున్నారో ఆయావిషయైకనుబోధకములగు చరిత్రలం జదివికొనుటకును, ఆయాస్వాతంత్రియముల నభిలషించుటకు యీవిద్యయేఁ బ్ర

ధానము, వేయేల దొరతనమువారి కట్టెదుట మేమిదివరకే నమస్కరించితిమి. కాని నీలవంటి న్యరాజ్యమును మా కిప్పించును. మేమాకార్యమును నమస్కరించుకొనగలమనునంతటి దివ్యజ్ఞానము నొసంగుటకీవిద్యయే మూలము. కావున నీపరిపాలనమునకు బురోవృద్ధికరమైన విద్యలభియింపబడినదనుటకు సందేహములేదు.

సివిల్ క్రిమినల్ కోర్టులన్వాయదక్షత:

“శ్రీమద్రాజ్యసంహిత”

ప్రజలయువయోగమై తగినంత న్యాయవిమర్శనమున కీరెండుకోర్టులును యెక్కువ నిపుచ్చుకొనుచున్నవని చెప్పనొప్పును. ఎట్టిబీదవాడైనను యెంతటి జమీందారునైనను చర్యజరిపుకొని న్యాయమునుబొందుటకును, యెట్టిదుర్బలుడైనను తానవమానింపఁ బడినప్పుడెట్టి మహాబలశాలినినైనను క్రిమినల్ చర్య జరిపించి వానిని శిక్షింపజేయుటకును వీలునిచ్చుచున్నది. ఒకకోర్టులో న్యాయముదొరకనప్పు డింకొకకోర్టునకు దప్పిలుకజేసికొనవచ్చును. అప్పుడుం దప్పిపోయినయెడల యింకొకకోర్టునం దప్పిలుకజేసికొనవచ్చును. అక్కడను అట్లేయింపనయెడల పునర్విమర్శనము గోరుకొనుట కవకాశముగలదు. రూ. 5000-0-0 అయిదువేల యాదాయముగల కుటుంబయజమానులు చనిపోయినప్పుడు తరువాయి వారము మైనైనప్పు డాత స్త్రీని కోర్టువారు మేనేజిమెంటుచేసి వృద్ధిజేసి మేజిస్ట్రేటువెంటనే ఒప్పగింతపెట్టుదురు. మానవుని మృతకశేబర మొదేని గానవచ్చినవెంటనే దానివిషయమై తగినంతశ్రద్ధతోఁ బరిశీలింపబడి హంతకులుపట్టుకొనబడుచుందురు. అట్టివారు విచారింపబడి, నేరస్థులకులైనయెడల ద్వీపాంతరవాసములకును, యురిశిక్షలకుఁ బాత్రులగుచుందురు. నష్టపూర్తి మొదలగు కొన్నివిషయములలో దొరతనమువారిపైనను దావాలుచేసి న్యాయముబొందుట కవకాశముగలదు. కావున కోర్టులు వానికర్తవ్యము నవి నెరవేర్చుచున్నవనుటకు సందియములేదు. వీనికట్టడములకైయెంతెంతధనము ప్రయత్నించినదియు మదరాసు కలకత్తా మొదలగు ప్రాంతముల జూచినచో స్పష్టపడగలదు.

వివిధవిషయ సాహాయ్యము.

తండ్రిమరణమునకు దుఃఖించుచుండఁగాఁ దల్లినిఁ గూడ లేకుండజేసెను సహగమనమును దురాచారము రూపుమాపఁబడినది. కలకత్తా ప్రాంతమున మిక్కుటముగా జిటుగు నరబలులు తొలగింపఁబడినవి. గాలపుసిమలు శిశుహత్యలు బందిసోటులు మొదలగు ఘోరకార్యములు నిర్మూలముచేయఁబడినవి. మశూచి మహమ్మారి మొదలగు గంటురోగములకు టీకాలువేయుట గనిపెట్టఁబడి అవి యనులు జిటుగుటకు శాసనములేర్పరుపఁబడ్డవి. ఆరోగ్యాభివృద్ధికై యాసేతు హిమాచలాంత మనేకవైద్యశాలలు స్థాపింపఁబడినవి. మతవిషయమైన నిర్బంధమాలేదు. నీచజాతులవారు దయతోఁ జూడఁబడుచున్నారు. స్త్రీపునర్వివాహములు శాస్త్రీయములుగా నంగీకరింపఁబడినవి. దేవాదాయ ధర్మాదాయ సంరక్షణములకై శాసనములేర్పడి యవిజాగ్రతతోఁ గాపాడబడుచున్నవి. కంసాలులు తేలీలు మొకలగు కొన్నిజాతులను వివాహదులయందును బల్లకీలక్కనీయని మహనాటి కట్టుబద్దుచేయఁబడ్డవి. లంచ గొండులైన యధికారులు వంచించఁబడుచున్నారు. వ్యవసాయాభివృద్ధి కనేకప్రయత్నములు జరుగుచున్నవి. వర్తకాభివృద్ధి కనేకసౌకర్యము లేర్పరుపఁబడ్డవి. ధనమును దాచికొనుటకనేకధనాగారములు నెలకొల్పఁబడ్డవి. కాగితములు, ముద్రణాయంత్రములు కుట్టుమరలు, సైకిలులు, హార్మోనియములు, టైపురైటింగు మెషినులు, బయోగ్రాఫ్ యంత్రములు, గ్రామఫోన్ యంత్రములు మొదలుబండ్లు ఆకాశవిమానములు, మొఱపుదీపములు మున్నగువి యెన్నియో రాబడించెవి. ప్రజలు జ్ఞానముచేతను సంఖ్యచేతను వృద్ధిజెంది తొల్లిటియాన్నత్యముఁ బొందజూచుచున్నారు. కావున నీప్రభుత్వమున వృద్ధి నొందుచున్నారని చెప్పటకు సందియములేదు.

అఖండరాజ్యలక్ష్మీ సామాజ్య వైధవోపేతులైన నీయాంగ్లేయు రాజదంపతులను వారికుటుంబమును సర్వేశ్వరుడు సర్వదా రక్షించుఁగాకయని కోరుచు నింతటితో విరమించుచున్నాడను.

భాషాభివృద్ధి కిన్నివిధముల ప్రయత్నయాసములకు లోనగుచున్న యాషిత్రికను నిరంతరాయముగాఁ బోషించుభారము ఆంధ్రమహాజనులపైయున్నది. చందాను కొంచెము హెచ్చించిరని విముఖత నొందకుండుగాక!

వ్యవసాయాభివృద్ధి.

మ. కా. శ్రీ యస్. భామ్యక్ గారిచే వ్రాయబడినది.

ఎవరైనను యీ దేశమునకువచ్చి గూచినయెడల ఇండియా దేశపు వ్యవసాయాభివృద్ధికిన్ని యితర దేశము లందుగల అభివృద్ధికిన్ని గల తారతమ్యమును తెలుసుకొనగలరు. వ్యవసాయపు రైతులతో సంభాషణ చేసినయెడల అట్టి భేదమును తెలుసుకొనగలరు. ఆ భేదమెద్దియన ఇండియా దేశపు రైతులు వారి గ్రామమును గురించి వారి కులమును గురించిన్ని ముఖ్యముగా వారి కుటుంబమును గురించిన్ని మాత్రమే మాట్లాడగలరు. ఇతర దేశపు రైతులు వారి దేశమును గురించి వారి రాజును గురించిన్ని వారి జనులను గురించిన్ని మాట్లాడగలరు. ఇందుకొక నిదర్శనము గలదు. సముద్రమునుండి దేశమును చూచుటకై ఒక తాబేలు వచ్చినది. అది యిటు నటు చూచినప్పుడు ఒక భావిలో పడినది. ఆ భావిలో ఒక కండ్లు లేని తాబేలున్నది. అలా విలోకలిగిన చప్పుడును వినగానే ఆ కండ్లు లేని తాబేలు ఒకే నీవెచ్చటనుంచి వచ్చితివని యడిగెను. సముద్రము నుండి దేశమును చూచుటకై వచ్చి అటు యిటు చూచి తటానున యీ భావిలో పడితివని ప్రత్యుత్తరమిచ్చెను. ఆ కండ్లు లేని తాబేలు ఆ భావిలో కొద్ది వలయాకారముగా తిరిగి సముద్రమింత పరిమితిగలదేనా యని ప్రశ్నించెను. దీనికంటె చాలా పెద్దదియని రెండవది బదులు చెప్పెను. అప్పుడు ముందు దానికంటె మరికొంత హెచ్చు వలయాకారముగా తిరిగి సముద్రమింత పెద్దదిగా నుండునా యని అడిగెను. ఇంతకంటె చాలా పెద్దదిగా నుండునని బదులు చెప్పెను. అంతట ఆ కండ్లు లేని తాబేలు భావియంతయు చుట్టు తిరిగి సముద్రమింత పెద్దదిగా నుండునాయని ప్రశ్నించెను. ఇంతకంటె మరి పెద్దదిగా నుండునని బదులు చెప్పెను. వెంటనే ఆ కండ్లు లేని తాబేలు నీవెందుకు యీ భావి కంటె సముద్రము పెద్దదిగా నుండునని నాతో అబద్ధమా డితివని విస్తారముగా కోపపడెను. అలాగుననే లోకము లోనుండు ప్రతివారును తామేది గొప్పగా నుండునని

తలంచెదరో దానికంటె విస్తారమైన సంగతిని వినవచ్చిన వుడు తాము తలంచినదెగొప్పదని భావించుకొరకై వారలపై కోపగించుకొందురు. ఈమాదిరిగానే మన దేశము లో వ్యవసాయాభివృద్ధిని కలుగజేయవలెనంటె రైతులు ముందుగా తమకున్న స్వగర్వమును పోగొట్టుకొనవలెను. రైతులు తాము నివసించుచున్న గ్రామము కంటె పెద్దదియగు పట్టణమును చూడవలెననడి అభిలాషకలిగి ఓడయాత్రగాని రైలుమీదనుగాని ప్రయాణముచేసి కొద్దిదబ్బును ఖర్చుచేసినమీదట తామున్న గ్రామమున కంటె పెద్దదియగు పట్టణమున్నదని చూచుచున్నారు. కండ్లు లేని తాబేలు తానున్న భావికంటె విస్తారమైన దేదియు లేదుగదాయని యెంచియున్న తలంపు యేవిధముగా నయద్రములో నుండివచ్చిన తాబేలుచెప్పిన సంగతినిబట్టి గొప్పపట్టణమున్నదని గ్రహించెనో అలాగుననే రైతులు తామున్న గ్రామమును విడచి మరియొక గొప్పపట్టణము నకు వెళ్ళి చూచినప్పుడుగా దాని భేదమును కనిపెట్టగలరు. వ్యవసాయవృద్ధికి చదువు మరియొక మార్గము. కొంత మంది మనుష్యులు దేశ దేశములు తిరిగి వ్యవసాయపు పద్ధతులను గ్రహించగలరు. చదువు వచ్చినయెడల యితరులు పోయి వ్యవసాయ పద్ధతులను స్వయముగ నేర్చుకొనగలరు. ఇట్టి కొరతను కనిపెట్టియే నర్వజనులు విద్యనభ్యసించజేయవలెననడి తలంపుతో డిల్లీ దర్బారు మహాత్మ్యమునందు మన చక్రవర్తిగారు విద్యకై 50 లక్షల రూపాయలు యిండియా దేశమువారి కివ్వబడునని వెల్లడిచేసియుండిరి. కాబట్టి రైతులందరు యీ పట్టాభిషేక సహాయమున చక్రవర్తిగారిచే నా సంగబడిన ద్రవ్యమును విద్యకై ఉపయోగించుకొనుటకు మంచి తరుణమైయున్నది. రైతులు చదువు లేకుండా నున్నంతవరకు వ్యవసాయము వృద్ధిలోని కిరానీరదు. అనేక విషయములలో రైతులు నేర్చుకొనవలసినటువంటి ముఖ్యాంశము మరియొకటి యిచ్చట ము

చృటించెదను. గ్రామములకుగాని పట్టణములకుగాని వెళ్ళడము తటస్థించినప్పుడు పశువుల మలమూత్రములు ఉపయోగములేకుండా నుంచుటనుచూచుటకు నాకుచాలా కష్టతరముగానుండెను. దానిని అచ్చటచ్చట ప్రైవిటుముగా పారవేసిన పశువుల మలమూత్రములను తొక్కుడుగడ్డిలో మలమునుమూత్రము పిడకలుచేసుకొని వాటినివంటచెరుకుగా నుపయోగపర్చుకుంటూ పైరులకు ముఖ్యముగా కావలసిన ఆహారమును వ్యర్థముచేయుచున్నాడు. మరికొందరు పశువుల మలమూత్రాదుల వగైరాలయొక్క ఉపయోగమునుగానకనే వాటిని యెండకు యెండ నిచ్చి దానిని ఉపయోగములేకుండా జేయుచున్నారు. చీనాజపాను దేశములలోని రైతులు వ్యవసాయపుపద్ధతులను గ్రహించినట్లుగా యీ దేశమువారున్ను గ్రహించి సార్థకపరచవలెనని నాతలంపు. వంటనుయిచ్చునది ముఖ్యముగా భూమిగాదు అదియెద్దియన:- యెరువుమాత్రమే. యెరువు పైరులకుముఖ్యమైన యాహారము. నేను కావట్లకువచ్చినది లగాయితచూడగా వాడభూములు జిరాయితిలేకనే ఖాళీగానుంచబడెను. వాడలో కొంతభాగమునుమాత్రము పట్టాలకుపోదిన రైతులు వాటినిచక్కగా పండించుకొనుపద్ధతి తెలియక ప్రతినంవత్సరము మురుగుపోయి నష్టపడడము మురుగులేని నంవత్సరమైనను పంటలునరిగా పండక నష్టపడడముచూచితిని. యిట్లు జరుగుటయంతయు రైతులయొక్క అజ్ఞానమనియెంచి నేను స్వయముగా గవర్నమెంటువారివద్దనుండి ఆయిదు యెకరములభూమిని పెట్టాకుపుచ్చుకొని ఆభూమిచుట్టు ముందుగ యెత్తయినకట్టనువేసి సాగుచేసితిని. ఆనంవత్సరము ఇతర రైతులు పెంపుచేసిన పైరుకంటె నేనుస్వయముగా వేయించిన పైరు యేవిధమైన నష్టములేకుండా విస్తారముగా ఫలించినది. అప్పుడు నేనుచేసినపద్ధతిని యితర రైతులు చూచి పొలమునకుచుట్టూను యెత్తుగానుండుకట్టను వేసుకొనక పోవుటవల్లగదా మానపైరులు నష్టపడినవని గ్రహించిరి. ఆమరునంవత్సరము యెముకలపొడిని బస్తాలతో తె

ప్పించి పొలముపైచల్లించి నాటువేయగా మొదటిసంవత్సరము ఫలించినదానికంటె రెండురెట్లు యెక్కువగా ఫలించినది. దీనినిచూచి భూములకుయెత్తుగా కట్టనువేసుకొనుట మాత్రమేగాక మంచియెరువునుగూడా ప్రతినంవత్సరము వేయుచుండవలెనని రైతులుగ్రహించిరి. నేను యీలయిదు యెకరములమీదను చేసిన పనివలన వచ్చువంటను చూచి యింకా యేబదియైదు యెకరములభూమిని గవర్నమెంటువారివలన పుచ్చుకొని చుట్టూను పూర్వమువలెనే కట్టవేయించి సాగుచేయుచుంటిమి. యావత్తు పరిమాణపుపొలమునకు యెముకలపొడిని తెప్పించే యెడల విస్తారముఖర్చుఅవుతుందనియెంచి యీభూమిని పుచ్చుకొని జిరాయితి చేయించుచున్న బాపట్ల అన్వేష్య వ్యవసాయపునంపుమువారు బజారులలో పూడ్చబడు తుక్కును యావత్తునుకొని ఒకగుంటలోపోయించి దానిపైన మట్టి పోసి నీళ్ళతోరెండును కలుపుచూ మంచియెరువు మన్నుగాజేసిరి. అటువంటి మాగనిచ్చిన మట్టిని యీపొలమునకు యెరువుగా ఉపయోగపరచి సాగుచేసినందున గతసంవత్సరము మట్టివేయకనే పండించిన 10పుట్ల భాగ్యముకంటె యీసంవత్సరము నూతనముగా తయారుచేసిన యెరువును ఉపయోగించి సాగుచేయుటవల్ల సుమారు 30పుట్లకాగల పంటగా గాన్పించుచున్నది. యిదేప్రకారము ప్రతినంవత్సరమున్నూ అట్టియెరువును పొలములలోవేయుచూ సాగుచేసినయెడల పైనంపుమువారి కేర్పడియున్న 50యెకరముల భూమిలో 50పుట్ల భాగ్యముగూడా కావచ్చునని దృఢమైన నమ్మకముగానున్నది. గనుక ప్రతిరైతున్నూ తనపశువుల కొట్టమునకు నమీషముగా ఒకగుంటనుత్రవ్వి పశువులవద్దనుండు మలమూత్రములు త్రొక్కుడుగడ్డిని, పిడకలు వంటచెరుకుగా నుపయోగించి నందువలన గలిగినబూడిదెయను ఆగుంటలో పుంచుచూ దానిపైన పాటిమన్నునుపోయుచూ యివిరెండును తడియునట్లు నీళ్ళుపోయుచూ యిదిసూర్యరశ్మికి యెండిపోకుండునటుల పైన ఒకపందిరిగా వేసినయెడల మంచిఫలవం

తానురతయిలము:- మా రాజారాణి మార్కు తానురతయిలమును మూడు పర్యాయములు రాచినయెడల తానుగవయముగాకున్న సొమ్ము తిరిగి నిచ్చివేసెదము. వెం. 0.8.0. అమృతాంజనము తీసో, ఫోటో, పొంబాయి.

తమైన యెరువు యేర్పడును. ఇట్లు యేర్పడిన యెరువును యెరువును సిద్ధపరచి పాలములకు ఉపయోగపరచినయె
పాలముల కుపయోగించి సాగుచేసినయెడల తనకలలో డల మంచిపంటలు పండునని ప్రతిరైతుకు విద్యనేర్చుకొ
నైనను తలంచనట్టిపంటలు పండును. ప్రతిమనిషియు తా నుటకును పైపద్ధతులప్రకారము యెరువునుశిద్ధపరుచుటకు
నున్న గ్రామమువదలి పలుగ్రామములుతిరిగి చూచుట న్ను ప్రోత్సాహము చేయవలయునని మిమ్ములను ప్రార్థిం
వల్లను విద్యనేర్చుకొని యిట్టివ్యాసములను స్వయముగా చుచున్నాము. అప్పుడు ప్రతిరైతున్నూ దారిద్యమునకు
చదువుకొనుటవల్లను వ్యవసాయాభివృద్ధికి తోడ్పడును. లోనుగాక మంచిసంపదను జ్ఞానమును ఆరోగ్యమును
గాన దీనిని చదువువారు వినువారందరు దీనిప్రకారము పొందగలడు.

ఆంధ్ర పత్రిక.

ఈ పత్రికను ప్రారంభించి 4 సంవత్సరములే యయినను ఆంధ్రదేశ పత్రికలలో
నగ్రగణ్యమయిన స్థానము నలంకరించుచున్నది. సంవత్సరాదిసంచిక నుచితముగఁ జందాదారుల
కిచ్చుటయను గొప్ప ఉద్యమమునకు సమకట్టి యెట్టియమునుగాంచినది నీసంచికనుంజదువుమహా
జనుల సాక్షిభూతులు. ఈపత్రికయం దన్నివిషయములు చర్చింపబడును. అందివిముఖ్యమైనవి.

విదేశవార్తలు, స్వదేశవార్తలు, వింతలు, వినోదములు,

రాజ్యాంగ విషయములు, పరిశ్రామికోద్యమములు,

సంఘమతసంస్కరణములు, మనవురోవృద్ధికి మార్గములు,

రసవంతమైన కథలు, నవ్వునుపుట్టించు హాస్యములు.

ఈపత్రిక అన్నివిధములయిన యభిప్రాయములను వెల్లడించుచు నిష్పక్షపాతబుద్ధితో
నడుప బడుచున్నది. ఆంధ్రమహాజను లనేకులు మమ్మునుగ్రహించి వ్యాసములను వ్రాయుచు
న్నారు. ప్రతి ఆంధ్రుఁడును వారవారము తప్పక చదువవలసిన దీవార్తాపత్రిక. బీదసాదలంఁ
రును నడుపుటకై వివరీతమున తక్కువధరను చందాగా నేర్పఱచితిమి. సం॥ ౧ కి చందా
2-8-0 లు మాత్రమే. ప్రకటనల నీయగోరు వారికి ప్రత్యేక ధరలు తెలుపబడును.

నిరూపణ:—

ఆంధ్ర పత్రిక.

పోర్టు, బొంబాయి.

స్వ దేశ సంస్థానముల చరిత్రము.

చిత్రపటముల వివరణము.

నేపాళ రాజ్యము.

హిందూ దేశ స్వ దేశ సంస్థానములలో మొదటిదైన నేపాలదేశపు పూర్వచారిత్ర మంధకార బంధురముగ నున్నది. పూర్వము గొడులు, కందిరాజులు, అహీరగాజులు, కిరాతులు పాలించినటులు పురాణగాథలు చెబుచున్నవి. కిరాతరాజులు భారతయుద్ధములో, బాండవులవడుమునఁ బోరాడినటులు ప్రతీతిగలదు. ఏడవ శతాబ్ద మధ్యభాగమున చీనాయాత్రికుఁడు హియూన్ త్సాంగు హిందూ దేశమునకు వచ్చినపుడు ప్రథమ శివదేవుఁడును సంఘవర్మయును హర్ష వర్ధనునికి లోబడి నేపాళదేశమును బాలించుచుండిరి. నేపాళదేశ శకము 879 లో రాఘవదేవునికాలములో నారంభమైనది. నన్యదేవుడు మంగోలియాజాతీయులైన నేపాదుల నీదేశమునకు రప్పించెను. వారివలన నీదేశమునకు నేపాళనామము గలిగినది. నన్యదేవుడు దక్షిణ హిందూస్థానమునుండి నేపాళదేశమునకుఁబోయిన శూరుఁడు. 1496 నుండియు జయస్థిమల్లు నిపాత్రులు దేశమును భట్టా, కట్టాండు, పాటా అని మూడుభాగములుగ విభజించి పాలించిరి. శూరాక్రేసరుడు రతనమల్లుడు తామూరులను భూటియాలను జయించి దేశములో రాగినాణెములను వాడుకలోఁబెట్టెను. వానికాలములో మహమ్మదీయులు నేపాళదేశముపై దండవెడలిరి గాని వారికిప్రాంతమున విజయమిప్పుడును గలుగలేదు. ఇప్పుడు దేశములో వాడుకలోనున్న వెండినాణెములవంటి నాణెములను వేయుటకొక రాజు డిల్లీపాదుషాల యనుమతినిఁ బొందినాడని ప్రతీతిగలదు.

పదియేడవ శతాబ్దారంభమున కట్టాండు రెండుభాగములుగ విభజింపబడినది. పదునెనిమిదవ శతాబ్దములో నేపాళదేశ మంతః కలహముల కాలవాలముగ నుండెను.

రంజితుమల్లుఁడు గురఖాలకు రాజైన పృథ్వీనారాయణుని సహాయ మపేక్షించెను. పృథ్వీనారాయణుఁడు రంజిత మల్లుని శత్రువులనే కాక వానిని సయిత మొడించి 1769 లో నేపాళదేశమునకు రాజయ్యెను. చిత్తూరు దుర్గము పదునాల్గవ శతాబ్దములో సలాలుద్దీనుని వశమైనపుడు రాజపుత్ర వీరులు స్వస్థలములం బరిత్యజించి హిమాలయ ప్రాంతములందు నలభల నేర్పరచి తొని రనియును వారలిపుడు గురఖాలని పిలువబడు చున్నారనియును ప్రతీతిగలదు. పృథ్వీనారాయణుని నోడించుటకై కేప్టిను కినులోకు బ్రిటిషు పరిపాలకులచేఁ బంపబడెను. కాని బ్రిటిషు సైన్యము స్వల్పమగుటచేత గెలుపు గలుగలేదు. 1771 లో పృథ్వీనారాయణుని జ్యేష్ఠపుత్రుడగు ప్రతాపసింహుఁడు రాజ్యము వధిష్ఠించెను. 1775 లో ప్రతాపుని మరణానంతరము వాని కాలికిని వాని సోదరుడగు బహదూరుషాకును గలహ మేర్పడెను. వానికాలములో నేపాళదేశము భూటానునుండి కాశ్మీరము వరకును తిబెట్టునుండి సంయుక్తరాష్ట్రములవఱకును వ్యాప్తినిఁ జెందెను. 1792లో గురఖాలు చీనాదేశభాగములను నాక్రమించుకొనుట చేతను చీనాదేశము 70,000 సైనికుల నంపెను. అపుడు గురఖాలు కార్నవాలిను ప్రభువుకాలములో జోసతను డంగనుగారితో రాయభారము నడిపిరి. నేపాళదేశమునకును చీనాదేశమునకును మిత్రత్వము ను గల్పించుటకు కర్నలు కర్కు పాత్రకు నియమింపబడెను. ఈ రాయభారి చేరక పూర్వమే నేపాళదేశస్థులు చీనాదేశస్థులతో సంధినిఁ జేసికొనిరి. గురఖాలు బ్రిటిషు పరిపాలకులతోఁ జేసిన నియమములను బాటించుచుండిరి. 1795 లో రాజ్యపరివర్తన మేర్పడెను. అంగ్లేయులు 1800 లో నేపాళదేశములో రాణబహద్దూరు వలనఁ బ్రమేయము గలిగించుకొని కేప్టిను నాక్సును నే

సాళదేశమున కంపిరి. దీనివలన బ్రయోజన మేర్పడలేదు. 1814 లో గూరఖాల దురాక్రమణము వలన బ్రిటిషు పాలనమునకును నేపాళరాజ్యమునకును యుద్ధమానన్నమాయెను. మొదట నాంగ్లేయుల కవజయము కలిగెను గాని 1815 లో సర్ జేవిసు ఆక్టరులోని కలన నమరసింగ్ జేడింపబడెను. 1816 లో గూరఖాలు తిరిగి పరాజయము నొందిరి. అప్పుడు కుమాయూను, ఆల్మోరా, డెహ్రాదూను, సిన్ధూమండలములు బ్రిటిషు పరిపాలకులకిచ్చి సంధిచేసి కొనబడెను.

కొంతకాలము వరకు దేశము విప్లవాధీన మయ్యెను. 1845 లో జంగు బహద్దూరు దనమేనమామను రాణిని, 150 మంది గూరఖా సర్దారులను జంపి మంత్రిత్వమును వహించెను. దేశములో శాంతి స్థాపించబడి నుచేంద్ర విక్రమమ రాజుగా జేయబడెను. 1850 లో జంగు బహద్ద రింగ్లాండునకుఁ జొరబడి బ్రిటిషుసామ్రాజ్య వైభవమును స్వయముగ సందర్శించెను. 1857 లో సిపాయిల తిరుగుబాటు సమయమున 8000 గూరఖా సైన్యముతో నాంగ్లేయులకు సహాయ మొనరించెను. 1857 లో సీమంత్రివర్యుడు లోకాంతరవాసమున కేగెను. కాని మరణమునకుఁ బూర్వము మంత్రిత్వము తనవంశములో నుండుట కనువగు కట్టుదిట్టముల నేర్పాటు చేసెను. పిమ్మట రణదీపసింహుడు, వీరశంషేరు మంత్రులుగా నుండిరి. 1911 లో శంషేరు మంత్రిత్వమును వహించెను. 1881 లో నాచేండ్ల ప్రాయముగల మహారాజా శృంగేరి వీరవిక్రమమారాజుగా జేయబడెను. ఈయన 1911 డిశంబరు 11వ తేదిన లోకాంతరమున కేగెను. జంగుబహద్దరుకాలమునుండి నేపాళదేశములో మంత్రులునర్వాధికారమునుగలిగియున్నారు. మంత్రిరాజును సమాత్యసభను విచారించకనే ధనమును వ్యయమునకుఁ గలకు, పనుల నీయగలకు, న్యాయవిమర్శనమును జేయగలకు. బిరుదముల నొసంగగలకు.

నేపాళదేశపు విస్తీర్ణము 54,000 చతురపుష్పాక్ష; జనసంఖ్య 40,00,000 ఆదాయము రూ. 2,00,00,000.

నేపాళదేశము 25,000 స్కానికులను 2500 శాఖీనిరాతులకుఁ గలిగి యున్నది. దేశములో తంత్రీకార్యాలయములుగాని రైలుమార్గములుగాని లేవు. పరదేశీయుల గమనాగమనములు నేపాలు దేశీయులకు బాత్తుక నరిపడవు. స్వదేశవిషయములలో నీదేశము సకల స్వతంత్రములను గలిగియున్నది. పరదేశములతో వ్యవహరించు స్వతంత్రమును గలిగి యుండలేదు. కాట్లాండులో బ్రిటిషు ప్రతినిధిగలకు. రాజగమనాగమన సమయములందు 21 ఫిరంగులు కాల్పబడును. దేశము ఖనిజసంపదలతో నిండియున్నది. హిమాలయ పర్వతమునందలియున్నత శిఖరములు నేపాళదేశమునందుఁ గలవు.

నిజాము రాజ్యము.

నిజాము రాజ్యము స్వదేశ సంస్థానములలో వర్గస్థానము నలంకరించు చున్నది. ఈ రాష్ట్రచరిత్ర మాండ్రదేశ చరిత్రముతో నన్నిహిత సంబంధమునుఁ గలిగియున్నది. ఈదేశములో విశేషభాగము మొదటాండ్రరాజులచేతను పిమ్మట వల్లవ చాళుక్యులచేతనుఁ బాలింపబడు చుండెను. పిమ్మట యాదవులు దేవగిరిలోఁ దమ రాజ్యమును స్థాపించిరి. 1294 లో నలాలుద్దీను ఖల్జీదక్షిణ దేశముపై దండువెడలి యాదవుల నోడించెను. 1809 లో మాలిక్ కాఫూరు కాకతీయ రాజు నోడించెను. 1825 లో మహమ్మదు బిక్ తుల్లుకు డిల్లీనగరపాలనమును వహించునపుడు త్రిలింగదేశ సహితమైన దక్షిణదేశము మహమ్మదీయుల పాలయ్యెను. తుల్లుకురాజధానిని చాలతాబాదునకు మార్చెను. పిమ్మట దక్షిణదేశమునందలి ప్రతినిధులు తిరుగబడి స్వతంత్ర రాజ్యముల స్థాపించిరి. జాఫరుఖాను గుల్బర్గా విదర్భప్రాంతములను స్వాధీనము చేసికొని 1847 లో బాహ్మని వంశమును స్థాపించెను. బాహ్మని వంశజులు విజయనగరాధీశులతోను కాకతీయ వంశజులతోను నిరంతరము యుద్ధములకుఁ జేయుచు 160 సంవత్సరముల వరకీదేశమునేలిరి. 1527 లో నమీర్ బరిద్ రాజ్యభారమును వహించెను. 1609 లో కుటుబుత్ ములుకు స్వతంత్ర పాలన

మును వహించి కుటుంబసాహి వంశమును స్థాపించెను. ఈ వంశజులు 1687 వరకు నేరిరి.

ప్రస్తుతము నిజామురాష్ట్రమును బాలించువారివంశము అనఫ్ జహ వలన స్థాపింపబడినది. ఈయన తురుష్కదేశీయుడు. ఔరంగజేబుయొక్క సేనాధ్యక్షుడు. 1718లో దక్షిణ దేశమునకు రాజప్రతినిధిగా నిజాముల్ములుకులను నిరుదముతో నియమింపఁ బడెను. 1748లో వసవుజా మృతి నొందినపుడు వాని యార్థురు తనయు లొండురులతోఁ గలహించుచు నాంగ్లేయుల పరాసుల సహాయమునుఁ బొందుచుండిరి. ఆకాలములో నిజాము రాష్ట్రమునకే కాక మిగిలినహిందూ దేశరాజ్యములకెల్ల మహారాష్ట్రులు వినాశమునుఁగలిగించుచుండిరి. 1760లో నిజాము మహారాష్ట్రులచే నుద్దిరుదగ్గర నోడింపఁబడెను. 1766 లో నాంగ్లేయులకును నిజామునకును జరిగిన సంధివలన నాంగ్లేయులు నిజామురాష్ట్రమునుఁ గాపాడుటకును నిజామువారికిఁ గొంతదేశ మిచ్చుటకును నేర్పాటు జరిగెను. 1794 లో నిజాము మహారాష్ట్రులచే ఖరడావద్ద నోడింపఁబడి మూడుకోట్ల రూప్యములు నష్టపూరణమునకును, ముప్పదియైదు లక్షల భూమ్యాదాయముగల దేశమును నీయవలసి వచ్చెను. 1799 లో టిప్పుసుల్తాను నోడించుటలోను నిజామాంగ్లేయులకు సహాయమును జేయుటచే రాష్ట్రలాభము గలిగెను. 1800 లో నాంగ్లేయ సైన్యము సికందరాబాదులో స్థిరస్థాపనమునుఁ గాంచెను. నిజాములి 104 గేంట్లజీవించి 1803లోఁ బరలోకమున కేగెను.

వానిద్వితీయపుత్రుడు సికందరుజహరాజ్యభారమును వహించెను. వానికాలములో దేశమువిస్తవాయ త్రమైయుండగ నున్నది. సైన్యము దివాను చందాలాలు శక్తిసామర్థ్యములవలన దేశము కుదుటబడెను. 1829లో సికందరు జహామృతినొందగా నసీరుద్దాలా రాజ్యమునధిష్ఠించెను. 1839 లో నిజాము పోదరుడు రాజద్రోహ పాతకంబునకు లోనయ్యెనుగాని యోడింపఁ బడెను. 1853 లో నాంగ్లేయులకును నిజామునకును నొకయొడంబడిక జరిగి సైన్య పోషకార్థము నంపత్తరమునకు రూ. 24,00,000 ల నిచ్చు

టకును వీరారురాష్ట్రములు రక్షకధనమునకై యాంగ్లేయుల స్వాధీనమునం దుండునటులును నేర్పాటైనది. ఈ ఏర్పాటు 1902 వర కవిచ్ఛిన్నముగ జరుగుచు వచ్చినది. కర్ణాటకప్రభువు వీరారును నాంగ్లేయరాష్ట్రములోఁ జేరునటులును నిజాము నంపత్తరమునకు రూ. 25,00,000 లను గైకొనునటులును నేర్పాటునుఁ జేసెను. 1857 లో సిపాయిల తిరుగుఁ బాటు సమయమున నిజామాంగ్లేయుల పక్షమున సాలారు జంగుని దూరదృష్టివలన నిలబడెను. 1853 నుండి 1883 వరకు మేధా సంపన్నుడైన సాలారు జంగీరాష్ట్రమునకు మంత్రిగనుండి రాజ్యాంగములను సంస్కరించి సంస్థానమునకు మహాపరకారమునుఁ జేసెను. నసీరుద్దాలా అఫజలుద్దాలాల తరువాతను ప్రజాసురాగమునుఁ బడసిన మీరు మహబూబు అలీ రాజ్యభారమును వహించెను. ఈ సత్పాలకుడు ప్రజాను రంజకముగ నిరుపదేడెండ్లు దేశమునుఁ బాలించి 1911 ఆగస్టు 27 వ తేదీని స్వర్గస్థుఁ డయ్యెను. వారి సుతుడు ఘనతపహించిన మీరు ఆస్థానల్లిఖాను బహద్దూరిపుడు పాలకులుగ నున్నారు. ప్రస్తుత పాలకుని వినయ వివేక శౌర్యాది నద్గుణంబులు ప్రజాహితార్థమై వినియోగింపఁ బడునని ప్రజలు విశ్వాసభరితులై యున్నారు. నిజాము 21 ఫిరంగుల సన్మానమున కర్హులు.

ఈ రాష్ట్ర విస్తీర్ణము 82,698 చతురపు మైళ్ళు, ప్రజాసంఖ్య 1,25,00,000 అదామము రూ. 4,70,00,000. ప్రజలలో నగమాంధ్రులు. దేశము ఖనిక సంపదలతో నిండియున్నది. బొగ్గు, బంగారము, రాగి, వజ్రములు గనులమండి త్రవ్వబడుచున్నవి. రమణీయంబులును గుహా విహారంబు లీరాష్ట్రములో ననేకములు గలవు. ఏల్లోరా, అజింబా, ఓరుగల్లు, హనుమకొండ, చాలతాబాదు, ఔరంగాబాదు, గోలకొండ, హైదరాబాదు మొదలగు స్థలములు చూడ యోగ్యములు. నగము మొండికి జీవనాధారము వ్యవసాయము. ఈ రాష్ట్రములో 870 చెరువులును, 1,015 గుంటలును 1,317 కాలువలును గలవు. పాకాల చెరువు సుప్రసిద్ధము. గోదావరి, కృష్ణ, పెన్న, మునేరు, మూసి మొదలగు ననులీరాష్ట్రముగుఁడఁ బ్రవ

హించుచున్నది. దేశము గొంతభాగము సారవంతముగ ను గొంతభాగ మరణ్యమయముగను నున్నది. విజాము రాష్ట్రమునకును నాంధ్రప్రజలకునుఁ బురాతన కాలము నుండియును నన్నిహిత సంబంధము గలదు. పూర్వ హిందేశములోని భాగము లాంధ్రరాజులచేఁ బాలింపబడుచుండెను. ఇపుడాంధ్రులలో నాల్గవరతి రాష్ట్రము లో నివసించు చున్నారు. ఆంధ్రభాషాభ్యుదయమున కు భయ రాజ్యములలోని యాంధ్రులకును నన్నిహిత సహచర్య మవసరము.

బరోడా సంస్థానము.

బరోడాదేశపు పూర్వచారిత్రము రాజపుత్రవీరుల చరిత్రముతోను, ఘూర్జరదేశ చరిత్రముతోను, మహమ్మదీయుల పాలనముతోను సంబంధమునుఁ గలిగియున్నది. రాజపుత్ర యోధుడైన చందనరాజువలన నీనగర ప్రాంతము పూర్వము చందనరాజునామముతో నొప్పునుండినదని యొకప్రతీతిగలదు. వటవృక్షములనడుచు నుండుటంచేసి వటోదరనామము గలిగినదనియును వటోదరనామముయొక్క తద్భవము వడోదర, బరోడయనియునుఁ జెప్పకొనఁబడుచున్నది. ఘూర్జర కవివర్మడైన ప్రేమానందునిచే నీపట్టణము వీరక్షేత్రమని వాడఁబడెనది. బరోడానగరమునకు సమీపమునందుండు వటవిటపములవలన నీనగరమున కీపేరుగలిగినదనుట సమంజసముగ నున్నది. ఈప్రాంతపు ప్రాచీనచరిత్ర మెట్లున్నను నూతన బరోడా సంస్థానచరిత్రము 1705 తో నారంభమగుచున్నది. మొగలుల సామ్రాజ్యమువలనఁ బ్రత్యేక మహమ్మదీయరాజ్యము లేర్పడినటులు మహారాష్ట్రసామ్రాజ్యము వలన భిన్నమహారాష్ట్రసంస్థానము లుత్పన్నములైనవి.

సతారా రాజగు సాహురాజునకు 1720లో ఖండేరావుదాభిడ సేనాధ్యక్షుడుగనుండెను. వానికి సహాయ సేనాధి పతిగనుండి దామాజి బాలాపూరురంగములోఁ దనదైర్యపరాక్రమములనుఁ జూపుటంచేసి వానికి పంసేరుబహద్దరను బిరుకొనఁగఁబడెను. 1721లో సేనాధిపతు లిరు

వురును మరణమునొందిరి. ఖండేరావు పదఁకి వానిపుత్రుఁడు త్రియంబకరావుదాభిడయను దామాజి స్థలమునకు వాని భాగ్రియుఁడు పీలాజిరావుగాయకవాడుచు వచ్చిరి. పీష్వా మొదటి బాజీరావు 1729 లో సిర్ బులుందుఖానుతో సంధినిఁజేసికొని దాభిడ పీలాజిలకు వ్యతిరిక్తుడగుటంచేసి 1731 లో నొకయుద్ధముజరిగెను. అపుడు వారిరువురు పీష్వాచేనోడింపఁబడిరి. కాని పీలాజిని పీష్వా ముతాలిక్ సేనాఖాన్ ఖీర్ బిరుదములతో నత్కరించెను. అపుడు పీష్వాసేనాధిపతు లన్యోన్యదేశాక్రమణమునుఁ జేసికొనకుండునటులును, సిన్ధులో నగము భాగము పీష్వాకిచ్చునటులును, ఘూర్జరదేశ వ్యవహారము సేనాధిపతి చూచునటులును నిర్ణయమైనది. మొగలుచక్రవర్తి సిర్ బులుందుఖానునిసంధి సంగీకరించక 1732 లో జోధపురమురాజైన అభయసింగుచు రాజప్రతినిధిగ నియమించెను. వాని యనుచరులాయేటఁ బిలాజిగాయకవాడునుఁ జరిపిరి. దామాజి తన తండ్రి రాజ్యమును 1732 లో నధిస్థించెను. సేనాధ్యక్షుని పంశజుడు యశ్వంతరావు దుర్మాగుడగుటంచేసి సేనాధిపత్యము గాయక్వాడుల పాలయ్యెను. 1732 నుండియును బరోడా గాయక్వాడు సంస్థానాధీశుల స్వాధీనములోనుండెను. దామాజికాలములో ఘూర్జరదేశమంతయును మహారాష్ట్రలవశమైనది. దామాజి పీష్వాకు కప్పమును సరిగాఁజెల్లించనందున విరోధ మేర్పడినను పానిపట్టు యుద్ధములో దామాజి శౌర్యముతోఁ బోరాడెను. 1768 లో దామాజి మృతినొందెను. రాష్ట్రములో నంతఃకలహము లేర్పడెను.

దామాజికి మువ్వరుభార్యలుండిరి. మొదటిభార్యకు గోవిందరావును, రెండవభార్యకు సయాజిరావు, ఛతేసింగులును, మూడవపండ్లముకు మానాజియునుఁ బుట్టిరి. ఛతేసింగు పీష్వాకుగొప్పనజరానానిచ్చిసయాజిరావును సోహాననారాధునిగఁజేసి 1780 లో బ్రిటిషుపరిపాలకులతో నొక సంధినిఁజేసికొనెను. బ్రిటిషుపరిపాలకులకును పీష్వాకును 1782 లో సంధిదుగుటవలనఁ పైసంధినిలువలేదు. గోవిందరావుకాలములో 1800 లో పీష్వా తనసిన్ధును గాయక్వాడునకు కవులునకిచ్చెను. ఆయేడే గోవిందరావు,

మృతికొందగా వానిపెద్దకొడుకైన ఆండరావును స్థిరము గ సింహాసనమునందు స్థాపించుటకు రావుజి అప్పజి బ్రిటిషుపరిపాలకులతో నొక యొడంబడికనుఁ జేసెను. వాని నవతితమ్ముని కన్నాజిని ముల్లూరిరావుసింహాసనా సీనుని జేయుటకు యత్నించెను. అంగ్లేయులు ముల్లూరిరావు కన్నాజిలనోడించి యానందరావును స్థిరపర్చిరి. 1815లో బరోడారాజు గంగాధరశాస్త్రిని లెక్కలను సరిచూచుట కై పీష్వాశాసనకంపెను. కాని త్రింబళ్లిదాంగ్లియావలన శాస్త్రిచంపబడెను. ఈఘాతుక కార్యమువలన గాయకవాడునకును పీష్వాకునుగల సంబంధము విడిపోయెను. 1817 లో జరిగినసంధివలన పీష్వాగాయకవాడు పైదనకుగల హక్కులను వదులుకొనునటులును సంవత్సరమునకు నాలుగులక్షల రూప్యములను పీష్వాకిచ్చునటులును నిర్ణయింపబడినది. పీష్వాయోడిపోయినపుడీ కప్పము సీయవలసిన యననరమునుఁ బోయినది. 1817 లో నాంగ్లేయులకును గాయక్వాడునకును నొకసంధిజరిగినది. దానివలన సైనికరక్షకధనమునకై ఘూర్జరదేశము బ్రిటిషుపరిపాలకుల కొసంగబడినది. సమయమానన్నమైనపుడు గాయకవాడు బ్రిటిషుపాలకుల వక్షమున యుద్ధము సేయవలయును. దేశముభయలకు విలుగానుండునటులు మార్పుకొనబడినది. మూడునేల గుర్రపు రాతుల నాంగ్లేయులకై గాయకవాడు సరక్షణమునుఁ జేయవలయును. 1819 లో ఆనందరావు మృత్యువువాతఁబడుట వలన సయాజిరావు రాజ్యమునకువచ్చెను. 1820లో నాంగ్లేయులకును సయాజిరావునకును జరిగిన సంధివలన కాశియావాడు మాహికాంతాలకు సైన్యమునుఁ బంపకుండుటకును, సామంతరాజులయందీ కప్పమును బ్రిటిషుపరిపాలకులద్వారా పొందుటకును సయాజిరా పంగీకరించెను.

కాని సయాజిరావుప్రతిజ్ఞాభంగమువలనఁ గొన్నిమండలములు రక్షకద్రవ్యమునకై యాంగ్లేయుల స్వాధీనమునందుంచబడినది. 1847 లో సయాజిరావును 1856 లో వానిజ్యేష్ఠపుత్రుఁడు గణపతిరావును మృతికొందగా వానిరెండవకొడుకు ఖండరావు రాజయ్యెను. ఆపాలకుఁడు 1857 లో సిపాయిల తిరుగుబాటు సమయమున నాంగ్లే

యుల కొనరించిన సహాయమునకై ప్రతియేటఁ జెల్లించవలసిన కప్పములో మూడులక్షలరూప్యములు తగ్గించబడినవి. 1870లో ఖండరావు లోకాంతరమున కేగినపుడువాని భార్యజమునాబాయి గర్భవతిగానుండెను.గాని దుర్విసేతుండైనముల్లూరరావురాజ్యభారమునువహించెను. జమునాబాయికి కూతురుపుట్టెనుగాన రాజ్యమునకు ముల్లూరరావుకర్తయయ్యెను. ముల్లూరరావు దుష్పరిపాలనమును 1874 లో బ్రిటిషుప్రతినిధికి విషప్రయోగమునుఁ జేయించుటకై చేసినయత్నమును వానిరాజ్యభ్రష్టనిఁజేసెను.

శ్రీమతి జమునాబాయి పిలాజివంశజుడైనసయాజిరావునునాంగ్లేయపాలకుల యనుమతినిద త్తతచేసికొనియె. ఈయనబాల్యావస్థలో నుప్రసిద్ధుడైన ఎర్.టి. మాధవరావు బరోడాసంస్థానమునకు మంత్రిత్వమునువహించెను. 1831 లో శ్రీగాయకవాడు సయాజిరావు మహారాజు రాజ్యభారమును వహించెను. అప్పటినుండియు రాజ్యపాలనము స్వయముగ మహారాజుచే నిర్వహింపబడుచున్నది. గాయకవాడనేకసారులు నకుటుంబనమేతముగఁ బరదేశములను నందర్శించెను. పాశ్చాత్యదేశములలో వ్యాప్తిని గొంచిన విద్యాపద్ధతులను పరిశ్రమశిక్షణమును స్వకీయ సంస్థానములో వ్యాపింపజేయుటకు మహారాజు పాలుపడుచున్నాడు. ఈసంస్థానములోని కొన్నిప్రాంతములలో నారంభవిద్య బలవంతముగను నుచితముగను గఱపబడుచున్నది. సంవత్సరమున కేసులక్షలరూప్యములు విద్యకై వ్యయముచేయుఁబడుచున్నది. దేశమునందంతటను ధర్మపుస్తకభాండారములు స్థాపింపబడుచున్నవి. గ్రామపంచాయతినభలు స్థాపింపబడి స్థానియపాలనము వ్యాప్తకమునుఁ గాంచుచున్నది.

ఈ సంస్థానపువిస్తీర్ణము 8590 చతురపుమైళ్ళు, జనసంఖ్య 20,00,000, ఆదాయము రూ. 1,50,00,000. సంస్థానపాలనమునకై 1904 లో నొకశాసననిర్మాణసభ నిర్మింపబడినది. వ్యవహారనిర్వహణమునకై కార్యనిర్వాహకసభయునుఁ గలదు. మంత్రి కార్యనిర్వాహకసభ కధ్యక్షుఁడుగనుండును. మహారాజుసర్వాధికారమునుఁ గలిగి నిరంకుశాధికారమునుగలిగియున్నాఁ

దు. బరోడాసంస్థానాధీశుడైన శ్రీనయాజిరావు గాయక వాడు సంస్థానాధీశులలో బ్రాహ్మణుగఁ బరిగణింపబడుచున్నాఁడు. మహారాజునకు స్వతంత్రవృత్తిగలదు. సంఘసంస్కారప్రియుఁడు, విద్యాభిమాని, దేశాభిమాని, ప్రజాహిత తత్పరుడు. మహారాజు 31 ఫిరంగుల సత్కారమున కధికారి.

మైసూరు సంస్థానము.

స్వదేశసంస్థానములలో నొక ముఖ్యసంస్థానమైన దీనికి పేరు మహిషాసురునివలనగలిగినది. కాళికి మహిషాసురమర్దనియను నామముగలదు. చాముండిమహిషాసురుని సంహరించిన పురాణగాథలోకప్రఖ్యాతము. రాజకుటుంబమునకిప్పటికిని చాముండియును చాముండిశ్వరుడును కులదేవతలు. అశోకవర్ధనునికాలమునఁ దీప్రాంతము మహిషమండలముగా నొప్పుచుండెను.

ఈసంస్థానపు పూర్వచారిత్రము మిగిలినదేశచారిత్రమువలె దుర్భేద్యము. మూర్ఖసామ్రాజ్యనిర్మాణకుఁడు చంద్రగుప్తుఁడు వానప్రస్థాశ్రమమును స్వీకరించి పండ్లండ్ల మైసూరురాష్ట్రములోని శ్రావణబెగ్గొలలో నివసించినట్లులు తైనసాంప్రదాయమువలనను నిటీవలఁ గనుఁగొనబడిన శాసనమువలనను దెలియుచున్నది. మైసూరుదేశమున రైసుగారిచేఁ గనుఁగొనబడిన యశోకశాసనము లీరాజ్యము మూర్ఖసామ్రాజ్యములోఁ జేరినదని తెలుపుచున్నది. ఆంధ్రీరాజులీరాజ్యములో నుత్తరభాగమును క్రీ.త. 250వరకుఁ బాలించిరి. ఈరాజ్యములో వాడుకలో నున్న శాలివాహనశక మాంధ్రీరాజైన శాతవాహనుని పేరిట నేర్పరుపబడినది. ఆంధ్రులయనంతరము కాదంబులు పల్లవులు ఉత్తరమున పాలించుచుండిరి. గంగులు దక్షిణమున వనియవ శతాబ్దాంతమువర కేలుచుండిరి. చాళుక్యులు కాదంబులను పల్లవులనోడించి పండ్లండ్లవశతాబ్ద మధ్యభాగమువరకు మైసూరురాజ్యములోఁ గొంతభాగము నేలుచుండిరి. 1076 మొదలు 1126వరకు విక్రమాదిత్యు డేలికయై బల్లిగవిలో దేవళంబులఁ గట్టించెను. మతములకుస్థాపించెను. లింగాయత మతస్థాపకుడైన విజ్ఞు

డు 1155-1183 వరకీ దేశములోఁ గొంతభాగమునుఁ బాలించెను. దక్షిణభాగమునగంగులనోడించి హళోయశులవంశజులు పాలకులుగనుండిరి. ఈవంశజుడైనవీరబల్లునికాలములో మైసూరురాజ్యము వ్యాప్తినిఁగొందినది. మూడవ బల్లులుని 1310లో మాలి కాఘూరోడించిమితి లేనిధనమును కొల్లగొనిపోయెను. ఈదండయాత్రలోను 1326 లోను మహమ్మదీయులచే ద్వారసముద్రము పాడుసేయఁబడెను. 1343లో హళోయనలవంశము నశించినది. పిమ్మట విజయనగరాధీశులీరాజ్యములో విశేషభాగమునకుఁ బాలకులైరి. కృష్ణదేవరాయలు 1520 ప్రాంతమునగంగరాజునోడించి శివసముద్రమునుబట్టుకొనెను. 1565లో విజయనగరసామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్నమైనపుడు పాలయకారులు క్రమక్రమముగ స్వతంత్రాధికారమునుబాస నారంభించిరి.

విజయనగర సామ్రాజ్యముక్రింద పాలయకారులు గ పాలయరులు మైసూరుసీమకుఁ బాలించుచుండిరి. ఈవంశమునకు 1899లో ద్వారకనుండి దక్షిణమునకువచ్చిన విజయకృష్ణులను యాదవరాజపుత్రులు మూలపురుషులని ప్రతీతిగలదు. హడినాడుప్రభువు మతిభ్రమణమువలన దేశపరారియగుటవిని హీనకులుడు కారుగహల్లిప్రభువు హడినాడురాకుమారిని బలవంతుముగ వివాహమునకొప్పించెను. రాజపుత్రులీనమాచారమును విని మారువేషములలో నంతఃపురములోఁ బ్రవేశించి భోజనసమయమునందు కారుగహల్లిప్రభువును వానివరితారమునుఁజంపి పిమ్మట వానిదేశము నాక్రమించుకొనిరి. రాజకన్య విజయునివరించి పెండ్లియాడెను. విజయుఁడు లింగాయతమతమునుస్వీకరించి ఒడయరుబిరుదముతో హడినాడుకారుగహల్లిసీనుల కేలికయయ్యె. తాళికోట యుద్ధకాలమున నాల్గవచామరాజు పాలించుచుండెను. ఆరవచామరాజు 1630లో జగదేవరాయుని దేశమునుఁ దనరాజ్యములోఁ జేర్చెను. నరసరాజకంఠీరవుఁడు 1633లో రాజ్యభారమును వహించెను. ఈరాజపుంగవుని కాలమునందు రాజ్యమన్నిదిక్కులను వ్యాపింపఁజేయఁబడెను. టంకశాల స్థాపింపఁబడెను. ఈనాటిములు మహమ్మదీయాక్రమణమువరకు వాడుకలోనుండెను. చిక్కదేవరాజుపాలనము ప్రసిద్ధి

కెక్కను. ఆరాజకాలములో ఐంగమగురువులు జైనమం
త్రియాలచేతనా లేకనా వధింపబడిరి. తిరుమలరా
యమంత్రి మైసూరుమంత్రిలలో నత్కిరినిగడించెను.
1696లో మహారాష్ట్రదండువలన విప్లవ మేర్పడెనుగాని
వారు మైసూరుసైన్యముచే నోడింపబడిరి. చిక్కదేవరా
జునకు బేరంగజీబు చక్రవర్తి 1700లో జగదేవరాజునుచి
రుదమునిచ్చెను. డెబ్బదియారవయేటను 1704లో సీరాజ
పుంగపుడు నిండుకోశమును విస్తీర్ణమై సుఖవ్రదమైన రా
జ్యమును స్థాపించి పరలోకమునకేగెను. ఈరాజకాలము
లో పోస్టాఫీసులు మొదటిసారిగ స్థాపింపబడెను.

ఈరాజసంతరము రాజలయధికారముక్షీణించి మం
త్రిలవ్రథ పోవుసాగెను. సంజరాజమంత్రికాలములో నా
కయోధాగ్రేనరుడు దక్షిణహిందూస్థానములో బయలుదే
రెను. ఈయోధుడు 1749లో దేవనహళ్ళికోట ముట్టడిం
పబడినపుడు తనయసామాన్య శౌర్యమునుజూపెను. మం
త్రిల కలహములవలనను, రాజ్యాధిపతుల యనమర్థతవ
లనను, న్యాయశక్తి సామర్థ్యములవలనను హైదరాబాద్ మైసూ
రురాజ్యాధికారమంతయును తనస్వాధీనము చేసికొనెను.
హైదరు 1763లో నాంగ్లేయులతో సంధినిజేసికొనెను.
1771లో నాంగ్లేయులతోను, మహారాష్ట్రలలోను, ని
జాములోను పోట్లాడవలసినవాడయ్యెను. మహారాష్ట్ర
లచే బూర్తిగ నోడింపబడెను. ఈవీరుడు 1782లో పర
లోకమునకేగెను. వానికొడుకు టిప్పసుల్తాను రాజ్యాభి
రమును వహించెను. టిప్పవరాక్రమశాలియైనను తండ్రికి
గల వినేకములేదు. మహమ్మదీయమత దురభిమానమధి
కము. ఈదురభిమానమే బేరంగజీబు కష్టములకును
టిప్పవినాశమునకును గారణమైనది. ఆంగ్లేయులనోడించు
టకు ప్రాస్తు దేశసహాయమును టిప్పసుల్తానచేపించుచుం
డెను. ఆఫ్ గనుపారసీకదేశముల సహాయమునుగోరెను.
ఆంగ్లేయులనుల్తాను దుర్విషయమును సహించలేక నిజాము
మహారాష్ట్రల సహాయముతో మైసూరుపై దండువెడలి
రి. 1799 మేయి చాలవతేదిని శ్రీరంగవట్టణము వట్టువడి
యె. టిప్పసుల్తానుని కళేబరము హత సైనికుల నడుమనుఁ
గనుగొనబడెను.

ఈకాలములో వాడయరువంశజులు దరిద్రస్థితిలో
నొకమూల నొదిగియుండిరి. ఆంగ్లేయులు అయిదేండ్ల
ప్రాయముగల కృష్ణరాజవాడయరునకుఁ గాంతదేశముని
చ్చి శేషించినదానిని సహాయకారులును తామునువంచు
కొనిరి. సుప్రసిద్ధులైన పూర్ణయ్య మంత్రికింద మైసూరు
రాష్ట్రమునుఖస్థితికివచ్చెను. 1812లో రాజదుర్విషయమువ
లనఁ బూర్ణయ్యమంత్రి పనినిమానుకొనెను. దుర్భాగపరి
పాలనమువలన నాంగ్లేయులు 1831లో రాజునుఁదొలగిం
చి మైసూరురాజ్యమును స్వాధీనమునందుంచుకొనిరి. వా
నిమరణానంతరము 1868లో వానిదత్తపుత్రుని చామరా
జేంద్రునిరాజుగ నాంగ్లేయులేర్పరచిరి. ఈరాజవతంసు
డు దేశమును బాగుగనేలి దేశాభివృద్ధి కనుకూలములైన
నడుపాయముల ననేకములనుఁ గల్పించెను. బాల్యవృద్ధి
లో రంగాచార్యులును రాజ్యమునధిష్ఠించిపిమ్మట సర్ శే
షాద్రయ్యరునుమంత్రిలుగనుండి దేశాభివృద్ధినిజేసిరి. రం
గాచార్యులు ప్రాత్యామ్నాయ సంఘమును స్థాపించెను.
యూరపియను అధికారులనుతగ్గించి హైందవాధికారుల
ను పోచ్చించెను. శేషాద్రయ్యరు కాలములో (1893
1901) దేశాదాయ మధికము చేయుఁబడెను,
రైలుమార్గములు వేయబడెను, సీటివనములు
గల్పింపబడెను, కావేరీవిద్యుచ్ఛక్తినిర్మాణ యంత్రాలయ
ముస్థాపింపబడెను. దేశమన్నివిధముల సుఖస్థితిలోనుండు
బడెను. చామరాజేంద్రుఁ డాకస్మికముగ 1894లో కలక
త్తానగరములో కాలధర్మము నొందెను. రాజ్యము మహా
రాణిరక్షణముక్రిందను కృష్ణరాజవాడయరునకుఁ గట్టబ
డెను. 1902లో కర్ణాటప్రభువు కృష్ణరాజేంద్ర వాడయరు
నకు న్యాయముగ రాజ్యమునప్పగించెను. కృష్ణమూర్తిమా
ధవరావుగారులు మంత్రిలుగనుండిరి. ఆనందరావుగారి
పుడు మంత్రిగనున్నారు.

మహారాజ మంత్రియొక్కయు సభయొక్కయు
సహాయమువలన దేశమునుఁ బాలించును. సభలో నిరు
వురు సభ్యులుగలరు. దనరావండుగలలో మైసూరులో
మహావైభవముతో వేడుకలు జరుపఁబడును. రాజసింహా
సనాసీనుడై ప్రజలకు దర్శనమిచ్చును. ఆతిథ్యభ్యాగతులు

నత్కరింపబడుదురు. మైసూరు ప్రాంతాన్ని మూయనభగూడు ను. మంత్రి గతవత్సర కార్యక్రమమును నివేదించును. నానా దేశములనుండియు జనుల వేమకలనుఁజూచుటకు వెళ్లుచుండును.

మైసూరు రాజ్యము హిందూ దేశ సంస్థానములలో నాకపెద్ద సంస్థానము. విస్తీర్ణము 29,430 చతురపుమైళ్లు. ప్రజాసంఖ్య 60,00,000 అదాయము రెండుకోట్ల రూప్యములు. దేశము ఖనిజసంపదలతో నిండియున్నది. కోలారుబంగారు గనులవలన దేశాదాయము వర్ధిలుచున్నది. దేశములో కళాశాలలు విద్యాలయములు స్థాపించబడినవి. స్త్రీల కొరకు ప్రత్యేక కళాశాల రాజధానిలో స్థాపించబడినది. పరస్పర సహాయ సంఘములు దేశమునందంతటను స్థాపించబడినవి. రెండుకోట్ల రూప్యములను వ్యయముచేసి యొక విశాలతటాకమును నిర్మించుటకు ప్రయత్నములు నేయబడుచున్నవి. విశ్వేశ్వరయ్యగారి సంస్థానమునకిప్పుడు ప్రధానయంత్ర శాస్త్రజ్ఞుఁడుగ నున్నారు. మైసూరు రాజ్య పాలన మన్నివిధములఁ బ్రామాణిక పాలనముగ నేర్పఁదగియున్నది.

ప్రస్తుత పాలకులు మహారాజ కృష్ణ రాజవొడయర్ బహదూర్ జి. సి. ఎస్. ఐ. శక్తి సామర్థ్యములతోఁ బ్రజాహితార్థముగ దేశము నేలుచున్నారు. ఇరువదియొక్క ఫిరంగులచే సంభావించుట కష్టము.

ఉదయపుర సంస్థానము.

హిందువుల మొత్తభావ విజృంభణమునకును, మానవంక్షణమునకును, కులాభిమానమునకును రాజపుత్ర సంస్థానములచారిత్రమున్న తాదర్శనముగ నున్నది. చాతీయధర్మగ్రాణశీలము వ్యక్తముగా వికాసములో నీభావములు హిందూ దేశమును మతధర్మమును మహమ్మదీయమత దురభిమానమునకు బలిగాకుండఁగాపాడిన సంస్థానములకు ఉదయపుర సంస్థానము నాయక సంస్థానముగ నున్నది. మేవారు రాజులు ముత్రియులకు నాయకులుగ నుండి ప్రాణధనములను దేశసంక్షేమార్థమై ధారవోసిరి. రాజపుత్రవీరులు చిత్తూరుదుర్గ నంరక్షణార్థమై ప్రాణంబులం

దృఢంబులవలె విసర్జించిన యితిహాసంబులు బలించినవారి హృదయంబులు విషాదాభిమాన భరితంబులును భక్తులై హృదయాభిమానంబులును నగుటసహజము. ఆవీరసింహులయవక్రవరాక్రమమును నావీరాంగనల ధైర్యసాహసములును భారతీయులకు నమ్మానార్హములు. టాడుదొరగారి యితిహాసంబులను సానుకంపభావముతోఁ బ్రచురించి భారతీయులకు మహోపకారమునుఁ జేసిరి.

మేవారు సంస్థానపు పూర్వచారిత్రమును నిర్ణయించుటకందగిన యాధారములులేవు. రామాయణ కథానాయకుడైన శ్రీరాముని వంశజులు దీనికి మూలపురుషులని యొకకథగలదు. అయోధ్యాధీశులు సూర్యవంశజులు. కుశవంశజుడైన సుమిత్రుడయోధ్యనుఁబాలించిన సూర్యవంశజులలోఁ గడపటిరాజు. సుమిత్రుఁడు కలియావాడులోవల్లభిరాజ్యమును స్థాపించెను. శిలాదిత్యుడిరాజులలోఁ బరాక్రమశాలి. ఆరాజు వరరాజులచే నోడింపబడి యుద్ధములో విగతజీవుండయ్యెను. జనకుని మరణాంతరము జన్మించిన గోహదిత్యుఁడు బ్రాహ్మణులచేఁ బెంచబడి మేవారు రాజ్యమును స్థాపించి యిడారువట్టణమును రాజధానినిగఁ జేసికొనెను. ఆమూలపురుషునివలన నీవంశపురాజులు కొంతకాలము గహలోనులని పేరొందిరి. రెండవమహేంద్రు డీవంశములో నారవపురుషుడు. ఆప్రభువు నాగజాలో నేలుచుండెను. యవ్వనదశలో చిత్తూరురాజైన మానసింహుని కొలువులోఁజేరి మహమ్మదీయులకు వారి మొదటిదండయాత్రలో నోడించి మానసింహుని కూతురునుఁ బెండ్లియాడి 784లో మానసింహుని సింహాసనము నాక్రమించుకొనెను. ఆరాజు దననానురాగముచే బప్పాయని పిలువబడుటచే వానివంశజులు బప్పారావులని ఖ్యాతినిఁగాంచిరి.

మరలఁ బండ్రెడవ శతాబ్దారంభమున రాహూపురాజ్యకాలమునుండియును నీరాజ్యచరిత్రము ప్రశస్తిని గాంచినది. మొదటి కిరణసింహునకు మాహూపురాహూపులను నిరువురు సుతులుండిరి. రెండవపుత్రుడు రాహూపు విరోధియైన పరిహరరాణుని జయించుటచేతను మేవారునకు రాజయ్యెను. మొదటికొడుకు మాహూపు

జోంగరుపురములో నూతనరాజ్యమును స్థాపించుకొని రావలూనామమును వహించెను. రావూపుగెహలోటు వంశనామమును వదలిశకొదయనామమును వహించుచు రాణయై మేవారునుఁ బాలించుచుండెను. 1803లో చిత్తూరును లక్ష్మణసింహుడును జోంగరుపురమును రత్నసింహుడును నేలుచుండిరి. భీమసింహుడు మోహనాంగియైన వద్దినివరి లక్ష్మణసింహుని వినతండ్రెడి.

చిత్తూరుకోట మొదటిరెండు ముట్టలు.

ఈకాలమున నలాయిదీను ఖల్జి డిల్లీనగరమున కేలికగానుండెను. ఈకామాంధుని దుర్గయములు లెక్కకు మించియుండెను. ఈయవివేకి పెద్దతురిక సైన్యముతోఁ బిచ్చినిని హరించుటకై చిత్తూరుకోటను ముట్టడించెను. ఈ తురుష్కుడు వచ్చిని మాయోపాయమువలన పంచితుడై మొదటిసారి పరాభవింపఁబడి కలాయనమును రక్షణము గఁ గైకొనెను. కాని రెండవసారి యధికమైనసేనలతో దిరిగి చిత్తూరుకోటను ముట్టడించెను. రసపుత్రవీరు లాదు మానములవర కశ్యంత శౌర్యపరాక్రమములతోఁ గోట ముగ్ధపాడిరి. తరుగకఁ బెరుగుచున్న తురుష్కు సైన్యము నోడించుటకు వారి శౌర్యపరాక్రమము లనుపయోగము లయ్యెను. కోటసంరక్షణ మలవిగాకపోయినపుడు స్త్రీలు చితిపాచ్చి మానమునుఁ గాపాడుకొనుటయును, పురుషులు కొనయూపిరియున్నంతవరకుఁ బోరాడి పీరస్వర్గమున కేగుటయును మున్నగు వృత్తాంతము లోకవిఖ్యాతము. వేనవేలు స్త్రీపురుషులీరితినిఁ దమమేనులదేశసంరక్షణార్థమై యర్పించిరి. అలాడిదీను దస సైన్యముతో జనసూన్యమైన కోటలోఁ బ్రవేశించెను. తురకలు దమకోపావేశమున సుందరమందిరములను గుడిగోపురములను వినాశముకేసిరి. మార్వాడు దేశస్థుడైన మల్దేవుని దుర్గపాలకునిగ నియమించి అలాయిదీను తన సైన్యముతో మరలిపొయెను. లక్ష్మణసింహుని కొడుకులలో నొక యశేయసింహుడు మాత్రము బ్రతికియుండెను.

రాణాభవనసింగుకోట నొకసారి పట్టుకొనెనుగాని తిరిగి మహమ్మదు తుఘ్లకు పెంటనే స్వాధీనముచేసుకొనెను. లక్ష్మణసింహుని మనుమడు రాణాహమీరు మల్దేవుని

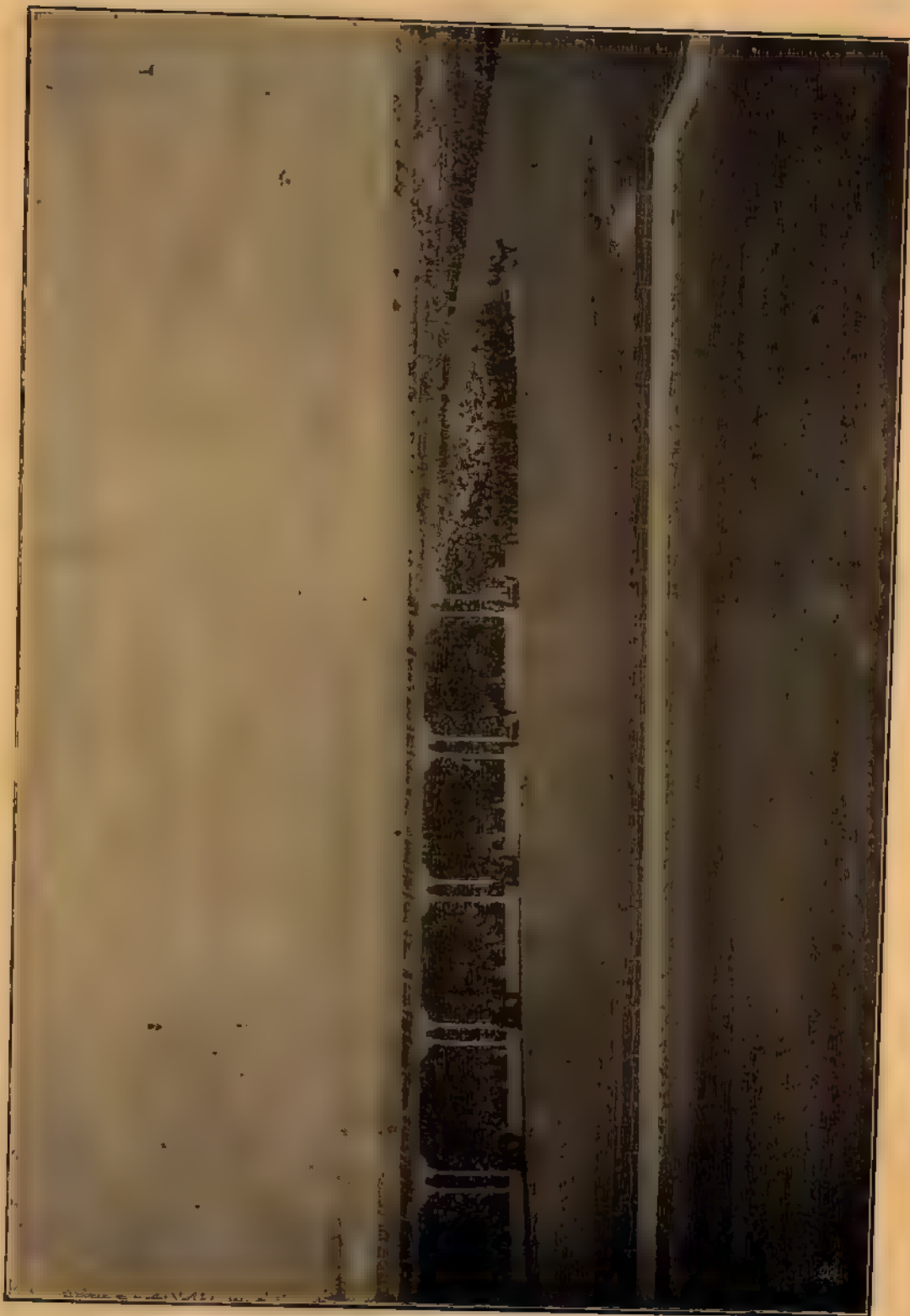
కూతురునుఁ బండ్లియాడి చిత్తూరుకోట నాక్రమించుకొనెను. ఈవిగ్రాహేంద్రుడు మహమ్మదు తుఘ్లకునోడించి వానినిఁ గారాగారమునందుంచి వానినుండి యేబదిలక్షల రూప్యములను, నూరుమాతంగములను, కొన్ని మండలము లనుగ్రహించి వానిని చెఱసాలనుండి వదలెను. హమీరు 64 యేండ్లు జీవించి దేశమును బాగుగ నేలి 1864లోఁ గాలధర్మమునొందెను. పిమ్మట నూటయేబది యేండ్లవరకు మేవారు రాజ్యము వర్ధిలెను. ఈదేశమునకు 1882-97 వరకు రాణాలక్షసింహు జరిగిననండెను. వానికాలములో సీనముగనులు వెండిగనులు కనుఁగొనఁబడెను. ఈసామ్మి గుడిగోపురముల గట్టుటకును, నీటివన తులనుఁ గల్పించుటకును, కోటను బాగుకేయుటకును వాడఁబడినది. సుప్రసిద్ధుడైన రాణాకుంభుడు 1439-68 వరకు మేవారునుఁ బాలించెను. ఈశౌర్యసంపన్నుడు మహమ్మదీయసాయకులైన మహమ్మదుఖల్జి కుతుబుదీను మొదలగు కురుష్కునాయకులనోడించి చిత్తూరుదుర్గము లో జయస్తంభమునుఁ గట్టించెను. ఈవిజయ స్తంభము కుంభలగ్నహమనుఁబేర నొప్పుచు మేవారు రాజ్యపుతొల్లింటి వైభవమునుఁ జాటుచున్నది. ఈకట్టడము నూటయిరువది రెండడుగులపొడవై తొమ్మిదంతస్థులను గలిగియున్నది. ప్రతియంతస్థును చిత్రప్రతిమలతోను సుందరమైన హములతోను చిత్రితమై చూచుటకలి రమణీయముగ నొప్పుచున్నది. ఈస్తంభము హిందూదేశములోనున్న కుతుబుమినారుకంటెను రోములోని ట్రాజాను స్తంభమున కంటెను బాగున్నదని ఘనాననుగారి మతము. భాగవత శ్రేష్ఠురాలైన మీరాబాయి ఈమహావీరుని ధర్మవత్తి. ఈరాజదండతులకు సంగీతకళ త్వములు దసామాన్య నైపుణిగలదు. వారు దమజీవితములోఁ గొంతకాలమును రాణాకుంభునిచేఁ గట్టించఁబడిన శ్రీ కృష్ణాలయమునందు భజనసక్తి ర్తనములతోఁ గాలమునుగడపిరి. కాని కాలవశమున మీరాబాయి స్వదేశమునువదలి బృందావనమున కేగి శ్రీ కృష్ణసాన్నిధ్యమున భజనలతోఁ బ్రార్థనలుచుచుఁ బ్రజల భాగవద్భక్తపరాయణులంతయునుఁ బరమపదమున కేగిన యితిహాసము సుప్రసిద్ధము. మహాశూరుడు

Coronation of Their Imperial Majesties at Delhi,

శ్రీపంచమజ్యోతిరాజరాజేంద్రుని యొక్కయు మేరీ మహారాజ్య యొక్కయు ఢిల్లీ సామ్రాజ్యాభిషేకము.

Coronation of Their Imperial Majesties at Delhi.

శ్రీపంచమవార్తి రాజరాజేంద్రనియోక్కయు మేనీ మహారాజ్ఞయోక్కయు దీర్ఘ సామ్రాజ్యాభిషేకము.

Coronation of their Imperial Majesties at Delhi.

శ్రీపంచమబార్హి రాజరాజేంద్రుని యొక్కయు శేరి మహారాజ్య యొక్కయు డిల్లీ సామ్రాజ్యాభిషేకమహోత్సవము.

Coronation of Their Imperial Majesties . at Delhi.

క్రీస్తుమహర్షి రాజ గాజేంద్రునియొక్క యు మేరీ మహారాజ్యయొక్క యు జిల్లీ సామ్రాజ్యాభిషేకము.

రాజారాయమల్లుడు 1473-1508 వరకు మేవారును బాలించుచు మహమ్మదీయులను ముప్పతిప్పలపాల్సేసెను.

సంగుడను నామాంతరమును వహించిన మొదటి రాజానంగ్రామ సింహానికాలమునందు మేవారు రాజ్యము పరమోచ్చస్థితినందుండెను. ఆ రాజ్యమిది కాలము నందీరాజ్యాదాయము పదికోట్లరూప్యములు, రాజ్యము క్రింద 80,000 గుట్టువుకొత్తులు, 500 గజములు, ఎనమండ్రుగురు రాజులు, తొమ్మండ్రుగురురావులు, నూటనలుగురు రావలులు రాజును రణరంగమున ననుగమించుచుండెను. రాజపుత్రస్థానమంతయును నీ రాజ్యములో జేరియుండెను. పదునెనిమిది యుద్ధములలో నీ రాజు విజయలక్ష్మినిఁ జేపట్టెను. కోటలననేకములనుఁ బట్టుకొనెను. ఒకనమయమున మాల్వారాజైన రెండవమహమ్మదునుఁ బట్టుకొని యుచారభావముతో వానినినక్కరించి యనిపెను. మేవారు రాజ్య మియుచ్చస్థితిలోనుండగా మొగలుసామ్రాజ్య సిర్దాగకుడు బేబరురణరంగమునఁ బ్రవేశించెను. ఖన్వాహనమిహమున 1527లో నాకగొప్పయుద్ధము జరిగెను. రసపుత్రునిరు లెప్పటియుట్ల సాహసధైర్యముతోఁ బోరాడిరి. కాని స్వవక్షదండనామకుడైన శిలాదేవుని ద్రోహమువలనను బేబరుయొక్క హ్యూహనిర్మాణ నైపుణ్యమువలనను తురకలకు సంపూర్ణజయముగలిగినది. రాజానంగుడు యుద్ధములో గాయపడి కొంతకాలముకాక వీరపురుషుడు వీరస్వర్గమున కేగెను.

సంగుని జ్యేష్ఠపుత్రుడు రెండవరత్నసింహుడు రాజ్యభారమును వహించెను. కాని సూర్యమల్లునిచే గలిగిన వాని యకాలమరణమువలన సవతితమ్ముడు విక్రమాదిత్యుడు రాజయ్యెను. విక్రమాదిత్యుని దుర్విసయమును రాజపుత్రుల యంతఃకలహములును ఘోరరక్షణాధీశుడైన బహదూరు షా దండయాత్రకు గారణములైనవి. ఈ మహమ్మదీయ నాయకుడు 1534 లో మేవారు వైదాడి పెడలి చిత్తూరుకోటను ముట్టడించెను.

చిత్తూరు మూడవముట్టడి.

ఈమానన్నావదయండి చిత్తూరునుఁ గ్రాపాడుటకు రాజపుత్రవీరులు దమమత్సరములను మరచి నలుడెనల

నుండియువచ్చిచేరిరి. రావులు, రావలులు, రాజులు దమ యసూయా శిశువును దిగ్గజ్రాసీ చిత్తూరును గ్రాపాడఁ గంకణమునుఁ గట్టుకొనిరి. కాలమానన్నమైనపుడు మనుజులయత్నములు నిరుపయోగములై దైవము ప్రతికూలుడగును. బహదూరు షా చిత్తూరు కోటను పోర్చుగీసు సైనికులయొక్కయు వారి ఫిరంగులయొక్కయు సాహాయ్యబలిమిని ముట్టడించెను. నోటను నిప్పునుఁగ్రెక్కచు మృత్యుహాపధారులైన సకలమును వినాశము సేసెడి యిఫిరంగులబాణఁ దాళగల శౌర్యమే శూరులకుండఁగలదు? ఫిరంగుల తాకుడుకు కోటగోడలు నేలంశాల నారంభించెను. దుర్గరక్షణము దుర్భరమయ్యెను. రాణీజవాహీరుబాయి కవచధారిణియై శత్రుసైన్యముతోఁ బోరి వీరశయనమున కియనించెను. పిమ్మటకర్ణాదేవియును పదుమూడువేల రాజాంగనలును దమకోమల గాత్రముల నగ్నిహోత్రున కర్పించి మానమునుఁ గ్రాపాడుకొనిరి. విషముద్రాని కొందరు నుదరాంగులు ప్రాణములవీడిచిరి. మఱికొందఱు సతీమతల్లులు శత్రుములచేఁ బ్రాణములందీసికొనిరి. రాజపుత్రవీరులు రక్తాంబరధారులై వివాహమహోత్సవమునకువలె నమితోత్సాహముతో యుద్ధభూమిలోఁ బ్రవేశించిరి. ఆవీరులుతురక సైన్యములతోఁ గొనయూపిరియున్నంతవరకుఁ బోరాడి స్వదేశసేవ కైప్రాణముల నప్పించి శాశ్వతకీర్తినిఁగడించిరి. బహదూరుషా జనసూన్యమైనకోటలో దససైన్యముతోఁ బ్రవేశించెను. రాణీకర్ణావతి జోహారుసేయుటకుముందుఁ దనసుతుని నుదయసింహుని రక్షణమును వేడుచువలమాయూనుచు క్రవర్తికొక గౌరవతోరణమునుంపెను. హుమాయూనా గౌరవమువలన ముదితహృదయుడై చిత్తూరు దుర్గమును ముట్టడించి బహదూరు షా నోడించి విక్రమాదిత్యుని రాజుగా నేర్పరచి మరలిపోయెను. దుర్విసయాన్నితుడైన విక్రమాదిత్యుడు 1535లో వనవీరునిచే జంపబడెను. ఈయన నంగ్రామసింహుని సోదరున కనారసపుత్రుడు. వనవీరుడు రాజ్యలక్ష్మిఁజేపట్టి శత్రుశేషమునుఁ జేయుటకై బాలుడైన యుదయసింహునిఁ జంపుటకై యత్నించెను కాని పున్నయకు వానిదాయి తనయోగపుత్రుని ప్రాణము

ల నిశ్చింతగానర్పించి రాజపుత్రుని ప్రాణంబులంగాపాదిన యితహాసము నుప్రసిద్ధము. భీరసంపన్నురాలైన పున్న యొక్క యవ్యాజరాజభక్తియును ధైర్యసాహసములును సంస్తవనీయములు. ఉదయసింహుడు 1537 లో వానిని రాజ్యభిష్టునిజేసి రాజ్యము నాక్రమించుకొనెను. ఈరాజశ్రేష్ఠుడు 1537-72 వరకు మేవారు రాజ్యమునేలెను. వానికాలములో నక్కరుఁఁడుమా చిత్తూరుదుర్గమును ముట్టడించెను.

చిత్తూరుకోట నాల్గవముట్టడి.

హిందూ దేశములో మత ద్వేషములను జాతిమత్సరములను సంతరింపజేసి సమభావముతోఁ జాలింపవలయునని యత్నముచేసిన చక్రవర్తులలో నగ్రగణ్యుడైన యక్కరుఁఁడుమా 1556 లో రాజ్యభారమును వహించెను. తన యభీష్టసిద్ధికై రాజపుత్రులతో సంబంధబాంధవ్యములంజేసి వారల సేనాధ్యక్షులనుగను మంత్రులనుగను రాజప్రతినిధులనుగను నియమించి నక్కరించుచుండెను. అంబరు సంఘానాథీకుమతనకూతురును నక్కరునకురాణిని గాఁజేసెను. ఇతర రాజస్థానాథీకులును సంబంధబాంధవ్యములవలనను కప్పములగట్టియును నక్కరుతో సంధినిజేసికొని వానికి విధేయులైయుండిరి. మేవారురాణామట్టుకు లోబడకుండెను. కాని యారాణాకు వానితోఁడికిఁ గల శౌర్యవ్రతాపములుగాని యుత్సాహమునుగాని లేకుండెను. అక్కరు స్వయముగ 1567 లో దనసైన్యములనుఁ జిత్తూరుపై నడిపెను. ఉదయసింహుడు ముట్టడియారంభదశలో నె కోటనువిడిచి వానిచే 1559లో నారాజల్లి పర్వత ప్రాంతమున నూతనముగ నారంభించిన యదయపురమునకు నుభయుగఁజేరెను. ఈరావతంసములైనయమల్లుడు ప్టుడు మొదలగు వీరాగ్రేసరులు త్పాత్రధర్మమునుఁ గాపాడుటకై చిత్తూరుదుర్గ సంరక్షణార్థమై నిలచిరి. అక్కరు సైన్యమునకును, సుత్సాహమునకును, శతఘ్నులదిగాఁగల యుద్ధసామగ్రిని రాజపుత్రుల వ్రతాపము చాలియుండలేదు. పూర్వపు ముట్టడులందువలెనే స్త్రీలు దమ సుందరశరీరంబుల నగ్ని దేవున కర్పించి పూతదరితరైరి. పురుషులు దమప్రాణముల దేశరక్షణార్థమై యర్పించి

త్పాత్రధర్మనిష్ఠాగరిష్టులై వీరస్వర్గమున నివాసములనుఁ గైకొనిరి. కోటయందుండిన 50,000 జనులలోను 40,000 నిహతులైనారనియును జేపించిన 10,000 జనులు చెఱఁగొనఁబడిగనియును చరిత్రకారులు వ్రాయుచున్నారు. ఈ ముట్టడితో విజయలక్ష్మి చిత్తూరుదుర్గమునుఁ బూర్తిగఁ బరిత్యజించెను. మేవారు రాజ్యమున కుదయసింహునిర్పితమైన యదయపుర మాకాలమునుండి నేటివరకును రాజధానిగనున్నది.

చిత్తూరుకోట నేలముట్టమునకు 500 అడుగులయెత్తయిన యరుకుకొండపైఁ గట్టబడి మూడుబావుమైళ్ళ పొడవును నరమైలు వెడలుపునుఁగలిగి 690 యకరముల ప్రదేశము సావరించుకొనియున్నది. పాండవనుతుడైన భీమసేనునిచే నీకోటనిర్మింపఁబడినదని యొక పురాణగాథ గలదు. మొదటనిది చిత్రకోటయని పిలువఁబడుచుండెడిది. దీనికి పేరు మారిరాజపుత్రులకు రాజైన చిత్రాంగునివలనఁ గలిగియుండును. మహేంద్రుడు 734 లో దీనిని స్వాధీనమునుఁ జేసికొనినప్పటికి మేవారురాజ్యములోఁ జేరెను. ఆకాలపుచరిత్ర మింతవరకు వ్రాయబడినది. ఈదుర్గము నందుండు కీర్తిస్తంభము, జయస్తంభము, కృష్ణాలయము. దుర్గాలయము దర్శనీయములు. వీరావేశమున కునికిపట్టును, యోధవీరుల కాటవట్టును, వీరవనితలకు నివాసమును, దేశభక్తుల కాకరమును, త్పాత్రధర్మమునకుఁ బుణ్యభూమియును, ధనసంపదల కాలవాలమునునై ప్రశస్తినిఁ గాంచి యనహాయశూరుల ధిక్కరించినయీవచిత్రస్థల మిపుడొక పల్లెటూరువలె 7,593 జనసంఖ్యనుగలిగియున్నది. ధర్మరక్షణము నవభిమానభరితమైన మేలును దురభిమానపూరితమైన కీడును గలుగుట యగ్గలము. దురభిమానాయత్తమై ధర్మము నిస్సార్జమై కులాభిమానముగ బరిణమించుట ప్రత్యక్షప్రమాణముగ నున్నది. త్పాత్రవీర్యము దురభిమానసంగతమై కురుక్షేత్రములో నస్తంగతమైనది. త్పాత్రవ్రతాపము కులాభిమానరూపమునుఁ గైకొని రాజపుత్రుల వినాశనమునకుఁ గారణంబైనది. చిత్తూరుదుర్గసంబంధ సంగ్రామంబులలోఁ బ్రజాత్యయంబునకుఁగల కారణంబీదురభిమానమని తోచకమానదు. ఈ

దురభిమాన విధ్వంస మేకజాతీయత్వభావన కవనరము. బ్రాహ్మణకుల దురభిమాన వినాశనమును సకాలములో నవనరమై యది రాజవలమువలనగాక సాత్వికప్రభావ ముచే బాల్కాత్యసంయోగమువలన నేర్పడుచున్నది. చ రావర రూప్రవచనమంతయును భగవత్సంకల్పసిద్ధికి పరి గమించుచున్నది. ప్రజాక్షయమును నీవరిగామమునకై యుండునని యూహించవలసి యున్నది. ఇంద్రప్రస్థ పాటలీపురములకువలె నీచిత్తూరు దుర్గమునకును భావిభాగ్యము కాలగర్భములోగలదో లేదో యెవరూహించగలరు!

ఉదయసింహుడు దనమిగిలిన జీవితకాలమును నుదయపురములోగడిపి 1572 లోఁ గాలగతినొందెను. అప్పటినుండియు మేవారున కుదయపురనామముగలిగినది. అకాలమునుండియును మేవారు రాజులు చిత్తూరుదుర్గమును స్వాధీనపఱచుకొనిగాని గడ్డములనుఁ దీయించును శివధముచేసి గడ్డములను బెంపఁ నారంభించిరి. ఉదయసింహునకుఁ బుత్రు లనేకులుండిరి. వారిలో జగమలువకు రాజ్యమును గట్టుట కుదయసింహుని కోరికయై యుండెను. కాని రాజపుత్రయోధులు జ్యేష్ఠపుత్రుడైన ప్రతాపసింహునిఁ బట్టాభిషేక్తుండేసిరి. ప్రతాపసింహుడు 1572-97వరకు మేవారురాజ్యమున కేలికగనుండెను. ఈపరాక్రమశాలి చక్రత్రము స్కాట్లండుప్రభువకు బ్రానుచరిత్రమునుఁ జూలియున్నది. ఈవీరసింహుడు వనాంతరమునంద్రు సింహమువలె నివాసమునుఁ గైకొనెను. ఉదయపురమునుఁ బరిత్యజించి జల్గియరుకోటను నివాసమునుగజేసికొనెను. నిద్రాహారములు, భాగ్యభోగ్యములు, విశ్రాంతి విరామములులేక నిరుపదియై దేండ్లు చక్రవర్తి సైన్యములతోఁ బోరాడెను. ద్రవ్యము సైన్యము యుద్ధసామగ్రియును లేకపోయినను వీరోత్సాహముతో మితిలేని సైన్యసంపదలను యుద్ధసామగ్రినిఁగల యక్కరుతో ననమానకక్షనుపహించి పోరాడెను. వైరిపక్షమునఁ దురుష్కులేకాక రాజపుత్రులును స్వకీయసోదరులునుఁబోరాటమునుసలాపుచుండినను నిర్భయముగఁ జక్రవర్తి సైన్యముల నెదుర్కొనుచుండెను. ఏచాటునుండియు యేమూలనుండియొవచ్చి చక్రవర్తి సేనలపైఁ బడుగువలెఁబడి వారికి

వినాశమునుఁజేయుచుండెను. హొల్లిగట్టులో 1576లో నోడింపఁబడి సింఘ దేశప్రాంతమున నూతనరాజ్యమును స్థాపించుటకు స్వదేశమును వదలిపోయెను. మంత్రిభీమసామేవారును జయించుటకై వానిధనమంతయునుఁబ్రతాపునకిచ్చెను. ప్రతాపుడాకస్మికముగ మేవారు దేశమునకు వచ్చి చక్రవర్తి సైన్యముల దేవైరుదగ్గరనోడించి దేశమును స్వాధీనమునుఁజేసికొని 1597వరకు సుఖముగ నేలెను. ప్రతాపుని యనంతరము 1597-1620వరకు మొదటియమరసింహుడు మీవారున కేలికగనుండెను. రాజా అమరసింహుడు 1614లో జహంగీరునకులోఁబడి తనపెద్ద కొడుకు తనకుబదులు చక్రవర్తిసన్నిధికి వచ్చినఁజాలునను నేర్పాటుతో సంధినిఁజేసికొనెను. జహంగీరు కరణసింహుని నత్కరించెను. అమరసింహుని పుత్రుడు కరణసింహుడు 1620-8వరకును పౌత్రుడు జగత్సింహుడు 1628-52వరకును మేవారును సుఖముగ బాలించిరి. మొదటిరాజారాజసింహుడు 1652-1690 వరకు మీవారున కధిపతిగ నుండెను. వీనికాలములో మహమ్మదీయమత దురభిమాని ఔరంగజేబు హిందువులపై తలపన్నును (బాకయ) విధించెను. ఇదితీరిగి కలహములకుఁ గారణమై రాజపుత్రస్థానము తురకలచార్జ్యస్యమునకుఁ బాలయ్యెను. ఈయువప్రవమునకు 1662లో నాకమహమ్మదుముదోడ్పడి దేశము గిప్తములకులోనయ్యెను. కంక్రొలి సరోవరమీకాలమునఁ గట్టఁబడినది. జయసింహుడు 1680-1698 వరకు బాలించెను. ఈరాజాకాలములో నౌరంగజేబు తలపన్నునుఁ దీసివేయుటకొప్పకొని మేవారుతో సంధినిఁజేసికొనెను. మేవారు దేశమునకుఁ రెండవ యమరసింహుడు 1693-1710వరకు రాజుగనుండెను. తురకలబారినుండి ననోన్యలనురక్షించుకొనుటకై యుదయపురము, జయపురము, జోధపురము సంస్థానములకొక యొడంబడిక వీనికాలములో జరిగెను. ఈయొడంబడికవలన సుదయపురరాజులకునునితరరాజులకును సంబంధ బాంధవ్యములు జరుగవలయుననియును సుదయపురపురాజపుత్రికి బుట్టినవారు ముందుగ రాజ్యాధిష్ఠానమునకు దగిలవారనియును నొప్పుకొనఁబడినది. ఈయొడంబడిక ముందు రాజపుత్రస్థానము యొక్క వివక్షరంపరలకు గారణమైనది.

మేవారునకు 1710-84 దనుక రెండవసంగ్రామ సింహుడును, 1784-51దనుక రెండవ జగత్సింహుడును నేలికలుగనుండిరి. జగత్సింహునికాలములో మహారాష్ట్రీలబలము విజృంభించినది. బాజీరావుప్రేమ్నాథునంవత్సరమునకు రూ. 1,60,000లు కప్పమునుగట్టుటకు 1736లో రాజాయంగీకరించెను. జయపురముసంస్థానమునకు మొదటికొడుకైన యిస్మీసింహునిదప్పించి మేవారు రాజకాంతకుఁబుట్టిన మాధవసింహుని రాజునుగఁజేయుటకు జగత్సింహుడు మల్లార్జునరావుహోల్కార్జనునకురూ. 80,00,000ల నిచ్చునటు లేర్పాటుచేసెను. ఈ యేర్పాటువలన రాంపురప్రదేశము మహారాష్ట్రీల వశమయ్యెను. రాజపుత్రపీఠము నిర్వీర్యులై చీటికిమాటికి గలహించుచు మహారాష్ట్రీలసహాయము నపేక్షించుటంజేసి మేవారులో మహారాష్ట్రీలు స్థిరముగనిలిచిరి. మహారాష్ట్రీలు దమ దుర్గయ దురాక్రమణములవలన మహమ్మదీయ ద్వాజ్యమును మఱిపింపజేసి దేశసంక్షోభమునఁ జేసిరి. రెండవ ప్రతాపసింహుడు, రాజసింహుడు, అరిసింహుడు, హమీరసింహుడు 1751-1778వరకు మేవారు నేలిరి. మేవారుదేశస్థులు సింధియాను నరిసింహుని రాజ్యభ్రష్టునిఁ జేయమనికోరగా వానిని 1769లో నుజ్జయి నిదగ్గరనోడించి సింధియా ముప్పదిరెండులక్షల రూప్యములనుకావదు, జీరను, నీమచిమండలములను స్వీకరించెను. గోడవరుమండలము జోధపురముపాలయ్యెను. నింబహేరహోల్కార్జు వశమయ్యెను. మేవారు రాజులనుండి 1778వరకు మహారాష్ట్రీలు 181లక్షల రూప్యములను సంవత్సరమునకు 23లక్షల యాదాయమురాగల దేశమును సంగ్రహించిరి. రెండవభీమసింహుడు 1778-1828 వరకు మేవారునేలుచుండెను. వానికాలములో కృష్ణకుమారినిబెండ్లియాడుటకై జయపురముజోధపురము సంస్థానాధిపతులు పోరాడుచుండిరి. సంస్థానములోనిప్రభువులంతఃకలహములలో మునిగియుండిరి. మహారాష్ట్రీలు,

సింహులు, మహమ్మదీయులు, జోధుడుదొంగలై మేవారునకు సంక్షోభమునఁజేయుచుండిరి. భీమసింహుడి దుస్థితిలో 1817లో బ్రిటిషుపరిపాలకులతోనొడంబడికనుఁ జేసికొని యాదాయములో నాలవవఁతు రక్షణార్థమై వారికిచ్చుట కంగీకరించెను. ఈకప్పము 1826లో మూడు లక్షలకును 1846లో రెండులక్షలకును తగ్గింపఁబడినది. దేశముయొక్క దుస్థితివలన బ్రిటిషుపాలకుల ప్రతినిధి వ్యవహార నిర్వహణమునఁ బూనుకొనెను. జవానసింహుడు సర్దార్జునసింహుడు 1828-42వర కీదేశమునఁ బాలించిరి. వారికాలములో రాజ్యవ్యవహారములు బ్రిటిషుపరిపాలకులక్రిందను బాగుగస్థాపింపఁబడెను. సర్దారసింహుడు 1842-61వరకును శంభుసింహుడు 1861-74వరకు మీవారునేలిరి.సిపాయిల తిరుగుబాటునమయమునసర్దారసింహుడొగ్గేయులప్రాణములం గాపాడెను. శంభుసింహుని బాల్యదశలో సంస్థానము బ్రిటిషురాజ్యాధికారులచే బాలింపఁబడి ముప్పదిలక్షల రొక్కముతో రాజ్యము వాని కీయఁబడెను. సజ్జనసింహుడిదేశమును 1876-1881 వఁకు బాగుగనేలెను. వానికి వంశతిలేనందున రెండవసంగ్రామసింహుని వంశజుడైన ఫతేసింహుడు సర్వజనాంగీకారముతో రాజ్యమునందుంచఁబడెను. ఈరాజుకు 1887లో జి.సి.ఎన్.ఐ. బిరుద మొనఁగఁబడినది. చిత్తూరునుండినుదయపురమునకు రైలుమార్గము వేయబడినది. విపత్సరంశరలకాలవాలమైన మేవారురాజ్యమిప్పుడు శాంతిసుఖములనుఁ గలిగియున్నది. చల్లనియాంగ్లేయసామ్రాజ్యము క్రిందను మేవారుదేశపు ప్రజలుసుఖములబడయుచున్నారు.

మేవారు రాజ్యవిస్తీర్ణము 12,691 చతురపుమైళ్లు, జనసంఖ్య 10,18,805 ఆదాయము 26,50,010 రూప్యములు. దేశమునిర్జలప్రదేశమగుటంజేసి 125,000 బావులవలనను తటాకములవలనను వ్యవసాయమునకు నీరు పయోగింపఁబడుచున్నది. దేశములో గనులుగలవుగాని యవివాడుకలోలేవు. దేశము రాణాచే నిద్దరు మంత్రులు సహాయమువలనఁ బాలింపఁబడుచున్నది. మహారాణా గమనాగమనవేళల 21ధిరంగుల సత్కారమున కర్హులు.

కాశ్మీర జమ్ము దేశములు.

కాశ్మీర దేశము భూలోక దివ్యోద్భావమునాఁ బరగుచు నుండర సందర్శన విభవాభిరామంబై హిందూదేశవాయవ్యదిశనున్నది. ఉన్నత నగరాజంబులు, గంభీర జలపాతంబులు, మందర సరోవరంబులు, విశాలోన్నత పృథ్వింబులు దేశసాందర్యంబున కనిర్వచనీయంబైన శోభకుఁ గారణంబులు. ప్రకృతి సంజాతంబులైన గంభీరవైభవవిలాసంబులకీదేశం బాటపట్టు. ఈనుండరదేశము మిన్నంటిన విశాలోన్నత సాధంబువలె నొప్పుచున్నది. ఈ సాధంబున కంతస్థిలనేకంబులు ద్వారంబులు పెక్కులు. సాధారోహణంబునకు జమ్ముదేశప్రాంతంబుసింహద్వారంబు. ఆప్రదేశమునుండి మొదటి యంతస్తునుఁ జేరుటకు 8000 అడుగుల యెత్తయిన కొండల నెక్కవలయును. ఆప్రాంతంతి శీతలంబుగాక రమణీయంబై దేవదారు సాలవృక్షాకీర్ణంబై యారోగ్యప్రదంబై యొప్పుచున్నది. రెండవ యంతస్తునకు మెట్లు హిమాలయపర్వత శాఖయై సవీరవంజాలు నగంబు. ఈయంతస్తులో ముత్యములచే నావృతంబైన పచ్చసుంబోలె రమ్యంబైన కాశ్మీరాంతసాధంబు విరాజిల్లుచున్నది. హిమావృతంబైన యున్నత నగరాజంబుల నమమను నీలోయ పైరుపచ్చలతోను, ఫలవృక్షములతోను, పుష్పలతావితానములతోను, సెలయేఱులతోను నిండి యత్యద్భుతలావణ్యమయముగా నొప్పుచున్నది. వేదయుగమునందు వితస్థయని పేరొందిన జీలమునది నగంబులలో నీటిబుగ్గవలెంబుట్టిపెద్దనదియై ఈలోయలోఁబాటుచు దేశమును ఫలవంతముగఁ జేయుచున్నది.

ఈలోయప్రదేశము 84 మైళ్ళ పొడవును 25 మైళ్ళ వెడలుపును గలిగి కొండలనమమను నమర్చబడినదివ్య మందిరమువలె నలుదిశలను నగరాజంబులచే నావృతంబైయున్నది. హిమావృత నగంబులు తరదిశను చంద్రకాంతశిలా నిర్మితకుడ్యంబులవలె నొప్పుచున్నవి. నంగ పర్వత శృంగము 26,182 అడుగుల యెత్తునుగలిగి యుత్తరగోపురమువలెఁ బ్రకాశించుచున్నది. తూర్పు దక్షిణ దిక్కులను హరముఖము, మహాదేవము, అమరనాథము

శృంగములు 17,000 అడుగుల యెత్తునుగలిగి గోపురములవలెనున్నవి. పడమటను కాశినాగము 12,125 యెత్తునుగలిగి విరాజిల్లుచున్నది. నిర్గురంబులతి వేగంబుగఁగొండనందులనుండిఁ బ్రవహించుచు సేనపుంజంబులతోఁ దాండవమాడుచు మనోహరంబుగ నొప్పుచున్నది. నిర్మల హిమసంజాత వారిపూరితంబులైన నదీనదంబులు నల్లని నునుపైన కొండలనడుమనుఁ సతివేగంబుగఁ బ్రవహించుచు సుధాప్రవాహంబులవలె శోభిల్లుచున్నవి. హిమావృత ధవళనగ శిఖరంబులు రజతశృంగంబులవలె గగనపథంబున విహరించుచున్నవి. ఈసాందర్యంపు సాంపు సూర్యకిరణసంగతంబువలనఁ జెంపొందుచున్నది. ప్రభాకరుని యరుణకాంతులీప్రదేశమును రాగమయంబుగఁ జేయుచున్నవి. సూర్యకాంతులు హిమఖండంబులం దనంతమణికాంతులను జలపాతంబులం దింద్రచాపరుచులను నీలశీలా తలంబులందు ధవళకాంతులనుఁ బుట్టించునటులు తోచుచుండును. మధ్యందిన మార్తాండప్రభలు బింబప్రతిబింబితములై యీప్రదేశంబును తేజోమయంబుగఁ జేయుచుండును. సంధ్యాసమయంబున నాగ్రంబులు స్వర్ణశృంగంబులతోను పృథ్వాగ్రంబులు సువర్ణఛాయలతోను నలంకరింపఁబడినటులు రమణీయంబుగనుండును. చంద్రకాంతులవలన హిమాచ్ఛాదిత పర్వతంబులు చంద్రకాంత పర్వతములవలె శోభిల్లుచుండును. ఈయ సూర్యప్రకృతివైభవము దివ్యవిభూతిని ననంతముఖములఁ బ్రకటించుచున్నది. మూడవయంతస్తుగానున్న బల్తిస్థానమునకు హిమాలయ నగశాఖలు సోపానములుగ నున్నవి. నాల్గవయంతస్తునకు హిందూకుశ కనుమలు మెట్లుగనున్నవి. ఆమెట్లు పరమోన్నతమైన పామీరు ప్రస్థమునకు మార్గగాములుగనున్నవి. ఆప్రాంతములో నీసాధమునకు 28,265 అడుగుల ఎత్తుగలిగియున్న ఆస్తిను శృంగము శిఖరాగ్రముగనున్నది. ఈప్రాంతమునందె 25,000 అడుగుల యెత్తుకుమించిన రాకపోషి, మాషరుబరను శిఖరములునుఁ గలవు. దేశమంతయును నగమయంబై, పర్వతావృతంబై, హిమావృత పర్వతశృంగశోభితంబై, గంభీరభరితంబై యొప్పుచున్నది. మంచుకొండలు, ఉన్నత శృంగములు,

శృంగారవిలాసములు, వికలాన్నతవృక్షములు, రమణీయశాద్వలములు, సుందరకాసారములు, సాగంధికకుసుమలతావితానములు, మధురఫలవృక్షములు, దివ్యగాథలు కాశ్మీరదేశపు ప్రఖ్యాతికి గారణములు.

హిందూదేశములోని యితరదేశముల చరిత్రములవలె గాక కాశ్మీరమునకు కల్పణ శృతరాజరాజ తరంగిణి యాధారముగ నున్నది. ఈ గ్రంథ రాజమువలన 850-1,170 వరకే దేశచరిత్రము స్పష్టమగుచున్నది. తోనరాజ శ్రీవీరుల గ్రంథములు 1346 వరకును రాజావళి వ్రతాకము 1586 వరకును నీదేశచరిత్రమును చెలుపుచున్నవి.

పూర్వము కాశ్మీరప్రదేశము జలమయముగ నుండి సతీనరోవరమును బేరనొప్పచుండిన దనియును నానరోవరముపై గౌరి విహరించుచుండెడి దనియును జూన్మపుని సంయత్యము బారములదిగ్గర గట్టునఁ దొంగొట్టుటచే నలమయ మైనదనియును నొక గాథగలదు. ఈ దానపురి సంహరింపబడి గౌరి హరవర్చతమును వానిపైఁ బ్రయోగించినదనియును నాటినుండియును హైమవతి యచ్చటి జనులచే నర్చింపఁబడుచున్నదనియును నొకవాడుక గలదు.

గోనందుడు కాశ్మీర రాజ్యస్థాపకుడుగ రాజరాజ తరంగిణిలోఁ బ్రేర్కొనఁ బడెను. తనిష్కుని కాలములో మూడవబుద్ధి సంఘరామము కాశ్మీరదేశములోఁ గూడినటులు జౌద్ధగాథలు ప్రకటించుచున్నవి. క్రూరశిఖామణి మహారకులుడు 528 ప్రాంతమున నీదేశమున కేలికగ నుండెను. ఎనిమిదవ శతాబ్దములో లలితాదిత్యుడు రాజగ నుండెను. ఈశ్వరుడు హిందూదేశపు రాజులను జయించుటయే కాక నాసియాఖండ మధ్యదేశములపై దండు పెడలెను. నీనా చక్రవర్తిచే నక్కరింపఁబడెను. శంకరవర్మ 883-902 వరకును దిక్షరాణి 950-1008 వరకును నీదేశము నేలిరి. పండ్రెండవ శతాబ్దములో రయింహావహ రామచందు నోడించి వానికుమార్తెను కూటరాణినిఁ జెండ్లియాడి మహమ్మదీయ మతమును స్వీకరించి కాశ్మీరమునకు మొదటి మహమ్మ

దీయ రాజయ్యెను. ఉదయన దేవుడు రయింహావహ నోడించి కూటరాణిని జెండ్లియాడి రాజ్యభారమును వహించెను. వాని మరణానంతరము మాహమీర్జారాజు కాగా కూటరాణి వానిఁ జెండ్లియాడ నొల్లకఁ బ్రాణత్యాగమునఁ జేసెను. సుల్తాను సికందరు 1394 లో నీదేశమునకు రాజును నిర్బంధముగ హిందువులను మహమ్మదీయులనుగఁ జేసెను. బ్రాహ్మణులుతప్ప ఇతరవర్గములు మహమ్మదీయులైరి. 1586 లో నీదేశ మొక్కరు చక్రవర్తి లోబడెను. 1751 లో మొగలుల సామ్రాజ్యము విచ్ఛిన్నమైనపుడు కాశ్మీరము తిరిగి స్వతంత్రరాజ్యముగ మారెను.

విస్మృత నాథానులును సిక్కులును నీరాజ్యమును బాలించిరి. ఇప్పటి కాశ్మీరరాజ్యమునకు నిర్మాణకుడుగ నెన్నఁదగిన గులాబసింగు 1814లో రణరంగములోఁ బ్రవేశించెను. ఈశ్వరుడు కాశ్మీరరాజ్యములో నొకభాగమైన జమ్ముప్రాంతమునకు రాజగ నుండెను. పండ యాత్రికుల యాశ కాశ్మీరమునఁ బ్రవరించి నదిగాని జమ్ముపైఁ బ్రవరించలేదు. ఈ ప్రదేశమునకు జాగ్రాహపుత్రు లేలికలుగ నుండిరి. దేశమనవరణము కల్గెలభరితమై యుండును. పంచొమ్మిదవ శతాబ్దమునకు నకుచును చండశాసనుడు గులాబసింగు జమ్ముదేశమునకు రాజై క్రమక్రమముగ కాశ్మీరదేశమునంతను నాక్రమించుకొనెను. 1845 లో నాంగ్లేయులకును సిక్కులకును యుద్ధము సంభవించెను. యుద్ధానంతరము 75 లక్షల రూప్యములనుఁ దీసికొని బ్రిటిషుపరిపాలకులు కాశ్మీరదేశమును గులాబసింగున కిచ్చిరి. గులాబసింగు 1857 లోఁ గాలధర్మమునొందగా రణవీరసింగు రాజై 1857-1885 వరకేలెను. ఇప్పుడు రాజుగానున్న మహారాజా వ్రతాకసింగు 1885 లో రాజ్యము నధిష్టించెను. వీరి పరిపాలనము క్రిందదేశములో శాంతి స్థాపింపఁబడి దేశమభివృద్ధినిఁ జెందుచున్నది. పట్టుపరిశ్రమము వలనఁ బ్రజాపాలకులకు లాభము గలుగుచున్నది. విద్యావ్యాపనకై యత్నములు జేయఁబడుచున్నవి. మహారాజునకు జి. సి. యస్. బి. బిరుద మొసంగఁబడినది. గమ

నాగమన సమయములందు 21 ఫిరంగుల సన్మానమునకు మహారాజుద్దుడు. రాజ్యవ్యవహారము మహారాజుచే ముగ్గురు మంత్రులసహాయమున నిర్వహింపబడుచున్నది. సర్ అమరసింగు ప్రధానమంత్రిగ నున్నాడు.

కాశ్మీర దేశ విస్తీర్ణము 80,900 చతురపుమైళ్లు; జనసంఖ్య 20,05,578; వారిలో 21,54,695 మహమ్మదీయులు, 6,89,073 సిక్కులు, 85,047 కౌద్దులు, ఆదాయము సంవత్సరమునకు రూ. 92,99,000 వ్యయము రూ. 1,01,42,000, సైన్యరక్షణము సంవత్సరమునకు పదుమూడులక్షల రూప్యములు వ్యయమగుచున్నది. ఈసంస్థానము భాగ్యశక్తిలో నున్నది. ఏబదిలక్షల రూప్యముల గవర్నమెంటు పత్రములును, మూడుకోట్లరూప్యములు బాకీలును సంస్థానమున కాదాయము గలదు.

కాశ్మీర దేశము పుణ్యభూమిగ హిందువులచే నెంచబడుచున్నది. ఈ దేశములో దర్శన యోగ్యంబులైన సహజసౌందర్య భరితంబులైన స్థలంబులెకాక పురాతన దేవళంబులును మందిరంబులును గలవు. అమరనాథక్షేత్రము, పశుపతి దేవాలయము, లలికాదేవ్యుని కాలములో నిర్మింపబడిన మార్తాండుని దేవాలయము దర్శన యోగ్యములు. హిందువులలో శైవమతవ్యాప్తమధికము. ప్రజలలో విశేషభాగము మహమ్మదీయులైనను వారు హిందువుల యాచార వ్యవహారముల నవలంబించుచున్నారు.

కాలిక్ దేశము.

ఈసామంతరాజ్యము వశ్చిమ బెల్గాచిస్థానమందున్నది. ఇచ్చటి ప్రజలు మూడు తెగలవారయి యున్నారు. (1) ఉల్లాసు అనువారు రాజ్యములో నిచ్చటచ్చట నివసించుచుండురు. (2) సారఫ్ జాతివారు సైన్యసర్దారను నతని యధికారముక్రింద కాలిక్ నగరమున కుత్తరముననుండురు (3) ఝాల్యాన్ జాతివారు కాలిక్ కుదక్షిణమున జహాన్ సర్దారు క్రిందనున్నారు. వీరు స్వాతంత్ర్యలేయనను కాలిక్ పాలకుని నామకార్థము తమ యొడయడండురు. వీరి విదేశవ్యవహారములను మాత్రము కాలిక్

ఖాన్ గారే జరుపవలయును. కాలిక్ లో సింధుదేశములోని రాయివంశపు హిందూరాజులేలియుండిరని ప్రతీతి కలదు. ఒకవేళ వీరు 7 వ శతాబ్దమునకు ముందేలియుండవచ్చును. తరువాతనిది మహమ్మదీయుల హస్తగతమయినది.

అహమ్మద్ షా తెగకు చెందిన యీ కాలిక్ ఖాను తెప్పడును స్వతంత్రులుగ నుండలేడు. మొగలాయి చక్రవర్తులకాలమునుండి వీరికరి సామంతులయి యున్నట్టి వారే. 1854, 1876 వ సం॥లో ఇంగ్లీషువారితో సంధి నేర్పబడుకొని వారికి లక్షరూపాయలు కప్పము కట్టునట్లును, వారికి కావలసినవస్తువు సహాయముచేయునట్లును, కాలిక్ లో బ్రిటిషు సైన్యమునుంచి రయిలులు, పెలిగ్రాఫులు వేయుటకును యొప్పకొనిరి. ఈ దేశములో ఇంగ్లీషువారు స్వేచ్ఛగా వ్యాపారముజేయవచ్చును. క్వెటా, నుష్కి, నాసిరాబాదు పట్టణములనుగూడ ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వముపాలిచ్చిరి.

నాసర్ ఖాన్ అను పాలకుడి దేశములో గొప్ప వాడుగ నుండెను. అతడు సైన్యవంతుడగు సైనికుడేగాక గొప్ప రాజ్యకార్యవిశారదుడుగ నుండెను. 40 సంవత్సరములు దేశమేలి అంకికలహములు లేకుండ శాంతిని నాట్యముజేయించుచుండెను. ఈతని కాలములోనే 1810లో హెన్రీ పాటింగర్ అను ఇంగ్లీషుయాత్రకుడువెల్లి తనసంచారమునుగురించి యొకపుస్తకమును వ్రాసెను. నాసర్ ఖాన్ కుమారుడు మహమ్మద్ ఖాన్ అనువాడు ఆసమయము, క్రూరుడగుటవలన సర్వార్ జాతివారు తిరుగబడి వానిని పదభ్రష్టురిగజేసి రెండవ నాసర్ ఖాన్ అనుపేరుతో నొకనిని రాజ్యమెక్కించిరి. ఇతడు మృతినొందినపిదప ఖుదాదాద్ ఖాన్ నవాబయ్యెను. వీడు పరమదుర్మార్గుడు. కరుణలేనిరాక్షసుడు. 1857 మొదలు 1876 వరకు యీ సంస్థానచారిత్రము అల్లరులతోను, హత్యలతోను, అరాజకముతోను నిండియుండెను. 1876 వ సంవత్సరమునందు మేజరు సర్ రాబర్టుసాండ్స్ మ్యాక్ దేశములోనున్న వివిధ తెగలవారికిని సంధి నేర్పించి దేశము ఇంగ్లీషువారి సార్వభౌమికత్వముక్రింద నుంచునట్లును, దానిని ఇంగ్లీషు

వారు కాపాడుచు శాంతిధంగముకాకుండునట్లు చేయుట కును బిప్పించెను. అప్పటినుండియు రాష్ట్రములో సంతకలహములులేవు. 1893 లో మీర్జాఖాన్ బాద్ ఖాన్ లో లగింబడి అతనికిమారుడు మీర్ మహమ్మద్ రాజ్యాధిపతిచేయబడియెను. ఈమీర్ మహమ్మదుగారే ప్రకృతపు పాలకుడు. ఈయన హిస్ హైదర్ బేగ్ బేగ్ సర్ మీర్ మహమ్మద్ ఖాన్ జి.సి.ఐ.ఇ. వాలి ఆఫ్ కాలత్ అని పిలువబడుచున్నాడు. 19 ఫిరంగులీయన గౌరవార్థమైకాల్పబడుచుండును.

ఇచ్చట 800 కాల్బలము, 500 గుట్టపుబలము, 90 ఫిరంగి సైన్యము, 29 పురాతనపు ఫిరంగులు గలవు. వీరకయి ఏడాదికి 82,000 రూపాయలు ఖాన్ గారికి వ్రయమగుచున్నది.

దేశవైశాల్యము 71,593 చదరపుమైళ్లు. జనసంఖ్య 4,75,000. ఆదాయము 3 లక్షలరూప్యములు. బ్రిటిషు రెసిడెంటిచ్చటగలదు. కాలట్ ఖానుగారికి ఇతర దేశాల వారికి దగవు లంకురించినప్పడు ఈయన మధ్యవర్తియై పరిష్కరించుట కధికారమును గలిగియున్నాడు. ఈదేశము హిందూదేశ సహద్రులలో నుండుటవలన ఇంగ్లీషు వారికెక్కువ యీ దేశములో సంబంధముగలిగియున్నది.

చి క నీ రు.

రాజపుత్రస్థానమును వైశాల్యములో చికనీరు రెండవది. ఇది జోధపురమురాజగు రావుజోధయనువాని ఆరవకుమారుడగు చికలను నాసివలన స్థాపింపబడినది. ఈ చిక 1439 వ సంవత్సరమునందు జన్మించెనని చెప్పుదురు. 1514 వ సంవత్సరమునందు చికమరణానంతరమాతని తరువాతి వారురాజ్యమును గ్రహీపవృద్ధివలనచువచ్చిరి. రావుజిన్నింగు చికనీరు నేలుచున్నదికములలో జోధపురపు రాజగు మాల్దేవుడు యీదేశముపై దండెత్తివచ్చి 1541 వ సం॥నందు సగముదేశమును వశము చేసుకొనెనుకాని 1544 లోపల చికనీరునేనపోయిన రాజ్యమును దిరిగి సంపాదించుకొనెను. ఈసంవత్సరముందే జిన్నింగుకుమారుడుకళ్యాణసింగు మొగలాయి చక్రవర్తితో డిల్లీ వద్దజేరి

అక్కరుజేరి దండెత్తివెళ్ళి అనగరసామీప్యమందే మాల్దేవు నోడించెను. చికనీరుసంస్థానమునకు మొగలాయిచక్రవర్తితోగలిగిన ప్రథమ సంబంధమిదియే! 1570లో సీసంబంధము బాంధవ్యముగా బరిణమించి కళ్యాణసింగు తనకు మార్తెనిచ్చి అక్కరుకు పెండ్లిచేసెను. కళ్యాణసింహుని తదనంతర మాతనిపుత్రుడు రాయసింగు సింహాననారూఢుడై 40 సంవత్సరములు దేశమేలెను. ఇతని సంతతివారిలో నొకడగు అనూప్ సింగు 1669 మొదలు 1698 వఱకు రాజ్యమేలి డక్కను యుద్ధయాత్రలలో మొగలాయి రాజ్యాధిపతులకు గొప్పసహాయమునుజేసెను. గోలకొండను బట్టుకొనుటలో అనూప్ సింగు గొప్ప ప్రాముఖ్యతను వహించినవాడయి మహారాజాయనగరవదిరుదమునందెను. అప్పటినుండియు నీగౌరవము వంశ పారంపర్యవచ్చుచున్నది.

పదునెనిమిదవ శతాబ్దమునందు యోధపురమునకును చికనీరునకును యుద్ధములు జరుగుచునేయుండెను. యోధపుర మెనిమిదివర్యాయము లీదేశమును ముట్టడించెనట. సూరట్ సింగనురాజు జనులను తాకూరులను మహావేధించుకొని తినుచుండుటవలన వారొక్క పెట్టున 1815లో అమీర్ ఖాన్ అనునతని సహాయమువలన దిరుగబడి అల్లకల్లోలములను జేయుచుండగా 1818సం॥ 9 వ మార్చి తేదిన మొట్టమొదటివర్యాయము బ్రిటిషువారితో సంధిసేర్పజుకొని సూరట్ సింగు వారిసైన్య సహాయముచేత దనదేశమందలి సంక్షోభము నాపగలిగెను. 1828లో సూరట్ సింగు మృతినొందినపిమ్మట నాతనికొడుకు రత్నసింగుకు బ్రిటిషువారియందెట్లములేక జైనల్పర్ అను స్థలముపై వెడలగా ఉదయపురము మహారాజుగారివలన నిరుకక్షలవారికిని సంధి ఏర్పఱుపబడెను.

1842లో ఆఫ్ఘను యుద్ధమందును, సిక్కు-యుద్ధములందును సిపాయిల తిరుగుపాటవ్వడును చికనీరు సంస్థానము ఇంగ్లీషువారికి విశేషసహాయమును జేసెను. అందుకని బ్రిటిషువారు 41 గ్రామములుగల తిబి వరగణాను చికనీరు మహారాజుగారికి బహుమానముగానిచ్చిరి. 1868 లో నర్దాదుసింగుయొక్క దుష్పరిపాలనమువలన జనులు

ను రాకూరులును దిరుగబడిరికాని బ్రిటిషు సైన్యము బిశ నీరుకు తేరకముంచే వీరందరును బ్రిటిషురాజ్యప్రతినిధి గారికి లొంగిపోయి తగవుల నాయనచేత బరిష్కరిండు యోనిరి. సర్దారుసింగు బిడ్డలులేక జచ్చినందున దుంగరుసింగు 1878వ సం॥లో దత్తుగా బుచ్చుకొనబడెను. ఈతడు 1887లో సంతానములేక గాలధర్మము నొందినందున ఆ తనితమ్ముకు గంగాసింగు రాజ్యాధిపాతయయ్యెను. ఈయనయే ప్రస్తుతపు బిశనీరుమహారాజు. తనవంశములో నిరుపదియొకటవవాడు. 1880వ సంవత్సరమందు జన్మించి ఆ జ్యోరులోనిరాజుకుమారకళాశాలయగు మేయోవిద్యాలయములో విద్యనుగఱచెను. ఈయన బాల్యావస్థనుండి రాజ్యము రాజప్రతినిధి సంఘమువలన నేలబడెను. 1898వ సంవత్సరములో గంగాసింగుగారికి పూర్ణాధికారము లొసంగబడియె. ఈయన హిస్ మై నెన్ మహారాజా సర్ రాజేశ్వర శిరోమణి శ్రీమహారాజాధిరాజ గంగాసింహుడు అని పిలువబడుచున్నాడు. కయిజరి హిందీ మొదటి తరగతి పతకమును, జి.సి.వి.ఇ., కె.సి.ఎస్.ఐ., అను బిరుదులును యొసంగబడినవి. 17 ఫిరంగిగుండ్ల కర్ణుడు. జ్ఞాతిచక్రవర్తిగారికి స్వకీయోద్యోగీయులలో నొక్కడగుటచేత ఎ.డి.సి. అని పిలువబడును. హిందూ విశ్వవిద్యాలయపోషకులలోనీమహారాజుకడుముఖ్యుడు. ఏడులక్షలరూపాయల దీనికైయిచ్చెను. మేనిరాణియొక్క చలువతాతి ప్రతిమను డిల్లీలోనెలకొలుప బూనుకొనియున్నాడు. ఈ సంస్థానము ఇంగ్లీషు ప్రభుత్వమువారికి గవ్వమునుగట్టదు. ఇచ్చట సామ్రాజ్యసైన్యము 500 లొట్టిపిట్టలు, 380 గుఱ్ఱపుబలము, 500 కాల్బలము, 33 ఫిరంగులుగలవు. ఈ సైన్యము చీనాలోను (1900-01) సామ్రాజ్యరాజ్యంలోను (1903-04) యుద్ధమును జవిచూచెను. దీనికగుప్రయమును మహారాజుగారు భరించెనరు. కాని హిందూస్థాన సర్వసేనాధిపతియొక్క ఆజ్ఞలకు లోనయియుండును.

ఈసంస్థానము 23,831 చదరపుమైళ్ళను 2110 గ్రామములను గలిగియున్నది. జనసంఖ్య 5,84,627. ఆదాయము 26లక్షల రూపాయలు. కాని దేశమువిశేషము ఇసుకపట్టయగుటచేత ట్రామములు తఱచుగా సంభవించుచుండును. అప్పుడు రాజాదాయము పడిపోవుచుండును.

హిస్ మై నెన్ మేజర్ జనరల్ మహారాజాధిరాజ సర్ ప్రతాపసింగు బహదూర్, జి.సి.ఎస్.ఐ., కె.సి.వి; ఎల్.ఎల్.డి; డి.సి.ఎల్; ఎ.డి.సి;

ఈయన జోధపురపు సంస్థానమును బహుచక్రగా నేలిన జివాన్ సింగుగారి తమ్ముడు. అన్నగారి మరణానంతర మాతనికుమారుడు సర్దారుసింగు బాలుడయియుండగా మూడుసంవత్సరములు రాజప్రతినిధిగనుండెను. 1911లో అన్నకుమారుడు సర్దారుసింగు నయితము మృతినొందగా నాతని కుమారుడగు నుమేరసింగునకు ప్రతినిధిగ రాజ్యమేలుటకు బ్రిటిషుగవర్న మెంటువారివలన నిర్ణయం పబడెను. సర్ ప్రతాపసింగు 1902లో ఇడాగుదేశ పాలకుడాయెను. ఒకసంవత్సరముక్రిందలసారాప్రమునువిడనాడి జోధపురమును బాలించుటకువచ్చినాడు. ఈయనగొప్ప పాలకుడు. రాజ్యకార్యవిశారదుడు. అతిశౌర్య సాహసీదులుగల రాజపుత్రయోధుడు. యోధపురమునకు గీర్తినిదెచ్చుచున్నాడు.

1897వ సంవత్సరములో మహమ్మదు యుద్ధములో బోరి గాయపడెను. 1900లసం॥లో జోధపూరు సామ్రాజ్యసైన్యమునకు నాయకుడై చీనాలో బోరివచ్చెను. బ్రిటిషు సైన్యములో ఆనరరీ మేజరుజనరలు అను గొప్పపదవి నొసంగబడియెను. ఇంపీరియల్ సర్వీసు సైన్యమునకు ఆనరరీకర్నలు. జార్జిసార్వభౌమునికి ఎ. డి. సి. అను గౌరవము నుగూడ గలిగియున్నాడు. సర్ ప్రతాపసింహుడు బ్రిటిషు దొరతనమువారిచేతను, జోధపూరులోను, హిందూదేశ మంతటను నెక్కువగా సన్మానింపబడుచున్నాడు.

యోధపురము.

(లేక జోధపూరు, లేక మార్వార.)

రాజపుత్రస్థానమందలి స్వదేశ సంస్థానములలోనిది మొట్టమొదటిది. 1194 వ సంవత్సరమునందు కనోజనుండి తరిమివేయబడిన జయచండ్ రాథోడ్ అనురాజు యీ దేశమునకువచ్చి యిచ్చటి యిసుక కొండలలో రాథోడ్ వంశజుల పతాకమును 1212 లో నాటెను.

1459 వ సంవత్సరమునందు యోధరావువలన యోధపురము రాజధానిగా నేర్పఱచబడెను.

ఫెరిస్టాయను మొగలాయి చరిత్రకారునివలన "హిందూస్తానములో బ్రహ్మమ వీరాగ్రగణ్యుడు" అని పిలువబడిన మాల్దేవురావు 1582 లో యోధపుర సింహాసనమెక్కి ఈదేశము సగ్రగణ్యుయగు స్థితికి దెచ్చెను. 1578 లో మాల్దేవురావు మృతినొందగా నాతని కుమారుడు ఉదయసింగు రాజ్యాధిపతి యయ్యెను. ఈతని కాలమునో రాథోడు రాజపుత్రులు తమస్వాతంత్ర్యమును గోలుపోయి మొగలాయి చక్రవర్తులకు సామంతులు కావలసివచ్చెను. ఉదయసింహుడు తనసహోదరిని లక్ష్మరుకు కాణిగా జేసెను. తనకుమార్తె మరణించిన జహంగీరుకిచ్చి పరిణయము జేసెను. ఉదయసింహుని పిమ్మట రాజ్యమేలిన శూరసింగు గజసింగులు గొప్పశూరులని ప్రసిద్ధికెక్కి మొగలాయి రాజులవత్తును బోధించుచుండిరి. అందుకయి ఈచక్రవర్తులు గుజరాతులోను, డక్కనులోను గొప్పజమీనులపేరికిచ్చిరి. బహుమతులను గౌరవములను నొసంగిరి.

1618 మొదలు 1808 వరకు యోధపురపు పాలకుల యొక్కయు రాథోడు రాజపుత్రుల యొక్కయు చారిత్రము నిరుపమాన కౌర్యసాహస కార్యములతో నిండియున్నది. కాని వీరెల్లపుడును మొగలాయి రాజులపక్షమునే వహించిరి. ఈకాలములోనే యీరాథోడు రాజపుత్రులు బికనీరు, కిష్టపుర్, ఇడారు, గుజరాతులోని అహమ్మదునగరములలో స్వతంత్ర రాజ్యముల నేర్పఱచుకొనిరి. 1787 వ సంవత్సరములో సింధియా క్రింద మహారాష్ట్రలు నొక్కటిగానుడి యెదిరించుచున్న రాజపుత్రరాజులనందరిని పట్టవ మర్రాయుధములలో నోడించిరి. వీరిదెబ్బలకు దాళజాలక యోధపుర రాజు మాన్సింగు ఉన్నతత నభినయించి రాజ్యమును మానుకొనెను. ఈతని కుమారుడు ఛత్తర్ సింగు బ్రిటిషువారి సహాయమువలన 1818 లో దనరాజ్యమును దక్కించుకొనెను. ఛత్తర్ సింగు త్వరలో జచ్చిపోవుటవలన నాతనితండ్రి పిచ్చిని వదిలివేసి తిరిగి రాజ్యాధిపత్యమును

వహించెను. మాన్సింగు మరణించిన పిదప తత్తాసింగు జవానుసింగులు పాలకులయిరి. జవాన్సింగు దేశమును బహుచక్కగా బాలించెను. ఇంగ్లీషువారికి సేపాయిలకలహముప్పుడు గొప్పసహాయమును జేసెను. ఈతని జి.సి.ఎస్. ఐ. అను బిరుదును, 21 గుండ్లకర్ణ తన్మయిచ్చి గవర్నమెంటువారు గొప్పగా సత్కరించిరి. 1895 లో జవానుసింగు మృతినొందునప్పటికి గుమారుడు సర్దారుసింగు బాలుడుగా నుండుటచేత బినతండ్రి మహారాజా సర్ ప్రతాపసింగు రాజప్రతినిధిగ 31 సంవత్సరములు రాజ్యమేలి దేశమును సుస్థితియందుంచెను. సర్దారుసింగు ఆల్పాయువ్యవంతుడై 13 సంవత్సరములే రాజ్యమేలి తన 31 వ యేట క్రిందటిసంవత్సరము 1911 లో గాలభర్తమునొందెను. ఈయనకుమారుడు కున్వార్ నుమేర్సింగు బాలుడగుటవలన బినతాతయగు సర్ ప్రతాపసింగుగారు తిరిగి రాజప్రతినిధిగ నియమింపబడిరి. రాజ్యపాలనమందొకసభవా రీయనకు సలహా నిచ్చుచుండురు.

బాలరాజగు హిస్ హైదర్ రాజరాజేశ్వర మహారాజాధిరాజ మహారాజ నుమేర్ సింగ్ సాహెబ్ బహదూర్ గారు సర్ ప్రతాపసింగుగారి పోషణముక్రింద బాగుగా విద్యాబుద్ధులు గలపబడుచున్నాడు. ఈయన కిప్పుడు 17 గుండ్లకధికారము గలదు.

ఈరాజ్యమందు 1210 సామాజ్య సైన్యము, 2400 రాజుగారి కాల్బలము, 600 తురగ బలము, 254 మంది ఫిరంగి సైన్యము 121 ఫిరంగులు కలవు. ఇదిగాక భాగీర్థుల సైన్యము 2019 కలదు. ఈ సంస్థానము యొక్క వైశాల్యము 85016 చతురపు మైళ్ళు. 1911 వ సంవత్సరపు జనపరిగణనము ప్రకారము 20,43,967 మంది ప్రజలున్నారు. 1909-1910 లో 77,81,488 రూపాయలు రాజస్వము వచ్చినది. ఏడాదికి 1,08,000 రూపాయలు కప్పముగాను, 15,000 రూపాయలు 1500 ల అశ్వపోషణము క్రిందను బ్రిటిషు గవర్నమెంటువారికి జెల్లింపబడును. ఈదేశము చాలవరకు ఊనరక్షేత్రముగాన నిచ్చుట పండు ధాన్యపు కంకులకంటె జనులవద్ద ఖద్దము లెక్కువగానున్నవని యొక ప్రతీతియుండుట భూమియొక్క నిస్సా

రత్వమును, ప్రజలయొక్క పౌరుషమును సుద్ధోపించుచున్నది. 4080 గ్రామములున్నవి. అందు 609 సంస్థానాధీశుని క్రిందను మిగిలినవి జాగీర్దారులక్రిందను నున్నవి. ఈ జాగీర్దారులు రాజుగారి కేటట వస్తును తెల్లించుచుండెదరు. మార్-వార. లేక మరణభూమి యని యీ దేశమున కొక పేరుకలదు.

కోల్హాపురం.

మహారాష్ట్రసామ్రాజ్య సంస్థాపకుడగు శివాజీ మహారాజుయొక్క రెండవ కుమారుడు రాజారాము కోల్హాపురములో దన సంస్థానము నేర్పటచుకొనెను. ఈ కోల్హాపురము రాజులందరాతని సంతతివారలే. వీరిని ఛత్రవతిమహారాజులని పిలిచెదరు. 181 వ సం॥ నుండి దేశపాలకుడు నిహానికర్ రాజులతో భోరాడలేక ఇంగ్లీషు వారిసహాయమువలన వారితో సంధిసేర్పటచుకొని బ్రిటిషుపాలకి మిత్రుడాయెను. కోల్హాపురరాజులలో రాజారాం అను నాయన యూరపుఖండమును బాడబోయి 1870 లో ప్లాంట్సునగరములో బరలోకమున కరుడెంచెను. ప్రస్తుతము దేశమేలుచున్న హిస్ మైనేస్ మహారాజా మాహు ఛత్రవతి మహారాజు దత్తపుత్రుడు. ఈయన 1894 వ సం॥లో సింహాసనాసీనుడాయెను. శివాజీమహారాజు సంతతివారు మహారాష్ట్రమండేలుచున్న సంస్థానమిది యొక్కటియే. ఈమహారాజుగారికి జి. సి. ఎస్. బి. జి. సి. బి. ఎల్. ఎల్. డి. మొదలగు బిరుదులుకలవు. 21 ఫిరంగిగుండ్ల కర్వ తగలదు. కుమారుడు పుట్టడేని ఈరాజులు దత్తువుచ్చుకొనుట కధికారమును గలిగియున్నారు. ప్రకృత కోల్హాపుర మహారాజుగారు ఎవ్వర్డుచక్రవర్తిగారి పట్టాభిషేకమునకు లండనుకు వెలియుండిరి.

ఈరాష్ట్రములో 558 కాల్పలము, 156 గుట్టపుదళము, 19 కొత్తఫిరంగులు, 47 ప్రాతవికలపు. వైశాల్యము 8160 చదరపుమైళ్లు. జనసంఖ్య 8,88,440. ఆదాయము 22,88,464 రూపాయలు. ప్రయతు 22,51,414 రూపాయలు.

గ్వాలియరు.

ఆరవశతాబ్దమునకు ముందీరాజ్యమున్నదనిదృష్టాంతములున్నవి. కనోజిపాలకుడు భోజరాజుచ్చట నేలినట్లు 786 వ సం॥రపు శాసనమువలన దేలుచున్నది. మహమ్మదీయులిచ్చట యేడువందల సంవత్సరములేలిరి. సతారా సమీపమునందున్న కన్వేర్ ఫర్ అను గ్రామమునకు ముసనబులగు సింధియావంశమువారిలో బుట్టిన రాణోజీసింధియాయను నతడు పునహాకువెల్లి బాజీరావు పేష్యాయొక్క కొలువులోజేరి ఆతని యనుగ్రహమును పంపాడింది అతనితోపాటు 1736 వ సంవత్సరమునందు డిల్లీకివెల్లెను. ఇచ్చట ముజఫర్ ఖాన్ అను సేనాని 8000 తురంగబలముతో పేష్యాయు ముట్టడించగా రాణోజీ సింధియాయును ముల్తారావు హోల్కారును ఖాను నోడించి పారదోలిరి. పేష్యాయొకి పునహాకువచ్చునప్పుడు ఉజ్జయినులో రాణోజీనిలిచిపోయి సింధియావంశమును గ్వాలియరులో స్థాపించి పేష్యాయొక్క యధికారముక్రింద గ్వాలియరు కధిపతియయ్యెను. ఈగ్వాలియరునేలిన రాజులలో నుక్రసింగుడు మహాదాజీసింధియ. ఇతను రోహిలాలవలన సేత్రము లూడదీయబడిన మహాలలం చక్రవర్తినితనరక్షణత్వముక్రింద దీసుకొని రోహిలాల నోడించెను. హోల్కారు, నానాభడ్మవిను లితనికి శత్రువులుగ నుండిరి కాని పేష్యాయు దనవలలో పూనాకువెళ్లి కేసుకొనెను. 1794 వ సంవత్సరములో పూనా నమావేశమయిన కొద్దికాలమునకే యీమహావీరుడు వానోజీ వద్ద మృతినొందకుండనుండినయెడల మహారాష్ట్రచారిత్రము వేలుగ్రవాయవలసివచ్చెడిది. 1802 మొదలు 1816 వరకు ఇంగ్లీషువారితో సింధియా రాజులు పోరుచుండిరికాని తుట్టతుడకోడిపోయి సార్వభౌమంగాం, బర్హాన్ పూరు సంధులవలన బూర్తిగా నాండ్లైయుల వశమయిరి. పెంధారీలనగద్రొక్కుటయందు విశేషముగ నహాయపడిరి.

జయాజీరావు సింధియా బాలుడయియున్నకాలమందు రాజా నర్ దినకరరావు బహదూరు ముఖ్యమంత్రియై దేశమును బాగుగనేలెను. ఆయనపుత్రుడే ఇప్పటికిని మంత్రిగాను మహారాజుకు గౌర్యదర్శిగాను ను

న్నాడు. జయజీరావు దేశమును జక్కగాబాలించి ను
స్థితికి దీసికొనివచ్చి బ్రిటిషు గవర్నమెంటువారి వలన గొ
ప్పగా నన్నానింపబడుటయేగాక సిపాయిల తిరుగబాటు
దినములలో నాంగ్లేయులపక్షము వహించినందుచకయి కిల
క్షల రూపాయలువచ్చు దేశముగూడ నొనంగబడియెను.
ఈయన కుమారుడు హిస్ హైసెన్ మేజర్. జనరలు మ
హారాజా నర్ మూఢవరావు సింధియ లలిహ బహదూర్
జి. సి. ఎస్. ఐ. జి. సి. బి. ఎ. డి. సి. ఎర్. ఎర్. డి.
గారు ప్రకృతపు మహారాజుగారు. ఈయన గౌరవార్థమే
19 గుండ్లు వేల్చబడుచుండును. దేశమును మంచిస్థితియం
దుందియున్నాడు. ఇంగ్లండునకు గొన్ని వర్షాయములు
వెళ్లెను. బరోడా మహారాజుగారి కుమార్తె ఇందిరాదేవి
యాయనకు ఇచ్చుటకేర్పాటు సేయబడినది. కి5 వత్సర
ముల వయస్సుకలదు. ఈసంస్థానముయొక్క వైశాల్యము
25,000 చతురపుమైళ్లు, జనసంఖ్య 20,38,000, ఆదాయము
150 లక్షలు.

తిరువాన్కూరు.

నముద్రమునుండి పరశురాముడు మలబారుతీర
మువంతయు వశముచేసుకొననది యొకగాధకలదు. ఆమ
లబారుతీరములోనిది తిరువాన్కూరు. చేరమన్ పెరు
మాళ్ళనునతడు 1200ల నవతర్కములగిరి మిలీరమునంత
యునేలి తన దేశమునుదనపుత్రులకు బంచిపెట్టగా జ్యేష్ఠునికి
తిరువాన్కూరువచ్చెనట. గుడ్డహోపు అగ్రమునుజుట్టి
ఇండియాతో వర్తకముజేయుటకై వచ్చిన పోర్చుగీసు,
డచ్చి, ఇంగ్లీషువారీతీరమునకు మొట్టమొదట వచ్చియుం
డిరి. వీరు తిరువాన్కూరు సైన్యమును బాగుగా తరిఫీయ
తుచేయుచుండిరి. హైదరాళి టిప్పునుల్తానుల దండయా
త్రలు విజృంభించినప్పుడు తూర్పుఇండియా కంపెనీవారితో
నీ దేశపురాజు సంధిసేర్పాటు చేసుకొనెను.

1805 మొదలు 1860 వరకు రామవర్మ, లక్ష్మీరా
ణి, పార్వతీరాణి, రామవర్మ, మార్తాండవర్మ, రామవ
ర్మలు రాజ్యమేలిరి. లక్ష్మీరాణిగారు దివానగు కర్నలు
మనోగారి సహాయముచేత దేశమును మిక్కిలిబెన్నత్య

స్థితికిదెచ్చెను. రామవర్మ 17 సం॥లు రాజ్యమేలి ఆదిన
ములలో స్వదేశాధిపతులలో దనతోనమానులు లేకుండ
నుండెను. మార్తాండవర్మకాలములో విష్ణోరియారాణిగా
రికి దంతపుసింహాసనము బహుమతిగా బంపబడగా నామె
బంగారపునడికట్టును, బంగారపుగడియారమును నొకస్వ
హస్తలిఖితలేఖనువ్రాసి తమయానందమును తెలిపిరి.

ప్రస్తుతపాలకుడు హిస్ హైసెన్ నర్ బలరామ
వర్మ బహదూర్ శ్రీపద్మనాభదాను వంశచాల శ్రీరామ
వర్మ కులశేఖర కిరీటవతి మన్నెనుల్తాన్ మహారాజరాజ
రామరాజబహదూర్ మంషర్ జంగ్ జి. సి. ఎస్. ఐ. జి.
సి. ఐ. ఇ. ఎం. ఆర్. ఎ. ఎస్ గారు 1835లో సీంహాసన
మెక్కిరి. ఈయన గౌరవార్థమే 21 ఫిరంగులు కాల్చబ
డును. ఈరాజ్యము మైసూరు బరోడావలె రాజ్యచాలన
మందు గొప్పకీర్తిని బొందినది. కి5 వత్సరముగల శాననని
ర్మాణనాథ చట్టములను 1888 మొదలు చేయుచున్నది,
ఇందుముగ్గురు అనధికారులుకలరు. తిరువాన్కూరునందు
మొదటితరగతి కళాశాలయు, బి. ఎర్, తరగతులును గల
వు. కొద్దిగా సైన్యమున్నది. 7000 మైళ్ళు విస్తీర్ణమును కి5 ల
క్షలజనులను, ఒకకోటి ఇరువదిలక్షలరూపాయలకు బయి
గా నాదాయమును గలిగియున్నది.

జయపురము.

ఈవంశపురాజులు దశరథతనయుడగు శ్రీరాము
ని సంతతివారమని జెప్పుకొనుచున్నారు. 967వ సం॥లో
సీసంస్థానము జోలరాయచేత స్థాపింపబడియెను. ఈరా
జ్య మనేకాంతర్భాగములనుగలిగి స్వతంత్ర తాళ్ళారుల
క్రిందనుండినట్టిదై ఎల్లప్పుడును మహమ్మదీయులకును మొ
గలాయిలకును లోబడియుండెను. మొగలాయి చక్రవ
ర్తుల యుద్ధములన్నింటియందును జయపురపురాజులు
వారికి కుడిహస్తముగనుండిరి. వారి సైన్యాధిపత్యమును
వహించిరి. ఇట్టివారిలో రాజామాన్సింగు రాజాభగవా
నుదాసులు నుప్రసిద్ధులు. భగవాన్ దాను ఒరిస్సను డి
ల్లీపాదుషహాకు జయించిపట్టినందునకయి బెంగాలు, బే
హారు, డక్కా రాష్ట్రములకు రాజప్రతినిధిగా నియమిం

పబడియెను. జయపురపురాజులలో రెండవ నవ్వెళయ
సింగు గొప్పభూతిని గడించినట్టివాడు. ఈయన గణిత,
జ్యోతిషశాస్త్రములందును, శిల్పిశాస్త్రముందును, ఇంజనీ
యరింగునందును మహానిపుణుడు. 1728 వ సం.నందు
అబకు అన్-స్థలమునుండి రాజధానిని విశాలముగ దాను
స్వయముగాబన్ని కట్టించిన జయపురమునకు మార్చెను.

మొగలాయిల ప్రాబల్య మణిగిపోయిన పిమ్మట
నితర రాజపుత్రసంస్థానములవలెనే జయపురముయును
మహారాష్ట్రలదాడి కాగజాలక బిట్టిమవారితో సఖ్య
తనేర్పడుకొనెను. అంతఃకలహముల నాపుటకును వీరి
సహాయము నపేక్షించుచుండెను. మహారాజారాష్ట్రసింగు
సిపాయిల అల్లకల్లోలముష్టుకు ఆంగ్లేయులకు సహాయము
చేసినందునకయి కోట కాశించిను పరగళానొసంగబడెను.
రాజాసింగు రెండవ నవ్వె మూఢవసింగును బెంచుకొని
మృతినొందెను. ఈయనయే ప్రస్తుతపు మహారాజ 1882
లో సింహాసనాధిపతియైనాడు. కర్నల్ హిస్ హైనెస్
మహారాజాధిరాజా వర్ నవ్వె మూఢవసింగు బహదూర్
జి. సి. ఎస్. ఐ; జి.సి.ఐ.ఐ; జి.సి.వి.సి; అని యీయన
పిలువబడుచున్నాడు, 21 ఫిరంగుల కర్తృతకలడు. 1902
లో ఎడ్వర్డుచక్రవర్తిగారి పట్టాభిషేకమున కింగ్లండునకు
వెళ్ళినముద్రమును దాటుటవలన సంఘనంన్నరణోద్యమ
మునకు దోడ్పడెను. ఈసంస్థానము 15,679 చదరపుమై
ళ్ళ విస్తీర్ణమును, 26,50,000 ప్రజలను, 65 లక్షల రూపా
యల ఆదాయమునుగలిగియున్నది.

భో పా లు.

హిందూదేశములో నిజామురాజ్యమున పిమ్మట
మహమ్మదీయ సంస్థానములలో నిది రెండవది. పాల
కులు మహమ్మదీయ యువతులు. ఈ దేశముయొక్క చా
రిత్రము మొట్టమొదటినుండియు దగవులతోను, గుట్రల
తోను, బోరాటములతోను నిండియుండి చదువరులకు జ
దువ దుచిపుట్టించుచుండును.

1708 లో బాన్సుమహమ్మదను ఆఫ్ఘను వీరుడు
డిల్లీకివచ్చి మధ్యఇండియాలోని బెరాసియా జిల్లాను చక్ర

వర్తించుండిగవులుకు బుచ్చుకొనెను. మొగలాయి చక్ర
వర్తి బహదూర్ షహా మృతినొందగానే భోపాలును స్వ
తంత్రదేశముగజేసుకొనెను. 1744లో బాన్సు మహమ్మదు
కాలధర్మము నొందగా హైదరాబాదు నిజాముయొక్క
సహాయమువలన నాతని యనారసపుత్రుడు యార్మ
మహమ్మదు సవాబయ్యెను. ఇతడు 1777 లో మృతినొం
దగ్గా కుమారులు ఫెయిజ్ మహమ్మద్ హయతుమహ
మ్మదు లొకరితరువాత నొకరు రాజులయిరి. రెండవవా
నిపాలనము దౌర్బల్యమున దగుటచేత సంతకలహము
లుపుట్టి మహారాష్ట్రలయొక్కయు పెంధారీలయొక్కయు
దాడులకు గుటియయ్యెను. హయత్ మహమ్మదు 1807వఱ
కును నామకార్థమేలినను వదినయగు మాముల్లాబేగము
కుమారుడగు ఘానుమహమ్మదు సహాయమువలన రాజ్య
మునేలుచుండెను. ఈమెరాజ్యకార్య దురంధరురాలు. వి
శేష శక్తి సామర్థ్యములుకలది. ప్రక్కరాజ్యము నిందూకు
నేలుచున్న అహల్యాబాయి యంతగొప్పదనీకీర్తినొందెను.
కాని మంత్రి మురీద్ మహమ్మదుఖానను దుర్మాగుడయి
బొక్కనములోని ధనమునంతయు వ్రయముచేసెను. సింధి
యా దనకుజేసిన వాగ్దానముల నెరవేర్చలేదని యీమం
త్రిని పట్టుకొని చెరసాలయందుంచెను. ఇట్టిసమయముం
దు వజీరు మహమ్మదుఖాను యొక రాజవంశ బంధువు
రాజ్యపాలనము నధీనముజేసుకొని మహారాష్ట్రలు జయిం
చిన జిల్లాలను దిరిగి పశముచేసుకొని భోపాలు నతిరమ
ణీయముగ నేలెను. వజీరుఖా నింతపరాక్రమవంతుడును
గొప్పవాడునునగుటవలన ఘాన్ మహమ్మదోర్వజాలక పెం
ధారీలనాయకుడగుకరీమును, గ్వాలియరు సింధియాను, నా
గపురపు భోంస్లేను సహాయమునకు బిలిచి వజీరుఖానుకు
గవ్వములను గలిగించుచుండెను. వజీరుఖానంతమాత్రము
జంకక వీరందరితోను దానుమృతినొందుదినమువఱకును
బోరాడి శాత్రువులధూరమున నుంచెను. ఈతనిదేశభక్తి,
కార్యసాధనాశక్తి, రాజ్యకార్య కోవిదత్వము నేటివఱకును
గొనియాడబడుచున్నవి. యుద్ధమునందెంతనిరుపమానుడో
బౌద్ధార్యమునందును సంత ననుపమానుడుగ నుండెను.
తనశత్రువులను నయితము తన దొడ్డుగుఱములవలన ర

మింపజేయుచుండెను. వజీరుఖాను 1816 లో బరలోక వాసమున కేగగా గుమారుడు నాజరునుహమ్మదు తండ్రి యొక్క శాత్రువుడగు ఘయాస్ నహమ్మదు యొక్క కుమార్తెనే ఖుదీసాబేగమును బరిగాయమయ్యెను. 1817 లో నింగ్లీషువారితో జేరి పెంధావదండులను రూపుమాపుట కొడిగట్టెను. అకస్మాత్తుగా పిస్తోలు దెబ్బతిసి నాజరును హమ్మదు మృతినొందెను. ఈతని పసికుమార్తె సికందరు బేగముమేనల్లుడుమునీరునుహమ్మదును వివాహమాడియ తమరాజ్యాధికారియగు నక్సేర్పాటుచేయబడెనుకానిరాజ్యమునుసికందరుబేగము సహితముగ 1827లో దమ్ముడగుజ హంగీరునుదీనుగొనమనిరాజ్యమును కాబోవుభార్యను వదలుకొని ఇంగ్లీషువారివద్దనుండి యొక జాగీరు సంగీకరించి నెమ్మదిగామునీరునుహమ్మదు బ్రతుకుచుండెను. సికందరు బేగముయొక్క తల్లియగుఖుదీసాబేగముకుమార్తెకు ద్వారగాబండ్లి చేయక రాజ్యాధిపత్యమునుదానేయుంచుకొన వలయునని కుట్రలుపెచ్చుచుండెను. తల్లికిమించిన కుట్రలను కుమార్తె చేయుచుండెను. ఎట్లయినచేమి 1835 ఏప్రియ లులో వివాహము జరిగెను. వీవాహానంతరము జహంగీరునుహమ్మదు తనకు రాజ్యము గావలయుననగా గొమరికయుదల్లియుగలిసి సీతనిని దూరపఱచుచుండిరి. 1836 లో జహంగీరు ఖుదీసాబేగమును ఖుదుదీగా జేయుటకయ్యత్నించెనుకాని కుట్ర ముందుగా బయల్పడెను. 1837 లో జహంగీరు రాజ్యాధికారమును వహింపగలిగె. 1844 వఱకునేలేరు. ఇతని కుమార్తె షహజహానుబేగము రాణియని ప్రకటింపబడియెను. కాని 1860 వఱకును గుమార్తెకు బదులుగా సికందరుబేగమే యేలుచుండెను. సికందరుబేగము దూరదృష్టిగలిగి రాజ్యమును జక్కగా నలినయవతి. గొప్పగా నాశీలనుగలిగి నట్టిది. 1857 లో సిపాయిల కలహములలో నింగ్లీషువారి వశమువహించినందునకయి వారు బెరాసియాజిల్లాను బేగమునకిచ్చిరి. ఈమెకు జి. సి. ఎస్. ఐ. అను బిరుదానంగబడినది. 1862 లో మహమ్మదీయ న్యాయశాస్త్రము ప్రకారము భోపాలు పాలకులు రాజ్యాధికారమును వహింపవచ్చునని యొక పట్టాయయ్యబడెను. సికందరుబేగము కాలగతిశెందిన త

రువాత గుమార్తె షహజహాను బేగము రాజ్యమెక్కి 1901 వరకేలేను. ఈమె కుమార్తె హర్ హైసన్ న వాబు నుల్తానా జహాన్ బేగము జి.సి.ఎస్.ఐ. జి.సి.ఐ.ఇ. ప్రస్తుతము రాజ్యమేలుచున్నది. ఈమెకుభోపాలులో 21 ఫీరంగిగుండ్లకు, బ్రిటిషురాజ్యమందు 19 గుండ్లకునర్హతకలదు. ఈమె విశేషప్రజ్ఞావంతురాలు. చక్కగా విద్యనభ్యసించినట్టిది. రాజ్యపాలనములో బ్రతివిషయము నెట్లు నడవవలయునో దెలుసును. దేశము సనేకవిధముల వృద్ధి చేయుచున్నది. విద్య సభకముగ వృద్ధిచేయుచున్నది. స్త్రీ విద్యాలయములు దినదినాభివృద్ధినిొందుచున్నవి. ఈ మధ్య లండను పట్టాభిషేకమునకయి వెళ్ళి యూరపుఖండ మంతయు దిరిగి సూతన రాజ్యపాలనాంశములను గ్రహించి తనదేశములో బ్రవేశపెట్టుచున్నది. ఈమె స్త్రీవిద్య సభివృద్ధికిని స్త్రీలను, బురుషులతో సరిసమానముగ జేసి నగాని ఏదేశమయినను బాగుపడదని జనవరిమానములో భోపాలులో గొప్పప్రసంగముచేసెను. అచ్చటనేకస్త్రీ సమాజములను స్థాపించినది. తుర్కీకివెళ్ళినప్పుడు నుల్తానుగారిమీకు వారి మతస్థాపకుడగు మహమ్మదుయొక్క గడ్డములోని యొక కేశమునిచ్చెనట. అది విలువలేని సంశధనముగా నుంచుకొనెనని తెప్పినది. మక్కా కీమెవెళ్ళుచుండగా నరేబియాలో దారిదోంగబడ్డందిరి. తనసేనను వారిమీద నడిపించి స్వయముగహోరాడి వారిని బారదోలి తన పౌరుషమునుబాపెను. అందరు రాజ్యపతినిధులీమెయందు విశేషగౌరవమును గలిగియున్నారు. ఢిల్లీ దర్బారునకీమె వెళ్ళియుండెను. ఈమె పాలనముక్రింద జనులు నుఖులైయైశ్వర్యవంతులైయున్నారు. ఈమెపెద్దకుమారుడు నవాబునుహమ్మదు సనుమల్లాఖానురాజ్యపాలనమందుదిల్లీకినహాయుచేయుచుండును. ఏనుక్రీస్తుకుబూర్వము 300 సంవత్సరముల క్రిందట గట్టబడిన సాంచిస్థూపమిచ్చట నుండుటచే బూర్వవస్తుపరిశోధకుల కీ దేశము వివిదాద్భుతములతోనిండియున్నదని తెప్పవచ్చును.

రాజ్యము 7000 చదరపుమైళ్ళ విస్తీర్ణమునుగలిగియున్నది. జనసంఖ్య 6,05,910. ఆదాయము 25 లక్షలు. సైన్యముమొత్తము 1744 ఒక గుట్టపు జటాలముకూడ కలదు. ఇదిసూతనసామ్రాజ్యసేన.

శ్రీ రాజదంపతులకు బాంబయి యొనంగిన స్వాగతము.

Triumphal Arches
erected in Bombay
to receive.

Their Imperial Majesties.

1. The First Arch
2. Saracenic Arch.
3. The Cotton Arch.

శ్రీ రాజదంపతులకు

స్వాగతం బాసంగుటకై

బాంబయిలోఁ గట్టబడిన

వివిధ తోరణములు.

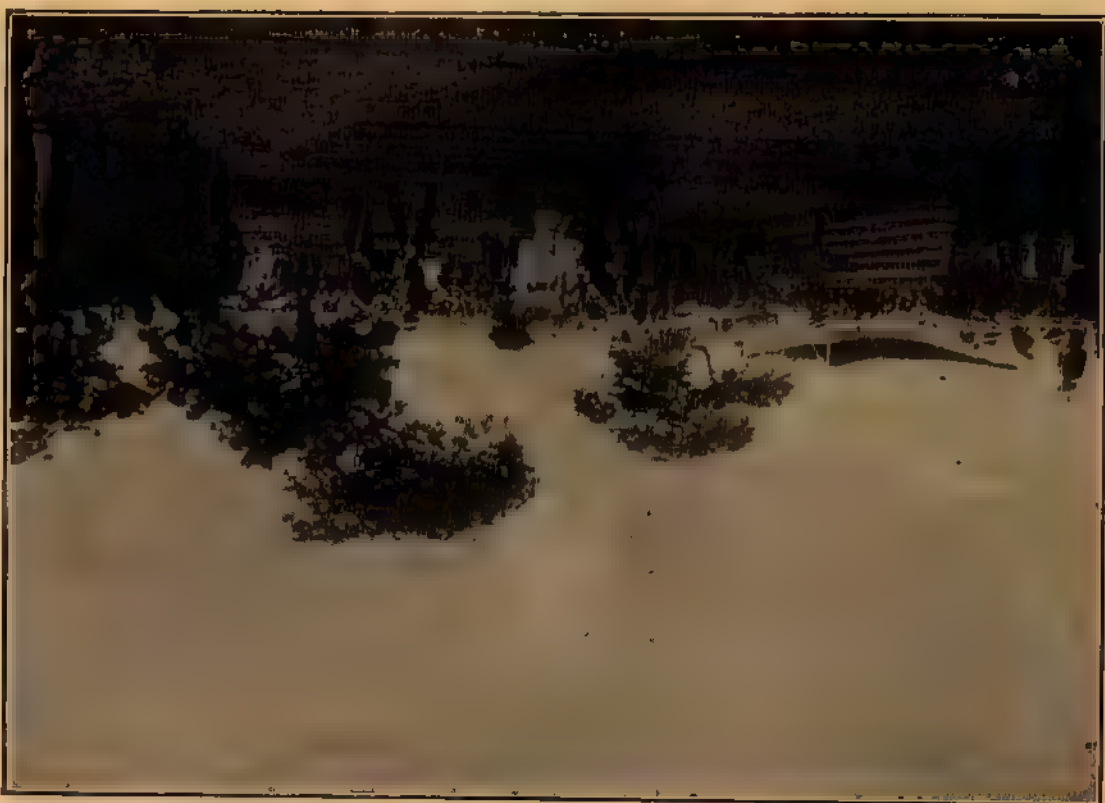
1. మొదటి తోరణము.
2. సారసేక తోరణము.
3. ప్రతి తోరణము.

State Entry into Delhi.

శ్రీ రాజదంపతులు ఢిల్లీనగర ప్రవేశము. జామామసీదు ప్రాంతము.

Laying the Foundation Stone to the Edward Memorial.

Their Majesties going to the Pavilion.

శ్రీరాజ దంపతులు అపోలోబంధరునంది మంటపమునకు బోవుట.

శ్రీఽంపమజార్జిరాజేంద్రుడు శ్రీవిక్టర్ స్మరణవిన్నమునకు
శంకుస్థాపనము చేయుట.

State Entry into Delhi.

శ్రీరాజదంపతులు జిల్లానగరవిధులలోఁ జోవుట.

GODFREY & BOYCE Mafg., Co.,

NEAR GAS WORKS, PAREL, BOMBAY.

శ్రీరాజంతులు హిందూదేశములో నున్నపుడు వారి యముల్యాభరణమును దాచుటకు
గోధేజి యను గోధేజి ఇనుపపెట్టెలు వాడిరి.

శ్రీ వీరసామ్రాజ్య యవరాణిగా వచ్చుచును గోధేజి ఇనుపపెట్టెలను వాడిరి.

ఘనానందిన శ్రీ బొంబయిగవ్వరుగారును గోధేజిని నియోగించిరి.

ఈధత్తైన కాఫ్తానా లో నల్ల నిడిమెపెట్టెది. ప్రతిదినము 450 మంది పనిజేయుచుండురు.

ఇతరవట్టెలు 60 మందికికా నెక్కువ పనిచేయుచుండురు.

కాఫ్తానా 80,000 చు వ్యయము విలువగల క్రొత్త యగ్రశసానుగితో నమర్చబడినది.

అన్ని వస్తుప్రదర్శనములలోను 11 పెద్దలవలనూనములు లభించినవి.

ఇతరులు కుడిన్నలవలనూనములు లభించినవి.

గోధేజి ఇనుపపెట్టెల వాడుచోట్లవీరము:-

టంకశా. దొంగలను సాధ్యముగానవి 7 పెట్టెలు, క్రాస్సెట్లను 2, యోజిహమాశ్యాంక,
దృఢరక్షకాగరము రూ. 4000, బుపెట్టెరూ. 2250, ఇంకోశానుపెట్టె రూ. 7500, ఈప్రకార
బ్యాంకి 40 పెట్టెలు, అల్లయన్ బ్యాంకి, సిస్టా 7 పెట్టెలు, ఇంకోశా స్వీట్ బ్యాంకు 11 పెట్టెలు,
మర్చంట్ బ్యాంకు 10 పెట్టెలు, ఇంజాబు సిఠుబ్యాంకు 4 పెట్టెలు, అప్పరు ఇండియా బ్యాంకు 3 పెట్టెలు,
బరోడా బ్యాంకు 3 పెట్టెలు, ఇండియా క్రెడిటు బ్యాంకు 12 పెట్టెలు, వజాబు నేషనల్ బ్యాంకు
8 పెట్టెలు, సెట్రలు బ్యాంకు 4 పెట్టెలు, కయోనీ బ్యాంకు 3 పెట్టెలు.

జరిర వస్త్రాశిను, పల్లిక్ షర్టు, పైకోట్, మ్యూసిపాలిటి, జనరల్ ఆనుక్రి, కామా ఆ
నువర్తి, ఛేంబరు డిఫై కావర్సు, బొంబపాస్టెలు.

కాక్సుంపెని, రాబ్రబర్సు, గ్రాహంపెని, మార్షల్ అంకు సహస్. గ్రిన్సు కాటనకంపెని
మానల్లెసుంపెని, జె. మెంక కంపెని, దెవిక్ సానునుకంపెని, ఎఫ్. సెన్సార్కంపెని, నర్ నే
స్పూజీ జేడీ, స్టేమింగ్ మా, దిత్త మా సిస్, జె. ఫేరింగ్, దువలోపు, కెపులపెని, ఫీల్పు కం
పెని, గిల్లకంపెని, రజా ప్రాథు కంపెని...

తాతా స్స కంపెని 33 ఇనుపపెట్టెలు. నర్ ఆడంజపాభాయి 17 ఇనుపపెట్టెలు.
నర్ కరీభాయి ఇబహిం 18 ... రాబ్రబర్సు. 16 ...

ఈస్థలములలో మొదటి ఇనుపపెట్టె కొన్ని వడ్లకుముందును చివరది

కొన్ని నెలలకుముందును గోనడినది.

ప్రాసిన ధరలపట్టి వంపబడును. ఈపెట్టెల సీమచాటినిమించినవి.

స్త్రీల గొణుకుదునిలుపుము.

కొత్తరికిని తయారుచేయబడినది.

కామినియా ఆయిల్ (రిజిస్టరు)

పస్త్రీలకు తమ వెంట్రుకలు సుందరముగా నుండ. లెసరిన, రాలిపోకుం
డనని కోరుడులో వారు జూరులో దొరికెను పరిమాలిన నూనెలను వా
డకూడదు. ఎందుకనిన పరిమాలిన నూనెను వాడకూడదు. ఎందుకనిన
వెంట్రుకలు యేకారణమున రాలిపోవుచున్నవో తెలియనివారు ఆనూ
నెలను తయారుచేయవచ్చును. ఈనంగతి స్త్రీలు ఆలోచించవలయును.
ఈ కామినియానూనె ఐరోపాలో పెరిగెను కొత్తములింపబడి తయారు
చేయబడినది. ఈనూనె వెంట్రుకలను రాల్చు పుగురులను నాకనముచేయు
టవలన వెంట్రుకలు రాలక తిరిగి పెరుగుచున్నది.

ఈనూనె వెంట్రుకలను పట్టువలె నున్నగ జీసి మెదడును చల్లగా నుం
కును. ఈనూనె విద్యార్థులకు ఒక విరహుపై నున్నది.

కామినియానూనె సీసాతో "వెంట్రుకలు దాని ఆరోగ్యము" అ
నెకు పుస్తకము చట్టియుండును.

రెల సీసా 1-3 రూ. 1-4-0. 3 సీసాలుకు రూ. 2-10-0. వి. పి. ఖర్చుకేరు.

ధాతువికార రోగములకు అమోఘమై ముందు.

ప్రొ. జేమ్సు యొక్క ఎద్దుచ్చక్తి వర్ధకమాత్రలు.

ఈమాత్రలు ధాతువికారసంబంధమైన రోగముల కమో
ఘమైన బోధము. బాహ్యసంభోగముచలన గలుగు ధాతువికార
మా, ఇంద్రియము పోషకులు, స్వస్థస్థానము, మూత్రముతో
ధాతువును, తినినవి, కడుపుచేటికమ్ములు, కాళ్ళలాగులు
పెన్నవోలు, కిలమ్ము మొదలగు ధాతువికార రోగములకి
రానుబోగములెట్టి నుండు.

25 మాత్రల 1 సీసా కల రూ. 1-4-0 40 మాత్రల 1 సీసా వెల రూ. 2-0-0
3 సీసాలు 3-8-0 3 సీసాలు 5-8-0

పోస్ట్ పంపు:-

ధి ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ కెమికల్ కంపెనీ,

నం. 154 కామావె సీక్, నం. 2 బొంబాయి.

అన్ని రకముల మందులు విక్రయింపబడును.

Bombay's Welcome to their Imperial Majesties.

ప్రజాదండనకులకు బాంబాయిలో వామన స్వాగతము.

Camps at Delhi.

షిల్లీ సగరములోని శిబిరములు.

The Circuit House where Their Majesties Stayed.

షిల్లీ సగరములో శ్రీరాజదంపతులు నివసించిన సుందర గుడారములు.

The Coronation Pavillion. Delhi.

శ్రీరాజదంపతులు రాజ్యాభిషిక్తులైన మంటపము.

Indian princes. The Imperial Cadet Corps.

భారత రాజకుమారుల పట్టాలము.

Laying the Foundation of the New Capital at Delhi.

డిల్లీయందు నూతననగర శంకుస్థాపనము.

The Nabha Camp, Delhi.

డిల్లీలో నాభామహారాజుగారి శిబిరము.

ఇందూరు.

ఈ రాజ్యస్థాపకుడు ముల్తారావు హోల్కారు. మహారాష్ట్ర పౌరుషమును దిగంతములవరకు వ్యాపింపజేసిన వీరసత్తములలో నీతడొకఁడు. ఖండోజయను గావునాని దక్కనులో నీరా నదీతీరమందున్న హోల్ అను గ్రామమందుదయించెను. హోల్ గ్రామవాసిగాన హోల్కర్ లేక హోల్కారు అనిపిలువబడియెను. చిన్నతనమందే తండ్రివృత్తినొందినందున దల్లి మేనమామయును కాదంబండను కొలువులో పిల్లేదారును నగు నారాయణరావునద్దకు దీనుకొని వెళ్ళి సైన్యములో బ్రవేశపెట్టించెను. స్వపౌరుషసాహసములవలన పేష్వాలనుమెప్పించి మాల్యాకు సుబేదారగునంత గొప్ప సౌరవమునుబొందెను. నిజామును, రోహిలాలను, బోహ్లాగీనువారిని యోడించి పేష్వాకు వారిని లోబఱచెను. ముల్తారావు కుమారుడు ఖండేరావు ఖంబేరిముట్టడిలో 1754లో జచ్చెను. ఇతని కొమారుడు మాలేరావు జచ్చెత్తి 1767లో గాలధర్మ మొందినందున మాలేరావుతల్లియు, ముల్తారావు కోడలును అగు అహల్యాబాయి రాజ్యభారమును వహించెను. ఈమె ఇందూరురాజ్యమేలిన 40 సంవత్సరములలో దేశమండు శాంతమునాట్యమాడెను. జనులైశ్వర్యవంతులైరి. ఈమె రాజ్యపరిపాలనమును విక్టోరియారాణి పరిపాలనముతో సరిపోల్పవచ్చును. దేశీయ, పాశ్చాత్య చరిత్రకారులు సముత విరామపాలనమును శేషునివలె గొనియాడిరి. అహల్యాబాయి 1795 లో మృతినొందిన పిమ్మట ఆమెకు సైన్యాధిపతిగనున్న తుకోజీరావను డెబ్బదివత్సరముల వృద్ధుడు రాజ్యమొక్క రెండేడ్లలి 1797లో మరణించెను. తరువాత రాజ్యాంగాధిపత్యము నకయి తుకాజీరావుయొక్క యిద్దరు ఔరన మరియుద్దరు అనారన పుత్రులకు కలహములు జరిగి అనారన పుత్రులలో త్వేష్టుడగు జుశ్వంతరావుకు రాజ్యములభించెను. ఇతనితరువాత రెండవముల్తారావు, రెండవ తుకాజీరావులు రాజ్యమేలిరి. రెండవ తుకాజీరావు సిపాయిలకలహములవల్లము ఇంగ్లీషువారిని దణన గరునందుచుకొనివారిప్రాణులనుగాపాడెను. 1861-68

లకు మధ్య చాలదేశమును బ్రతిఘటారు హోల్కారు నకచ్చిరి. 1886లో తుకాజీరావు మృతినొందగా గొడుగు శివాజీరావు రాజ్యపాలకుడాయెను. ఈయన 1887లో విక్టోరియా మహారాణియొక్క జ్యూబిలీ ఇంగ్లండుకువెళ్ళెను. 1908లో కర్ణముగారు చేసిన డిల్లీదర్బారునకువెళ్ళి బాలుడుగానున్న కొమారునికి రాజ్యమొచ్చివేసి తాను రాజరికమును మానుకొనెను. మూడవతుకాజీరావు బాలాసాహెబు అని పిలువబడు యీ బాలుడిప్పటికిని మైన రగుటవలన బ్రతిఘటెను. రెసిడెంటుగారికింద మంత్రులేలుచున్నారు. ఈయన హిస్ హైసెన్ మహారాజాధిరాజేశ్వర సర్వైయహమార్ అని పిలువబడుచున్నారు. గమనాగమనవేళల సీతనిగౌరవార్థమై 1915ంగులుకాల్పబడును.

అహల్యాబాయి కాలమందు కవిలియర్ మదేన్ న్ అను క్రిందిపైనికోర్కొగి ఇందూరు సైన్యమును తరిఫియతుచేసెను. జనులీతని హుజూర్ బేగ్ అని పిలుచుచుండిరి. ఆదినములలో సింహాదుకు 10 వేల కాల్బలము 15 వేల గుడ్డపుదండు, 100 ఫిరంగులు నుండెడివి. మండేశ్వర సన్నిధిలో నింగ్లీషువారీ సైన్యమును దగ్గించివేసిరి. ఇప్పుడు 748 కాల్బలము, 800 అశ్వసేన, 210 ఫిరంగిసేన, 18 ఫిరంగులుకలవు.

ఈ రాజ్యముయొక్క వైశాల్యము 9500 చతురపుమైళ్లు. జనులు 8,50,700 లున్నారు. ఆదాయము 54 లక్షలరూపాయలు.

పాటియాల.

పంజాబులోని సిక్కుపంథానములలో పాటియాల ప్రధమమయినది. 17 వ శతాబ్దములో నొకకాపువాడు ఛాదరీపూర్ అనువాడు తిలోక, కామయతు ఇద్దరుకు మాళ్ళనుగనెను. మొదటివాని పంజాబు నాథామరియు జిందురాజులయిరి. రెండవవాని సంతతివారు పాటియాలా కధిపతులయిరి. అహమ్మద్ షా దురాని అను మహమ్మదీయ వీరుడు అలాసింగు అను నతనికి రాజు అను బిరుదిచ్చుటచేత 1762 వ సం.లో పాటియాలా రాజ్యమేర్పడినదని యనవచ్చును.

పంజాబు సింగమునబడిన రంజితసింహుడు యీ దేశము

నాక్రమించుకొనుటకు బయలుదేరగా వింగ్లీషువారి సహాయమువలన పాటియాలారాజు దీనిని దక్కించుకొనెను. 1814 లో గుర్ఖాయుద్ధములో సహాయము చేసినందుకయి పాటియాలారాజు కింగ్లీషువారు సింలా కొండలలో 16 వరగాల నేడాటికి 2,80,000 రూపాయలు చెల్లించు మరతుమీద నిచ్చిరి. సిక్కుయుద్ధము నందును నరేంద్రసింగురాజు కింగ్లీషువారి వక్షమున నుండుటవలన రెండులక్ష లాదాయమువచ్చు వర్షంబిల్లా నిచ్చి దొరత్వమువారు సత్కరించిరి. నరేంద్రసింగు 1862 లో మృతినొందెను. ఈయన కాసింగు ప్రభువుయొక్క శాసననిర్మాణసభా సభ్యుడగుండెను. 1862 మొదలు 1900 వరకు మహేంద్రసింగు, శాశేంద్రసింగులును, వీరు బాలురయియున్నప్పుడు రాజ్యప్రతినిధులగు పంచాయతీదారులును బరిపాలించిరి. మహేంద్రసింగు మహాదాత. విద్యాప్రేమకుడు. 1 కోటి 23 లక్షలన్ని సర్టిఫైడ్ కాలవను దనదేశములో బారునట్లు చేసుకొనెను. 10 లక్షలు పంగదేశ క్షామనివారణమున కిచ్చెను. 70 వేలు లాహోరు కళాశాల కొనంగెను. తన దేశమందొక మొదటితరగతి కళాశాలను స్థాపించెను.

శాశేంద్రసింగుకాలములో రాజపుర, పాటియాల, భాటిండ రయిలు నిర్మింపబడెను. సామ్రాజ్య సేనను దనదేశమందుంచుకొని 1896 లో మహేంద్రసింగు టిరాదండయాత్రలో బోరాడెను. ఈయన 1900 లో మృతినొందునప్పటికి గుమారుడు పసిబాలుడుగ నుండెను. 1909 వరకు పంచాయతీదారులు దేశమేలిరి. ప్రస్తుతమురాజగు హిస్ మై నెన్ మహారాజు ఇ.రాజన్ మంసూరల్ ఉమ్మా, ఫర్జిండ్ ఇ-ఖన్, చాలతి ఇంగ్లీషియ శ్రీమహారాజాధిరాజ మహారాజా భూషేంద్రసింగు మహేంద్రబహదూర్ 1909 లో రాజ్యాధికారము నొందెను. ఈయన లాహోరులోని ఎయిట్సున్ కళాశాలలో విద్యనభ్యసించెను. ఈయనకు 17 గుండ్ల కధికారముగలదు. క్రిక్కెట్టు ఆట నాడుటయందు గడు ప్రవీణుడు. క్రిందటి సంవత్సర మిండియా నుండి వెళ్ళిన హైందవ ఆటగాండ్రకు నాయకుడుగా నుండెను. గొప్పదాతయని పేర్వాసిగాంచియున్నాడు.

క రాలి.

రాజపుత్రులలో యాదవ తెగకు జెందినవారు కరాలి పాలకులు. వీరు శ్రీకృష్ణుని సంతతివారమని చెప్పుకొనుచున్నారు. కృష్ణుని తరువాత నెనుబడి నెనిమిదవ రాజుని చెప్పబడిన విజయపాలుడనువాడు బయన అను స్థలమందొక కోటనుగట్టుకొనెను. ఇతని జ్యేష్ఠపుత్రుడు దహనపాలుడు ధహనఘర్ కోటనుగట్టి కరాలి దేశాధిపతుడయెను. 1186లో కున్వారపాలుడను కరాలిరాజు మహమ్మదుగోరి, కుతుబుద్దీనులచేత నోడింపబడి పారిపోయెను. కున్వారుపాలుని తరువాతివారిలో నొకడగు అద్దనపాలు తనపూర్వులదేశమును దిరిగి సంపాదించుటకు గృతనిశ్చయమై 1827లో మందలేలుకోట నాక్రమించుకొని పూర్వపుదేశమును దిరిగి వశపజచుకొనెను. 1848లో కరాలియనుపట్టణమును గట్టెను. తిరిగి నూరువత్సరములైన తరువాత సీరాజ్యము మహమ్మదీయుల వశమై అగ్గురుకాలమునాటికి దిల్లీ సామ్రాజ్యములో జేర్చబడియుండెను. గోపాలదాసనుయొకకరాలిపాలకుడు అగ్గురుయొక్క అనుగ్రహపాత్రుడగుటవలన 2000 తురంగబలమున కధిపతిజేయబడి రాజ్యము నొసంగబడియెను. ఈగోపాలదాసే అగ్గురుకోరగా సాగ్రాకోటకు శంఖుస్థాపనమునుజేసెను. మొగలాయిలు క్షీణదశకువచ్చినప్పుడు మహారాష్ట్ర లన్ని దేశములపై యధికారమును తెల్లించినట్లే కరాలినిగూడ దనుసామంతదేశముగాజేసి సాలుకు 25000 రూ॥లను గవ్వముగా నైకొనుచుండిరి. 1817లో కరాలి ఇంగ్లీషువారి సంతక్షణముక్రిందికి వచ్చెను.

ఈరాజ్యముయొక్క చారిత్రములో నొకదత్తాధియోగము కడుప్రఖ్యాతమైనది. నరసింగపాలను యొక బాలరాజు 1850లో రాజ్యాధికారియై 1852లో మృతినొందెను. రేపు మృతినొందుననగా సీరోజున భరతపాలనువానిని దత్తుడినుకొనెను. ఇంగ్లీషు దొరతనమువారి దత్తుసంగీకరించిరి. కాని రాజసంతతివారిలో దగవులకు రింది చాలమంది బాలుడుచేసుకొనిన దత్తు చెల్లదనియు మదనపాలుడను యొకసామిష్యబంధువు రాజ్యాధికారి కావలయుననియు దగవులాడిరి. కాని రాణులు భరత

The Governor - General and the Indian Princes of the Imperial Cadet Corps.

రాజ్, తిరిగి, రాజకమారుల : టాలము.

The Delhi Gate.

శిల్పీ సగరమునందలి శిల్పీ ద్వారము.

Mr. Uan - Shi-Kai. President of the Chinese Republic.

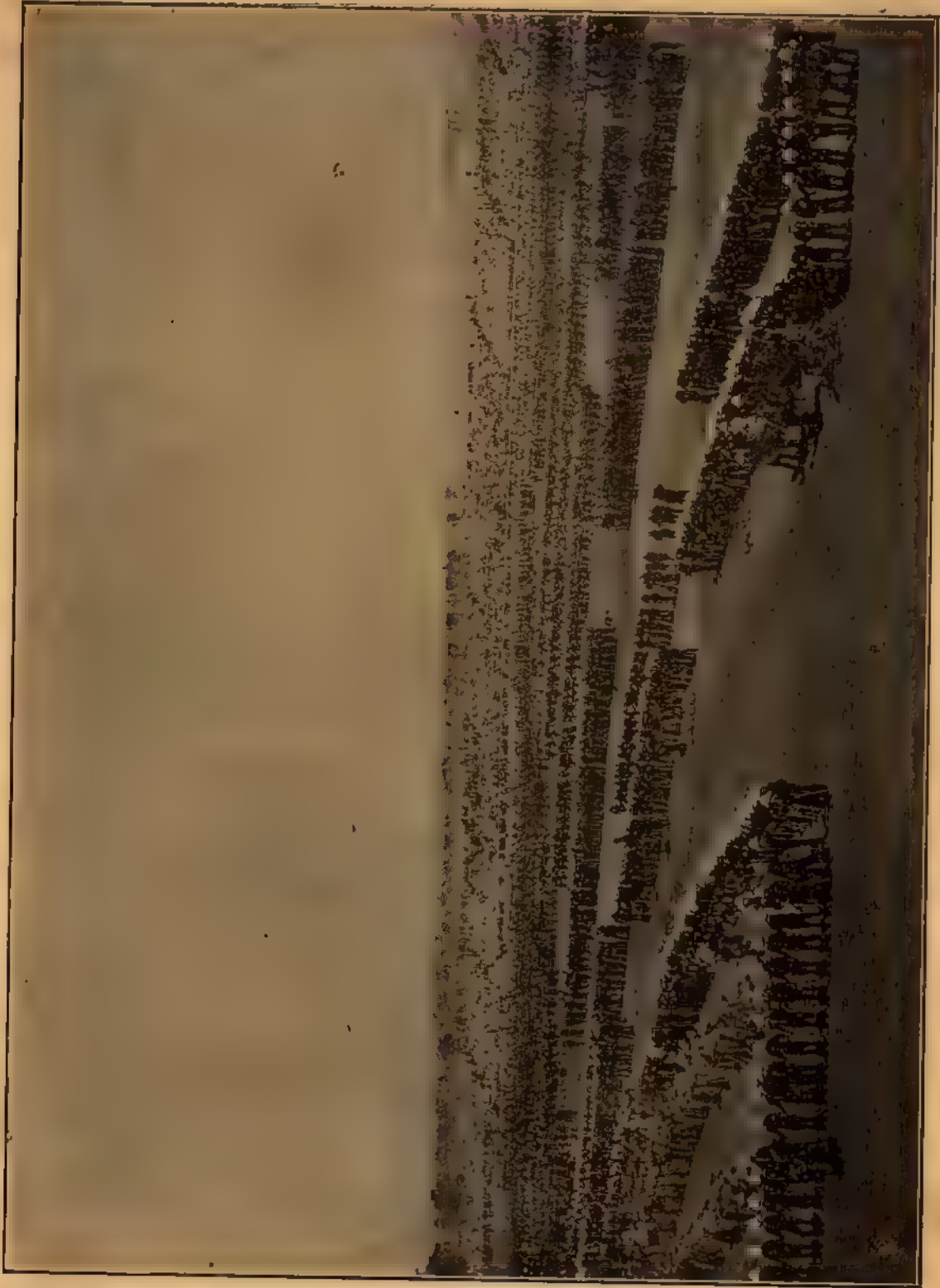
Mr. Sun-yat-Sen.

యు అన్ శి కాయి. చీనా సామ్రాజ్య పాలనాధ్యక్షుడు.

సన్ యాట్ సన్. చీనా పరివర్తనమునకు నాయకుడు.

Coronation of Their Imperial Majesties at Delhi.

శ్రీ పంచవజ్ఞాది రాజరాజేంద్రులకు యు మేరీ వహారా యొక్క యు డిగ్రీ సామ్రాజ్యాభిషేకము.

Review of Troops at Delhi by H. I. M. George V.

శ్రీవంశమహాశాసనాన్ని సాక్షాత్తుమును దీనిలో సైన్యమును చిత్రీకరించుట.

The
Imperial
Legis-
lative
Council
at the
time
of
Lord
Minto

మింటో
ప్రభువు
కాలము
సంఘ
సార్వ
భౌమిక
శాసన
నిర్మాణ
సభా
సభ్యులు.

Members
of the
Bombay
Legislative
Council.
బొంబాయి
శాసన
నిర్మాణ
సభా
సభ్యులు.

అలీ ఇమాం. న్యాయాధ్యక్షుని. The Hon. Mr. Ali Imam. బనగానపల్లి నవాబు. The Nawab of Bau .garapalli.

The Late Maharaja of Mourbhanj.
మౌరీశ్వరైస మహారాజు.

పండిత విశ్వనారాయణధర్మరారు. Pandit Vishnu Narayanadbur.

The Hon. Mr. N. Subba Rao Pantulu.

The Hon. Mr. Mazharul Haque.

శారవసీయులగు న్యాయతి సుబ్బారావు పంతులుగారు.

శారవసీయులగు మజారుల్ హక్కుగారు.

Sir Sassoon David. Baronet.

The Hon. Rao Bahadur R. N. Mudholkar.

సర్ సాశూన్ డేవిడు, బారోనెట్.

శ్రీ రావుబహదూర్ ఆర్. ఎన్. ముధోల్కరు గారు.

పాలునే స్వీకరించుటవలన సీతదే పాలకుడాయెను. భరతుడు సిపాయిల తిరగబాటుదినములలో నిగ్గిఱువారికి జాల సహాయమునరించెను. అందువలన జి. సి. ఎస్. ఐ., బిరుదానంగబడి, లింగులరూపాయల బాకీసామ్మ రద్దుచేయబడి, 15 నుండి 17 కేతని గౌరవార్థముకాల్పబడుఫిరంగిగుండ్ల సంఖ్య పెంచబడెను. రాజులకుదత్తస్వీకారాధికార మునంగబడియె. ఇప్పటికిగడపటియేడుమంది కరాలిరాజులును దత్తపుత్రులే! మదనపాలుని యనంతరము లక్ష్మణపాలు, జయసింగు, అద్దనసింగులు రాజ్యమేలిరి. ప్రకృతపురాజు హిస్ హైసన్ మహారాజు సర్ భానువరపాలు దేవు బహదూర్ యదుకులచంద్రపాలుడు జి. సి. ఐ. ఇ. 1889 లో రాజ్యాధికారమునువహించెను. ఇతను గమనా గమనవేళల 17 ఫిరంగిగుండ్ల సత్కారమున కర్ణుడు. ఈ సంస్థానము 1242 చతురపుమైళ్ళు వైశాల్యమును 1,12,500 జనసంఖ్యను, 5 లక్షల రూప్యము లాదాయమును గలిగియున్నది. రాజ్యపాలనమందు మహారాజు యదుకులమంత్రిలవలన సహాయము చేయబడుచుండును.

కచ్చి.

ఈదేశమునుగురించి 2220 సంవత్సరములకు బూర్వము గ్రీకుగ్రంథకర్తలు వ్రాసియుండిరికాన సీదేశము మిక్కిలి పురాతనమైనది. హయనిత్యాంగను చీనాచరిత్రకారుడును దీనినిగురించి వ్రాసెను. తొమ్మిదవశతాబ్దమునందరబ్బలు వశముచేసుకొని నముద్రితీరమందు నివసించిరి. 14వ శతాబ్దమునందు నమ్మరాజపుత్రుల రాజ్యము నాక్రమించుకొనుటతో దీనియాధునికచారిత్రము ప్రారంభమగుచున్నది. ఈరాజపుత్రులలో బాదేజలనువారు మహమ్మదీయ హిందూమతములుగలిసిన యొకవిధమైన మతము నవలంబించిరి. 1540 లో కచ్చి మూడుభాగములుగ జీలిపోయెను. కాని దక్షిణదిక్కుకధిపతి అహమ్మదాబాదురాజు సహాయమువలన కచ్చికంత కధిపతియయ్యెను. అహమ్మదాబాదు రాజుతనకి మార్విపరగణానిచ్చి "రాపు" అను బిరుదానంగెను. ఈగౌరవవిరుదిచ్చ

టికి సారంవర్గముగ వచ్చుచున్నది. భాగ్యరాజు భూజనగరమును రాజధానిగ 1540 లో తేసి మాండ్వీయను నముద్రపురేవును గట్టించెను. 1741 లో రాపుదేహాడిల్లి పాదుషహ "మిర్జా" అనుబిరుదిచ్చెను. కాబూలురాజు మహారాజాధిరాజయను గౌరవమునొనంగెను. రాపులఖవట్టికాలమందు తాంసింగుమలాం అనునతడు యూరపుదేశమునకు వెళ్ళివచ్చి ఇప్పటికిని కచ్చి కడువిఖ్యాతిగాంచియున్న కళలను దేశములో బ్రవేశపెట్టెను. 1778 లో రాపురాయధన్వి యనునతడు మహమ్మదీయమతమును స్వీకరించి జనులకు కంటకమును గలిగించెను. ఈతనికాలములో జమేదారు ఫట్టేమహమ్మదు నగరముపై దాడివెడలినందున యింగ్లీషువారు మక్కర్డో దొరగారి సంగిచేయుట కయివంపిరి. ఇంతలో నిరువదిదినములలోపలనే ఫట్టేమహమ్మదు రాపురాయధంజి యిద్దరును మృతినొందుట తటస్థించెను. తరువాత దేశ మింగ్లీషువారి రక్షణత్వము క్రిందికివచ్చెను. 1818 మొదలు 1886 వరకును (1) రాపు బార్జల్జీ, (2) రాజప్రతినిధినథ, (3) రాపుదేహాడి, (4) రాపుప్రగల్జీ, (5) రాజప్రతినిధినథ రాజ్యమేలుట తటస్థించెను. ప్రకృతపుపాలకుడు హిస్ హైసన్ మహారాజాధిరాజ మిర్జా మహారాపు నవై ఫేంగార్జీ బహదూర్ జి.సి. ఐ.ఇ., 1886 లో సింహాసనా రూఢుడాయెను. 1870 లో నీయన లండనుకు విజ్ఞోరియా మహారాజ్జిగారి జ్యూబిలీక వెళ్ళియుండెను. ఈయనపాలనముక్రింద దేశము మంచి స్థితికి వచ్చుచున్నది.

ఇచ్చట 858 పదాతులు, 281 అరబ్బీసైనికులు, 254 గుఱ్ఱపు రాతులున్నారు. కచ్చిసంస్థానముయొక్క వైశాల్యము 7617 చదరపుమైళ్ళు. 8 పట్టణములు, 940 గ్రామములున్నవి. 4,99,000 మంది ప్రజలున్నారు. 36 లక్షల రూపాయల కొంచెమెక్కువగా రాజస్వము వచ్చుచున్నది. రాపుగారికి బూర్వాధికారమున్నది. గమనాగమనవేళల 17 గుండ్లు పేల్చబడుచుండును.

హిందూదేశ రాజ్యాంగ నిర్మాణము.

హిందూదేశ రాజ్యాంగజ్ఞానము హిందూదేశవాసుల కత్యవసరము. ఈవిషయము నొక్కసామాన్యవ్యాస పరిమితిలో నిమగ్నము సాధ్యముగాకన్నను విషయ ప్రాముఖ్యత వ్యాసలేఖమునకుఁ గారణము. హిందూ సామాజ్యము జగద్వ్యాప్త బ్రతిఘ సామ్రాజ్యములో సంతర్భాగము. బ్రతిఘ సామ్రాజ్యములో ననేకత్వ భూభాగమును చేరి యున్నవి అసామ్రాజ్యవిస్తీర్ణము 1,20,00,000 చతురపుమైళ్ళు. ఈపరిమితి భూభాగములో నాల్గవవంతు. ప్రజాసంఖ్య 40,00,00,000. ఈసంఖ్య ప్రపంచపు జనసంఖ్యలో నాల్గవవంతునకు బైగానున్నది. బ్రతిఘ సామ్రాజ్యములోని ముఖ్యభాగాలు బ్రతిఘద్వీపములు, దక్షిణాఫ్రిక, ఇండియా, ఆస్ట్రేలియా, కనడ అయియున్నవి. ఈ ముఖ్యభాగాలు గాక న్యూజిలాండు, సింహళము, ఈజిప్టు మొదలగు ననేక దేశముల సామ్రాజ్యములో చేరియున్నవి. రమారమి తొంబది ప్రత్యేకభాగము లీసామ్రాజ్యములో చేరియున్నవి. ఈసామ్రాజ్యపాలకులు బ్రతిఘరాజ్యాధిపత్యులు. రాజ్యాంగవిషయములో సీసామ్రాజ్యపాలకము అయిదువిధములుగ విభజింపబడుచున్నది.

బ్రతిఘ సామ్రాజ్యపాలన క్రమము.

ఈదేశములు పరిపాలన క్రమమావలనను, రాజడివలనను, రక్షణశక్తివలనను నిర్ణయింపబడుచున్నవి. 1. బ్రతిఘద్వీపములు; ఇవిసామ్రాజ్యనిర్మాణకులకు జన్మభూమియై యితరభాగములపై కొద్దియొ గొప్పయొ యధికారమును గలిగియున్నవి. ఈభాగ మితరభాగముల రక్షణమునకుఁ గారణమై విశేషాదాయమును గలిగియున్నది. బ్రతిఘ యుద్ధసావికాదళము సామ్రాజ్యరక్షణమునకు శరణ్యము. ఈభాగముపై నితరభాగముల కధికారమేమియునులేదు. 2. రాజ్యాధి నివేశస్థలములు; (Crown Colonies) ఈదేశముల పరిపాలనము బ్రతిఘపరిపాలకుల చేతిలోనున్నది. గవర్నరును శాసననిర్మాణసభసభ్యులును బ్రతిఘరాజ్యాధికారులచే నియమింపబడుదురు. శాసన

మును బ్రతిఘరాజ్యాధికారుల యంగీకారము నొందవలయును. ఆదాయవ్యయ నిర్ణయములను వారి యంగీకారమును బొందవలయును. కొన్ని దేశములలో నధికారములో గొంతభాగము శాసననిర్మాణసభ కొసంగబడినది. 3. ప్రాత్యామ్నాయాధి నివేశస్థలములు; (Representative Colonies) ఈదేశములలో ప్రాత్యామ్నాయపాలనమున్నను స్వతంత్రపాలనములేదు. బ్రతిఘరాజ్యాధికారులకు శాసనములను నివేశించు స్వతంత్రమును, అధికారులకు నియమించు స్వతంత్రమును, సభ్యులలో గొందరిని నియమించు యధికారమును, ఆదాయవ్యయములలో గొంత ప్రమేయమును గల్పించుకొను స్వతంత్రమును గలదు. 4. స్వతంత్రాధి నివేశస్థలములు; (Responsible Colonies) ఈదేశములలో ప్రాత్యామ్నాయపాలనమును స్వతంత్రపాలనమును బూర్తిగఁగలదు. బ్రతిఘ రాజ్యాధికారులకు శాసనములను నివేశించు స్వతంత్రముగలదుగాని ఈ యధికారము సామాన్యముగ వాడఁబడదు. గవర్నరునుశప్ప నితరాధికారులను నియమించు స్వతంత్రముగాని, ఆదాయములలో ప్రమేయమును గలిగించుకొను స్వతంత్రముగాని బ్రతిఘరాజ్యాధికారులకు లేదు. కార్యనిర్వాహకసభకులు గవర్నరుచే నియమింపబడుదురు. ఇతరాధికారులందరును కార్యనిర్వాహక సభాసభ్యులని గవర్నరుచే నియమింపబడుదురు. ఈదేశములపాలనము స్వతంత్రవ్యక్తిని గలిగి బ్రతిఘద్వీపముల పాలనమువలెనుండును. ఈస్వతంత్రాధి నివేశస్థలములలో గొన్ని దేశములందు సాంఘాతికపాలనముగలదు. ఆస్ట్రేలియా, సంయుక్త దక్షిణాఫ్రికా లు నిదర్శనములు. ఈసాంఘాతికపాలనములో చేరిన ప్రత్యేక భాగమును స్వతంత్రవ్యక్తిని గలిగియుండి సంఘాతపాలనములో చేరియుండును. అధినివేశస్థలములలో శ్వేతములు గాపురముండురు. వారిలకు బ్రతిఘద్వీపవాసులకుఁగల స్వత్వములు నిరభ్యంతరముగ గలవను

సిద్ధాంత మంగీకరింపబడుచున్నది. ఈ పాలనమునే హిందూ దేశములోని స్వరాజ్యవాదు లాకాంక్షించుచున్నారు. 5. స్వాధీనస్థలములు; (Dependencis) ఇవి బ్రిటిషుప్రజల చే జయింపబడి బ్రిటిషుసామ్రాజ్య లాభార్థము బ్రిటిషు రాజ్యాధికారులచే నిరంకుశాధికారముతో బాలింపబడుచున్నవి. ఈ ప్రదేశములలో శాసనముల నిర్మించుటకును, అధికారులను నియమించుటకును, అచ్యుతములలో బ్రహ్మమును: గల్పించుకొనుటకును బ్రిటిషు రాజ్యాధికారులకు స్వతంత్రముగలదు. ప్రాత్యామ్నాయ పాలన మీదేశముల కపూర్వము, నిరంకుశాధికారము సహజము. హిందూ దేశము సిద్ధాంతానుసరణిని నీతరగతిలో జేరినను వ్యవహారికములో స్థితితోలేక మొదటి రెండవతరగతుల దేశము:లో జేరుచున్నది. కాలక్రమమున నీదేశమునకు సా ఘాతిక స్వరాజ్యపాలనము బ్రిటిషుసామ్రాజ్యములోగలుగవలయుననునాశ మొందవులకు: బూర్తిగలదు. బ్రిటిషుసామ్రాజ్యములోని సకలప్రదేశములకును ప్రధానపాలకులు బ్రిటిషురాజ్యాధికారులచే నియమింపబడుదురు. వారు గవర్నరు జనరలు, గవర్నరులు, లెఫ్టినెంటుగవర్నరులు, ఛీఫ్ కమిషనరులు, కమిషనరులు మొదలగువర్గతో దేశస్థితిగతులనునరించి నియమింపబడి పిలువబడుచున్నారు. ఈపదవులలో హిందూ దేశపు గవర్నరుజనరలు పదవి యత్యుత్తమపదవిగా నున్నది. అధికారమునందును, గౌరవమునందును, వేతనమునందును దీనికి బోల్పందగినవని వేరొకటి బ్రిటిషుసామ్రాజ్యమునందేకాక మరెచ్చటను లేదు. విస్తీర్ణమై బహుజనాకీర్ణమై, నానావిధపాలనోపేకమై, భిన్నజాతిమత సంకులమైయెప్పు బ్రిటిషుసామ్రాజ్యము సామ్రాజ్యాధిపాతలను పాశముచే బంధింపబడుచున్నది. ఈ ప్రపంచవ్యాప్త సామ్రాజ్యపాలనము పార్లమెంటుచే శాసించబడుచున్నది.

హిందూ సామ్రాజ్యము.

హిందూసామ్రాజ్యము 18,00,000 చతురపుమైళ్ళు విస్తీర్ణమున 30,00,00,000 ప్రజలకుగలిగియున్నది. ఈసామ్రాజ్యములో 11,00,000 చతురపుమైళ్ళు ప్రదేశ

మును 23,18,90,515 ప్రజలను బ్రిటిషుహిందూస్థానమును, 7,00,00 చతురపుమైళ్ళు ప్రదేశమును 6,24,61,549 ప్రజలను స్వదేశవంస్థానములును గలిగియున్నవి. స్వదేశ సంస్థానములు 675 గలవు. వాటిలో: గొన్ని వంశియందుమిగిలిచిన్నవై వ్యవహారస్వతంత్రమును గలిగియుండలేదు. మైదరాబాదు, మైసూరు, బరోడ మొదలగునంస్థానములు వంశియందు పెద్దవియై వ్యవహారస్వతంత్రమును: గలిగియున్నవి. చెన్నపురిరాష్ట్రము:కు లోడిన సంస్థానములైదుగలవు. వాటిలో ముఖ్యములైనవి కొచ్చిను తిరువాన్కూరు సంస్థానములు. పెద్దసంస్థానములన్నియును సామ్రాజ్యపాలనముతో సంబంధమును: గలిగియున్నవి. వాటిసంఖ్య 175 అయియున్నది.

స్వదేశసంస్థానములు స స్థానాధిపతులచే బ్రిటిషుప్రతినిధి (Resident) సహాయమువలన: బాలింపబడుచున్నవి. గొన్నిసంస్థానముల కంతర్వ్యవహారములం జక్క: బెట్టుకొను స్వతంత్రముగలదు. ప్రాణశిక్షనువిధించు అధికారమును: గలదు. గొన్నిటికి స్వంతపైత్యమును వస్తులకువిధించు స్వతంత్రమును:గలదు. సంస్థానముల కీతరసంస్థానము:తోగాని పర దేశములతోగాని సంధినిజేసుకొను స్వతంత్రములేదు. సంస్థానాధీశులు దుర్వివముంతులైంపును వారిని మందలించుటకును, తొలగింపటకును, క్రొత్తవారిని నియమించుటకును బ్రిటిషుపరిపాలకులకు స్వతంత్రముగలదు. సంస్థానముల స్వతంత్రస్థితిగతులు బ్రిటిషుపాలనమునకును సంస్థానాధీశులకును లోగడజరిగిన యొజంబడికలవలన నిర్ణయింపబడుచున్నవి. స స్థానములన్నియును బ్రిటిషుసామ్రాజ్యాధికారమునకు లోడి వ్యవహారములను నిర్వర్తించుచున్నవి.

బ్రిటిషు హిందూస్థానము.

బ్రిటిషుద్వీపవాసులకు హిందూదేశ సామ్రాజ్యము విషయమువలనను, సంధులవలనను లభించినది. బ్రిటిషు హిందూస్థానము పదునాలుగు భాగములుగ న్నిక్షిపింపి విభజింపబడి పాలింపబడుచున్నది. రాష్ట్రములన్నిటిపైనను ముఖ్యాధికారి గవర్నరు జనరలు.

ఈ లెక్కలన్నియును ఇంపీరియల్ గెజెట్టియరునుండి యెత్తి వ్రాయఁబడినవి.

వంగరాష్ట్ర పునర్నిర్మాణమువలన నాలెక్కలలో మార్పులు గలుగవలసి యున్నవి.

భాగము	వరమితి	జనసంఖ్య	అదాయము	స్వాధీనకాలము	పాలకుడు
మద్రాసు	1,41,705	8,82,09,485 చా.	14,78,50,000	1689-1748	గవర్నరు.
బొంబయి	1,22,984	1,85,15,857	18,00,80,000	1608-1685	"
బెంగాల్ము	84,728	4,00,00,000	25,18,80,000	1688-1765	"
సంయుక్తరాష్ట్రము	1,07,494	4,84,98,879	18,88,42,000	1764-1856	లెఫ్టినెంట్ గవర్నరు.
బర్మా	2,57,000	1,04,90,624	9,11,58,000	1824-1852	"
హంబాల్ము	1,88,741	2,47,54,787	4,25,80,000	1849	"
బీహారులెఫ్టినెంట్	1,11,880	8,00,00,000		1912	"
మధ్యరాష్ట్రములు	1,18,241	1,08,47,825	1,84,70,000	1802-1817	ఫీల్డ్ మార్షల్.
అస్సాము	62,682	61,26,848	66,48,000	1825-1826	"
సీమాంకరాష్ట్రములు	88,665	21,25,480	47,66,000	1901	"
అజిమీదు మేర్యారా	2711	4,76,912	14,50,000	1818	ఏజెంటు
బలుచ్చిస్తాన్ము	1,810,855	9,15,000	25,51,000	1854-1876	"
కొడగు	1582	1,80,607	7,51,000	1884	కమిషనర్
అండమానుద్వీపములు	8148	24,649		1858	మాజరింజెండ్లెంటు.

ఇప్పుడు ప్రాకృత వంశము నందువలన బడునారు వదునేడు శతాబ్దములందుఁ బాశ్చాత్య దేశములందు నూతనోత్సాహము జనించినది. షేక్స్పియర్ బేకన్ బెంజామిన్ మొదలగు విద్వాంసులు దమ గ్రంథములవలన జనులకు నూతనోత్సాహమునుఁ బుట్టించిరి. రెలె కొలంబస్ మొదలగు ధీరులు నూతన దేశములనుఁ గనుఁగొనిరి. నాక్సు మొదలగు మతాభిమానులు మతావేశముచేఁ బ్రాణములను లెక్కనుఁజేసుకుండిరి. ప్రజలు రాజ్యాంగస్వత్వములకై రాజులను ధిక్కరించుచుండిరి. ప్రజలు దేశాభిమానపరవశులై మహత్కార్యోప క్రమణమునకుఁ గడంగిరి. ధైర్యవంతులు ద్రవ్యోపార్జనమునకై దూర దేశములకుఁ బోవనారంభించిరి. సాహసికులు వర్తకసంఘముల నేర్పరచి యాకాలమున ధనధాన్యసంపదలకుఁ బేరొందిన హిందూ దేశముతో వర్తకమునుఁ జేయుటకు ప్రక్రియించిరి. మొదటను పోర్చుగీసు దేశస్థులు హిందూ దేశములోఁ బ్రవేశించి వర్తకముతోఁబాటు దేశాక్రమణమునుఁ జేయుచుండిరి. పిమ్మట హోలాండులు పరాసులు ఆంగ్లేయులు వర్తకమునకై నెలపుల సీ దేశములో నేర్పరచుకొనిరి. ప్రా

గ్వాణిజ్యసంఘము 1600 నంవత్సరము దినంబరు 31వ తేదిని నెలకెత్తెత్తురాణివలన నొకకపులునుఁబొంది వర్తకమునారంభించిరి. ఈ వర్తకసంఘమువారు కాలక్రమమున నితరపాశ్చాత్య దేశీయులను హిందూ దేశ రాజులను నోడించి సామ్రాజ్యమును స్థాపించినవిధము హిందూ దేశ చరిత్రమువలన వ్యక్తమగుచున్నది.

ప్రాగ్వాణిజ్యసంఘమువారు హిందూ దేశములోఁ గాలువెట్టి యిప్పటికి మున్నూ రేండ్లుగ తిరిగినవి. మొదటి నూటయేబడేండ్లలోను వర్తకలాభము వారి ముఖ్యదేశముగ నుండెను. తరువాత డెబ్బ డేండ్లలో రాజ్యలాభము గలిగెను. ఇప్పటికెనుబడేండ్లుగ నాంగ్లేయులు హిందూ దేశమును నిరాటంకముగా ధర్మమార్గమునఁ బాలించుచున్నారు. ఆంగ్లేయులకు హిందూ దేశ సామ్రాజ్యత్వ మతిసులభముగ లభించినది. తామ్రమువెనుక రాష్ట్రము వీరి హస్తగతమగుచువచ్చెను. ఒక దేశమైనను వారిస్వాధీనమైనవిమ్మట పరాధీనముగా లేదు. ఇది దైవసంకల్పము. అలంఘనీయము. విస్తీర్ణమైన భరతఖండమునంతను నేక ఛత్రాధిపతులుగఁ బాలించినవా రాంగ్లేయులుదప్ప మ

టాకరులేరు. ఈయేకభక్తాధిపత్యమే హైందవ జాతీయ త్వమునకు మూలతీజము.

ఈవర్తకసంఘము 1611లో ముద్రలీబందరుతోను 1612లో సూరతుపట్టణముతోను వర్తకము నారంభించెను. 1637లో చెన్నపురియద్దెకుఁ దీసికొనఁబడెను. 1668 లో బొంబయి ఇంగ్లీషురాణికిఁ గానుకఁగొల్పించెను. 1640 లో ముగ్లీసామీవ్యమున మొగలుచక్రవర్తి యను మతిని వర్తకశాలయొకటి నిర్మింపఁబడెను. 1688లో సీసంఘమునకు బోటీసంఘమేర్పడెను. కాని 1702లో సీరెండుసంఘములకు సంయోగమేర్పడెను.

దేశస్థితి. రాజ్యలాభము.

పదునెనిమిదవ శతాబ్దమునడుమను మొగలుచక్రవర్తుల యధికారము ఊగింది మహారాష్ట్ర సంఘాతబలము వర్ధిలుచుండెను. సంఘములోని వారొండొరులతో రాజ్యకాంక్షచేఁ గోరాడుచుండిరి. పాంచాల మాఘగను నాయకుడైన అహమ్మదుషావళమయ్యెను. రోహిలానాయకు లు త్తరభాగములం గొన్నిటినిక్రమించుకొనిరి. అయోధ్య వంగదేశములు చక్రవర్తి ప్రతినిధుల పాలయ్యెను. రాజపుత్రస్థానముపై మహారాష్ట్రుల యధికారము పూర్తిగఁజెల్లుచుండెను. దక్షిణహిందూస్థానములో నిజాము స్వతంత్రమునువహించెను. మైసూరు మొదలగుస్వతంత్రరాజ్యములును దక్షిణమునందుండెను. ఈరాష్ట్ర పాలకులలో మహారాష్ట్రులుమాత్రము ప్రబలియుండిరి. ఇతరులు రాజ్యలోభముచే నొండొరులతోఁ గలహిందుచు దేశవిప్లవకారులైరి. వారిరాజ్యము లస్థిరములుగా నుండెను. దేశమిస్థితిలోనుండగా సనహాయశూరుడు రాబద్దుల్లాపు రంగములోఁ బ్రవేశించెను. ఈమహానీయుడు మొదటి బ్రిటిషుసామ్రాజ్య నిర్మాణకుడు. ఈయన ఛాందినాయకుడు డూప్లేవలె హిందూదేశ రాజ్యవ్యవహారములలో సంబంధమునుఁ గల్పించుకొనఁజొచ్చెను. వ్యాపారసంఘమునకు వర్తకమును బలపరచుటకు బలమవనరమైయుండెను. ఈబలసాధనమువలన రాజ్యలాభము సులభముగ గలిగెను. 1761 సంవత్సరమున దక్షిణ

హిందూదేశములో వర్తకసంఘము నెదిరింపజాలిన రాజ్యములేకుండెను. 1757లోఁ గలిగిన ప్లాసియుద్ధవిజయము వలన వంగరాష్ట్రము వర్తకుల పాలయ్యెను. 1772లో వర్తకసంఘము వంగరాజ్యభారమునుఁ బూర్తిగవహించెను. అప్పటినుండియును వారిప్రధాన నగరము కలకత్తాగ నుండెను. వెల్లిస్లిప్రభువు దమపాలనాకాలములో సంస్థానాధీశులతో నేర్పాటుసేసిన యొడంబడికలవలన బ్రిటిషు ప్రాబల్యమును స్వదేశసంస్థానములపై స్థాపించెను. 1811 సంవత్సరమునకు చెన్నపురిరాష్ట్రములోను 1818 నకు బొంబయి మధ్యరాష్ట్రములలోను 1849 నకు పాంచాలములోను 1852 నకు లోవరు బర్మాలోను, 1876నకు బలుచ్చిస్థానములోను 1887 నకు అవురుబర్మాలోను బ్రిటిషురాజ్యము సుస్థిరముగ స్థాపింపఁబడినది.

వాణిజ్యసంఘ వ్యవహారనిర్మాణము.

వర్తకసంఘపు వ్యవహారక్రమము మింగ్లాండులో నిరుపదిసలుపురు సభికులును నొకసభాధ్యక్షుడును నిర్వర్తించుచుండిరి. సభికులేటేటరు నెన్నుకొనఁబడుచుండిరి. పదునేడవశతాబ్దాంతమున సీసంఘనిర్మాణము కార్యనిర్వాహకసభకును (Court of directors) వ్యాపారసంఘస్వాములకును (General Court of Proprietors) మారినది. 2000 సవరణల విలువగల భాగస్వాములు కార్యనిర్వాహకసభలో సభ్యులుగనుండుట కర్హులు. కార్యనిర్వాహకసభ సంఘపు వ్యవహారములను నిర్వర్తించుచుండినను భాగస్వాములు వారివ్యవహారములను రద్దుచేయు స్వతంత్రమును గలిగియుండిరి. ఆకాలమున వర్తకవ్యాపనకై చెన్నపురి బొంబయి కలకత్తాలలో వర్తకశాలలేర్పరచఁబడినవి. ఈకాలలె కాలక్రమమున గోటలుగ మారినవి. ఈవర్తకశాలల వ్యవహారములను సభాధ్యక్షుడును సభికులును గలిసి నిర్వర్తించుచుండిరి. అధిక సంఖ్యాక్రమతము ననుసరించి కార్యక్రమము నిర్ణయింపఁబడుచుండెను. ఈమూడువర్తకశాలాధికారులును స్వతంత్రులుగా నుండెడివారు. వారిపైయధికార మింగ్లాండులోని కార్యనిర్వాహకసభకు మాత్రముండెడిది. ఈయధికారులే కాలక్రమమున గవర్నరులుగను కార్యనిర్వాహకసభ్యులుగ

ను మారిరి. చెన్నపురి బొంబాయి గవర్నరులకిప్పటికిని హిందూదేశపుచుంత్రితో స్వతంత్రముగ నుత్తరప్రత్యుత్తరములను జరుపుట కధికారముగలదు.

వ్యాపారనిర్వాహకసభకు ధనాగమమే ప్రధానోద్దేశము. వారిచేనియమింపబడినవారలు వాణిజ్యసంఘమునకును స్వకీయోపయోగమునకును ధనయోగ్యులగుటకు న్యాయాన్యాయ విచక్షిత లేక పాటుపడుచుండెడివారు. ఇందువలన పాలనమునందనేకములైన దుర్బయములేర్పడినవి. 1773లో నియామక శాసనము (Regulation Act) ఏర్పడినది. ఈ శాసనములవలన నియోజక నియమములలోను సభికారకాలములోను కొన్ని మార్పులు చేయబడినవిగాని పాలనాపద్ధతులలో మార్పులు చేయబడలేదు. 1784లో నిర్మింపబడిన పిట్టుశాసనము వలన నిర్వాహకసభకు సర్వాధికారములు విధింపబడినవి. అసభలో గో శాధ్యక్షుడును, మంత్రులలో నొకరును, వారుగూడ మించని గూఢసభాసదులును (Privy Counsellors) సభ్యులు గనియమింపబడిరి. సభాధ్యక్షుడు కార్యముల నిర్వహించుచుండెను, సభ్యులసంఖ్య క్రమముగఁ దగ్గింపబడినది. అధికారమంతయును సభాధిపతివశముననుండెను. 1833వ సంవత్సరమునకు సభాధిపతిమాత్రము సభ్యులకు మిగిలియుండెను. ఈ సభాధిపతియే తుదకు హిందూదేశపు మంత్రిగ (Secretary of State for India) మారెను.

కార్యనిర్వాహకసభకును భాగస్వాములసభకును సవరణము భేదభావము గలుగుచుండుటవలన వ్యవహారక్రమము కార్యనిర్వాహక సభాధ్యక్షుడైన మంత్రివశమగునటులు పార్లమెంటుచే శాసనములు గల్పింపబడెను. హిందూదేశ సామ్రాజ్యము రాజ్యాధిస్థాతలదనియును వాణిజ్యసంఘమువారు వారియనుమతినిఁ బొందించుచున్నారనియును సిద్ధాంతమేర్పడెను. పాలకులు సభచేనియమింపబడినను రాజ్యాధిస్థాతల సమృత మనసరముగ నుండెను. కార్యనిర్వాహక సభకును నియామకసభకును గల ద్వైధీభావము 1858లో సామ్రాజ్యపాలనము రాజ్యాధిస్థాతల యధీనమైనపు డంతోంది సర్వాధికారము రాజ్యాధికారుల పరమైవది.

బ్రిటిషుసామ్రాజ్యములోని భాగములన్నియును పార్లమెంటుచేఁ బాలింపబడుచున్నవనుట శాస్త్రవమ్మతము. ప్రజాప్రాత్యామ్నాయసభ, ప్రభువులసభ, రాజ్యాధిస్థాతలుచేరి సామ్రాజ్యపాలనమును నిర్వర్తించుచున్నారు. ప్రాత్యామ్నాయ సభవలనను ప్రభువులసభవలనను విద్వేషింపబడిన శాసనములు రాజ్యాధిస్థాతల సమ్మతినిఁ బొందుచున్నవి. ప్రభువులసమ్మతినిఁ బొందకున్నను ముమ్మారు ప్రజాప్రాత్యామ్నాయసభచే సంగీకరింపబడినశాసనములు శాసనముగావలయునని గతసంవత్సరములో నొకశాసన మేర్పరుపబడినది. ఇందువలనఁ బ్రజాప్రాత్యామ్నాయసభచే బ్రిటిషుసామ్రాజ్య వ్యవహారము నడుపబడుచున్నదని యంగీకరించవలసియున్నది. ప్రజాప్రాత్యామ్నాయ సభాసభ్యులు బ్రిటిషుప్రజలచే నెన్నుకొఁబడుదురు గాన బ్రిటిషు సామ్రాజ్యపాలనము బ్రిటిషు ప్రజాధీనమనుట యధార్థమైనను సిసిద్ధాంతము సామాన్యముగ బ్రిటిషు ద్వీపములపట్లమాత్రము చెల్లుచున్నది. కారణమితరభాగముల వ్యవహారములలో బ్రిటిషు నియోజకగణము ప్రమేయ మంతగాఁ గల్పించుకొనుటలేదు. ఈసిద్ధాంతము హిందూ సామ్రాజ్యముపట్ల పూర్తిగఁజెల్లుచున్నది. పార్లమెంటు సర్వాధికారములను గలిగియున్నను రాజ్యాంగక్రమ మాంతరంగిక సభచే (Cabinet) నిర్వహింపబడుచున్నది. అంతరంగికసభలో 19 సభ్యులుగలరు. హిందూదేశపుచుంత్రి యీసభ్యులలో నొకడు. ఈచుంత్రి హిందూదేశపాలన క్రమమున శాంతరంగిక సభకును పార్లమెంటునకును బాధ్యతను వహించుచున్నాడు. పార్లమెంటునకు హిందూదేశాదాయ వ్యయమును జల్పించుటకును, శాసనములను నిర్మించుటకును స్వతంత్రముగలదు. ఈ హేతువువలన పార్లమెంటునకు హిందూదేశపాలనముపై బాధ్యత గలదనవలసియున్నది.

హిందూదేశచుంత్రి.

ఈచుంత్రికి హిందూదేశ వ్యవహారములలో సకల స్వతంత్రము నుగలదు. ఈయన మిగిలిన మంత్రులవలె రాజ్యాధిస్థాతల యనుమతినిఁ గార్యములను నిర్వహించుచుండును. హిందూదేశాదాయ వ్యయముపట్లను సాల

సమపట్లను మొదట కార్యనిర్వాహక నభకును, భాగస్వాముల నభకును, నిరూపక నభకునుగల నకలాధికారములీ మంత్రికిగలవు. రాజప్రతినిధిని మిగిలిన యుక్త్యోగిని కును రాజ్యవ్యవహార క్రమమును నిరూపించు నధికార మియనకుగలడు. బ్రిటిషుద్వీపములలో హిందూదేశ రాజ్యవ్యవహారములీయనచే నిర్వర్తించబడుచుండును. హిందూదేశమున కంపబడు శాసనవక్రములీయన సంరక్షమునఁ గలిగి యుండవలయును. ఈకార్యమును నిర్వహించుటకొక నభగలడు. ఇపుడినభలో 11 గురు నభ్యులుగలరు. ఈనభ్యులు మంత్రిచే పడేండ్లకొకసారి నియమింపబడు చుండురు. ఈనభ్యులు పడేండ్లు హిందూదేశములోఁ బనిచేసినవారుగను పనిలోఁజేరుటకుఁ బూర్వము పడేండ్లకుమించక హిందూదేశమును విడువనివారుగను నుండవలయును. ఇపుడినభలో నిద్దరుపైండవ నభ్యులుగలరు. కార్యదక్షులను మువ్వరను కాలనియములేక నియమించుటకు స్వతంత్రము మంత్రికిగలదు. మంత్రి శాసననియమములేని విషయములలో నభ్యులతో సంప్రదింపునుఁ జేయక వ్యవహరింపవచ్చును. హిందూదేశములోని గొప్పనలు మంత్రియలోచనపై రాజ్యాధిస్థాతలచే సంగీకరింపబడుచున్నది. సామాన్యముగ కార్యక్రమము నభికుల యలోచనల ననుసరించి వాఁకిఁ దోపి నిర్వర్తించబడుచున్నది. యుద్ధములకును, సంస్థానములకును సంబంధించిన విషయములు రహస్యముగా మంత్రిచే నిర్వహింపబడుచున్నవి. వ్యయవిషయములలో మంత్రి నభ్యులతో సంప్రదించి వ్యవహారమును నడుపవలసియుండును. నె.కు.రూ. 250 జీతముగల క్రొత్తవనుఁ ను గల్పించుటకును య. 25,000 లకు మించని ప్రయత్నము గల్పించుటకును హిందూదేశపాలకల కధికారమియ్యదేనది. ఈనభానడు లేడుశాఖాధిపతులుగ విభజింపబడిరి. 1. ఆదాయవ్యయము. 2. రాజ్యము. 3. సైన్యము. 4. రాజ్యము. 5. న్యాయపాలనము. 6. జనోపయోగ కార్యములు. 7. ప్రస్తుతంచయము. ఈవ్యవహారక్రమమును నడుపుటకు కార్యదర్శులు, సహాయకార్యదర్శులు, న్యాయవిమర్శకులు మొదలగు నధికారులు

మంత్రిచే నియమింపబడుచుండురు. క్రూరభవు ప్రస్తుత మంత్రి.

గవర్నరు జనరలు. రాజప్రతినిధి.

గవర్నరు జనరలు హిందూదేశమునకు శాస్త్రున మృతమైన పాలకుడు. కార్యనిర్వాహక భారమంతయు వానిపైగలదు. దేశమును బాలించుటకై నూతనశాసనములను నిర్మించు స్వతంత్రము వాఁకిగలదు. శానియధికార మంతయును కొన్నివేళల హిందూదేశపు మంత్రిచే నాక్రమింపబడుచున్నది. శాశ్వతక్రమాధికారము గవర్నరు జనరలుగకుఁ గలదనియును నిర్నయాధికారము మంత్రికిగలదనియు నాచారవ్యవహారము గలదు. శానివాడుకలో నీసిద్ధాంతము వీరిరువురి బలాబలముల ననుసరించి వర్తిలుచున్నది. కర్షకుప్రభువు తనవంతమున నెగ్గించుకొనుచుండ ననియును చెల్లనపుడు పనినిజాలించుకొనెననియును నర్వత తెలిసిన విషయము.

1778 వ శాసనమువలన గవర్నరు జనరలు హిందూదేశ పాలనాధికారమునుఁ బొందెను. ఈయధికారమును స్వతంత్రముగ నెరవేర్చక నభ్యులలో నధికసంఖ్యాకుల మతముతో నేకీభవించి నెరవేర్చుచుండును. వారను హేస్టింగ్సుగారి కాలములో ఫిలిపుప్రాన్సిను మతమును నభ్యులవలంబించుచు వానికిఁ బ్రతిఘటించు చుండిరి. కారన్వాలినుప్రభువు 1786 లో గవర్నరు జనరలుగా నియమింపబడి నపుడు దనకు స్వతంత్రము గావలయునని కోరగా నధికనభ్యుల మతముతోఁ బనిలేక గవర్నరు జనరలు మతముచెల్లుటకై యొక శాసనము నిర్మింపబడెను. ఈశాసన మిప్పటికిని హమలులోగలదు. కారన్వాలినుప్రభువు కార్యనిర్వాహమునకై భిన్నాంగములను నియమించి ప్రత్యేకాంగమునకొక యధికారిని నియమించి వారియలోచన ననుసరించి తాను కార్యమును నిర్వర్తించుచుండెను. పిమ్మటను కోశాంగాధిపతియును, న్యాయాంగాధిపతియును నియమింపబడిరి. హమ దమయంగములలో స్వతంత్రమును గలిగియుండిరి. శానింగప్రభువు మిగిలిన నభికులకుఁగూడ ప్రత్యేకవిధులనుగల్పించెను. 1861 లోఁ జేయబడిన శాసనమువలన రాజ్యాంగాధికారుల

కార్యములు గవర్నరుజనరలు పనులవలె సంస్కారము నొందెను. పిమ్మట ప్రత్యేకాంగమునకొక యధికారి నియమింపబడెను. ప్రత్యేకాంగాధికారిని స్వతంత్రాధికారముగలదు. కాని గవర్నరు జనరలునకు శాఖాధికారుల నిర్ణయములను సవరణనుఁ జేయుటకును మార్పుటకును సాధికారము గలదు.

రాజ్యాంగముల విభజనము.

1. విదేశాంగము:—దీనివ్యవహారమును గవర్నరు జనరలు స్వతంత్రముగఁ జూచుచుండును. చీనా, రిజెట్టు, నయాము, పారసీకము, అఫ్ఘనిస్థానము మొదలగు తరరాజులతోఁగల రాజ్యవ్యవహారములను, గిలిగిట్, చిత్రాలు, బెలుచ్చిస్థానము మొదలగు సుపాంతరాజ్యముల రాజ్యవ్యవహారములను సంస్థానాధీశులకు సంబంధించిన రాచకార్యములను నిర్ణయించుట విదేశాంగశాఖవారి పనియైయున్నది. అశాఖ కార్యదర్శి విమర్శనలనుబట్టి రాజప్రతినిధి ఈపనులను నిర్వర్తించుచుండును.

2. స్వదేశాంగము:—ఈశాఖకొక నభికుడు గలడు. స్వదేశ రాజ్యవ్యవహారము న్యాయవిమర్శనము, చరణాలు, రక్షకభలవర్గము, విద్యాశిక్షణము, వైద్యశాలలు, ప్రజారోగ్యము, పట్టణపాలనసంఘములు, స్థానికపాలనాసంఘములు, క్రైస్తవమత వ్యవహారములు, ఆయుధశాసన నిర్వహణము మొదలగు దేశపాలనమునకు సంబంధించిన వ్యవహారము లీశాఖాధికారులచే శాసించబడుచుండును. ఆయారాష్ట్రములం బాలించు రాష్ట్రపాలకులచే నీవ్యవహారక్రమము నిర్వర్తించబడుచుండును. స్వదేశాంగాధికారులీ కార్యక్రమమును శాసించుచుండురు. రాష్ట్రాధికారులలో ముఖ్యులైన హైదరాబాద్ పారసీవాధికారులీశాఖాధికారమునకు లోబడియుండురు. దీపాంతరవాసశిక్షితులకు నివాసములైన ఆంధ్రమానుద్విషముల పోర్టు బ్లయరుల పాలనమీ శాఖచే జూడబడుచుండును. సామ్రాజ్యపాలకులకు సంబంధించిన న్యాయాధికారులను, పురాతన మండిర రక్షకశోధక శాఖాధికారులను నియమింపదే యధికార మీశాఖకుఁగలదు.

3. ఆదాయ వ్యవసాయాంగము:—దీనికిఁ బ్రత్యేక నభికుడుగలడు. ఈయంగాధికారులు భూమిసిస్తుకు, వ్యవసాయాభివృద్ధికి, వ్యవసాయ మార్గాన్వేషణమునకు, తొమచీడా పరిహారమునకు సంబంధించిన వ్యవస్థలను శాసించుచుండురు. పూర్వకాలమునుండియును హిందూదేశములో పన్నులలో ముఖ్యమైనది భూమిపన్నయియుండెను. ఇప్పుడు హిందూదేశాదాయములో నగము భూమిసిస్తులవలన లభించుచున్నది. రయితులకు నదుపాయములనుఁ గల్పించుటయును, వారికి భూమి నుండు స్థిరమైన హక్కులనుఁ గల్పించుటయును, న్యాయమార్గమున సిస్తును వసూలు చేయుటయును, కృషివలుల యుద్ధారము నభివృద్ధిచేయుటయును, శాస్త్రీయపద్ధతుల ననుసరించి వ్యవసాయ మార్గములను వృద్ధిచేయుటయును మొదలగు పనులీ శాఖాధికారుల యధీనములు. ఈవిషయములన్నియును రాష్ట్రీయాధికారులచే నిర్వహింపబడుచుండును. ఈయంగాధికారుల పని శాసించుట నిర్ణయించుట మాత్రమైయున్నది. క్షేత్రనిరూపణము, వనపాలనము, కృషిరక్షణము, ఔషధ్యవలోకనము, వ్యవసాయ మార్గనిరూపణము మొదలగుపనులీశాఖాయత్తములు. ఇప్పుడు ముఖ్యరాష్ట్రములలో వ్యవసాయ శాఖాంగము లేర్పరుపబడినవి. వ్యవసాయ మార్గాన్వేషణమునుఁ జేయుట, నీటివనతులనుఁ గల్పించుట, భూసారములను బలపఱచుట మొదలగుపనుల నీశాఖాధికారులు చూచుచున్నారు. ప్రత్యేకాంగాంగమునకు సంశోధకాధ్యక్షుడు (Inspector General) గలడు. ఈయధికారులు ప్రత్యేకరాష్ట్రములలోని యధికారుల పనులను శాసించుచుండురు.

4. శోశాంగము:—దీనికిఁ గోశాధ్యక్షుడధికారి. సామాన్యకోశ నిర్ణయములన్నియును నీసభ్యుని యధీనములు. ఉద్యోగస్తుల శీతములు, సెలవులు, ఉపవేతనము లీశాఖాధికారులచే శాసించబడుచుండును. టంకశాలలు, ధనాగారములు, ద్రవ్యపత్రములు, నల్లమందు, ఉప్పు, స్తాంపులు, మద్యాదులు మొదలగు శాఖల వ్యవహారములీ శాఖాధికారులచే నియమింపబడు చున్నవి. కార్యక్రమ మాయారాష్ట్రాధికారులచే నడుపబడుచుం

గౌ. సర్ విశాల దాసు థాకరే. The Hon. Sir Vishal Das Thakersey. గౌ. హరిశ్చంద్ర విష్ణుదాసు. The Hon. Mr. Harischandra Vishnu Dass.

The Hon. Sir Gangadhar Rao Chitnavis.

గౌ. సర్ గంగాధరరావు చిట్నావిస్.

గౌ. సర్ ఇబ్రహీంరహింతుల్లా. Sir Ebrahim Rahimtulla.

కన సామూల్ బరోచాగారు. Sir S. Barocha.

కార్నిజి శోటీస్వరుడు. Mr. Carneige.

నయ్యర్ హసనీ బిగ్రామిగారు. Saiyed Hasanali Biligrami.

లల్లుభాయి శామలదాసుగారు. The Hon. Mr. Lallu Bhai Samala Das.

Members of The Madras Legislative Council.

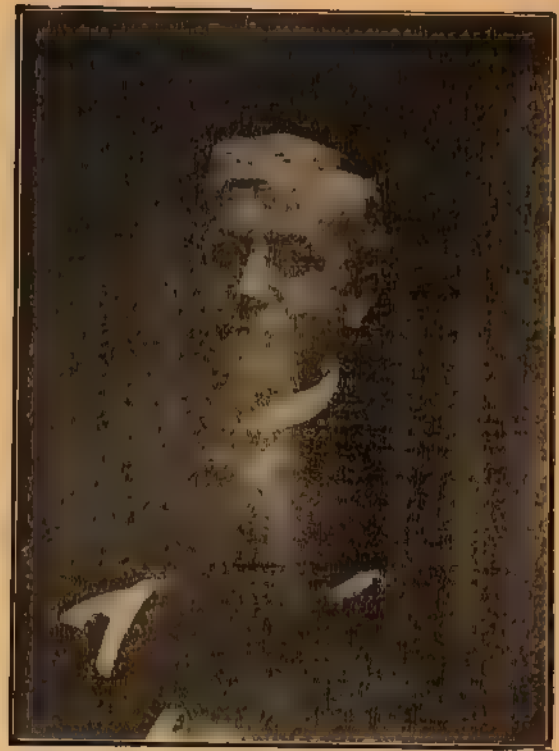

1910-11 లో జన్మ పురి శాసన నిర్మాణ సభా సభ్యులు.

The Hon. Mr. Lim Ohing Tsong.

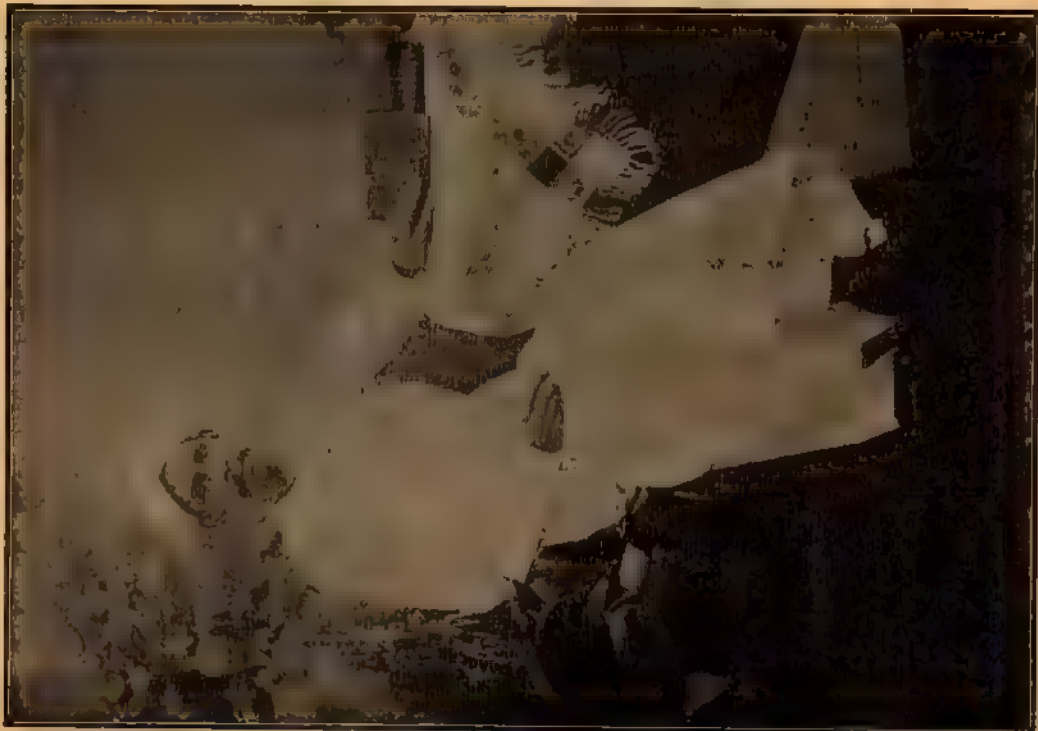
The Hon. Mr. Alfred Chatterton.

లిమ్ చింగ్ ట్సంగుగారు.

ఆల్ఫ్రెడు చాటర్టన్ గారు, చెన్నపురి పరిశామికాధ్యక్షుడు.

The Hon. Mr. M. A. Kuddus Badsha Sahab.

కా॥ కుద్దుసు బాషా సాహెబుగారు.

దును. శాఖాధికారి కార్యములను నియమించుచుండును. సైనికకోశాంగము ప్రత్యేకాంగముగ నిటీవల నేర్పరచబడినది. సేనకుసంబంధించినతెక్క లీశాఖాధికారులచే జూడబడుచుండును. కరగ్రహణమునకై తాలూకాలందును, మండలములందును, రాష్ట్రప్రధానపట్టణము లందును ధనాగారములుగలవు. కోశాధికారుల ధనమును స్వీకరించుదురు. రాష్ట్రపాలనమునకై వినియోగింపఁ బడవలసిన ధనము రాష్ట్రములందు వ్యయము సేయఁబడి సామ్రాజ్య వ్యయమునకై నియమింపఁబడినది కోశాంగాధ్యక్షుని పరము సేయఁబడును. కోశప్రధానపర్యవేక్షకుడు Comptroller and Auditor General. ఈశాఖాధిపతి, ద్రవ్యపత్ర వ్యవహారము వీరిస్వాధీనమందుండును. సామ్రాజ్యదాయవ్యయగణనము లీకార్యస్థానములందుఁ బరీక్షింపఁబడును. రాష్ట్రీయకోశ పర్యవేక్షకులును Provincial Comptrollers and Auditors సేయఁగముండుంగలరు. వారుసామ్రాజ్య రాష్ట్రీయగణనములను వివేచియించుదురు పూర్వము సామ్రాజ్యపాల్కలకును రాష్ట్రీయపాల్కలకును తెక్కలపేషముమై తగాదాలేర్పడుచుండెను. సామ్రాజ్యకారులు రాష్ట్రీయధనమును వ్యయముచేయుచుండెడివాడుక. ఇప్పుడట్టి కలహములు లేకుండుటకై సామ్రాజ్యధనము, రాష్ట్రీయధనము నిర్ణయింపఁబడినది.

5. వాణిజ్య పరిశ్రామికాంగము:—ఇది ప్రత్యేకాంగముగ 1905 లో నిర్మింపఁబడినది. దీనికిఁ బ్రత్యేకాంగాధిపతియను ముగ్గురు సభ్యులుగల సభయునుగలదు. ఉపధ రైలుమార్గముల వ్యవహారములనుఁ బరిశీలించుచుండును. ఈవ్యవహార క్రమమీయంగముల ద్వారా నడచుచుండును. వాణిజ్యము, పోస్టాఫీసులు, టెలిగ్రాఫులు, కర్మాగారములు, శిలాతైలము, విదారణద్రవ్యములు, ముద్రణము, కలకము (Customs) పముద్రయానములు, నావాశ్రయములు, వ్యాపారగణనములు, బొగ్గుగనులు, శిల్పికళలు, ఖనిజములు, కూలీలుపర జేతమునకుఁ బోవుట మొదలగు కార్యవ్యవహారమీ యంగాధికారులచే నియమింపఁబడును. పూర్వము దేశోపయోగ కార్యశాఖచే (The Public Works Department) నియమింపఁ

బడెడి వ్యవహారము లీపుడిశాఖాధికారుల పతముసేయఁబడినవి. ఈశాఖలోని యుపాంగములకుఁ బ్రత్యేకాంగాధిపతులుగలరు. తంత్రీకార్యాలయములకును పోస్టాఫీసులకును ప్రధాననిర్వాహకులు (Director General) గలరు. నూతనముగ నీరెండుశాఖలును నొకటిగాఁ జేర్చబడినవి. వీరికిందఁ బ్రతీరాష్ట్రమునందును ప్రధానాధికారులు గలరు. వారికిందను మండలములలోను సభికారులుగలరు. పోస్టాఫీసులు, తంత్రీకార్యాలయములు సామ్రాజ్యపాలనాధికారముక్రింద నున్నవి.

6. న్యాయాంగము:—దీనికిఁ బ్రత్యేక సభికందు గలకు. సామ్రాజ్యపాలనమునకును, రాష్ట్రపాలనమునకును గావలసిన న్యాయసూత్రము లీశాఖాధికారుల యాలోచనల ననుసరించి నిర్మింపఁబడుచుండును. నూతనశాసన నిర్మాణమునకీ యంగాధిపతి యోచనలు జోడ్చుచుండును. హైందవులిపుడి యంగాధిపతులుగ నేమింపఁబడుచున్నారు.

7. 8. సైన్యాంగములు:—ఈయంగమునకు ముఖ్యాధికారి సేనాధ్యక్షుడు కాని గవర్నరుజనరలు మిగిలిన యంగములపైనవలె దీనిపైనను సభికారమునుఁ గలిగియున్నాడు. పూర్వము భిన్నరాష్ట్రీయలకుఁ బ్రత్యేక సేనాధ్యక్షులుండుటగలదు. ఇప్పుడు సైన్యవిభాగము లన్నిటిని సేనాధ్యక్షు డధిపతి. 1906 లో సేయంగపాలనమునకై రెండుశాఖలేర్పడినవి. సైన్యశాఖ యుద్ధసన్నాహసంభారశాఖ. సైన్యవ్యవహారములన్నియును సేనాధ్యక్షునియధీనములు. శిబిరములు, స్వచ్ఛాసైనికులు, నియమములు, సాధనములు మొదలగున వన్నియును సేనానాయకునిచే శాసింపఁబడుచుండును. యుద్ధసామగ్రులు యుద్ధనావలు, యుద్ధోపకరణములు మొదలగు వ్యవస్థలు రెండవశాఖచే నియమింపఁబడును. ఈయంగములోని యధికారులందరు సామాన్యముగ సేనాధికారులుగ నుండురు. హిందుదేశ సైన్యమిపు డయదుభాగములుగ విభజింపఁబడినది. ఉత్తరభాగము, తూర్పుభాగము, దక్షిణభాగము, పశ్చిమభాగము, బర్మాభాగము. దక్షిణభాగముమందు తూర్పుభాగముతోఁజేర్చబడునటులు నిర్ణయింపఁ బడినది.

సేనాధిపతికిందను నుపనాయకులు దండనాయకులు మొదలగువారుగలరు. శివరచాలనము ప్రత్యేకశాసనములచే నియమించబడుచున్నది. ఈచాలనము సైనికశివర దండనాధికారుల యధీనము. కిచ్చనరుప్రభువుగారి యాధిపత్యముకింద సీయంగమునకు స్వతంత్రాధికారములు ప్రబలింపనివి.

శి. విద్యాంగము:—ఈశాఖకుఁ బ్రత్యేకాధికారి గలడు. పాఠశాలలు, కళాశాలలు, విద్యావస్థలు, విద్యా శిక్షణము మొదలగు పనులీ యంగాధిపతిచే నిర్వర్తింపబడుచుండును.

దేశోపయోగశాఖ యొక యుపాంగముగాని ప్రత్యేకాంగముగాదు. దీని కార్యవ్యవహారము 1915 నుండియును రాజ్యవ్యవసాయాంగమునకుఁ జేర్చబడినది. కొంతభాగము వాణిజ్యపరిశ్రామికాంగమునకుఁ జేర్చబడినది. ఈశాఖాకార్యములను నిర్వర్తించుటకు యంత్రవాస్తుశాస్త్రజ్ఞులనేకులు నియమింపబడుదురు. ఏకైక రెండుతరగతుల యధికారులుగలరు. సామ్రాజ్యసేవకులు రాష్ట్రీయసేవకులు. సీటివనకులు, మార్గములు, జనోపయోగమందిరములు, మొదలగు వ్యవహార నిర్వహణ మీశాఖాధీనము. పట్టణములలోని బాటలు పట్టణ పారిశుధ్య సంఘాధీనములు. మండలములలోని రాజమార్గములు మండల సంఘాధీనములు, ఈశాఖ కార్యనిర్వహణార్థ మొక ప్రధానకార్యదర్శిగలడు. ఈయధికారి రాజ్యవ్యవసాయాంగాధిపతితో సంబంధమునుఁ గలిగియుండును.

గవర్నరు జనరలునకు సంవత్సరమునకు రూ. 2,50,800, సేనాధ్యక్షునకు రూ. 1,06,000, అంగాధిపతులకు రూ. 80,000 వేతనములు. సామాన్యముగ నభికులందరును హైందవ పౌరసేవాధికార పరీక్షలోఁ గృతార్థులై పదేండ్లుగా నుద్యోగములో నున్నవారుగనుండురు. న్యాయాంగాధిపతి బారిష్టరుగా నుండవలయును. కోశాంగాధిపత్యము, విద్యాంగాధిపత్యము, వ్యాపారాంగాధిపత్యము ఉద్యోగమునుఁ జేయనివారికి సముత మియ్యబడుచున్నది. సైన్యాంగాధిపతి సైనికోద్యోగిగానుండును. ప్రత్యేకాంగమునకును కార్యదర్శి, ఉపకార్యదర్శి, నియుక్త

కార్యదర్శి, సహాయకార్యదర్శి మొదలగు ఉద్యోగులనేకులుగలరు. కార్యదర్శి ఆశాఖకార్యములను శాఖాధ్యక్షునకుఁ దెలుపును. శాఖాధ్యక్షుని యనుమతిని శాఖాకార్యములు నడుచుచుండును. శాఖాధ్యక్షులకు మతభేదమేర్పడినను, శాఖాధ్యక్షులకు రాష్ట్రపాఠకులకు మతభేదమేర్పడినను గవర్నరు జనరలుగాని లేక నిండునభగాని చేరి తీర్మానములనుఁ జేయుచుండురు. మాతనశాసనములు, ముఖ్యాంశములు నిండునభలచేదీర్చానింపబడును. సభ సామాన్యముగ వారమున కొకసారి గూడును. సభాచర్చలు తీర్మానములురహస్యముగ నుంచబడును. ఆయా శాఖల కార్యదర్శులు తీర్మానములను వ్రాయుచుండురు. సభ్యులలో మతభేదము గలిగివుండనికొంతభాగము మతము చెల్లుచుండును. కాని గవర్నరు జనరలునకి మతమును నిరాకరిండుస్వతంత్రముగలడు.

సామ్రాజ్యపాలనము.

సామ్రాజ్యరాజ్యభారము గవర్నరు జనరలుపైఁ గలదు. కార్నవాల్నినుప్రభువు కాలమునుండియును గవర్నరు జనరలుమతము సభ్యులమతముతో నేకీభవించకున్నను చెల్లుబడి కావచ్చునను నియమమేర్పడెను. కానివ్యవహారికమునందు సభతోఁగూడిన గవర్నరు జనరలు సామ్రాజ్యమునుఁ బాలించువనుఁ బ్రతీతిగలదు. సామాన్యముగ శాఖాధికారుల మతము నిరాటంకముగఁ జెల్లుచుండును. కాని రాజప్రతినిధికిఁగల నిరంకుశాధికారము సభ్యుల విస్పష్టిక స్వతంత్రాభిప్రాయములకుఁ బ్రతిబంధకమనికొందరిమతము. కాని రాజ్యభారము శాఖాంగాధిపతుల సమ్మతముతో గవర్నరు జనరలుచే నిర్వర్తింపబడుటంజేసి సభాసహితుడైన గవర్నరు జనరలుచే సామ్రాజ్యము పాలింపబడుచున్నదనుట యుచితము. ఈపద్ధతివలన నాయాయంగకార్య నిర్వహణభారము ప్రత్యేకనభికునియందును నభికులందరియందునుఁ గలదు. ఇదికొంతవరకు పార్లమెంటుసభయొక్క యాంతరంగికసభ (Cabinet) యొక్క పాలనమునుఁ బోలియున్నను సీరెండుపద్ధతులకును విశేష వ్యత్యయముగలదు. ఈభేదమునకుఁగల కారణము రెండుదేశములకును పాలనాపద్ధతులలోఁగల భేదమైయు

న్నది. హిందూ దేశములోని సభికులు దమవాదము నెగ్గకున్న బహులజాలించుకొనరు. వారు ప్రజలచే నెన్నుకొనబడక సభికారవశమున నియమింపబడుదురు.

రాజప్రతినిధికి రాజులకుగల సామాన్యసభికారములుగలవు. సంస్థానాధీశుల సన్మానములకుఁ బూతుడుఁ దోడులను మన్నింపఁగలడు. సామాన్య శాసనములకు లోబడవలసినవనిలేదు. సభాసదుల మతమునకు వ్యతిరేకముగాఁ బ్రవర్తింపఁగలడు.

సామ్రాజ్య శాసనసభ.

సామ్రాజ్యపాలనమున కనుకూలములైన శాసనములను నిర్మించుటకును వ్యవహారక్రమమునుఁ బరిశీలించుటకును సామ్రాజ్యశాసనసభగలదు. గవర్నరు జనరల్ సభాధ్యక్షుడు. 1858 లో హిందూ దేశ రాజ్యము ప్రాగ్వాణిజ్య సంఘమునుండి బ్రిటిషురాజ్యాధిపతుల వశమైనపుడీ దేశపాలన మాయేడు పార్లమెంటులో సంగీకరింపఁబడిన 21, 22 శాసనముల ననుసరించి గవర్నరు జనరలు స్వాధీనము నేయఁబడియె. వానికి సహాయార్థ మొక శాసననిర్మాణసభ నిర్ణయింపఁబడెను. 1861-1892 సంవత్సరములలోఁ జేయఁబడిన శాసనములవలన గవర్నరు జనరలునకు బదుగురుకంటెఁ దక్కువ లేకను 16 కంటె నెక్కువగాకను సభికసభ్యులను నియమించుట కధికార మొసంగఁబడెను. ఈయధిక సభ్యులలో సగము మంది యసభికా సభ్యులుగ నుండవలయునని నిర్ణయింపఁబడెను. వారిలో నయిదుగురు భిన్నరాష్ట్రములలో నెన్నుకొనఁబడిన ప్రతి నిధులుగానుండవలయునని నియమింపఁబడెను. 1909 లోఁ జేయఁబడిన శాసనమువలన సామ్రాజ్యశాసన నిర్మాణసభలో 60 మంది సభికులుండునటులు తీర్మానింపఁబడినది. ఇరువది మైదుగురు సభ్యులెన్నుకొనఁబడవలయును.

చెన్నైలోని శాసనసభలోని యసభికార సభ్యులవలన	2
బొంబాయి	2
మంగరాష్ట్రము	2
అగ్రా ఆయోగ్య సూర్యు కరాష్ట్రములు	2
పొంబాయి	1
అస్సాము	1
బర్మా	1

మధ్యరాష్ట్రస్థానికపాలనావ్యవస్థలు

పట్టణపాలకసభ్యుల సంఘములు	...	1
చెన్నైలోని భూస్వాములు	...	1
బొంబాయి భూస్వాములు	...	1
మంగరాష్ట్రము	...	1
సూర్యు కరాష్ట్రము	...	1
అస్సాము తూర్పుబెంగాలు	...	1
మధ్యరాష్ట్రము	...	1
చెన్నైలోని మహమ్మదీయులు	...	1
బొంబాయి	...	1
మంగరాష్ట్రము	...	1
సూర్యు కరాష్ట్రము	...	1
అస్సాము తూర్పుబెంగాలు	...	1
మంగరాష్ట్ర సర్వసంఘము Chamber of Commerce	...	1
బొంబాయిరాష్ట్ర సర్వసంఘములు	...	1
పాలకులచే నియమింపఁబడు సభ్యులు 85 మంది		
కొత్త-నగాళ సంఘములు		85

60

వీరిలో సభికారులసంఖ్య 28కి మించఁజనదు. అసభికారుల సంఖ్యకన్న సభికారులసంఖ్య యెక్కువగానుండవలయును. ఈసభకు పార్లమెంటుసభచే నేర్పాటునయేబడిన శాసనములం జర్పించుటకు స్వతంత్రములేదు. విదేశరాజ్యతంత్రములం గూర్చియును, స్వదేశసంస్థానములంగూర్చియును, సేనకు సంబంధించిన విషయములను, న్యాయసభలలో విచారణలోనున్న విషయములను విచారించుట కధికారములేదు. సభ్యులు కోశవ్యవస్థలనుఁ జర్పింపవచ్చును. మార్పులనుఁ జేయుటకై తీర్మానములను సభలోఁ బ్రవేశ పెట్టవచ్చును. రాజప్రతినిధి సమ్మతముతో నూతనశాసనములనుఁ బ్రవేశ పెట్టుటకు సభ్యుల కధికారముగలదు. జనోపయోగములైన ప్రశ్నల నడుగవచ్చును. సభాధిపతియైన గవర్నరు జనరలు అజ్ఞులకు సభ్యులు లోబడియుండవలయును. ఈసభయొక్క శాసనములు పార్లమెంటుచే నియమింపఁబడినవిగాన హిందూ దేశపాలనము శాసనసభాధీశమైనను పార్లమెంటు సర్వాధికారమునుఁ గలిగియున్నది. అధికార సభ్యులసంఖ్య హెచ్చుగా నుడుటంజేసియును, కార్యనిర్వాహకసభ యున్నది.

కారులచే నిండియుండుటం జేసియును కార్యనిర్వాహక సభామతమే సామాన్యముగ శాసనసభలోనుఁ జెల్లుచుడి యగుచున్నది.

యూరపు దేశములోని శాసనసభలతోఁ జోల్చిన నిది లోపముగానున్నను, హిందూదేశపు ప్రస్తుతస్థితి కనుకూలముగానుండవచ్చును. కార్యనిర్వాహక సభామతమునుఁ ద్రోసివేయు స్వతంత్రము శాసన మహాసభకు లేనందునను ప్రజాప్రతినిధు లాసభలో లేనందునను హిందూదేశపాలనము నిరంకుశాధికారమనవచ్చును. ప్రజాప్రాత్యామ్నాయ పాలనము వ్యాపించియుండు దేశములలోఁ గార్యనిర్వాహక సభకులును ప్రజాప్రతినిధులై యుందురు. శాసనసభలకు వాటినిర్మాణమును మార్పు స్వతంత్రముగలదు. హిందూదేశములోని సభలకట్టి స్వతంత్రము లేదు. కానిహిందూదేశపాలన మువయుక్తమైన శాసనములనునిర్మించుస్వతంత్రము శాసనసభలకుగలదు. అనధికారసభకులకు శోశనిర్ణయములకు సంబంధించిన ిర్ణయములను సభలోఁబ్రవేశపెట్టు స్వతంత్రము మోర్లి మింటోప్రభువులచేఁ గల్పించబడిన సంస్కారములవలనఁ గలిగినది. ఈనూతననిర్మితసభ కాలక్రమమున సకలస్వతంత్రములుగల ప్రజాప్రాత్యామ్నాయ సామ్రాజ్యశాసన మహాసభగాఁ బరిణమించుట కవకాశముగలదు.

రాష్ట్రపాలనము.

బ్రిటిషుసామ్రాజ్య మిందేశములోఁ బడునాలుగు భాగములుగ విభజింపబడినది. ఆరాష్ట్రములు షూడుతరగతులుగనున్నవి. మూడుపెద్దరాష్ట్రములు, బొంబయి, చెన్నపురి, బెంగాళము. ఈరాష్ట్రపాలకులు సింహాసనాధిస్థాతలచే నింగ్లాండులో రాజకీయ వ్యవహారములలో బ్రముఖులైనవారిలో నొకరు నియమింపబడుదురు. వారియధికారవిధులు పార్లమెంటుశాసనముచే నియమింపబడును. వారికిఁ బ్రత్యక్షముగా హిందూదేశపు మంత్రితోను త్రరప్రత్యక్ష త్రరమాలను జరుపుకొను స్వతంత్రముగలదు. రాష్ట్రపాలనము కార్యనిర్వాహక సభతోఁగూడిన గవర్నరుచే జరుపబడును. కార్యనిర్వాహకసభలోని సభకులు నలుగురికి మించబడదు. అసభకులలో గద్దరు హైంద

వ పౌరసేవాపరీక్షతోఁ గృతార్థులై వండ్రెండ్రుగ దేశములోఁ బనినిజేయుచుండువారుగా నుండవలయును. గవర్నరునకును గవర్నరుజనరలునకువలె సభకుల మతమును నిరాకరించు స్వతంత్రముగలదు. గవర్నరులకు రక్షకభటులుగలరు. వారును ఎక్సెలెన్సీ (Your Excellency)యని పిలువబడుదురు. రాష్ట్రపాలకులశాసనములు సామ్రాజ్యపాలకుల సమ్మతినిఁబొందినగాని శాసనములుగానేరవు. రాష్ట్రపాలకు లయి డేండ్లకొకసారి నియమింపబడుదురు. వారివేతనము సంవత్సరమునకు రూ. 1,20,000. కార్యనిర్వాహక సభకులవేతనము సంవత్సరమునకు రూ. 64,000. మధ్యతరగతిరాష్ట్రములారు. వాటిపాలకులైన లెఫ్టి నెంటు గవర్నరులవేతనము సం॥ గి రూ 1,00,000. మధ్య రాష్ట్రపాలకుడైన ఛీఫుకమిషనరువేతనము రూ. 62,000. చిన్న రాష్ట్రములయిరు. మధ్యతరగతితోఁ జేరిన మొదటి అయిదురాష్ట్రములును పార్లమెంటు శాసనముచే నిర్మింపబడినవి. వాటిపాలకులు శాసనసభా సహాయముచే బాలించెదరు. పాలకనియమము గవర్నరుజనరలువశమునందుఁ గలదు గాని రాజ్యాధిస్థాతల యనుమతమునుఁ బొందవలయును. ఛీఫు కమిషనరును నియమించు స్వతంత్రము రాజప్రతినిధికిఁ గలదు. రాష్ట్రపాలనము రాష్ట్రాధిపతుల యధీనము. వారియధికారము గవర్నరుజనరలునకు లోబడియుండవలయును. ఛీఫు కమిషనరులయధికారము రాజప్రతినిధిచే శాసింపబడుచున్నది. హిందూదేశములోని యేడురాష్ట్రములకు శాసననిర్మాణసభలుగలవు. ఆయారాష్ట్రములలోని శాసననిర్మాణసభలలోని సభకులసంఖ్యవివరము.

చెన్నపురిరాష్ట్రము.	48
బొంబయి	48
వంగరాష్ట్రము	51
నయ్యక్తరాష్ట్రము	49
పాంచాళము	27
బర్మా	18
బీహారు	

ఈ గణనములలో రాష్ట్రపాలకులు చేరియున్నా	
రు. చెన్నపురి రాష్ట్ర శాసన సభా నిర్మాణము.	
అధికారులు అధికారనియంత్రులు	
గవర్నరు (సభాపతి)	1
కార్యనిర్వాహక సభికులు	2
ఏడవ కేటు జనరలు	1
పాలకుల చేనియమింపబడిన యధికారాధికారులు 23	
నియమింపబడిన కార్యదక్షులు	2
ప్రతినిధులు	
చెన్నపురి పాలనసంఘము	1
విశ్వవిద్యాలయము	1
పట్టణ పాలనాసంఘములు స్థానిక పాలనాసంఘములు 1	
జమిందారులు	2
ఇతర భూస్వాములు	2
మహమ్మదీయులు	2
చెన్నపురి వాణిజ్యసంఘము	} 1
(Chamber of Commerce)	
చెన్నపురి వర్తకసంఘము	} 1
Trades Association	
వాటి కేంద్రములు	} 1
The Planting Community	
<hr/>	
	41

1. గణాంకము, విశాఖపట్టణము.
2. గోదావరి, కృష్ణా గుంటూరు.
3. నెల్లూరు, చెంగల్పట్టు, ఉత్తర ఆర్కాటు.
4. కడప, కర్నూలు, బళ్ళారి, అనంతపురం.
5. నేలం, కోయంబుత్తూరు, నీలగిరి.
6. దక్షిణకనడ, మలయాళము.
7. తంజావూరు, దక్షిణ ఆర్కాటు, తిరుచనూపల్లి.
8. మధుర, తిరునల్వేలి.

ఈయెనిమిది విభాగములలోనుండు పట్టణ పాలనా సంఘములును, స్థానిక పాలనా సంఘములును, నాకొక ప్రతినిధి నెన్నుకొనగలవు. తెలుగు మండలములలోని జమిందారులొక ప్రతినిధిని వితర భూస్వాము లొక ప్రతినిధిని నెన్నుకొనగలరు. ఈ మండలములలోను

మద్రాసు చెంగల్పట్టులలోనుగల మహమ్మదీయులొక ప్రతినిధి నెన్నుకొనగలరు. దక్షిణ మండలములలోని వారి చే మిగిలిన ప్రతినిధులెన్నుకొనబడి యెదరు. ఈ శాసన సభలో ననధికారుల సభ్యుల సంఖ్య యధికముగ నున్నది. ఈ సభకు రాష్ట్రీయ సంబంధ విషయములనుఁ జర్చించుటకును, నూతన తీర్మానములనుఁ జేయుటకును స్వతంత్రముగ లదు. అనధికార సభ్యులకు సామ్రాజ్య శాసన సభా సభ్యుల కుఁగల స్వతంత్రములన్నియును గలవు. రాష్ట్ర వ్యవహార మంతయును కార్యనిర్వాహక సభచే నిర్వర్తింపబడుచుండును. ఆ సభలో ముగ్గురు సభ్యులుగలరు. వారిలో నొక సభ్యుడు హైందవుడుగా నున్నాడు. రాష్ట్రముయొక్క ఆదాయ వ్యయములు వ్యవహార క్రమము మొదలగు కార్యక్రమము రివిన్యూ బోర్డు ద్వారా నడువబడుచుండును. రివిన్యూ బోర్డులోఁ బ్రత్యేక శాఖకు కార్యదక్షులుగలరు. వారు కార్యనిర్వాహక సభా శాసనములను హమలులోఁ బెట్టుచుండురు.

మండలములు.

బ్రిటిషు హిందూ దేశములో 260 జిల్లాలుగలవు. చెన్నపురి రాష్ట్రములో 23 జిల్లాలుగలవు. మండలముల వ్యవహారము మండలాధిపతులచే నడువబడుచున్నది. మండలాధిపతుల క్రిందను సంతర్పండలాధిపతియును సహాయ మండలాధిపతియునుగలరు. మండలము తాలూకాలుగాను, తాలూకాలు ఖండములుగాను తాలూకాలుగాను విభజింపబడుచున్నవి. గ్రామము పాలనములో మొదటిస్థితిగా నున్నది. ప్రాచీన కాలములో గ్రామములనుఁ బాలనాధికారమును గలిగియున్నను ప్రస్తుతము గ్రామాధికారులపని సిస్టును వసూలుచేయుట లెక్కలను వాయిట మాత్రమేయున్నది. గ్రామములను స్థానిక పరిపాలనమునకు మూలబీజములనుగాఁ జేయుటవలనను దేశ పాలనము మంచిస్థితిలోనికి రాగలదు. ప్రతి మండలములోను రక్షక భటాధిపతియును న్యాయాధిపతియును గలరు. వీరి క్రిందను సంతరంతరలుగా సభికారులుగలరు. చెన్నపురి రాష్ట్రములో ప్రతి మండలమునకొక యధికారిగలదు. కాని యితర రాష్ట్రములలో నాలుగుమూడు మండలము

లకోక కమిషనరు మండలాధిపతులపై గలను. మండలములు నియమిత మండలములనియును సనియమిత మండలములనియును రెండువిధములుగా నున్నవి. నియమిత మండలములు పౌరసేవాపరీక్షలో నుత్తీర్ణులైనవారిచే శాసించబడుచుండును. అనియమితమండలములలో నీనియమములేదు. మండలాధిపతికి నిరంకుశాధికార మధికముగలదు. మండలాధిపతియొక్క మొదటిపని పన్నులను పన్నులుచేయుటయైయున్నను మండలరక్షణము వానిపనియైయున్నది. చెఱసాలలు, ఆసుపత్రులు, స్థానికపాలనాసంఘములు, పాకశాలలు, అరణ్యములు, వృత్తిపన్నులు, అల్పాధి వ్యవహారములు, నీటిపసతులు మొదలగువాటిని నిర్వహించుభారము వానిపైగలదు. రెండేండ్లపైదును రూ. 1000 జరిమానానువిధించు నధికారము మండలాధిపతికిగలదు. క్రిందియధికారుల తీర్మానములను విమర్శించు నధికారమును మండలాధిపతికిగలదు.

న్యాయవిమర్శనము.

న్యాయవిమర్శనమునకు తాలూకాకోక మునునబుకోర్టును దండనాధికారియును గలదు. మండలన్యాయాధికుడును దండనాధిపతియును వీరితీర్పులను విమర్శించు స్వతంత్రముగలదు. హిందూదేశములో కలకత్తా, మద్రాసు, బొంబాయి, అలహాబాదులలో నాలుగు హైకోర్టులు గలవు. హైకోర్టులు పార్లమెంటుశాసనమువలన నిర్మించబడవలసియున్నవి. మిగిలిన రాష్ట్రములలో న్యాయవిమర్శనమునకు ఛీఫ్ కోర్టులును, న్యాయాధిపతులు కమిషనరులునుగలరు. వీరి తీర్పులను విమర్శించు స్వతంత్రములండనులోనుండు ప్రివికౌన్సిలునకుగలదు. అనియమిత ప్రాంతములలోఁ బ్రాంతాధిపతికి న్యాయవిమర్శనాధికారమును దండనాధికారమునుగలదు. గ్రామాధికారులకు స్వల్పాధికారములుగలవు. ఈయధికారముల నభివృద్ధినిజేయుటవలన దేశపాలనము నుఖదాయకముగాగలదు.

సైన్యము.

హిందూదేశ సైన్యము బ్రిటిషుసైన్యమనియును, నేషనల్ సైన్యమనియును రెండువిధములు. ఈయభయ

సైన్యము దక్షిణభాగము, ఉత్తరభాగము, బర్మాభాగము అని మూడుభాగములుగ విభజింపబడినది. ప్రత్యేకభాగము తొమ్మిదిశాఖలుగా విభజింపబడినది. ఈశాఖాధికారులు దండనాయకులు. ప్రతిశాఖాసైన్యము యుద్ధమునకు సిద్ధముగానుండునటులు దండనాధికారులచే శిక్షింపబడుచున్నది. సైన్కోడోగ్రంథాల శిక్షణార్థము క్వెట్టాలో సైనికవిద్యాలయము గలదు. 1907-08లో హిందూదేశములో 2,27,714 సైనికులుగలరు. వారిలో 73,947మంది బ్రిటిషుసైనికులు, ఇతరులు హిందవసైనికులు. వైసైన్యమునకుఁదోడుగ స్వచ్ఛందసైనికులు 34,962 దేశీయసంవరణ సైనికులు 34,846 సీమాంతసైనికులు 12,000 బర్మాలోని సైనిక రక్షకభటవర్గము 22,000 స్వదేశసంస్థానసైన్యము 1,00,000 సంస్థానములలోసామ్రాజ్యసైనికులు 18,000 గలరు. బ్రిటిషుసైన్య రక్షణార్థమును యుద్ధసన్నాహమునకును 1912-13లో 28,64,17,500 రూప్యములు వ్యయముచేయబడును. ఈవ్యయములో 67 లక్షల రూప్యములు యుద్ధనావికాదళమునకైయున్నది.

రక్షకభటవర్గము. (Police.)

హిందూదేశమందలి రక్షకభటవర్గము అయిర్లాండుదేశమునందలి రక్షకభటవర్గము విధమున నిర్మించబడినది. ఈశాఖకార్యక్రమము సంతృప్తికరముగలేదని యంగీకరింపబడుచున్నది. నేరాన్వేషణములో నీశాఖలోని దుస్థితి స్పష్టమగుచున్నది. అపరాధులనొ నిరపరాధులనొ నేరస్థులనుగాబట్టుకొనుట రక్షకభటులకు సహజగుణమైనది. కొన్ని సమయములందు నేరస్థులు పట్టువడుటయునులేదు. రక్షకవిధులలో నీశాఖకు సామర్థ్యముగలదు. హిందూదేశములో 1,45,000 రక్షకభటులుగలరు. వారికై సంవత్సరమునకు రూ. 3,50,00,000 వ్యయముచేయబడుచున్నది. వీరుగాక 5,55,000 చౌకీదారులుగలరు. వారు గ్రామరక్షక భటులుగనున్నారు. ఈశాఖయును గ్రమముగ బాగుపడుచున్నది.

చెఱసాలలు.

ప్రతిజిల్లాలోను చెఱసాల యొకటికలదు. జైడిల యోగ్యమును మండలవైద్యాధికారి పరీక్షించుచుండు

ను. చెఱసాలలపాలనము చెఱసాలాధికారిచే నియమింపఁ బడుచుండును. ఈచెఱసాలలుగాక నచ్చటచ్చట పెద్దచెఱ సాలలునుగలవు. ఆరేండ్లకుమించిన శిక్షను విధింపఁబడిన వారండమానుద్వీపముల కంపబడుదురు. అక్కడ వారు స్వతంత్రముగనుండుటకును పెండ్లినిజేసికొనుటకును వీలు గలదు. అండమానుద్వీపములలో 14,800ను మిగిలిన చెఱసాలలో 87,400 ఖయిదీలును సామాన్యముగనుండు రు. చెఱసాలలకు సంవత్సరమునకు రూ. 88,00,000 లు వ్యయమగుచున్నవి.

ఆదాయవ్యయము.

హిందూదేశాదాయ వ్యయనిర్ణయముచివరనున్నపట్టిక వలనఁ జెలియుచున్నది. ఆదాయమునకు ముఖ్యధార ము భూమిసిస్తు. భూమిసిస్తునిర్ణయము ప్రతిరాష్ట్రమునం దును వేరువేరు విధముగఁ జేయబడుచున్నది. చెన్నపురి రాష్ట్రములో నకుటున యకరమునకు రూ. 2-5-0 నొ

ప్పున సిస్తు వసూలగుచున్నది. మధ్యరాష్ట్రములలో య కరమునకు 0-10-0 చొప్పున వసూలగుచున్నది. సిస్తు శాశ్వతముగ నిర్ణయింపబడిన వంగరాష్ట్రములో రైతులు ముఖస్థితిలోనున్నారు.

విద్యాపాలనము.

హిందువులకుఁ బూర్వకాలమునుండియును విద్య యం దాసక్తిగలదు. 1885లో న్యాయమంత్రిగా నున్న మెకాలెవ్రభువు విద్యాశిక్షణము పాశ్చాత్యపద్ధతుల నను సరించి యాంగ్లేయభాషలోఁజేయుట యవసరమని, తెలి యజేసెను. 1857లో బొంబయి, మద్రాసు, కలకత్తాల లో విశ్వవిద్యాలయములు స్థాపింపబడెను. అప్పటినుండి యును పాశ్చాత్యపద్ధతుల ననుసరించి విద్య క్రమముగ నీదేశములో వ్యాపింపజేయబడినది. 1910-11లో హిం దూదేశములో విద్యాస్థితి యిక్రింది లెక్కలవలన జెలి యుగలదు.

	బాలకపాఠశాలలు.	బాలికాపాఠశాలలు.	విద్యార్థులసంఖ్య.	వ్యయము.
చెన్నపురిరాష్ట్రము	28426	900	12,15,725	రూ. 1,27,68,000
బొంబాయి	11267	1121	8,68,585	1,24,00,000
బెంగాళము	85487		15,18,289	1,80,71,000
తూర్పుబెంగాళము	17292		9,84,218	88,05,000
సంయుక్తరాష్ట్రము	9067		8,45,787	
సాంచాలము	8821		8,46,940	80,57,000
బర్మా	4892		4,29,092	48,48,000
మధ్యరాష్ట్రములు	9094		2,97,620	80,88,000
పశ్చిమోత్తరసీమాంతరాష్ట్రములు	284		81,891	8,88,400
కొడగు	81		8,840	92,000
		బాలికావిద్యార్థినులు.	బాలవిద్యార్థులు.	వ్యయము.
మొత్తము	1,08,141	7,98,646	49,80,084	7,18,68,000

స్థానికపాలనము.

రివనుప్రభువు 1882లో నిర్మించిన శాసనమువలన నీదేశములో స్థానికపాలనమేర్పడినది. పట్టణపారిశుధ్య సంఘములును, తాలూకాసంఘములును, ఘండలసంఘ ములును స్థానికపాలన వ్యవహారములను గొంకవరకుఁ

జూచుచున్నవి. పట్టణపాలనాసంఘములలో నెన్నుకొన బడిన వనధికారసభ్యులు గొన్నిటిలోఁగలరు. సభాధ్యక్షు ని నెన్నుకొను స్వతంత్రము గొన్నిటికిగలదు. మండలసభ లలో నొకటిరెంటికి సభాధ్యక్షుని నెన్నుకొను స్వతంత్ర మియఁబడినది. పట్టణపాలనాసంఘములలో బొంబయి,

మద్రాసు, కలకత్తా నగరపాలనాసంఘములు స్వతంత్రవ్యక్తినిగలిగి యున్నవి. ఈపాలనాసంఘములన్నియును సభికారాధీనములుగ నుండుటచేతను స్థానీయపాలనములో బలమేర్పడలేదు. గ్రామపంచాయతినభలను నిర్మించినపుడుగాని స్థానీయపాలనములో బలమేర్పడదు 1901 వ సం॥మున సీ దేశములో 742 పట్టణపాలనాసంఘములు గలవు. వాటి ఆదాయము రూ. 2,58,81,000. ఆకాలమున నె 1,073 స్థానిక పాలనా సంఘములుగలవు. వాటి ఆదాయము రూ. 8,17,88,000.

హిందూ దేశపాలనము.

విశాలమైన హిందూ దేశము హిందూ దేశపు మంత్రచేతను, గవర్నరు జనరలుచేతను, రాష్ట్రపాలకులచేతను పాలింపబడుచున్నది ఈకార్యనిర్వహణమునకై కార్యనిర్వాహకసభలు శాసనసభలునుగలవు. వారియాజ్ఞలను శాసించుటకై యనేక రాజకీయోద్యోగీయులుగలరు. పెద్దపనులన్నియును సామాన్యముగ దొరకీశులచేబడుచు

న్నవి. ముఖ్యముగ హైందవపౌరసేవాధికారు లీపనులకు నియమింపబడుచున్నారు. 1904 లెక్కలవకారము నంవత్సరమునకు రూ. 12,000లనుగాని అంత కక్కువగాని జీతమునుఁ బొందువాకు 1370గలరు. వారిలో 1263 తెల్లవారును, 15 యూరేషియనులును, 92 హైందవులును గలరు. నవత్యరమునకు రూ. 900 మొదలు రూ.12,000 వరకు జీతముచుబుచ్చుకొను నుద్యోగస్థులు 26,908 గలరు. వారిలో 5205 తెల్లవారును, 5420 యూరేషియనులును, 16,283 హైందవులునుగలరు. ఇంతకు తక్కువ జీతముగల పనులన్నియును హైందవులకీయబడుచున్నవి. రక్షకభటులలోను, మండలాధీశులలోను, మండల న్యాయాధివతులలోను, డిన్నత న్యాయాధీశులలోను, కార్యనిర్వాహకసభికులలోను, హిందూదేశపు మంత్రినభలోను, ప్రివికౌన్సిలులోను కార్యమును నిర్వహించుటకుఁ దగిన శక్తిసామర్థ్యముగల హైందవమహాజనులు గలరు గాన నీపనులకుఁ గొందరుమాచుచున్నారు.

వేలసేనాల విశ్రయము. పెద్దడాక్టరులు సముతము అమృతాంజనమును వాడుచున్నారు.

అమృతాంజనము.

అన్నినొప్పులకు సిద్ధామృతము.

౧. పడిశము, శైత్యము.

౨. గాయములు.

౩. వాచువుపోట్లు.

౪. చీడ, తీట, కర్పాణి.

౫. ఎమిడికలు.

౬. పోట్లు, బెణుకులు.

౭. తలనొప్పి.

మొదలగు అన్నినొప్పు

లకు అమృతాంజనము

మేలైనమందు.

అమృతాంజనము

బహువిధముల

నుపయోగించును.

అమృతాంజనము డిపో, ఫోర్టు, బొంబాయి.

బుంది సంస్థానము.

నువ్రసెద్దలగు ఛవాను రాజపుత్రులలో హాదా తెగకు చెందినవారికి బుందిపాళకుడు ముఖ్యుడు. ఉత్తర హిందూస్థానమునుండి శంభారుకు వీరు 8వ శతాబ్దమందు వచ్చిరి. శంభారులోను ఆజ్మీరులోను రాజ్యమేలిన పిదప డిల్లీకిరాజులైరి. డిల్లీ నేలిన హిందూసార్వభౌములలో గడ పటివాడగు పృథ్వీరాజుఛవాను తెగకు చెందినవాడ! 1192 లో మహమ్మదుగోరివలన పృథ్వీరాజోడిపోవుటచే డిల్లీ హిందువులచేతినుండి తప్పిపోయినను ఛవానులు శంభారులోమాత్రము రాజ్యమేలుచుండిరి.

ఈసంతతివారిలో నొకడగు హదరాజుబుందికివచ్చి అచ్చట రాజ్యస్థాపనమును 1842లో జేసెను. ఈరాజులలో నొక్కడగు రావుసూర్జన్ 1654 లో రాజ్యాధిపతియై రంతంభోజులకు చిరకాలమునుండి అక్కరుపాదుషహ శన్నునేసియున్నకోట నాతనికిచ్చి కాశీజిల్లాతో గూడ 52 జిల్లాలను, 2000 గుఱ్ఱపుదళమున కాధిపత్యమును నాచక్రవర్తివద్దనుండి బడసెను. అప్పటినుండియు బుందిరాజపుత్రులు మొగలాయిచక్రవర్తులకు మిత్రులై వారి పక్షమునబోరుచు వారికెంతేని సహాయమునుజేసిరి. ఈ రావుసూర్జన్ మనుమడు రావురాజు ఛత్రసాలను సతడు 173 శతాబ్దమందు డక్కనుయుద్ధములలో మొగలాయి అపక్షమునబోరి 1658వ సం॥లో దారాసెన్యము నొరంగజేబుమీదికి నడపుచుండగా వీరస్వర్గమును గాంచెను. ఔరంగజేబు ఛత్రసాల కుమారుడగు భావుసింగును తండ్రితనను శత్రువనితలంచక ఔరంగాబాదుకు బాలకుని జేయుటయే బుందిపాలకులతో మొగలాయిలకు స్నేహవాత్సల్యములను గలిగియుండవలయునను యభిలాషగలిగియుండిరని విశదమగుచున్నది. ఔరంగజేబు కాలధర్మమునొందిపిమ్మట సింహాసనమునకయి జరిగినకలహములలో భావుసింగు పహళించకవర్తి పక్షమునబోరి ఆతని నిరాజ్యాధిస్థాతగ జేయగలిగెను. ఇందునకయి భావుసింగుకుమారుడు బుద్ధసింగుకు మహారావురాజు అనికొరవలిరుద మీయబడియెను. ఈచిరుదివ్పటికిని వంశసారవర్యముగ వచ్చుచున్నది.

ఈబుద్ధసింగునకును జయపురము రాజునకును గల హములునంభవించి బుద్ధసింగు వెడలగొట్టబడి ప్రవాసమునందేమరణించెను. కాని ఆతనికుమారుడు ఉమేదసింగు 1748 లో ముల్తారావు హోల్కారు సహాయమువలన పోయిన రాజ్యమును సంపాదించుకొని రావుకు పట్టన్జిల్లానిచ్చివేసెను. 1770 లో నుమేదసింగు కుమారుడు అజితసింగు రాజయ్యెను. ఇత డుదయపురము రానాయగు హరిసింగును మృగయావినోదార్థమై తీసుకొనివెళ్లి చంపుటవలన నుదయపురమునకును బుండికిని నేటివజ్రకును శత్రుత్వమున్నది. అజితసింహుని కుమారుడు భీషణసింగు 1804 లో ముల్తారావు చేత జైలుతుని పోషిపోయిన కర్నలుమాన్యనుగారికి విశేషసహాయము చేయుటవలన మరాఠాలును, పెంఠారీలును 1817వరకీ బుందిదేశమును గొల్లగొట్టుచుండిరి. 1818 లో బుందిని బ్రిటిషువారు తమయధికారము క్రిందదీసుకొని ముల్తారా వసహరించిన జిల్లాలను దిరిగియిప్పించిరి. 1860 లో పట్టన్జిల్లా బ్రిటిషువారికియబడినది. 1821 లో భీషణసింగు మృతినొందునప్పటికి పుత్రుడురాంసింగు వడివత్సరములబాలుడు. 1880 లో కిషన్ రాంఅను మంత్రిచంపబడినందున జోద్పూరముతో దగవునంభవించెను గాని ఇంగ్లీషువారు దానినిబరిష్కరించిరి. రాంసింగు 68 సంవత్సరము లతిదీర్ఘకాలము రాజ్యమేలెను. ఈతనికి సి. ఐ. థి. జి. సి. ఎస్. ఐ., సామ్రాజ్యోపదేశకుడు మొదలగు చిరుదులొసంగబడెను. ఈయన పూర్వకాలపువాడయినను అతివిశ్వాసనీయుడు. గౌరవపంతుడు. స్వచ్ఛమయిన రసపుత్రపీరుడు. 1889 లో మృతినొందగా కుమారుడు సింహాసనారోహణుడయ్యెను. ఈయనయే ప్రస్తుతపుచాలకుడు, హిస్ హై నెస్ మహారావురాజానర్ రఘువీరసింగు బహదూర్ జి. సి. ఐ. థి. జి. సి. ఎస్. ఐ. అని పిలువబడుచున్నాడు. తనరాష్ట్రమందు నర్య స్వశంత్రాధికారములను గలిగియున్నాడు. 17 ఫిరంగిగుండ్ల గౌరవమునకర్హుడు. దేశములో 200కాల్బులము, 100 గుఱ్ఱపుదళము, 50 శతఘ్నీనేన, 48 ఫిరంగులు, 400 పూర్వకాలపునేన కలదు.

బుండియొక్క వైశాల్యము 2220 చదరపుమైళ్లు. 819 గ్రామము లిందున్నవి. 1,71,250 మందిజనులున్నారు. సాలుకు మొత్తముమీద 6 లక్షలరూపాయ లాదాయ మువచ్చుచున్నది.

రీవా.

ఈసంస్థానము పంజాబులోనున్నది. ఇదిగుజరాతుకు రాజుగానున్న బీర్భవల్ అను వత్సనియొక్క రెండవ కుమారుడు వ్యాఘ్రదేవునివలన స్థాపింపబడినది. ఇత నిమనుమడు బీర్భవ్ దేవు రాజ్యమేలుచున్న దినములలో హుమాయూను చక్రవర్తి మర్ఖాన్ వలన బారదోలబడిగా సింధుదేశములోని యుమర్కోటలో బాగియుండెను. గర్భిణితోనున్న హుమాయూనుభార్యయగు చోలి బేగంభర్తతోజేరవలయునని బంగూఘరునకువచ్చెను. బీర్భవ్ దేవు అన్నివిధముల సహాయమిమకుజేసి తనసైన్యమునిచ్చిభర్తవద్దకు ఉమర్కోటకుబంపెను. ఇచ్చటనేచోలిబేగముకు అక్కరు ఫాదుషహా జన్మించెను. ఈరాజు యొక్కదయను అక్కరెన్నడును మఱచినవాడుకాదు. పెంఢారీలను రూపుమాపుటకై ఇంగ్లీషువారీరాజ్యములో జోక్యమును గలుగజేసుకొనిరి. 1857లో రాజుగానున్న రఘురాజసింగు సిపాయిల తిరుగుబాటవ్వుడు బ్రిటిషువారి కెక్కువ యువకారముజేసెను. ఇతనికుమారుడు రామన్ సింగు మూడుసంవత్సరములప్రాచుముగల బాలుడయి యుండగా 1880లో మృతినొందెను. మంత్రులు బాలుడు పెద్దవాడగుంతవరకేలిరి. ఈయన 1895లో రాజ్యాధికారమును వహించెను. హిస్ షానెస్ మహారాజానర్ వేంకటరామన్ సింగ్ బహదూర్ జి. సి. ఎస్. ఐ. అనిపిలువబడుచున్నాడు. ఈయన గౌరవార్థమై గమనా గమనవేళల 17 గుండ్లుపెల్చబడును. ఇచ్చట 1140 కాల్బలము, 274 తురంగబలము, 18 ఫిరంగులు కలవు. దేశముయొక్క వైశాల్యము 3778 చతురపుమైళ్లు. 4 పట్టణములు, 5565 గ్రామములుకలవు. జనసంఖ్య 1,57,390. రాజస్వము 29,08,000 రూ॥లు. ఈరాజ్యమందనేకలోహ

పుగనులున్నవి. అడవులవలన జాత యాదాయము వచ్చుచున్నది. రాకాసిబాగ్గు పుష్కలముగాగలదు. ప్రతిగ్రామమందును బూర్వపురాజులుకట్టిన పురాతనప్రతిష్ఠావనములున్నవి.

జాంనగరము.

జాంనగరము లేక నవనగరము కశేవాడలోని మొదటితరగతి సంస్థానములలో నొకటి. దీనిపాలకుడు యాదవరాజపుత్రుడు. జాం రావల్ అనుపానిచేత 1540లో జాంనగరము కట్టబడినది. ఒకఇంగ్లీషు సైనికోద్యోగిని జంపిన అరబ్బీవానికి శరణునొసంగినందున జాంజాసాజి అనువానిని ఇంగ్లీషువారను, ఫట్టేసింగు గాయక్వాడగారును లొంగిపోవునట్లుచేసి వానిని దమ సామంతునిగా జేసుకొనిరి. జాంరాజామల్లీ అనుతడు కోట,లభోట అను రెండు రాజమందిరములను, జెజువుల 9, 1884, 1889, 1846 లలో వచ్చినతామబాధనుండిరక్షణను దప్పించుటకైనిర్మించెను.

ప్రస్తుత జాంసాహెబుగారు క్రిక్కెట్టుటలో లోకప్రసిద్ధినిజెందిన రంజీత్ సింగుగారు. ఈయన 1907 లో రాజ్యాధికారమును వహించెను. జాం విభాజీ జన్మంతసింగు అనుకుమారుడు పుట్టకముందు రంజీత్ సింగును బెంచుకొనెను. కాని స్వంతపుత్రుడు పుట్టుటవలన 1895 మొదలు జన్మంతసింగు 1907 వరకు రాజ్యమేలి మృతినొందెను. ఇచ్చట 145 మంది బల్లెపుజంటలు 211 మంది సైనికులుగలరు. ఈసంస్థానము 3791 మైళ్ళు వైశాల్యమును గలిగియున్నది. 2,36,780 మంది ప్రజలున్నారు. ఆదాయము 25 లక్షలు. ఇందు 1,20,093 రూపాయలు బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారికిని గయక్వాడ మహారాజుగారికిని జెల్లవలయును.

భావల్పూరు.

పంజాబులోని మహమ్మదీయ సంస్థానములలో నిదియొకటి. అమీర్ సాదిక్ మహమ్మదుఖాన్ అనునతడు 18 వ శతాబ్దమందిచ్చట రాజ్యమును స్థాపించుకొనెను. అతని కుమారుడు మహమ్మదు భావల్ ఖాన్ భావ

ల్పారు నగరమును గట్టెను. పా ఆలం చక్రవర్తి యీ తనికెజాబ దిరుదులనిచ్చెను.

పంజాబు సింగమనబడిన రంజితసింగు తన దేశమును మ్రొంగివేయనని మూడవభవాల్పాను 1833లోనింగ్లీషువారితో సంధిజేసుకొనెను. 1848 లో మొదటి ఆఫ్ఘన్ యుద్ధమందును, దివాన్ మూర్తరాజ్ హయిస్ సిక్కుయుద్ధములలోను యీనవాబు ఇంగ్లీషువారిపక్షమున పోరాడెను. నవాబు ఫతేఖాను సిపాయిల యుద్ధమప్పుడు గొప్పసహాయము నింగ్లీషువారికి జేసెను. 1879లో కాబూలు యుద్ధమునందు నాలుగవ నవాబు సాదియూమ్మకు ఖాను ఇంగ్లీషువారికి సహాయము జేసినందునకయి జి. సి. ఎస్. ఐ. చిరుదొనంగబడెను. 1899 లో నితను షిరగేంచునప్పటికి లాహోరు రాజకుమార కళాశాలలో జదువుచున్న సీతనికుమారునికి 16 సంవత్సరముల ప్రాయముండెను. 1903 లో నయివవ మహమ్మదు ఖానుకు లార్డు కర్జనుగారివలన పూర్ణాధికార మొనంగబడెను. కాని దురదృష్టముచేత 1907 లో మక్కాయాత్రజేసి పచ్చుచుండగా సీతడు ఏడవేనద్ద కీర్తిజేమడాయెను. ప్రస్తుతము భావల్పారు నవాబుగారు 1904లో జన్మించిన బాలుడు. ఇప్పుడు నలుగురు మంత్రులు రాజ్యపాలనమును నడపుచున్నారు. ఈరాజకు 19 గుండ్లకర్జుతగలదు. 169 గుజ్జిపుదందు, 344 కాల్బలము, 1144 లొట్టిపిట్టల బలము కలదు. సంస్థానముయొక్క వైశాల్యము 17,825 చతురపుమైళ్ళు. 7,20,377 మంది జనముకలరు. ఆదాయము 34 లక్షల రూపాయలు.

టోంకు దేశము.

ఈసంస్థానమందున్న ఆరుజిల్లాలలో మూడురాజపుత్రస్థానమందును మూడు మధ్యఇండియాలోనున్నవి. తాలాఖాను అనుయోకపతాను రోహిలాస్థానికునివద్ద గొలుపుకు గుదిరెను. అతనిమనుమడు అమీర్ ఖాన్ సుప్రసిద్ధుడగుముల్తారావు హోల్కరుతోజేరి దేశములను గొల్లగొట్టుచు పెంఠారీలకు నాయకుడై దేశమును సంపాదించెను. ఇతనిపేరు హిందూ దేశమండంతటను మోగి జను

లనువణకునట్లుజేసెను. ఇతను పెంఠారీదండులను విడనాటి, సైన్యమును దగ్గించుకొని ఇంగ్లీషువారికి సేహితుడాయెను. ఇతనిపుత్రుడు 1857 లో సిపాయి అల్లరులలో నింగ్లీషువారిపక్షమునకుండి తాత్య టోపిని నోడించెను. ఇతనికుమారుడు మహమ్మదలీఖాన్ దుర్గాద్దుడైనందున రాజ్యమునుండి బ్రిటిషువారు తొలగించి కాశీలో ఖయిదీగానుంచెరి. ఇచ్చటనే 1895లో సీతడు మృతినొందెను. ప్రస్తుతపు పాలకుడు హిస్ హైనస్ అమీనుద్దౌలావ జీరుల్ ముల్కు సర్ ఇబ్రహీం ఆలీఖాన్ బహదూర్ జాలత్ జంగ్ జి. సి. ఎస్. ఐ. 1970 లో రాజ్యమునకు వచ్చెను. దేశమును జక్కగానే పాలించుచున్నాడు గాని అప్పల నెక్కువగాజేసిరాడు. ఇప్పటికి 14 లక్షల రూపాయ అప్పున్నది. అందువలన బ్రిటిషుపాలనా ప్రతినిధి రాజ్యపాలనములో నెక్కువ జోక్యమునుజేసుకొనిదాని నడపుచుండును. 1046 కాల్బలము, 443 గుజ్జపుబలము, 243 ఫిరంగి సైన్యము 82 ఫిరంగులు నున్నవి.

ఈసంస్థానముయొక్క విస్తీర్ణము 2553 చతురపుమైళ్ళు. జనసంఖ్య 21,78,000, ఆదాయము 11 లక్షల రూపాయలు.

కొచ్చిను సంస్థానము.

ఇది చెన్నరాజధానికి దక్షిణభాగమందున్నది. కొచ్చినుపట్టణమును కోటను ఇంగ్లీషువారు తమవశమునందుంచుకొనుటవలనప్రతిమూరులో రాజును, నాతనియ్యద్యోగీయులును నివసించుదురు. తొమ్మిదివ శతాబ్దమువరకిది కేరళరాజ్యములో నొకభాగముగ నుండెను. రాజులు శైట్టియార్ కుత్రియవంశమువారు. ఈరాజ్యము కల్కికోట జామొరిక్ క్రిందనుండెను. తరువాత బోర్చుగీసువారు వర్తకాగారముల నిచ్చటగట్టుకొనిరి. 1776లో హైదరలీ దీనిని వశముచేసుకొని యేటేట రాజులవద్దనుండి కప్పమునుబుచ్చుకొనుచుండెను. 1791లో పెరుమాళుకంబురగొలనునతడుఇంగ్లీషువారి సార్వభౌమికత్వమునొప్పుకొనిఒక లక్షరూపాయల కప్పముగట్టుట కొప్పుకొనెను. పాలియ

తాచోలను మంత్రి 1808లో బ్రిటిషురాజ్య ప్రతినిధిని జంపుటకు గుట్రపన్నినందున కప్పము 2,76,000 రూపాయలకు బాంబడి తరువాత రెండులక్షలకు దగ్గింపబడినది. ఇప్పుడిమొత్తమునే యేటేట రాజుగారు బ్రిటిషుదొరతనమువారికి జెల్లించుచున్నాడు. దేశము పాడుగా నేల బడుచున్నందున బ్రిటిషురెసిడెంటు 1829లో పాలనాధికారమునుబుచ్చుకొని పాలనమును బాగుచేసి తిరిగి రాజువశముచేసెను. 1853లో బాలకుడైన రవివర్మ దేశమునతి చక్కగానేలి బ్రిటిషుపరిపాలనము క్రిందనున్న దేశమువలె దనదేశమునుజేసెను. కొచ్చినులో తిరువాన్కూరునందువలనే స్త్రీలవయ్యునుండి రాజులెన్నుకొనబడుదురు. రాజ్యమేలుచున్న రాజుయొక్క మేనల్లుడు రాజ్యాధిస్థాతయగుచుండును. 1888 మొదలు 1895 వఱకు రాజు పీఠేశేరభవర్మ రాజ్యమేలెను. ప్రస్తుతపురాజు హిస్ మైసన్ రాజు శ్రీ నర్ రామవర్మ కె.సి.ఎస్.వి, జి.సి.ఎస్.వి, జి.సి.వి.ఇ., ఎఫ్. ఎం. యు. గారు 1895లో రాజ్యపాలకుడాయెను. ఈయనకు 17 గుండ్ల కర్నాటకలదు. పడమటికనుమ లీదేశముగుండ బోవుటవలన వర్షమధికముగా గురియుచున్నది. మహావృక్షములున్న గొప్పలడవులుకలవు. దేశము సృష్టివైదిత్ర్యములతో సతిరమణీయముగ విలసిల్లుచున్నది. శీతోష్ణస్థితి మిక్కిలి ఆరోగ్యకరముగనుండును. తేకుకలప వలనను, కాఫీ, తేయాకు, రబ్బరుతోటలవలనను మంచి ఆదాయము వచ్చుచున్నది. సముద్రపుటాడ్డున యున్న కొబ్బరితోటలు ప్రజలను, పాలకులను యైశ్వర్యవంతముగ జేయుచున్నవి. కొచ్చిను సముద్రతీరము హార్బరులుగట్టుటకు బహు ఏలుగానున్నది. చెన్నపురి దొరతనమువారికి, నీజలాశయము విషయ మాలోచనలోనున్నది. దర్బారువారి స్వంతరయిలు పోరనూరునుండి ఎర్నాకులమువరకు 66 మైళ్ళదూరము నిర్మింపబడినది. అడవులలోని కలవను సముద్రతీరమునకు దెచ్చుటకయి 40 మైళ్ళ ట్రాముమార్గము నిర్మింపబడినది.

రాజపుత్రస్థానమందలి రాజులకున్న యధికారములు కొచ్చిసంస్థానాధీశునికి లేవు. దేశశాసనము లేదు

గురిచేత నాలోదింపబడి దివానుయొక్క విరుద్ధనముతో జెన్నపురి ప్రభుత్వమువారికి బంపబడవలయును. వారి యంగీకారము నొందినదిమ్మట రాజుగారి యనుజ్ఞనుబడసి దేశశాసనములగును. కాని దేశపాలనము నతియుతమముగా జలుపబడుచున్నది. బోధా, మైసూరు, తిరువాన్కూరులతో సమానముగ రాజ్యపాలనమున్నది. ఇందుకు గౌరణము రాజుగొప్ప విద్యాధికుడు, దివాను బ్రిటిషు దొరతనమువారిచే నిర్ణయింపబడు యొక రాజ్య పాలనానుభవశాలి. దేశమందు విద్య విశేషముగ వ్యాపించియుండుటయెయున్నది. ఇచ్చట 809మంది వదాతులు, 16 గుజ్జపురాతులు, 4 ఫిరంగులుకలవు. సంస్థానముయొక్క వైశాల్యము 1862 చతురపుమైళ్ళు. 659 పట్టణములు గ్రామములుకలవు. జనసంఖ్య 8,15,000. ఆదాయము 29 లక్షలరూపాయలు.

కోట.

జుంసిరాజు వంశమునకుజేందిన జయట్టియను పీఠునివలన యీసంస్థానము 1625లో నేర్పబడబడినది. ఈ తని యధికారమును షహజహాను చక్రవర్తి యొప్పకొనెను. ఈవంశములో నాలుగవవాడగు భీమసింగుకు మొగలాయిచక్రవర్తి మహారావు అను కిరాటు సిచ్చెను. ఈతని తరువాత దుర్జనసాల్, అజితసింగు, ఛత్తరసాలు, గుమాసింగులు రాజ్యమేలిరి. గుమాసింగు కొమారుడు ఉమేదసింగుయొక్క బాల్యావస్థయందు రాజప్రతినిధిగ నేలిన జలిసింగు మిక్కిలి సత్వవంతుడు. న్యాయవంతుడు. దేశమందు ప్రజలకు సుఖకరమయిన భూమిసిస్తుపద్ధతి నేర్పజది సైన్యమును యూరోపియనుపద్ధతిని తరిఫియతు చేయించెను. 1817లో నింగ్గిషువారితో సంధికేర్పటముకొని వారి రక్షణత్వముక్రింద దేశమునుంచెను. జలిసింగు పెంఢారీలను రూపుమాపుటకయి బ్రిటిషువారికి చేసిన సహాయమునకయి యింతదనుకను హోల్కార్కుద్రుక్రిందనున్న నాలుగుజిల్లాల నింగ్గిషువారిప్పించిరి. ఇవి తాను స్వంతముగా దీసుకొనక జలిసింగు కోటరాజ్యముతోగలిపివేసెను. ఇంతకుపూర్వము జలిసింగుయొక్క రాజ

భక్తికయి బ్రతిషువారు శాశ్వతముగా నీతనిసంతతివారు కోటరాజ్యపు మంతులుగానుండునట్లుగ నేర్పాటు చేసిరి. రాజనామకార్థము ఉమేదసింగు. రాజ్యచాలకడు జాలిం సింగుగా జలుగుచుండెను. ఉమేదసింగు మరణానంతరము కిషోరసింగు రాజ్యమెక్కి జాలింసింగుయొక్క సర్వాధికారముక్రిందనుండుట కొప్పుకొనకుండెను. ఇవలె కిషోర సింగువత్సముననుండి. బ్రతిషువారు జలింసింగుచేతిక్రింద మహారా భుండవలయునని పట్టుపట్టిరి. ఇంగ్లీషుసేన మహారాపు కిషోరసింగును మోగ్రలేవద్ద నోడించుటచేత నవ హ్యమువలన నాతడు మేవారలోని నాతద్వారకు పెళ్ళిపోయెను. తరువాత జలింసింగు సంధిచేసుకొని తనరాజును పిలిపించి రాజ్యమెక్కించెను. 1824లో జలింసింగు మృతినొందినతరువాత పట్టి అసమర్థుడగు నాతని కుమారుడు మాధవసింగుముఖ్యమంత్రియయ్యెను. ఇతనితరువాతనాతని కుమారుడు మదనసింగు ముఖ్యమంత్రియు, రామసింగు మహారాజుయనగుట 1828లో తటస్థించెను. పూర్వపుకలతలు తిరిగి అంకురించినవి. వంశపారంపర్యము రాజమంత్రితేర్పడుట తగవులకు గారణమాయెను. అప్పుడింగ్లీషువారు కోటరాజ్యమునుండి 17జిల్లాలను విడిచేసి వాటిని మంత్రి మదనసింగుగిచ్చివేసి దానికి ఖూల్యారు రాజ్యమని పేరుపెట్టి అతనిని రాజుగాజేసిరి. రామసింగు తదనంతరము ఛత్రసానుకోట రాజ్యాధీశుడాయెను. ఈతని పాలనయందు దేశస్థితి కడు కోచనీయముగానుండుటవలన నవాబు ఫయజలిఖాన్, బ్రతిషురాజ్య ప్రతినిధులవలన ఇంగ్లీషువారు దేశమునేలించి ఋణములనుగీర్చివేసి మంచిస్థితికి సంస్థానమునుదెచ్చిరి. 1880లో ఛత్రసానుమారుడు ఉమేదసింగు రాజ్యచాలకుడాయెను. ఈయన ఆజ్ఞీరులోని మేయోకళాశాలలో విద్యగఱచెను. 1892లో రాజ్యచాలనాధికార మొనంగబడియెను. 1901లో కె.సి.ఎస్. ఐ., 1907లో జ.సి.ఎస్.ఐ., అను బిరుదులొనంగబడి ఆనరరీమేజర్ యను గౌరవబిరుద మొనంగబడెను. ఈయన పాలనయందు జటిగిశ ముఖ్యాంశమేదియనగా ముఖ్యమంత్రి జాలింసింగు సంకతివారి కొనంగబడిన 17 వరగణాలలో 15 వరగణాలను దిరిగి 1899వ సంవత్సరము 1వ

నవంబరున ఇంగ్లీషువారు కోటసంస్థానమున కిచ్చివేసిరి. ఇందువలన ఖూల్యారు రాజ్యము యెండువరగణాలను మాత్రమే కలదాయెను. హిస్ మైన్ మహారాజాధిరాజ మహి మహేంద్రమహారావు రాజామేజర్ శ్రీ ఉమేద సింగు బహదూర్ జి.సి.ఎస్.ఐ., కె.సి.ఎస్. ఐ.గాది 17గుండ్ల కర్వతకలదు. ఈయన పరిపాలనముక్రింద కోటరాజ్యము రాజపుత్రసానమందున్న స్వదేశసంస్థానములలో నగ్రగణ్యమయిన స్థితిని వహించియున్నది. ఇచ్చట 7913 హైన్యముకలదు. ఇందు 6650 కాల్బలము, 910 గుజ్జపురాతులు, 353 శతస్థి సేన 198 ఫిరంగులుకలవు. ఈదేశముయొక్క వైశాల్యము 5684 చతురపుమైళ్లు. 1618 గ్రామములు పత్తనములుకలవు. జనసంఖ్య 6,37,884 ఆదామము. నికలక్షల రూపాయలు.

భరతపురము.

ఈరాజ్యపు పాలకలు సింహవా తెగకుజుడిన జాటుకుజులు. ధైర్యశేఖుకు సమకాలికుడుగనున్న బ్రహ్మ అనునతడి రాజ్యమును స్థాపించెను. ఈబ్రహ్మని తరువాతివారలలో నడవవాడు శూరరమణుడు మొగలాయిదేశముపై దండెత్తగా జయపురపురాజు నవైజయ సింగీకనిమిదికిబంపబడెను. ఇంతలో సంధిచేయబడుటవలనయు, ద్ధమాగిపోయెను. తరువాత మోఖంసింగు, బదక్ సింగులు రాజ్యమేలిరి. బదక్ సింగుకుమారుడు సూరాజ్ మల్లుని కాలములో దేశము పిస్తారముగావ్యాపించెను. ఇతని కుమారుడు జవాహరిసింగు ధైర్యవంతుడైనను అసమర్థుడు. ఆగ్రాలోని రాధనగరునందున్న జహంగీరుయొక్క సల్లని చలువజాతి సింహాసనముమీద కూరుచుండుట యితని కెక్కువ ముప్పటగానుండెను. ఇచ్చటనే 1768వ సం॥ 10 జూన్ నెలలో నీతడు చంపబడెను.

1808లో భరతపురపురాజు రజితసింగు ఇంగ్లీషు వాడితో సంధినేర్పఱచుకొని ఆగ్రాను ముట్టడించుటయందు వారికి సహాయముచేయుటకయి తనసేనను బంపినందున ఇంగ్లీషువారతనికి 5 గ్రాత జిల్లాలనొనంగిరి. కాని మహారాష్ట్రలో యుద్ధము లింగ్లీషువాడికి జటిగినప్పుడు

రంజితసింగు యశ్వంతరావు హోల్కారుతో కేరగా నో
డింపబడి యిచ్చవీక్షితుడైన అయిదుజిల్లాలును లాగుకొ
నబడి ఒడునాలుగులక్షలరూపాయలు చెల్లించునట్లు చే
యబడెను. రంజితసింగుని మరణానంతరము రాజ్యమును
వంపాదించుటకయి దుర్జనసాలు యుద్ధించగా. బొడ్డుకంబ
రుమియరు భరతపురమును ముట్టదించి బేరనుడగు బల్లే
వసింగుకు 18 కో.లో రాజ్యమిప్పించెను. దుర్జనసాలు ఖయ
దీగా వట్టుకొనబడి అలహాబాదులో నుంచబడెను. ఇల
వంతసింగు తరువాత 1835 మొదలు 1855 వరకును మహా
రాజు ఉస్మాన్‌సింగు బాగుగా రాజ్యమేలెను. ఇతనికుమారుడు
రాంసింగు 1-98లో రాజ్యమునకు వచ్చినను త్రా
గుబ్బోతగుటవలన అధికారమియ్యబడక 1900లో రా
జ్యాధిపత్యమునుండి తొలగిపడెను. 1899లో బుట్టినకిష్క
సింగనుయితనికుమారుడిప్పుడు రాజ్యాధికారిగా నున్నాడు.
ఇప్పుడు రాష్ట్రపరినిధినభ రాజ్యమునేలుచున్నది. హిస్
మైనెస్ మహారాజా శ్రీ ప్రకేంద్రవై కిష్కసింగ్ బహ
దూర్ జంగను బాలరాజయొక్క గౌరవాధ్యమై గమనాగ
మనవేళల 17 గుండ్లు కాల్యబడుచుండును. ఇచ్చట 625
సైన్యము 82 ఫిరంగులుగలవు. దేశ వైశాల్యము 1932 చ
తురపుమైళ్లు. జనసంఖ్య 61 లక్షలు. ఆదాయము 81 లక్షల
రూపాయలు.

బొబ్బిలి.

బొబ్బిలియొక్క సుప్రసిద్ధచారిత్రము నెలొంగని
అంధులిండరుగాన దానినిచ్చట వ్రాయుటయనవసరము.
ఈజమియొక్క ఆదాయము 5 లక్షలరూపాయలు. దొ
రతనమువారికి చెల్లింపవలసిన పేష్కమ్ 83,652 రూపా
యలు. ప్రస్తుతపు జమీదారు మహారాజ సర్ వేంకట
శేషతలవతి రంగారావు కె. సి. ఐ. ఇ; జి. సి. ఐ. ఇ గారు
చెన్నరాజధానియం చెల్లెడలను గొప్పకీర్తిని వహించియు
న్నారు. ఇంగ్లండుకు వెళ్లివచ్చిరి. చెన్నపురి శాసననిర్మా
ణసభలో సభ్యులుగనుండిరి. నూతన రాజ్యాంగసంస్కర
ణములు జరిగినప్పుడు చెన్నపురి గవర్నరుగారికి కార్యని

ర్వాహక సభ్యులుగా నిర్ణయించబడి ఆముద్యోగమును
జేయుటలో గొప్పకీర్తిసామర్థ్యములను జూపిరి. తమ
మీని చక్కగా పాలించుచున్నారు. జాజ్జిసార్వభౌముడు
డిల్లీలో వీకి జి. సి. ఐ. ఇ. ఆహ గొప్పవిరుదిచ్చి అతితు
లనుగజేసిరి. బొబ్బిలి తహసీలుయొక్క వైశాల్యము 263
చతురపుమైళ్లు. 167 గ్రామములుగలవు. 1901 లో నిం
దు 1,33,577 మంది జనులుండిరి. బొబ్బిలిపట్టణములో
రెండువైద్యశాలలు గలవు. ఇంకొకటి శ్రీ లగోర కంప
బడినది.

వేంకటగిరి.

ఈ జమిందారిలో పోలూరు, వేంకటగిరి, పాదిలి
దర్శి తహసీలులు, కూడూరు, కనిగిరి, వాగవోలుతాలూ
కాలలో 176 గ్రామములు యున్నవి. మహారాజ సర్
వెలుకొటి శ్రీ గజగోపాలకృష్ణయ్యచియేంద్ర బహదూర్
కె. సి. ఎస్. ఐ. గారు ప్రస్తుత జమీదారుగారు వీరికాం
ధిభాషయందు మంచిపాండిత్యమున్నది. అధిరాషాహ
కులు. చెన్నపురి భూస్వాముల సమాజముసభ్యత్వములు
ఈజమీనుకు 8 లక్షలరూపాయలదాయమువచ్చుచున్నది.

విజయనగరము.

ఇది చేన్నరాజధానియందున్న గొప్పజమిందారి
లో నొకటి. బొబ్బిలివారికి విజయనగరమువారికిగల
వైరములు చరిత్రప్రసిద్ధములు. కీర్తి శేషులయిన ఆనంద
గజపతి మహారాజుగారు ఘదరాను రాజధానియందంతట
ను పేరు మోసినవారు. ఈభూమి 3000 మైళ్ళ పశ్చి
ర్వమునుగిలియున్నది. ఆదాయము 25 లక్షలు. ఇందు
5 లక్షలు పేష్కమ్గా చెల్లింపబడుచున్నది. విజయనగరం
రాజుగారు ఉత్తర పర్వతలలో జమిందారుల పక్ష
మున చెన్నపురి శాసననిర్మాణసభ్యులుగ నున్నారు. విజ
యనగరం రాజులు దానధర్మములకయి గొప్పకీర్తినివహిం
చినవారు.

కిషన్ పురు.

యోధపురపురాజు యుదయసింగుయొక్క తొమ్మిదవ కుమారుడు కిషన్ సింగువలన సినాస్థానము స్థాపింపబడినది. ఈ కిషన్ పురుయొక్క పాలకులు మొగలాయి చక్రవర్తులపక్షమున బోరిరి. తరువాత మహారాష్ట్రలు ప్రాబల్యము నొందినకొలదిని వారిలో చేరిరి. 1818 లో కళ్యాణసింగు ఇంగ్లీషువారితో సంధి నర్పణచేసెను. ఇతనికి కుమారుడు సర్దారుసింగు 1880లో రాజ్యమెక్కెను. ఇతడు బహుభాగుగా దేశమేలెను. ప్రకృతపు పాలకుడు కెప్టెన్ హిస్ హై నెస్ మహారాజాధిరాజు సర్ మదనసింగు బహదూర్ కె. సి. ఐ. థి. గారు సర్దారుసింగుయొక్క కుమారుడు. ఈ దేశము 853 చతురపుమైళ్ళు 1,25,516 మంది ప్రజలను, 4,09,868 రూపాయల దాయమును గలిగియున్నది.

దాతీయ సంస్థానము.

ఇది బండేలుఖండులోని సంస్థానములలో నొకటి. హేమకరణిడను కాశీమహారాజు రాజ్యమునుండి దొలగింపబడగా బిందువాసినియను దేవతనారాధించి రాజ్యమును దిరిగి బడయుటకయి యత్నించెను. కాని దేవిప్రసన్నముకాలేదు. అందువలన దనకిరమును దేవికి లలిగా నిమ్మటకయి సంసిద్ధుడయి కోనుగొనుట కారంభింపగా నామాతప్రత్యక్షమయి సినంతతివారు వేయిసంవత్సరములు రాజ్యమేలెదరని వరమిచ్చెను. ఆనయమందు భూమిమీదబడిన రక్తబిందువులు లేక “బండేలు”లవలన నీతని సంతతివారు రాజ్యమేలిన భూమికి బండేలుఖండు అనుపేరువచ్చెను.

దాతీయరాజులు అనాదినుండియు పౌరుషతేజోవంతులని యశముగాంచినవారు. వీరందరును 1676 మొదలు మొగలాయి చక్రవర్తుల కొలువులోనుండి వారివలన జాగీరులను ధనమును గౌరవములను బొందుచుండిరి. వీరిలో శుభకరణుడనువాడు 22 యుద్ధములలో బోరిమ. బిజాపూరు గోలకొండ యుద్ధములలో బోరినందున

కయి దలపత్తాపు అనురాజుకు మొగలాయిచక్రవర్తిని యెక్కు ఛోందెర్ లేక పాలకి బహుమతిగా నొసంగబడియెను. ఇందిప్పటికిని దాతీయారాజులు ప్రయాణముజేయుచు గొప్పవంశధనముగా వాపాడిని గాపాడుకొనుచున్నది. 1803వ సం. 15వ మార్చి తేదీన రాజాహోషత్ అనునతడు బ్రిటిషువారితో సంధిజేసుకొని మహారాష్ట్రలమీద బోరుటకును, భరతపురపు మట్టియప్పుడును బ్రిటిషువారికి సహాయముజేసెను. 1902లో కర్ణాటక ప్రభువు యీసంస్థానమును వెళ్ళి దర్శించెను. 1905లో ఇందూరునందు యువరాజుగావచ్చిన జాజీచక్రవర్తిగారి దర్శనము సీదేశపురాజుచేసుకొనెను. ప్రకృతపు పాలకుడు హిస్ హై నెస్ మహారాజు లోకేంద్ర గోవిందసింగు ఒహదూర్జీపులో 21వ ఆగస్టు 1907లో రాజ్యాధిపాతయయ్యెను. ఇతనికి 26 సంవత్సరములవయస్సు. దేశభాషలలో మందిపాండిత్యముకలదట. మందిచేటకాడు. 2) పులులను నాలుగువత్సరములలో జంపెను. ఇతనికి 15 శండ్లకథకారము కలదు. “దైత్యవంతులలో శిరోమూడి. కరణాగతపోషకుడు” అను దాతీయవంశజాలకు గౌరవములు కలవు.

ఈమహారాజుగారు దేశమును బాగుగా బాలించుట లేదనియును సంవత్సరములవరకు తమక్రిందనుంచుకొనునపుడు బ్రిటిషువారు దేశమును గతించినదినంబరు నుండి వశముచేసికొనిరి. ఈయన దేరాడూనులో నొకపైనికోడోగ్రిక్రింద నుంచబడినాడు. జనులకిది కంటకమును గలిగించినది. డిల్లీదర్బారున కాహ్వానింపబడెను. ఇతని శివీరముగూడ సిద్ధమాయెను కాని దర్బారుకు తరువాత రావలదనిరి.

బింబిండి.

ఈసంస్థానము బొంబాయిరాజధానిలోని బెల్గాము, బిజాపూరు, ధార్వార జిల్లాలలోనున్న కొన్ని గ్రామములు కలుపబడి ఏర్పడుచుబడినది. 524 చతురపుమైళ్ళవైశాల్యమును, 1,05,357 జనసంఖ్యను కలక్షల రూపాయల ఆదాయమును గలిగియున్నది. ఈజంఖండి రాజునకు పూర్ణమైన సివిలుక్రిమినలుఅధికారములుకలవు.

దక్షిణమహారాష్ట్ర జేశముందు పట్టణములను బ్రాహ్మణరాజులుకలరు. ఈవంశము 1808లో జరిపోయి కొందరు మిరజా కధిపతులుయిరి. వరకురామభావుయొక్క బిడ్డలు విడిపోయి జ్యేష్ఠుడు రామచంద్రరావు జంఖండి కధిపతియయ్యెను. రెండవవాడు తాలస్లాముకు పాలకుడాయెను. రామచంద్రరావు కొమారుడు గోపాలరావు 1840లో స్వతీనొందగా నతనికి మూడు రామచంద్రరావు అప్పాసాహెబు ఎస్టేటున కధిపతియయ్యెను. ఇతడు 1896 వజరేలెను. ప్రకృతపుపాలకుడు వరకురామభావు లేక భావుసాహెబు పట్వర్ధన్ అనునతనికి పూర్ణాధికారమును 1903లో నొసంగబడెను.

ఈఎస్టేటు 20,515 రూపాయల నేడానికి క్రమముగా నింగ్లీషు దొరతనమువారికి జెల్లించును.

బంబీరా.

ఈనంస్థానము వక్రిచుతీరమందు బొంబాయినగరమునకు సామీప్యమున కొలాబాజిల్లాలోగలదు. ఇది మహమ్మదీయరాజ్యము. అహమ్మదు నగరపు మహమ్మదీయరాజులకిందను, డిల్లీ పాదుషాహానికిందను యిదియుండి వారివ్రతనిచుచేత నేలబడుచుండెను. మహారాష్ట్రల యధికారము ప్రబలిన తరువాత నన్ని యోవరాయములు ధనవశము జేసుకొన జూచిరికాని పాలకులగు సిద్దీలు తమస్వాతంత్ర్యమును గాపాడుకొనుచునేయుండిరి. కాని షేక్జీయను యొక సుబేదారు ద్రోహి పేష్వాలతోచేరి సిద్దీరాజును తొంగదీయించెను. అప్పుడు తాలనిజాంపూరు, ఘోసల, బిర్వడి, గోరెగాం మహాలులను సిద్దీరాజు పేష్వాల కీడువలసినవాడాయెను. 1838 లో యానంస్థాన మింగ్లీషువారితో సంధిసేర్పజుకొని అప్పటినుండియు వారికిందనున్నది.

ప్రకృతపాలకుడు హిస్ హైనెన్ నవాబ్ సిది వర్ అహమ్మదుఖాన్ సిద్ది ఇబ్రహింఖాన్ జి. సి. ఐ. 1883 లో పూర్ణాధికారముల నొసంగబడియెను. ఇతనికి 11 ఫిరంగిగుండ్ల కధికారముకలదు. ఈయన రాజకొటలోని రాజకూమర కళాశాలలో విద్యగఱచెను. పునాలో సివిలు

మైనలు లాను కొంతకాల మభ్యసించెను. ఇతను తన హిందూ మహమ్మదీయ పాలితులవలన నెక్కువగా ప్రేమింపబడుచున్నాడు. దేశములో మంచి సంస్కరణముల నుజేసి యోగ్యమయిన స్థితియరదుందియ న్నాడు.

ఈనంస్థానము 324 చతురపుష్పైర్లుకలది. 284 గ్రామములున్నవి. 85,420 మంది ప్రజలున్నారు. ఆదాయము 5 కలకుల రూపాయలు.

ముఢోలు.

ఇది బొంబాయిరాజధానిలో నున్నది. భహమిని రాజులవద్ద 7000 గుఱ్ఱపు పటాలముల కధిపతులగు ఘోర్పడేశపు శూత్రియలీ రాజ్యమును 1551 లో నేలుచుండిరి. 1660 లో బిజాపూరురాజులు శివాజివయిన దండెత్తినప్పుడు ముఢోలురాజు బాజరాజి ముందుగా పెద్దస్వైయమును వదిలివచ్చుచుండెను. ఈనంత్రిని గనిపెట్టిన శివాజి రాత్రివేళ ఈనంసారముతో నిదిరించుచున్న బాజరాజిని బిడ్డలనయితముగా జంపివేసెను. అంతట వారున్న యింటికి శివాజినిప్పంఠించెను. అందువలన శివాజి వంశపువారిగు కోల్టాపురమురాజులకును, ముఢోలుపాలకులకును శత్రుత్వమేర్పడి 1862 వజకు నిలిచియుండెను. ఈనంవత్సరముందు ముఢోలు ప్రస్తుతపురాజుగారి అత్తయొక తె కోల్టాపురం రాజయొక్క పెత్తండ్రి కుమారున కిచ్చి పెండ్లి చేయబడి విరోధము తడముట్టింపబడెను. డక్కనులో మొగలాయిరాజుల యధికారమంతమొందిన పిదప ముఢోలురాజు పేష్వాలక్రింది సామంతుడగుగట్టు చేయబడెను. మూలోజరాజు తనకుమారులు మంక్రోజి, రాహోజీలతో 1779 తో మహారాష్ట్రలతోజేరి ఇంగ్లీషువారిపైబోరెను. ఖరదయుద్ధమందు మూలోజరాజు జ్యేష్ఠపుత్రుడు గోవిందరావెదురుపక్షమున నుండగాబోరి కుమారుని గాయపఱచెను. మూలోజితరువాత మల్లారిరావు నారాయణరావు, వెంకటరావులు రాజ్యమేలిరి. 1854 లో వెంకటరావు బ్రిటిషువారితో సంధిసేర్పాటు చేసుకొనెను. తరువాత బలవంతరావు, రెండవ వెంకటరావు 1896 వరకు రాజ్యమేలిరి.

ప్రకృతపు రాజాసాహెబుగారు 1884లో జన్మించిరి. 1904 లో పూర్ణాధికారములబడెను. దేశమును మంచివృద్ధిలోనికి దెచ్చుచున్నాడు. 9 ఫిరంగిగుండ్ల కర్వత కలదు.

పితాపురము.

ఇది గోదావరి జిల్లాలోనున్న యొక గొప్పపట్టణము. అదాయము కంటే ఎక్కువగా పాతము. ప్రస్తుతపురమునందు రాజాజీరావు వేంటుమహిపతి మార్యారావు బహదూర్ గారు చెన్నత్రుతి శ్రీవిద్యాలయ ప్రజాపరిషత్ లో కృతార్థుల నొంది. 27 సంవత్సరములు వయస్సున్నది. పీఠంధిరేశ్వరుడు మహాద్వారమును కుప్రవిధిని గాంచినట్టివారు. ఇప్పటి కయిదారు లక్షలరూపాయలను బహిరంగమున నాలుగయిదవత్సరములలో పాపములకిచ్చియున్నారు. గుప్తవాసములందు క్రివాత ఎంకలమును. కలివాడపురములో అనాధలరక్షణమును నీ పాపిని కలివాడ కళాశాలను మండ్లికిరెచ్చిరి. ఆంధ్రపాపిత్వ పరివర్తన 80,000 రూపాయలను. ఏనుకార్యమునను క్రివాతారి అదరపాపములను బదాయించును. ఈయన పంతులంబు. ప్రతిపదాధిపతి యింటనుండి విశేషవనప్రయమునకు గారభులను పనికిమాలిన దానదానీలకుంబులను దీసివేసి సంస్కరణమునకు దోడ్పడిరి. కలివాడలో కొద్దికాలముండి స్థాపితమైన ఆంధ్రప్రదేశ్ పరివర్తనాపర్యవేక్షకులకు భవనమును మొదలందును ఆంధ్రపరివర్తనమునకు దోడ్పడుచున్నారు. ఆంధ్రేశ్వరుడు సామ్యుతే దుస్థితియందున్న ఆంధ్రప్రదేశ్ పరివర్తనములకు క్రివాతారి భవనమును చేయుచున్నారు. ఆంధ్రేశ్వరుడు గొప్పమునకలము క్రివాతారి. కేయలపరివర్తన. పరివర్తనమును పిరికిని పిరికియందును దీనియురాలోగ్నిములకునగి రక్షించునుగాక.

సావంతాడి.

ఇది బొంబాయిరాజధానిలో కొకకణముందున్నది. పాలకులు సావంతభోజనాలు, వీరు బిజాపూరు, మొగలాయిరాజులక్రిందను, శివాజీ, షాహు, పేష్వాలక్రిందను, తరువాత ఇంగ్లీషువారి క్రిందికి వచ్చిరి. వీరు సముద్రపు దొంగతనములకు పూర్వము ప్రసిద్ధులైయుండిరి. వైశాల్యము 925 మైళ్ళు. జనసంఖ్య 2,17,782. అదాయము 44 లక్షలు. ప్రకృతపాలకుడు శ్రీరావు సావంత భోజనరాజు బహదూర్ సర్ దేశాయిగారి గౌరవార్థమై గమనాగమన వేదల 9 గుండ్లు కాల్యముచేయుచును.

మార్గ దాకాదుమిను:—నగర దేశమునున్నది. ఈనాడు అదిరకలమునండి దానధర్మాదలకు కుశ్రసిద్ధం.

అక్కలకోట.

ఈనాడునపురాజులు భోజనమునకు తెందిన కుత్రియులు. ఇది బొంబాయిరాజధానిలో నతారజ్జులోనున్నది. పదినవవత్సరముల యిందుగల రాజోజియను నతడు షాహురాజు పక్షమునబారి ఖిల్లలనోడింది నందునకును, కోల్హాపురం, తిరుచనాపల్లి, బండేల్ఖండు, భూగానగరపు యుద్ధములలో షాహురాజుపక్షమున బారి నందునకును ఫతేసింగు (లేక జయసింహము) అను బిరుదీయబడి అక్కలకోట కధిపతిగ జేయబడెను. ఇతను 1740 లో మరణించగా భార్యలు అహల్యాబాయి గుజాబాయిలు నవాగమనమును జీసిరి. తరువాత మొదటి షహజీరాజు, రెండవ ఫతేసింగు, మొదటి మాలోజీరాజు, రెండవ షహజీరావులు రాజ్యపాలిరి. 1840 లో నతారజ్జు ఇంగ్లీషువారి పశమునవచ్చును. రెండవ షహజీరాజుగూడ వారి సామంతుడాయెను. ఇతని కమారుడు రెండవ మాలోజీరావు దేశమును బాగుగ నేలనందున ఇంగ్లీషువారు 1866 మొదలు 1891 వరకు దానిని తమ పశమునందును కొనిరి. తరువాత మూడవ షహజీరాజు బిడ్డలు లేక మృతినొందగా రాజీ లక్ష్మీబాయి కుడ్లాభోజీ వంశమునుండి యొక బాలకుని 1898 లో దత్తువుచ్చుకొనెను. ఈ బాలకుని వయసు 17 సంవత్సరము. ప్రామాణ్యము. రాజోటలోని రాజకుమార కళాశాలలో విద్యనభ్యసించెను. కోల్హాపురములో నొక ఇంగ్లీషుద్యోగియునిక్రింద రాజ్యపాలనావిధానమును నేర్చుకొనుచున్నాడు.

ఈనాడునముయొక్క వైశాల్యము 5000 చదరపు మైళ్ళు. 108 గ్రామములున్నవి. 90,000 మంది ప్రజలున్నారు. 4,16,000 అదాయము వచ్చుచున్నది.

మిరజ్ జ్యేష్ఠ శాఖ.

ఈనాడు దక్షిణ షహజీరాజు దేశమునున్నది. హాథిట్టు పెట్టర్లతో అగ్రనాటి వంశస్థులకుడు. ఇతని-కొమారుడు గోవిందరావుకు మిరజ్ కోట 1767 లో మాధవరావు పేష్వావలన నొసంగబడెను. అన్నదమ్మాలు జాగీరును పంచుకొనినప్పుడు మిరజ్ జ్యేష్ఠ, కనిష్ఠ యనినందు

కాఖిలామెను. 1849 లో పాలకుడయిన గంగాధరరావు బాలాసాహెబు సెపాయి కలహములవల్ల దింగ్లీషువారికి గొప్పసాయమొసరించెను. ఇతను శ్రీంబకరావు అప్పాసాహెబును పెంచుకొనెను. ఈదత్తపుత్రుడు 1871లో బొంబాయి కాననిర్మాణసభాసభ్యుడాయెను. ఇతని మరణానంతరము భార్య బిడ్డలులేనందున సాంగ్లిరాజయొక్క మనుమనొకని పెంచుకొనెను. ఇతను రాజకుమార కళాకాలలో రాజకోటకుండు విద్యనభ్యసించినాడు. పేరు గంగాధరరావు బాలాసాహెబు. ఇతనిని మొదటితరగతి నద్యారిని పిలిచెదరు. ఈజాగీరుయొక్క వైశాల్యము 3889 చతురపుమైళ్లు. జనసంఖ్య 81,348. ఆదాయము 3,50,000. ఇందు రూ॥ 12,577 గవర్నమెంటువారికిగవ్వముగా జెల్లును.

మిరజ్ క నిష్ట కా ఖి.

దీని హాజీభట్టయొక్క మనుమడు గంగాధరరావు యొక్క కుమారులిద్దరిలో మొదటివాడు నారాయణరావు కుమారుడు గణపతిరావుయొక్క బాల్యావస్థయందు పినతండ్రి మాధవరావు కరిపాలించెను. తరువాత లక్ష్మణరావు అన్నాసాహెబు చేతిలోనికి జాగీరువచ్చెను. ఇతడు 1,70,769 రూపాయల లభ్యనుతీర్చి దేసి జాగీరును మంచిస్థితియందుంచెను. ఇతను సెపాయిల కలహము లవ్వడు మంచినహాయమును దొరతనమువారికిజేసెను. ప్రస్తుతపు నర్దారు మాధవరావు బాలాసాహెబునకు నెతడు 1908 లో పాలకుడాయెను. ఇతనికి క్రిమినలుసినిలు అధికారములున్నవి. ఈజాగీరు 211 చతురపుమైళ్ళు వైశాల్యమును, 35,500 జనులను, 2,25,000 ఆదాయమును గలిగియున్నది. ఇందు 6412-8-0 బ్రిటిషుదొరతనమువారికి కవ్వముగా జెల్లించబడుచున్నది.

హిందూత్వసంస్థానము:— అస్సాములోనున్నది. ఈదేశరాజు దిల్లీదర్బారున కావ్యనింపబడెను.

కత్తారకల మహారాజుగారు:— దిల్లీదర్బారున కావ్యనింపబడెను. ఈదేశమేరు గర్హరానింగు. తనవిద్యానముచేత శ్రావణదాయకు. ఒకూబీదస్థితి ననుభవించెను. తరువాత మహారాజయెను. ఈసంస్థానము కంబాలులోని నీళ్ళ సంస్థానములలో నొక్కటి.

నీళ్ళము:—హిందూలకు పర్యవేక్షణలోని యొకవ్యవేశ సంస్థానము. రాజదర్బారు ఈజునదిల్లీదర్బారున కావ్యనింపబడెను.

రాంపూరు సంస్థానము:— కంబాలు క్రాష్ట్రీకులలోనున్నది. ఈసవామిగాను మహమ్మదీయ నాయకులలో నొక్కరు. బాల్జీచక్ర రిగారికి ఏకీకాంగుగ నియమింపబడెను.

వన్నా.

బండేలుఖండు గోవి సలస్థానములలో వన్నా యొకటి. ఇది 1732లో హద్దేషలకు బండేలు రాజపుత్రుని వలన స్థాపింపబడెను. ఇందు సుప్రసిద్ధములైన వజ్రపుగనులున్నవి ఈసంస్థానము 2412 చతురపుమైళ్ళును 192286 మంది జైజులను, 5 లక్షల ఆదాయమును గలిగియున్నది. ప్రకృతపురాణ 1893లో జరిగించెను. అజ్ఞేరముగోవి మేయోకాతేజిగో విద్య నభ్యసించుచున్నాడు. ఈయన హిందూనాన మహారాజు మహేంద్ర బాదవేంద్రసింగు బహదూర్ అని పిలువబడుచున్నారు. 11 ఫిరంగి గుండ్ల గౌరవమున కర్తుడు.

అంగుండిసంస్థానము:— బల్లారెల్లాలోనున్నది. ఈసంస్థానము కృష్ణదేవరాయల న:కవాల. అధిభాషాపాఠశాలలు. శ్రుతకథారాజాగారు విద్యావంతులు. వానధర్మశాలలు.

గురజ జమీను:—కృష్ణారెల్లాలోనున్నది. ఈజమీనదలు విద్యా పాఠశాలలు వానధర్మములను గొప్పగాజేయుటకైవారు.

అరీ ఇమాంగారు

ఈజనరాజులతిధిగారికి వ్యాయాగమంత్రి. సత్యేంద్ర ప్రసన్న సింహనాథియతాత నీయుద్యోగములకు నిర్ణయించబడెను. మహమ్మదీయరాజులలో నొకడు.

బనగానవల్లి.

బనగానవల్లి కర్నూలుజిల్లా కలక్టరుకు పాలిటికలు ఏజెంటుగాగలిగిన ఒకడిన్న మహమ్మదీయ వ్యవేశసంస్థానము. ఇది 255 మైళ్ళు విస్తీర్ణమును గలిగియున్నది. ఇచ్చటి బంగారపు గనులు యామధ్యకనుగొనబడినవి. ఇచ్చట 68 గ్రామములున్నవి. 1901 లో 82,264 మంది ప్ర

జుండిరి. ఇందు 25,736 మంది హిందువులు, అంధులు, 6282 మంది మహమ్మదీయులున్నారు. ఈ జేశమును బాలించుచున్న నవాబు అలీఖాన్ గారు ఫిల్లీ దర్బారున కాన్వేనియెంటి. జేశమును మండ్రికిలి దీనుకొనివచ్చుచున్నారు. 1904-1905లో యీ జేశపు టాడాయము 96, 00 రూపాయలు. అందు 62,500 నవాబుగారి గృహ ప్రయములకును, 28,100 ఎస్టేటు యద్యోగీయులకును, 12,000 పింఛనుదారులకును ప్రయమయ్యెడిది. విద్య మీ క్కిలి దుస్థితియందున్నది.

మూర్ఖంజి మహారాజు.

జేశవంశస్థుని రెండవజన్మడు. విద్యావంతుడు. పరిశ్రామి కాభివృద్ధికి ఎక్కువగా బోధకుమజేసినవాడు. ఈయనవిద్యా నకువంటి కాతా ఉత్కలకాశ్రమముగలవిన ఇనుముగలది దొరికినది. రెండుమాడుమానులకైతము కలకత్తాలో మృతిచెందెను.

వండితవిష్ణునారాయణ ధర్ గారు.

1911లో కలకత్తాలో జరిగిన జేశముమహాసభ కధ్యక్షుడుగ నుండెను. బ్యాంప్టరు మధుసంస్కృత జేశసేవకుడు.

కీర్తి శేషులయిన కృష్ణస్వామయ్యగారు.

వీరివరిత్రాక్షిగా శాంధ్యప్రతిభయందు ప్రాయోగము. వ్యా యనాది. జేశమునాయకుడు. వైకొట్టెట్టి. కార్యనిర్వాహక పధ్యక్షులకొలది రూపాయలను దానముజేసినవాడు.

గౌరవనీయులగు అట్కిన్నను సి. ఎస్. వి. గారు.

వీరు చెన్నపురికి వచ్చుచుగా కార్యనిర్వాహక పధ్యక్షులలో రెం దవవారు 80 సంవత్సరములనుండియు జెన్నరాజధానిలో నుద్యోగ మునుజేయుచున్నారు. కృష్ణాజిల్లాలో కెమ్మన న ప్రతినిధిగడించిరి.

గౌరవనీయులగు వ్యాపతిమర్నారావువంతులుగారు.

మహమ్మదీయవత్సరములనుండియు జేశసేవను జేయుచున్నవారు. అంధ్ర జేశముందు ప్రసిద్ధులు వ్యాపతివాదిగను, చెన్నపురి కావననిర్వాహ పధ్యక్షుడుగను నుండెను.

మాడువంపత్సరములనుండియు సార్వభౌమిక కావననిర్వాహ పథలో చెన్నరాజధానివత్సమున పధ్యక్షులుగనున్నారు.

గౌ. నుకారల్ ముక్తగారు మహమ్మదీయుడు:— కారి స్తరు జేశమరాష్ట్రవాసి. సార్వభౌమిక కావననిర్వాహ పథాపధ్యక్షుడు. వ్యవసాయోద్దేశమున వెలిబుచ్చుచు అవధలో గొప్పసేవను జేయు చు న్నాడు.

పర్ సామూన్ డేవిడ్ గారు:— యూధుడు బొంబాయి పురవాసి. కొటిక్వరుడు. అక్షలకొలది రూపాయలను దానధర్మముల కిచ్చినవాడు. మిల్లులకధిపతి. గొప్పరత్నము. సార్వభౌమిక కావన నిర్వాహ పథాపధ్యక్షుడు.

రావుబహదూర్ మధోక్తగారు:— మధ్యపరగణాలలో అమరావతి పురవాసి. వ్యాపివాది. పరిశ్రమాభివృద్ధికియి విశేషము పాటుపడి: జేశాభిమాని, సార్వభౌమిక కావననిర్వాహ పథాపధ్యక్షుడు.

గౌ. సారీశ్వరవిష్ణువామగారు:— సింధుజేశము పక్ష మున బొంబాయి కావననిర్వాహపథలో కధ్యక్షుడుగనున్నారు. కాం గ్రెసు వాయుకులలో జొర్రుడు.

పర్ ఇబ్రహీం రహీంతుల్లాగారు:— బొంబాయిపరగణులో మహమ్మదీయ వాయుకులలో జొర్రుడు. బొంబాయి పురపాలకాసంఘ మున కధ్యక్షుడుగనుండెను. బొంబాయిపరగణ పురపాలకముందులకు మున బొంబాయి కావననిర్వాహపథలో కధ్యక్షుడుగనున్నారు.

పర్ విశలవాదువాతాదర ఛాగర్సాగారు:— గుజరాతిభాషియో వంశమునకు చెందినవాడు. కొటిక్వరుడు. మిల్లుల కధిపతి. పరిశ్రామిక విషయములలో కధికానుభవముగలవాడు. సార్వభౌమిక కావననిర్వా హపథలో పధ్యక్షుడుగనున్నారు.

పర్ గంగాధరరావు చిట్టావిన్ గారు:— నాగపురపు కౌపురము డు. బ్రాహ్మణుడు. గొప్పభూస్వామి. నాగపురపాలనా కధ్యక్షుడుగ నుండెను. సామ్రాజ్యకావననిర్వాహ పథాపధ్యక్షుడుగనున్నారు.

పర్ సామూర్తి బ్రోచాగారు:— బొంబాయిపరగణులో కడువి భ్యాపినిండిన ధర్మార్థుడు. పేదమార్కటకు రాజవత్సరు. బొంబాయిపరగణునకు 1911లో పెరిత్రుగ నుండెను.

కార్మి:— ఈకొటిక్వరుని నామము ప్రపంచమునందరిటను తెలు నును. తనకోట్లను దానములకయి విరియోగించుచున్నాడు. ఆమెరి కలో ప్రతిపగరమందును యుదిత త్రుస్తకాలయములను స్థాపించెను. భూలోకరాజులకు యుద్ధముజలుగకుండ జగవులను వంచాయతి మూలకముగా బరిష్కరించుకొనుటకయి తనవప్రయత్నములను జేయు టకీకుధ్య 10 కోట్లరూపాయలనిచ్చెను. తనకోట్లను ఉత్కలవాసా రములన వార్జించెను.

వజ్జిద్ మహమ్మదీయినిలిగ్రామిగారు:— వైదరావాదువాసి. గొప్ప భావమండితుడు ప్తేటునెక్రటిరికారి పథలో వైందవ కధ్యక్షుడుగ నుండియుండెను.

అల్లుభాయి క్యాసులదాసుగారు:— బొంబాయి కావననిర్మాణ పథలో నభ్యుదయము. పరిశ్రమల విజృంభణమునకు పాటుపడుచున్నట్టి వాడు నర్ వికలదాసుగారి పాటు. బొంబాయి రాజధానిలో నొకవ్యవసాయ సహకారమును గలర్న మెంటువారి వహాయములన స్థాపించెను.

లిండింగ్ బ్యాంకుగారు:— బర్మాపక్షమున పామ్రాజ్యకావన నిర్మాణపథలో నభ్యుదయమునందు ఇర్పిడువ్యోగమునకు రాజీనామనొసంగెను. విద్యావంతుడు.

లెన్సింగ్ బ్యాంకుగారు:— చెన్నై రాజధానిలో పరిశ్రామికాభ్యుదయమునకు పాటు ప్రాతిపదికనును స్థాపించి పాదపురెట్టు భూభాగముచేయవచ్చునో విషయము నెల్లప్పుడు పరిశ్రమకార్యముల పరిశ్రామికాభ్యుదయమునందు సహాయముచేయుచును. చెన్నైపురి కావననిర్మాణపథాభ్యుదయమునకు పాటు.

గౌ. వత్తుకు రాజుపాపాయిగారు:— చెన్నై పురి కమిషన్ యల పక్షమున చెన్నైపురి కావననిర్మాణపథలో నభ్యుదయమునకు. వర్తమానత గుళిమము భవనమునందును.

హార్టింగ్ ప్రభువు.

మనప్రస్తుత రాజప్రతిఃధి ఉదారస్వభావుడు. హిందూజోగ్యులకు కులవిభిన్నముని కంకణము గట్టుకొనినవాడు. బార్నిచక్రవర్తిగారికి గొప్పవిశ్వాసపాత్రుడు.

కూర్ ప్రభువు.

ఇండియాదేశమునకు స్టేటు సెక్రటరీ బార్నిసార్వభౌమునితోపాటు డిల్లీవర్సాయన ఇండియాకువచ్చెను. ఈయనలను మనదేశమునకు గొప్పయుపకారములు చేసెను.

నర్ బార్నిక్లారు.

వీరిసంగతి యనేకపర్యాయము లాంధ్రపత్రికలో వ్రాయబడినది. అందును వీరవర్సాయలనుండి బొంబాయిగవర్నరుగ నున్నారు. రాజధానిలో గొప్పమేలులనుచేసెను. అందరిప్రభువననను శ్రేయములనుచున్నాడు. ఈవర్సాయలను పట్టెంబరునెలతో యుద్యోగకాలము పూర్తియగును.

కార్లయికలు ప్రభువు.

నవంబరునెలలో చెన్నైపురి గవర్నరుగవచ్చెను. ఏప్రిలు 1వ తేదిన బెంగాలు గవర్నరుపదవి నంగీకరించెను. ప్రజాసౌమిక్యవాది. ఈయనవలన వంగదేశమునకు గొప్పమేలు కలుగగలదు.

లిట్టను ప్రభువు.

ఈయన మనదేశమునకు రాజప్రతిఃధిగనుండెను. ఈయనకాలము విక్టోరియా రాణి హిందూదేశపుచక్రవర్తియని మొదటి డిల్లీవర్సాయలో ప్రకటించబడినది.

కర్లను ప్రభువు.

ఏడువందవర్సాయల వీరిను 1898 మొదలు 1908 వరకు ఈ ప్రతిఃధిగనుండెను. ఈయనకాలమును రాజదర్శిలైన వర్సాయలని ఎడ్యుకేషన్ వర్సాయ హిందూదేశపుచక్రవర్తియని ప్రకటించబడినది.

నర్. ఓ. మూర్కీగారు.

ఈయన హిందూదేశమునకు పర్వతస్వాధ్యక్షుడు. రాజప్రతిఃధిగారి వధావస్థుడు. డిల్లీవర్సాయలో 50 వేల మైలుమునుగూర్చి విశ్వాసములను జేయించెను.

నర్ విలియం డ్యూక్.

80 సంవత్సరములనుండియు వీరిలు వర్సాయుద్యోగిగ బెంగాలు రాష్ట్రమునందుండి నొమ్మినినెలలు లెట్టినటు గవర్నరుపని నిర్వహించెను. ఇప్పుడు బెంగాలుగవర్నరుగారి కార్యనిర్వహణ నభ్యుదయలో జేస్తున్నాడు.

నర్ లూయిడేను.

బెంగాలు లెట్టినటు గవర్నరుగ నున్నాడు.

నర్ జాన్ హ్యూవెట్టు.

అగ్రగణ్యులధానంపన్నుడు. డిల్లీ: వర్సాయుక్త మొదలుగా అవి వర్తింపబడియెను. వంశము కరాష్ట్రములకు పాలకుడు. ఉద్యోగకాల ముక్తబహుమానముతో నంతమొందును.

నర్ రెజినాల్డు కార్లెక్టు.

మధ్యపరగణానకు ఫీపుకమిషనరుగనుండెను. ఇప్పుడు రాజప్రతిఃధిగారి కార్యనిర్వహణ నభ్యుదయలో నొక్కడు. దేశీయ వ్యవహారాంగకాళి నీతనిచేతలోనన్నది.

నర్ ఛార్లెస్ బెయిలి.

మూలన వేహురాష్ట్రమునకు పాలకుడుగ నియమింపబడినది.

నర్ గైస్ట్. ఫుక్ విల్సను.

రాజప్రతిఃధిగారి జోకాధ్యక్షుడు. సామ్యస్వభావము. ఈ వాడు, హైదరాబదు యుద్ధతృప్తల విషయము నీయనకు గొప్పవరానుభూతిగలదు.

నర్ రాజుర్లు కార్లయిల్.

రాజుప్రతినిధిగారి కులప్రతినిధులలో జోక్యము. చెవియ్య కాని కథలు.

నర్ హోమ్స్ కర్లు.

రాజుప్రతినిధిగారి కర్లునిర్వాహక పదవులలో విశ్వాంగకాని కథలు. ప్రారంభ విశేషమును సూచించుటకు హిందూ దేశమును వ్యాపింపజేయునది తొరతనముగా ఈ కులప్రతినిధులని వక్కానించి యుండెను.

డబ్బు, హోమ్స్ కర్లు దొరగారు.

రాజుప్రతినిధిగారి హోమ్స్ కర్లు పాఠాంగములై. ప్రాతగానీ పనిచేయుటకయి ఇంగ్లండునుండి పిలిపించబడెను. లెవ్ ఇన్స్పెక్టర్ న్యవస్థము పూర్తిచేసెదటము ఈయన కామందే కానములయినవి.

నర్ లాడెన్సు జునియర్.

హోమ్స్ కర్లులో 12 సంవత్సరములు వ్యాయాధిపతి గమండిన తరువాత బెంగాలు హోమ్స్ కర్లు ప్రధాన వ్యాయాధిపతిగ బంపబడెను. జునియర్ గారియందు పంగ జీవీయుల కమితధర్మములు.

నర్ బెసిల్ స్కాటు.

జునియర్ గారి తరువాతి 1907 వ సంవత్సరమునుండియు హోమ్స్ కర్లు హోమ్స్ కర్లు ప్రధాన వ్యాయాధిపతిగ నున్నారు.

నర్ కాలిన్ కెప్పర్.

హోమ్స్ కర్లులో మిత్రులలో జోక్యము యుద్ధవాదాధికారి. ప్రాజెక్టులకు లిండియా కెప్పర్లకు మేడీనా పొగవాదాధికారిగ నుండెను.

ఇ. ఎ. కెయిగారు.

జనాభా లెక్కలకు కమిషనరుగానున్నారు. జనసంఖ్యయిది విశముగ తెలిగనెని 180 సంవత్సరములలో నరువదికొట్ల జనులిండి యాలోనుండురని మదింపు చేసెను.

తల్లా ప్రగడ సూర్యవారాయణరావుగారు.

తల్లా ప్రగడ సూర్యవారాయణరావుగారు, ఆంధ్ర ప్రదేశ్ కులము. మువ్వశేఖరప్రకాశ మంపాదకులుగ నుండిరి. ఆంధ్రప్రదేశ్ కులము లాంధ్ర ప్రదేశ్ కులములను వ్రాసిరి. మాధవీకంఠమును, ఆంధ్రకవరత్రిమును భాషాంతరి కరించిరి.

వివరాదు భాష్యముగారు:— గుంటూరు జిల్లా వాపర్లకాలాలో కాటికార పరిశ్రమమును ప్రారంభించెను. ఇమకపర్లకాలలో నేను కనగపంటను పండించెనని జరులకు మూలకధర్మారాజో పాయమును కాపెను అన్యోన్య వ్యవసాయభవాగారమును స్థాపించి రయిలక మెలుకేయి యిచ్చి యున్నారు.

మాస్తి భూపాలం కృష్ణ శ్రేష్ఠిగారు.

వీరు నేలము మండలములోని పాలకోడు గ్రామవాస్తవ్యులు. తాలూకా జిల్లా హోమ్స్ కర్లు కర్లుగానుండి దేశాంతరమును చేయుచున్నారు. పాలకోడు యూనియనున కగ్రామవాదాధికారి నున్నారు. పాలకోడులో నొకధర్మకాలకు స్థాపించి వీరల కన్న దానమును చేయుచున్నారు. నేలము మండలమునుండి దిల్లి దర్బారునకు తొరతనము వారిచే నాహూయము చేయబడిరి.

భామన్ ఎన్. నగారు.

ఈయనానీయమును ముద్రాపక కర్మలై రాత్రివేళ, గ్రామపాలన, సినిమెట్రాపును, విద్యుద్దీపములను వెలిగించువధులైన ఇంక నెక్కువీర్వాములనుకలెనె భూలోకనుండికలకు తరుగనియోము వాణ్ణించి యున్నారు.

రావుబహద్దరు రామగోపాలశేకగారు.

వీరు ముద్రాపక కర్మలై మూర్త్యాదిన ద్రవము, వీరివాసధర్మములు నీకిందరాబాదు హైదరాబాదులందరొక కాకి, రామేశ్వరమువరకు చేరొందినవి. వీరువీరము సాధువులకు తైరాగులకు పదావ్యుత్తినై చెప్పెను. ఈవిద్యావ్యుక్తులు నీకిందరాబాదున దొర సంస్కృతపాఠశాలలు స్థాపించెను, వీరలకు గృహవాసములందేసెను, దేవాలయములను స్థాపించెను, కళలును నిర్మించెను, వైద్యాశాలానీ నవరాజా గానో ముందర ముందరింబును పనులొనెను. ఇదియొక రీతసాదలకు వీరుచేయుదానములనె ములు గలవు. సంవత్సరమునకు రెండు అక్షర యాప్యములకు వీరవాసధర్మములకై వినియోగించుచుండును. వీరివా. ధర్మములకు నొకని చి ద్రితిభూదొరతనముజూడ రావుబహద్దరు శ్రీ శ్రీ జానాకీవరి నొంది విరుదములనిచ్చిరి.

ఆంధ్రప్రదేశ్ కులముగ నునున్న తెలంగాణయందలి రామగోపాలశేకగారు వీరములందు దగ్గివెతసింది వారిని పొందనివారులేరు.

గుమ్మడిల్లి లక్ష్మీరామరాజుశ్రేష్ఠిగారు హోమ్స్ కర్లులో భవిష్యమున ఆంధ్రప్రదేశ్ కులము. నీకిందరాబాదు కాపురములు వాసధర్మములొధర్మము చేయుటయందు కీర్తివహించినవారు. దేశాయమును నిర్మించి. ప్రాజెక్టులములు హోమ్స్ కర్లులోని ఆంధ్రులకు వాడుకులంగ నున్నారు.

దుండిగళ్ళపల్లెయ్యగారు.

వీరు నీకిందరాబాదులో ప్రసిద్ధుల ద్రవము. గొప్పధర్మములు. వ్యాంకములు, దానధర్మములను విశేషము చేసింట్టివారు. శివాలయములం గట్టించిరి. నీకిందరాబాదులోని వీరప్రములలో నిరంతరావృతము నరుగుచుండును.

అచంటలక్ష్మీ. తిగారు, శ్రీమతిరుక్మిణమ్మగారు.

అచంటలక్ష్మీ తిగారు పృథ్వీరాజుశ్రేష్ఠులు. ఇప్పుడు చెన్నపురిలో దాక్టరుగ నున్నారు. ఇ. ఎ. ఎ. వి. సి. యొక్క పరీక్షలలో గృహధర్మమును, విజ్ఞానంధికా గ్రంథప్రచారక పమాజమునకు వ్యవస్థాపకుడు ఈయందలి వాదకారము కొన్ని ప్రస్తావనలు కాంధ్రమున ప్రాపెను.

తెలంగాణముగారు భవ తెలంగాణము చిత్తూరుగారిని వివాహముచేటి గ్రామ్యములలో వివాహవింశక్రమునకు మార్గదర్శియై యేర్పాట్లు చేసితిమి. తిగారు మెట్రిక్యులేషనుపరీక్షలో గృహధర్మములను. ఇప్పుడిట్లు మెట్రిక్యులేషనుపరీక్షకు జన్మవుచున్నది.

తెలుగుజిల్లాల జనాభాన ఖ్య 1911 మరియు 1901.

జనాభా సంఖ్య.		హిందూ	మరియు
1911	1901	2,22,582	2,09,528
గంజాంజిల్లా		విశాఖపట్టణము	1,14,217
అస్సాం తాలూకా	1,81,917	1,15,886	విజయనగరం
బరంపూర్	8,86,082	8,44,868	మొత్తం
ప్రకాశం	2,66,117	2,54,922	21,69,670
గంజాం	1,02,568	95,882	20,82,662
ఇచ్ఛాపురం	90,849	88,500	
పల్నాటిమిడి	2,78,642	2,57,057	విశాఖపట్టణము జిల్లా ఏజన్సీ.
నూనూర్	2,80,422	2,00,857	దివ్యంగట్
పులిచా త్రూపు	1,12,462	1,02,896	52,528
రజాల్ గోండ	హిందూ	హిందూ	59,445
హిందూ	1,10,448	97,229	గోలకొండ
నూరద	21,471	18,682	40,428
హిందూ	1,85,852	1,19,498	88,929
మొత్తం	18,70,826	18,89,754	గజపాపురం
			1,22,585
			1,18,070
			జయపురం
			1,78,952
			1,28,881
			కోరపుట్
			54,294
			78,818
			మూర్ఖా నిగిరి
			40,568
			85,856
			నవగూర్
			1,80,920
			1,04,145
			పద్మా
			96,888
			64,415
			పాలకొండ
			8,947
			11,245
			పావనపురం
			45,785
			48,990
			పాట్ల ని
			77,980
			78,012
			కాయం
			98,908
			86,610
			పాలనా
			4,800
			5,126
			కృష్ణవరపుకోట
			5,682
			4,298
			హిందూ
			11,288
			7,560
			మొత్తం
			1,020,151
			8,50,876
			గోదావరి జిల్లా
			అమలాపురం తాలూకా
			2,15,710
			1,89,105
			కాకినాడ
			2,28,888
			4,18,768
			పెద్దాపురం
			1,88,346
			1,67,020
			విశాఖగం
			96,824
			84,089
			రాజమహేంద్రవరం
			1,89,260
			1,81,070
			రామచంద్రపురం
			2,88,774
			2,17,772
			రాజోలు
			2,17,919
			1,94,548
			కుని
			2,70,786
			58,768
			మొత్తం
			14,45,957
			12,87,119
			గోదావరి ఏజన్సీ
			కృష్ణాచలం
			55,262
			48,658
			రాజవం
			26,610
			28,229
			నూగూరు
			19,958
			20,218
			బొంబరం
			65,727
			58,274
			ఎల్లవం
			86,655
			29,681
			మొత్తం
			2,06,902
			1,80,080

కృష్ణా జిల్లా తా.		
బందరు	1,15,509	1,02,751
తానాడ	1,47,828	1,24,170
భీమవరం	1,66,582	1,44,615
బి	1,84,008	1,11,555
వీరావ	2,08,167	1,82,027
గుడివాడ	1,62,806	1,42,055
తాకూరు	64,500	56,818
నందిగామ	1,58,186	1,39,958
నరసాపురం	1,71,144	1,51,842
మాచిర	1,62,153	1,40,817
తామర	2,69,858	2,38,758
తిరువూరు	79,175	69,219
వీర్నా గూడెం	1,58,680	1,40,048

మరి 19,97,535 17,44,138

గుంటూరు జిల్లా తా.		
బాపట్ల	2,41,999	2,15,158
గుంటూరు	2,80,928	2,00,557
నరసారాపురం	1,95,137	1,68,547
బాగ్గం	2,46,278	2,23,055
పల్నాడు	1,61,197	1,48,648
కపిలే	1,89,812	1,14,732
నల్లెలపల్లి	1,84,474	1,59,645
తామర	2,08,262	1,72,815
వినుకొండ	91,469	82,493

మరి 16,97,551 14,90,685

నల్లూరు జిల్లా		
అక్కూరు	1,05,114	1,10,906
దరి	92,52	82,459
గూడూరు	1,03,924	1,04,607
కందుకూరు	1,58,055	1,51,417
కొత్తూరు	1,25,917	1,10,818
కొత్తూరు	92,778	87,015
కొత్తూరు	1,24,671	1,15,919
నెల్లూరు	1,67,806	1,62,818
పొడి	69,122	58,987
పొత్తూరు	64,754	58,781
రామారావు	66,315	70,180
ఉదయగిరి	98,891	95,178
మంగుటి	65,408	60,681

మరి 18,28,152 12,74,881

కడప జిల్లా తా.		
బద్వేలు	95,898	89,861
కడప	1,00,585	1,01,958
కమ్మంపాడు	108,860	108,692

కమలాపురం	64850	61622
ప్రొద్దుటూరు	96859	94286
పులిశివరం	106950	108866
పుల్లంపేట	145380	148521
రామవోడ	118982	118912
సిద్ధపేట	84858	68087

మరి 898998 880080

కర్నూలు జిల్లా తా.		
కంభం	125598	115881
కోన	96724	88807
కోయిలవంట్ల	92681	88162
కర్నూలు	14,815	132587
మార్కాపురం	99,80	94298
నందిగొట్టూరు	100519	97174
నంద్యాల	91299	87009
పట్టికొండ	111501	99723
సిరపల్లి	78582	72887

మరి 98599 872,70

బళ్లారి జిల్లా తా.		
అడపాని	177207	16475
అలూరు	100181	84849
బళ్లారి	184208	149548
నాడపల్లి	92974	92189
నార్కట్ పల్లి	98072	95646
నోగూరు	92182	101903
నెల్లూరు	109986	108985
రామవరం	84284	82789
కెరెనూరు	80447	71651

మరి 969486 947214

అనంతపురం జిల్లా తా.		
అనంతపురం	106181	106706
భర్మవరం	89848	86158
గుత్తి	149180	142965
హిందూపురం	97814	92088
కదిరి	147402	145508
కర్నూలు	88135	78977
మాడగిరి	82121	81467
కాడపల్లి	144278	109421

మరి 968228 988757

మదరాసు.		
మదరాసు.	518660	509848

చెంగల్ పట్.			తిరువతి	185881	171005
చెంగల్ పట్	15796	157218	కాయల్ పాడు	128575	128592
కాయల్ పాడు	17289	152892	పెరసే	1288712	1172885
మగురాంకరం	80851	278581	ఉత్తరగార్కాడు.		
పాపేరి	28850	229918	అరకోణం	164112	185212
పై కాపేట	881597	812115	అరణి	18944	96542
తిరువళ్ళూరు	194408	181807	చెయ్యూరు	1483255	128591
పె-న	140688	181106	గుడియారం	206885	195665
చిత్తూరు జిల్లా			కందుకూరు	88210	64446
చంద్రగిరి	117488	118550	పొట్టిపాడు	189557	152475
చిక్కూరు	882850	29868	తిరువత్తూరు	27262	205486
కొత్తపాడు	101199	94182	తిరువన్నామలె	285641	244085
మద్రాసు	187493	186977	వేలూరు	222829	208739
పాపిపాడు	50619	81575	వాళావాడగరం	216195	191281
పుంగుమూరు	107051	9882	పంకవాడ	162620	182595
పుత్తూరు	179638	170285	పెరసే	1960980	1750866

మ ద రా ను రా జ థా ని లో ని ము ఖ్య ప ట్ట ణ ము ల జ న న ం ఖ్య.

మ్యూసిసిలిటి	జనాభా సంఖ్య.	కడప	17807	18428
	1911	కర్నూలు	29040	25876
కరంతురం	81456	నంద్యాల	16280	15187
వల్లూరిమిడి	18870	పల్నాడు	84936	88247
కొత్తపాడు	17852	అదనాని	81645	80416
వికాఖట్టూరు	48418	అనంతపురం	8457	7988
విజయనగరం	87550	మదరాసు	518860	59846
అనకాపల్లి	2625	కాయల్ పాడు	58864	46164
భీమవిపట్నం	9814	చెంగల్ పట్టు	11626	10551
కొత్తపాడు	54110	తిరుపతి	16701	15485
రాజమండ్రి	48417	వేలూరు	49746	48537
మచిలీపట్నం	42128	గుడియారం	22800	21885
ఏలూరు	87819	కుంజికోణము	61647	59678
తెనకాడ	81867	కలకాపురం	60841	57870
గుంటూరు	40529	వాళాపట్నం	60108	57190
తెనకా	18195	తిరువళ్ళూరు	128512	104721
మిగిలిన	18283	కరంకం	24799	28089
మొత్తం	88246			

Mr. Tallapragada Suryanarayana Rao.

తల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావు గారు.

The Rev. Mr. Thomassen.

రివరెండు థామస్సెన్.

Mr. K. V. Hanumantha Jagannadha Rao.

కె. వి. హనుమంత జగన్నాథరావు గారు.

Mr. Bh. Krishna Setty.

భూపాళం కృష్ణ శ్రేష్ఠి గారు.

Thomas Edison.

థామస్ ఎడిసన్ గారు.

Rai Bahadur Seth Ramagopal.

రాయబహదూరు సేతు రామగోపాలుగారు.

Mr. G. Lakshmi Narayana

గురుదేవి లక్ష్మీనారాయణ గారు.

Mr Dandigalla Krishnaya.

మండిగల్లి కృష్ణగారు.

Lady Graduates of The Madras University in 1911.

Standing: Rev. Dr. Lazarus (Host), Mrs. T. W. Madeley, Lady Benson, The Honorable,
Mr. J. H. Stone, Mrs. Lazarus (Hostess).
Seated:— Mrs. Hensman, Miss. Kausalya B. A. Miss. Samuel B. A. Miss. Subbulakshini B. A.
Miss. Madurem B. A. Miss. Masilamani B. A. Miss. H. Lazarus, B. A.

నిలుచుండువారు:— రివరెండు డాక్టరు లాజరస్ గారు, శ్రీమతి జె. డిల్లస్, మాన్యే గారు, శ్రీ శంకర
గారు, సా. డిల్లస్, జె. హెన్రీ, స్టోన్ గారు, శ్రీమతి లాజరస్ గారు.
కూర్చుండువారు:— శ్రీమతి హెన్రీ, శ్రీమతి కన్యకావల్లభులు, బి. ఏ., శ్రీమతి
కన్యకావల్లభులు బి. ఏ., శ్రీమతి కన్యకావల్లభులు బి. ఏ., శ్రీమతి కన్యకావల్లభులు
గాన, బి. ఏ., శ్రీమతి కన్యకావల్లభులు బి. ఏ., శ్రీమతి కన్యకావల్లభులు బి. ఏ.

1911 వ సం॥ నాడు చెన్నపురి విశ్వవిద్యాలయపు బి. ఏ. పరీక్షలో చేరిన వారీమణులు.

Widow Remarriage Conference. Rajahmundry. 1907.

శ్రీమతి సర్వనామా మండలి సభ.

Mr. A. Lakshminipathy. Mrs. A. Rukminamma.

శ్రీయత అపరంబ లక్ష్మీదేవిగారు. శ్రీమతి రుక్మిణమ్మగారు.

Elephants in Dasara Procession at Calcutta.

కలకత్తాలో యేనుగుల దసరా యూరేగింపు.

Their Imperial Majesties witnessing the Oriental Pageants at Calcutta.

శ్రీరాజవంశతులు కలకత్తా యూరేగింపును జూచుట.

His Majesty on the look out in the Jungle.

హాజీరుక్రవర్తి వేటకై యెదురుచూచుట.

King George Shooting a tiger in the Nepal Jungle.

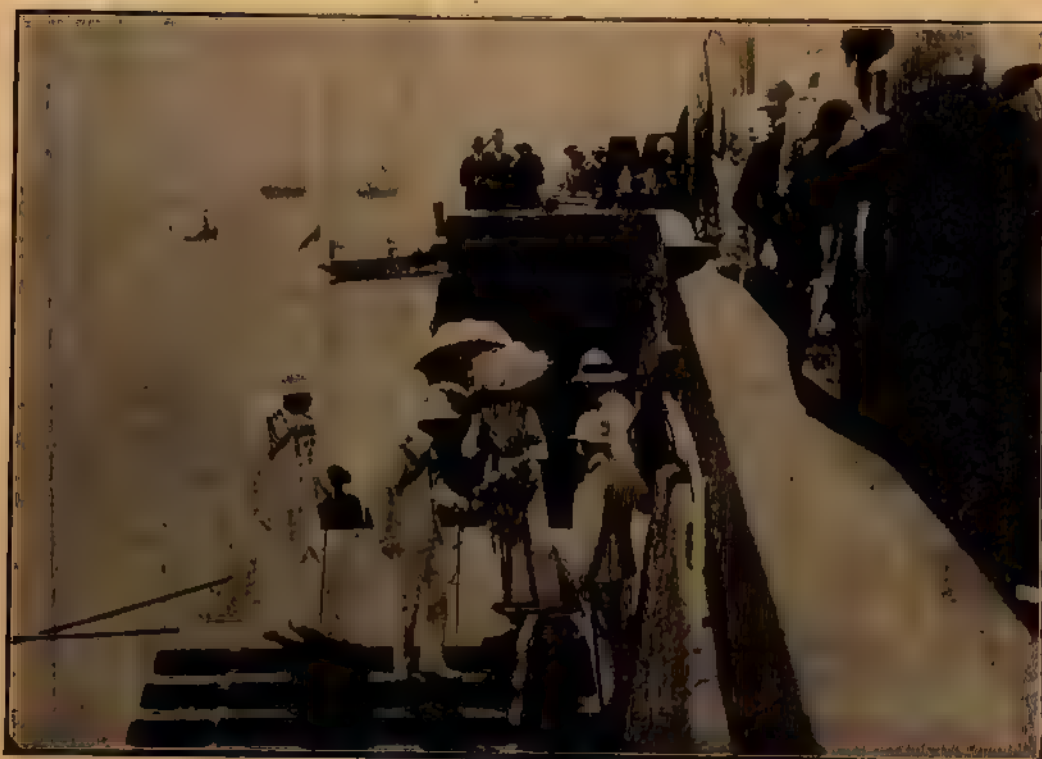
శ్రీహాజీరుక్రవర్తి సేపాభారణ్యములందు వులుల వేటాడుట.

Queen Mary Visiting Agra Fort.

శ్రీమేరీ మహారాణి ఆగ్రా కోటను జూచుట.

Their Imperial Majesties at the Appollo Bunder.

శ్రీరాజదంపతులు స్వదేశోన్ముఖులై బొంబయి రేవునం . పడవనెక్క-బోవుట.

అ మృతాంజనము.

అన్ని నొప్పులకు దివ్యమృతము.

1912-13.

పరిధావి నామ సంవత్సర సిద్ధాంతము.

1912-13.

మాస్	జా. నం.
అ 31	2
సో...	3
మ...	4
బు...	5
గు...	6
శు...	7
కె	8

న ప్రతి	జా. నం.
అ...	7
సో...	8
మ...	9
బు...	10
గు...	11
శు...	12
కె	13

మే.	జా. నం.
అ...	4
సో...	5
మ...	6
బు...	7
గు...	8
శు...	9
కె	10

అష్టమంవత్సరస్య పౌర్ణమిదికా. త్వా. 1955885018;

కలియముగా త్వా. 5018;

కాలివానములకగ త్వా. 1884;

దిక్రమార్గ. కలగ త్వా. 1889;

మా. అశ త్వా. 1912-1918;

ఫల 1821-1828.

అమృతాంబ నము

ప్రకటన గుణావహం రిత్రవారం సువ్యవస్థతో నాచారం
 గంగానామ విశేష ప్రకటనం నో నామ సంవత్సరం
 అయ్యర్వదికము కమం నుభవం నామ సంవత్సరం
 నానాకర్మమునామ సంవత్సరం నామ సంవత్సరం

ఈ సందర్భమున ప్రకృతి కాళియములందు యుగధర్మములకు పశ్చి
 మాయాపునీతి అచ్చులవలన వ్యవస్థామగా వర్తించును. శ్రీమద్రా
 మానందమున నోరితానల కారణమున, అనాద్యములందును
 భక్తవర్జము, ప్రామాణ్య ప్రవర్తనలందును ముక్తవర్జము అర్జునమున
 వ్యవస్థాపనములకు లిగి, పూర్వావరసమయములందును, కందులగా
 భుజులతో నులుమునకును పరిధావ్యవస్థామలకును. ముక్తవర్జ
 లు అర్జునములవచ్చుచే కామము నామముగాయున్నను, కాలి, నా
 మగా నాదధావ్యములవర్తనలకు లిగించును. కా. త్వా. ము. 14 క్రితము
 రవాహనీ ప్రవృత్త ప్రవేశము. ప్రకృతి ము. 15 నా. చంద్రగిరీనామమున,
 పా. అ. మ. 15 క. గ్రహవర్తన చంద్రగిరీనామము కలుగబోవును
 ము. వలంబువదిలకముల కలిగముగా వర్తించును.
 వ్యవస్థావర్తనం ను సు. స. వ్యవస్థావర్తనం.

నె. పం. బ. రు.	శి. పం. బ. రు.
అ 1	8152229
సో 2	9162330
మ 3	10172431
బు 4	111825...
గు 5	121926...
శు 6	132027...
కె 7	142128...

అ. క్రి. బ. రు.	జ. న. వ. రి.
అ...	6132027
సో...	7142128
మ...	8152229
బు...	9162330
గు...	10172431
శు...	111825...
కె...	121926...

న. పం. బ. రు.	శి. పం. బ. రు.
అ...	3101724
సో...	4111825
మ...	5121926
బు...	6132027
గు...	7142128
శు...	8152229
కె...	9162330

మా. ర్వి.	న. పం. బ. రు.
అ 30	2
సో...	3
మ...	4
బు...	5
గు...	6
శు...	7
కె	8

అమృతాంబ నము

[illegible][illegible]

ತೆ.ಕ.ಅ.ಬಿ.10587-19 ಬಿ.11 ೩59-17 ಬಿ.12 ಸಿ. 59.59 ಅ.ಪ್ರ.

உய்யுதற்கு உதவியாகிய உபநிஷத்

[illegible]

— ११७ —

శ్రీశ్రీ శు10 అ ౯-56 శు59 56-14 శు12 న-54-41 శు ౫

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಯು ಉತ್ತಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

१७७७

ಶಾಸ್ತ್ರವೇನು ಪ್ರಾಚೀನವೋ ಅದೇ ಪ್ರಾಚೀನವೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು.

శ్రీమద్భగవద్గీతా ప్రథమోధ్యాయః

నామర రుద్రాక్షమణి కుమారములు

మొదటి పాఠము

[illegible]

சென்னை, 15-12-2019

卷之四

6-70 82-9 4 6 2 2222] 12

2110 58-45 2123-47-45

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 8

உயர்நீதிமன்றம் தீர்மானம்

పుక్య ను 10 నవ 55-4 ను 11 నవ 54-20

শুৱিৱ ১৫

అను/తాంజనము:—|ప్రతివర్తనాన్ని కలిపి కె. ౩

33

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ।

[illegible]

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

పాఠ్యము 9వ 2.16వ పేజీ 55-51

శు11ను:52.21 శు12ను:46.81

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
 श्रीकृष्णाय नमः ॥ २ ॥
 श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ ३ ॥
 श्रीगणेशाय नमः ॥ ४ ॥
 श्रीविष्णवे नमः ॥ ५ ॥
 श्रीशिवाय नमः ॥ ६ ॥
 श्रीब्रह्माय नमः ॥ ७ ॥
 श्रीमहेश्वराय नमः ॥ ८ ॥
 श्रीनारायणाय नमः ॥ ९ ॥
 श्रीरामाय नमः ॥ १० ॥
 श्रीकृष्णाय नमः ॥ ११ ॥
 श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ १२ ॥
 श्रीगणेशाय नमः ॥ १३ ॥
 श्रीविष्णवे नमः ॥ १४ ॥
 श्रीशिवाय नमः ॥ १५ ॥
 श्रीब्रह्माय नमः ॥ १६ ॥
 श्रीमहेश्वराय नमः ॥ १७ ॥
 श्रीनारायणाय नमः ॥ १८ ॥
 श्रीरामाय नमः ॥ १९ ॥
 श्रीकृष्णाय नमः ॥ २० ॥

१
२
३
४
५
६
७
८
९
१०
११
१२
१३
१४
१५
१६
१७
१८
१९
२०
२१
२२
२३
२४
२५
२६
२७
२८
२९
३०
३१
३२
३३
३४
३५
३६
३७
३८
३९
४०
४१
४२
४३
४४
४५
४६
४७
४८
४९
५०
५१
५२
५३
५४
५५
५६
५७
५८
५९
६०
६१
६२
६३
६४
६५
६६
६७
६८
६९
७०
७१
७२
७३
७४
७५
७६
७७
७८
७९
८०
८१
८२
८३
८४
८५
८६
८७
८८
८९
९०
९१
९२
९३
९४
९५
९६
९७
९८
९९
१००

ಪ್ರಲಾಹ ॥ ಪಾದ್ಯದಿ ಪಾಪ್ಯನಾಪರ ಸ್ವಾಪನಾಃ ಕಾರ್ಷ್ಣಃ

కాశీసంధ్యాంకమ గాల్పం 1 కి పి. కుడియి చొప్పున.

1

శని శుక్ర శుక్ర శుక్ర శుక్ర శుక్ర

1 శ్రీ శ్రీ ఆమృతాంబికా దేవి స్తోత్రము

[illegible]

卷之六

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ४ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ६ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ७ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ८ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ९ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १० ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
 श्रीकृष्णाय नमः ॥

[illegible]

2 ఆంధ్ర : చాళుక్య రాజుల కాలము

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ३ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ४ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ५ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ६ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ७ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ८ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ ९ ॥
 ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ १० ॥

[illegible]

అ తా య వ్య యా.	సింహాస్మరణాయః	అ 2 వ్య 14
శుభవర్షియాయః	ధన్వన్తరీయాయః	అ 11 వ్య 5
వృషభరతుయాయః	మర్కటాభయాయః	అ 14 వ్య 14
మిథునవర్షియాయః	వర్షాదాయః	అ 56 వ్య 6
కర్కటాభయాయః	వర్షవర్షయాయః	అ 62 వ్య 2

అథ వాంఛితమానాః.	అథ వాంఛితమానాః.
ప్రత్యేకమానాః	మానసేషమానాః
ప్రత్యేకమానాః	ప్రత్యేకమానాః
ప్రత్యేకమానాః	ప్రత్యేకమానాః
ప్రత్యేకమానాః	ప్రత్యేకమానాః

అథ రాజపూజారాజానమానాః.	అథ రాజపూజారాజానమానాః.
శుభవర్షియాయః	ధన్వన్తరీయాయః
వృషభరతుయాయః	మర్కటాభయాయః
మిథునవర్షియాయః	వర్షాదాయః
కర్కటాభయాయః	వర్షవర్షయాయః

అథ క్షయారాః.	అథ క్షయారాః.
ప్రత్యేకమానాః	మానసేషమానాః
ప్రత్యేకమానాః	ప్రత్యేకమానాః
ప్రత్యేకమానాః	ప్రత్యేకమానాః
ప్రత్యేకమానాః	ప్రత్యేకమానాః

అథ రాజపూజారాజానమానాః.	అథ రాజపూజారాజానమానాః.
శుభవర్షియాయః	ధన్వన్తరీయాయః
వృషభరతుయాయః	మర్కటాభయాయః
మిథునవర్షియాయః	వర్షాదాయః
కర్కటాభయాయః	వర్షవర్షయాయః

అథ రాజపూజారాజానమానాః.	అథ రాజపూజారాజానమానాః.
శుభవర్షియాయః	ధన్వన్తరీయాయః
వృషభరతుయాయః	మర్కటాభయాయః
మిథునవర్షియాయః	వర్షాదాయః
కర్కటాభయాయః	వర్షవర్షయాయః

అథ రాజపూజారాజానమానాః.	అథ రాజపూజారాజానమానాః.
శుభవర్షియాయః	ధన్వన్తరీయాయః
వృషభరతుయాయః	మర్కటాభయాయః
మిథునవర్షియాయః	వర్షాదాయః
కర్కటాభయాయః	వర్షవర్షయాయః

అథ రాజపూజారాజానమానాః.	అథ రాజపూజారాజానమానాః.
శుభవర్షియాయః	ధన్వన్తరీయాయః
వృషభరతుయాయః	మర్కటాభయాయః
మిథునవర్షియాయః	వర్షాదాయః
కర్కటాభయాయః	వర్షవర్షయాయః

అమృతాంజనము.

నాగపురపు ప్రదర్శనము
నందు

యీతక
మొనగబడినది.

అమృతాంజనము.

అమృతాంజనము.

సకలు మందులను
గొన
మొనములును.

పంచగౌషి గుర్తుల
యీ అమృతాంజనమునే
చూచి గొనవలయును.

తలనొప్పుల మాన్పును. నాయుం పోల్లి బావును.
చర్మపు నొప్పుల బారదోలును. బెనుల ఛేదించును.
వాపుల చూపుమాపును. దగ్గును తగ్గించును.
దురదను తొలగించును. తేలుగాఢను సేవేయును.
కలకువేలు విక్రయము నెల 0-8-0 మాత్రమే.
అమృతాంజనమును కొననివారి లేదు.
అమృతాంజనము జగత్ప్రసిద్ధి గాంచియున్నది.

చిరునామా:-

అమృతాంజనము డి. పో,

పోర్టు, బొంబాయి.

వనాపధి సార్వపరిళా.

ఇది దేశమునందున్న నైపుణ్యములను మరియు వకల చక్కరోగములను బాగుజేయును.

నైపుణ్యము, పాతవాయ్యపుష్పము, రసవత్తు, రత్నవికారమువలన గలిగిన అన్నిరోగములును దీని వన నయముగును. ఇది చర్మమునం కాంతిగలిగించును. నాదీతలముపులకు పుష్టిగలిగించును. నైపుణ్యము శుద్ధపరిచి నైపుణ్యమును. దీనివలన శరీరమునకు బలము, ఆరోగ్యముకలుగును.

ఒక నీసామందును వాడినతోడనే శరీరములో నావిధమైన మార్పుగనుపొందును. రెండు నీసాలు వాడినతోడనే శరీరము బాగుండును.

నీసా వల య. 1-4-0.

కుష్టుకు మందు.

ఇది చర్మమును పూర్తిగా బాగుజేసి రోగమును కుచుచున్నది.

భారత మందులి (త్రాగుటకుయందు)

వాగవల్లితైలము (పై పూతకు మందు)

ఈ మందులను నా రోగమునకు సరిపోవును 5 (-) వందు దొరుకచోలు:-

డాక్టరు డి. బి. సావంత్,

144, ఫణవాడి, నం. 2, బొంబాయి.

వర్తమానకాలములో నాక గొప్ప ఆశ్చర్యము.

వింతయైన త్రికాలదర్శన

అద్దము.

మహావీరులారా! వాల్మీకియొక్క త్రికాల వర్తమానమును తెలిసికొనుటకు దీనిని కొనిపొంది కరొనితిరు.

మన ప్రాచీనమును గూర్చి వర్తమానము తెలిసి గనగన బారియిందిరో యొక మహాత్ముని పూజించిన యిది నిత్యము చేయవలసి. ఇందు దీనిని నాచిది తెలుగునగును. ఈ అద్దమును దానినగున వినియమును తెలుగులకి కలదు.

1. రెండునా దేమిచేయున్నది 2. వాల్మీకియొక్క దన్నది 3. ఈ వర్తమానమును తెలుసు అవలయును 4. ఈ వర్తమానమును తెలుసుకొనుటకు 5. ఈ వర్తమానమును తెలుసుకొనుటకు 6. ఈ వర్తమానమును తెలుసుకొనుటకు 7. ఈ వర్తమానమును తెలుసుకొనుటకు 8. ఈ వర్తమానమును తెలుసుకొనుటకు

ఈ అద్దమును తెలుసుకొనుటకు తెలుసుకొనుటకు తెలుసుకొనుటకు తెలుసుకొనుటకు తెలుసుకొనుటకు తెలుసుకొనుటకు తెలుసుకొనుటకు తెలుసుకొనుటకు

వాగవల్లితైలము 20 రూ. 2.00

మోచిట్టిది నీనున కల 10 2.00

కొనుటకు 10 రూ. 2.00

ఈ వర్తమానమును తెలుసుకొనుటకు తెలుసుకొనుటకు తెలుసుకొనుటకు తెలుసుకొనుటకు తెలుసుకొనుటకు తెలుసుకొనుటకు తెలుసుకొనుటకు తెలుసుకొనుటకు

1. వాల్మీకియొక్క వర్తమానమును,

ASHABHAI VAGHJIEHAI PATEL,

Post Kairasand (via) Anand,

Kaira Dist., S. Gujrat.

NOTICE TO PUBLIC.

Visiting Cardplates.—Engraved and Cards printed.

Die Sinking.—Crests, monograms and mottoes of every description and design engraved and Relief Stamped in any color on note and letter papers & envelopes.

Process Blocks.—In line and Half tone on zinc and copper. Also letter and note paper heading blocks of fancy designs like litho Work made on copper which can be printed by any printing press.

Rubber Stamps.—Brass seals. Peon's Patches, wood typemetal blocks. Stencil plates and Brass sign boards, etc.

Inscriptions, Crests, Monograms, &c., on gold and silver articles a speciality

Apply.—THE CITY ENGRAVING CO.,
47 Medow Street, Fort,
Bombay.

సూర్యప్రకాశ ఆంధ్రకో.

బుక్స్-సెల్లర్స్ ఆంధ్ర ప్రదేశ్.

రాజమహేంద్రవరము.

తెలుగు లిపిని ముద్రించుటకు భారత ప్రభుత్వం వారు
రాజమహేంద్రవరము, గ్రామీణులకు అవకాశము కల్పించియు
అది, తెలుగు, తమిళ, కన్నడ, మలయాళములు, ముద్రించుటకు
కవులచేరియింపబడి, ప్రచురించుటకు, చిత్రలేఖనము,
యోగ్యము. మొదలుకొనగల వే ప్రభుత్వ రాజము
యన, మహామూలము దొనరించుటకు, మొదలు 20
భక్తులుబుద్ధులు, పెనుదొంగలముద్రలు, ముద్రలు నిర్మ
యమున, ఆంధ్రప్రదేశ్ ముద్రలు, ముద్రలు, ముద్రలు
ఇదియుకలె ఒకసారిచూసి కట్టాను తెప్పించిచూచి వలయు
వారికి ఆంధ్రప్రదేశ్ ని. పి. గ బంపించును.

స్త్రీల పాలిటిరక్త సి.

గంట నా ప్పి.

మనదేశముందు అనేకకొద్ది స్త్రీలు (అహి
మ్మ) కాలమును యాభాధచే చాలా భాధనొందు
చున్నారు. దానిని నివారించుటకు ఎవరును
చిక్కలేదు. ఈలోమును నివారించుటకు చేయటాకై
క్రొత్తగా కలపెట్టి ది (కామినీ యాలోగ్య భా
వనము) ముద్రము. తెలుగు దబ్బీ 1-4 8-0-0.

మహారాష్ట్రను అంకజవేషమున
కలకు. భోగ్యమున యువారు యాగునదిరు
మాకు వ్రాయును.

ఉప్పల నారాయణాచారి

మహారాష్ట్ర, విజ్ఞాన భిక్షుగము.

రాజారాణి
బొమ్మలుగల దబ్బీ వోని

మండును ప్రసిద్ధము.

కర్ణాటక, తెలంగాణ, కిట్, కోర్కె,
విజ్ఞాన భిక్షుగము సుఖ
మంచిమండు.

తామరలైలము.

తెలుగు 1-4 6 అణాలు.

రాచివ ముద్రలు, కామినీ సుఖము
రాచివ చాలును, చదివేయవచ్చు గాము

తిరిగి ఇయ్యబడును.

విలియం కంపెనీ,

బొంబాయి.

ఆయుర్వేదాశ్రమ గ్రంథములు.

డాక్టరు యం. శ్రీనివాసరావు, యం. పి. యం. డి. డి. పి. హెచ్. కమిగల్ ఎగ్జామినర్ అండుకానిటర్ కమిషనరుగార్లు డాక్టర్ డి. యస్. లర్. రావు, యం. పి. యం. పి. పి. హెచ్. పి. గార్లు, టెండలగు డాక్టర్ల వేతన, మైసూరు వివాకలుగానుండిన పి. పి. మాధవరావు, సి. బి. ఇ. గార్లు, అనంతకేశవం, ధివానలుగానుండిన దివానాబహదూర్. క. కృష్ణస్వామిరావు, సి. బి. ఇ. గార్లు, దివానాబహదూర్ యం. పి. పార్థసారథిశిష్యులగార్లు, యం. పి. యం. ఎల్. మహామహాపాధ్యాయ తాతాసుబ్బగౌడ కాశ్మీరాధిపతి, మహామహాపాధ్యాయ కె. వి. రత్నంపంతులుగార్లు, మొదలగు వందేతులవేతన, మదరాస్ మైల్, హిందూ టెండలగు ప్రతీకలవేతన గానియాదబతుంటున్నది, మా గ్రంథములు యొక్క యొగ్యత కలిగియున్నది.

ప్రకటనలు వెలుకదారుకు గ్రంథములు.

1. మాధవనివాసము, కోగయలు నాపాశులను విశ్రులముగ కె. పు. వెల రు 8.0-0

2. పద్మావత్యము ప్రతిరోగమునకు పుష్కము అవధ్యమును వివరముగ తెలుపును. వెల ఇతరులకు రు 1-0-0 మాచందాదారులకు అదాల్గు 12 ని.

3. ఆయుర్వేదాశ్రమం ఆయుర్వేదకాశ్మీయన గుగు దేహాదివిషయములను, వేదవేదములను, అర్థవర్ణమును కమిషనరే పాకాదులనుజేయు విశ్రులము పరిభాషలను చక్కగకోధించును. వెల ఇతరులకు 1-8-0 మాచందాదారులకు రు 1-2-0 ని.

4. ఆయుర్వేదము:- ఆయుర్వేదమునకెట్టిదో, పొందిన అందువీయేవిషయములను యెంతప్రాముఖ్యతతో గనిపెట్టిరో, కేంద్రవైద్య మెట్టియో తృప్తినినందెనో మున్నగువిషయములు తెలుపును. వెల ఇతరులకు చందాదారులకు 0-4-0

మాగ్రంథమున్నయు చక్కని గ్లెజర్ గ్రామలరూపమునమునందలి అక్షరములతో మావ్యవస్థ అనుబంధముతో ముద్రించి ముచికాకొలిపెడు చేతిబడియున్నది.

అనేకవిధగాతవర్తములు మొదటితరగతి యొగ్యతావర్తములును బహుమానములుగ నైకొనిన

ఆయుర్వేదమార్తాండ, భిషజ్యుని.

పండిత డి. గోపాలాచార్యులవారి

సుప్రసిద్ధమైన

ఆయుర్వేదావధములు.

	రు. ఆ.
కలరాకు { కర్మారాద్యవిధం }
(చాలితేదికి) { విమోచనవేదన }	0-12
పక్షవాతములకు వారాంతాలెలం	2-8
బలహీనకు జీవామృతము	8-0
విభావ్యములకు మానసోద్ధిగిని	2-8
శ్రీమ మదమూర్తిమహానాథులవేదన	1-4
మాట్టుకట్టుకొప్పులకు ఆరోగవటి	0-12
తేలుకొట్టున వృక్కవంశభివారికి	0-8
అజీర్ణములకు అజీర్ణాపంచాననము	1-0
పూర్ణాచంద్రోదయం కులం రు. 24. మా 6-2	1-8
గభిరాశ్రీతన మాకుబంగరపాణిము	1-8
మాధుమేహ విశ్రుములములకు ప్రసేనాభంజని	2-8
అర్చివిధములకు { హైమాదిహానకం } పెద్దది
చేరుకు { శరభాశ్రమకం }	1-12
డిట్రా డిట్రా విన్నది	1-2
తామరకు పంచాననలేపం	0-8
మకరధ్వజ కులం రు 24, 7 కోజాలమందు	1-0
ఉబ్బరము వర్షారాలకు చ్యవనప్రాశన	2-8
చీడగజ్జికి వ్రణకోవణి	0-4
వైద్యములకు జలదీరకపానము	0-8
కోరోగములకు అమృతానులక తెలం	0-12
కపంకకుమకారం కులం రు. 20 7కోజాలకు	5-8

పండిత డి. గోపాలాచార్యులు.

ఆయుర్వేదాశ్రమం, మద్రాసు.

ధాతువృద్ధికి వృద్ధియోగం	1-4	రక్షమాను శుభ్రపరదులుకు రక్షతోభా	2-8
తంజావూరుకు దండ్రా	0-8	పరిచానుకూలలకు నిర్దేశానుసంజేష	0-12
నిర్దేశానుసంజేష రులుండు 80 78 వాలకు	8-0	శుక్లవృద్ధియనుకు వృద్ధివంగం	4-0
నిర్దేశానుసంజేష రులుండు 80 78 వాలకు	2-8	తాంబూలనువాదనకు తాంబూలవటి	0-8
స్వరూపానుసంజేష రులుండు 80 78 వాలకు	4-0	పండ్లనోవృద్ధియనుకు వృద్ధివంగం	0-4
పచ్చివెనుకు భృగువటి	1-8	పాండురొగమునకు పండ్లభృగువటి	3-0
కురులను పరిమళించు కేశ ప్రసాదన రులుండు	1-0	కేశరక్షమానుకు పండ్లనోవృద్ధియనుకు	2-8

పండిత డి. గోపాలాచార్యులు,
ఆయుర్వేదాశ్రమం మదరాసు.

ఆ యు ర్వే ద కా లే జ్.

అయ్య ర్వేదవిద్యాధులకు మరదితరుణము.

ఈ అయ్యుర్వేదకలాకాల మైనూరు నాన్న మెంటుకా
రిశేషమి డార్లర్ నర్. ఎస్టేన్ యన్. ముబ్రహ్మద్యాయర్,
యెల్కో యర్. డి. కె. సి. బి. షి. ఎస్టిమ్యుటేషన్ కాన్సికరు
మెంబరుగనుండిన హునెల్కో వి. కృష్ణస్వామయ్యర్,
సి. యన్. బి. కుద్రాగి ముగవర్న మెంటు కానెటేరీ కమిషన
ర్ నగు లెసి మెంటు కర్నల్ దాకర్

జట్టు, జి. కొండు, ఎం. వి. పి. ఎం. డి. కె. వాచ్.
 పి. బి. ఇ. బి. ఎం. ఎస్. బొంబాయి హైస్కూలులో చివానుగా
 నుండిన వర్. పి. యన్. క్రిష్ణయ్య రి. కె. పి. బి. ఇ.

మైసూరులో వివాహమునడిపి వ. పి. మాధవరావు
సి. వి. ఇ. గార్నర్ జనరల్ గారి వద్దా వర్త్యులుగనుండిన
హనుబిల్ రాయిమాధర్ పి. ఆనందాచార్యు, సి. వి. ఇ.

అనంతరమునం సంస్థానం దివానులుగనండిర దివాన్
బహదూర్ క. ప్రొమ్మస్వామి "శ్ర. సి. బి. ఇ;

హనుమత్ చార్వక్ వర్, బాలచంద్ర క్రిష్ణ, క. టి.
యర్; యం; డి.సి. మహామహా పాధ్యాయ కవరాజ్ ద్వా
రక బాధసేక కవిరత్న బొంబాయి, కలకత్తా, మహామహా
పాధ్యాయ కవరాజ్ విజయరత్న సేక కవిరంజక, కలకత్తా,

వి హారతిల్ వివాహంబువల్ల నీ. వాడతల్లిండుదలార్, నీ. బి. ఇ. ఇతల్లివల్ల జరగ్ లభి విశ్రాంతి.

హనుమత్ గీ. రామ నాథకా, క. ౩; అష్టోత్తమ
జనరత్న చంద్రికాశంఖ (సిలోకా) మొదలగువార్తచే కొని
యూడబడియున్నది.

మరియు ప్రామాణికములను మంజూరుచేసి ప్రామాణికములను
కొన్ని మంజూరుచేసి, దీనిని ప్రామాణికములను ప్రామాణికములను
రూపొందించుచు, దీనిని ప్రామాణికములను ప్రామాణికములను
ప్రామాణికములను ప్రామాణికములను ప్రామాణికములను ప్రామాణికములను

ఇందు నాబుగ్గుపంపకర్త ముఖ్యము లక్ష్యబుద్ధిగము
లతో అయ్యుత్వేషవిద్య నభ్యసించి అయ్యుత్వేషభూషణిగము
విధమున బొందిన పునునాడునుండి వైద్యవిద్యాంశములు పంజా
బు కుంబ్రతో ఇండియా, కళకత్తా, గద్వారో అవంతరీయవం
మొదలగు దూరదేశములయందును, మంగుళూరు, నేలం, బెజ
నాద్ మొనలగు జిల్లాలయందును చెన్నపట్టణములందును ఇం
ప్రదులగు వైద్యులగు నున్నారు.

ఇందు చియు ర్వేదము ననుతోడుగ అంగీకృతవర్త నం
బంధును కెమిస్ట్రీ, సీసక్కు, హెజక, అనాటమి, ఫీజియాల
జీ, మిక్రెస్కోపీ, మెటేరియామెడికా, మెడికల్ ఈథాగమల
ను యం. థి. సి. యం. యల్. ఆర్. సి. సి అక్షగొప్పవైద్య
ములను బొందినవారితే చీకభాషలలో నేర్పబడును.

పంజాబు, గుజరాత్, నాగపూరు, బెంగాల్, మైసూర్, రాజాద్, ఆనంకళయనం మొదలగు దూర దేశములనుండి విద్యార్థులు వచ్చి విద్యలనభ్యసించుటయే ఈ కలాకాలయముకొర గార వమును ఆధీకముగ నూర్చించుచున్నది.

ఆయుర్వేద మార్తాండ, భీషజ్యోతి.

పండిత డి. గోపాలాచార్యులు, ఎ.వి. ఎస్.

ప్రిన్సిపాల్, ఆయుర్వేద కాలేజ్ మదరాస్.

జేగు! జేగు!! జేగు!!!

మహామారి (జేగు) నుండి ఎవరూ తప్పదు భయములేదు.

క్రిగవ్యాలు మహారాజాగారి మువ్వలే ముగారువరక మును జొందిన మామేగునుండులకు గడచిన పండ్రెండువత్సరములుగ బర్మాలోను ఇండియాలోనందలి పలుభాగములయందును ప్రవేశించి అనేక ప్రాంతముల నుభయము జొందిరి.

మరియు వేలవేల యోగ్యతావక్రములకు జొందివారము. అనేకనుండిని మరలబాధించి తప్పించుటయే మామేగు ముందులకు ఇంతటి ప్రాశస్త్యమునకు కారణము

మేగుల ప్రదేశముల దీనిని మేము చెప్పవకారము నేమిందుచుండిన మేగుబాధ యొకమాత్రముబాధించదు. చిన్నలు, పెద్దలు, గర్భిణీస్త్రీలకునూ నుపయోగించవచ్చును.

మేగువర్ణములకు

ప్రామాదిపాతకము పెద్దసీసా 1-8 2-0

డిటా చిన్న సీసా 1-8 0-10

మేగుబొట్టుకు

కరభాతస్యకం పెద్దసీసా 1-8 0-12

డిటా చిన్న సీసా 1-8 8-0

ప్యాకింగు పాస్తేజి కొనుపారే భరింపకలెను.

ఆయుర్వేద మార్తాండ, భీషజ్యోతి.

పండిత డి. గోపాలాచార్యులు, ఎ.వి. ఎస్.

చెన్నపురి ఆయుర్వేద కాలేజి ప్రిన్సిపాలును, మైసూరు దొరతనమువారి ఆయుర్వేద విద్యార్థ పరీక్షకులును, నుశ్రత, మాధవనిదాన, పథ్యావధ్యములకు వ్యాఖ్యానకర్తలును, ఆయుర్వేద పరిభాషానం గ్రహకర్తలు.

56, ఆచారప్పకోవిధి జార్జిటవుక్. మదరాసు.

పెరిగ్రాఫ్ అడ్రెసు 4602 బొంబాయి.

కలరా! కలరా!! కలరా!!!

భీతిచందము! నిశ్చయము!! నిశ్చయము!! భీతిచందము!!!

మా కలరానుండులు అనేక మ్యూనిసిపాలిటీలవారిచేత బాగదబడియున్నది.

ఈరాజధానిలో నీకలరావ్యాధికి నుపయోగించెడు మందులలో నెల్ల మోగలరానుండులు శ్రేష్ఠమైనవని ఖ్యాతి పొందినది.

మామందులకలరా కలరాశేదనియే జన్మకల్పము. మేము అనేకవేలజనులకు యిచ్చిచూచి దీనిమహిమను తెలిసి కొనియున్నాము. ఆనుట అతిశయోక్తిగా నెంచకూడదు. పసి కిడ్నలు మొదలయే పెద్దవరకు, గర్భిణీస్త్రీలకునూ నుపయోగించవచ్చును. ఇతరమందులకలరా మాత్రముబంధించుట మొదలగు దుష్కరములు యిందులేవు.

కర్పూరాద్యరిప్తం

0-8

విషూచి సంజీవని 12మాత్రలు నమ 0-4

-12-0

ఆంధ్రభాషాభివృద్ధిని ప్రచురములు.

దేశభక్తియనున కాశక్తి మగు విషయములందెల్ల బ్రక్రమ జరుగుచున్న యిక్కలమున భాషాభివృద్ధి కగ్రస్థాన మిచ్చట ప్రధానమైయున్నది. సంఘముయొక్క పర్యావరణ యందును దేశముయొక్క అన్ని భాగములందును విజ్ఞానము ప్రచురింపజేయుటకు భాషాభివృద్ధి ముఖ్యసాధనము. సహిత నాధుని శతీభావములు, ప్రకృతిశాస్త్రములు, ఆస్థాదేశాదర్శ నికగ్రంథములు, మహాపురుషులచరితములు, గణితశాస్త్రము లు, రాజనీతిశాస్త్రములు, ఆర్థికశాస్త్రములు, వృత్తులును, పరిశ్రమలును, వాణిజ్యమును వదులవిధమును చలుపుగ్రంథ ములు, నవలలు, లేనిలోపమును ఆంధ్రభాషాభివృద్ధిని సంఘము నివారించ బ్రయత్నించుచున్నది. కావున నీసంఘమువారిచే బ్ర కటింపబడు గ్రంథముల నీయాంధ్రదేశమునంగల వారొక్కర యింకను విడువక తెప్పించుకొని తాముచదువుటయే గాక యిది తమమిత్రులును తామెరిగినవారెల్లరును చదువుకట్లు ప్రోత్సా హము గలుగజేయుచు ఆంధ్రభాషాభివృద్ధిని సంఘము వారి గ్రం థములులేని గృహమీయాంధ్రప్రపంచమునందెందును లేనట్లొ ర్పకదేవము. ఈసంఘమునకు భాగస్వాములై యున్నవారు తాదానుకొరకుగాక యొకచక్కర్పయినకు తోడ్పడవలయున ను నుద్దేశముతోడనే ద్రవ్యమునిచ్చియున్నారు. గ్రంథవిక్ర యములన నత్తుధనమంతయు భాగమునకు నింకవరకు విదదీ యించక సూతనగ్రంథముద్రాణమందెనివియోగింపబడుచున్నది.

కాశక్తిపు చందాదారులవద్దతి.

ఆంధ్రభాషాభివృద్ధిని సంఘముచే బ్రచురింపబడు గ్రంథ ములన్నియు గొనుటకు శాస్త్రకొను వారుకాశక్తిపు చందా నాణెలుగా చెంపబడుదురు. వారికి మూడే బ్రచురింపబడుగ్రం థములన్నియు మారు పుటలకు 4 అణాలుచొప్పున నీయబడు ను. తదితరులకు 5 అణాలచొప్పున నీయబడును. మాప్రచుర ములకు కాశక్తిపుచందాదారులు కాదలచినవారు ప్రతేక ప్టుముక్రింద 4 అణాలుమాత్రము రొక్కముగగాని పోస్తేచి చిట్లుగాని తమపై విలాసముతోడ బందరులొమఱచు ఆం ధ్రభాషాభి వృద్ధిని సంఘము మేనేజరునకు జంపవలయును. ఒక్కొక్కపు సకమును ముద్రింపబడినతోడనే వాటికి వి. పీ. గా పంపబడును. వందత్వరమునకు 500 పేజీలకు యెక్కువ

లేకుండా అనగా మూడు మూడుపు సకములు ప్రచురింపబ డును. యిప్పుడు చందాదారులుగా జేరువారలకు తొలిదే న టునడినగ్రంథములను చందాదారుల ధరకయివ్వబడును. గా నఆంధ్రభాషాభివృద్ధినులందరును ఈగ్రంథములనుకొని తమగృ హములయందలి చాలరానికలకు స్త్రీలను సంతోషవృద్ధియు లు జేతురుగాక.

ఈసంఘమువారిచే బ్రకటితంబైన గ్రంథములు నీక్రింద వివరించితిమి.

చందాదారులకు యితరులకు		
1. భారతధర్మధర్మము మూడవ పూర్వ తయారు అయినది	0-1-6	0-2-0
2. ఆశ్వమేధవిధి 2వ పూర్వ ప్రింటుతోపున్నది	0-1-6	0-2-0
3. పీఠ్యవారాహుళిభావన	0-1-6	0-2-0
4. విజ్ఞానందనాచరిత తమ 2వ పూర్వ ప్రింటునున్నది.		
5. నీమలచరిత.		డిటా
6. విద్యాసాగరునిచరిత		"
7. రాజారామమహానరాయణచరిత		"
8. స్వాతంత్ర్యదర్శకము	0-7-0	0-12-0
9. మహారాష్ట్రచరిత 1 భాగము	1-4-0	1-14-0
10. ఆంగ్లేయరాజ్యాంగ నిర్మాణచరిత	0-12-0	1-4-0
11. ఇశోగ్యశాస్త్రము	0-10-0	1-4-0
12. ఆశోకచరిత	0-18-0	1-4-0
13. ప్రభావతి (నవల)	0-12-0	1-4-0
14. పశుశాస్త్రము	0-12-0	1-4-0

చివారీతరులచరిత, మహారాష్ట్రచరిత రెండవభాగము, శ్రోతిపదాస్త్రము, ఆంధ్రులచరిత జయంతిరాజయ్య చం దులుగారివలనను, ప్రింటుతోనున్నది.

రాజోపుగ్రంథములు ఆమెరికాదేశపుచరిత, 2 పాదచ రిత హిందూరాజులచరిత మొదలగునవి.

ఆంధ్రభాషాభివృద్ధిని సంఘము లిమిటెడు,

మచిలీపట్టణము.

టి. సి. నాగలింగప్ప అందుకంపెని.

నం. ౨౦. సింగణ్ణ వీధి,

పార్కుట చును పోస్టు, మదరాసు.

సిద్ధాపథములు.

ఓమిత్రులారా శ్రవణము మానవశక్తిపరచియుండుట
వ్యభిచార మాత్రాదులు పాపంబుకల్పముగా వాడుకూ యిప్పు
దు మేమున్న అనేక విధవత్సరములుగా అనేకజనులకుయిచ్చిమా
అనుభవమునకు లేబడినది. కాబట్టితాము కొన్నిటినిపిసి పరీ
క్షించినయెడల తామే వీటియొక్క గుణాలిశయములను చ
క్కగా తెలిసికొనవచ్చును. పొగడ్చివ్రాయుదమువల్ల నిష్ప్ర
యోజనము.

వృద్ధులను యౌవనులుగాజేయు

మదననందేవిమాత్రము.

ఈమాత్రము ఉపయోగించుచే వేరరచుండుగల మ
ప్రవ్యాధులను బోగొట్టి నరములకు అపరిమితమైన వస్తువు
నుపుట్టించునదేగాక రక్తప్రాప్తులయు, మంచితాంతయు, శ
క్తియు కలుగజేయును. వీటిని ఉపయోగించువాడు వీటియొ
క్కచుహితును భ్రాతరియు పరిణయగును.

క్రయం ద. 11 రు 1-0-0 వి. సి. చార్జీ రు 0-4-0

బహుముమాత్రవ్యాధి నివారిణి.

మిగుల ప్రారమగు ఈమహావ్యాధిని అత్యల్పకరముగా
సాధ్యపరుపదగిన ఈయోషధమును 40 దినములుఉపయోగప
రచినపక్షమున యెట్టిమధుమేహమైనను యెన్నార్జితైనను ని
శ్శేషముగా నివర్తితయగును. యావండును బోంచేక 10
దినములలోగా దీనియొక్క గుణమును తామే తెలుసుకొన
వచ్చును. క్రయం, దబ్బి 11 రు 4-8-0 వి. సి. చార్జీ 0-4-0.

అజీర్ణమాత్రము.

కడుపునందలిచుండము, కడుపుపుబ్బరము, ఉబ్బుపము,
అజీర్ణము, అధిక ఉష్ణము, నోటియందుగబ్బు, నోటినిరుగారద
ము, పిత్తమువల్ల పిక్కింపు, మలబంధము, కడుపునొప్పి వీటివ
న్నిటిని 3 రోజులలో ఖండితముగా శివర్తితయగును.

క్రయం దబ్బి 11 రు 0-8-0, వి. సి. చార్జీ 0-4-0.

తాంబూలనశు.

ఇదిబోజనానంతరమున తాంబూలముతోహూదా శా
క్తిమాత్ర అందుకొనవలెను. దీనిచేడిశము, గర్భవైక్యతోగ
ము, కలత్రిప్పట, శీతజ్వరములు, నోటియొడగుల దష్టతోగ
ములు పోగొట్టును. దబ్బి 11 రు 0-4-0, వి. సి. 0-4-0.

చర్మరోగనివారిణి.

మేహపాదము, దురద, గర్జ, కురుపులు, నడుము శం
కము, వీపు, తొడలు మొదలగువాటినుండు అర్కునోనియం
కుమేహపాదము నల్లనియెట్టుని యెంగిలి డుముగు దద్దులుమొ
దలగునవి 3 దినములలో తక్కువనివర్తితయగును.

దబ్బి 11 రు 0-8-0, వి. సి. 0-4-0

దంతబాధనివారిణి.

దీనిలో ఒకటిన్నర చిటికెడుయెత్తి ప్రతిదినము వండ్లు
తోమతూవచ్చినయెడల పండ్లనొప్పి యగుళ్లచావు వీటియందు
పుక్కుత్తియగుములు రక్తముకారుట, వడ్డాడుట, నోటిలో
నిదుగంధము, మొదలగువాటిని బోగొట్టిపండ్లుమిగుల భావశక్తి
కరమై ప్రకౌశించుచుండును. దబ్బి 11 రు 0-4-0 వి. సి. 0-4-0

అభిలజ్వరనంహరిమాత్రము.

ఈమాత్రము దైర్ఘ్యతలో తెప్పియున్న ప్రకారము
ఉపయోగించుటచూచివిన పక్షమున ద్వితీక, త్రితీక, చాకు
ద్వితీక వర్తిజ్వరములు, హిండురోగములు, మహోదరము
లు, చావుచిన్ని, దగ్గులు, రక్తమా అములు వీటికన్నిటికినివత్స
రలనుపానాదులచే వాడవలయును.

క్రయం దబ్బి 11 రు 0-8-0 వి. సి. 0-4-0,

శిరశూలాద్రివార.

ఈతెలములో కొంచెముతీసి నొప్పిగలయేకావునంజన ను పూసివయెడల అక్కరకనునట్లు యెట్టినొప్పియైనను తక్షణము ఖండించును, వట్టుకావునను మోడాయెత్తివేయును.

క్రయం డబ్బి 1 కి ద 0.8-0 వి. పి. 0.4-0

సుగంధ వదనకాంతివిభ్య.

ఈసుగంధవిల్లను ప్రతిదినము ముఖమునందు బూయు చూరయ్యెట్లు చేత వల్లముక్కలు, మొటిమలు, కాంతులు, మొదలగువాటిని నివర్తింది చక్కమును న్నుదుక్కముగావించి మోటుకధానకళ్యయై న ముత్యపు కేటమింటిలాగుగ్లుబును చెంపలు రెండును చెందామరపువ్వుంబునకు సమంజెన చక్కదనంబును, చంద్రకాంతినిపోలిన కాంతిని లేపిల్లంజేయును.

క్రయం బుడ్డి 1 కి ద 0.8-0 వి. పి. 0.4-0

నర్వకవ్యపరిహారతైలము.

ఈతెలములో కొంతతీసి దేహముందుగల నొప్పిని, మోటిమలనొప్పిని, కాయపువ్వులను, మేహవాతనొప్పిల న్ను, మొదడంటురోగములను పోవును.

క్రయం డబ్బి 1 కి ద 0-12-0 వి. పి. 0.4-0

భోజనానంతర ముఖబేదిచూత్రలు.

ఈచూత్రలలో ఒకటి రాత్రిభోజనానంతరమున రెండుఘంటలకర్మాక పొడిచేయక మింగితీసి కాస్తనిద్రాక్రాంతి పండుకోవచ్చును. తెల్లవారి 4 ఘంటలకుంచి 7 ఘంటలలో గా రి పర్యాయములు ఆయావయోలే ముఖముగానిరోచనము గును. ఇదివలెమైన కాయపువ్వును, నడుము, చేతులు, కాళ్లు పోట్లు, పైకర్మనాయపులు, కడుపునొప్పలు, క్రిములు, యిది యన్నియు మాన్పివేయును. వెల డబ్బి 1 కి అణా 4 వి. పి. అ 4.

మన్మథ రత్నావృతలేహ్యము.

పూర్వము అనేకగొప్పపండితులచే పరిశోధించి మూతన ముగాకనిపెట్టబడి ఈగొప్పలేహ్యము పెక్కుకారణంబులవలన బలహీనతగావించి, కఠినము కృశించి వరములయందు కత్తి తగ్గి, పుంసత్వముపోగొట్టి, ఆవ్యవసాయము యిసుకవలెపలనగుఘంటలుమాని, పుత్రసంతానమీనులై, వత్తువలేక, మిగులదంతా క్రాంతులై తపించువారలగునట్లు, వృద్ధులగునట్లు భ్రంశత్వముకలగజేసి దేహంబు దృఢగాక్రలు కలుగుటకు యిదియిదార్థమైన గొప్పయోషధము. దీనికి సమానంబులే

దియుగలదలేదు. యీలేహ్యముపుయ్యకొన్న 6-7 దినముల కంతయు దీనియొక్క గుణము చక్కగా తెలియును.

క్రయం డబ్బి 1 కి ద 3 వి. పి. అ 3.

వీర్యవృద్ధిహల్వ.

దీనిలో పూటకు అర్ధరూపాయయెక్కు శత్రుమాపు రెండుపూటలు 20 వది రోజులు భుజించినయెడల మేహకాగ, మేహకారకము, మేహవాయువు, ఉష్ణము, మొదలగు వ్యాధులుమాన్పి దేహమునకు బలమునిచ్చి రక్తమును శుద్ధి పరచి తగ్గిపోయిన వీర్యమును, వంభోగకక్షిని వృద్ధి పరచి, దేహమునకు అందమును, కాంతిని, ముఖశోభనమును కలిగించి మన మ్మనకు మిగులకాహ్లాదము పుట్టింది వ్రతశరీరమును తేసి వేయును. యింకా పలుకారణములవల్ల కలుగు వ్యాధులను పారదోలును. క్రయం డబ్బి 1 కి 1.4-0 వి. పి. అ 6.

శేకోత్పత్తితైలము.

ఈతెలమును పెంట్టుకలు చాలినచోటయును క్రిముల వల్ల కడలచేళ్లను నశించజేయుచోటియందును, చుండు శవ పీడికనిట్టివి యీతెలము పూయుచూచచ్చిన పక్షమున నానాటికి పెంట్టుకులుపెగురుతూ మిగలనిడువలై పట్టుమాగాపెరుగును. క్రయం బుడ్డి 1 కి అ 3 వి. పి. అ 4 వి.

నవమూలధ్వంశి.

ఈయోషధమును శత్రుమాపు రెండు నేలిలో అనుపాదముచేయుచు తీసికొనినపక్షమున నవమూలములు యేడుయెనిమిదిరోజులలో స్వస్థముజేయును. పీడినతగుధవించిన వారలకు నాటియొక్క గుణముచక్కగా తెలియును,

క్రయం బుడ్డి 1 కి 4-8-0 వి. పి. అ 4

రోమనలహరి.

ఈయోషధము కొంత నైతి గోమములందుచోట వట్టిం చిన 3 సమిషముల కంతయు తాళపుట్టుతో కుడిచివలెన పక్షమున నిర్మూలముగా పూడిపోవును, పీడియందు మంటలు, రొబ్బలు, చేయిదము ఈలాటిమర్దనములులేవు.

క్రయం డబ్బి 1 కి అ 3 వి. పి. అ 4.

పరిమళ స్నానశైలము.

ఈ శైలమును 7 దినములకొక్కసారి ప్రాతఃకాలము నన్నినమంచేయుచూ వచ్చినపక్షమున పిత్తమంజము, కా క్కుచేకులు అరికాళ్లు మంటుకు కలపివ్రప్పట, మైకము మూర్చ కండ్లుకుంటలు, నొంటికలసొప్పి యింకా శరన్నుతో నంజుంధిం చిన వ్యాధులన్నియు నిశ్చేదముగా మాన్పివేయును. వెంట్రు కలు యెల్లప్పుడు మిగుల పరిమళముగా యుండును.

గ్రహం బుద్ధి 11 ఆ 12 లు వి. పి. ఆ 4

నూతికాబంధ నివారణ.

పలుకారములవల్ల నూతికమునిలిదియుండుటయును, బహిష్టియైన శిశోబాలు ఒకటి తీయన అమితమైన బాధవాం డగును, కఠినమౌద్యంతము నొప్పిగలవాండ్లనున్న ఈయోషధ ము శి దినములు భోజనములనువల్ల మరుమాఘబుధ రేబాటి నొప్పిలులేక గర్భవతినిగావేయును. యెన్నొక్కనొప్పియైనను యూతుండు తినుటవల్ల స్వస్థమగును.

గ్రహం దర్శి 11 రు 2 లు వి. పి. ఆ 4 లు.

మేహసంచీవి మాత్రలు.

ఈయోషధము 2 లేక 3 మొదలు నేనించడమువల్ల మే హారములు, కంతమాదలు భగంధములు మేహసాదలు తి మురు నీరుద్యారములు చిమరక్తము శ్రవించడము, మొదలగు వ్యాధులు శ్రీశ్రుతులు యుగవర్తకుయెన్నొక్కసమయము రోగు డువల్ల తీరినవైషణ్యముండును ఉపయోగించుపదివార్లలోగా లక్ష్యవృద్ధికి అనుకూలమనియ్యును.

గ్రహం దర్శి 11 రు 2 లు వి. పి. ఆ 4 లు.

ప్రణములకుస్తాస్త్రీ,

దైహికలోచిత్తిన ప్రకారము ఉపయోగించుకూని ద్వికణ్డల వర్ణమేహ ప్రణములు మానును.

దర్శి 1 కి ఆ 4 లు వి. పి. చార్ది ఆ 4.

పక్షవాత వివక్షియను భీకనున్నము.

కఠినమున వాతవధికరించి వైకల్యముచే చంబంధమైన శోకకాలున్న, శోకచెయ్యిన్ని, వడిపోవడము, యిదినరమల యందు రక్తము ప్రసరించక నాడులయందు నిరులించి చెడి పోవుటయు, మాటరాకపోవుటయు, పొంగుగాకటయు కఠి రమందు ప్రజ్ఞలేకపోవుటయు మొదలగు దుష్టాములంతిరును.

దర్శి 1 కి రు 8 లు. అనుపానశేష్యము దర్శి 11

రు 2 లు. వి. పి. చార్ది ఆ 8 లు.

శైవల్య నవనీతము.

ఈయోషధము శ్రేష్ఠమాత్ర 9 దినములు మిరచగింజప్ర మాణము నేనించడమును. యెట్లు నేనించటచే బట్టలుంగల కగకోగములు యెలుపు పనుపు, ఎట్టుంటుగంధి పొక్కుకు వ్యాధులు మొదలుగాగల వ్యాధులు పోలిగామానును. చా లా అనుభవము.

దీనిగ్రహం దర్శి 11 రు 2 లు వి. పి. చార్ది ఆ 4 లు

కాంబోజకాపి.

ఇదిబోంచేయుటకు మిగులమౌధుర్యముగానున్నతగుమా త్రమురుచియు మంచి పరిమళమున్న, గలిగియుండుయూదూ యము కాపిరి తనములయొక్క మార్గమునకు మారుగాదీరిని ఉ పయోగించుకూ రానియును. యెట్లు చేయుచూవచ్చిన మల బంధముచపోగొట్టి, లా తియగుడట్లు చేసి రక్తమును శుద్ధిచేసి, ద్రవీకరించి, బుద్ధి తీక్షణ్యమున్న, జ్ఞాపకశక్తియున్న గ లగతేసి యెయొక్క వ్యాధిల పోషణకు మంచిసౌఖ్యమునుగ లగజేయును. యొయొక్క పానము కాంబోజమహారాజులు మొదలగువాడు ప్రాగుకూచిచ్చిన పానము.

దర్శి 11 రు 1-8-0 వి. పి. చార్ది ఆ 4 లు.

టి. సి. నాగలింగప్ప అందు కంపెనీ,
నం. 20. సింగ్లెడ్జ వీధి,
పార్కుటవును పోస్టు, మదరాసు.

బహుమానము ! సిద్ధౌషధములకు !! బహుమానము !!!

(ఓబిల్ టైమీను.)

రాష్ట్రపు సిద్ధం చేయటం
లేవరు బ్యాంక్ వాన్.

మావద్ద జౌషధములను యేకకాలములో 5 రూపాయలు తక్కువలేక తీయువారికి ఒకసాదా ఓబిల్ టైమీను గడియారమున్ను, 7 రూపాయలు తక్కువలేక తీయువారికి 1 అలారం ఓబిల్ టైమీను గడియారమున్ను, 8 రూపాయలు 8 అలారం తక్కువలేక తీయువారికి ఈ రీతును చూపునటువంటి క్యాలండరు అలారం ఓబిల్ టైమీను గడియారమున్ను,

ఈ ప్రకారము బహుమానము సంపాదించును.

ఈ గడియారము మిక్కిలి గట్టితరమైనది. కాలమును చక్కగా చూపుచున్నది. దీనిని అంగభృత్యులందును, కార్యాలయములందును, పాఠశాలలందును, మేజలు పై నెయించుటకు యోగ్యమైనది. నుండరముగనుండును.

మావద్ద జౌషధములు 10 రూపాయలకు తక్కువలేక తీయువారికి 1 రాస్ కోప్ సిస్టం చేయటం లేవరు బ్యాంక్ వాన్. మిక్కిలి మేలైన గడియారపు గోలును పుత్తరమున వీటితో 5 సంవత్సరములు గ్యారంటీ రసీదుతో సంపాదించును.

ఈ బహుమానము మిక్కిలి వైభవవంతములు.

ఈ గడియారముయొక్క లక్షణము యెంతపొగడినను చాలదు. ఇటువంటి గడియారము ఇదివరకువచ్చినది లేదు. ఇదిచూచుటకు రమణీయముగాను మనోహరముగాను కాలము చక్కగా చూపునదిగాను అనేక సంవత్సరములకు ఉపయోగమునకు వచ్చునదిగానువున్నది. వీటి చక్రములందు కెంపులు చెక్కబడి లోభాగమందు గ్లాసుతో

ఈ బహుమానము కావలసినవారు ముందుగా అడ్వాన్సు రూ. 1-0-0 మణియార్దరు మూలముగా సంపాదించును. లేనిచక్షమున సంపాదించదు.

ADDRESS :-

T. C. NAGALINGAPPA & CO.,

No. 20 SINGANNA STREET,

Park Town Madras.

అమృతాంజనం డిపో వారి ఔషధములు.

తామర తైలము. దంత చూర్ణము.

వెల డబ్బీ 1-కి రూ. 0-6-0. వి. పి. 0-10-0.

డబ్బీ 1-కి వెల రూ. 0 2-0. వి. పి. సహా 0-6-0.

తామర ఒక విధమైన పురుగుల వలన చర్మము మీద గాని, పెండ్లుకల లోగాని, లోచర్మములోగాని, గోళ్ళలోగాని బుట్ట వచ్చును. పురుగుల

ఈ దంతచూర్ణముతో వండ్లు తోముటవలన చిగురు గట్టివడును. చిగుళ్ళనుండి రక్తము ప్రవించకుండును నోట దుర్గంధము లేక

గాని భేదములబట్టి తామరలోను రెండు మూడు భేదములు గలవు.

గుర్ణాలు:— దురద, ఉంగరములవంటి చుట్టు, పొక్కులు, రసికారుట, పెండ్లుకలు ఊడిపోవుట, మొదలగునవి. కొంచెముగా లేచి శరీరమంతట వ్యాపించి నిద్రపట్టని జల ఏర్పడును.

చికిత్స:— పురుగులజంపి చెప్పిపోయిన చర్మమును మంచి స్థితిలోకి తెచ్చుట లయియున్నది. ఇందులకు చేయవలసిన వైద్యము:—

1. మాను లోచర్మములోకి పోవలయును.
2. పురుగులజంపు మందును వాడవలయును.
3. పురుగు తిరిగి పుట్టకుండ జేయవలయును.

ఈ తామర తైలము పూతినాశకములగు చాలా మంచిమందులతో తయారు చేయబడి ప్రఖ్యాతి గాంచినది. అనేక పండ్లనుండి యున్న తామర నాలుగై నూరులు రాసి తోడనే పోయినదిని వేలమంది మాకు స్రావసి మిన్నూరు, గాన, తామర, తీట, ఏనుగొట్టి మొదలగునవి గలవారందరు ఈ తైలమును ఒకసారి వాడిచూడకోరెదము. దీనినిరాచినమంట యుండదు. చర్మమునలుపెక్కదు. పుండుపడదు.

చిరునామా:— అమృతాంజనం డిపో, పోర్టు, బొంబాయి.

యుడును పద్మచూర్ణములవలె తెల్లగానుండును. వెలస్వల్పము నర్వసామాన్యముగ వాడవచ్చును.

కుసుమారి మాత్రలు.

డబ్బీ 1-కి 20 మాత్రలు. వెల రూ. 1.

కుసుమ కాశ్యము గల వారలకు ఋతుశూలగాని, సకాలమునకుఋతుమతులు గాకుండుటగాని, మయిల తక్కువగాని, ఎక్కువగాని, ఎక్కువ రోజులు

గాని వెడలుట సంభవించును. దీనివలన అకలి తగ్గును. జ్వరము ఆయానము వచ్చును. ముఖకాంతి చెడును. గర్భధారణకు భంగము కలుగును. ఈ మాత్రల సేవించిన క్రమముగ ఋతుకాల మేర్పడి ఆరోగ్యము గలుగును.

అమృతాంజనండిపోవారిదివ్యాపధములు.

జీర్ణరసాయనము.

25 మాత్రల దబ్బీ పెరి దా. 1-4-0.

వజ్రగుళికలు.

20 మాత్రల దబ్బీ పెరి దా. 1-0-0.

అంధోపదేశము
మాన భవంతు
నవస్తువులు ర
క్షయ్యకు పరి
గా మారం
దున ఇగి విగి
లిస రోగములు
కు కారణ ము

గును. దీనివలన శరీర శోకములు రసస్రావము
ప్రమముగ నెలుగక, ముగ్ధులమేర్పడి ఆయువు క్షీ
ణించును. ముఖ్య లక్షణములు:—

1. ఆకలి లేకపోవటం, 2. అగ్నిమాంధ్యము,
3. మలబద్ధము, 4. కడుపులో శూన్యం, 5. అరుచి,
పులితేనుపులు, 6. వికారము, గుండెలలోను రొ
మ్మలోనుమంట, బరువు, 7. శలవాః, కలదిమ్మ,
8. చిక్కి-లేపుట, 9. జ్వరము, 10. వెచ్చు పూస
మీదను ప్రక్కను, గూళ్ళలోను పోటు, ఆయాన
ము మొదలగునవి. ఈగుణములన్నియు నొకసారి
యె కనుబడకున్నను అశర్థము వీటికి ప్రధానకార
ణము. ముగ్ధులుగములు కనుపించిన వెంటనే జీర్ణర
సాయనము మాత్రలను నేవించిన శర్థ శక్తి హెచ్చు
ను, మలబద్ధము మానును, రక్తము పుష్టికెందును.
మాత్రలయందు రసవిషగంధకాదులు లేవు. మం
దును విడువక కొంతకాలమునకు తినవలయును.
మాత్రలు ఎలునగలవనమూలికలచేత చేయబడినవి.

చిరునామా:— అమృతాంజనండిపో, ఫోర్టు, బొంబాయి.

ఈకాలము
వారు శరీర
మాద్యంఖలు
ధృన్దావ
అను పత్తము
ను ముట్టి ధ
నాజ్ఞాక చిన్మ
లై బా మును
గోర్వోయి రోగగ్రస్తులగుచున్నారు.

ధాతువువైకి, బలమును, ప్రాణమునకు రక్త
పుష్టియు నర పుష్టియును కారణములు. రక్త
పుష్టికి నందలి ఆరోగ్యము మూలము. ఆరోగ్యము
అహింస శరీరవ్యాధియైనను మూలము, అశర్థ
యత్నమువలన నెలుగును. వ్యర్థచారము ముఖ్యోగ
ములు, దుర్భాసములు, నిశా తి శోధుటయు,
ఆరోగ్యమునకు హానిని చేయును. దీనివలన శుక్లన
ష్టము, స్పష్ట స్థలము, వజ్రోగ శక్తి తోడుండుట, అ
గ్నిమాంధ్యము, భయము, కంపము, మరుగుదన
ము లేకుండుట మొదలగునవి గలుగును. ఆరోగ్య
మును గోరువాడు మందును తినుటయేగాక ఆరో
గ్యమును కలుగజేయు పైయంశములను గమనించు
టయు కము.

వజ్రగుళికలు పైజబ్బులకు వజ్రాయుధము.

వజ్రగుళికలవలన ధాతుపుష్టి, నాళపుష్టి, రక్త
వృద్ధి, మనోవృద్ధి, గలుగును. యోచనశక్తి జ్ఞాపక
శక్తి హెచ్చును. శుక్లనష్టములుకూని ధాతులు
త్య మేర్పడును.

అమృతాంజనండిపోవారి ఔషధములు.

కేశవర్ధని.

జ్వరహరి.

దీపికల దా. 1-0-0 మాత్రమే.

సీసా 1-8 పెల దా. 0 12-0. వి. పి. నహా దా. 1.

సీసా 1 కి వి. పి. నహా 1-4-0

ఈ వానలలో ఘనములు కాదు మందులు !!

ఎరిమిది కులముల దా. 1 కి కాదు మందులు !!

శ్రీపురుషులు వాడుటకు యోగ్యమైనది.

అనేకతలనూ నెలుబయలు చేసవి మానూనె ఆంధ్రులవలన 12 సంవత్సరలనుండి వాడబడుచు ప్రసిద్ధి కెందినది. ఇది సీసానిండ్ పోయటచే చాలకాలవాడవచ్చును.

జ్వరము శరీరమువందు రక్తభేదము, రక్తాతిభేదము వలన గలుగును. సాధారణముగా నీటిగానీ, స్థలపుమానీ, స్వలవలన జే

మాము. ఈ గానిన గాను స్వీయము వచ్చును. జ్వరహరిని అయిదు పూటలు నేనిండిన పట్టుకొడుపు జ్వరములు, చలి పురాగాజ్వరములు మొదలగు సమస్త జ్వరములు మానున; అలిపివచ్చు; మ. బద్ధము మానును; రక్తశుద్ధియగును; ఆరోగ్యముకలుగును.

సుందరి తైలము.

దబ్బి 1-8 పెల దా. 0-8-0. వి. పి. నహా 0-12-0.

ఒకదబ్బి తైలమును విడువక రాచిన ముఖమునబుట్టు మొటిమలు మచ్చలు మానును. ముఖము కాంతివారి నున్న

గా నద్దమువలె ప్రకాశించును చర్మము మృదుత్వముకలిగి నానాకుతేరును.

ఇది మనోవర్షమముకే ము విద్యాభ్యాస, స్త్రీదస్త, ఉన్యోస్థులు మొదలగువాటి సుఖాద్ర, విశ్రాంతినిచ్చును. సుందరు మోహలాభ్యములకు ప్రావగు కుదును మనోహరముగ జెంచి కాచాడును. ఒకసారి పరిశీలించ ప్రార్థించెదము.

కేశవర్ధని:—మొదడుకు చలువజేయును.

కేశవర్ధని:—కండ్లకు చలువజేయును.

కేశవర్ధని:—పెండ్రుకలు పెరుగును.

కేశవర్ధని:—పెండ్రుకలు రాలకుండును.

కేశవర్ధని:—పెండ్రుకలు నునుపు చేరును.

కేశవర్ధని:—మనోహరముగా నుండును.

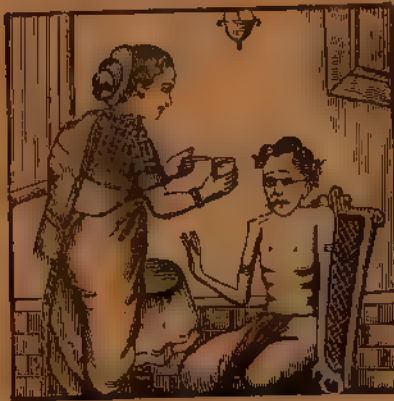
కేశవర్ధని:—నువానన గలిగియుండును.

చిరునామా:— అమృతాంజనండిపో, పోర్టు, బొంబాయి.

అమృతాంజనం డిపో వారి దివ్యోపధములు.

కఫహరి.

సీసా 1-8 1-4-0 వి. సి. హా. 1-8-0

దగ్గు శ్వాసనోశములందు బలహీనత వలన ఏర్పడును. ఇది అనేక విధములు. 1. శ్వాసము వలన ఏర్పడిన దగ్గు. 2. శీత

కాలమున ప్రబలిండు దగ్గు. 3. శ్వాసనోశముల సూక్ష్మనాళములయందు ఏర్పడు దగ్గు. 4. ఉబ్బినము. 5. శ్మశుదగ్గు. దగ్గున సేవించ వలసిన మందు, దగ్గు ధనును బట్టి యుండును. శ్వాసబిల్లికూతలు ఎగరొప్పు ఆయావిము మొలకుల కఫరోగములు శ్వాసనోశముల సూక్ష్మనాళములయందు ఏర్పడు బొగ్గులను వాయువు త్వరలో పోగవాయువు నకు మారకుండుక కలుగును. కఫరోగములు మేహకారకమున బుట్టి శరీరమున బలహీనత ఏర్పడవచ్చును.

ఈ ద్రావకమును కొద్దిరోజులు సేవించిన శ్వాసనోశములకు పుష్టి గలుగును. కఫము తగిలదు. ఆయావిము ఎగరొప్పు మానును. గుండెల దడదడ ఆకును. శ్వాంతకాలము సేవించిన క్రమముగ దగ్గు తగ్గును. చాలాకాలమునుండి దగ్గువలన బాధపడువాడును ఉబ్బినము శ్మయవలన బాధపడువాడును కఫహరిని త్రాగుతూ హైపోఫాస్ ఫే

ట్టు (Hypophosphites) కలిపిన మందును, చేప నూనె (Cod Liver Oil) కలిపినమందును కూడా తినుట యుక్తము. ఈ మందులను విడువక చాల కాలము తినవలయును.

కఫహరి చూర్ణము.

పెద్ద డబ్బీ 6 (చిన్న డబ్బీలమందు) 1-8 హా. 2.

చిన్న డబ్బీ 1-8 0-8-0 వి. సి. శ్వాసము 0-4 0

ఈ చూర్ణము విలువలైన మూలికలచే చేయబడినది. దగ్గు, ఉబ్బినము, కాస, పీసన, శ్వాసనోశము మొలకుల వాటికి మి

గించును. ఒక చిన్న పళ్ళెములో కొంచెము పోసు మునుపేసి విచ్చువులును గీసి అంటించి అపొను ఆ ప్రూచించిని వెంటనే శ్వాస, బిల్లికూతలు, ఆయావిము, ఎగరొప్పు తగ్గును, కల్లె తగిలదును. ఎగ శ్వాస మానును. ముక్కొళ్ళ దిబ్బిడ పడులును, ఉబ్బినముగల క్రివాకు దీనిని వెంట నుంచుకొనుట మంచిది. పథ్యములేదు. గుణము పోషిచ్చితోడనే కనుపడును.

చిరునామా:- అమృతాంజనం డిపో, ఫోర్ట్స్, బొంబాయి.

The Religion Revealed

'Shruti Bodha'

of the Vedas.

EDITORS

ATKAR, B.A., LL.B. D. A. TULZAPURKAR, B.A., LL.B.

R. V. PATWARDHAN, B.A., LL.B. A
What the Bible is to the Christian,
the Zend-Avesta is to the Zoroastrian, and the Vedas to the Hindu.
But how many of them can boast of even

This state of affairs is almost scandalous
of the Vedas in modern languages

The work of translating the Vedas
Hindu brethren, and all those who take a
July next, in the form of a magazine,
all the Vedas. The first, in order
the translation, has the original
conducted in four languages, English,
tion are surprisingly low
only at Rs. four post-free.

Koran is to the Mahomedan, what the Zend-Avesta is to
Should not such a work be a daily study with every Hindu?
acquaintance with it?

the fact that there is no authoritative version
is in a large measure responsible for it.

Good appalling, but counting upon the generous patronage of our
request in the religion of Hindus, we intend to bring out from
magazine of 64 pp. Royal 8 vo., a faithful translation of
course be the Rigveda, and the magazine will contain not only
ic text (with its pada-pa'ha) The magazine will be
Gujarati, and Marathi but the rates of subscrip-
early rate of the English and Hindi editions each, having been fixed
stances at present, only register your Names with

D. A. Tulzapurkar, B.A., LL.B., High Court Vakil

'Shruti-Bodha' Office, 47, Kalbadvi, BOMBAY.

వె జి టో ను.

ఉన్నది సంతోషం. శక్తి
కీ యమ్యుమైవమందు. మ
జ్జ శక్తిని వృద్ధి చేయ, కార్మ
ను బంపరచును. మన వ్యాప

ఇది శిష్టాచార్యులకు వ
లనకు పిల్లలకు జీవ శక్తి పా
పదార్థమును బుట్టించును. మ

తలక ప్తి, సార్వత్రిక
మొదలగు బాధ నిమిత్తము
లన విరే నయమగును.

పరా:- తరే నేను క

పురుషులకు శ్రేష్ఠమైనమందు. నీనా 18 వెల మా. 1-4-0.
బామును, చెడిపోయిన దేహ దారుణమును బాగుచేయుట
మొదలగు విధి ముఖ్యముగా పనిజేయును. వెజిటోను
వియును, రక్తమును శుద్ధిచేయును వృద్ధిచేయును, జీవశక్తువుల
ను శరీర వ్యాపారములకు నుమూలాధారమై శక్తినిబుట్టించును.

లా మృతము.

తక్షిణమై మందు. సర్దారు బాలామృతమును విడువక వాడుటవ
టును గృహకమును అనుగును, ఎముకలను బలపరచుటకు దగిన
వ్యయము, బలము, పుష్టిగలుగును. వెలనీనా 18 0-12-0.

స్టరన్ బామ్.

మనశము, బిళ్ళము, వాపులు, రొమ్మునొప్పి, దగ్గు, పంటిపోటు
బామును రెండుమూడుసార్లు రాదుటవలన నింద్రజాలమున
18 0-8 0

తల పొట్లములు రెండు అర్థగా పోస్తున్నప్పుడు పంపిన బంపబడును.

రక్తారువరకు, నెం. 8, బొంబాయి

చిదానందాశ్రమ గ్రంథమాల.

హిందూదేశమునకు పరిమితమగు మతములు నేడయినను
ఉత్పన్నమగు మత్తు అంధ్రవర్తికము గూర్చి వ్రాయుచున్న
వ్రతవిషయములకు అందఱు జరియటగునను ముఖ్యులైన
రీతిగ్రంథములైనా ప్రతిబింబముగాను వ్రాయుచున్నాము
అంది యేర్పడింది.

ముద్రణమున దున్న ఆంధ్ర వచనగ్రంథములు.

1. కాలపురాణము:—అహో శత్రురాణము లిది విషయము
దీనియందు చక్కని వివరములనుగలను. శత్రురాణము ఎ
న్ని అధ్యాయములు కలిగినదయ్యెను, ఎన్ని శ్లోకములు కలిగినదయ్యె
నయ్యెను అధ్యాయమున, శ్లోకమునములు చెప్పబడియున్నది
యునుగలదు. శ్లోకముల సంఖ్య ౪౦౦౦ గ్రంథముల
యవిత్తము. కావ్యవర్ణనలో విభిన్నముగా నున్నా ప్రంధ
ములుంబింపవు.

౨. కాంభారణము. ౩. బాంభారణము.

మృదిందిగ్రంథములు.

౧. తైత్తిరీయ సౌప్తకము. ౨. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౩. కుశలసంధ్య ప్రయోగము. ౪. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౫. ప్రశ్నోత్తరము. ౬. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౭. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౮. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౯. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౧౦. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౧౧. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౧౨. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౧౩. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౧౪. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౧౫. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౧౬. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౧౭. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౧౮. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౧౯. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౨౦. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౨౧. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౨౨. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౨౩. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౨౪. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౨౫. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౨౬. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౨౭. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౨౮. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౨౯. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౩౦. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౩౧. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౩౨. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౩౩. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౩౪. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౩౫. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౩౬. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౩౭. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౩౮. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౩౯. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౪౦. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౪౧. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౪౨. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౪౩. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౪౪. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౪౫. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౪౬. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౪౭. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౪౮. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౪౯. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౫౦. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౫౧. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౫౨. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౫౩. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౫౪. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

౫౫. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము. ౫౬. సమ్యక్సంధ్య ప్రయోగము.

యువు, బలము, శక్తి.

గోఖల ఎమ్. ఎ. ఎమ్. డి. గారి

బాలామృతము.

దేశకలండతో చేయబడినది.

ఆంధ్ర గణపతియగు శ్రీకృష్ణ-నిరవమా
నమునకు కృత్యములు పుష్టితయ్యెను. శ్రీకృష్ణపుర
గారి: శత్రుకు కలండపోయెను, చేయబడి రంగ
తికు శ్రీమదానందముగాను మునుముగానుండును.

శ్రీకృష్ణమునందే భాగ్యం గోఖల బాలామృత
దిన విజే టూటాపురమునకుండును. శ్రీమ
నాథుని కు శ్రీమదానందముగాను మునుముగానుండును.
శ్రీమదానందముగాను మునుముగానుండును.
శ్రీమదానందముగాను మునుముగానుండును.
శ్రీమదానందముగాను మునుముగానుండును.

యొడైజుడు

రసవరిష్ట.

శ్రీకృష్ణమునకు భాగ్యం గోఖల బాలామృత
దిన విజే టూటాపురమునకుండును. శ్రీమ
నాథుని కు శ్రీమదానందముగాను మునుముగానుండును.
శ్రీమదానందముగాను మునుముగానుండును.
శ్రీమదానందముగాను మునుముగానుండును.
శ్రీమదానందముగాను మునుముగానుండును.

ల్యము. ఫలసాధికము.

మనమునకు కృత్యములు పుష్టితయ్యెను. శ్రీకృష్ణపుర
గారి: శత్రుకు కలండపోయెను, చేయబడి రంగ
తికు శ్రీమదానందముగాను మునుముగానుండును.

శ్రీకృష్ణమునందే భాగ్యం గోఖల బాలామృత
దిన విజే టూటాపురమునకుండును. శ్రీమ
నాథుని కు శ్రీమదానందముగాను మునుముగానుండును.
శ్రీమదానందముగాను మునుముగానుండును.
శ్రీమదానందముగాను మునుముగానుండును.

అనుజరము డిప్రో,

శ్రీకృష్ణ, బాలామృతము.

అ

పథములు.

పాపిక బాపనము.

దుప్పలకు, కృషిచినవానికి శ్రేష్ఠము
 అలెబిక్ వివాహధి పాపిక
 ఇది స్వతంత్ర మూ కలవే సిద్ధము
 ఇది ఆలి పుట్టి చుట జీర్ణమునకు
 ఇది పూర్తిగ నెత్తురుగా
 రమనకు శ్రేష్ఠమునకు
 ఇది సుఖదీపక
 దీనిలో రవ విష గ ధావలు
 బిల్వముగానెరుక మును
 వె

ఇతరతలనూనెలు.

ఇతరతలనూనెలు.
 అలెబిక్ యూనివర్సల్ తలనూనెకు
 మనోహరమైన సువాసనకు,
 వేద్రక ను మునుగా
 బాదుగా పెను లకుకు
 సాటిగావు.
 ఇది నెల్లగా విర్యమును నూను. ఎంకాల
 మెదటకుందిను మితకవన వాల్చక
 తేజోవంతము గా నుండును.
 వె నీ 18080.

ధాత్ర మారోగ్యమునకు.

అలెబిక్ కు విచిత్రము
 మనుజుల క్రమును
 అలెబిక్ కాన్సెప్టుకు ఎంకాల
 నియమముతో వాడుకవస్తువు.
 వెల నీనా - కి రూ.
 అలెబిక్

అయిదైజ్ మ సరిసరిల్లా

ప్రమీహము, నవామీహము, రవాహన నము
 వన కడిర క్రమునందలి దోషములను దీసికేసి సా
 దైవ యారోగ్యమును కుదుటబెట్టించి శ్రేష్ఠమె
 నుండుగా నెంచబడును. వెల నీ 1-0-12-0.
 అలెబిక్ సునిష్కృతములు.
 ఉడుకు, కస్తూరి, లవంగము బోదాలో
 మాన్యంత్ర ట్లో ది చ దివ స్వచ్ఛ సుద్యసారము
 తోసిగలు చేయబడును.

ఈ స్తవ శేషమునను స్మరణకు గిహింపు. దరిభాస్తు సేవ కృతలాగులు నెంచుదును.

అలెబిక్ కేరళకు లిమిటెడు, గిరిగాం, బొంబయి.

డాక్టర్ వామన్ గోపాలుగారి వద్ద యోగైశ్వర్యం.

సరస్వతి

రక్త మే కుశలమును ప్రతి పదవి-క
 మేనా లోగములను కారణమున మొదలవక-
 గా కుప్పి ని రక్త పుష్కరములకు పుష్కరి 40
 పుష్కరముల కుపయోగమును ప్రసాదింపక కుప్పి
 బాగా కేతులయేగాక సహజము గలగు
 పక్షవాతము భంగం రోగముల దోషముల
 పివవకు ననగా ముక్కో కుప్పి పుష్కరముల
 కుప్పి ముక్కోట, రసములకు కుప్పి
 పంటి-బుట్టు ముగలగుటకు నుప్పి నుప్పి
 దీనన నుమ్మ నేయుట దీ వలన నుమ్మ నా
 గను, గోళ్ళ దాక్కుడు దా నోగులకు ములు
 తా నోగులకు ముడియుటకు రసములు

ప సీసా 1:0 1-1-0 సీసా 8-0

వి పి ఖగ్గుల కుమారాశ్చ భరి చర

మొందు కు పుష్పిణీయు మం

భాగ్యం నా శ్రావణ భాగ్యము

సముల : ప్రితి శాస్త్ర వేద క రం నమయ్య గ్రువి నా, బహి నయ్య లయిన వ్యగ్రవాదలకు
 యిది ప్రా ము నిర్మి న్నది క్షత్రియ సింహస్థుని నా నామల ప్రియ నా వికారములకు యిదియే చిహ్నము.
 అతి సజ్జాపత్ర కలగారి, కగముల బాహి నయ్య నామల క్షయ మే వ్రసి నపుడు యాతాత్రు
 విశ్రాంతగా పది చేయుట కుష్టములు, వ్యస్థి-నాలు, యింద్రులు మొదలగు జల్మల కిది తాగుగా
 పరి శేయు+. ఈనాశ్రయ మనోమృతము తాగుతేరుటయేగాక వ్యాధు లట్టిందుకును నాపయోగ పడు
 ను ఇంద్రుల సలవము వృష్ట, సునము దురభ్యాసము నుదలగు వాటివలన మనకు హానికలుగు చున్నది. పుం
 స్వయం : లింగములకు భావ్యమొకటి ముగు కలొకటిచేడు.

దీ నో క్షయ వేర్వేరులగు కలకాష్ఠలకు పోషింపును. బాహి నయ్య, సిగ్గియా, కామి
 యానా పిటిగా కేగ్గుల కొందురలన రిక్తిహి నయ్య, బాహి నయ్య, కగ్గు మా
 ఋతు వికారములు, ఋతుకూఠ, వ ధాక్ష్యము మొదలగు
 క్ర బుపయోగిండు. 21 మాత్రలు గల సీసా వెల 0-14-0 1 మొదలు 40

ప్రాప్తైరు గూవు కేశవ

తాగుడు, వాంఛాయి.